

LA LLIGA REGIONALISTA
I LA LLENGUA CATALANA
(1901-1923)

Josep Grau Mateu
Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives
Universitat Pompeu Fabra
Director: Josep Termes i Ardèvol

Dipòsit legal: B.26980-2004
ISBN: 84-688-6833-7

Introducció

La Lliga Regionalista fou –juntament amb el republicanisme llerrouxista- la força política hegemònica a Catalunya durant el primer quart del segle XX. Entre els trets principals la política de la Lliga, al costat d'elements com la reclamació de l'autonomia de Catalunya, el proteccionisme econòmic, la conservació del dret català o la intervenció en el govern d'Espanya, hi figurà també, en lloc destacat, la defensa de la llengua catalana: el reconeixement del català com a llengua de cultura, l'expansió del seu ús públic i la reivindicació dels seus drets com a llengua oficial. Quina fou l'actuació dels regionalistes amb relació a la llengua? Quines foren les seves reivindicacions lingüístiques principals? Quina participació tingueren els regionalistes en les polèmiques lingüístiques d'aquest període? De quins instruments disposaren per a portar a terme el seu projecte lingüístic? A quins obstacles hagueren de fer front? Quins foren, en fi, el contingut, les formes i els resultats de l'activisme lingüístic de la Lliga Regionalista entre 1901 i 1923? Donar resposta a aquestes preguntes és precisament l'objectiu del treball que presentem a continuació.

Inicialment ens havíem plantejat estudiar tota l'obra lingüística del regionalisme, és a dir, l'actuació tant del nucli dirigent de la Lliga com dels grups locals i comarcals. Aviat, però, ens adonàrem que un estudi d'aquestes característiques requeria un esforç de recerca que depassava les nostres possibilitats, i optàrem per limitar-nos a l'anàlisi de l'avantguarda del partit. Així, el nostre treball se centra en tres àmbits fonamentals: el paper dels dirigents barcelonins de la Lliga, la tasca dels parlamentaris regionalistes al Congrés i al Senat, i l'obra de promoció del català desenvolupada per les principals plataformes de poder que restaren sota el control dels regionalistes: l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.

Hem dividit el treball en tres parts. La primera part, que vol ser una introducció al tema, s'ocupa de les relacions entre llengua i catalanisme durant el període 1875-

1898. La segona part, que comprèn els capítols 2 i 3, tracta del període de formació de la Lliga (1899-1901) i de l'evolució del partit fins al 1907, moment en què els regionalistes accedeixen a la presidència de la Diputació de Barcelona i es converteixen així en una força de govern. A la tercera part, corresponent al període 1907-1924, analitzem l'obra lingüística dels regionalistes des de les instàncies de poder esmentades més amunt i presentem també una síntesi de l'actuació de la Lliga durant els primers mesos de la Dictadura de Primo de Rivera. Al costat de l'anàlisi de la qüestió de la llengua, en cadascun dels capítols del treball hem inclòs un apartat introductori sobre l'evolució general de la Lliga Regionalista.

La nostra recerca s'ha basat en cinc tipus de fonts. En primer lloc, la bibliografia contemporània i coetània sobre el tema, a partir de la qual hem elaborat el capítol 1 i els diversos apartats sobre la trajectòria general de la Lliga. En segon lloc, els principals diaris i revistes catalanistes de l'època, i singularment "La Veu de Catalunya". En tercer lloc, la documentació administrativa –expedients, informes tècnics i correspondència, sobretot- que es troba a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona i a l'Arxiu Nacional de Catalunya. En quart lloc, les actes de les sessions del Congrés dels Diputats i de tres organismes fonamentals de la Mancomunitat de Catalunya: l'Assemblea, el Consell Permanent i el Consell de Pedagogia. I finalment, les obres i les publicacions periòdiques de la Mancomunitat.

A més del tema principal –l'activisme lingüístic dels regionalistes- la nostra investigació s'ocupa també, encara que de manera tangencial, de dos altres temes: la història política de la Lliga i la història social i política del català durant el primer quart del segle XX. Què sabem de cadascun d'aquests tres temes? Quin tractament han rebut per part de la historiografia? Pel que fa a la història de la Lliga, disposem de dos treballs fonamentals: l'estudi pioner d'Isidre Molas, que cobreix tota la història del partit, des de la fundació fins a la seva pràctica desaparició en esclatar la guerra civil, i el treball de Borja de Riquer sobre la formació i els primers anys de la Lliga.¹ Altres treballs s'han ocupat d'episodis concrets de la trajectòria general de la Lliga, com ara la gènesi del partit i la seva primera victòria electoral,² les campanyes per la reforma de

¹ I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, 2 vols. (Edicions 62, Barcelona, 1972); B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme* (Edicions 62, Barcelona, 1977). Per a l'actuació del regionalisme durant el primer quart de segle, veure també J. HARRISON, *El món de la indústria i el nacionalisme català de dreta (1901-1923)*, "Recerques", 7, 1977; i C.E. EHRLICH, *La Lliga Regionalista, 1901-1923: el fracàs per l'èxit*, "Revista de Catalunya", 116, 1997.

² S. IZQUIERDO, *La primera victòria del catalanisme polític: el triomf electoral de la candidatura dels "quatre presidents" (1901)* (Pòrtic, Barcelona, 2002).

l'administració local i per la concessió d'un port franc a Barcelona,³ la campanya autonomista de 1918-1919,⁴ o l'actitud dels regionalistes amb relació a la Dictadura de Primo de Rivera.⁵

Així mateix, coneixem les línies mestres de l'obra de govern dels regionalistes al capdavant de la Diputació de Barcelona (1907-1923) i de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923).⁶ Disposem també d'algunes monografies sobre les polítiques sectorials de la Lliga. Així, la tesi de Josep Casanovas s'ha ocupat de la política agrària de la Lliga fins al 1923.⁷ Una altra tesi, la de Ferran Sabaté, analitza l'actuació de la Mancomunitat en els terrenys de la sanitat i la política social.⁸ Quant a l'obra cultural de la Lliga, resulta encara imprescindible la monumental crònica d'Alexandre Galí.⁹ La tasca de l'Institut d'Estudis Catalans durant l'etapa de direcció regionalista es pot resseguir amb detall en una monografia recent, obra d'Albert Balcells i Enric Pujol.¹⁰ La política escolar regionalista compta, entre d'altres, amb els estudis de Ramon Alberdi, Cèlia Cañellas i Rosa Torán, Salvador Domènech i Jordi Monés.¹¹ Finalment, la participació dels intel·lectuals noucentistes a l'obra de govern de la Lliga ha estat estudiada sobretot per Jordi Casassas.¹²

³ A. COLOMINES, *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993).

⁴ J.M. POBLET, *El moviment autonomista dels anys 1918-1919* (Pòrtic, Barcelona, 1970); A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (Proa, Barcelona, 1996).

⁵ E. UCELAY DA CAL, "La Diputació i la Dictadura, 1923-1930", a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II (Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987); J. M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992).

⁶ Sobre el govern de la Lliga a la Diputació de Barcelona entre 1907 i 1917, veure J.M. AINAUD DE LASARTE i E. JARDÍ, *Prat de la Riba, home de govern* (Ariel, Barcelona, 1973). El període 1903-1913 ha estat estudiat a J.L. MARTÍN RAMOS, "Dinàstics i regionalistes, 1898-1913", a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II (Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987). L'obra de govern de la Mancomunitat, a E. UCELAY DA CAL, "La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923", a B. de Riquer (dir.), *op. cit.*, i sobretot a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*

⁷ J. CASANOVAS, *L'acció tècnica agrària (1912-1939). La política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996.

⁸ F. SABATÉ, *Política sanitària i social de la Mancomunitat de Catalunya*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1992.

⁹ A. GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*, 19 vols., (Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1980-1986).

¹⁰ A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans, (1907-1942)*, vol. 1, Afers, Catarroja, 2003.

¹¹ R. ALBERDI, *La formació professional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones* (Don Bosco, Barcelona, 1980); C. CAÑELLAS i R. TORAN, *Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona, 1916-1936* (Barcanova, Barcelona, 1982); S. DOMÈNECH, *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica de l'Ajuntament de Barcelona* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995); J. MONÉS, *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)* (La Magrana, Barcelona, 1977).

¹² J. CASASSAS, *La configuració del sector "intel·lectual-professional" a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)*, "Recerques", 8, 1978, i ID., *Intel·lectuals, professionals*

Pel que fa als principals dirigents del regionalisme, disposem de diversos estudis biogràfics sobre Enric Prat de la Riba,¹³ Francesc Cambó¹⁴ i Josep Puig i Cadafalch.¹⁵ També han merescut l'atenció dels historiadors altres figures destacades de la Lliga, com Narcís Verdaguer i Callís,¹⁶ Leonci Soler i March,¹⁷ Bartomeu Robert,¹⁸ Jaume Bofill¹⁹ i Raimon d'Abadal i Calderó.²⁰ Coneixem, per altra part, gràcies als treballs de Jordi Casassas, el paper de la Joventut Nacionalista de la Lliga en la formació dels quadres dirigents del partit.²¹

Quant a la història social i política del català, existeixen diversos manuals de caràcter general, el més útil dels quals és probablement el d'Antoni Ferrando i Miquel Nicolás.²² Sobre la situació del català durant el darrer quart del segle XIX es poden consultar els treballs de Francesc Vallverdú²³ i l'estudi de Pere Anguera,²⁴ així com el

i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920) (Els Llibres de la Frontera, Barcelona, 1989). Recentment el mateix Casassas ha coordinat una obra col·lectiva, elaborada pel Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals de la Universitat de Barcelona, sobre l'estament intel·lectual a la Catalunya contemporània, que aporta abundant informació sobre el pensament dels regionalistes, les relacions de la Lliga amb els noucentistes i l'obra de cultura de les institucions governades per la Lliga (J. CASASSAS (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Proa, Barcelona, 1999).

¹³ R. OLIVAR BERTRAND, *Prat de la Riba* (Aedos, Barcelona, 1964); X. FORT, *Prat de la Riba* (Bruguera, Barcelona, 1967); J. SOLÉ-TURA, *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba* (Edicions 62, Barcelona, 1967); J.M. AINAUD DE LASARTE i E. JARDÍ, *op. cit.*

¹⁴ J. PLA, *Francesc Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys*, 3 vols. (Catalònia, Barcelona, 1930); J. PABÓN, *Cambó*, 3 vols (Alpha, Barcelona, 1957); I. BUQUERAS, *Cambó*, Plaza & Janés, Barcelona, 1987); E. JARDÍ, *Cambó. Perfil biogràfic*, Pòrtic, Barcelona, 1995. Recentment ha aparegut l'estudi de Francesc Almendros sobre l'activitat de Cambó com a organitzador de serveis d'estudis i informació política (F. ALMENDROS, *Francesc Cambó: la forja d'un policy maker*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000).

¹⁵ E. JARDÍ, *Puig i Cadafalch, Arquitecte, polític i historiador de l'art* (Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1975).

¹⁶ J. COLL I AMARGÓS, *Narcís Verdaguer i Callís i el catalanisme possibilista (1862-1918)* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998).

¹⁷ P. MARTÍNEZ-CARNÉ ASCASO, *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

¹⁸ S. IZQUIERDO, *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís cívic* (Proa, Barcelona, 2002).

¹⁹ A. MANENT, *Jaume Bofill i Mates. Guerau de Liost. L'home, el poeta, el polític* (Edicions 62, Barcelona, 1979); J. CASASSAS, *Jaume Bofill i Mates (1878-1933)* (Curial, Barcelona, 1980).

²⁰ J. DE CAMPS I ARBOIX, *Raimon d'Abadal i Calderó* (Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic, 1985).

²¹ J. CASASSAS, *Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914*, "Recerques", 14, 1983; i ID., "El cas de les Joventuts Regionalistes", a E. Ucelay de Cal, *La joventut a Catalunya al segle XX*, I, (Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987).

²² A. FERRANDO i M. NICOLÁS, *Panorama d'història de la llengua* (Tàndem, València, 1993). Vegeu també C. DUARTE i M.A. MASSIP, *Síntesi d'història de la llengua catalana* (La Magrana, Barcelona, 1981) i P. MARCET, *Història de la llengua catalana, II. Els segles XIX i XX* (Teide, Barcelona, 1987).

²³ F. VALLVERDÚ, *Dues llengües, dues funcions?* (Edicions 62, Barcelona, 1970); ID., *La normalització lingüística a Catalunya* (Laia, Barcelona, 1979); i ID., *El català al segle XIX*, "L'Avenc", 27, 1980.

²⁴ P. ANGUERA, *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional* (Empúries, Barcelona, 1997).

recull documental de Pere Marcet i Joan Solà.²⁵ No existeix, en canvi, cap monografia sobre l'ús social del català al començament del segle XX. Francesc Vallverdú tractà succintament aquesta qüestió a la seva obra *Ensayos sobre el bilingüismo*.²⁶ Recentment, Josep M. Roig Rosich ha resumit els avenços en l'ús del català entre 1918 i 1930,²⁷ i Enric Ucelay Da Cal ha presentat diverses hipòtesis interpretatives sobre la política lingüística de regionalistes i noucentistes en aquest mateix període. Disposem, així mateix, de diversos treballs sobre la ideologia lingüística del noucentisme,²⁸ i coneixem també l'activitat de les dues entitats que més van destacar en la defensa del català: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i Nostra Parla.²⁹

Són encara escassos els estudis sobre el procés de castellanització lingüística que experimentà la societat catalana durant el primer quart del segle XX. Miquel Pueyo ha estudiat els mecanismes socials que van afavorir la penetració del castellà a Catalunya en aquest període.³⁰ Francesc Ferrer i Gironès ha recollit les disposicions governamentals que proscriuen o restringien l'ús públic i oficial del català.³¹ Així mateix, coneixem amb detall la tasca castellanitzadora de la primera Dictadura, gràcies a la monografia de Josep M. Roig Rosich.³²

Un darrer bloc d'estudis fa referència a les principals polèmiques lingüístiques d'aquest període. El debat suscitat el 1900 per la pastoral del bisbe Morgades a favor de

²⁵ P. MARCET; J. SOLÀ, *Història de la lingüística catalana, 1775-1900* (Universitat de Girona / Eumo, Girona-Vic, 1998).

²⁶ F. VALLVERDÚ, *Ensayos sobre el bilingüismo* (Ariel, Esplugues de Llobregat, 1972); vegeu sobretot l'apartat "La superación de la diglosia en Cataluña y sus contradicciones", ps. 63-69.

²⁷ J.M. ROIG ROSICH, "Normalització lingüística, premsa i activitats editorials", a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 8 (Edicions 62, Barcelona, 1997); E. UCELAY DA CAL, "La crisi de la postguerra", a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 8 (Edicions 62, Barcelona, 1997).

²⁸ J. MURGADES, "El noucentisme", a M. de Riquer, A. Comas, J. Molas, *Història de la literatura catalana*, IX (Ariel, Barcelona, 1987); J. SOLÀ, "Essència de la ideologia lingüística noucentista", a DD.AA., *El noucentisme* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987); P. VILA, "El pensament lingüístic a les revistes modernistes i noucentistes gironines (1898-1914)", a *Actes de les primeres Jornades d'Estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís "Víctor Català"* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992).

²⁹ L. DURAN, *Pàtria i escola: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (Afers, Catarroja, 1997); I. GRAÑA, *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995).

³⁰ M. PUEYO, *Tres escoles per als catalans. Minorització lingüística i implantació escolar a Itàlia, França i Espanya* (Pagès Editors, Lleida, 1996).

³¹ F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana* (Edicions 62, Barcelona, 1985); i ID., *Catalanofòbia* (Edicions 62, Barcelona, 2000).

³² J. M. ROIG ROSICH, *La dictadura...*, op. cit. Per a l'actuació de la Dictadura a les comarques gironines, veure L. COSTA, *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines* (Rafael Dalmau, Barcelona, 1995).

l'ús del català ha estat reconstruït minuciosament per Jordi Figuerola.³³ Ferrer i Gironès ha estudiat el conflicte pel decret de Romanones de 1902 i el debat parlamentari de 1916 sobre l'oficialitat del català.³⁴ En el pla estrictament ideològic, Horst Hina ha analitzat els debats que sostingueren els intel·lectuals catalanistes i castellanistes sobre la qüestió de la llengua.³⁵

A manera de balanç, podem dir que la trajectòria general de la Lliga Regionalista ha generat un volum notable d'investigacions, mentre que la història social del català durant el primer quart del segle XX, tot i que compta amb algunes aportacions valuoses, presenta encara molts buits. Per exemple, no sabem amb exactitud quina presència tenia el català en àmbits com l'església, l'administració pública, la justícia o els rètols comercials; així mateix, no disposem de cap estudi exhaustiu sobre l'ús del castellà a Catalunya en aquest període.³⁶

Cal consignar, finalment, els estudis existents sobre l'objecte principal del nostre treball: l'activisme lingüístic de la Lliga. Aquest activisme, com és sabut, es desplega en dos fronts: un front intern, encarregat de la codificació del català, i un front extern, que s'ocupà de defensar i estendre l'ús públic del català i d'impulsar la presència d'aquesta llengua en els àmbits oficials. El primer front, que inclou la reforma fabriana i, en general, la creació d'un entorn acadèmic per a la llengua, ha estat objecte de nombrosos treballs, sobretot des del terreny de la lingüística.³⁷ En canvi, l'actuació de la Lliga en el front extern ha despertat molt poc interès entre els historiadors. Més enllà d'algunes contribucions que han tractat aspectes parcials del tema,³⁸ no existeix encara cap estudi de conjunt que reculli, de manera detallada, totes les iniciatives dels regionalistes a

³³ J. FIGUEROLA, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994).

³⁴ F. FERRER I GIRONÈS, *op. cit.*

³⁵ H. HINA, *Castilla y Cataluña en el debate cultural (1714-1939). Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas* (Península, Barcelona, 1986).

³⁶ Com afirma Enric Pujol, referint-se al període de la Mancomunitat, "la realitat sociolingüística de l'època no és prou coneguda. No hi ha gaires visions generals sobre l'ús de la llengua dominant espanyola arreu dels territoris catalans durant el període mancomunat que expliquin els diferents àmbits on s'utilitzava i la importància que aquests tenien" (A. BALCELLS, E. PUJOL, i J. SABATER, *op. cit.*, p. 447).

³⁷ Entre les obres més destacades podem esmentar: J. MIRACLE, *Pompeu Fabra* (Aymà, Barcelona, 1968), F. DE B. MOLL, *Un home de combat* (Mossén Alcover), (Moll, Palma de Mallorca, 1981), X. LAMUELA; J. MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra* (Quaderns Crema, Barcelona, 1984); J. SOLÀ, *L'obra de Pompeu Fabra* (Teide, Barcelona, 1986); M. SEGARRA, *Història de l'ortografia del català* (Empúries, Barcelona, 1985), i ID., *Pompeu Fabra* (Empúries, Barcelona, 1991).

³⁸ Així, per exemple, les obres citades de A. Galí i C. Cañellas i R. Torán, així com el treball de J. MONÉS, *La llengua a l'escola (1714-1939)* (Barcanova, Barcelona, 1984), contenen informacions de gran interès sobre l'obra de catalanització escolar de la Lliga. Pel que fa a l'ús del català a l'administració pública en aquest període, es pot consultar C. DUARTE, *El català, llengua d'administració* (Indesinenter, Barcelona, 1980).

favor de l'ús social del català (peticions al govern, denúncies, campanyes, participació en polèmiques, homenatges, discursos parlamentaris, catalanització de l'administració i l'ensenyament públics, etc.). El treball que presentem voldria contribuir a cobrir aquesta mancança, amb el benentès que, naturalment, la nostra intenció no és esgotar el tema, sinó únicament oferir una aproximació a l'activisme lingüístic de la Lliga que pugui ser d'utilitat per a investigacions posteriors.

Durant l'elaboració del treball he tingut la sort de rebre l'ajuda de diverses persones i institucions, a les quals vull expressar ara la meua gratitud. En primer lloc, he de fer constar el meu reconeixement a Josep Termes, per haver acceptat dirigir aquesta tesi i haver atès amb generositat i comprensió tots els meus requeriments. Igualment vull donar les gràcies al personal de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, l'Arxiu Nacional de Catalunya, la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès i la Biblioteca de Catalunya, pel seu tracte amable i diligent; als historiadors i amics Pep Casanovas, Lluís Duran, Santi Izquierdo, Jordi Figuerola, Mercè Renom i Ferran Toledano, pels seus consells i la seva col·laboració; al meu cosí Pep Mateu, per la seva ajuda en qüestions informàtiques; i a l'amiga Judit Molins, qui em donà un cop de mà amb els dubtes de gramàtica i sintaxi. Vull també tenir un record especial per a Laia Perearnau, qui durant el primer any de redacció de la tesi, a més de llegir els primers capítols i fer-hi suggeriments, em donà tot l'encoratjament i la comprensió que jo necessitava; aquest treball és en part també seu.

A l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra li he d'agrair, a més del suport logístic i bibliogràfic, l'ajut econòmic que em concedí a l'inici de la recerca. Vull fer menció també de Rosa M. Udina, secretària de l'Institut, qui s'ha ocupat amb eficiència de totes les qüestions administratives relacionades amb la tesi. Al senyor Pere Torra, cap del Servei de Programació i Gestió Acadèmica de la Universitat Pompeu Fabra, li agraeixo la confiança que ha posat en mi i en el meu treball. Així mateix, em plau fer constar que aquest treball ha estat possible gràcies a una beca de Formació de Personal Investigador del Ministeri d'Educació i Ciència, i que ha comptat també amb un ajut de la Fundació Caixa de Sabadell.

Per acabar, vull agrair a la meua família i als meus amics que hagin seguit amb interès i paciència la realització del treball, i, sobretot, vull transmetre als meus pares el meu profund agraïment pel suport que m'han prestat durant els anys que ha durat la investigació.

Abreviatures utilitzades

ACP	Actes de sessions del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya
ACPE	Actes de sessions del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya
AHDB	Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
exp.	expedient
inv.	inventari
llig.	lligall
n.	nota
sig.	signatura

I

ELS PRECEDENTS

1. La llengua catalana en el primer catalanisme polític (1875-1898)

Llengua i societat a Catalunya a mitjan segle XIX

A mitjan anys trenta del segle XIX, en el moment de l'inici de la revolució liberal, era plenament vigent a Catalunya la diglòssia iniciada als temps moderns. La llengua catalana exercia un domini gairebé absolut com a llengua oral, tant en els usos col·loquials com en determinats àmbits d'ús formal, com ara la cultura popular, la catequesi o la predicació religiosa. Pel que fa als usos escrits, el català conservava una presència majoritària en la literatura i la premsa populars, així com en els escrits funcionals (goigs, devocionaris i llibres de pietat, bans i decrets de l'administració, proclames polítics, transaccions comercials, testaments, epistolaris, etc.). A l'escola, per altra part, tot i que s'hi ensenyava el castellà, la llengua dominant era el català, sobretot a les zones rurals.³⁹ La llengua castellana, de la seva banda, continuava ocupant a Catalunya els espais que havia anat conquerint com a mínim des del segle XVIII: la producció científica, la literatura culta, l'ensenyament universitari i les administracions estatal i eclesiàstica.

A partir dels anys quaranta, tanmateix, els canvis econòmics i polítics iniciats amb la revolució liberal alteraren aquest estat de coses. En el terreny de la llengua, el desplegament de la nova societat liberal significà per a Catalunya un augment de la presència del castellà. La integració econòmica d'Espanya, l'arribada de població castellanoparlant, l'assumpció del projecte liberal per part de les elits catalanes,

³⁹ El 1851, en un ban que prohibia l'ensenyament del català, el governador civil de Barcelona es lamentava que “*en varios establecimientos de instrucción de esta capital y pueblos de su provincia se hace pensar a los niños en catalán, hablar con más frecuencia en este dialecto, y muy poco en idioma castellano*”, M. RISQUES, *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, p. 424, n. 353.

l'expansió de l'administració estatal, l'accés del castellà a l'escola i a la justícia; tot contribuï a familiaritzar els catalans amb la llengua del liberalisme triomfant. D'aquesta manera, gràcies no tant a la imposició de mesures coercitives com a la modernització social i econòmica de l'Espanya liberal, el castellà perdé definitivament la seva condició de llengua exòtica a Catalunya. És en els anys centrals del segle XIX, doncs, quan la diglòssia es consolida definitivament a la societat catalana. En endavant, el català mantindrà encara els seus furs com a llengua de la privacitat oral i escrita, però el castellà anirà guanyant posicions en àmbits fins aleshores irreductibles a la seva presència.⁴⁰

Al mateix temps, s'estengué per Catalunya i per tota Espanya la nova ideologia lingüística liberal. Aquesta ideologia, que podríem anomenar "castellanisme lingüístic" establia la primacia del castellà sobre les altres llengües espanyoles, a les quals els liberals solien anomenar "dialectes". Per als liberals –també per als liberals catalans- el castellà era la llengua espanyola per antonomàsia, l'única llengua "nacional" d'Espanya, i com a tal havia d'ocupar amb caràcter d'exclusivitat tots els àmbits oficials, mentre que les llengües no castellanès, en la mesura que podien constituir un obstacle a la construcció de la societat liberal, s'havien de mantenir en l'àmbit de la vida quotidiana, al marge de l'oficialitat.

En aquests anys, la penetració del castellà no trobà cap resistència significativa per part de les classes dirigents catalanes. Fou més aviat al contrari. Com ha explicat Joan L. Marfany, tant la burgesia com els intel·lectuals liberals catalans se sumaren amb entusiasme a la construcció de la nova nació espanyola i adoptaren, en conseqüència, les normes de comportament diglòssic i la ideologia lingüística liberal.⁴¹ És cert, per altra part, que aquests mateixos sectors impulsaren, des de mitjan dels anys trenta, la recuperació de la poesia culta en català. Tanmateix, el que més tard es coneixeria com a

⁴⁰ Sobre els mecanismes d'expansió del castellà a Catalunya, vegeu M. PUEYO, *Tres escoles per als catalans. Minorització lingüística i implantació escolar a Itàlia, França i Espanya*, Lleida, Pagès Editors, 1996, ps. 63-68. Pel que fa a les disposicions castellanitzadores d'aquest període, les més destacades foren la Llei Moyano d'Instrucció Pública de 1857, que prescrivia l'ensenyament obligatori del castellà a les escoles primàries, i la Llei del Notariat de 1862, que obligava a redactar els instruments públics en castellà, tot i que permetia la inclusió de fragments en llengua no castellana, acompanyats de la corresponent traducció, L. JOU, "La llengua catalana a la documentació notarial", a *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. 6, Fundació Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona, 1987, p. 235, i J. M. ESTECHE i A. GALARZA, *Los notarios y los idiomas y dialectos regionales*, "Revista Jurídica de Cataluña", XXIV, 1918, p. 276. Cal destacar també la Llei del Registre Civil de 1870, que establia que els documents presentats al Registre Civil "en idioma extranjero o en dialecto del país" s'havien d'acompanyar de la traducció castellana, F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1993 (6a ed.), p. 72.

⁴¹ J.L. MARFANY, *La llengua maltractada. El català i el castellà a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Empúries, Barcelona, 2001, ps. 465-468.

“Renaixença” no fou en els seus inicis un moviment de resistència lingüística. Fins als anys seixanta, la Renaixença es limità gairebé exclusivament al conreu d’una variant lingüística medieval que en ocasions ni tan sols no era anomenada català, sinó que rebia el nom de “llemosí”. Els literats romàntics que fundaren el moviment -Cortada, Aribau, Rubió i Ors, Milà i Fontanals, etc.- no volgueren anar més enllà. No es plantejaren seriosament revertir el procés d’implantació del castellà a Catalunya, i tampoc no impulsaren la modernització de la llengua literària ni la creació d’una narrativa en català. Com ha destacat August Rafanell, per a aquests escriptors el català era únicament la “llengua afectiva”: una llengua apta per a efusions líriques, però inhàbil per a la resta de funcions culturals.⁴²

Al començament dels anys seixanta, però, es produeixen, en el terreny de la literatura, els primers intents de modificar la diglòssia imperant a la societat catalana. És en aquest moment quan s’inicia, en paraules de Josep Fontana, “l’altra Renaixença”.⁴³ Una nova generació d’escriptors, allunyats de l’erudició romàntica, propicien el trencament amb els sectors jocfloralistes i comencen a fer servir el català –el català del carrer, l’anomenat “català que ara es parla”- en tots els gèneres literaris. L’etiqueta “llemosí” és ara definitivament arraconada i, per primer cop, els escriptors cultes del país escriuen en la llengua del poble i per al poble.

Els resultats seran visibles aviat. El 1868, a penes un lustre després de l’inici de la nova florida literària, Víctor Balaguer constata el naixement de “la moderna literatura catalana” i explicava amb orgull que “avuy hi ha premsa periòdica catalana, poetas catalans, prosistas catalans. Avuy s’escriuen en nostra llengua historias, y novelas, y dramas, y comedias, y articles, y periodichs [...] y un teatro que no'l tenen nacions com la Bèlgica, lo Portugal y la Suissa [...] Ja no som un grupo, som un exèrcit; ja no som una tribu, som un poble; ja no som una rutina estacionaria, som la cátedra lluminosa; ja no som una escola, som tot'una literatura.”⁴⁴

Aquesta segona Renaixença, però, derivà ràpidament en reivindicacions extraliteràries. Darrere les exhortacions a crear una literatura completa en català, vingueren, de dins i de fora dels cercles floralescos, les propostes de restauració global

⁴² A. RAFANELL, *La llengua silenciada. Una història del català, del Cinccents al Vuitcents*, Empúries, Barcelona, 1999, p. 131. Sobre aquesta qüestió vegeu també M. PUEYO, *op. cit.*, ps. 63-68.

⁴³ J. FONTANA, “L’altra Renaixença: 1860 i la represa d’una cultura nacional catalana”, a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 5, Edicions 62, Barcelona, 1994, ps. 15-47.

⁴⁴ V. BALAGUER, “Discurs”, *Jochs Florals de Barcelona en 1868*, ps. 35-36, citat a P. ANGUERA, *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Empúries, Barcelona, 1996, p. 159.

de l'idioma.⁴⁵ S'obriren així, al costat de la recuperació literària, dos nous fronts d'activisme lingüístic: la codificació de la llengua i l'accés del català a la totalitat dels àmbits públics. Pel que fa al primer front, durant el darrer terç del segle XIX hi haurà, com és sabut, diversos intents de consensuar una gramàtica i una ortografia unitàries, però no s'arribarà a cap acord.⁴⁶ Tampoc no es produïren avenços significatius en el segon front, el de l'expansió pública del català. Destaquem només, fins el 1875, alguns assaigs d'ensenyament del català, com els realitzats al Círcol Republicà de Terrassa i a l'institut de segona ensenyança de Barcelona,⁴⁷ i l'adopció del català com a llengua oficial per algunes entitats de caràcter lúdic i d'abast reduït, com ara la Societat del Born.⁴⁸

Més enllà, però, dels resultats obtinguts, el que volem destacar és que en els anys del Sexenni Democràtic el catalanisme literari comença a posar en qüestió la política lingüística del liberalisme. Tres dècades després de l'inici de la primera Renaixença, els escriptors catalans es proposen per primera vegada anar més enllà de la recuperació de la poesia en català, i plantegen nous àmbits d'actuació: la creació d'una literatura pròpia i la codificació i promoció pública del català. En vigílies de la Restauració, en fi, el catalanisme literari disposa ja d'un incipient *projecte lingüístic* per al català. A partir de 1875, com veurem, un nou moviment –el catalanisme polític– es farà seu aquest projecte i intentarà portar-lo a la pràctica.

Trajectòria general del catalanisme polític

L'ordre liberal instaurat a Espanya sota la monarquia d'Alfons XII influí de forma decisiva en la configuració del catalanisme polític i, consegüentment, en la doctrina i la pràctica lingüístiques d'aquest moviment. Abans, però, d'analitzar l'activisme lingüístic dels catalanistes durant el darrer quart del segle XIX, convé ressenyar, d'una banda, la naturalesa del règim de la Restauració i, de l'altra, l'evolució del catalanisme entre 1875 i 1898.

La restauració de la monarquia borbònica, esdevinguda el gener de 1875, fou una reacció conservadora contra el democratisme del Sexenni, però no significà un

⁴⁵ A. RAFANELL, *op. cit.*, p. 134.

⁴⁶ P. MARCET, *Història de la llengua catalana, II. Els segles XIX i XX*, Teide, Barcelona, 1987, ps. 82-107 i 127-130.

⁴⁷ P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 208-209.

⁴⁸ *Ibid.*, ps. 213-214.

retorn al vell moderantisme isabelí. L'home fort del nou règim, Antonio Cánovas del Castillo, creia que la Restauració s'havia de situar en un punt equidistant entre l'ultraconservadurisme dels moderats i l'esquerranisme radical de demòcrates i republicans. Així, Cánovas cercà des del primer moment l'entesa amb els liberals progressistes. El seu oberturisme aviat donà resultats: el novembre de 1875 l'esquerra liberal que dirigia Práxedes Mateo Sagasta iniciava la col·laboració amb la monarquia restaurada.

De resultes del pacte entre les tendències centristes del liberalisme dinàstic, la Restauració es configurà com un règim bipartidista. Dues noves formacions polítiques - conservadors i liberals, representants respectivament de la dreta i l'esquerra dinàstiques- s'havien d'alternar pacíficament en el poder, sota l'arbitratge de la monarquia i amb la col·laboració indispensable de la xarxa caciquil i de les tècniques d'adulteració electoral. Al costat dels partits dinàstics, la Restauració integrà, en una posició marginal, els moderats intransigents -la dreta catòlica dirigida per Alejandro Pidal- i els republicans possibilistes d'Emilio Castelar. En canvi, l'oposició extrema al règim, formada per carlins i republicans federals, restà exclosa inicialment del joc parlamentari.

A Catalunya, el nou règim significà, a curt termini, la liquidació de la revolta carlina que des de 1872 s'estenia per les comarques de l'interior del país. Però al marge de la pacificació del Principat, la Restauració tingué altres repercussions més profundes sobre la realitat política catalana. El perfil conservador i centralista del nou règim afavorí el viratge progressiu de la majoria de forces polítiques catalanes cap el catalanisme polític. En primer lloc, un sector dels conservadors catalans, encapçalat per Manuel Duran i Bas i Joan Mañé i Flaquer, s'enfrontà a Cánovas perquè considerava que aquest feia massa concessions als progressistes. Els membres d'aquest grup, que conformaven el nucli alfonsí a Catalunya, sostenien que la monarquia restaurada s'havia de basar en els principis del conservadorisme anomenat doctrinari, és a dir, en un conservadorisme pur, inspirat en el moderantisme anterior al Sexenni i allunyat d'ambigüitats liberals; creien que si es feia altrament es permetria la reorganització dels elements revolucionaris i al mateix temps es donaria legitimitat al carlisme.

El pols entre el conservadorisme català i el canovisme es resolgué aviat a favor d'aquest últim. Derrotats a les eleccions constituents de gener de 1876 i al debat

parlamentari del mes de maig sobre la nova constitució, els conservadors catalans es distanciaren del partit de Cánovas i iniciaren l'aproximació al regionalisme.⁴⁹

Altres moviments polítics foren simplement confinats a l'àmbit extraparlamentari. És el cas dels republicans federals i dels carlins, les dues forces antidinàstiques hegemòniques a Catalunya durant el Sexenni. Pel que fa als republicans federals, en aquest moment estaven dividits en dues tendències: "benèvols" i "intransigents". Els primers eren seguidors de Francesc Pi i Margall i defensaven un federalisme tutelat des del poder central; per la seva part, els intransigents, liderats per Valentí Almirall, eren partidaris de la independència de Catalunya com a pas previ a una federació d'estats peninsulars.

Durant la I República, el Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) havia estat posat fora de la llei després del fracàs de les temptatives federalistes de 1873. Amb la Restauració, tancades les portes a la revolució federal a Espanya, els dirigents catalans del PRDF s'enfrontaren a la difícil tasca de reconstruir el partit a Catalunya. Però mentre el sector "benèvol" continuà proclamant un federalisme *des de dalt*, el sector almirallià, conseqüent amb el tarannà regionalista que havia mostrat durant el Sexenni, relegà a un segon terme la qüestió prèvia del règim i impulsà una estratègia interclassista i estrictament catalana, convençut que aquesta era l'única forma d'assegurar-se un suport social ampli i estable.

A l'altre extrem de l'espectre polític, els carlins catalans foren també condemnats a l'ostracisme. La derrota definitiva de l'exèrcit de Carles VII, esdevinguda el febrer de 1876 amb la caiguda d'Estella, obligà els carlins a renunciar al seu paper d'alternativa global al règim i a cercar la seva acomodació en el sistema canovista. Descartada gairebé per complet l'estratègia armada, la integració dels carlins en el nou règim passava per la via político-electoral i, més concretament, per minimitzar la qüestió dinàstica i posar l'èmfasi en els aspectes menys dogmàtics del programa carlí, com el foralisme o el tradicionalisme.

Al costat d'alfonsins desenganyats del canovisme, federals intransigents i carlins foralistes, integraven l'espectre del naixent catalanisme polític dos grups més. En primer lloc, els intel·lectuals i literats de formació romàntica agrupats entorn de la revista quinzenal "La Renaxensa" –"La Renaixensa" des de 1875. Format el 1871, data de

⁴⁹ La trajectòria del conservadorisme català d'aquest període, a B. DE RIQUER, *El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració*, "Recerques", 11, 1981, ps. 29-80, i ID., "Cánovas y los conservadores catalanes", a J. Tusell i F. Portero (eds.), *Antonio Cánovas y el sistema político de la Restauración*, Biblioteca Nueva, Madrid, 1998, ps. 139-165.

l'aparició de la revista, aquest grup tenia com a figura més destacada a Àngel Guimerà, i estava integrat per novel·listes, poetes i estudiosos (historiadors, geògrafs, folkloristes, gramàtics, etc.). Els homes de “La Renaixensa” sostenien que el catalanisme s’havia de polititzar, que havia de transcendir el seu horitzó estrictament lingüístic i literari i convertir-se en un moviment reivindicatiu de la personalitat política de Catalunya. Eren contraris, però, a participar en el joc electoral de la Restauració. Consideraven que el sistema canovista havia heretat els vicis de la vella política liberal -adulteració de les eleccions, clientelisme, manca de representativitat- i que a les conteses electorals un partit catalanista es trobaria sempre en inferioritat de condicions davant els partits dinàstics. Eren partidaris, més aviat, de la formació d’un gran front catalanista que actués com a grup de pressió al marge dels partits.

A la línia de sortida del catalanisme polític, finalment, hi trobem també l’anomenat “grup de Vic”, representant del tradicionalisme catòlic i regionalista. El grup es formà al llarg dels anys seixanta entorn d’institucions de la ciutat com el bisbat, el Seminari Conciliar, el Círcol Literari o l’Esbart de Vic, i tenia entre els seus membres més destacats a Josep Torras i Bages, Jacint Verdager i Jaume Collell. Durant el Sexenni havia defensat un conservadorisme antiliberal proper a les tesis carlines.⁵⁰ La desfeta militar del carlisme, però, situà el grup davant la disjuntiva de continuar donant suport al legitimisme o buscar l’entesa amb el liberalisme conservador. Conscients de les gairebé nul·les possibilitats d’èxit del carlisme, i avalats per la política d’*aggiornamento* predicada per Lleó XIII,⁵¹ els homes del grup de Vic optaren per la via conciliadora o “mestissa”, una via que passava per emancipar-se de la tutela carlina i acceptar la monarquia alfonsina; a canvi, l’Església hauria de veure reconegut el seu poder social i, sobretot, les seves atribucions en el camp de l’ensenyament. Però el que ens interessa destacar aquí és que, en el seu trànsit vers un conservadorisme de tipus nou, antiliberal en la doctrina però accidentalista en la pràctica, l’elit vigatana abandonarà l’integrisme i iniciarà l’apropament al catalanisme regionalista i conservador. Els homes del grup de Vic trobaren en el catalanisme una forma d’adaptar-se al nou context polític i de defensar al mateix temps els valors del tradicionalisme catòlic.

⁵⁰ M. RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador i “La Veu del Montserrat”, 1878-1900*, Vic, Eumo Editorial, 1985, ps. 59-62.

⁵¹ I. MOLAS, pròleg a J. REQUESENS (ed.), *Escrits polítics. Jaume Collell*, Eumo, Vic, 1995, ps. 21-28.

Analitzat l'impacte inicial de la Restauració en la política catalana i esbossades les tendències que havien de confluïr en el catalanisme polític, cal veure ara quina fou l'evolució del catalanisme durant la segona meitat dels anys setanta, en el període que podem considerar d'assentament de la Restauració. En aquesta etapa l'activitat pública de les diverses tendències catalanistes fou molt reduïda. Això es degué en bona mesura a la censura periodística i a les restriccions polítiques imposades pel govern de Cánovas, però hi influïren dos factors més: la pròpia desorganització interna després de la sotragada del Sexenni i la manca de formulacions doctrinals sòlides.

Tanmateix, la politització del moviment, iniciada durant el Sexenni, no s'atura. En el bàndol conservador, Mañé i Flaquer publica durant l'estiu de 1875 les seves *Cartas provinciales*, on denuncia el centralisme del règim canovista. En dues obres posteriors, *La paz y los fueros* (1876) y *El oasis: viaje al pais de los fueros* (1876-1880), escrites com a resposta a la retallada dels furs bascos i navarresos per part de Cánovas, Mañé defensa obertament el foralisme en contraposició amb l'uniformisme liberal.

Els tradicionalistes del grup de Vic, per la seva part, treuen a la llum el febrer de 1878 el setmanari "La Veu del Montserrat", dirigit per Jaume Collell. La nova revista, tal i com resa el seu lema "Pro aris et focus", neix amb l'objectiu de difondre un catalanisme catòlic i tradicionalista que contraresti l'empenta del particularisme federalista.

Pel que fa als sectors federalistes, destaca l'aportació de Josep Narcís Roca i Farreras, qui el 1877 reclama la creació d'una Diputació General de Catalunya. Però la contribució més important fou la d'un Valentí Almirall cada cop més escorat cap al regionalisme. El 1878, en el recull d'articles titulat *Escritos Catalanistas*, Almirall marca distàncies amb els sectors romàntics, rurals i clericals del catalanisme i critica especialment el catalanisme literari de la Renaixença pel seu tarannà elitista, arcaïtzant i apolític.⁵² El nou catalanisme, afirma Almirall, ha de comptar amb la participació de tots els sectors de la societat catalana: econòmics, polítics, acadèmics i científics, i sobretot d'aquells a qui anomena "el elemento avanzado", és a dir, els sectors progressistes en general i els federalistes en particular.

El 1879 Almirall i els seus seguidors funden el "Diari Català", el primer diari en llengua catalana, que es convertirà en un instrument d'unificació i politització del

⁵² Una ressenya d'aquesta obra a J.M. FIGUERES, *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990, ps. 116-122.

catalanisme. Des de les seves pàgines Almirall llença l'agost de 1880 la proposta de celebrar el Primer Congrés Catalanista, amb l'objectiu de crear “un gran Centre Catalanista a Barcelona, que aliat amb els que existeixen a Catalunya que vulguin acceptar l'aliança, els serveixi a tots de punt d'enllàs”.⁵³ La convocatòria del Congrés és el primer pas per a deixar endarrera la dispersió que ha caracteritzat el catalanisme polític a la dècada dels setanta. El moviment entra així en la seva etapa associativa.

El Primer Congrés Catalanista se celebrà durant els mesos d'octubre i novembre de 1880. Hi participaren totes les faccions catalanistes; només se n'absentaren, per discrepàncies ideològiques amb Almirall, els catòlics de “La Veu del Montserrat”.⁵⁴ Dues candidatures es disputaren la direcció del congrés: la federalista, encapçalada per Almirall, i la que integraven els elements de “La Renaixensa” i els republicans possibilistes. S'imposà finalment la primera candidatura, que comptava amb un major nombre de partidaris entre els congressistes. Derrotats, els representants de “La Renaixensa” acabaren abandonant el Congrés. Aquest se saldà, doncs, amb el cisma entre les dues corrents principals del catalanisme. Amb tot, el Congrés havia servit per a reforçar el liderat almirallià i per a fixar el programa del nou catalanisme. Concretament, s'hi prengueren tres acords importants: fundar un centre catalanista, enviar una exposició a les Corts en defensa del dret català, i crear una acadèmia de la llengua catalana.

El juny de 1882 es constituïa el Centre Català, l'entitat que, dirigida per Almirall, havia d'impulsar la politització del catalanisme fins a l'escissió de 1887. L'abril de 1883 el Centre Català elaborà un programa amb les aspiracions fonamentals del catalanisme, entre les quals hi havia el reconeixement del català com a llengua oficial, la defensa del dret civil català, el proteccionisme econòmic, la divisió comarcal i la descentralització administrativa.⁵⁵ El programa fou discutit al Segon Congrés Catalanista, celebrat a Barcelona el juny de 1883, però la suspensió del Congrés, a causa

⁵³ “Diari Català”, 8-VIII-1880, citat a J.M. FIGUERES, *op. cit.*, p. 139.

⁵⁴ Després d'assabentar-se de la convocatòria del Congrés, Jaume Collell qualificà el grup d'Almirall de “terrible fil-loxera del catalanisme” i advertí els seus lectors del perill que suposaven les temptatives dels federalistes de dirigir el moviment catalanista: “Concedit que hi hagi en això un poc de comèdia i ganes de moure fressa, nosaltres creiem que aquí hi ha una vertadera i seriosa emboscada. Ens basta saber de quina font surt, per conèixer si l'aigua correrà tèrbola”, J. COLLELL, A l'aguait, “La Veu del Montserrat”, 25-9-1880, citat a J.M. FIGUERES, *op. cit.*, p. 141.

⁵⁵ J. LLORENS, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, ps. 51-52.

dels enfrontaments entre els seguidors d'Almirall i els de Pi i Margall, n'impedí l'aprovació.

En aquest moment, les tensions entre federalistes i renaixentistes havien desaparegut, i existia ja un ampli consens entre els catalanistes entorn d'Almirall i del Centre Català; fins i tot Jaume Collell, fins aleshores enemic acèrrim d'Almirall, havia ofert la seva col·laboració a la tasca del Centre. Era el moment d'intentar obtenir el suport de la burgesia a la causa catalanista. Per fer-ho, calia obrir el catalanisme a la defensa del que Almirall anomenava els "interessos materials" dels catalans: el dret civil, l'economia industrial i l'autonomia política.

L'oportunitat es presentà a la darrerria de 1884 arran de dues disposicions del govern de Cánovas, encaminades respectivament a unificar les legislacions civils espanyoles sobre la base del dret castellà i a signar tractats comercials amb els països industrialitzats. Ambdós projectes suscitaron a Catalunya un ampli rebuig, sobretot entre la burgesia. El Centre Català convocà aleshores totes les entitats contràries a les mesures del govern. De la reunió, celebrada el gener de 1885, en sorgí l'acord d'elaborar un document de protesta i presentar-lo directament al rei Alfons XII, prescindint expressament del parlament i dels partits dinàstics. El document, conegut com a Memorial de Greuges, duia per títol *Memoria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya*, i fou redactat per Almirall, a excepció de la part econòmica. Era un text de contingut essencialment anticentralista, i s'ocupava sobretot de les dues qüestions de més actualitat: la unificació del dret civil i l'acord lliurecanvista amb la Gran Bretanya. A més, sol·licitava l'autonomia administrativa per a Catalunya, la protecció del dret civil català i la cooficialitat de les llengües catalana i castellana a Catalunya.

Al començament de març, una comissió formada per dirigents catalanistes com Valentí Almirall i Jaume Collell i literats de prestigi com Frederic Soler, Àngel Guimerà i Jacint Verdaguer es desplaçà a Madrid amb la intenció de lliurar el Memorial al rei. Els cercles polítics i intel·lectuals madrilenys feren el buit a la comissió, i la premsa inicià una forta campanya contra els catalanistes.⁵⁶ En canvi, Alfons XII rebé els representants catalans en audiència privada i es mostrà receptiu a les demandes del

⁵⁶ A. Rovira i Virgili fa aquest relat dels fets: "Pel sol fet de presentar-se com a catalanistes, els il·lustres escriptors i literats que pertanyien a la comissió no van ésser objecte de cap manifestació d'amistat, ni tan solament de cortesia, per part dels intel·lectuals i homes de lletres espanyols. Ningú els va acompanyar a llurs visites als museus i monuments de Madrid", A. ROVIRA I VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme*, La Magrana, Barcelona, 1983 (2a ed.), p. 43.

Memorial. Tanmateix, la mort sobtada del rei dos mesos després impedí que el Memorial tingués cap efecte pràctic. Amb tot, el que fou el primer acte polític del catalanisme a Madrid es podia considerar un èxit. El rebuig dels polítics i dels diaris madrilenys, convenientment difós per la premsa catalanista, convertí els comissionats catalans en herois i propicià que fossin objecte d'una rebuda multitudinària a la seva tornada a Barcelona.

Convertit, gràcies a la presentació del Memorial i a l'adhesió de les forces vives del país, en l'entitat senyera del catalanisme del moment, el Centre Català cercà ara la implantació fora de l'àmbit barceloní, i obrí sucursals en diverses poblacions.⁵⁷ Així mateix, el 1886 l'entitat decidí fer un primer intent electoral i presentà una candidatura per la ciutat de Barcelona a les eleccions legislatives del mes d'abril. Però el catalanisme no estava encara prou madur per a enfrontar-se als partits dinàstics, i la candidatura del Centre fracassà completament.

Aquest contratemps, tanmateix, no aturà l'ascens d'Almirall com a nou líder del moviment. Després d'haver consolidat el Centre Català i haver aconseguit mobilitzar la burgesia catalana entorn del Memorial de Greuges, el maig de 1886 Almirall presentava *Lo Catalanisme*, la seva obra més coneguda, una síntesi del seu ideari particularista que es convertí ben aviat en el llibre de capçalera del catalanisme progressista.⁵⁸

Al mateix temps, però, es produí la reacció dels sectors que rivalitzaven amb Almirall. Davant l'èxit que havia assolit *Lo Catalanisme*, el 1887 Mañé i Flaquer publicava *El regionalismo*, una rèplica al regeneracionisme progressista d'Almirall des de posicions antiliberals. També els tradicionalistes del grup de Vic mostraren les seves discrepàncies. Des de les pàgines de "La Veu del Montserrat", Josep Torras i Bages inicià el 1887 la publicació de dues sèries d'articles on contraposà el seu catalanisme confessional al federalisme laic d'Almirall. Mentrestant, havien sorgit altres grups contraris al liderat d'Almirall: el Centre Escolar Catalanista (CEC), fundat el 1886 per joves universitaris afins al catalanisme tradicionalista, i el grup de regionalistes conservadors que des de 1886 publicaven la revista "La España Regional".

⁵⁷ L'octubre de 1887, el Centre Català tenia sucursals a Sant Sadurní d'Anoia, Sabadell, Terrassa, Igualada, Manresa, Malgrat i Portbou, J. LLORENS, *La Unió...*, *op. cit.*, p. 53.

⁵⁸ Això no obstant, Almirall no desitjava que el seu llibre esdevingués un catecisme catalanista. En la dedicatòria de l'obra, adreçada al "jovent del Centre Català", Almirall havia escrit: "vos ofereixo, doncs, aquest llibre, no amb la pretensió de que el prengueu com obra de text del Catalanisme particularista, sinó amb la més modesta de que vos faci lo mateix servei que fa un programa als que cursen una assignatura", V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, Edicions 62, Barcelona, 1979, [p. 15].

A l'interior del Centre Català, finalment, es tornaren a posar de manifest les divergències, existents ja des dels temps del Primer Congrés Catalanista, entre el regionalisme almirallià i el catalanisme intransigent -qualificat per Almirall de “separatisme”- dels homes de “La Renaixensa”. A les discrepàncies ideològiques s'hi afegí l'enfrontament entorn del projecte de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. Almirall en fou un obstinat detractor -afirmà que l'Exposició seria “una andalussada que costarà la vida a l'administració municipal de la nostra ciutat”- mentre que el grup de “La Renaixensa” veié en l'Exposició una oportunitat de donar a conèixer internacionalment la causa catalanista.⁵⁹

El juny de 1887 Almirall s'imposava a les eleccions al Consell Directiu del Centre Català. Aquest fet acabà de trencar el difícil equilibri que s'havia mantingut fins aleshores en el si de l'entitat. Frustrada la via electoral per a accedir al control del Centre, els elements derrotats –els catalanistes radicals i els regionalistes conservadors- prepararen l'escissió. Aquesta es consumà al començament de setembre, amb la sortida del Centre Català de prop del 40 % dels socis; unes setmanes després, els escindits creaven la Lliga de Catalunya. El cisma posava fi a l'etapa de direcció federalista del catalanisme i inaugurava un període de predomini del catalanisme conservador.

Aviat la Lliga de Catalunya aplegà tots els sectors descontents amb Almirall, des dels literats de “La Renaixensa”, que constituïrien el nucli director de la nova entitat, fins als regionalistes de “La España Regional”, passant pels universitaris del CEC, el grup de “La Veu del Montserrat” i alguns membres de la redacció de “L'Arch de Sant Martí”, portaveu del catalanisme radical.⁶⁰

La nova entitat no trigà a presentar-se en societat. El 1888 els dirigents de la Lliga de Catalunya aprofitaren la presència de la reina regent en els Jocs Florals de Barcelona per adreçar-li un missatge amb les seves reivindicacions. Fou indubtablement una acció agosarada. El missatge, redactat per Àngel Guimerà i signat per quatre-cents presidents d'associacions catalanistes, estava escrit en un to fogós i radical i fou llegit a la reina en català. Es referia a Catalunya com a “nació” i contenia les demandes tradicionals del catalanisme: l'autonomia política, l'oficialitat del català, l'exèrcit voluntari, la catalanització de l'aparell judicial i de l'administració pública i

⁵⁹ “La Veu del Centre Català”, 3-XII-1887, citat a J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 59.

⁶⁰ J. LLORENS, *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1996, ps. 16-25.

l'ensenyament en català.⁶¹ A més, la junta dels Jocs d'aquell any, dominada per elements afins a la Lliga de Catalunya, aconseguí que el president del govern, Sagasta, pronunciés algunes frases en català en el parlament d'obertura i que l'historiador Marcelino Menéndez Pelayo llegís un discurs d'elogi a la llengua catalana. Els Jocs Florals de 1888 contribuïren, en fi, a augmentar el prestigi de la Lliga de Catalunya, en detriment del Centre Català, que havia organitzat uns jocs alternatius que resultaren un fracàs.⁶²

El 1889 la Lliga de Catalunya assolí un nou èxit arran de la presentació d'un projecte de Codi Civil per part del govern liberal. El projecte plantejava la unificació de les diferents legislacions espanyoles i establia, en el seu article 15, la preeminència del dret castellà sobre el català. Immediatament s'organitzà a Catalunya una campanya en defensa del dret català. Arreu del país se celebraren mítings i actes de protesta que comptaren amb la participació de tots els grups catalanistes. El protagonisme de la campanya, però, el capitalitzà la Lliga de Catalunya, gràcies a la tasca d'agitació que exercí un dels seus dirigents més destacats, Narcís Verdager i Callís. Finalment, l'oposició ciutadana obligà el govern a modificar l'article 15. Fou, en paraules de Verdager i Callís, "la primera victòria del catalanisme".⁶³

Finalitzada la campanya, Verdager i Callís presentà la idea de fundar una entitat catalanista que aplegués totes les associacions catalanistes del país. Després de més d'un any de converses, el febrer de 1891 naixia la Unió Catalanista. De bon principi, la direcció de la Unió restà a mans del grup de "La Renaixensa", anomenat també integrista. Com hem vist, aquest sector es distingia pel seu catalanisme intransigent i per la seva oposició a intervenir en el joc electoral de la Restauració; era el que Josep Pla anomenà pejorativament "el catalanisme immòbil".⁶⁴

La influència d'aquest sector es deixà sentir en el projecte de constitució catalana aprovat per la Unió el 1892, en una assemblea celebrada a Manresa. El document, conegut com les Bases de Manresa, recollia les reivindicacions principals del catalanisme conservador i tenia un caire tradicionalista i antiliberal; demanava, per exemple, l'establiment del sufragi corporatiu i la creació d'unes institucions d'autogovern inspirades en les corts medievals catalanes.

⁶¹ *Ibid.*, ps. 28-29.

⁶² J. TERMES, *Història del catalanisme fins al 1923*, Pòrtic, Barcelona, 2000, ps. 278-279; J. LLORENS, *La Lliga...*, *op. cit.*, ps. 27-29.

⁶³ J. LLORENS, *La Lliga...*, *op. cit.*, ps. 29-31.

⁶⁴ J. PLA, *Francesc Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys*, Destino, Barcelona, 1981, p. 31.

L'orientació i el contingut de les Bases de Manresa no satisfieren el sector possibilista o evolucionista de la Unió, format per membres del CEC com Verdaguer i Callís, Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch i Pere Muntañola. A diferència dels integristes, els possibilistes eren partidaris de fer política electoral, encara que això suposés haver de rebaixar el contingut del programa catalanista. Pel que fa a les Bases de Manresa, trobaren que eren massa abstractes i poc operatives. Prat de la Riba considerà que eren un programa idealista que no servia per al combat polític quotidià. De la mateixa opinió era Verdaguer i Callís, per a qui les Bases eren excessivament complexes i condemnaven el catalanisme a l'aïllament.⁶⁵ Els homes del CEC, en fi, creien que el catalanisme havia d'abandonar l'idealisme dels grans principis i plantejar-se objectius concrets i assolibles; concretament, reclamaven la intervenció del catalanisme a la vida pública, tant al carrer, mitjançant accions de propaganda, com a les corporacions oficials.

Però encara no havia arribat l'hora dels possibilistes. Era massa aviat perquè les seves crítiques influïssin en l'orientació de la Unió Catalanista. En els anys immediatament posteriors a la reunió de Manresa, la Unió continuà controlada pels integristes, i l'entitat es limità gairebé exclusivament a fer propaganda de les Bases de Manresa i a organitzar les assemblees anuals.

El preu a pagar pel manteniment del purisme doctrinal i de l'antiparlamentarisme fou l'estancament organitzatiu i la marginació de la vida pública. Durant la primera meitat dels anys noranta, la Unió amb prou feines arribà al miler de socis,⁶⁶ i el tiratge dels seus diaris fou sempre molt modest. Referint-se a aquests anys, Antoni Rovira i Virgili escriurà: "La Unió Catalanista no tingué ambient popular. Les seves assemblees es descabdellaven enmig de la buidor. Hi havia uns quants catalanistes a Barcelona i alguns d'altres escampats per les comarques. Hom els podia comptar. Moltes viles tenien un catalanista i prou; altres no en tenien cap. Es tractava, en general, d'una selecció de literats, erudits i homes de carrera, sense lligams amb els corrents populars."⁶⁷

A mitjan anys noranta, però, el grup del CEC inicià una trajectòria ascendent a l'interior de la Unió Catalanista. L'estiu de 1895 quatre membres d'aquest grup –Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Antoni Gallissà i Francesc Moliné i Brasés- passaven a

⁶⁵ B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme*, Edicions 62, Barcelona, 1977, p. 49.

⁶⁶ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 88.

⁶⁷ A. ROVIRA I VIRGILI, op. cit., p. 64.

formar part de la redacció del diari “La Renaixensa”, portaveu de la Unió. Fins aquell moment, el CEC havia tingut com a principal òrgan d'expressió el setmanari “La Veu de Catalunya”, fundat per Narcís Verdaguer i Callís el 1892; ara, amb “La Renaixensa”, disposaria d'una tribuna diària per a exposar el seu ideari intervencionista.

Al mateix temps, els homes del CEC començaren a difondre un llenguatge i una doctrina clarament nacionalistes; un llenguatge i una doctrina que, com ha demostrat Jordi Llorens, no havien estat una creació d'aquest grup, però que ara eren presentats de forma sistematitzada.⁶⁸ Fins aquell moment, el catalanisme havia estat majoritàriament regionalista: la majoria dels catalanistes, des d'Almirall fins a la gent de “La Renaixensa”, consideraven que Espanya era una nació i que Catalunya era una regió de la nació espanyola. Però a partir dels anys noranta el grup liderat per Prat de la Riba començà a utilitzar habitualment el mot “nació” per referir-se a Catalunya. El mateix Prat, en un discurs que pronuncià al CEC el 1890, havia parlat de “nacionalitat catalana” i havia afirmat que Espanya no era una nació, sinó un conjunt de nacions.⁶⁹ El 1894, a l'assemblea de la Unió Catalanista a Balaguer, Pere Muntanyola presentà una proposta, que fou aprovada pels delegats, perquè es deixés d'anomenar Espanya “nació” i en endavant se l'anomenés “Estat”.⁷⁰ També el 1894, Muntanyola i Prat de la Riba publicaven un *Compendi de Doctrina Catalanista*, de contingut nacionalista, que tingué una àmplia difusió entre els catalanistes. Més tard, el 1898, el setmanari “Las Cuatro Barras” seria el primer en adoptar formalment la nova ideologia, en afegir a la seva capçalera l'expressió “periòdic nacionalista”; el mateix any el setmanari “Lo Regionalista” canviava el seu nom pel de “La Nació Catalana”. El vell particularisme regionalista, en fi, anava quedant endarrera, mentre que el nacionalisme -un nacionalisme que reconeixia i defensava l'espanyolitat dels catalans, però que negava a Espanya el caràcter de nació- començava a fer forat, sobretot entre les noves generacions de catalanistes.

Coincidint amb la propagació del nou nacionalisme, la Unió Catalanista entrà en una fase de creixement. El 1895 la Unió ja no era una entitat minoritària, sinó que s'havia estès per tot el país i, fruit d'un laboriós procés de captació iniciat el 1893, havia integrat a la gran majoria dels corrents i personalitats del catalanisme, des dels

⁶⁸ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., ps. 180-198.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 192.

⁷⁰ A. ROVIRA I VIRGILLI, op. cit., p. 58; J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 297.

conservadors de la desapareguda revista “La España regional” fins a l'esquerra nacionalista de “L'Avenç”, passant pel Centre Català d'Almirall, que ingressà a la Unió després de ser refundat el 1895.⁷¹

A partir d'aquest moment, el CEC es convertí en el nucli més actiu dins el catalanisme i arrossegà el conjunt de la Unió cap a una presència més gran a la vida pública. El novembre de 1895, gràcies a la coalició amb els sectors republicans i liberals de l'Ateneu Barcelonès, els catalanistes s'imposaren a les eleccions a la junta d'aquesta entitat, i el març de l'any següent aconseguiren que el veterà líder de la Lliga de Catalunya Joan Josep Permanyer fos escollit president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació.⁷²

Però la veritable sortida al carrer del catalanisme es produí el 1897. El març d'aquest any els catalanistes presentaren al cònsol grec a Barcelona un missatge de solidaritat amb els autonomistes de la illa de Creta. La premsa i la classe política dinàstiques denunciaren el missatge perquè identificava la causa catalanista amb la lluita dels cretencs per la seva separació de Turquia. El catalanisme fou acusat de separatisme i, per primera vegada, es desplegué una repressió general sobre el moviment. El governador civil de Barcelona suspengué els periòdics “La Renaixensa” i “Lo Regionalista”, processà Prat de la Riba i Pere Aldavert per dos articles considerats ofensius a la pàtria espanyola, i segrestà els exemplars que quedaven del *Compendi de Doctrina Catalanista*. Així mateix, es negà el permís per a la celebració d'actes de propaganda catalanista i foren prohibits *Els Segadors* i altres cançons de signe patriòtic.

El CEC reaccionà amb una protesta coneguda com la campanya de la barretina. Durant una setmana, els carrers de Barcelona s'ompliren de gent que portava barretines catalanes i llaços i insígnies amb la bandera catalana; es calcula que el 19 de març un mínim de cinc mil persones es manifestaren amb barretina pel centre de Barcelona. La protesta comptà amb el suport de bona part de la premsa no catalanista de Barcelona, i fins i tot despertà l'interès d'algun mitjà de comunicació europeu, com el Journal de Genève, que al final del mes de març assegurava: “*Depuis quelques jours il y a une nouvelle question dans le monde: c'est la question catalane*”.⁷³ Finalment la Unió Catalanista decidí suspendre les manifestacions per por que derivessin en desordres públics.

⁷¹ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., ps. 313-317.

⁷² B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., ps. 52-53.

⁷³ “La Renaixença”, 11-IV-1897, citat a J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 332.

L'èxit assolit amb la campanya de la barretina, tanmateix, no aconseguí eliminar les tensions existents a l'interior de la Unió Catalanista. Al contrari: a partir dels fets de 1897 les divergències entre els integristes de "La Renaixença" i els possibilistes del CEC no feren sinó augmentar. El primer enfrontament es produí en motiu de les eleccions a Corts del mes de març de 1898. Els homes del CEC, que el desembre de 1897 s'havien imposat a les eleccions a la junta directiva de la Unió, acordaren que la Unió Catalanista presentaria, en coalició amb federals i rabassaires, la candidatura de Joan Josep Permanyer pel districte de Vilafranca del Penedès. Els membres més destacats del grup possibilista (Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Jaume Carner, Francesc Cambó, Lluís Duran i Ventosa, etc.) s'encarregaren de la campanya electoral. Durant quinze dies participaren en diversos mítings en el districte, en els quals es limitaren a defensar les Bases de Manresa com a programa únic. Les eleccions foren un fracàs per als catalanistes. El candidat oficial s'imposà amb rotunditat: obtingué 5.457 vots, davant els 1.901 vots de Permanyer.

La derrota fou valorada de forma ben diferent pels dos sectors de la Unió. Per als integristes, el daltabaix electoral era la demostració que calia mantenir el tradicional abstencionisme. En canvi, els possibilistes jutjaren la derrota com un contratemps puntual que de cap manera no invalidava la seva estratègia electoralista. El que havia fallat, deien, era la tàctica, l'execució de la campanya. Els homes del CEC reconegueren que havien comès diversos errors: s'havien presentat en un districte dominat pel caciquisme i on el catalanisme tenia una implantació molt feble; havien triat un candidat desconegut a la comarca, i havien transmès un discurs que no anava més enllà del catalanisme genèric. En aquest sentit, la campanya proporcionà als possibilistes ensenyances valuoses que sabrien aprofitar tres anys després, a les eleccions a Corts de 1901.⁷⁴

El segon enfrontament entre els dos sectors de la Unió s'inicià el setembre de 1898. No feia encara un mes de la derrota d'Espanya en la guerra contra els Estats Units, i el sistema de la Restauració es trobava en plena crisi. El clima de pessimisme que regnava en els cercles polítics i econòmics espanyols propicià aleshores l'aparició d'una proposta regeneracionista encapçalada pel general Camilo Polavieja, un prestigiós militar colonialista. En resposta a la crida del general, l'agost de 1898 es constituïa a

⁷⁴ Un anàlisi de l'assaig electoral de 1898 a B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., ps. 83-87, i J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., ps. 340-352.

Barcelona una *Junta regional de adhesiones al programa del general Polavieja*, integrada per destacats industrials del Foment del Treball Nacional.

En el seu camí cap al poder, Polavieja volgué guanyar-se també el suport del catalanisme. Al final del mes d'agost el general sol·licità a Lluís Domènech i Montaner, president de l'Ateneu Barcelonès, la redacció d'unes bases per a l'autonomia de Catalunya. Domènech i Montaner, Prat de la Riba i tres membres més de la junta de la Unió redactaren un document amb les punts fonamentals del programa de Manresa i el presentaren a Polavieja a mitjan setembre. Dues setmanes després Polavieja respongué que, si bé no podia acceptar el document en la seva integritat, es comprometia a satisfer algunes de les seves demandes, com el concert econòmic, la representació corporativa als ajuntaments, la diputació única i la conservació del dret civil català.

Era una oferta molt minsa, vistes les aspiracions del catalanisme, però els possibilistes hi veieren una oportunitat immillorable d'intervenir a la política espanyola. En canvi, els membres del sector integrista de la Unió s'oposaren a l'entesa amb Polavieja i es negaren a escoltar el que consideraven que eren cants de sirena de la política centralista.

El xoc entre les dues postures es produí a la reunió del consell general de la Unió del 15 d'octubre. Tot i que la junta directiva era favorable a la col·laboració amb Polavieja, no fou possible arribar a un acord amb els homes de "La Renaixença". A la reunió es creà una comissió amb representants dels dos sectors que el 12 de novembre aprovà, per majoria de vots, un document contrari a donar suport a un govern que no assumís la totalitat de les reivindicacions catalanistes. Era la derrota dels possibilistes.⁷⁵

Pocs dies després apareixia un nou motiu d'enfrontament entre possibilistes i integristes: la campanya a favor d'un concert econòmic similar als que existien a Navarra i al País Basc. Aquesta campanya, iniciada pel Foment del Treball Nacional el 1897, es reactivà a mitjan novembre de 1898, quan els presidents de cinc corporacions barcelonines, entre els quals hi havia Domènech i Montaner com a president de l'Ateneu Barcelonès, presentaren un missatge a la reina regent demanant un concert econòmic d'abast català; el missatge sol·licitava, a més, la creació d'una diputació catalana única i la descentralització de serveis estatals com l'ensenyament o les obres públiques.⁷⁶

⁷⁵ La polèmica creada entorn de Polavieja a B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., ps. 110-121, i J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., ps. 365-375.

⁷⁶ B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., ps. 106-110.

La gent del CEC veieren en el concert econòmic un primer pas cap a la plena autonomia política i econòmica de Catalunya, i des del primer moment donaren suport a l'anomenat "missatge dels cinc presidents" i col·laboraren en l'organització de la campanya. Per contra, els homes de la "La Renaixensa" desaprovaren el missatge perquè no incloïa la totalitat del programa catalanista i perquè creien que responia només als interessos econòmics dels polaviejistes catalans.⁷⁷

A la darrereria de 1898, en fi, la situació dels homes del CEC a l'interior de la Unió no era gens còmoda. Tot i que continuaven al capdavant de la junta de la Unió, havien estat desautoritzats en l'afer Polavieja i veien ara com el grup de "La Renaixensa" es negava a prestar suport a la campanya del concert. Per altra part, tampoc no controlaven el portaveu oficiós de la Unió, el diari "La Renaixensa", que estava a mans del sector integrista.

Fou aleshores que, per tal de reforçar la seva posició, els membres del CEC decidiren convertir el seu òrgan d'expressió, el setmanari "La Veu de Catalunya", en un diari que disputés a "La Renaixensa" el monopoli de què gaudia en el camp de la premsa catalanista. Sota la direcció de Prat de la Riba, el nou diari sortia al carrer l'1 de gener de 1899. El grup possibilista, doncs, començava la seva actuació en solitari. S'obria així el procés que havia de conduir al cisma definitiu de la Unió Catalanista i, posteriorment, a la creació de la Lliga Regionalista.

Llengua i política (1875-1898)

1. Els anys d'assentament de la Restauració (1875-1880)

En les línies precedents hem resseguit les vicissituds del catalanisme polític des de la fi del Sexenni Democràtic fins a l'aparició del diari "La Veu de Catalunya". Vegem ara quina fou en aquest període l'actuació del catalanisme amb relació a la llengua catalana. Durant l'etapa inicial de la Restauració, entre el retorn d'Alfons XII i la celebració del Primer Congrés Catalanista, es generalitzà la identificació entre la llengua i la pàtria, entre el català i Catalunya. La llengua, diran els catalanistes, és el

⁷⁷ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 380.

símbol per excel·lència de Catalunya, la prova més incontrovertible de l'existència d'una pàtria catalana. I és també un instrument d'alliberament col·lectiu. Així ho afirmava Enric Claudi Girbal el 1876 davant el públic dels Jocs Florals: “Lo poble dels grans heroes no morirá jamay mentres, com are, honre á sa llengua, perque la vida d'aquesta és la vida de la patria; es la clau que [...] la deslliura de las cadenas”.⁷⁸

Quins eren en aquest moment els objectius lingüístics dels catalanistes? El 1875, en la sessió inaugural de La Jove Catalunya, Francesc Ubach i Vinyeta assenyalava el camí que encara li quedava per córrer a la llengua catalana. Després de passar revista a la “grandiosa obra de la nostra restauració literaria”, advertia que “ab tot y publicarse en catalá cróniques i poemes, diaris y noveles, comedies y revistas y tota altra classe d'obres que produhescan les demás literatures, no está encara la nostra llengua en plena possessió del seu patrimoni com la dels húngars, ni s'han restablert cátedres per á la seua ensenyança, com s'es fet amb lo provençal, ni l'Academia de Madrid l'ha reconeguda com á espanyola tot y tenint l'exemple de França que ha coronat la “Mireio” obrint així els braços á la parla de Jasmín i de Mistral”.⁷⁹

Ubach plantejava, en definitiva, un nou horitzó per al català: la conquesta de l'oficialitat, de l'ensenyament i del prestigi. La immensa majoria de catalanistes compartien els seus plantejaments. El federalista Gonçal Serraclara, per exemple, es planyia el 1879 que el català no fos encara una llengua oficial, però afirmava a continuació: “Llarch temps fa que vivim en plena pascua florida. ¿Per ventura no ha de arribar la pascua granada? Bonas son las bellas flors que s'han recullit fins ara, més no renunciem a los fruyts positius i saborosos.”⁸⁰

A part de reivindicar els drets de la llengua catalana des de la premsa i altres tribunes, els catalanistes emprengueren diverses algunes accions a favor de l'ús públic del català. El 1876, en el moment de la seva creació, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) adoptà el català com a única llengua oficial, i dos anys després es convertí en la primera entitat que organitzava un cicle de conferències en llengua catalana.⁸¹ El 1880 el diputat provincial Terenci Thos i Codina sol·licità a la Diputació de Barcelona la creació d'una càtedra de llengua i literatura catalanes a la

⁷⁸ E.C. GIRBAL, “Discurs de gracias”, *Jochs Florals de Barcelona en 1876*, p. 335, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 163.

⁷⁹ F. UBACH I VINYETA, “Discurs pronunciat en la sessió inaugural que celebrá la Jove Catalunya lo dia 20 de febrer de 1875 per lo president de dita societat”, a M. TOMÀS, *La Jove Catalunya. Antologia*, La Magrana, Barcelona, 1992, p. 220.

⁸⁰ G. SERRACLARA, “Discurs”, *Jochs Florals de Barcelona en 1879*, p. 34, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 233.

⁸¹ P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 214-215.

Universitat de Barcelona; la Diputació, però, rebutjà aquesta petició.⁸² Per altra part, en aquests anys augmentà, de la mà dels catalanistes, la presència del català a la premsa, amb publicacions com “L’Aureneta” (1876), “La Veu del Montserrat” (1878) i el “Diari Català” (1879).

Es tracta, com es pot veure, d’iniciatives molt modestes. Amb tot, la tímida emergència del català en els àmbits públics provocà les primeres protestes dels defensors del castellanisme lingüístic. El 1880 el crític literari Francisco M. Tubino advertia del perill que, segons ell, corria el castellà a Catalunya: *“los catalanistas quieren que se la arroje [a la llengua castellana] de las corporaciones populares, de los ateneos, certámenes, periódicos, y hasta de la correspondencia familiar, considerándole como habla extranjera [...] ya existen sociedades de donde se ha excluido el español, y si los sucesos favorecieran a las corrientes dominantes, veríamos que diputaciones y municipios acordaban el uso del catalán, lo que habría de traer implícito el restablecimiento del fuero de extranjero y la exclusión consiguiente de los demás españoles de esas corporaciones”*.⁸³

Les queixes de Tubino, que en aquest moment representen encara un cas aïllat, són precursors d’un nou anticatalanisme lingüístic que, com veurem, anirà prenent forma durant els anys vuitanta, a mesura que la causa del català vagi guanyant prestigi i suport social.

2. El període de liderat d’Almirall (1880-1887)

La conjuntura expansiva viscuda pel catalanisme entre 1880 i 1887, corresponent a l’ascens d’Almirall, propicià un augment considerable de la propaganda lingüística i de les accions destinades a la promoció de la llengua. Al començament dels anys vuitanta la defensa del català era ja un objectiu comú a totes les corrents del catalanisme. Com explica Jordi Llorens: “La unanimitat assolida en la reivindicació de l’ús literari de la llengua, però també a l’escola, l’església o els tribunals de justícia, així com el blasme a qualsevol disposició governativa tendent a la proscripció o si més no discriminació del seu ús [...] és clara en tots els grups catalanistes, i també en els

⁸² *Ibid.*, p. 218.

⁸³ F.M. TUBINO, *Historia del renacimiento literario contemporaneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Tello, Madrid, 1880, ps. 713-714.

simplement regionalistes i fins i tot entre molts elements adherits als partits dinàstics; Mañé, Almirall, els homes de “La Renaixensa” o de “La Veu del Montserrat” coincidiren en la reivindicació de la llengua, encara que els seus arguments i els seus objectius finals siguin diferents. [...] En realitat, la reivindicació de la llengua, juntament amb la defensa del dret civil i el proteccionisme econòmic, era un dels tres punts bàsics que gaudien d'un ampli consens social a Catalunya i superaven els límits que pròpiament podríem qualificar de catalanistes.”⁸⁴

Jaume Collell feia una constatació semblant l'octubre de 1885. En referència a les “justes reivindicacions de los drets de la llengua materna”, Collell afirmava: “Tothom en aquest punt hi està conteste: tant los que volen portar lo catalanisme per los perillosos viaranys d'una política separatista, com los catalanistes platònics, per no dir-los mansos, que s'esfereixen amb les perspectives d'un moviment anti-nacional, i per tant voldrien que el renaixement quedàs limitat a les inofensives expansions de la joglaria novella, tots admeten que la conservació de l'idioma és condició fundamental de tota vera renaixença”⁸⁵

Convertida, doncs, en una causa *transversal* del catalanisme, la llengua catalana esdevingué durant els anys vuitanta un tema habitual a la premsa i a les obres doctrinals catalanistes. En aquestes línies no podem oferir una mostra exhaustiva dels escrits referits a la llengua que apareixeren en aquest període; ens limitarem, doncs, a uns quants exemples significatius.

En aquests anys, tots els catalanistes coincidiran a destacar la importància de la llengua com a símbol de la nació catalana. En el seu discurs als Jocs Florals de 1887, Jaume Collell declarà que “la llengua és lo monument més autèntic d'un poble, l'encarnació més viva d'una nacionalitat, [...] la llengua és de totes les obres i de totes les institucions, patrimoni secular d'una raça, la que porta més fortament gravada la sagrada senyal de son caràcter, i és casi una vulgaritat afirmar que el geni de la llengua és la imatge més fael del geni nacional.”⁸⁶ Per al líder republicà Francesc Vallès i Ribot la llengua era “*el verbo del pensamiento de un pueblo y por tanto el signo natural de la*

⁸⁴ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 168.

⁸⁵ J. COLLELL, *Lo fundamental del regionalisme*, “La Veu del Montserrat”, 10-X-1885, a J. REQUESENS (ed.), *Jaume Collell i la llengua catalana. Selecció de textos*, Eumo, Vic, 1994.p. 45.

⁸⁶ J. COLLELL, *Discurs llegit en la festa dels Jocs Florals d'enguany per lo Rnt. D. Jaume Collell, president del consistori*, “La Veu del Montserrat”, 14-V-1887, a J. REQUESENS (ed.), *Jaume Collell...*, op. cit., p. 60.

unidad de la nación”.⁸⁷ El catalanista reusenc Bernat Torroja considerava que l’idioma era “lo primer y més visible signe de la existencia nacional”.⁸⁸ El també reusenc Eugeni Mata –que signava amb el pseudònim B. Espuny- assegurà que “som catalans y fills de Catalunya precisament perquè parlem la llengua que de tals nos califica.”⁸⁹ Un altre membre del grup catalanista de Reus, J. Salvat, sostenia que “si Catalunya ha de subsistir com a tal, es de absoluta necessitat que la parla catalana recobri’ls drets que li pertanyen.”⁹⁰

Valentí Almirall, per la seva part, afirmava el 1886 a *Lo Catalanisme* que la llengua catalana era la prova de l’existència d’un caràcter català netament diferenciat del castellà: “Si, doncs, els catalans tenim distint idioma que els castellans; si, encara que sortides les dues llengües d’un tronc comú, tenen geni diferent i condicions variades, no hi ha necessitat de demostrar que ells i nosaltres no formem un sol poble.”⁹¹ Amb tot, Almirall col·locava la llengua en una posició secundària dins el conjunt d’elements que constituïen la identitat catalana: “Verdaderament la llengua no és pas lo més important element de la personalitat d’un poble, puix que té sens dubte major importància la comunitat d’interessos morals i materials [...]; però sens ser lo més important, és lo més visible.”⁹²

Els catalanistes es referiren també a la presència del castellà a Catalunya. En els nombrosos articles que a partir de 1885 dedicà a la qüestió lingüística, el federalista Josep Narcís Roca i Farreras qualificà la llengua castellana d’“*idioma verbo de imposición y tirania, símbolo de dominación y conquista*”, denuncià la restricció de l’ús oficial del català per part dels partits dinàstics i acusà els propis catalans de no defensar prou la seva llengua.⁹³

Fou Valentí Almirall, però, qui realitzà les aportacions més sistemàtiques sobre les relacions entre les llengües catalana i castellana. Com la majoria de catalanistes d’aquest període, Almirall no demostrà cap animadversió cap al castellà com a llengua;

⁸⁷ Vallès i Ribot pronuncià aquestes paraules en un discurs a Granollers el 1886, P. GABRIEL, “Catalanisme i republicanisme federal del vuitcents”, a DD.AA., *El catalanisme d’esquerres*, Cercle d’Estudis Històrics i Socials, Girona, 1997, p. 45-49.

⁸⁸ B. TORROJA, *Lo regionalisme no es exclusivista ni separatista*, “La Veu del Camp”, 10-II-1887, citat a J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 169.

⁸⁹ B. ESPUNY, *La nostra parla*, “Lo Somatent”, 29-XII-1886, citat a P. ANGUERA, op. cit., p. 241.

⁹⁰ J. SALVAT, *Discurs llegit...*, “La Veu del Camp”, 10-III-1887, citat a P. ANGUERA, op. cit., p. 241.

⁹¹ V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, op. cit., p. 77.

⁹² *Ibid.* El 1884 Almirall ja havia afirmat que “la llengua no és la pàtria, encara que en formi part”, V. ALMIRALL, *Articles polítics*, Edicions 62, Barcelona, 1984, p. 53.

⁹³ T. STRUBELL I TRUETA, *Josep Roca i Ferreras i l’origen del nacionalisme d’esquerres*, El Set-ciències, Arenys de Mar, 2000, ps. 252-261.

ben al contrari: ell mateix confessarà, el 1886, que la llengua castellana “és una de las que més nos encanten i captiven”⁹⁴. Tampoc no creia, i en això coincidia també amb la resta de catalanistes, que la presència del castellà a Catalunya representés una amenaça per a la pervivència del català.⁹⁵ Per a Almirall, doncs, el problema no era el castellà en si mateix, ni els efectes que l’ús d’aquesta llengua a Catalunya pogués tenir sobre el català. El problema era que els catalans no podien fer un ús lliure del castellà, perquè estaven subjectes a una legislació que els obligava a utilitzar aquesta llengua en els àmbits oficials. Era aquesta obligatorietat el que Almirall trobava inacceptable, en tant que constituïa un senyal de l’estat de subordinació política en què es trobava Catalunya. Per als catalans, dirà Almirall, el castellà era “l’estigma dels vençuts”. Haver de fer servir aquesta llengua a l’escola, als tribunals, a la universitat o davant d’un funcionari estatal representava una ofensa no només a la dignitat dels catalanistes, sinó a la de tots els catalans. Així ho exposava Almirall el 1885: “que'l més unitarista's posi la ma al pit, y ab tota lleialtat nos confessi si's sent ó no rebaixat cada vegada que ha d'entrar en una oficina, ó ha de concorre á un judici, ó ha de tractar un punt cualsevol científich en una corporació oficial, etc., etc. Ben segurs estem que, si no vol mentir, nos dirà que es lo cert, y que mes de cent vegades li ha caigut la cara de vergonya.”⁹⁶

En altres paraules, per a Almirall el problema de la imposició del castellà no era el castellà sinó la imposició. El 1886, a *Lo Catalanisme*, Almirall insistia en aquest plantejament: “Lo signe de l’esclau era tenir que parlar la llengua de l’amo, i nosaltres portem aquest estigma al damunt. La nostra llengua mai s’ha mort [...] Això no obstant, en tot lo oficial hem d’empresar-ne una altra. En la llengua dels vencedors se’ns mana, se’ns judica, se’ns ensenya. Fins quan l’autoritat, lo jutge o el mestre són fills de la terra, no poden exercir llurs funcions sinó empleant lo castellà. La imposició del llenguatge és un record constant de la nostra subjecció. Ell és lo que marca més durament la distancia que hi ha des dels que manen als que obeeixen. La llengua és lo distintiu dels que es creuen ser de raça superior, i a la inferior no li correspon res més que abaixar lo cap i

⁹⁴ V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, op. cit., p. 82.

⁹⁵ En aquest sentit constitueix una excepció, llunyana en el temps, el testimoni dels redactors de “Lo Vertader Català”, els quals l’any 1843 es queixaven que els catalans “ja comencen a xampurrar la llengua castellana, especialment en llurs escrits” i pronosticaven que “si se continua en aquesta aversió a las produccions catalanas, lo hermós llenguatge dels Garcias se va á perder pera sempre... Nostre Principat va a quedar sense son llenguatge, y dintre pochos anys va á esser un'altra Castella, o al menos una segona Valencia. Pobre Catalunya!”, citat a A. RAFANELL, op. cit., p. 125. Pel que sembla, però, a les dècades següents les seves tesis pessimistes sobre el futur del català no tingueren seguidors.

⁹⁶ V. ALMIRALL, *Regionalisme i particularisme*, Club Autonomista Català, Barcelona, 1901, p. 19.

llepar encara la ma que es digna fuetejar-la.”⁹⁷ És aquesta connotació política el que converteix el castellà en una llengua antipàtica per a Almirall: “si no fos qüestió de dignitat, la usaríem molt més sovint [la llengua castellana], i sobretot, amb molt més carinyo que no la fem servir avui. Mes, al punt que agafem la pluma i posem en ella les primeres paraules, no podem deixar de recordar que és la marca de l'esclavitud i l'estigma de la nostra degeneració, i si no és per pura necessitat, fem cent bocins lo paper, com si volguéssim que no en quedés ni rastre.”⁹⁸

El 1887 Almirall tornava a manifestar l'avversió que li causava haver d'escriure en castellà. En el preàmbul de la seva *Contestación al discurso leído por don Gaspar Núñez de Arce*, es referia a la llengua emprada en aquesta obra amb les paraules següents: “*Escribo en una lengua que no es la mia nativa [...] Y no solo no es mi lengua nativa [sinó que] la empleo con repugnancia por la razón de que nos es impuesta.*”⁹⁹

Quina havia estat, segons Almirall, l'actitud dels catalans davant aquesta imposició? Els catalans, dirà Almirall, no s'han deixat esclavitzar del tot, sinó que han expressat el seu rebuig a la dominació de Castella mitjançant la conservació de la llengua del país. És així com l'ús de la llengua catalana adquireix, per a Almirall, un sentit polític: si fer servir el castellà per obligació significava consentir la subjecció política de Catalunya, conservar el català i utilitzar-lo en els àmbits públics prenia la significació d'una protesta contra l'opressió de Castella. En paraules d'Almirall: “Parlem i escrivim en català, i no deixarem d'usar-lo fins i tant que haguem obtingut les grans reparacions que se'ns deuen. L'ús de la nostra llengua és la manifestació més eloqüent de la nostra personalitat i un argument incontestable en pro de la justícia de nostra causa. Mentre visqui la llengua catalana, tot acte d'unificació, portat a efecte en qualsevol terreno, serà un acte de veritable tirania.”¹⁰⁰

Repassem ara quina visió tenien els catalanistes de la situació social del català i quines mesures prengueren a favor de l'ús públic d'aquesta llengua. En aquest moment, els catalanistes eren conscients que, des dels inicis de la Renaixença, el català havia experimentat una expansió considerable. El 1886, Almirall feia el següent balanç

⁹⁷ V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, op. cit., p. 82.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 82.

⁹⁹ V. ALMIRALL, *Contestación al discurso leído por don Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid con motivo de la apertura de sus cátedras en el año corriente*, Librería de Antonio Sanmartín/Librería de I. López, Madrid-Barcelona, 1887, p. 9. La caracterització que fa Almirall del castellà com a símbol de la dominació castellana no era cap novetat: el 1856 Josep Subirana ja havia escrit que la imposició del castellà a l'ensenyament era un “*ominoso testimonio de nuestra esclavitud*”, citat a P. ANGUERA, op. cit., p. 185.

¹⁰⁰ V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, op. cit., p. 78.

optimista d'aquesta expansió: “S'ha arribat a que en català s'hi escrigui no sols versos, sinó prosa, i prosa científica, i s'hi facin discursos, i s'hi redactin documents d'importància. Lo Renaixement s'imposa ja amb tanta força en lo referent a l'ús del nostre idioma, que algunes vegades que s'han reunit les corporacions actives per a ocupar-se de punts trascendentals, en català han deliberat, i en igual llengua s'han dirigit al públic. Fins algun dels partits de la política general, creient-se que tal medi d'expressió és lo camí de fer prosèlits a Catalunya, l'emplea al propagar ses idees i en ses solemnitats i festes.”¹⁰¹

Tanmateix, cal recordar que l'avenç innegable que havia assolit el català durant els anys centrals del segle XIX no havia representat un retrocés significatiu del castellà. El català s'havia estès sobretot en espais de nova creació, com la premsa catalanista o l'ensenyament del català, però no havia iniciat encara l'assalt als àmbits públics i oficials. Per la seva part, com ja hem explicat, el castellà havia augmentat la seva presència a Catalunya, gràcies sobretot a la difusió de la premsa de masses i a l'extensió de l'escola i l'administració públiques.

En un article de setembre de 1885, Collell es fa ressò del caràcter limitat de l'expansió del català. Explica Collell que “al punt en què han arribat les coses a Catalunya convé fer alguna cosa més que lo que s'ha fet fins ara en pro del català [...] no devem acontentar-nos amb lo moviment simpàtic produït per la restauració literària”. El que cal, afegeix, és “dar-li [a la llengua] un fonament més ferm amb justes reivindicacions en l'escola, en los tribunals i en tot allà on se puga”.¹⁰² El mes següent, en un altre article, Collell afirma que, al marge del “resplendor literari”, la situació del català “dista molt de ser satisfactòria”. Concretament, es plany de l'augment de l'ús oral del castellà a Catalunya: “No ho diem amb descoratjament, però si amb profunda tristesa: paral·lel a eix notabilíssim moviment de restauració literària, n'hi trobem un altre de decadència per lo que toca a lo que podríem dir-ne vida social de la llengua. Dit més clar i en menos paraules: lo català tant com ha guanyat com llengua escrita ha perdut com llengua parlada.”¹⁰³

Pel que fa a les propostes d'expansió social de la llengua, una de les més ambiciosos d'aquest període fou la que presentà Cèsar A. Torras el 1887 en el seu discurs com a secretari de l'ACEC. Aquestes eren les seves recomanacions: “Escribim

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 77.

¹⁰² “La Veu del Montserrat”, 26-IX-1885, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., p. 44.

¹⁰³ J. COLLELL, *Lo fundamental del regionalisme*, “La Veu del Montserrat”, 10-X-1885, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., p. 46.

sempre en català en nostres relacions, a nostres amics y a nostra família y en tot lo que'ns sia factible esperant la hora en que puguem fer-ho oficialment en los contractes de la vida pública [...] als nostres allegats [...] portem-los allí ahont los hi ensenyin [...] si potser la gramàtica i la llengua catalana al igual que la castellana, ja que aquesta última és de fet, si no de dret, la oficial d'Espanya. Procurem que's prediqui en las iglesias la ley del Senyor en català, que's parli en català en las sessions de centres y associacions de Catalunya.”¹⁰⁴

Altres propostes tenien un abast més reduït. El 1887, en motiu de l'acord pres per la Diputació de Barcelona d'admetre comunicacions en català, Collell reivindicava l'accés de la llengua catalana a la resta d'instàncies oficials existents a Catalunya: “Aquesta és la més petita i la més elemental de les reivindicacions que conté el programa regionalista; aquesta és la que ha anat preparant i reclamant totes les demés; lo que importa és anar-li donant la major extensió possible des de l'escola fins als tribunals.” I afegia: “no podem de cap modo consentir en que continue lo violent ostracisme de la llengua catalana i nostres esforços se dirigiran constantment a lliberarne-la.”¹⁰⁵

Però en aquests anys les reivindicacions lingüístiques dels catalanistes se centraren sobretot en l'àmbit de l'escola. Els catalanistes exigiren no només l'ensenyament del català, sinó també l'ensenyament en català, és a dir, l'ús habitual i majoritari del català com a llengua vehicular de l'ensenyament. Com hem indicat més amunt, en aquell moment el català era emprat en major o menor mesura a les escoles del país, especialment a les situades en àrees rurals. El català es feia servir en totes les assignatures, fins i tot en l'ensenyament de la llengua castellana. Però l'ús del català per part dels docents no responia tant a una voluntat catalanitzadora com a la necessitat de fer-se entendre davant un auditori virtualment monolingüe. La generalització d'aquest ús instrumental del català motivà l'aparició, ja al final dels anys seixanta, de diversos manuals de docència dirigits específicament als mestres catalans -com ara l'*Auxiliar del maestro catalán*, de Salvador Genís, aparegut el 1869, o la *Guía del instructor catalán*, publicada per Marià Brossa el 1872- fins al punt que s'ha parlat de l'existència d'una

¹⁰⁴ C. A. TORRAS, “Discurs”, *Associació Catalanista d'Excursions Científicas. Acta de la sessió pública inaugural de 1886*, Barcelona, 1887, ps. 24-25, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 217-218. També el 1887 l'Associació Catalanista de Reus acordà adreçar-se al Centre Català per redactar conjuntament un document reclamant l'oficialitat del català a l'ensenyament, les incorporacions populars i els tribunals, P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 241-242.

¹⁰⁵ J. COLLELL, *Una comunicació en català*, “La Veu del Montserrat”, 29-I-1887, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, *op. cit.*, p. 52

“Escola catalana d'ensenyança en castellà”.¹⁰⁶ Aquestes obres defensaven un mètode comparatiu, segons el qual calia partir d'allò conegut –el català- per a arribar a allò desconegut –el castellà. Per a aquests autors, doncs, l'ensenyament en català no era un fi en si mateix, sinó únicament un mitjà per a facilitar la comprensió i l'adquisició d'una altra llengua.

Els catalanistes coincidien en part amb aquest plantejament. No s'oposaven a que a Catalunya s'ensenyés el castellà; creien, així mateix, que el mestre havia de recórrer al català per tal de facilitar aquest ensenyament. Això no obstant, volien que a l'escola el català fos quelcom més que una eina al servei del castellà. Exigien, com ja hem dit, que la llengua catalana tingués una presència preeminent a l'ensenyament.

En primer lloc, per una raó de tipus pedagògic. Per als catalanistes, l'escola en castellà era, a Catalunya, doblement ineficaç: ni ensenyava als catalans a llegir i escriure en la seva llengua materna, ni els proporcionava un aprenentatge complet del castellà. En conseqüència, deien, la immensa majoria dels catalans patia un clar desavantatge cultural. Així ho explicava Almirall el 1882: “sens ensenya a llegir en castellà, i sols podem aprofitar-nos en part de la lectura, perquè en general no coneixem prou la llengua, i en cambi no podem llegir en la única que entenem bé, perquè no sens ensenya a llegir en català”. Si no es posava remei a aquesta situació, vaticinava Almirall, els catalans esdevindrien un poble orfe de llengua: “Ha de succeir irremisiblement que no arribem a fer-nos llengua pròpia, perquè ni hem adquirit les idees en castellà, ni hem metodisat ni completat el català.” La solució, per a Almirall, passava per “introduir el catalanisme en les escoles”.¹⁰⁷

El 1886 Almirall tornava a tractar aquesta qüestió: “Lo mestre té d'explicar en castellà encara que els deixebles no l'entenguin, i els nostres fills han de perdre los anys de la vida millors per al desarrollo de les potències intel·lectuals. No hi fa res que el mestre sigui català, puix que la llei del que mana l'obliga a tenir que fer l'esforç de parlar una llengua que no li és natural, al sol efecte de fer-se inintel·ligible: quan si no se l'obligués a fer-lo, lo que ell explicaria amb facilitat, seria clarament entès per sos oients, amb grans ventatges per a un i altres.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ P. MARCET; J. SOLÀ, *Història de les idees lingüístiques als Països Catalans durant el segle XIX*, s.ed., Sabadell, 1982, p. 21. Sobre Salvador Genís vegeu J. VERRIÉ, *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX*, Grup Promotor d'Ensenyament i Difusió en Català, Barcelona, 1981, ps. 76-77.

¹⁰⁷ V. ALMIRALL, *Una qüestió important*, “L'Avens”, 1-II-1882, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 107-108.

¹⁰⁸ V. ALMIRALL, *Lo catalanisme*, *op. cit.*, p. 86.

De la mateixa opinió que Amirall era el mestre catalanista Agustí Rius, qui el 1886 afirmava des de la revista “El Clamor del Magisterio”: “*Salvo, pues, el debido acatamiento a lo que está ordenado, sostengo que es rémora de la pública educación y un absurdo que la ciencia pedagógica condena, el pensar ó disponer que se eduque a los niños hablándoles y haciéndoles hablar una lengua para ellos desconocida; y resumo mi opinión diciendo que en las Escuelas se ha de enseñar el idioma oficial, pero en el idioma oficial tan solo donde y cuando sea posible*”.¹⁰⁹

Altres catalanistes opinaven que la prescripció del castellà a l’escola, a més de ser perjudicial per als alumnes, constituïa també un obstacle per als mestres catalans, molts dels quals no dominaven prou bé la llengua castellana. En un manifest de 1887, el CEC denunciava “la trista situació á que's vehuen reduhits los nins de nostra terra devent apendrer en llengua forastera lo que llogicament sols poden assimilarse en la primera que barbotejaren sos llabis y de la mes horrorosa condició á que estan sujetes los mestres que han d'ensenyar á sos deixebles lo que ells ni sisquera poden saber bé encara.”¹¹⁰

Però l'ensenyament en català no només fou vindicat en nom de l'eficàcia docent. Per al mestre catalanista Francesc Flos i Calcat, l'escola en català havia de servir també per al foment del catalanisme. Segons que exposà el 1886 en una obra de títol explícit - *Las escuelas catalanas consideradas com a base principal pera la propagació de la causa regional*- l'escola en català havia de ser un instrument de transmissió del que Flos anomenava l’“esperit patri”, és a dir, del catalanisme. En aquest sentit, Flos proposava la creació d'una xarxa d’“escoles catalanes” que havien de constituir “la pedra fonamental del catalanisme veritable”. Aquestes escoles, afegia, “traurien lo brot de més ufana de l'arbre del renaixement; ab sa elevada missió instruirian per de promte a una nova generació que's convertiria en planter de gran valua per l'esdevenidor.”¹¹¹ Gràcies a l'escola en català, concloïa Flos, “no sols la llengua catalana i l'esperit patri s'inculcaria en les escoles de primeres lletres, sinó que també, a llargs passos arribaria als Instituts i a les Universitats, s'introduiria en les oficines i despatxos, en les sessions de totes les

¹⁰⁹ Citat a P. MARCET, *Història de la llengua...*, op. cit., p. 117.

¹¹⁰ *Manifest del Centre Escolar Catalanista y Estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana*, Barcelona, 1887, ps. 3-6, citat a P. ANGUERA, op. cit., p. 212.

¹¹¹ F. FLOS I CALCAT, *Las escuelas catalanas consideradas com a base principal pera la propagació de la causa regional*, La Renaixensa, Barcelona, 1886, p. 10.

Corporacions, en una paraula, pertot arreu a on se manifesta la vida de la pàtria catalana.”¹¹²

Una aportació similar és la de Salvador Vilanova, secretari de l'Associació Catalanista de Reus. Sabem, per la informació reportada per Pere Anguera, que l'any 1887 Vilanova lliurà a aquesta Associació els originals i els drets d'edició de dos manuals d'ensenyament del català, un dels quals duia el significatiu títol de “*Arma descentralisadora. Primers passos en l'ensenyança de la lectura catalana*”. En el moment de publicar-se aquesta obra, però, la primera part del títol fou suprimida, probablement, opina Anguera, per evitar els recels dels castellanistes.¹¹³ Anècdotes a part, el que cal destacar és que en aquests moments l'escola en català començava a ser vista pels catalanistes com un front més de la lluita contra el centralisme i la castellanització.

Per altra part, en aquests anys els catalanistes impulsaren diverses iniciatives orientades a la promoció pública del català. Destaca en aquest sentit la creació d'una Acadèmia de la Llengua Catalana el 1880, en compliment de l'acord a què s'havia arribat en el Primer Congrés Catalanista. Aquest organisme s'havia d'encarregar d'editar una gramàtica i un diccionari que servissin de guia als escriptors catalans. La nova Acadèmia, però, no respongué a les expectatives que havia suscitat. A causa sobretot de les discrepàncies entre els literats que la composaven, romangué pràcticament inactiva i no produí cap resultat pràctic; com a mostra, diguem únicament que després de la seva constitució formal el gener de 1881 l'Acadèmia només es reuní en tres ocasions i es dedicà gairebé exclusivament a discutir l'alfabet.¹¹⁴

Es produïren també altres accions més modestes que val la pena de ressenyar. El 1886, el Consell Regional del PRDF convocà un concurs de llibres de text en català en el qual es premiarien, entre altres, el millor manual per a l'ensenyament del català i la millor antologia de textos literaris de la Renaixença.¹¹⁵ Aquest mateix any, l'Associació Catalanista de Reus convocà els mestres de les escoles primàries de la localitat per exposar-los la conveniència d'impulsar l'ensenyament de la llengua catalana; els mestres es mostraren favorables a la proposta, però manifestaren que no la podien portar a terme

¹¹² *Ibid.*, p. 23.

¹¹³ P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 210-211.

¹¹⁴ P. MARCET, *Història de la llengua...*, *op. cit.*, ps. 94-99. Vegeu també I. NEU-ALTENHEMER, “La creació de la primera Acadèmia de la Llengua Catalana (1880)”, a *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, vol. 2, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, ps. 87-99, i M. SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Empúries, Barcelona, 1985, ps. 167-173.

¹¹⁵ P. GABRIEL, *op. cit.*, p. 47.

perquè en aquell moment no hi havia publicat cap manual de català.¹¹⁶ Destaquem en tercer lloc la fundació el 1887, per part del CEC, d'un Patronat de l'Ensenyança Catalana, l'objectiu del qual havia de ser "la creació i el Foment de Escolas en las quals s'ensenyi a llegir y escriure correctament la llengua de Catalunya, aixís com també á adquirir per medi d'ella tots los demás coneixements possibles".¹¹⁷ El Patronat, que s'inspirava en el projecte formulat per Flos i Calcat el 1886, es proposà també establir càtedres superiors de català i classes gratuïtes per a treballadors. A la pràctica, però, l'activitat del Patronat fou gairebé nul·la. Com explica J. Llorens, la creació del Patronat "fou prematura i resultava excessiva per a les possibilitats reals d'actuació dels joves socis del Centre; de fet, podem afirmar que morí abans de néixer. El suport que trobà a les files catalanistes fou, enllà d'algunes iniciatives privades més o menys importants, tirant a escàs."¹¹⁸

D'altra banda, la promoció del català per part del catalanisme provocà reaccions hostils en els cercles polítics i intel·lectuals castellanistes. El febrer de 1885, per exemple, diversos senadors es manifestaren en contra de l'ús del català en els procediments judicials, en resposta a una petició que havia presentat el senador liberal Josep Maluquer de Tirrell.¹¹⁹ El novembre de 1886, en una conferència a l'Ateneu de Madrid, el polític i literat Gaspar Núñez de Arce acusà el catalanisme de pretendre l'afebliment, el descrèdit i el desmembrament de la "*patria española*", i censurà especialment els intents de restituir l'ús oficial del català. Aquest discurs no fou gens ben rebut a Catalunya. Molts catalanistes, enutjats per les paraules de Núñez de Arce, li enviaren cartes i telegrams de protesta.¹²⁰ Pel que fa a la qüestió de la llengua, la rèplica més significativa fou la d'Almirall. El líder catalanista recordà a Núñez de Arce que el català era una llengua nacional espanyola, i que en conseqüència havia de ser declarada llengua oficial, tal i com succeïa amb l'italià a Suïssa o amb el francès en alguns estats d'Estats Units. Així mateix, afirmà que el castellà no s'havia establert a Catalunya de forma natural, sinó per mitjà de procediments polítics, i posà l'exemple de

¹¹⁶ P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 209-210.

¹¹⁷ J. LLORENS, *La Lliga...*, *op. cit.*, p. 61.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 62.

¹¹⁹ F. FERRER I GIRONÈS, *Catalanofòbia*, Edicions 62, Barcelona, 2000, ps. 181-182.

¹²⁰ Un resum detallat de la polèmica pel discurs de Núñez de Arce, a J. PICH I MITJANA, *El Centre Català. La primera associació política catalanista (1882-1894)*, Afers, Catarroja, 2002. Vegeu també H. HINA, *Castilla y Cataluña en el debate cultural (1714-1939). Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*, Península, Barcelona, 1986, ps. 227-232; J.M. FIGUERES, *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1990, ps. 192-198, i J. TERMES, *Història del catalanisme fins al 1923*, Pòrtic, Barcelona, 2000, ps. 273-274.

les pressions exercides recentment per les instàncies oficials sobre els mestres de Reus perquè no deixessin d'emprar el castellà a l'ensenyament.¹²¹

El moviment de recuperació del català trobà també resistències a l'interior de Catalunya. És el cas, per exemple, d'una agrupació d'universitaris que s'havia creat a Barcelona al començament dels anys vuitanta. Des de la seva fundació, la llengua oficial d'aquesta entitat havia estat el castellà, però el 1886 un dels socis proposà que es declarés cooficial el català. La direcció de l'entitat, tanmateix, rebutjà la proposta, la qual cosa provocà la sortida d'un grup de socis que poc després fundaren el Centre Escolar Catalanista.¹²²

Una altra mostra de l'oposició a l'expansió del català fou la topada que tingué lloc el 1887 entre l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) i la Comissió de Monuments de Tarragona. L'ACEC havia enviat al president d'aquesta comissió, el marquès de Montoliu, un ofici en català interessant-se per la conservació d'unes pintures murals descobertes l'any anterior. Montoliu retornà l'ofici a l'ACEC i n'exigí la traducció al castellà. L'ACEC censurà públicament el que anomenà "castellanisme" de Montoliu i donà publicitat a l'afer en el seu butlletí. L'actitud de l'entitat generà manifestacions de suport per part de la premsa catalanista de tot el país.¹²³

La reacció davant aquest incident fa pensar que en aquest moment existia en els ambients catalanistes una alta sensibilitat envers la llengua. Dotze anys després de l'inici de la Restauració, la llengua s'havia convertit en un element central dins el bagatge teòric del catalanisme. El català era vist cada cop més com l'emblema de Catalunya, i la lluita per la llengua havia esdevingut un front fonamental en la lluita general del catalanisme.

3. Els anys d'hegemonia de la Lliga de Catalunya (1888-1894)

En analitzar l'activisme lingüístic dels catalanistes entre 1887 i 1894, és a dir, durant el període de predomini de la Lliga de Catalunya, el primer que crida l'atenció és l'alarma davant l'avenç de la castellanització. El 1878 Mañé i Flaquer ja s'havia referit

¹²¹ ALMIRALL, V., *Contestación...*, *op. cit.*, ps. 9-13 i 29-33.

¹²² J. LLORENS, *La Lliga...*, *op. cit.*, p. 47.

¹²³ P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 219.

als membres de l'alta societat i del clergat catalans que seguien la “*moda cursi*” de substituir el català pel castellà en la vida íntima o en actes públics en que l'ús del castellà era innecessari.¹²⁴ Deu anys després, el castellà havia accedit a nous àmbits socials, com ara l'oci popular, i era emprat com a signe de distinció no només per les classes altes, sinó també pels “nous rics”. Tot plegat provocà les queixes reiterades dels catalanistes. El 1888 J. Ayné i Rabell escrivia: “sembla que materialment nos hagi invadit una inmensa plaga de Castella, o que estiga de moda en nostre Principat la llengua oficial. No sembla sinó que'ls nostres passeigs, teatres, cafès i altres diversions públicas y particulars s'hagin montat per esbarjo y recreo de gent que està ben lluny de comprendre las melodias de Ausiàs March y de Aribau. Avuy les persones que volen semblar un xich instruides saludan en castellà. La encopetada societat, la haute crême, per més catalana que siga, practica la llengua dels compliments. Infinitat de las familias, que descendint tal volta de la classe pobre, arriuan a hisendads, portan als fills en colegis castellans prohibintlosi del tot pronunciar ni una paraula sola ab la llengua de sos avis.”¹²⁵

El 1890, era l'anarquista i catalanista Eduard Canibell qui es lamentava del progrés de l'ús escrit del castellà tant als àmbits oficials com al carrer: “en la llengua oficial llegim diariament periòdichs, cartas particulars y de comers, cartells de teatros y festas majors, los rétols de botiga, anuncis, prospectes, circulars, etc., etc. Lo castellà omple nostres teatres, y a ciutat y per las vilas las cansons del día son castellanias. ¡Està clar que tant y tant abús de castellá ha de pesar en nostre cervell y en nostra llengua.”¹²⁶ Sobretot, Canibell es queixava que, en els àmbits públics no oficials, els catalans empressin el castellà per inèrcia, sense que ningú no els obligués a fer-ho: “per defora, nostras ciutats y vilas sembla que sian pobladas per castellans, en castellà està tot escrit: lo oficial perque es de rubrica y lo particular perque es de rutina [...] en poblets que fora'l temps de guerra may senten parlar en castellá, si un rétol ha d'haver-hi en castellá'l trobareu, si una societat o casino's funda se titulará *La Fraternidad* ó *La Alianza* y en castellà redactaran estatuts, nombraments, etc., etc. Y arriba al extrem de degenerar en tonto la rutina d'usar el castellà quan en establiments com plats-y-ollas y safreigs posan el rétol de *Cacharrería* y *Lavaderos*, essent així que la concurrencia que alli fa'l gasto,

¹²⁴ J. MAÑÉ, *El catalanismo. II*, “Diario de Barcelona”, 1-IX-1878, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 113.

¹²⁵ J. AYNÉ, *La plaga de Catalunya*, “Lo Somatent”, 21-VIII-1888, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 117.

¹²⁶ E. CANIBELL, *La rutina del català escrit*, “L'Avens”, 1890, p. 157, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 123.

en sa majoria, quan sab llegir ab prou feynas si arriba a entendre lo més usual del castellà”.¹²⁷

Jaume Collell fou especialment sever amb els catalans que abandonaven la seva llengua. Així, el 1893 criticava “la facilitat incalificable amb què molts dels fills del Principat de Catalunya reneguen de les costums heretades i s'avergonyeixen fins de parlar i d'ensenyar a sos fills la llengua materna”. Collell censurava també els “moltíssims” capellans que “se'n donen de menos de predicar en la llengua de sa mare, i per captar un passatger aplauso i unes enhorabones que no deurién buscar-se, converteixen la sagrada càtedra, fins en humils llogarrets i petites parròquies, en tribuna profana”, i protestava pel fet que “en casi totes les escoles, així públiques com particulars, sense excepció de laics i religiosos” el catecisme s'impartís en castellà.¹²⁸

Al mateix temps que el castellà guanyava posicions, el catalanisme vertebrat entorn de la Lliga de Catalunya continuà generant propostes i accions a favor de l'expansió social del català. El 1888 Francisco Masferrer publicava el seu assaig *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria*, on reivindicava l'ús del català a tots els actes públics, a tots els nivells de l'administració i fins i tot a les comunicacions adreçades pel govern central als catalans.¹²⁹ El mateix any Josep Narcís Roca i Farreras llençava una proposta semblant: “per qüestió de honor nacional, de dignitat d'homes y de poble y per qüestió de dret [...] volém lo lliure ús del català en la ensenyansa primaria, en la escola, en la càtedra, en los tribunals, en las escriptura, en los testaments, com los castellans volen lo castellà, los francesos lo francès, cada nacionalitat, cada poble lo seu idioma.”¹³⁰ A diferència de Masferrer, però, Roca acceptava l'ús del castellà com a llengua de relació dels catalans amb la resta d'Espanya i amb les antigues colònies espanyoles d'Amèrica.

El maig de 1888 la Lliga de Catalunya demanà a les quatre juntes provincials d'instrucció pública de Catalunya que promoguessin l'ensenyament en català a les

¹²⁷ E. CANIBELL, *Quatre paraules més sobre la rutina en lo català escrit*, “L'Avens”, 1890, ps. 188-190, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 124.

¹²⁸ J. COLLELL, *Proclamació catòlica á favor del us de la llengua catalana*, citat a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, *op. cit.*, ps. 104-105.

¹²⁹ F. MASFERRER, *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria. Treball que guanyá'l premi ofert per la Ecma. Diputació Provincial de Barcelona en los Jochs Florals de 1888*, Barcelona, 1888, p. 30, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 245.

¹³⁰ J. ROCA I FARRERAS, *La proscripció de la llengua catalana*, “L'Arch de Sant Martí”, 19-VIII-1888, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 246.

escoles primàries dels països de parla catalana;¹³¹ simultàniament, la Lliga s'adreçà als bisbes de totes les diòcesis catalanes perquè afavorissin l'ús del català en la predicació.¹³² El mes següent, en el missatge presentat a la reina regent en els Jocs Florals, la Lliga reclamava que el català fos “la llengua oficial á Catalunya pera totes las manifestacions de la vida d'aquest poble” i que la ensenyança es donés a Catalunya en català.¹³³ Era la primera vegada que es demanava l'oficialitat exclusiva del català; recordem que en documents anteriors, com ara el Memorial de Greuges, els catalanistes s'havien limitat a sol·licitar que a Catalunya fossin cooficials el català i el castellà.

Encara el 1888, en ocasió de la celebració del Primer Congrés Pedagògic Nacional a Barcelona, es produí un altre episodi de defensa de la llengua. En una de les sessions del Congrés estava previst que es tractés la qüestió de la llengua escolar, a partir de l'enunciat següent: “*En las provincias del norte y del este de España, donde no es nativa la lengua castellana, ¿qué procedimientos deben emplearse para enseñarla a los niños?*”. El debat se centrà sobretot en el cas català. Destacats catalanistes, com Antoni Bori i Fontestà, Sebastià Farnés o Josep Franquesa, sol·licitaren que a les escoles de pàrvuls s'utilitzés la llengua materna per ensenyar el castellà. Per als catalanistes, aquesta era una proposta moderadíssima, perquè concedia al català un valor merament instrumental i, d'altra banda, no afectava l'ensenyament primari. Tot i així, la proposta topà amb l'oposició d'alguns congressistes que temien que el català acabés expulsant el castellà de l'escola; un d'aquests congressistes suggerí fins i tot que, per tal d'adquirir una plena competència lingüística en castellà, els mestres no castellans haurien d'exercir obligatòriament durant tres anys en una localitat de parla castellana.

El Congrés aprovà dues proposicions genèriques a favor de l'ús de la llengua nativa a l'escola. El text de la primera proposició era el següent: “*La ciencia pedagógica reclama que a los niños se les instruya en la lengua que conocen*”, mentre que la segona proposició afirmava: “*El mejor procedimiento para enseñar a los niños la lengua castellana donde no es nativa consiste en la práctica y comparación de aquella con la suya propia*”. Malgrat que aquests acords no tingueren cap efecte sobre la legislació escolar vigent, el Congrés Pedagògic representa una fita destacada en les

¹³¹ *Comunicació que la Lliga de Catalunya ha dirigit á las Juntas provincials d'instrucció pública de Barcelona, Tarragona, Girona y Lleyda*, “L'Arch de Sant Martí”, 13-V-1888, citat a J. LLORENS, *La Lliga...*, op. cit., p. 27.

¹³² J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 179.

¹³³ *Ibid.*, p. 173.

reivindicacions lingüístiques del catalanisme, perquè per primera vegada s'havia pogut tractar el problema de la llengua escolar des d'una plataforma oficial.¹³⁴

El 1890 la revista modernista "L'Avenç" reobrí el front de la unificació gramatical de la llengua. Després del fracàs de l'Acadèmia de la Llengua Catalana a la primera meitat dels anys vuitanta, aquest front havia restat pràcticament inactiu, bloquejat per les disputes entre academicistes i populistes, partidaris respectivament del català jocfloralesc i del "català que ara es parla". Però el nombre d'escriptors i de publicacions en català no parava de créixer, i cada vegada era més evident la necessitat d'un únic model de llengua literària. Calia, doncs, superar l'anarquia gramatical existent i dotar la llengua d'una normativa única i acceptada per tothom. Amb aquest objectiu, Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas-Carbó, directors de "L'Avenç", iniciaren l'estiu de 1890 una campanya de difusió de les propostes lingüístiques modernistes.

El gramàtic Pompeu Fabra, que acabava d'ingressar a la redacció de la revista, tingué una participació destacada en aquesta campanya. Fabra volgué superar, mitjançant una síntesi renovadora, els dos models heretats de la Renaixença. Segurament el punt més innovador de la seva proposta era la preferència pel català oriental com a model per a la llengua literària. Fabra considerava que aquesta variant de la llengua presentava una superioritat manifesta davant les altres. En primer lloc, perquè era la que es trobava més allunyada del castellà des del punt de vista fonètic i morfològic; després, perquè corresponia a la regió més poblada de Catalunya i on el catalanisme literari i polític tenia una predicació més gran.¹³⁵

La campanya de "L'Avenç" no es limità als articles periodístics. El gener de 1891 Massó i Casas-Carbó fundaven l'editorial "L'Avenç" i el mes de maig publicaven *Ensayo de gramática del catalán moderno*, la primera obra de Pompeu Fabra. Al final d'aquest any Casas-Carbó, Massó i Fabra participaven en un cicle de conferències amb el títol "Campanya lingüística de 'L'Avenç'", que se celebrà al Centre Excursionista de Catalunya.

El grup de "L'Avenç" adoptà des del primer moment la nova gramàtica de Fabra. El seu exemple, però, no tingué imitadors. Tret del cercle literari modernista, la resta de grups catalanistes –i sobretot els sectors tradicionalistes– es negaren a acceptar

¹³⁴ J. MONÉS, *La llengua a l'escola (1714-1939)*, Barcanova, Barcelona, 1984, ps. 92-96.

¹³⁵ M. SEGARRA, *Pompeu Fabra*, Empúries, Barcelona, 1991, p. 46. Les bases ideològiques i científiques de la reforma fabriana, a J. SOLÀ, *L'obra de Pompeu Fabra*, Teide, Barcelona, 1987, ps. 27-45, i X. LAMUELA i J. MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Quaderns Crema, Barcelona, 1984, ps. 25-27.

la reforma fabriana.¹³⁶ Aquest fet degué influir en la decisió del grup de “L'Avenç” de donar per acabada la campanya lingüística a la darrerria de 1892. El grup prosseguí les recerques gramaticals, però aquestes no tingueren pràcticament cap incidència pública. La fixació definitiva de l'idioma encara hauria d'esperar encara vint anys.¹³⁷

Mentre es desenvolupava la campanya de “L'Avenç” continuaren apareixent propostes de promoció del català. El 1891 el nacionalista i federalista Sebastià Farnés publicava *La reivindicació del llenguatge en l'ensenyança primaria*, una síntesi del pensament catalanista entorn de la catalanització de l'escola. En sintonia amb els arguments exposats cinc anys abans per Flos i Calcat, Farnés denuncia la funció política de l'ensenyament en castellà. Afirmava que “l'Escola a Catalunya no és establiment d'educació, sinó de dominació”, i es pregunta “fins á quan haurà d'estar Catalunya á mans d'opressors que fassin servir la escola com á instrument pera suprimir son idioma nacional, desfigurar sa historia, falsejar sas costums y desvirtuar son carácter?”. Com Flos i Calcat, Farnés veu en l'escola en català un planter de catalanistes i una garantia per a la conservació de la identitat catalana. Farnés es refereix també en aquesta obra a la situació del català als tribunals. Concretament, sosté que als magistrats i a la resta de funcionaris judicials se'ls ha d'exigir que entenguin el català i que siguin capaços de parlar-lo; d'aquesta manera, assegura, s'evitaran errors judicials i s'aconseguirà “que la llei sía igual pera tots els espanyols”.¹³⁸

En aquest mateix moment Jaume Collell continuava la seva tasca de defensa de l'ús públic del català. El 1890 Collell es lamentava que a moltes escoles catalanes s'hi hagués introduït “la mania” d'ensenyar el catecisme en castellà, i demanava al Sínode Diocesà que s'havia de reunir a Barcelona que es pronunciés en contra de la “invasió castellanista que desvirtua el nostre carácter, que fa perdre als infants l'amor a la llengua dels pares i perjudica notablement l'ensenyança religiosa del nostre poble.”¹³⁹ Un any després es preguntava com era possible que després de trenta anys de Jocs Florals, de teatre en català i de catalanisme polític “encara no tinguem a Barcelona una mala escola de català, ni una càtedra de dret català, ni un curs de literatura catalana?”.¹⁴⁰ El 1892

¹³⁶ Vegeu en aquest sentit els articles de J. Collell a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., ps. 89-96.

¹³⁷ Sobre la campanya lingüística, vegeu P. MARCET, *Història de la llengua...*, op. cit., ps. 127-130, i M. SEGARRA, *Pompeu Fabra*, op. cit., ps. 41-48.

¹³⁸ S. FARNÉS, *La reivindicació del llenguatge en l'ensenyança primaria*, Biblioteca de La Veu de Catalunya, Barcelona, 1891, citat a P. ANGUERA, op. cit., ps. 253-255.

¹³⁹ J. COLLELL, *Punt capital*, “La Veu del Montserrat”, 18-X-1890, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., p. 70.

¹⁴⁰ J. COLLELL, *És una vergonya*, “La Veu de Catalunya”, 22-II-1891, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., p. 81.

Collell es queixà que a la majoria d'esglésies de Barcelona “es predica en castellà i es resa en castellà” i criticà els capellans que, només per poder impressionar els fidels, renunciaven a la llengua del poble i adoptaven “tota aquella música de frasseologia castellana.”¹⁴¹

També el 1892, els delegats de la Unió Catalanista reunits a Manresa manifestaren la seva voluntat d'obtenir l'oficialitat del català. La base quarta de la Constitució Regional Catalana aprovada a Manresa establí que “La llengua catalana serà la única que ab carácter oficial podrá usarse á Catalunya y en las relaciones d'aquesta regi6 ab lo Poder central”. A diferència del missatge a la reina regent de 1888, aquesta vegada l'oficialitat exclusiva del català era plantejada de forma explícita i sense ambigüitats.

En el discurs de defensa d'aquesta base, l'escriptor i redactor de “La Renaixensa” Ramon Picó i Campamar assegurà que la restauració de la llengua era la clau que obria la porta a la restauració de la pàtria: “No olvidem mai que tot lo que sia tornar nostra llengua á las escuelas, als tribunals, al temple, al municipio y demás llocs d'ahont fou injustament foragitada, serà tant com refer la Patria que perderem [...] y que'l dia que arribi á ser, com fou abans, la nostra llengua oficial, á las horas y no més á las horas podrem dir qu'hem reconquistat la Patria y que som lliures”.¹⁴² Picó demanà també la instauració a Espanya d'un règim lingüístic igualitari: “á la casa payral de la mare Espanya, no ha d'haver-hi un sitial de reyna per una llengua sola; ha d'haver-hi una banquera, un ascó hont puguin seure á pler todas las germanas”.¹⁴³

En la defensa de la base setzena, relativa a l'ensenyament, Josep Franquesa i Gomis s'ocupà també de la qüestió de la llengua. Franquesa es lamentà que, no existint cap llei que prohibís de manera explícita l'ús del català a l'escola, la majoria dels mestres, tant a les escoles públiques com a les privades, empressin exclusivament el castellà; alguns d'aquests mestres, afirmà, no només no feien servir el català, sinó que n'havien prohibit l'ús per part dels alumnes. Assegurà, a més, que en una Catalunya autònoma els infants castellanoparlants rebrien l'ensenyament en la seva llengua materna.¹⁴⁴

¹⁴¹ J. COLLELL, *Un argument a favor de la predicació catalana*, “La Veu de Catalunya”, 10-IV-1892, a J. REQUESENS, *Jaume Collell...*, op. cit., ps. 98-99.

¹⁴² *Assambleas catalanistas (primera). Manresa. Deliberacions y acorts*, La Renaixensa, Barcelona, 1893, p. 75.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 76.

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 218.

L'any següent, a l'assemblea de la Unió Catalanista celebrada a Reus, els delegats discutiren els procediments per a impulsar l'accés del català als àmbits oficials.¹⁴⁵ En concret, en la proposta que es posà a discussió es sol·licitava als delegats que, “havent-se de reivindicar l'ús del català com a idioma oficial per tots los medis legals”, demanessin a les corporacions municipals, a l'Església i als mestres i advocats catalans que fessin servir el català en els seus àmbits respectius.

La defensa d'aquesta proposta anà a càrrec de Lluís Duran i Ventosa. En contrast amb el maximalisme de les propostes lingüístiques fetes a Manresa, el discurs de Duran tingué un to possibilista i pragmàtic. Per començar, reconegué que l'oficialitat del català estava fora de l'abast de la Unió Catalanista: “l'establiment del català com a idioma oficial depen d'una modificació més o menos radical de la situació política. És una aspiració; però pera conseguir que passi á la realitat no'n tenim prou ab volguer-ho nosaltres, sinó que es necessaria una intervenció superior a la nostra influencia.” Mentre no es produís aquest canvi polític, afegí, calia confiar la promoció de la llengua a “l'esfors individual” de tots els catalanistes.

En aquest sentit, plantejà dos àmbits d'actuació. El primer era l'administració municipal. Duran recordà que la legislació vigent no obligava els ajuntaments a utilitzar el castellà en els seus actes oficials. Tanmateix, digué, s'havia estès entre els ajuntaments catalans “una tendència general castellanista contra la que es precis reaccionar”. Explicà que, si bé la immensa majoria dels ajuntaments celebraven les sessions i els actes públics en català, l'ús del castellà s'estava imposant en alguns àmbits de l'administració municipal, com ara les comunicacions amb les autoritats governatives, la retolació dels carrers i les al·locucions i bans adreçats a la població; i afegí encara que als ajuntaments de “sis ó vuyt” ciutats catalanes, entre elles Barcelona, fins i tot es feien les sessions municipals en castellà. Per tal de revertir aquest estat de coses, proposà a l'assemblea “que's dirigeixi a tots los Ajuntaments de Catalunya demanantlosi que usin lo catalá en las sessions y demás actes oficials”.

El segon àmbit d'actuació era l'administració de justícia. Duran denuncià “l'absurdo de que en ella's fassi ús d'un idioma que no coneix al menos prou perfectament la gran massa del poble català.” Aclarí que en aquells moments no existia cap llei ni decret que obligués els espanyols a conèixer l'idioma castellà, i demanà als advocats catalans que defensessin el dret dels testimonis a declarar en català als

¹⁴⁵ *Assambleas catalanistas (segona). Reus. Deliberacions y acorts*, La Renaixensa, Barcelona, 1895, p. 27.

tribunals. Això no obstant, afirmà que no era necessari que declaressin en català aquells testimonis “que reconegudament coneguin lo castellà”, doncs això podria promoure “seguits incidents per un empenyo que realment fora contrari a la llei”; la seva petició es referia únicament a aquells casos en què els testimonis desconeixien en absolut o en part la llengua castellana.

Duran demanà també als advocats catalans que sol·licitessin a les autoritats el permís per a poder-se expressar en català davant els jurats. Explicà que en moltes ocasions formaven part dels jurats persones que no entenien la llengua castellana; especialment a les zones rurals, afirmà, la immensa majoria dels jurats estaven “compostos de pagesos, dedicats tot lo dia á las feynas del camp, que ab prou feynas entenen, ni en catalá, lo que se'ls hi explica que no tingui relació directa ab l'art de la terra”. Duran admetia que seria difícil obtenir algun canvi legislatiu en aquest sentit; tanmateix, instava els advocats a demanar “sempre que puguin que se'ls deixi parlar en català encara que sapigan que no se'ls hi ha de concedir”. La queixa dels advocats, digué, tot i que estigués condemnada al fracàs, posaria en evidència els inconvenients d'emprar una “llengua estrangera” en els tribunals, i serviria també per a desvetllar una opinió pública “que prou necessita que se la mogui una mica donada la seva actual indiferencia y'l seu fondo escepticisme.”¹⁴⁶

Les propostes de Duran foren aprovades per unanimitat. En el text definitiu dels acords sobre la llengua s'hi afegiren dues esmenes, una a favor de la constitució d'una acadèmia de la llengua i una altra recomanant als delegats de la Unió “que usin sempre la llengua catalana en todas las manifestacions de la vida consentidas per la llei”.¹⁴⁷

La qüestió de la llengua aparegué també, encara que de forma tangencial, en els acords de l'assemblea relatius a les publicacions de propaganda catalanista i a l'ensenyament. Pel que fa a la política de publicacions, els delegats de la Unió aprovaren un ambiciós pla d'edicions de contingut catalana i catalanista, que incloïa des de llibres de text fins a tractats d'economia política i llibres de pietat. Quant a l'ensenyament, s'acordà la creació d'un “patronat d'escolas catalanas” i l'establiment de premis anuals per als mestres que destaquessin en l'ensenyament de la llengua, la literatura i la història catalanes.¹⁴⁸

¹⁴⁶ *Ibid.*, ps. 39-57.

¹⁴⁷ *Ibid.*, ps. 164-165.

¹⁴⁸ *Ibid.*, ps. 165-166.

Els acords presos a Reus amb relació a la llengua tingueren una aplicació molt irregular. Sabem que fou enviat als prelats de les diòcesis catalanes un missatge, redactat per Torres i Bages, en defensa de l'ús de la llengua a la predicació, al catecisme i als actes de culte que no se celebraven en llatí;¹⁴⁹ però ignorem si, tal i com s'havia decidit a l'assemblea, s'enviaren missatges semblants als ajuntaments i a les associacions d'advocats i de mestres. Per altra part, l'acadèmia de la llengua no s'arribà a constituir, i la idea del patronat d'escoles catalanes no tingué una plasmació pràctica fins al final de segle. Pel que fa al projecte de publicacions en català, s'editaren algunes obres de contingut divers, entre les quals destaquen els volums de la “Biblioteca del Català Devot” i el *Compendi de Doctrina Catalanista* de Prat de la Riba i Pere Muntanyola.¹⁵⁰

En l'etapa que estem analitzant, l'activisme lingüístic dels catalanistes continuà suscitant el rebuig dels cercles castellanistes (premsa, polítics, funcionaris, etc.). El 1888, el dirigent conservador Francisco Romero Robledo protestà pel missatge que la Lliga de Catalunya havia adreçat a la reina en els Jocs Florals. En una intervenció al Congrés, Romero Robledo preguntà al govern quina opinió tenia sobre el missatge de la Lliga i criticà el president del govern, el liberal Sagasta, per haver-se referit al catalanisme en termes favorables en el seu parlament als Jocs Florals: “*Ya quisiera saber cual era la resolución del Gobierno respecto de esta exposición, en que al lado de esas cuestiones tan graves, se pide, hasta en lo accidental, que se declare lengua oficial de Cataluña al dialecto catalán, dándose la triste coincidencia de que se hubiese tributado un respeto a estos sentimientos de regionalismo por el Sr. Presidente del Consejo de Ministros.*” En resposta a Romero Robledo, el ministre de Foment Carlos Navarro Rodrigo desmentí que els liberals veiessin amb bons ulls el missatge de la Lliga: “*La petición de los llamados catalanistas no puede ser considerada en aquel país de la sensatez y de la cordura, sino como una extravagancia de una minoría insignificante [...] Y todavía añadiré más, hasta como un acto de demencia*”.¹⁵¹

A Catalunya, mentrestant, les iniciatives a favor de la llengua topaven sovint amb l'oposició dels governadors civils i de les diputacions provincials. El 1889 el governador civil de Barcelona retornà uns documents al Centre Català perquè estaven escrits en català; en resposta, el Centre presentà un primer recurs que fou refusat pel

¹⁴⁹ F. SOLÀ, *Biografía de Josep Torres i Bages*, I, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, p. 307.

¹⁵⁰ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 291.

¹⁵¹ F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució...*, op. cit., p. 77.

governador, i en presentà després un altre al ministeri, que sembla que no prosperà.¹⁵² El 1891, la Diputació de Barcelona rebutja la sol·licitud de la Lliga de Catalunya de creació d'una càtedra de català.¹⁵³ El mateix any, l'Ajuntament de Barcelona desestimava la proposta que havia presentat el regidor Francesc Carreras Candi de col·locar els rètols dels carrers en català.¹⁵⁴ Finalment, el 1893 la Diputació de Tarragona votà en contra de la proposta del diputat provincial Antoni Serra Pàmies de fer les reunions en català.¹⁵⁵

Les principals corporacions privades catalanes no eren gaire més receptives al català que les instàncies oficials. A la primera meitat dels anys noranta, l'Ateneu Barcelonès realitzava en castellà les seves activitats públiques, i el castellà era també l'única llengua admesa a les sessions de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i de l'Acadèmia de les Bones Lletres. El 1893, en protesta pel fet que Santiago Rusiñol hagués pronunciat una conferència en castellà a l'Ateneu Barcelonès, els redactors de "L'Avenç" es preguntaven: "¿qui començarà a trencar aquesta crosta feixuga i cursi del castellanisme en els actes públics? ¿Quand se treuran tots els catalans la careta de la llengua castellana que, fora dels actes oficials, cada dia es fa més inservible?".¹⁵⁶ Com veurem, els canvis en aquest sentit no trigarien a arribar.

4. L'etapa d'ascens de la Unió Catalanista (1895-1898)

L'estratègia d'intervenció pública que impulsaren els homes del Centre Escolar Catalanista a partir de 1895 repercutí favorablement en l'expansió de l'ús social del català. Pel que fa als àmbits públics, l'èxit més important fou l'entrada del català a l'Ateneu Barcelonès. Com ja hem apuntat, al final de 1895, la Unió Catalanista s'havia fet amb el control de la junta directiva de l'Ateneu. El 30 de novembre s'havia de celebrar la sessió inaugural del nou curs. Àngel Guimerà, el nou president de l'entitat, escollí com a tema del seu discurs inaugural "La llengua catalana" i decidí, a més, pronunciar el discurs en català. Per primera vegada el català seria usat en el discurs presidencial.

¹⁵² *Moviment regional*, "L'Avens", 1889, p. 156, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 220.

¹⁵³ J. CARRERA I PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, VII, Bosch, Barcelona, 1957-1958, p. 411.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 410.

¹⁵⁵ "Lo Somatent", 30-V-1893, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, 220.

¹⁵⁶ *Revista general*, "L'Avenç", 1893, p. 30, citat a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 221.

Però no tothom estava d'acord amb la iniciativa de Guimerà. Tant bon punt l'orador començà a parlar, tres socis de l'Ateneu s'aixecaren de les seves cadires i llençaren crits de desaprovació. La majoria del públic respongué a la protesta i s'inicià un enrenou considerable; segons la versió de Joan Maragall: "Tot foren crits, i braços en l'aire, i gent alarmada; contraris escometen-se i amics que descompartien; cadires fora de lloc i gent fora de si".¹⁵⁷ Finalment, el socis que havien protestat foren obligats a abandonar la sala. Sufocat el tumult, Guimerà, que havia contemplat l'escena en silenci i sense moure's de la tribuna, pogué acabar el seu discurs enmig de l'ovació dels assistents.¹⁵⁸ En protesta per l'ús del català, alguns socis, entre els quals hi havia Manuel Duran i Bas, es donaren de baixa de l'entitat. Però la nova junta no modificà el seu criteri catalanitzador. Així, durant el curs 1896-1897, dins la reforma general dels estatuts de l'Ateneu, s'establí oficialment la igualtat de drets entre el català i el castellà a les reunions i als actes públics de l'entitat.¹⁵⁹

L'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, una altra entitat que havia estat ocupada recentment pels catalanistes, acordà el març de 1896 adreçar al ministre de Gràcia i Justícia un escrit, redactat per Prat de la Riba, sol·licitant l'ús de les llengües no castellanés a l'administració de justícia;¹⁶⁰ a diferència de l'Ateneu, però, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació continuà fent les seves sessions exclusivament en castellà fins el 1901.¹⁶¹ L'exemple de l'Ateneu s'encomanà també a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. El 1897 aquesta entitat acordava permetre l'ús indistint del castellà i el català a les seves sessions; dos anys més tard, Josep Torras i Bages hi pronunciava per primer cop en català el discurs de recepció.¹⁶²

En aquests anys el català avançà també en el terreny de l'escola primària. El 1898 Francesc Flos i Calcat fundava Col·legi Sant Jordi, una escola on s'impartien tots els ensenyaments en català i es feien classes de llengua i literatura catalanes. Destaca també la constitució, el 1897, de l'Agrupació Catalanista de l'Ensenyança Catalana. Aquesta entitat, inspirada en una proposta presentada per Flos i Calcat el 1886, es

¹⁵⁷ P. ANGUERA, *op. cit.*, ps. 216-217.

¹⁵⁸ "La Renaixença", 1-XII-1895, a P. MARCET i J. SOLÀ, *Història de la lingüística catalana, 1775-1900*, II, Universitat de Girona / Eumo, Girona-Vic, 1998, p. 1683).

¹⁵⁹ B. DE RIQUER, *Lliga...*, *op. cit.* p. 54.

¹⁶⁰ "La Renaixença", 19-III-1896 i 27-III-1896, a P. MARCET i J. SOLÀ, *Història de la lingüística...*, II, *op. cit.*, ps. 1710-1712; E. JARDÍ, *El pensament de Prat de la Riba*, Alpha, Barcelona, 1983, p. 67.

¹⁶¹ *La llengua catalana a la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació*, "La Veu de Catalunya", 20-IV-1901. M. Folguera i Duran afirma, erròniament, que l'entrada del català a l'Acadèmia es produí el 1900 (M. FOLGUERA, *op. cit.*, p. 119). P. Anguera reproduceix l'error de Folguera a P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 216.

¹⁶² P. ANGUERA, *op. cit.*, p. 216.

plantejà tres objectius principals: crear escoles catalanes, publicar obres didàctiques en català i celebrar certàmens pedagògics. El 1898 es transformà en l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana i el 1902 prengué el seu nom definitiu: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.¹⁶³

Al mateix temps que el català accedia a nous territoris, com les corporacions privades o l'ensenyament primari, les autoritats estatals donaren noves mostres de la seva oposició a l'ús públic i oficial del català. El 23 de maig de 1896 el director general de Correus i Telègrafs dictà una ordre prohibint l'ús del català i del basc en conferències telefòniques i telefonemes.¹⁶⁴ Aviat la mesura donà lloc als primers incidents. Al final del mes de maig el diputat Antoni Serra telefonà des de Saragossa al també diputat Joan Cañellas, que es trobava a Madrid. L'encarregat de la centraleta, quan s'adonà que la conversa s'estava fent en català, interrompé la comunicació. Ambdós polítics demanaren explicacions al govern pel que consideraven que era un acte de violació de la seva intimitat.¹⁶⁵

Uns dies després d'aquest incident, el diputat liberal per Solsona Josep Maluquer i Viladot intervenia al Congrés per demanar al govern que “*termine cuanto antes la situación difícil en que se nos ha colocado á los euskaros y á los catalanes con motivo de prohibírse nos las conferencias telefónicas*”. Maluquer explicà que, trobant-se a Madrid, havia establert una conferència amb Manresa per tractar amb uns electors les incidències de les darreres eleccions generals. Els responsables de la centraleta l'impediren d'expressar-se en català i, com que els seus interlocutors no sabien “*una sola palabra de castellano*”, li resultà impossible efectuar la comunicació. Maluquer acabà el seu parlament assegurant que la supressió de l'obligació de parlar en castellà per telèfon seria rebuda amb agraïment per “*todos los euskaros y catalanes que han recibido ese latigazo del señor director de Comunicaciones*”.¹⁶⁶ Poc després, pel que sembla, l'ordre fou revocada pel el ministre de Governació Fernando Cos Gayón.¹⁶⁷

Tres mesos després, la qüestió de la llengua tornava a ser objecte de debat al Congrés. A la sessió del 14 d'agost de 1896 el valencià Manuel Polo y Peyrolón, diputat del partit carlí, plantejà els problemes originats per l'ús del castellà a l'ensenyament. Explicà que a les escoles de Galícia, el País Basc, Catalunya, el País Valencià i les Illes

¹⁶³ L. DURAN, *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Afers, Catarroja, 1997, ps. 38-42.

¹⁶⁴ F. FERRER I GIRONÈS, *Catalanofòbia*, op. cit., p. 182.

¹⁶⁵ P. ANGUERA, op. cit., p. 125.

¹⁶⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 18, 2-VI-1896, p. 338.

¹⁶⁷ P. ANGUERA, op. cit., p. 125.

Balears existia un problema greu de comunicació entre alumnes i mestres: els alumnes tenien un coneixement nul o deficient del castellà, mentre que els mestres, procedents majoritàriament de Castella i d'Aragó, sovint desconeixien la llengua pròpia d'aquells territoris. Per tal de solucionar aquest problema, Polo sol·licità al ministre de Foment, el conservador Aureliano Linares Rivas, que s'obligués els mestres a conèixer la llengua del territori on haguessin d'exercir i que a les escoles normals d'aquests territoris s'instal·lessin càtedres de "*gramática del dialecto regional*."¹⁶⁸

La resposta del ministre arribà cinc dies després. Linares Rivas començà acusant Polo de pretendre la marginació del castellà a les regions no castellans d'Espanya: "*Su señoría, en puridad, lo que desea es que se mantenga el estado actual en materia de lenguaje en algunas provincias en que haya un idioma regional, de tal suerte, que este idioma sea tan absoluto y tan predominante, que excluya el idioma patrio*".¹⁶⁹ Es tracta, cal dir-ho, d'una acusació sense base, doncs Polo no havia demanat en cap moment en l'exclusió del castellà de l'escola. Al contrari, el diputat valencià havia deixat clar que gràcies a la seva proposta "*todo maestro conocería a la vez el castellano y la lengua regional, sirviéndose de aquél para enseñar ésta y viceversa*";¹⁷⁰ el mateix dia de la rèplica ministerial Polo dirà que les mesures a favor de les llengües regionals s'havien de prendre "*no aboliendo la enseñanza del castellano, sino al contrario, recalcando la necesidad de conocer el idioma patrio, el español*."¹⁷¹

Linares Rivas explicà després que s'oposava a la proposta de Polo per dos motius. Primer, perquè com a ministre es devia a la llei i, segons que digué, en aquell moment la legalitat vigent establia que "*las enseñanzas en todo el reino se den en castellano*".¹⁷² També en aquest punt l'afirmació del ministre és errònia. Certament, la llei d'educació vigent el 1896 -la llei Moyano de 1857- prescrivia l'obligatorietat de l'ensenyament *del* castellà; però enlloc no deia, aquesta llei, que l'ensenyament s'hagués de fer *en* castellà.

En segon lloc, Linares Rivas s'oposà a la petició de Polo perquè hi veia una amenaça per a l'adquisició del castellà: "*creo que es un mal grande para la Patria, y que es un peligro grave, encontrar una región o una parte del territorio en que los que lo habitan no puedan entenderse con el resto del país. [...] entiendo que, si no de una*

¹⁶⁸ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 78, 14-VIII-1896, ps. 2344-2345.

¹⁶⁹ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 81, 19-VIII-1896, p. 2458.

¹⁷⁰ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 78, 14-VIII-1896, p. 2345; el subratllat és nostre.

¹⁷¹ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 81, 19-VIII-1896, p. 2458.

¹⁷² *Ibid.*

manera absoluta, es preciso hacer que el idioma castellano se sepa y se hable en todas partes, y sería de muy malas consecuencias y altamente censurable el consentir que en alguna parte de España se enseñara el idioma regional con exclusión del castellano.

*No creo yo por esto que deban excluirse los dialectos regionales, y, por consiguiente, me parece bien que esos dialectos prevalezcan en las provincias que los emplean, pero lo que no puedo consentir como Ministro, ni menos como español, es que esos dialectos sean tan exclusivos que echen fuera el idioma castellano.”*¹⁷³

El ministre tancà el debat dient que la incomprensió entre mestres i alumnes podia ser fins i tot un estímul per a l'aprenentatge lingüístic, perquè el mestre que no conegués la llengua de l'alumne es veuria obligat a aprendre-la, i a l'alumne li passaria el mateix amb l'idioma del mestre; posà l'exemple del País Basc, on, assegurà, els infants arribaven a l'escola sense conèixer el castellà i en canvi “*es allí donde hay más muchachos que sepan leer y escribir en castellano*”.¹⁷⁴

Abans de tancar aquest capítol, hem de referir-nos a les demandes lingüístiques que el sector possibilista del catalanisme presentà al general Polavieja l'estiu de 1898, després que aquest hagués fet públic el seu programa regeneracionista. Com hem explicat, al final del mes d'agost de 1898, Polavieja encarregà a Domènech i Montaner unes bases per a l'autonomia de Catalunya. La primera versió d'aquestes bases, redactada per Domènech, Prat de la Riba i tres membres de la Unió, reproduïa els objectius lingüístics de la Bases de Manresa: el català seria l'única llengua que es podria utilitzar amb caràcter oficial a Catalunya i en les relacions amb el govern central. El document fou revisat per Joan Sallarés, un dels homes de Polavieja a Catalunya, qui l'aprovà després d'haver-ne retallat alguns punts que considerava massa radicals. Entre altres aspectes, Sallarés modificà a la baixa la base referida a la llengua. Així, el text que finalment es lliurà al general deia que “*En las relaciones oficiales interiores de Cataluña y de ésta con el Poder Central, se podrían usar indistintamente como oficiales las lenguas catalana y castellana*”¹⁷⁵

Els homes de “La Renaixença”, partidaris d'un catalanisme intransigent i purista, protestaren per la renúncia a l'oficialitat exclusiva del català, perquè creien que significava una adulteració del programa de Manresa. Però Polavieja encarà trobà que la

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 2459.

¹⁷⁵ J. LLORENS, *La Unió...*, op. cit., p. 368.

cooficialitat de català i castellà era una petició massa agosarada, i es negà a acceptar-la. En la carta que envià a Domènech el 30 de setembre, Polavieja ni tan sols esmentà la qüestió lingüística. Es limità a dir que “*en la actual situación de España considero imposible implantar algunas de las reformas que V. me indica, que necesitan preparación y un estado social correspondiente a ellas.*”¹⁷⁶

Tanmateix, com hem vist, la negativa de Polavieja a acceptar la totalitat de les demandes dels catalanistes no fou obstacle perquè el grup de Domènech i Prat de la Riba es comprometés sense reserves amb la proposta del general. Començava així, amb l'acord entre els possibilistes i Polavieja, una nova etapa del catalanisme, la que es desenvolupà entre 1899 i 1901 i que correspongué a la formació de la Lliga Regionalista.

¹⁷⁶ Carta de Camilo Polavieja a Domènech i Montaner, 30-IX-1898, a B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., p. 328.

II

ELS PRIMERS ANYS

2. El grup de “La Veu de Catalunya” i la llengua catalana (1899-1901)

Trajectòria general del grup de “La Veu de Catalunya”

El gener de 1899, amb la publicació del diari “La Veu de Catalunya”, els homes del Centre Escolar Catalanista (CEC) donaren un primer pas en la definició d'una política pròpia, diferenciada del catalanisme intransigent de “La Renaixensa”. Aproximadament un any i mig després, el grup del CEC s'estrenava amb èxit a les eleccions generals de 1901. Com es produí aquesta transformació? Com passà el CEC d'esser el 1899 una fracció minoritària dins la Unió Catalanista a convertir-se el 1901 en la força emergent de la política catalana? Això és el que intentarem explicar a les línies que segueixen.

Durant el 1899 el CEC romangué encara vinculat a la Unió, però les relacions amb el sector intransigent es feren cada cop més tenses. Les divergències entre ambdós grups es posaren de manifest el març de 1899, arran de la formació d'un nou govern amb Francisco Silvela com a president i amb Polavieja com a ministre de la Guerra. Per tal de guanyar-se el suport del catalanisme moderat, Silvela nomenà ministre de Gràcia i Justícia el regionalista Manuel Duran i Bas i elegí diverses personalitats afins al catalanisme per a càrrecs de rellevància a Catalunya.¹⁷⁷ Els homes de “La Veu de Catalunya” donaren un vot de confiança a la política filoregionalista del nou govern;

¹⁷⁷ Així, Josep Morgades i Josep Torras i Bages, dos eclesiàstics de filiació regionalista, foren nomenats respectivament bisbes de Barcelona i de Vic; Bartomeu Robert, defensor del concert econòmic, accedí a l'alcaldia de Barcelona; com a alcaldes de Tarragona i de Reus el govern nomenà respectivament als catalanistes els catalanistes Pau Font de Rubinat i Francesc Ixart; finalment, el patriarca de la Renaixença Joaquim Rubió i Ors substituï Duran i Bas com a rector de la Universitat de Barcelona. Per altra part, a les eleccions generals del 16 d'abril foren escollits a la llista silvelista tres diputats de talant regionalista: Josep Cucurella, Raimon d'Abadal i Calderó i Carles de Camps i d'Olzinelles, marquès de Camps (B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista*, Edicions 62, Barcelona, 1977, ps. 137-139).

esperaven, a més, que Silvela concediria el concert econòmic a Catalunya.¹⁷⁸ En canvi, “La Renaixensa” insistí que el govern Silvela no encarnava els interessos de Catalunya, sinó només els dels polaviejistes catalans, i acusà el grup de “La Veu” de corrompre el catalanisme i d’aliar-se amb el caciquisme i el centralisme.¹⁷⁹

Entretant, continuava l’enfrontament a l’interior de la Unió. Des del final de 1898, la junta permanent, dominada encara pels possibilistes del CEC, havia hagut de fer front a l’oposició creixent del grup de “La Renaixença”. Els possibilistes acabaren dimitint l’abril de 1899, i les noves eleccions donaren la victòria als homes de “La Renaixença”. La crisi interna de la Unió semblava ja irreversible. A les files del grup possibilista es començaren a sentir veus, entre elles la de Prat de la Riba, demanant que el CEC trenqués els vincles que el lligaven a la Unió.¹⁸⁰

L’estiu de 1899 un altre fet vingué a augmentar la crispació entre els dos sectors de la Unió. El mes de juny el ministre d’Hisenda Raimundo Fernández Villaverde presentà un pla de reforma tributària que preveia la creació de nous impostos i l’ampliació dels existents. El pla de Villaverde suscità un rebuig general a Catalunya. Els gremis de la ciutat de Barcelona, agrupats en la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, organitzaren una campanya de mítings de protesta i anunciaren que el proper trimestre no pagarien la contribució industrial. Era l’inici del Tancament de Caixes.¹⁸¹ La protesta arribà al seu punt culminant al començament de setembre, quan els comerciants barcelonins deixaren de pagar la contribució. Al final d’aquest mes, la vaga de contribucions era general.

El govern es disposà aleshores a embargar els comerciants morosos, però l’alcalde de Barcelona Bartomeu Robert es negà a signar les ordres d’embargament. Pressionat pel govern, el dia 12 d’octubre Robert dimití el seu càrrec. El gest de Robert, interpretat per la ciutadania com un acte d’heroisme, estimulà encara més la protesta. El govern respongué suspenent les garanties constitucionals i declarant l’estat de guerra a la província de Barcelona. Fou dissolta la Lliga de Defensa Industrial i Comercial i es clausuraren els locals dels gremis. Al començament de novembre ingressaven a la presó els primers comerciants que s’havien negat a pagar.

¹⁷⁸ E. PRAT DE LA RIBA, *Lo canvi polític*, “La Veu de Catalunya”, 5-III-1899.

¹⁷⁹ J. LLORENS, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 380.

¹⁸⁰ *Ibid.*, ps. 385-386.

¹⁸¹ En la narració d’aquest episodi seguirem la versió que en dona B. de Riquer (*op. cit.*, ps. 142-154).

En resposta als empresonaments, es convocà a Barcelona una vaga general del comerç que seguiren més de sis mil comerciants i que no es desconvocà fins al cap d'una setmana, quan foren posats en llibertat alguns dels detinguts. En aquests moments, però, la capacitat de resistència dels gremis s'estava esgotant. Després de dos mesos i mig de confrontació, els dirigents gremials s'adonaren que el govern no transigiria i que ni el Foment ni la Cambra de Comerç, les principals corporacions empresarials de la ciutat, s'arribarien a comprometre a fons amb la protesta. Finalment, el 18 de novembre els dirigents gremials acordaren posar fi a la vaga de contribucions.

L'episodi del Tancament de Caixes se saldava, aparentment, amb la victòria governamental. Però en realitat el govern sortí notablement afeblit del conflicte. A la dimissió de Robert s'hi afegí pocs dies després la de Duran i Bas, que deixà el seu ministeri en protesta per l'immobilisme exhibit pel govern a Barcelona. Amb anterioritat, havia dimitit el general Polavieja, en aquest cas per la decisió de Silvela de reduir el pressupost del ministeri de la Guerra. El resultat fou que, un cop passada la crisi, el govern havia perdut el suport de regionalistes i polaviejistes i s'havia guanyat l'avversió de bona part de les classes menestrals i industrials barcelonines.

Pel que fa a la Unió Catalanista, el Tancament de Caixes fou el detonant de l'escissió definitiva de l'entitat. De bon principi, els dos sectors de la Unió mostraren actituds divergents respecte de la protesta gremial. Durant els mesos de juliol i agost, els possibilistes de "La Veu de Catalunya" donaren tot el seu suport a la mobilització dels gremis, perquè hi veien l'embrió d'una política regeneracionista que havia de conduir a l'obtenció de l'autonomia de Catalunya. Per contra, la junta permanent de la Unió, controlada ara pel grup de "La Renaixensa", restà inicialment al marge de la protesta, amb l'argument que aquesta tenia un caràcter exclusivament econòmic.

En aquest context, els possibilistes creaven al final d'agost una nova entitat política: el Centre Nacional Català (CNC).¹⁸² Formaven aquesta entitat tres nuclis principals: els homes del CEC (Prat de la Riba, Cambó, Duran i Ventosa, Puig i

¹⁸² Es desconeix la data exacta de creació del Centre Nacional Català. Com reporta J. Llorens, "La Veu de Catalunya" dóna notícia de la seva existència per primer cop el 2 de setembre de 1899 (J. LLORENS, *op. cit.*, p. 389). És per tant incorrecta l'afirmació de J. Carrera i Pujal, que ha estat recollida per B. de Riquer, que el Centre Nacional Català fou creat el 5 de gener de 1900, com a resultat de la ruptura de la Unió Catalanista (J. CARRERA I PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, VI, Bosch, Barcelona, 1957-1958, p. 292; B. DE RIQUER, *op. cit.*, ps. 165 i 169). I. Molas assenyala, també erròniament, que el Centre Nacional Català es fundà les darreres setmanes de 1899 (I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Edicions 62, Barcelona, 1973, p. 37). També J. Pla aporta una data incorrecta quan situa la creació del Centre al final de l'any 1900 (J. PLA, *Francesc Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys*, Destino, Barcelona, 1981 (2ª ed.), p. 156).

Cadafalch, Pere Muntanyola, etc.); un grup de professionals de prestigi (Domènech i Montaner, Josep Pella i Forgas, Raimon d'Abadal, etc.), i el grup de joves advocats republicans i catalanistes de l'anomenada “penya de l'Ateneu” (Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joaquim Lluhi i Rissech, etc).¹⁸³

Tot i que s'integrà a la Unió Catalanista, el CNC defensà des del primer moment una estratègia gradualista que contrastava amb el maximalisme de la direcció de la Unió. Així, en el primer article dels seus estatuts podem llegir que el CNC, a més de lluitar per l'autonomia de Catalunya, treballaria per “la implantació de todas las reformas parciales que hi conduheixin”.¹⁸⁴ En una crítica velada a l'immobilisme de la Unió, el secretari de la nova entitat anunciava: “La seva propaganda [del CNC] no será únicamente para educar novas generacions que al arribar á la major edat pujan reclamar lo que pertoca a Catalunya; no será la dels primers cristians que ho demanaven tot peral demá, res pel avuy. La situació de la nostra patria, voltada de perills, fa precisos remeys urgents; hi ha que acudirhi totseguit, donantli foras avuy para millor resistir demá.”¹⁸⁵ La creació del CNC, en fi, eixamplà encara més la distància entre possibilistes i integristes, entre partidaris de l'evolucionisme i partidaris del purisme doctrinal.

Durant els mesos de setembre i octubre, coincidint amb la vaga de contribucions i la posterior repressió militar, les discrepàncies entre els dos sectors del catalanisme es posaren novament de manifest. Així, els membres del CNC passaren de l'adhesió moral a la col·laboració directa amb el moviment gremial: alguns d'ells, com Verdaguer i Callís, Jaume Carner o Francesc Cambó, advocats de professió, prestaren assessorament jurídic als comerciants detinguts; més endavant, “La Veu” posà els seus locals a disposició dels gremis. En canvi, la direcció de la Unió a penes modificà el seu capteniment. El 26 d'octubre, dos dies després de la declaració de l'estat de guerra, la Unió trencà el seu silenci amb la publicació d'un comunicat de solidaritat amb la lluita dels botiguers. Tanmateix, el comunicat aclaria que la Unió no podia participar directament en aquesta lluita perquè es tractava d'una protesta exclusivament econòmica. En un altre missatge, que fou lliurat el 9 de novembre als comerciants presos, la junta de la Unió expressava la seva simpatia cap a la protesta, però al mateix

¹⁸³ B. DE RIQUER, *op. cit.*, p. 170.

¹⁸⁴ F. RODON, *El 'Centre Nacional Català'*, “LVC”, 4-IX-1899.

¹⁸⁵ *Ibid.*

temps la qualificava, despectivament, de “petita bandera d'exclusiva descentralització econòmica”.¹⁸⁶

Finalitzat el Tancament de Caixes, els homes del CNC en feren una valoració molt positiva. Consideraven que la campanya havia obtingut una victòria moral: la menestralia i els fabricants barcelonins s'havien alçat contra el govern, i aquest només els havia pogut doblegar amb mesures repressives. A més, s'adonaren que se'ls presentava una situació òptima per a incorporar la burgesia a la causa del catalanisme. Després del fracàs del reformisme de Silvela i Polavieja, les corporacions empresarials i comercials barcelonines havien perdut els interlocutors que tenien a Madrid. Per a Prat de la Riba, havia arribat el moment perquè el catalanisme es convertís en el portaveu de les reivindicacions de la burgesia barcelonina. Només d'aquesta manera, creia Prat, seria possible la formació d'un bloc interclassista que lluités simultàniament per les reivindicacions econòmiques de la burgesia i per l'autonomia política de Catalunya.¹⁸⁷

Per la seva part, el sector intransigent de la Unió féu un balanç molt crític del Tancament de Caixes. En el manifest *Al poble català*, publicat l'11 de desembre, la junta permanent de la Unió negà que la lluita dels gremis tingués cap connotació autonomista. Així mateix, el manifest atacà la campanya pel concert econòmic amb l'acusació, mancada de fonament, que només sol·licitava el concert per a la província de Barcelona.¹⁸⁸ A més, el manifest de la Unió afirmava que el suport que havien donat els possibilistes al govern Silvela havia causat “pertorbacions comprometedores” per al catalanisme. Al mateix temps, la junta de la Unió es presentava com l’“únic i genuí representant del catalanisme militant” i com l’únic sector del catalanisme que tenia “les mans netes”.¹⁸⁹ Es tractava, en fi, d'una reprovació completa de la trajectòria que havia seguit el grup possibilista des de la tardor de 1898. Els homes de “La Veu” veien ara com la Unió tancava la porta al seu projecte d'un catalanisme interclassista i intervencionista. El 5 de gener de 1900, finalment, “La Veu” anunciava la seva separació temporal de la Unió.

Al llarg de l'any 1900, al mateix temps que es feia irreversible l'escissió del catalanisme, el CNC es llençà a la creació d'un front autonomista d'ampli espectre. En

¹⁸⁶ B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., p. 160.

¹⁸⁷ *Ibid.*, ps. 161-162.

¹⁸⁸ El missatge dels cinc presidents, que constituïa el programa de la campanya, demanava a la segona de les seves conclusions que es dividís Espanya en “grans regions de delimitació natural” i que es concedís a aquestes regions, entre altres, la facultat d'establir concerts econòmics amb el govern central (A. ROVIRA I VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme*, La Magrana, Barcelona, 1983 (2a ed.), p. 67.)

¹⁸⁹ B. DE RIQUER, *Lliga...*, op. cit., p. 163.

una circular per a recaptar adhesions que publicà al principi de gener, el CNC explicava que el seu programa eren -“més en el seu esperit que en la seva lletra”- les Bases de Manresa. Deia també que el catalanisme “no és un partit, ni una agrupació política, sinó una causa patriòtica”, i que com a tal no només havia d'acollir els catalanistes militants sinó també “als qui, sense tenir encara prou aclarida la seva consciència de patriotes catalans, fan en casos determinats, guiats per un sentiment instintiu, declaracions o actes de bon patriotisme”.¹⁹⁰ Deslligat de la vinculació amb la Unió Catalanista, el CNC s'obria ara a la col·laboració amb altres sectors socials descontents amb el centralisme. La seva crida trobà aviat un interlocutor i un pla d'acció.

L'interlocutor fou la burgesia expolaviejista, i el pla la campanya pel concert econòmic. Després de la dimissió de Polavieja com a ministre de la Guerra el setembre de 1899, la Junta Regional polaviejista de Catalunya decidí trencar les relacions amb el general i transformar-se en una altra organització: la Unión Regionalista. La nova entitat no trigà a prendre un caràcter clarament polític i autonomista. Al final de gener de 1900 catalanitzà el seu nom per convertir-se en Unió Regionalista i reformà en un sentit autonomista el primer article dels seus estatuts; en endavant, l'objectiu de l'entitat seria “treballar per tots els medis legals, dintre de la unitat del estat espanyol, per l'autonomia política i administrativa de les regions”.¹⁹¹ Es tractava d'un fet molt significatiu. Per primera vegada una fracció força representativa de la burgesia catalana es declarava partidària de l'autonomia de Catalunya, abandonava la via del contacte directe amb un ministre o un partit dinàstic i es decidia a fer política regionalista.

Pel que fa a la campanya pel concert econòmic, la Unió Regionalista l'havia posat de nou en marxa al començament de desembre de 1899. El primer míting s'hagué de celebrar a Reus, perquè a Barcelona encara era vigent l'estat de guerra decretat arran del Tancament de Caixes. El mes de gener s'organitzaren dos mítings més, a Girona i a Vilafranca del Penedès. En tots els actes hi participaren personalitats vinculades o properes al CNC. A Vilafranca, per exemple, parlaren Joaquim Aguilera, redactor de “La Veu”, i Francesc Cambó; a més, en l'organització del míting hi col·laborà el Centre Català de Vilafranca, i entre el públic predominaren els elements catalanistes.¹⁹² Els homes del CNC, doncs, aprofitaren la mobilització entorn del concert per estrènyer els

¹⁹⁰ A. ROVIRA I VIRGILI, *op. cit.*, ps. 70-71.

¹⁹¹ B. DE RIQUER, *Lliga...*, *op. cit.*, p. 175.

¹⁹² *Ibid.*, p. 179.

vincles amb la burgesia barcelonina i, al mateix temps, per donar-se a conèixer a les comarques catalanes.

En plena campanya del concert tingué lloc un nou i sorollós enfrontament entre els possibilistes i la junta de la Unió Catalanista. L'Associació Catalanista de Lleida, adherida a la Unió i propera al grup possibilista, organitzà per al 19 de febrer un míting en aquesta ciutat. L'Associació convidà com a oradors tres membres del sector intransigent de la Unió: Joan Permanyer, Josep M. Roca i el president de l'entitat, Manuel Folguera, i sense comunicar-ho a la Unió, convidà també Francesc Cambó i Narcís Verdaguer i Callís, representants respectivament de la “La Veu” i del CNC. Cambó i Verdaguer es desplaçaren en tren fins a Lleida, en companyia de Folguera. Però en arribar a la ciutat aquest els impedí de participar en el míting; pel que sembla, Folguera volgué evitar haver d'enfrontar-se amb Permanyer i amb Roca, contraris a la intervenció de Cambó i Verdaguer.¹⁹³ Els homes del CNC reberen el gest del president de la Unió com un ultratge humiliant, i “La Veu” inicià una campanya contra Folguera que durà més de dues setmanes.

En el fons, però, l'incident beneficià als possibilistes. Cal tenir present que els fets de Lleida tingueren un gran impacte en el conjunt del moviment catalanista. Era la primera vegada que els dos sectors del catalanisme s'enfrontaven en públic. Els nuclis catalanistes comarcals, que fins aleshores havien viscut des de lluny les disputes entre entre els grups de “La Veu” i “La Renaixença”, s'adonaren ara de l'abast real de l'escissió de la Unió. Una associació catalanista local i quatre setmanaris situats en l'òrbita del CNC es donaren de baixa de la Unió. La resta de nuclis catalanistes, prop d'un centenar, feren pública la seva disconformitat amb la intransigència demostrada per Folguera.¹⁹⁴

Els mesos posteriors Folguera demanà als homes del CNC que es reintegressin a la Unió, però aquests es negaren a fer-ho.¹⁹⁵ Enfortit pels fets de Lleida,¹⁹⁶ el CNC s'allunyà encara més de la Unió i es refermà en la seva tàctica d'aproximació a la burgesia i mobilització popular, tal i com es posà de manifest al començament del mes de maig, en ocasió de la visita a Catalunya del ministre de Governació Eduardo Dato.

¹⁹³ J. LLORENS, *op. cit.*, ps. 391-392; M. FOLGUERA I DURAN, *Una flama de la meva vida (memòries)*, Nova Biblioteca Sabadellenca, Sabadell, 1996, ps. 150-154.

¹⁹⁴ J. LLORENS, *op. cit.*, ps. 392-394.

¹⁹⁵ *Ibid.*, ps. 396-399.

¹⁹⁶ Al final del mes de març, un mes i mig després de l'incident, una desena de publicacions catalanistes d'arreu de Catalunya havien mostrat el seu suport al Centre Nacional Català (J. LLORENS, *op. cit.*, p. 394).

Es preveia que aquesta visita seria polèmica, perquè Dato havia estat el responsable directe de l'empresonament dels comerciants durant el Tancament de Caixes. La premsa catalanista, amb “La Veu de Catalunya” al capdavant, interpretà la visita de Dato com una provocació i anuncià que el ministre no seria ben rebut pels barcelonins. Envoltat de mesures de seguretat, el 4 de maig Dato arribava a Barcelona. La seva estada a Catalunya fou un calvari, a causa sobretot de l'actuació dels catalanistes. El dia de la seva arribada, els comerciants de Barcelona el rebieren amb una vaga general, mentre que els catalanistes li dedicaren una gran xiulada quan desfilava per la Rambla. L'endemà fou novament xiulat, en aquest cas per l'alta burgesia barcelonina, mentre assistia a una representació al Liceu. Les xiulades es repetiren en les visites a Manresa i a Terrassa; en aquesta ciutat, a més, es penjaren banderes catalanes als balcons i s'organitzaren cantades d'*Els Segadors*. Finalment el ministre optà per suprimir la visita prevista a Sabadell i tornà a Madrid abans d'hora. En el trajecte de tornada, quan el tren s'aturà a l'estació de Reus, Dato encara hagué de suportar una altra xiulada general.¹⁹⁷

Davant els incidents del viatge, el govern reaccionà de manera expeditiva: declarà l'estat de guerra a la província de Barcelona, destituí l'alcalde de Reus, el catalanista Pau Font de Rubinat, per haver intervingut en la rebuda a Dato en aquesta ciutat, i suspengué “La Veu de Catalunya”. En substitució d'aquest diari, els redactors de “La Veu” publicaren el 22 de maig el diari “La Creu de Catalunya”, que immediatament fou prohibit pel capità general, i el 7 de juliol el “Diari de Catalunya”, que restà sotmès a una forta censura militar i no pogué publicar articles polítics.¹⁹⁸

Els mesos següents, mentre l'activisme catalanista estigué forçosament aturat, es produïren canvis en el govern espanyol que propiciarien la definitiva vertebració d'un partit polític catalanista. L'octubre de 1900, després de la dimissió dels seus ministres més representatius i del fracàs de les reformes que havia promès, Silvela dimitia com a president del govern. El nou executiu, presidit per Azcárraga, es mostrà incapaç de treure el partit conservador del descrèdit en què es trobava. Davant la passivitat del govern Azcárraga, al començament de març de 1901 la reina regent encarregà al liberal Sagasta la formació d'un nou govern.

Sagasta convocà eleccions generals per al 19 de maig. A Barcelona s'aixecà l'estat de guerra l'11 de març i es tornà a publicar “La Veu de Catalunya”. Tot i que

¹⁹⁷ B. DE RIQUER, *op. cit.*, ps. 181-182.

¹⁹⁸ *Ibid.*, ps. 182-183.

només disposava de dos mesos per a preparar les eleccions, el CNC cregué que havia arribat el moment de donar el salt a la lluita electoral. Immediatament, s'iniciaren els contactes amb la Unió Regionalista, i el 25 d'abril les dues organitzacions es fusionaven en una nova formació política. A l'hora de posar-li el nom, els elements de la Unió Regionalista descartaren els adjectius “nacional” i “catalanista”, perquè els trobaven massa radicals. Finalment, fou escollit el nom de Lliga Regionalista. Així mateix, s'acordà presentar una candidatura regionalista que estaria formada per personalitats de prestigi i tindria com a programa bàsic el missatge dels cinc presidents.

La campanya electoral s'inicià al començament de maig. Hi participaren tres forces principals: regionalistes, republicans i una coalició de conservadors i liberals dinàstics. Malgrat que el primer míting regionalista fou boicotejat per membres de la coalició dinàstica i acabà essent suspès pel delegat governatiu, la campanya es desenvolupà sense altres incidents remarcables. El 15 de maig, quatre dies abans de les eleccions, es presentava oficialment la candidatura regionalista, anomenada “dels quatre presidents”. La formaven Bartomeu Robert, ex-president de la Societat Econòmica d'Amics del País, Albert Rusiñol, ex-president del Foment del Treball Nacional, Lluís Domènech i Montaner, ex-president de l'Ateneu Barcelonès, i Sebastià Torres, president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial.

La premsa dinàstica i republicana rebé amb grans crítiques la nova candidatura. També “La Renaixensa” jutjà negativament els candidats regionalistes: afirmà que no representaven l'autèntic catalanisme i que havien adoptat l'etiqueta de regionalistes perquè els feia vergonya presentar-se com a catalanistes. Els quatre presidents comptaren només amb el suport explícit de “La Veu de Catalunya” i el “Diario del Comercio”, portaveu de la Unió Regionalista; així mateix, dos dies abans de les eleccions reberen l'adhesió, públicament expressada, dels gremis de Barcelona.¹⁹⁹

El dia de les eleccions, els interventors regionalistes s'encarregaren, amb la col·laboració dels escamots organitzats per la candidatura republicana, d'assegurar la netedat dels comicis: frustraren els tradicionals intents d'alteració del sufragi, com les tupinades o la votació de gent forastera, controlaren l'escrutini de cada mesa i, el que és més important, realitzaren còpies de totes les actes electorals i aixecaren actes notariais de totes les irregularitats comeses.

¹⁹⁹ *Ibid.*, ps. 195-200.

L'endemà dia 20 “La Veu” anunciava la victòria dels quatre presidents. Però el dia següent el Govern Civil feia públic un nou recompte, basat en actes manipulades, que donava com a guanyadora a la llista liberal. Els homes de la Lliga Regionalista denunciaren el frau electoral des de les pàgines de “La Veu” i es prepararen per assistir a l'escrutini oficial que s'havia de celebrar el dia 23 i on s'havia de decidir el resultat final de les eleccions. Tradicionalment, l'acte de l'escrutini oficial havia estat un mer tràmit que servia per a ratificar els resultats prèviament modificats pels dirigents dinàstics locals. Però aquesta vegada els regionalistes es presentaren a l'escrutini amb les actes notariales i les còpies de les actes electorals, i d'aquesta manera pogueren anar refusant una per una les actes falses i imposant les veritables. La sessió, que durà més de quinze hores i fou extremament tensa, finalitzà amb la proclamació del triomf regionalista. Concretament, foren escollits diputats els quatre candidats regionalistes, els republicans Alejandro Lerroux i Pi i Margall i el dinàstic Pere Gerard Maristany. Fora de Barcelona, obtingueren acta de diputat els regionalistes marquès de Camps per Olot i Leonci Soler i March per Manresa.

La candidatura regionalista rebé un total de 26.431 vots, que representaven aproximadament el 7% del cens electoral barceloní, mentre que els republicans n'obtingueren 23.342 i els dinàstics 25.902.²⁰⁰ Fou, doncs, una victòria molt ajustada, però que tingué conseqüències transcendents sobre el paisatge polític català. L'èxit dels regionalistes, combinat amb l'ascens dels republicans, serví per a liquidar definitivament l'hegemonia dinàstica a la ciutat de Barcelona. El vell torn dinàstic quedava arraconat i s'imposava a la capital catalana un nou bipartidisme, encarnat per regionalistes i republicans, que dominaria la política barcelonina durant el primer quart del segle XX.

Una setmana després de les eleccions es constituí oficialment la Lliga Regionalista. El nou partit era el resultat de gairebé tres anys de contactes entre el sector possibilista del catalanisme i una fracció majoritària de la burgesia industrial i comercial barcelonina. El catalanisme reformista i burgès comptava a partir d'ara amb un instrument propi: un partit polític modern, de talant conservador i vocació intervencionista, que es proposà de bon principi un doble objectiu: arrabassar als partits dinàstics el control de les corporacions municipals i provincials catalanes, i intervenir en

²⁰⁰ *Ibid.*, p. 203.

la política espanyola per tal d'obtenir, com deia l'article primer dels seus estatuts, "l'autonomia del poble català dintre de l'Estat Espanyol".²⁰¹

L'activisme lingüístic del grup de "La Veu" durant l'any 1899

Entre el gener de 1899 i el maig de 1901, en el període que va de l'aparició de "La Veu de Catalunya" a la victòria dels quatre presidents, l'actuació del grup de "La Veu" se centrà, com hem vist, en la consolidació d'un espai polític propi, al marge de la Unió Catalanista, i en l'acostament a la burgesia i a les classes mitjanes del país. Això no obstant, aquest grup s'ocupà també de la defensa de la llengua catalana. Quina fou la seva actuació en aquest terreny? D'entrada, cal dir que la política del grup de "La Veu" amb relació al català fou sobretot una política de declaracions, propagandística, més que no pas una política d'accions concretes, de mesures efectives a favor del català. Difícilment podria haver estat d'una altra manera, si pensem que fins a la creació de la Lliga Regionalista aquest grup comptà amb uns recursos escassos: un diari, "La Veu de Catalunya", que actuava com a portaveu oficial del grup; una desena de publicacions comarcals afins; una organització modesta i sense mitjans econòmics, el Centre Nacional Català, que fou poca cosa més que un nom sota el qual s'agruparen els dissidents de la Unió,²⁰² i una entitat de formació de quadres polítics, el CEC, arrenclerada majoritàriament amb el possibilisme però amb una presència pública insignificant.

Des del primer moment, l'obtenció de l'oficialitat del català formà part del programa lingüístic del grup de "La Veu". Aquesta qüestió ja apareix, de forma succinta, en el primer número de "La Veu", publicat l'1 de gener de 1899. A l'editorial que contenia la declaració de principis del nou diari es pot llegir: "volem la llengua catalana ab carácter oficial".²⁰³ Tot i que en aquesta petició no s'especifica si el català havia de ser l'única llengua oficial de Catalunya o si, per contra, s'havia d'establir la cooficialitat de català i castellà, cal pensar que els homes de "La Veu" eren partidaris de

²⁰¹ *Ibid.*, p. 206

²⁰² Segons J. Pla, el Centre Nacional Català "portà, econòmicament parlant, una vida molt pobra. Era un pis qualsevol amb una taula, quatre cadires de boga i una dotzena de llibres. " (J. PLA, *op. cit.*, p. 156).

²⁰³ *La Veu de Catalunya*, "La Veu de Catalunya", 1-I-1899. L'enunciat d'aquesta petició està extret d'un fragment del manifest de la Unió Catalanista de 1897, on es resumien les Bases de Manresa en sis peticions fonamentals. Aquest fragment havia assolit una certa popularitat perquè apareixia a la capçalera de moltes publicacions catalanistes (J.L. MARFANY, *La cultura del catalanisme*, Empúries, Barcelona, 1996, p. 92).

la primera opció. Sabem, per exemple, quina era l'opinió d'un dels membres d'aquest grup, el president del CEC Ferran Girbal. En una conferència celebrada a mitjan febrer de 1899, Giral afirmà: “La llengua catalana dominant amb tota la intensitat de llengua oficial y exclusiva ha de ser lo primer pas que te de procurar lo Catalanisme y sense aixó no es possible ni comprensible la reivindicació de la Nacionalitat catalana.”²⁰⁴

Al llarg de 1899 “La Veu” s’ocuparà en diverses ocasions de la qüestió de la llengua. El març de 1899 Joan Garriga defensava en aquest diari l’accés del català a l’ensenyament. Després de qualificar el sistema de la Restauració de reaccionari perquè no garantia la igualtat lingüística entre tots els espanyols, Garriga explica que “a Catalunya la meytat dels ciutadans no entenen be altre llengua que'l catalá y los restants si'n saben un altre no es ab la perfecció necessaria pera que'ls hi serveixi de medi per obtenir una cultura superior”. I es pregunta a continuació: “¿En un Estat en que se proclama lo principi de la igualtat dels ciutadans davant la lley, es just que á un ciutadans se'ls permeti obtenir la cultura nacional en son propi idioma [...] mentres a altres se'ls obligui a renunciar á dita cultura, baix pena de comensar per apendrer un altre idioma que no es lo seu y passar per tots los inconvenients que porta l'apendre conceptes en un idioma que no's posseheix perfectament?”.

Així mateix, Garriga es queixa que no es permeti l’ús del català a l’administració de justícia: “¿Es equitatiu [...] que's permeti que un pagés castellá fassi escriptures y comparegui á declarar en judici en la llengua seva que entén y comprén y que aixó mateix no's permeti a un pagés catalá, obligant-lo a firmar una escriptura y una declaració que no sab lo que diu? ¿Aixó es igualtat devant la lley? ¿Aixó es justicia? ¿Aixó es llibertat?”.²⁰⁵

En un article anònim, publicat també el març de 1899, “La Veu” reclamava que s’embrés el català a l’ensenyament de la doctrina cristiana. El diari es queixava que a moltes escoles de Barcelona s’hagués estès “la mala costum” d'utilitzar el castellà a la catequesi. Segons “La Veu”, aquesta pràctica donava com a resultat un aprenentatge superficial, únicament memorístic, del catecisme: “Lo cervell serva mes o menys temps las frases, las respostas, quan ve a tom recita d'esma las oracions, però l’ànima no's purifica amb aquells sants exemples, y'ls noys que millor la saben hi han trobat un medi pera lluir la seva memoria, no un llibre que'ls fassi apendre la ciencia de la vida, la práctica de la virtud y l'amor a Deu.” L’aprenentatge de la doctrina, doncs, s’havia de fer

²⁰⁴ *Centre Escolar Catalanista*, “La Veu de Catalunya”, 12-II-1899.

²⁰⁵ J. GARRIGA, *Reaccionaris*, “La Veu de Catalunya”, 8-III-1899.

no en la “llengua forastera” sinó en “la llengua del bressol, en aquella en que prenen naturalment expressió los sentiments fondos, y aquella en que millor poden comprendres y assimilarse las veritats de la Fe, mantingudas ab tota la unció y tot l'amor, unció y amor que perden quan per arribar al ánima han de passar pel diccionari.”²⁰⁶

Al començament d'abril “La Veu” informava del debat que tingué lloc a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona sobre l'acceptació de treballs en llengua catalana en els concursos d'aquesta entitat.²⁰⁷ El debat sorgí a propòsit d'una petició del metge catalanista Jaume Queraltó, a qui “La Veu” anomena “lo nostre company de causa”. Segons “La Veu”, calia esperar que la petició de Queraltó seria aprovada per unanimitat i que l'Acadèmia, a més, faria constar a l'acta de la reunió que “sentia no haver donat més aviat la solució afirmativa proposada, ja que resulta la més logica y natural.” El cas és que la proposta fou efectivament acceptada, però no de la manera que havia previst “La Veu”, doncs quatre dels deu acadèmics que participaren a la reunió hi votaren en contra.²⁰⁸

Aquest fet provocà el sarcasme de “La Veu”. D'un dels acadèmics contraris a l'acceptació del català, Ramon Rosselló i Olivé, el diari digué: “Lo doctor Rosselló, á pesar de declarar-se defensor de la patria catalana, per la qui donaria fins la darrera gota de sa sanch, combaté l'adopció en los concursos académichs del *dialecto catalán*, ja que ab lo mateix dret demanarien la inclusió del seu, altres regions y aixís s'arribaria fins á no poguer entendre los treballs presentats als concursos.” També recollí “La Veu” les declaracions de Joaquim Bonet i Amigó, un altre dels acadèmics que s'oposà a la proposta. Explicava aquest diari: “Lo doctor Bonet cregué que no podía acceptar-se la nostra llengua, sense consultar-ho a la *Superioridad*; més, quan la petició s'havia fet per redactors, d'un diari médech, que ell calificá de separatistes.”

Un altre dels acadèmics, el doctor Comenge, votà a favor de la petició però es declarà contrari a concedir més atribucions al català, potser per por que la catalanització s'estengués a altres àmbits de l'Acadèmia. “La Veu” ho explicà amb aquestes paraules: “Lo doctor Comenge, va acceptar la idea, com a darrer acort que es prengué en aquest sentit, ja qu'es absolutament necessari evitar *lo que vendrá después*, sempre y quant l'acort no fós anti-reglamentari. Lo de *después* nos ha preocupat... ¿Qué será? ¿qué no

²⁰⁶ *La ensenyansa de la Doctrina*, “La Veu de Catalunya”, 10-III-1899.

²⁰⁷ En aquell moment, en els concursos de la Reial Acadèmia s'hi podien presentar treballs en llatí, castellà, italià i francès (*La llengua catalana a la “Real Academia de Medecina i Cirugia de Barcelona”*, “La Veu de Catalunya”, 6-IV-1899).

²⁰⁸ *Ibid.*

será?...” Finalment, “La Veu” adreçà a l'Acadèmia un doble missatge. D'una banda, en referència als acadèmics que votaren en contra de l'acceptació del català, recomanava a l'entitat que col·loqués al seu saló de sessions una làpida de marbre “ahont s'esculpeixin los noms d'aquets patricis dignes d'alcansar l'esdevenidor.” De l'altra, feia arribar a l'Acadèmia “lo nostre més entusiasta aplauso per la solució que ha donat á un important assumpto, que resulta tan just com necessari”.²⁰⁹

Dues setmanes després, “La Veu” acollia amb satisfacció l'entrada del català a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, una altra de les principals corporacions científiques de Barcelona. Durant el curs 1898-1899 l'Acadèmia organitzà un cicle de conferències sobre dret civil català. L'abril de 1899, arran d'una proposició presentada per un grup d'acadèmics, entre els que es trobava Verdaguer i Callís, aquesta entitat acordà per unanimitat que es publicuessin en català, a la “Revista Jurídica de Cataluña”, les conferències que havien estat pronunciades en aquesta llengua. “La Veu” afirmà que amb aquest acord es donava “justa satisfacció als drets de la llengua catalana”.²¹⁰

Al mateix temps que reportaven els avenços en l'ús públic del català, els homes de “La Veu” criticaren els catalans que empraven el castellà a la seva vida quotidiana. El diputat conservador per Vilanova-Vilafranca Joan Ferrer i Vidal afirmà el juliol de 1899 al Congrés que la llengua que es parlava a casa seva era el castellà. “La Veu” reaccionà amb ironia davant aquestes declaracions, de les quals digué que havien contribuït a propagar la causa catalanista entre els catalans. Així, després de transmetre a Ferrer i Vidal “las gracias més expressives”, “La Veu” el qualificà d’“amich entranyable” i destacà que el diputat vilanoví havia tingut “el valor civich de publicar qu'en casa se habla por todo el dia la lengua de Cervantes.” Afegia “La Veu” que Ferrer i Vidal feia molt ben fet, “perquè aixís *los niños se van haciendo, se van haciendo y aprenden de pequeñitos*”, i que d'ençà de les seves declaracions les suscripcions a “La Veu” havien augmentat “considerablement” al districte de Vilanova-Vilafranca.²¹¹

Així mateix, el diari catalanista tractà amb hostilitat els escriptors catalans que empraven el castellà a les seves obres. L'abril de 1899 “La Veu” anomenava despectivament aquest grup d'escriptors “*los del 'ceceo'*” i atacava en concret Josep M. Roca i Roca, un escriptor proper al republicanisme possibilista i autor d'obres en català i

²⁰⁹ *Ibid.*; cursiva a l'original.

²¹⁰ *En l'Academia de Jurisprudencia i Legislació*, “La Veu de Catalunya”, 21-IV-1899

²¹¹ E.S., *Al dia. Tantas gracias...*, “La Veu de Catalunya”, 28-VII-1899; cursiva a l'original.

en castellà. La nota de “La Veu” vingué motivada per un article de Roca i Roca on aquest donava a entendre que els autors catalans havien d'evitar caure en el “*exclusivismo*” d'escriure només en català o només en castellà i havien de conrear habitualment les dues llengües. En resposta a aquest article, “La Veu” titllà Roca i Roca de “*castizo escritor*” i el comparà, pel seu bilingüisme, a una rata pinyada que “ara peona per terra, ara vola per l'aire; passa per aucell entre las ratas y per rata entre'ls aucells.” Digué també “La Veu” que “l'honorable Roca i Roca” mantenia encès a Catalunya “lo foch de la Unidad de la patria en la variedad armónica del idioma” i que la seva opció lingüística donaria lloc a una “literatura provinciana *sin exclusivismos*” que “no costipará a ningún.”²¹²

Dos mesos després, “La Veu” censurava de nou els autors catalans que escrivien en castellà, als quals anomenava “*cervantistas*”. Aquesta vegada el diari reproduïa un fragment d'un article recent de Leopoldo Alas “Clarín” on aquest escriptor afirmava: “*En general, no se debe escribir en lengua que no sea la propia, si se quiere producir obra de versos literaria. Turguenef, el gran novelista ruso, parisiense de adopción, nos da el ejemplo. Dominaba el francés... pero siempre escribió sus novelas en ruso.*” “La Veu” aprofitava les paraules de Clarín per qüestionar el valor literari del castellà que produïen els autors catalans i per presentar aquests autors com un anacronisme, com el darrer vestigi d'una època ja superada. Es preguntava “La Veu”: “¿Com deu ser, Senyor del Cel, lo castellà d'alguns pochs que aquí fan versos en la lengua de Cervantes y del Catastro? ¿Com deu ser lo castellà dels bons senyors que quedan d'aquell temps que en el *rico idioma de Castilla's* feyan aquí *poemas y loas y novelas*? ¿Com deu ser lo castellà dels Roca y Roca y d'altres pochs que restan del cervantisme que fa'ls ultims badalls?”²¹³

També durant l'estiu de 1899, “La Veu” s'ocupà de reclamar l'accés del català als serveis de correus, telègrafs i telèfons. Per a entendre el context en què es produí aquesta reclamació, cal explicar prèviament el debat que tingué lloc al Congrés el juliol 1899 sobre la prohibició de les llengües no castellanés a les comunicacions telegràfiques

²¹² *Notas políticas. Los del “ceceo”, “La Veu de Catalunya”, 24-IV-1899; cursiva a l'original.*

²¹³ *Notas políticas. Dedicat als del “ceceo”, “La Veu de Catalunya”, 1-VI-1899; cursiva a l'original.* Mesos més tard, “La Veu” publicava un fragment d'un article de Miguel de Unamuno, aparegut al diari “La Última Hora” de Palma de Mallorca, on l'escriptor basc es mostrava contrari a l'ús del castellà per part dels autors catalans. Deia Unamuno: “*No me gusta que los catalanes escriban en castellano si es que en él no piensan, y no me gusta esto porque no creo que sean ellos mismos los mejores traductores á la lengua extraña de su propio pensamiento. Tiene éste matices y giros que sólo en la lengua en que espontaneamente se produce puede revelarse, y si se empeñan en escribir en otra los sacrificarán.*” (*El regionalisme y'l Sr. Unamuno, “La Veu de Catalunya”, 1-IX-1899).*

i telefòniques. Aquest debat gairebé no ha estat tractat pels estudiosos de la història política del català; per aquest motiu ens detindrem en la seva exposició.²¹⁴

A la sessió del Congrés del 15 de juliol de 1899 el diputat silvelista per Barcelona Josep Cucurella demanà a Silvela, president del govern, que autoritzés l'ús de tots els "*idiomas y dialectos que se hablan en la Península*" a les comunicacions telefòniques i telegràfiques. Cucurella recordà que a altres països d'Europa sí que es podien emprar aquestes llengües, i que aquest fet havia donat lloc a situacions paradoxals: "*se ha dado el caso, verdaderamente enorme, de haberse expedido desde París telegramas en catalán, y al llegar a la frontera han sido devueltos, porque se ha dicho que no estaba autorizada su circulación en nuestra Península.*"²¹⁵

Cal recordar que aquest debat tenia lloc en una conjuntura marcada per l'estreta col·laboració entre el regionalisme conservador català i el govern Silvela. Potser per aquest motiu, la proposta de Cucurella fou ben rebuda pel president del govern. En la seva resposta, Silvela explicà que si en el passat s'havia prohibit l'ús dels "*dialectos*" en els serveis de comunicacions, i singularment en el de telègrafs, havia estat per tal d'evitar que els "*enemigos del orden público*" utilitzessin aquests serveis per a actuar al marge del coneixement del govern. Però en el moment actual, digué Silvela, davant l'augment de l'ús de les comunicacions telegràfiques i telefòniques, ja no tenia sentit mantenir aquesta prohibició: "*El Estado creo yo que debe defenderse por otros caminos, pero no poner obstáculo de ningún género á la libre y expedita comunicación de las ideas, de los pensamientos y de las noticias entre los particulares.*" A més, afegí, "*seria verdaderamente incomprensible é injustificado que ni el catalán, ni el vascuence, ni otro dialecto cualquiera de los que se hablan en España, estuviera excluído del uso de todos los elementos que el Estado pone á disposición de los ciudadanos cuando se trata de comunicar pensamientos, ideas, afectos de familia, etc.*" Finalment, Silvela reconegué que la petició de Cucurella era "*una exigencia natural*" i anuncià que "*se han dado y se reiterarán las órdenes mas expresas*" perquè fossin admesos els telegrams i telefonemes escrits en "*los diferentes dialectos que se hablan en España*".²¹⁶

Intervingué a continuació el diputat regionalista per Manresa Leonci Soler i March. Després de manifestar la seva satisfacció per les paraules de Silvela, Soler i March sol·licità al president del govern que l'ús de les llengües no castellanés fos

²¹⁴ Una breu ressenya d'aquest debat, a F. FERRER I GIRONÈS, *Catalanofòbia*, Edicions 62, Barcelona, 2000, ps. 182-183.

²¹⁵ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 37, 15-VII-1899, p. 964.

²¹⁶ *Ibid.*, ps. 964-965.

permès també en els documents notariais, els testaments, els tribunals i, en general, en tots els “*actos trascendentales de verdadera importancia para la vida de los pueblos que necesitan de la libertad de expresarse en su propio idioma para poder vivir.*” Per a Soler, l'exclusió d'aquestes llengües de la vida oficial representava una injustícia a la qual calia posar fi: “*resulta anómalo que en Cataluña como en Galicia, por ejemplo, donde los habitantes no hablan el castellano, se celebren contratos en lengua que no entienden, que tengan de redactar su última voluntad en un idioma que no les es familiar y que se vean obligados á responder á las preguntas de un juez en cuestiones que afectan a sus intereses, á su honor y á su misma vida, en una lengua que no es la propia.*”²¹⁷

Però aquesta vegada la resposta de Silvela fou menys favorable. Explicà el president del govern que, si bé els tribunals podien acceptar documents privats escrits en català, en canvi en els documents notariais “*es lógico y natural, y así se establece en todos los países, que se imponga el uso de la lengua oficial, porque para eso hay una lengua oficial.*” Reconegué el dret de processats i testimonis a declarar en la seva llengua pròpia davant el jutge, i afirmà que els problemes de comunicació que es poguessin produir s'havien de solucionar, com s'havia fet fins aleshores, amb l'ús d'intèrprets. Però en els documents oficials, reiterà, “*no puede menos de mantenerse el uso de la lengua oficial del país, que es la castellana.*”²¹⁸

En el torn de rèplica, a més d'insistir en la seva demanda anterior, Soler formulà una nova petició. Explicà que ell mateix, advocat de professió, havia pogut constatar “*las dificultades en que se encuentran muchas veces en Cataluña los funcionarios públicos que no saben la lengua catalana (Rumores)*”.²¹⁹ Soler proposà que s'exigís als funcionaris de Catalunya que, com a mínim, entenguessin el català. Però Silvela tampoc no considerà que aquest assumpte fos “*de absoluta necesidad*”. Primer, digué, perquè sempre que el cas ho requerís “*no han de faltar intérpretes*”. Després, perquè “*el catalán fácilmente se comprende por todos los españoles; porque como el catalán y castellano son lenguas hermanas que tienen raíces semejantes, y además estamos unos y otros en constante comunicación, crea S.S. que con un poco de buena fe y deseo de entenderse se llega á perfecta inteligencia entre los que usan idiomas de raíz latina.*” I afegí encara: “*No sucede lo mismo con el idioma vasco; y sin embargo, las exigencias*

²¹⁷ *Ibid.*, p. 965.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*

de la vida oficial no permitirían que los funcionarios empleasen otra lengua que la oficial de España.”²²⁰

El debat comptà també amb la intervenció del diputat liberal Carlos Groizard, qui declarà que “*un hecho muy lamentable se desprende de las manifestaciones de los Sres. Cucurella y Soler, y es, que hay españoles que no saben hablar el idioma castellano*” i preguntà a Silvela quines mesures pensava adoptar el govern per revertir aquesta situació.²²¹ En la seva resposta, Silvela no volgué contrariar els regionalistes catalans. Per això, després d'aclarir que el seu govern consideraria “*un gran progreso que todos los españoles hablaran y, si fuera posible, con toda corrección, el idioma castellano*”, afirmà que a ell no li causava cap preocupació l'existència a Espanya d'altres idiomes, dels quals digué que “*han sido fundamento y raíz de grandes obras literarias, de las que yo, por mi parte, no estoy dispuesto a renegar por ninguna razón ni motivo, que constituyen elementos históricos muy gloriosos de la nacionalidad española, y que tienen todas mis simpatías.*” Pel que fa a les mesures a prendre per a l'expansió del castellà, Silvela es mostrà també molt prudent. Assegurà que no era necessari adoptar cap mesura especial i que el govern es limitaria a promoure l'ensenyament obligatori del castellà, com havia fet fins aleshores. Així mateix, es mostrà confiat que el castellà s'acabaria estenent per tot Espanya “*por el adelanto de la cultura y por el desarrollo de las comunicaciones que ensanchan el círculo de relación entre las regiones de la Península.*”²²²

Groizard replicà que no era la seva intenció “*poner obstáculo ninguno al florecimiento de los dialectos que se hablan en España*”. Però a continuació, en un intent de desacreditar el govern, criticà l'actitud favorable a les llengües no castellanès que semblava adoptar Silvela, i recordà al president del govern que tenia l'obligació de garantir l'ensenyament del castellà a tots els territoris de l'Estat. Aquestes foren les seves paraules, adreçades a Silvela: “*si es que el Gobierno no quiere coartar en lo más mínimo las iniciativas de los dialectos é idiomas provinciales, si es que el Sr. Presidente del Consejo ha hecho la concesión de dar efectos oficiales á estos idiomas ó dialectos [...] no impida S.S. en compensación que cumpla el Gobierno la obligación*

²²⁰ *Ibid.*, ps. 965-966.

²²¹ *Ibid.*, p. 966

²²² *Ibid.*

*que tiene de exigir que en todas esas provincias se dé la suficiente enseñanza del castellano”.*²²³

Finalment, Silvela tornà a intervenir per desmentir els temors expressats per Groizard. Explicà que als territoris no castellans el coneixement del castellà era cada cop més gran: *“la reforma de las costumbres y el aumento de las comunicaciones va propagando de día en día el idioma castellano, hasta el punto que en las provincias vascongadas y en Cataluña son ya verdaderamente muy pocos los que no conocen el idioma castellano [...] fuera de aquellos que se hallan apartados del movimiento general por la dificultad de las comunicaciones ú otros motivos especiales.”* Afegí que per a ell no era motiu d'alarma el fet que *“el castellano se hable con más o menos dificultad en determinadas regiones”*; l'extensió del castellà pel territori estatal, digué, no s'obtidria mitjançant mesures coercitives, sinó que s'havia de deixar *“á la acción natural del tiempo, confiando en la evolución de las costumbres, y mucho más en los sentimientos, en los afectos y en el amor de unos y otros, que en la lengua.”* Així mateix, per tal de demostrar el patriotisme dels diputats regionalistes, Silvela recordà els serveis que, en el passat, havien prestat *“vascos y catalanes a la nacionalidad española con su sangre y su dinero”* i acabà amb un elogi a la lleialtat de bascos i catalans a Espanya: *“!Ya hubiera querido yo que los que hablan el castellano en remotos climas hubieran sido tan leales como lo fueron los que no tenían la suerte de hablar bien el lenguaje nacional!”*²²⁴

“La Veu” a penes s’ocupà d’aquest debat. Es limità a criticar molt de passada les paraules de Groizard. Cal dir que foren unes crítiques poc rigoroses. Explicava aquest diari que Groizard havia afirmat que el desconeixement del castellà per part dels catalans era *“una gran falta de cultura y d'instrucción”*.²²⁵ Però, com acabem de veure, en la seva intervenció Groizard no féu una afirmació com aquesta. També es caricaturitzà Groizard presentant-lo com un enemic del català. Així, “La Veu” afirmà: *“En Groizard, á aquestes hores hauria prohibit que's parlés el catalá en mitg de la Rambla y hauria encadenat als atrevits que el parlan”*. Cal recordar, tanmateix, que Groizard no llençà en el seu discurs cap atac directe al català, sinó que es limità a únicament a demanar al govern que assegurés que tots els espanyols coneguessin el castellà.²²⁶

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*, ps. 966-977.

²²⁵ *Notas políticas. L'Administrador de Correus y lo “dialecto catalán”*, “La Veu de Catalunya”, 17-VII-1899.

²²⁶ *Notas políticas. No estén per “ceceos”*, “La Veu de Catalunya”, 21-VII-1899.

Però més enllà d'aquesta reacció, el debat serví per donar arguments a “La Veu” en les seves reivindicacions d'accés del català als serveis de correus, telègrafs i telèfons. Aquestes reivindicacions es feren públiques immediatament després del debat, en ocasió d'algunes accions de funcionaris de Correus i Telègrafs de Barcelona contra l'ús del català en aquest servei.

La primera d'aquestes accions es produí el 15 de juliol de 1899 i implicà directament “La Veu”. En aquesta data, l'administrador de l'oficina de Correus de Barcelona, E. López, féu arribar al director de “La Veu” una nota comunicant-li que una carta adreçada a aquest diari havia estat retinguda perquè l'adreça estava escrita en català. La nota, que fou publicada a la primera plana de la “La Veu”, deia el següent: *“La adjunta es a que tenía detenida por infranqueada, pues como está escrita en catalán, EL CUAL NO ENTIENDO, y este DIALECTO ESTA PROHIBIDO, en asuntos como el que nos ocupa, he ahí la causa de la detención.”*²²⁷

“La Veu” reaccionà amb indignació contra el fet “que's detingui contra tota lley una carta y que un empleat qualsevol s'atreveixi á escriure que un idioma dels que's parlan a Espanya está prohibido en las cartas y documentos particulares”, i destacà que el gest d'aquest funcionari s'havia produït, paradoxalment, el mateix dia que “el seu amo i senyor, en Silvela, diu que estan permesas las comunicaciones telegráficas y telefónicas en catalá y que l'us del catalá no ha estat may prohibit en los documentos no oficiales”. L'escrit de “La Veu” acabava amb unes paraules amenaçadores cap a l'autor de la nota:

“Ja farem que vagi enterantse'l senyor Lopez y que no confongui Barcelona ab Soria. Aquí los senyors administradors de Correus fan sa feyna, y no lleyislan ni califican de dialecto al catalá, ni fan gala de no entendre'l.

Y quant ho fan, devegadas, devegadas los toca dimitir.”²²⁸

No sabem si les amenaces de “La Veu” tingueren algun efecte en el capteniment dels funcionaris. El cas és que pocs dies després d'aquest incident, “La Veu” informava que un treballador de telègrafs de Barcelona havia acceptat un telegrama en català i, com que encara no havien entrat en vigor les ordres donades per Silvela relatives a l'ús del català en aquest servei, l'havia traduït al castellà per tal de poder enviar-lo sense vulnerar la llei. “La Veu” aprofità l'ocasió per retreure a l'administració estatal el menyspreu amb què havia tractat tradicionalment la llengua catalana: “Alló de que quan

²²⁷ *Notas políticas. L'Administrador de Correus y lo “dialecto catalán”, “La Veu de Catalunya”, 17-VII-1899; majúscules a l'original.*

²²⁸ *Ibid.*

algú'ls anava á parlar en catalá el reptessin á tall de sargento renganxat ab la frase despreciativa de: *Hable usted en cristiano*; alló de fer gala de *no entender el dialecto*, sembla que ja no s'usa, que ja se'n donan vergonya: ara ja l'entienden, y fins el traduheixen y tot." Tanmateix, el diari celebrava l'actitud contemporitzadora del funcionari que havia traduït el telegrama en català. Afirmava "La Veu" que "sembla que la gent administrativa ja va humanisantse. Per lo menys la gent del ram de telégrafos", i afegia que el gest d'aquest funcionari era un signe que "Els temps van canviant, els catalans anem sent ja alguna cosa pera'ls administratius, y la gent que'l Govern envia a la colonia de Barcelona ja van aprenent de modos."²²⁹

Unes setmanes després, al començament de setembre, "La Veu" recollia un altre cas d'incompliment de l'ordre d'admissió del català al servei de telègrafs donada per Silvela. Segons que explicava aquest diari, un telegrama expedit a Reus amb destinació a Olot havia estat retingut en arribar a Barcelona perquè estava escrit en català. El telegrama, que havia arribat a les mans dels redactors de "La Veu", duia escrita la frase "*queda en depósito por estar texto en dialecto catalán*". Segons que publicà el "Diario de Barcelona" uns dies després, citant un comunicat del cap de Telègrafs de Barcelona, el telegrama restà detingut durant quinze minuts i posteriorment fou enviat al seu destinatari.²³⁰

Però el que ens interessa d'aquest episodi és la reacció de "La Veu". Aquesta fou extremament violenta. Recordem que ens trobem en els dies inicials del Tancament de Caixes i que en aquest moment el grup de "La Veu" gairebé ja havia perdut tota la confiança en el regeneracionisme silvelista. No és estrany, doncs, que davant aquest nou incident el diari catalanista es decidís a atacar sense reserves tant els funcionaris de telègrafs com el propi Silvela.

Començava dient "La Veu" que o bé Silvela "mentia" quan anuncià en el Congrés que el català era admès en els telègrafs, o bé "el deixen mentider sos subordinats". Però els atacs més sagnants anaven dirigits al funcionari que havia retingut el telegrama. Explicava "La Veu" que "un telegrama pagat y admés queda detingut en el camí per un empleat qualsevol, en us de sa autocracia castellana [...] Y al mateix temps l'empleadillo telegrafista, un Don Ningú pel carrech que pot tenir, individu d'un cos que paguem inútilment porque qualsevol empresa particular faria el

²²⁹ E.S., *Al dia. Ja van aprenent de modos*, "La Veu de Catalunya", 21-VII-1899; cursiva a l'original.

²³⁰ E.S., *Al dia. Extralimitacions telegráficas*, "La Veu de Catalunya", 14-IX-1899.

servey millor y més barato a Catalunya, sense que costés un sol quarto a l'Estat; un Don Ningú califica de DIALECTE pera rebaixarla á la llengua catalana.”

A continuació, el diari dedicava diversos comentaris denigrants a la feina dels funcionaris de telègrafs:

“Quan s'entra á las oficinas de telégrafos de Barcelona s'hi troban a faltar tota mena de maneres. Els senyors sentats detrás dels guixets semblan marquesos humiliats que allí'ls tinguin per forsa y procurin per tots els medis fer el públich fora.

Realment la importantíssima feyna de foradar sellos, contar paraulas y fer girar manetas, se veu que dona gran importancia allá á a l'altra part de l'Ebre.

Aquí la faria aquesta feyna qualsevol noyeta menestrala per un parell de pessetes. Allá's veu que hi obligan á homenassos ab grans barbassas per que s'entretinguin ab aquestas caramadas.”

Finalment, “La Veu” retreia a aquests funcionaris que “fora d'horas fassin política separatista, obstrueixin el servey y califiquin en sa Academia de carreró ó de cuadra las llenguas históricas.” L'article acabava amb un advertiment als que havien confiat en el regeneracionisme de Silvela:

“Y ara creguin en qualsevol altra promesa del senyor Silvela de major importancia.

Aixís serán totes elles.”²³¹

Sembla que la reacció de “La Veu” influí en l'actitud del president del govern. Després d'haver-se assabentat de l'incident per aquest diari, Silvela ordenà al governador de Barcelona que tingués cura que els telegrams en català fossin admesos i cursats. Tanmateix, pocs dies després “La Veu” es queixava que, si bé a la província de Barcelona les ordres de Silvela es feren efectives immediatament, a les províncies de Lleida i de Girona els funcionaris de telègrafs continuaven “com si tal cosa rebutjant els despatxos catalans”. “La Veu” anomenà aquests funcionaris “oficinistas que ab ayre de prínceps vinguts á menos contan paraulas darrera d'un guixet” i assegura que la seva “tossuneria” es debia a una barreja d'ignorància i de mala voluntat; una mala voluntat, deia el diari, que els feia “rebelarse á tot lo que siga donar una satisfacció a lo nostre, á lo qu'ells odian ab rencor africá, ab enfurismament d'hidalgo.”²³²

Després d'aquest article, la qüestió dels telègrafs desaparegué de les pàgines de “La Veu”. Cal pensar, doncs, que els mesos posteriors no es produïren més episodis

²³¹ *Notas políticas. Telegramas catalans*, “La Veu de Catalunya”, 7-IX-1899; majúscules a l'original.

²³² *Notas políticas. Els telegrams en català*, “La Veu de Catalunya”, 17-IX-1899.

significatius de resistència a l'admissió del català per part de funcionaris del servei de telègrafs.

“La Veu” es féu ressò també dels intents de portar el català a les administracions municipal i provincial. Així, l'agost de 1899 aquest diari informava en una nota breu que l'ajuntament de Palma de Mallorca havia acordat exigir el coneixement oral del “mallorquí” als candidats a la plaça de secretari municipal. La nota de “La Veu” era merament descriptiva i no entrava a valorar els fets.²³³ Més explícita fou la crònica d'un fet similar ocorregut a l'ajuntament de Girona el 20 de novembre de 1899. En aquesta data el consistori gironí aprovà la proposta d'un grup de regidors de permetre l'ús del català a les sessions municipals. “La Veu” destacà que “bona prova de que l'us de la nostra llengua era un desitg unaním dels regidors n'es el fet que els que han parlat ho han fet en catalá, fins els mateixos que en las sessions anteriors enrahonaven en castellá?” I afegí: “Com se veu, no ha pogut ser mes patent el triomf de la justicia y del sentit comú.”²³⁴

Una pastoral polèmica

Entre els mesos de gener i febrer de 1900, les pàgines de “La Veu” s'ocuparen del llarg debat parlamentari suscitat per la pastoral del bisbe de Barcelona Josep Morgades en defensa del català.²³⁵ Publicada en el “Butlletí Oficial Eclesiástich” el 16 de gener de 1900, la pastoral era un text marcadament anticastellanista, i defensava concretament una de les demandes clàssiques del catalanisme: l'ús del català a la predicació i a la doctrina. A la primera part de la pastoral, la menys polèmica, Morgades s'ocupa de qüestions de caire general. A manera d'introducció, afirma que és inadmissible que s'intenti imposar a un poble una llengua “que no li es natural”. En

²³³ *El regionalisme a Mallorca*, “La Veu de Catalunya”, 2-VIII-1899.

²³⁴ *La llengua catalana a l'Ajuntament de Girona*, “La Veu de Catalunya”, 24-XI-1899.

²³⁵ Com ha explicat Jordi Figuerola, la publicació de la pastoral s'ha d'interpretar com un intent per part de Morgades de mantenir l'ascendent de l'Església sobre el catalanisme polític. Cal recordar que arran del Tancament de Caixes el catalanisme havia assolit una gran popularitat entre les classes mitjanes. Morgades, que havia viscut el Tancament de Caixes des de la seu episcopal barcelonina, era conscient de l'ascens del catalanisme i temia que si els sectors populars se sumaven al moviment aquest podria decantar-se cap a posicions progressistes i prendre fins i tot un sentit antireligiós (J. FIGUEROLA, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, ps. 538-539). Del mateix autor, i també sobre la gènesi de la pastoral, es pot consultar *Regeneració religiosa i catalanisme: el cas del bisbe Morgades*, “L'Avenç”, 177, 1994, ps. 18-25.

primer lloc, perquè representa exercir “un poder tirànic sobre un poble”, doncs “lo que es contra naturalesa sempre será tirànic”. En segon lloc, perquè les lleis d’un Estat “deuen esser equitatives, això es, afavorir y obligar per igual a tots els ciutadans”, i no seria equitativa una llei que promulgues “l’imposició d’una llengua particular d’una regió a totes les regions d’un estat de diverses llengües, puix aquestes resultarien perjudicades y la regió particular afavorida.”

Morgades dedica la segona part de la pastoral a argumentar perquè a Catalunya la predicació i l’ensenyament del catecisme han de fer-se en català. Pel que fa a la predicació diu que tant la raó com l’experiència aconsellen utilitzar “la llengua propia del país, que, per esser la general y universalment entesa dels feels, assegura el major profit, únich objectiu que ha de tenir l’orador cristià. [...] En catalá, donchs, deu predicar-se a oyents catalans, com se predica en francés a oyents francesos, y en vascongat a oyents vascongats. Y això lo mateix en la capital qu’en les poblacions secundaries. Perquè, si l’objecte de la predicació evangélica es ilustrar l’enteniment y moure la voluntat, no hi há dubte que sempre será medi més expedit y d’èxit en lo humá, més segur, l’emplear la llengua materna, tant per l’orador com pels oyents.”

Quant a l’ensenyament de la doctrina cristiana, Morgades considera que l’ús de la llengua castellana dona com a resultat un aprenentatge superficial i absolutament estèril del catecisme. Per als infants catalans, diu, el castellà és “un instrument que no deixarà cap recort en ells, tant aviat s’acabe la pressió que per un moment exerceix. Tal llenguatge será un vel obscur que cubrirá les materies que se’ls ensenyen, les quals passaran davant de sos ulls sens causar impressió alguna; en conseqüència, en son cor no s’interessarà, y sa memoria no retindrà llarch temps lo que per falta d’intelligencia no ha ferit sa imaginació ni ha excitat sa sensibilitat.”

A la part final de la pastoral Morgades presenta dues mesures concretes per a la generalització de l’ús del català. Primerament, aconsella als rectors i predicadors de la seva diòcesi que prediquin i facin els sermons sempre en llengua catalana; així mateix, els recorda que han de procurar que les colònies d’estrangers existents a Catalunya rebin la predicació en les seves llengües respectives, si així ho sol·liciten els seus consolats. En segon lloc, obliga els col·legis situats sota la seva jurisdicció episcopal a utilitzar en l’ensenyament del catecisme el text en català de la diòcesi de Barcelona (encara que els autoritza a fer servir simultàniament el mateix text en versió castellana); única­ment quedaran exclosos d’aquest precepte, diu Morgades, els fills de famílies no catalanoparlants, en el cas que els seus pares ho demanin.

Però el fragment més controvertit de la pastoral, el que havia de suscitar una polèmica més gran, és aquell en què Morgades denuncia la imposició del castellà en els àmbits oficials. Diu Morgades en aquest fragment: “Ja que ab una paciència apenes concebible sufrim fa tant temps el jou d’esser administrats, ensenyats i jutjats en castellá, lo qual nos perjudica gravement; siam exigents al menys en esser instruïts en catalá en lo que mira al Cel y nos posa en relacions ab Deu en nostres apuros y tribulacions, en nostres desitx y esperances, en els desfogaments de la nostra ánima, porque, si podem prescindir dels beneficis d’aquest món [...] no podem en manera alguna renunciar, ni permetre que sufrescan perjudici ni merma de cap classe, els interessos del Cel [...] Y tal es, ni més ni menys, l’importància que té predicar y ensenyar el Catecisme en llengua catalana.”²³⁶

Com era d’esperar, “La Veu” rebé la pastoral amb satisfacció. El 18 de gener aquest diari afirmava que la pastoral tenia “una importància excepcional” i es referia a Morgades com el bisbe “ab qui la Providencia ha volgut afavorir a n’aquesta Diócesis”.²³⁷ El dia següent “La Veu” qualificava les demandes de Morgades de “notabilíssims propòsits” i feia pública la seva adhesió completa a la pastoral: “Enviém ab tot l’afecte del nostre cor la expressió més entusiasta del nostre reconeixement al senyor Bisbe de Barcelona, y fém vots pera que’ls seus cristians y patriótics propòsits sian degudament seguits i secundats.”²³⁸

En contrast amb l’entusiasme de “La Veu”, la majoria dels diaris dinàstics, i sobretot la premsa adscrita al partit liberal, mostraren el seu rebuig sense matisos a la pastoral. Destaca especialment l’article *Regionalismo eclesiástico*, aparegut al diari liberal “El Imparcial” el 18 de gener. En aquest article, que durant les setmanes següents s’havia de convertir en el blanc dels atacs de “La Veu”, es deia que davant la publicació de la pastoral “*los huesos de Gregorio VII y de Inocencio III deben haberse estremecido en sus tumbas. Aquel sentimiento estrecho y particularista de la Edad Media, contra el cual tanto lucharon los insignes pontífices, reaparece en Barcelona.*” Afirmava també aquest diari que “*¡Para que Dios oiga a los catalanes, tienen éstos que hablarle en catalán! Aunque sepan castellano, el catecismo si no está escrito en catalán no les sirve*”. Segons “El Imparcial”, la pastoral no anava adreçada a les poblacions rurals on només es parlava català i on, per tant, el català ja era l’única llengua emprada en la

²³⁶ Un anàlisi del contingut de la pastoral, a J. FIGUEROLA, *El bisbe...*, op. cit., ps. 539-549.

²³⁷ *El bisbe de Barcelona y la predicació en catalá*, “La Veu de Catalunya”, 18-I-1900

²³⁸ *El Dr. Morgades y la ensenyansa del catecisme*, “La Veu de Catalunya”, 19-I-1900

predicació i en la doctrina, sinó que “*más bien ha de servir para que se olvide el castellano allí donde se sabe hablar.*” L'article acabava acusant el govern Silvela de ser el primer responsable de la situació:

“*ese regionalismo eclesiástico es consecuencia lógica del tino con que proceden nuestros gobernantes en todo y más aún en la presentación de obispos.*

Los primeros regionalistas son ellos al hacer semejantes presentaciones.”²³⁹

El 18 de gener, el mateix dia que es publicava aquest article, començava al Senat el debat sobre la pastoral; l'endemà, el debat passava al Congrés dels Diputats. Centrats inicialment en la qüestió del català, aquests debats derivaren ràpidament en un procés al conjunt del moviment catalanista. Els atacs al catalanisme vingueren sobretot dels parlamentaris del partit liberal, que volgueren aprofitar la pastoral per erosionar la legitimitat del govern. Així, els liberals presentaren Morgades i el catalanisme com uns enemics del castellà i, per extensió, de la unitat política d'Espanya. Partint d'aquesta premissa, denunciaren al govern de Silvela per haver fet concessions, amb finalitats estrictament partidistes, a un moviment –el catalanisme– que qualificaven de separatista i antiespanyol. El desenvolupament general del debat és prou conegut;²⁴⁰ per tant, a les pàgines que segueixen ens centrarem en els aspectes del debat que fan referència a la qüestió lingüística. Posteriorment, analitzarem quin tractament rebé aquesta polèmica a les pàgines de “La Veu”

A la primera sessió del debat al Senat destaquen les intervencions en contra de la pastoral dels liberals Bernabé Dávila i Miguel Villanueva. Dávila començà reconeixent que no havia pogut llegir encara el text sencer de la pastoral. Tanmateix, no dubtà a qualificar Morgades de “*delincuente*” i sol·licità Eduardo Dato, ministre de Governació, que “*se someta, sin perdida de momento, á los tribunales competentes al Sr. Obispo de Barcelona, el cual ha cometido, con motivo de su pastoral, verdaderos delitos, perfectamente definidos, contra la unidad nacional y contra la integridad de la Patria, así como contra la Constitución y las leyes*”.²⁴¹ En la seva resposta, Dato protestà pels insults dirigits a una jerarquia de l'Església i aconsellà Dávila que es llegís la pastoral sencera abans de valorar-ne el contingut.²⁴²

²³⁹ *Regionalismo eclesiástico*, “El Imparcial”, 18-I-1900.

²⁴⁰ El debat entorn de la pastoral ha estat resumit de forma minuciosa per J. FIGUEROLA, *El bisbe...*, op. cit., ps. 549-587. També s'hi han referit A. MADUPELL, *Les Bases de Manresa i la pastoral de Morgades (1900)*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1992, ps. 20-48., i F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1993 (6ª ed.), ps. 82-86.

²⁴¹ “Diario de sesiones del Senado”, núm. 111, 19-I-1900, p. 2042.

²⁴² J. FIGUEROLA, op. cit., p. 550.

Per la seva part, el senador Villanueva afirmà que la pastoral s'inspirava en el model d'organització confederal que s'havia implantat a Àustria-Hongria, i recordà que aquest model havia estat defensat al Congrés per l'ex-ministre de Justícia, el regionalista Duran i Bas. Per a Villanueva, el model austro-hongarès de cap manera no podia aplicar-se a Espanya: *“En Austria-Hungria, en estos momentos, la más grave cuestión que existe es precisamente la de los idiomas o dialectos, las ordenanzas bilingües, su subsistencia ó su derogación. Por eso está entorpecida la vida constitucional de aquel país, desde hace bastantes años [...] ¿Es esa la política del gobierno de S.M.? [...] La religión se enseñará en idioma distinto del nacional: mañana tal vez pasemos, como sucede en Austria-Hungria, á que ocurra lo mismo con todo lo del ejército, en el que incluso la simple voz de mando y la constestación de “presente”, se pretenderá que se empleen en catalán, como el eslavo que se dé en eslavo, el magiar en magiar, y el alemán en teutón. ¿Es esa la política que se va a seguir? Porque de la religión pasaremos á lo demás.”*²⁴³

Dato respongué que si bé era cert que a Catalunya una part de la població ignorava el castellà, ningú no podia dubtar del patriotisme dels catalans. *“Muchos de los héroes que defendieron el paso del Bruch no conocían segurament la lengua castellana, y sin embargo murieron por defender la integridad de la Patria española”*, afirmà. Assegurà també que la política del govern en matèria de difusió del castellà consistiria en *“una constante propaganda encaminada a extender el conocimiento de la lengua oficial, evitando que en las escuelas del Estado se enseñe otro idioma que el español, no permitiendo textos escritos en ningún dialecto, como libros de enseñanza, y adoptándose por las autodiades las medidas que se han adoptado al efecto, y que aplicará este Gobierno como las han aplicado todos los anteriores Gobiernos de España.”*²⁴⁴ Finalment, Villanueva tornà a intervenir per demanar al govern que portés a terme una política lingüística *“semejante á la alemana, que tiende a la unidad, de tal modo, que en el Schleswig-Holstein impone la lengua alemana, desterrando la dinamarquesa.”*²⁴⁵

L'endemà, el 19 de gener, la qüestió fou debatuda al Congrés. El primer a intervenir fou el diputat liberal per Tarragona Joan Cañellas. Tot i que de bon principi volgué marcar distàncies amb el catalanisme –es definí com a *“español ante todo”* i

²⁴³ *Ibid.*, ps. 550-551.

²⁴⁴ *Ibid.*, p. 552.

²⁴⁵ *Ibid.*, p. 553.

destacà que “*mis tres hijos han nacido en Madrid*”- Cañellas dedicà fervents elogis a la llengua catalana i a la figura de Morgades. Afirmà que en la sessió del Senat del dia anterior “*se ha puesto en tela de juicio la lengua más viril que conozco, la lengua catalana, la hermosa lengua catalana que es tan hermosa como la lengua castellana* (Rumores)”. En aquest punt, alguns diputats, ofesos pel fet que Cañellas anomenés “*lengua*” el català, l’interromperen amb crits de “*¡Dialecto! ¡Dialecto!*”. Cañellas continuà el seu parlament dient que el català era “*esa lengua en que muchos Reyes han escrito las leyes que todavía rigen en España, esa lengua que han cantado poetas de gran valor, en la que han escrito historiadores de gran fama, la lengua, en fin, que hoy hablamos todavía los catalanes.*” Assegurà també que a les poblacions rurals catalanes el castellà només era conegut per un tres per cent dels veïns; per aquest motiu, digué, en aquestes poblacions “*se ha predicado, se predica y se predicará en catalán*”.

Pel que fa a la figura de Morgades, Cañellas el qualificà de “*eminencia del episcopado español*” i de “*virtuosísimo prelado que en Vich y en Barcelona ha demostrado un día y otro día, á la par que su talento y ilustración, virtudes preclaras, sobre todo, la virtud de la caridad*”, i demanà al govern que no considerés la pastoral un delictes ni una falta. Així mateix, criticà la decisió del govern Silvela de nomenar Morgades bisbe de Barcelona. Per a Cañellas, el nomenament de Morgades, així com els d’altres personalitats regionalistes, en lloc de fer desaparèixer el catalanisme havia servit per a donar-li un nou impuls. “*Sembrando vientos, se recogen tempestades*”, digué. Afegí que el veritable responsable de la situació no era Morgades, sinó aquells que havien promogut la seva candidatura al bisbat de Barcelona: els regionalistes catalans i el propi Silvela. Morgades, amb la seva pastoral, s’hauria limitat a “*cumplir estrictamente con sus deberes de Obispo, porque estimulado por los catalanistas que lo han elevado hasta la sede de Barcelona, él no podía faltar á los compromisos contraídos, á menos de que se expusiera á que aquellos sus amigos y admiradores le dijeran que, conquistada la silla de Barcelona, olvidaba por completo sus promesas y sus compromisos.*”²⁴⁶

Fou el propi Silvela qui s’encarregà de respondre a Cañellas. Explicà que s’havia llegit atentament la pastoral i que no hi havia trobat cap delictes ni cap falta que atemptés contra el Codi Penal, i anuncià que el govern no pensava emprendre cap acció judicial contra Morgades. Tanmateix, donà a entendre que la pastoral li semblava improcedent i

²⁴⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 109, 19-I-1900, ps. 3639-3640.

inoportuna, perquè constituïa “*una falta [...] á consideraciones y á discreciones*”; era, digué, “*un documento de aquellos que hubiera sido mucho mejor que no se publicaran.*”²⁴⁷

En la seva rèplica, Cañellas advertí els diputats i la premsa dinàstica que “*las palabras que aquí en las Cámaras ó en la prensa se publican contra la lengua catalana producen un efecto deplorable por todo extremo en Cataluña*”. En el transcurs de la seva intervenció, digué que a Espanya no hi havia cap llengua oficial i recordà que Cánovas del Castillo havia permès l'ús del català als telegrams i telefonemes. Aquestes dues afirmacions provocaren rumors a l'hemicicle i protestes per part d'alguns diputats. Exasperat per aquestes protestes, Cañellas tancà el seu discurs amb la frase següent: “*Ya sé que estoy solo aquí, desgraciadamente, y este es para mí el síntoma más alarmante que tiene el caso. Los catalanes estamos aquí solos.*”²⁴⁸

L'altra intervenció destacada en aquesta sessió fou la del conservador Francisco Romero Robledo.²⁴⁹ Aquest diputat començà dient que la pastoral no contenia “*delito ninguno*”, però afegí que la seva publicació era un fet d’“*una gravedad suma, inmensa, mayor que si hubiera cometido algún delito definido en el Código Penal*”.²⁵⁰ L'autor de la pastoral, explicà Romero, era conegut per la seva col·laboració amb el catalanisme, havia publicat articles a “*La Veu de Catalunya*” –“*un diario que se distingue por injuriar á los poderes públicos de España y por verter en todos los tonos su odio y aborrecimiento á la madre Patria*”- i havia contribuït, durant el Tancament de Caixes, a posar l'opinió catalana “*en contra del sentimiento unánime español que late en el corazón de los catalanes.*”²⁵¹

²⁴⁷ *Ibid.*, p. 3640.

²⁴⁸ *Ibid.*, p. 3641.

²⁴⁹ No era la primera vegada que Romero Robledo es referia en el Congrés a la qüestió del català. En el debat sobre el catalanisme de juliol de 1899 s'havia queixat que en el programa regeneracionista de l'aleshores ministre Polavieja hi figurés “*la igualdad de las lenguas, es decir, los dialectos elevados a idiomas y equiparados con la lengua castellana, con la lengua española, que era la que yo creía el idioma oficial*” (“*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 25, 1-VII-1899, p. 599). Uns dies més tard es referí a les idees lingüístiques de l'aleshores candidat a bisbe de Vic, Josep Torras i Bages, amb aquestes paraules: “*Hay que advertir que este señor Obispo se hace hablar en catalán; que no ha predicado nunca, y lo tiene á gala; en castellano, y que ha hecho manifestaciones de que en su diócesis, cuando él entre en posesión de ella, no se hablará más que el catalán.*” (“*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 45, 25-VII-1899, p. 1292). Romero repetí les acusacions contra Torras i Bages a la sessió del 28 de juliol (“*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 48, 28-VII-1899, ps. 1429, 1439 i 1440). Tres dies després acusà Josep Morgades, aleshores bisbe de Vic, de ser “*un catalanista tan firme y obstinado como el presbítero Torras*”, perquè havia ordenat que a la seva diòcesi es fes la predicació en català (“*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 48, 28-VII-1899, p. 1430). En aquest mateix debat, assegurà que els catalanistes defensaven l'ús exclusiu del català “*como camino para establecer una nacionalidad independiente*” (“*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 48, 28-VII-1899, p. 1439).

²⁵⁰ “*Diario de Sesiones del Congreso*”, núm. 109, 19-I-1900, p. 3641.

²⁵¹ *Ibid.*, p. 3642.

Als ulls d'aquest diputat, la pastoral estava escrita “*como un reto, como un desafío, como una injuria lanzada al rostro del país, de las instituciones fundamentales y de sus Ministros, para deshacer la obra de unos Reyes [...] fundadores de la unidad nacional. ¿Que Obispo es ese que viene a renegar de la obra de aquellos que merecieron y condensaron su vida, su honra y su gloria en el dictado de católicos, sin acordarse ni ser necesario dar los nombres con que se distinguieron los demás de su dinastía?*”²⁵² A més, digué Romero, la pastoral no anava adreçada als catalans que desconeixien el castellà, sinó als que ja coneixien aquesta llengua; la prova era que havia estat publicada en castellà. En aquest punt, Romero féu un incís per explicar que hi havia molts catalans, entre ells els diputats catalans que es trobaven a la sala, que no sabien parlar en català: “*Yo tengo la seguridad, hago el reto y ofrezco la prueba evidente, de que todos los Diputados de Cataluña, hijos de catalanes, nietos de catalanes, ¿á que no saben el catalán? ¿Á que hay muchos que no saben el catalán? Y si no es verdad, que pidan la palabra y nos hablen un ratito en su lengua. (Grandes risas. –El Sr. Cañellas pronuncia palabras que no se oyen).*”

Romero afirmà a continuació que la pastoral de Morgades pretenia “*desarraigar*” l’idioma castellà de Catalunya. Assegurà que la pastoral tractava Espanya “*como un país extranjero*” i els castellanoparlants que residien a Catalunya com “*una colonia de España, al nivel de la de Italia ó de la de Francia*”²⁵³, i es mostrà escandalitzat per l’afirmació de Morgades que els catalans patien el jou d’esser administrats en castellà. “*¿Qué demagogo ha dicho más á las clases proletarias, para encender sus pasiones y poder arrastrarlas á marchar contra los poderes constituídos?*”, es preguntà. Per a Romero, les paraules de Morgades constituïen “*un grito de rebelión inicuo, que puede pasar impune, por estar hoy reducido á exponerlo en letras de imprenta, pero que es semilla arrojada sobre las masas, sobre nuestro presente y que acaso engendrará grandes perturbaciones para la Patria en el porvenir.*”²⁵⁴

Romero tancà la seva intervenció amb una crida a la unitat de tots els parlamentaris contra la pastoral. Aquestes foren les seves paraules: “*delante de una cuestión como ésta, no hay partidos, no hay mayoría ni minorías; aquí todos somos españoles, y son facciosos los que vienen á recordar á los pueblos que hubo un tiempo*

²⁵² *Ibid.*, ps. 3642-3643.

²⁵³ *Ibid.*, p. 3643.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 3644.

en que tuvieron cierta vida independiente y que vinieron a sumarse a la nacionalidad patria. Hoy ya no hay catalanes, ni vascos, ni navarros, ni andaluces; hoy no hay más que españoles en todos los territorios de la Península.”²⁵⁵

La sessió finalitzà amb una nova intervenció de Silvela, qui respongué a Romero Robledo que a Catalunya existia un sentiment unànim d’*“amor a España”* i que, per tal de no alterar aquest sentiment, el que calia fer era no dedicar més temps del necessari a debatre les reivindicacions dels catalanistes. Si es feia altrament, si els diputats s’embrancaven en llargues discussions sobre l’actuació del catalanisme, el que s’aconseguiria, segons Silvela, seria atorgar rellevància als catalanistes, a aquells que *“buscan de ese modo un pedestal ó un marco para hacer destacar más sus figuras, de suyo oscurecidas por un mal dibujo.”*²⁵⁶

El 24 de gener es reprengué al Senat el debat de la pastoral. El liberal Dávila fou el primer a intervenir. Afirmà que el bisbe Morgades havia convertit *“el báculo pastoral [...] en arma de agresión y de combate contra la integridad de la Nación española.”*²⁵⁷ Respecte del contingut de la pastoral, criticà especialment el tractament de colònia estrangera que, segons ell, la pastoral atorgava als castellanoparlants residents a Catalunya. En aquest sentit, Dávila llençà, en to sarcàstic, un prec a Silvela: *“ya que el Sr. Presidente del Consejo de Ministros no puede (¿que digo no puede?) no quiere cumplir los primeros y más elementales deberes á su cargo inherentes ¿quiere al menos hacer á los católicos barceloneses el favor de convertirse en cónsul de España, para celebrar un concordato con el Obispo de Barcelona á fin de que los españoles aprendan el catecismo en lengua castellana y oigan en nuestro idioma oficial á los oradores sagrados explicar la palabra divina desde la cátedra del Espíritu Santo?”*²⁵⁸

Assegurà a continuació que la pastoral de Morgades infringia l’article 248 del Codi Penal, que castigava *“los ataques á la integridad de la Nación española, ó a la independencia de todo ó parte de su territorio, bajo una sola ley fundamental y una sola representación de su personalidad como tal Nación.”*²⁵⁹ Per a aquest diputat, el govern disposava d’arguments jurídics suficients per a processar Morgades, i si no ho feia era pel costum que tenia de permetre las *“intrusiones episcopales”* en qüestions de caràcter ideològic i polític.

²⁵⁵ *Ibid.*, p. 3645.

²⁵⁶ *Ibid.*, ps. 3645-3646.

²⁵⁷ J. FIGUEROLA, *El bisbe...*, op. cit., p. 554

²⁵⁸ *Ibid.*, p. 556.

²⁵⁹ *Ibid.*, p. 557.

Silvela, en la seva rèplica, afirmà que la pastoral no contenia cap afirmació que posés en qüestió la integritat d'Espanya ni l'autoritat del govern com a representació única de l'Estat espanyol. Així mateix, digué que calia respectar “*los fueros sagrados de aquellos que, no conociendo el castellano, tienen efectivamente derecho á ser instruidos en la religión católica en su dialecto ó lengua*”. Amb tot, es mostrà contrari al to general de la pastoral perquè, declarà, “*la orientación y el concurso de las autoridades [...] debiera ser en el sentido de generalizar y facilitar los conocimientos de la lengua castellana, y procurar que esa lengua, que, al fin y al cabo, representa la unidad nacional más que ninguna otra, se extendiera.*”²⁶⁰

El debat sobre la pastoral ocupà encara les sessions dels dies 27 i 29 de gener; en aquestes sessions, però, les intervencions se centraren en les represàlies que calia prendre contra Morgades i contra el moviment catalanista, i no hi hagué cap referència rellevant a la qüestió de la llengua.

Pocs dies després començava al Congrés un nou debat sobre el catalanisme, motivat per la decisió del Jutge d'Instrucció de Lleida de prohibir que es constituís una delegació de la Unió Catalanista en aquesta ciutat.²⁶¹ El debat s'allargà fins a la darrera de febrer i s'hi discutí la legalitat de les reivindicacions catalanistes incloses a les Bases de Manresa. Però el que ens interessa és el que s'hi digué sobre la pastoral de Morgades i, en general, sobre la llengua catalana.

En aquest sentit, la primera intervenció significativa fou la de Romero Robledo a la sessió del 9 de febrer. Com era previsible, aquest diputat fou molt crític amb les demandes lingüístiques dels catalanistes. En referir-se a la base quarta del programa de Manresa, que establia l'oficialitat exclusiva del català a Catalunya i en les relacions amb el poder central, afirmà que “*los catalanistas no tienen igual consideración para la lengua castellana que la que aquí, por tolerancia excesiva, está teniendo el Poder central contra la lengua catalana, porque la lengua castellana la proscriben ellos en absoluto. ¡Qué suicidas! ¡Qué demencia! ¡Qué error!*”. Donà a entendre que l'exclusió del castellà dels àmbits oficials seria perjudicial per a Catalunya, perquè la deixaria sense “*ese vehículo de civilización, esa vía de comercio, esa comunidad de sentimientos que se establece por medio del idioma*”. En aquest sentit, digué que el pitjor càstig que

²⁶⁰ *Ibid.*, p. 563.

²⁶¹ El jutge havia argumentat que la Unió Catalanista perseguia un “*fin ilícito, cual es el de atacar la integridad de la nación bajo una ley fundamental y una sola representación de su personalidad como tal nación.*” (*El Catalanisme y las autoridades de Lleyda*, “La Veu de Catalunya”, 25-I-1900).

es podria infligir als catalanistes seria “*dejarles que levantaran su Estado y que levantaran la bandera de su lengua.*”

Per altra part, Romero declarà que els catalanistes no eren més que una “*una minoría insignificante*” que gaudia d’una popularitat conjuntural però que estava condemnada al fracàs: “*Hoy, por las circunstancias, al parecer la opinión se ocupa de ellos. El día que el Gobierno tenga una actitud resuelta, la opinión pasará indiferente delante de esos extraviados.*” Com a prova de la feblesa i la inconsistència del catalanisme Romero esmentà les divergències sobre el model de llengua literària: “*Esos catalanistas [...] ni siquiera estan de acuerdo con la lengua. Dos periódicos tienen en Barcelona. Ved, Sres. Diputados, qué ejemplo de unión: La Renaixensa y La Veu de Catalunya, ni en los artículos están de acuerdo. La Veu de Catalunya, cuando habla del hombre, dice: el home; La Renaixensa dice: l’home (Risas).*”²⁶²

Després d’aquesta intervenció, la qüestió de la llengua no tornà a aparèixer fins a la sessió del 20 de febrer. Es referí al català en aquesta sessió el president Silvela. Alliberat, d’ençà de la crisi del Tancament de Caixes, dels compromisos que havia contret amb el regionalisme català, Silvela pogué declarar obertament que el programa de Manresa constituïa “*un retroceso evidente, un salto atrás en todo género de ideas sociológicas, económicas y políticas, destituido completamente de verdaderas raíces del país*”. Afegí que el catalanisme no tenia ni força material ni cap partit que li donés suport, i que només comptava amb “*algunas inteligencias privilegiadas que producen el suficiente ruido y movimiento literario, para que aquí nos alarmemos excesivamente sobre lo que, á mi entender, no constituye peligro ninguno, ni en Cataluña ni en el resto de España*”. Finalment, declarà que el catalanisme anava en contra de “*la razón humana*”, doncs aquesta s’oposava a “*todo lo que sea dividir la unidad de la Patria, todo lo que sea volver a los tiempos medioevales, todo lo que sea resucitar idiomas que, al fin y al cabo, dificultan la vida mercantil de los pueblos que habían de utilizarlos para sustituir a otros que amplían sus mercados, favorecen sus relaciones económicas y su desenvolvimiento en todos terrenos.*”²⁶³

El debat prosseguí l’endemà, el dia 21 de febrer. El diputat Joan Sallarés, ex-president del Foment del Treball Nacional i membre de la Unió Regionalista sortí en defensa de la pastoral de Morgades. Digué que la pastoral no tenia “*intenciones separatistas*” i que la paraula “jou” que Morgades havia emprat en el seu escrit no

²⁶² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 125, 9-II-1900, p. 4285.

²⁶³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 134, 20-II-1900, p. 4646.

representava cap atemptat a la sobirania de l'Estat espanyol, perquè es referia únicament a *“aquellos excesos del centralismo que pesan de una manera terrible sobre toda la Nación, y contra el cual han protestado todos los industriales en Barcelona y fuera de Barcelona.”* En referència a la llengua catalana, Sallarés protestà pel fet que *“aquí se habla de nuestra lengua en un tono de menosprecio, que merece de nuestra parte la protesta más viva, como yo la hago, porque se trata de aquello que es nuestro y que deseamos y queremos conservar.”*

Al mateix temps, Sallarés afirmà que el castellà era *“la lengua de la expansión de la raza”* i que com a tal havia d'ajudar Espanya a recuperar *“el lugar que le corresponde en el concierto de las Naciones civilizadas”*. Tanmateix, considerà que l'expansió del castellà com a llengua internacional de cap manera no podia significar ni el menyspreu ni la proscripció del català. Els catalans, assegurà Sallarés, no ho permetrien: *“no habrá un solo catalán que consienta ni permita que se hable con el menosprecio que aquí se ha hablado muchas veces de la lengua que hemos mamado y que nos ha dado Dios, y que conservaremos pese a quin pese.”*²⁶⁴

Romero Robledo respongué que ell mai no havia atacat el català, i que sempre s'hi havia referit amb el terme “llengua”, *“aún cuando algunos han hablado de dialecto”*.²⁶⁵ Però per a ell aquesta era una qüestió secundària. El que realment el preocupava, digué, era el fet que el bisbe de Barcelona hagués volgut *“excluir la lengua oficial, la lengua patria, para sustituirla por la lengua catalana.”* Insistí que ell no pretenia menystenir ni censurar el català. Els seus atacs, digué, no es dirigien a la llengua catalana sinó al que podríem anomenar el “catalanisme lingüístic”, és a dir, als intents d'alguns catalanistes de situar el català en els àmbits oficials. Afegí que aquests intents estaven mancats de legitimitat, doncs una part considerable de la població catalana no sabia parlar català i, d'altra banda, els propis catalanistes no es posaven d'acord en el model de llengua literària. Aquestes foren les seves paraules: *“He dicho que la lengua castellana venía, por fortuna, tan en posesión, había entrado de tal manera en aquel país, que son muchos, muchísimos, la mayoría, incluso de Diputados catalanes, que no saben hablar el catalán [...] En el movimiento funesto y censurable que se ha producido en la capital del Principado ¿no es verdad que están*

²⁶⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 135, 21-II-1900, ps. 4683-4685.

²⁶⁵ En aquest punt, Romero s'equivocava –o no volia dir la veritat. En un debat anterior, en referir-se al contingut de dos llibres de Torras i Bages, aquest diputat havia anomenat el català “*dialecto*”. Les seves paraules foren: *“El título del otro libro no lo voy yo á saber pronunciar; pero en fin, lo diré en español. Conste que está escrito en catalán, y que yo no lo voy a decir en ese dialecto, porque se reirían los catalanes.”* (“Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 45, 25-VII-1899, p. 1291).

completamente divididos los propios catalanistas, hasta con relación á la lengua? ¡Ya lo creo! Pues si vosotros no estáis de acuerdo en eso; si la mayoría de vosotros no sabe hablarla; si yo no he dicho nada en contra de esa lengua, ¿á que ha venido el himno que ha entonado aquí el Sr. Sallarés?”.²⁶⁶

Sallarés prengué de nou la paraula per aclarir que el bisbe de Barcelona no havia proscrit la llengua castellana, sinó que s'havia limitat a fer el mateix que havien fet tots els bisbes de Catalunya: ensenyar el catecisme en català, “*para que estas verdades queden grabadas en el corazón y en la memoria de los niños, que no pueden aprenderlas de otra manera.*”²⁶⁷ Finalment, Romero Robledo replicà que l'antecessor de Morgades, el bisbe Català, no havia ordenat mai que a la diòcesi de Barcelona la doctrina s'ensenyés en català. Digué també que el primer que caldria fer per portar a la pràctica la pastoral de Morgades era “*enseñar el catalán a los que viven en Barcelona.*” I afegí, dirigint-se a Sallarés: “*¿Es que S.S. lo sabe? ¡Si yo creo que S.S. no lo conoce! No: el Sr. Sallarés mamó en castellano. (Risas)*”²⁶⁸

Tancà la sessió Raimon d'Abadal i Calderó, diputat conservador per Vic i membre del Centre Nacional Català, qui centra la seva intervenció en demostrar que el regionalisme no era un moviment separatista, sinó regeneracionista. Es referí també, de forma tangencial, a la qüestió de la llengua. Digué que no era cert que a la catedral de Barcelona s'hagués predicat sempre en castellà: “*es cierto, ciertísimo, que en cien ocasiones en el púlpito de la catedral de Barcelona se ha predicado en catalán; y siendo Obispo el difunto Sr. Catalá, yo mismo, doy testimonio de lo que han escuchado mis oídos, he oído sermones en catalán en el púlpito de la catedral de Barcelona.*” I afegí que tampoc no era cert, com havia assegurat Romero Robledo, que els bisbes de Solsona i de Vic haguessin prohibit la predicació en castellà a les seves diòcesis.²⁶⁹

L'endemà, dia 23, se celebrà al Congrés la darrera sessió del debat suscitat per la pastoral de Morgades. L'únic diputat que s'ocupà de la qüestió de la llengua fou el liberal Santiago Mataix, qui s'oposà a l'oficialitat exclusiva del català plantejada pels catalanistes a les Bases de Manresa. Per a Mataix, l'aplicació d'aquesta mesura significaria que “*de una sola plumada se jubilaba, sin el haber que por clasificación le*

²⁶⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 135, 21-II-1900, p. 4686.

²⁶⁷ En sentir aquestes paraules, el diputat tortosí González Cabanne replicà des del seu escó que a la diòcesi de Tortosa s'ensenyava el catecisme en castellà. Sallarés contestà: “*Tortosa puede ser una excepción en Cataluña*” (“Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 135, 21-II-1900, ps. 4687).

²⁶⁸ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 135, 21-II-1900, p. 4688.

²⁶⁹ *Ibid.*, p. 4689.

correspondiera, á la lengua castellana, al instrumento maravilloso que ha de servir, como gráficamente expresó ayer el Sr. Sallarés, para la expansión de la raza.”²⁷⁰

La polèmica sobre la pastoral tingué un ampli ressò a la premsa catalana i madrilenya. La majoria dels diaris de Barcelona sortiren en defensa de Morgades. En canvi els diaris de Madrid –i especialment la premsa liberal- mostraren una gran hostilitat vers la pastoral; només el tradicionalista “El Siglo Futuro” i el carlista “El Correo Español” defensaren els postulats de Morgades.²⁷¹ Però centrem-nos en el posicionament de “La Veu de Catalunya”.

El conflicte creat per la pastoral proporcionà als homes de “La Veu” una bona oportunitat de donar a conèixer les seves idees lingüístiques. El diari regionalista realitzà un seguiment exhaustiu del debat. Així, es crearen dues noves seccions fixes que informaven diàriament de la qüestió. Una de les seccions duia per títol “El regionalisme a les Corts”, i s’ocupava de publicar les intervencions dels parlamentaris catalans i no catalans; l’altra secció, anomenada “La qüestió catalana y la premsa de Madrid”, ressenyava els articles sobre el debat que apareixien a la premsa madrilenya. A més, “La Veu” publicà nombrosos editorials i articles d’opinió en defensa de Morgades i de la llengua catalana.

En contra del que havien afirmat alguns parlamentaris, “La Veu” sostingué que la pastoral de Morgades no representava cap perill per a la integritat política d’Espanya. En aquest sentit, en un article signat per E.S. s’esmentava el cas de Bèlgica, on es feia servir habitualment el flamenc a la predicació tant a Flandes com a Brusel·les, sense que això representés cap amenaça per a la unitat de l’estat belga. Deia aquest article, l’autoria del qual desconeixem: “Aquells polítics *experts y saberuts*, que consideravan *la patria en peligro*, porque'l senyor Bisbe vol que's prediqui en català als catalans, no saben, els pobres, que á Bélgica [...] no ja á Amberes, que podríam dir qu'es la Barcelona d'aquella Catalunya, que's diu la Flandes, sino en la propia Bruselas que, -perdonin la comparació- podría considerarse com el Madrid d'allí, se predica en las iglesias en flamench. [...] Y per aixó, que's tan natural, ja que a Brusel·les hi ha tants flamenchs, ningú pensa allí que estiga *la patria en peligro*.”²⁷²

²⁷⁰ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 136, 22-II-1900, p. 4725; cursiva a l’original.

²⁷¹ Un resum de l’impacte del debat a la premsa, a J. FIGUEROLA, *El bisbe...*, op. cit., ps. 587-594, i a A. MADUELL, op. cit., ps. 9-13.

²⁷² *Ibid.*; cursiva a l’original. En canvi, afegia E.S., seria inimaginable que es pogués arribar a predicar en català a Madrid: “¡Que dirian aquelles carbassas que fan de pares d'aquesta patria, si á la iglesia de

També com a rèplica al que s'havia dit en el debat, “La Veu” defensà que la pastoral estava inspirada en la política lingüística practicada tradicionalment per l'Església a Catalunya. Francesch Rodon explicà en un llarg article que les instruccions de Morgades no eren “l'ordenament d'una cosa nova, sinó'l recordatori d'una pràctica sols trencada á ocasions en las ciutats”, i recordà que el clergat català s'havia manifestat sempre a favor de l'ús de la llengua del país, des del cèlebre concili de 1635 fins a les cartes pastorals de Torras i Bages, passant pels acords presos al Concili de Tarragona de 1727 i per les admonicions dels arquebisbes Vilamitjana i Claret.

Per altra part, Rodon assenyalà que l'ús de la llengua vernacla per l'Església catalana estava avalat per “la mateixa tradició de l'Iglesia universal, seguida en tots els temps i per tots els pobles.” Afirmà en aquest sentit que, allà on “s'hi han trobat vivint juntes duas llenguas, una oficial i desarelada, i una altra sortida de las entranyas del mateix poble”, l'Església, per tal d'arribar a un major nombre de gent, havia optat sempre per la llengua del poble. Posà l'exemple del Rosselló, on després de l'annexió a França el clergat mantingué l'ús del català. També el clergat espanyol, indicà Rodon, havia emprat tradicionalment les llengües no castelles, tant a Espanya com a les colònies espanyoles d'Amèrica.²⁷³

A més de defensar la legitimitat i la conveniència de pastoral, “La Veu” protestà pel tracte que alguns parlamentaris havien donat a la llengua catalana. Es retreia a aquests parlamentaris que desconeguessin la realitat del català a Catalunya i que fessin burla d'aquesta llengua: “¿Fins ara no s'havían adonat de que'ls catalans podíam tenir una patria y una llengua, y que ab aquesta llengua podíam apendre la Doctrina cristiana y ourehi la predicació del Evangeli? Perque pocas vegadas, com avuy, ab tanta irreverencia á l'Iglesia d'una part, y ab tant poch respecte á nostra patria de l'altra, havían respost ab el crit, en sas golas rídicol, del vell censor d'Utica: *Delenda est Cartago!* Hem d'esborrar á Catalunya! Y han fet befa de nostra parla, y han dit que no'n teníam y que no eram capassos de fer ressonar unas paraulas catalanas al *Santuario de las leyes.*”²⁷⁴

Montserrat, ahont jo vaig á missa quan soch á Madrid, y crech que hi anirán molts catalans, volguessin que també se'ns hi prediqués, com fora just, en catalá!”

²⁷³ F. RODON, *Tornant a la pastoral*, “La Veu de Catalunya”, 20-II-1900. Així mateix, Rodon sosté que la qüestió de la llengua emprada per l'Església es “un terreno en el que'ls governants no poden discutir ni judicar”. Per a Rodon, acceptar en aquesta qüestió el criteri i l'autoritat del govern espanyol equivaldria a “creure que l'odi á Catalunya dels polítichs dona dret a tot, y fora afirmar que ab relació ab els respectius governs, estém en pitjor situació els catalans de Espanya que'ls catalans de Fransa.”

²⁷⁴ J.M.B. i P., *Altra volta els Pares de la patria*, “La Veu de Catalunya”, 24-I-1900; cursiva a l'original.

Les crítiques anaren acompanyades d'atacs personals. Els diputats i senadors dinàstics eren qualificats, sense distinció de partits, de “colla d'aixalabrats de la política”,²⁷⁵ “*parla[n]chines* madrilenys”, “*clowns* de la paraula”²⁷⁶ i “agregat de boigs”.²⁷⁷ Les crítiques es feien extensives al sistema parlamentari de la Restauració. El Congrés i el Senat constituïen el “gran sainete nacional”, l’“espectacle més grotesch que ofereix als ulls del mon la Espanya de darrerías de segle”, una comèdia parlamentària que servia únicament per a amagar “la conjuració de todas las concuscipencias contra la sencera y sagrada Patria, qual nom profanan en sa boca.”²⁷⁸ La política “madrilenya”, en fi, no era altra cosa que “una empresa comercial lleonina”, i el Govern una “*taifa* de vividors.”²⁷⁹

Especialment durs foren els atacs contra els diputats que havien proferit els crits de “*¡Dialecto, dialecto!*”. “La Veu” els anomenà “beneyts”,²⁸⁰ “turba”²⁸¹ i “eunucs intellectuals”.²⁸² El mateix Prat de la Riba escriuria: “Els crits de *dialecte!, dialecte!* dels bens del Parlament son guspiras no més odi y la prevenció que hi ha entre aquella gent contra la terra catalana. Es un antagonisme fondo, arreladíssim, alimentat per diferencias de rassa y de temperament, y sobre tot per oposició de interessos, per la por que aqueixa vigorosa resurrecció del esperit catalá no desvetlli á tota Espanya, y aterri per sempre més la seva inepte y despótica dominació.”²⁸³

Finalment, en resposta als qui havien qualificat el català de dialecte, “La Veu” s’ocupà de defensar la condició de llengua del català.²⁸⁴ En aquest sentit, l’aportació més extensa i elaborada fou l’article d’Antoni Rubió i Lluch *¡Dialecte, dialecte!*, publicat el dia 9 de febrer de 1900.²⁸⁵ Rubió critica els diputats “castellans y cuneros

²⁷⁵ E.S., *Al dia. Ja hi torném a ser*, “La Veu de Catalunya”, 21-I-1900.

²⁷⁶ J.M.B. i P., *Altra volta els Pares de la patria*, “La Veu de Catalunya”, 24-I-1900; cursiva a l’original.

²⁷⁷ E.S., *Al dia. El doctor Morgades y en Romero Robledo*, “La Veu de Catalunya”, 23-I-1900.

²⁷⁸ J.M.B. i P., *Altra volta els Pares de la patria*, “La Veu de Catalunya”, 24-I-1900.

²⁷⁹ J.C. i A., *Cosas den Romero Robledo*, “La Veu de Catalunya”, 20-II-1900; cursiva a l’original.

²⁸⁰ E.S., *Al dia. Las bromas de don Joan*, “La Veu de Catalunya”, 26-I-1900.

²⁸¹ J.C., *Comparansa*, “La Veu de Catalunya”, 26-I-1900.

²⁸² J.C. i A., *Cosas den Romero Robledo*, “La Veu de Catalunya”, 20-II-1900.

²⁸³ E. PRAT DE LA RIBA, *Contra Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 10-II-1900.

²⁸⁴ E.S., per exemple, assenyalava que la pròpia Reial Acadèmia Espanyola havia reconegut que el català era una llengua: “Aquells diputats que interrompian á n’ en Cañellas [...] no saben, los pobres, ab tot y que deuen ser més castellans qu’en Cañete, que l’Acadèmia de la llengua castellana ja porta declarat oficialment, *nada menos* que des de 1878, en sos llibres de text que la llengua catalana es tan llengua ó idioma com la castellana, que té dialectes, tants ó més que aquesta, y que’s diferencian las duas llenguas per tot: per la seva analogía, la seva sintaxis, la seva prosodia y la seva ortografia.” (E.S., *Al dia. Ja hi torném a ser*, “La Veu de Catalunya”, 21-I-1900; cursiva a l’original). El mateix autor recordarà que el català es formà com a llengua abans que el castellà (E.S., *Al dia. Estem prohibits*, “La Veu de Catalunya”, 6-II-1900).

²⁸⁵ A. RUBIÓ I LLUCH, *¡Dialecte, dialecte!*, “La Veu de Catalunya”, 9-II-1900.

[...] que resolen ab quixotesca arrogancia que'l catalá es un patois o un dialecte”, i es lamenta de l’“espectacle de lamentable ignorancia que ofereixen les Corts espanyoles cada vegada que un diputat catala bateja á la nostra llengua ab el dictat filològich que li escau i que per justicia li pertany”.

Després d’argumentar de forma detallada que el català és una llengua i no un patuès ni un dialecte del castellà, Rubió sosté que, en el fons, els intents dels polítics dinàstics de *dialectalitzar* el català no són “escrúpols de filólechs”, no neixen d’una preocupació científica, sinó que responen a un objectiu polític: impedir que el català abandoni l’estat de subordinació legal i funcional en què es troba. Afirmar Rubió que als diputats que titllaren el català de dialecte “la qüestió de que [el català] sigui llengua o dialecte poc els importa; lo que els contraria és que parlem una llengua diferent de la seva [...] Lo qu’ells volen es l’aniquilament complert del nostre nadiu llenguatge.” Segons Rubió, aquests diputats desitgen la desaparició del català perquè “saben que la llengua es el camí mes dret y planer que conduheix a la reivindicació de la vida nacional, qu’ella es la llar del nostre esperit aquí en la terra, la nostra ànima feta tangible, que és la barrera moral més alta que s’aixeca entre’ls dos pobles; que es, en una paraula l’executoria de la nostra nacionalitat, y per aixó tiran de dret contra tot lo que siga respectarla y enaltirla.” En altres paraules, Rubió considera que els atacs a la condició de llengua del català són una manifestació parcial d’un fenomen més ampli: l’oposició general del castellanisme a la recuperació nacional de Catalunya. Els atacs a la llengua, ve a dir Rubió, són en realitat atacs a la pàtria.

Altres mostres d’activisme lingüístic (1900-1901)

Tancada la polèmica provocada per la pastoral, “La Veu” deixà de dedicar una atenció preferent a la qüestió de la llengua. Tanmateix, en els mesos següents aparegueren en aquest diari algunes articles referits al català que val la pena de ressenyar. El mes de març el membre del Centre Nacional Català Josep Pella i Forgas denunciava en un llarg article la imposició del castellà als tribunals. Pella assegurava que aquesta imposició tenia un triple efecte distorsionador sobre l’exercici de la justícia: “Primer: impossibilitat absoluta de la defensa. Segon: si processats y testimonis volen parlar en castellà y no’l coneixen prou, *faltan sempre a la veritat*. Tercer: no haventhi comunicació directa d’un mateix idioma, entre jutges y testimonis no’s pot descobrir la

veritat; y fer justicia no és mes que descobrir la veritat.” Així mateix, recordava que a les regions castellanès d’Espanya sí que es podia fer servir als tribunals la llengua pròpia, la qual cosa representava, segons Pella, “un privilegi monstruós a favor dels pobles de llengua castellana”. L’autor conclouïa que a Espanya la justícia “no es igual pera tots, la igualtat davant la llei no es veritat per alguns milions d’espanyols, essent sobre tot els espanyols més humils, el poble petit, els més perjudicats.” Per tal de posar fi a “aquesta escandalosa lesió de la personalitat humana de tants espanyols”, Pella demanava que en els judicis s’admetés l’ús “de todas las llenguas espanyolas” i que es derogés la llei que impedia que els jutges exercissin a la seva província natal.²⁸⁶

Uns dies més tard “La Veu” es referia a la circular emesa pel governador civil de Lleida José Martos O’Neale contra l’ús del català a les escoles públiques de la província.²⁸⁷ En aquesta circular, publicada el 27 de març de 1900 al “Boletín Oficial de la Provincia de Lérida”,²⁸⁸ Martos ordenava “*a los señores Maestros y Maestras de la provincia que en lo sucesivo se abstengan de usar para la enseñanza idioma alguno que no sea el castellano [...] haciéndoles saber que la inobservancia de lo prevenido en esta circular originará la inmediata formación de expediente gubernativo para hacerles efectiva la responsabilidad consiguiente por desobediencia.*” D’altra banda, en la part expositiva de la circular Martos afirmava que l’ensenyament en català, a més de ser il·legal, era altament perjudicial per als alumnes, perquè els privava d’adquirir un coneixement correcte del castellà i els inhabilitava per a cursar estudis superiors.²⁸⁹

Des de “La Veu”, la rèplica a aquesta prohibició vingué de la mà de Ferran Agulló, secretari de la Unió Regionalista i columnista habitual del diari. Agulló, que signava amb el pseudònim “Pol”, retreia a Martos que no respectés ni la realitat

²⁸⁶ J. PELLA I FORGAS, *L’idioma català als Tribunals*, “La Veu de Catalunya”, 22-III-1900; cursiva a l’original.

²⁸⁷ Entre altres accions, Martos havia intentat processar un religiós de Tàrrrega per haver pronunciat un sermó de contingut regionalista, havia negat el permís per a la constitució de l’entitat “Munió Catalanista L’Avenç”, i havia aconseguit que el Jutjat d’Instrucció de Lleida dictés una resolució contra un grup de catalanistes que volien fundar una delegació de la Unió Catalanista en aquesta ciutat (*Un gobernador que no transige*, “La Veu de Catalunya”, 22-III-1900; *El Catalanisme y las autoridades de Lleyda*, “La Veu de Catalunya”, 25-I-1900).

²⁸⁸ El text complet de la circular, a F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució...*, op. cit., ps. 87-88.

²⁸⁹ El desconeixement del castellà, deia la circular, tenia “*la consecuencia lamentable de que inteligencias en que pudieran fructificar las diversas ramas del saber humano, individuos que pudieran ser útiles a la ciencia o al arte en sus múltiples manifestaciones, permanezcan sumidos –de no realizar inauditos esfuerzos- en la obscuridad que prestan las tapias de la villa ó de la aldea, y de que los los de aspiraciones, no menos nobles y convenientes, para abrazar, en forma libre, la industria ó el comercio, hayan de limitar el círculo de sus operaciones á la parte de territorio español en que se posee el habla catalana, en proporción desventajosa con los que pueden extenderlo por el amplísimo horizonte –nacional y extranjero- en que se usa como propia la lengua de Cervantes*” (F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució...*, op. cit., p. 87).

lingüística de Catalunya ni les recomanacions de la pedagogia: “Que vol dir que cap á dalt á Viella, la Vall de Arán, y en casi tota la provincia no hajan sentit parlar castellá més que á n’el Jutge, á n’el Diputat quan el tenian cunero y als investigadores de la Contribució? ¿Que vol dir que tots els congresos pedagògichs, y’ls homes més entesos en ensenyansas prediquin que l’únich sistema es el d’anar de lo facil á lo difícil, de lo conegut á lo desconegut, afirmant la necessitat de donar l’instrucció ab la llengua ó dialecte que parlin els escolars? Davant de Cervantes y l’Academia, tot desapareix y davant del senyor Martos O’Neale [...] tots els sabis son uns burros.”

La circular contra el català, afegia Pol, “denota un grau tan baix d’il·lustració, un desconeixement tan gran de l’ensenyansa, de les aspiracions del poble catalá, de tot, fins dels modos y la bona criansa, que sembla impossible que la firmi un governador civil, més ben dit, que en aquesta terra pugan ser governadors civils els que aixó fan”. Finalment, afirmava que el governador Martos “deu pensar-se que l’apendre el catalá impossibilita de ferse home; aixó es un insult que Catalunya deu tornar á n’el Governador de Lleyda”. Al mateix temps, Pol restava importància a la prohibició, donant a entendre que es tractava d’una mesura impossible de dur a la pràctica, i es referia a la circular i al seu autor dient que “això s’ha de prendre en broma y compadir á Espanya que enlayra homes d’aquesta mena”.²⁹⁰

El maig de 1900 “La Veu” fou suspesa a conseqüència del boicot dels catalanistes a la visita de Dato a Catalunya. Entre el juliol de 1900 i el març de 1901 el diari aparegué amb la capçalera de “Diari de Catalunya”. Durant aquest període les autoritats militars prohibiren al nou diari no només la publicació d’articles de contingut polític sinó també, segons que explica Prat de la Riba, l’ús de la paraula “autonomia” i de l’expressió “nació catalana”, així com les referències als “emblemes simbòlics de la nostra patria”.²⁹¹ Així mateix, el diari no pogué publicar articles en defensa de la llengua catalana; de fet, la mateixa expressió “llengua catalana” fou prohibida per la censura militar.

Represa la publicació de “La Veu” el març de 1901, la qüestió del català no trigà a reparèixer a les pàgines del diari. A mitjan del mes d’abril “La Veu” informava que a l’Acadèmia de Jurisprudència i Legislació s’hi havia pronunciat per primer cop un discurs en català. L’autor de la iniciativa havia estat l’advocat i membre del grup de “La

²⁹⁰ POL, *Al dia*, “La Veu de Catalunya”, 3-IV-1900.

²⁹¹ E. PRAT DE LA RIBA, *L’obra de sempre*, “La Veu de Catalunya”, 12-III-1901; B. DE RIQUER, *op. cit.*, ps. 182-183.

Veu” Narcís Pla i Daniel. El diari destacava que l’acció del “bon amich y eloqüent company” Pla i Daniel s’havia portat a la pràctica “sense cap esforç per cert y sense lluyta” i sense suscitar cap oposició entre els assistents, “per ser ja convenciment general fins dels nostres contraris que no hi há altre remey que deixar pas lliure a las nostras aspiracions en aquest ordre”. La ressenya de “La Veu” finalitzava amb un prec als catalanistes de l’Acadèmia: “Segueixin parlant en catalá en todas las sesiones de l’Academia, tots els nostres amichs, y aviat será la nostra llengua la usual en ella, ab excepcions escassas toleradas per l’ampli esperit de llibertat en que'l catalanisme constantment s’inspira.”²⁹²

Una setmana després “La Veu” s’ocupava d’un altre incident de caràcter lingüístic: la publicació d’un decret per part del govern Sagasta prohibint l’ús del català i de la resta d’idiomes europeus en els telegrams. “La Veu” qualificà la mesura de “fet tontament impolítich” i recordà que amb accions com aquesta es donaven arguments als partidaris de la independència de Catalunya o de la seva annexió a França. El diari catalanista afegí que l’autor del decret, el ministre de Governació Segismundo Moret, era “descendent de catalans, y descostat com á desarrelat” i el qualificà d’un més “dels ministres moros que continuan la seva obra separatista contra Espanya.” Moret, deia “La Veu”, “no comprén que la paraula a Espanya sigui d’altra modo que en castellá, y penetrant en lo més íntim de la consciencia dels que patím baix son poder, ens proibeix de parlar en la única llengua nostra, la única que serà la nostra, per més decrets que publiqui la Gaceta, per més lleys que manin y proibeixin.”²⁹³

Hem de tenir present que el decret apareixia en vigílies de la campanya de les eleccions legislatives del 19 de maig, i que, com ja hem vist, a aquestes eleccions hi prengué part, en coalició amb la Unió Regionalista, el grup de “La Veu”. Per aquest motiu des de “La Veu” es presentà la prohibició del català als telègrafs com una prova del “despreci a Catalunya” característic del partit liberal i, per extensió, dels seus representants a Barcelona, rivals del regionalisme a les properes eleccions. En aquest sentit, el diari recordava: “Es precís que tothom sapiga que’l govern que prohibeix nostre llenguatge té un representant a Barcelona en el cacich senyor Comas y Masferrer, qui ja a n’aquestes hores haurá felicitat a son amo *agrintli* las novas *caenas*.”²⁹⁴ Tanmateix, aquest fou l’únic article que “La Veu” dedicà al decret de Moret. Els dies

²⁹² *La llengua catalana a la Academia de Jurisprudencia i Legislació*, “La Veu de Catalunya”, 20-IV-1901.

²⁹³ *La prohibició del català*, “La Veu de Catalunya”, 18-IV-1901.

²⁹⁴ “La Veu de Catalunya”, 29-IV-1901.

posteriors, durant la campanya electoral, l'afer dels telègrafs i en general qualsevol altra qüestió relativa a la llengua estigueren absents tant de les pàgines de "La Veu" com de la propaganda i els mítings de la coalició regionalista.

"La Veu de Catalunya" i la llengua castellana

Cal esmentar, finalment, quin fou en aquest període la posició del grup de "La Veu" amb relació a la llengua castellana. Per als homes de "La Veu", el castellà no només no era apte per a que s'hi expressessin literàriament els autors catalans, com hem vist més amunt, sinó que tampoc no servia per a l'intercanvi cultural i científic. En un article anònim aparegut a "La Veu" el maig de 1899 s'explicava que, des dels temps dels "reys absoluts", Catalunya havia vist com la seva llengua "nacional" era expulsada "dels tribunals y escuelas, dels documents públichs, fins dels testaments", i com en canvi se li havia intentat imposar un altre idioma, el castellà, que era "inútil pera'l propi esperit é inútil pera las relaciones ab lo mon civilisat." En aquest sentit, l'article afirmava: "Tot lo que apreném [els catalans] en las mateixas Universitats castellanhas ho apreném per medi del francés ó traduhit del francés."²⁹⁵

Uns mesos més tard, en resposta a les declaracions de Carlos Groizard al Congrés dels Diputats, "La Veu" llençà una invectiva encara més contundent contra el castellà: "En Groizard deu saber encara una altra cosa, que som molts els que no hi tením cap empenyo en parlar la llengua nacional dels castellans, y encara més que no volém parlarla, ni'ns agrada escriurela y preferím en nostras lecturas el francés, la llengua estrangera a la *melosa de Cervantes*." A continuació, "La Veu" explicava que no entenia com "á Madrid" podien considerar el desconeixement del castellà una "falta de civilisació y de cultura", quan "la cultura y l'ilustració que's produeix en castellà, no es més qu'una cosa que ho fan corre uns quants." L'autor de l'article, després de lamentar-se que a l'escola l'haguessin obligat a passar "horas y horas ab la ditxosa gramática castellana" i a fer "esforços de 'ceceo' y de gargarisar jotás", conclouia que "aquí'ns estém del castellá y no'n notém la falta".²⁹⁶

De la mateixa opinió era un dels dirigents principals del Centre Nacional Català, Josep Puig i Cadafalch, per a qui el castellà era l'idioma "més inútil pera la vida

²⁹⁵ *Catalans i castellans*, "La Veu de Catalunya", 13-V-1899.

²⁹⁶ *Notas politicas. No estém per "ceceos"*, "La Veu de Catalunya", 21-VII-1899; cursiva a l'original.

intelectual y moderna”. Diu Puig i Cadafalch: “Mirant-me la meva llibreria, he pensat més d'una vegada en lo que n'hi tret del idioma de Castella y lo que perdria si l'olvidés per complert. Repasso la série d'obras de text estropelladas y las trobo francesas casi todas; las que no ho son, son traducidas; y las que no ho diuhen que son traduccions, també ho son tant com las altras. El castellá intelectualment m'ha servit d'intermediari inútil entre'l catalá y'l francés, m'ha obligat a un treball de traducció tota la vida y l'activitat intel·lectual posada en traduir, he deixat de posar-la en altra cosa.”²⁹⁷

Els homes de “La Veu”, en fi, presentaren el castellà com una llengua aliena al progrés i a la ciència. Per a Puig i Cadafalch, la llengua castellana “ha estat una llengua civilisadora á América; però civilisadora á mitjas; tants pobles que la parlan, y entre tots no tenen la cultura pera crear una literatura científica”.²⁹⁸ El mateix plantejament es pot trobar en la rèplica de “La Veu” a un article de “La Publicidad” sobre la pastoral de Morgades. Aquest article, signat per un ciutadà sud-americà resident a Barcelona, censurava l'esperit “*estrecho y restrictivo*” de la pastoral i suggeria als catalans que adoptessin el castellà com a llengua de cultura. “La Veu” respongué amb un editorial on s'afirmava que “ara ni may s'ha dat el cas d'un poble que s'enamori del idioma d'un altre que no li pot proporcionar major cultura ni compensarli de cap de las maneras la pérdida d'ideas del que cambia son parlar pel d'un altre.” Si els catalans pretenien accedir a la ciència i la cultura internacionals, afegia aquest mateix editorial, haurien de recórrer a altres llengües: “La llum, anys a venir, es possible que vingui del Nort; però trigarem molt a veurela vestida ab las pompas de la llengua més sonora, més rica, més noble; la llengua de Catastro y del *Diario de Sesiones*. Si haguessim de cercar un mon més gran, un estat de cultura superior, de segur que no giraríam els ulls [...] cap al castellá, que passat Figueras no's troba qui'l parli, més que'ls aduaners y carrabiners que vigilan la frontera.”²⁹⁹

A més de criticar les limitacions *funcionals* del castellà, els homes de “La Veu” es referiran també als aspectes *essencials* d'aquesta llengua. Sostindran en aquest sentit que el castellà és “essencialment diferent” del català. L'argument que empraran per demostrar-ho és que, a diferència del català, el castellà està fortament influenciat per la llengua àrab. Així, diran que mentre el català “perteneix a un grupo, lo de la llengua d'Oc, que s'estén Pirineus enllà, en lo migdia de França”, el castellà “s'arrecona tot sol

²⁹⁷ J. PUIG I CADAFALCH, *La Unitat del idioma*, “La Veu de Catalunya”, 20-I-1900.

²⁹⁸ J. PUIG I CADAFALCH, *La Unitat del idioma*, “La Veu de Catalunya”, 20-I-1900.

²⁹⁹ *Els de la colonia*, “La Veu de Catalunya”, 31-I-1900.

en aqueix extrém de Europa, ahont un element ben estrany, l'element semita, se sobreposa a una llengua novo-llatina.”³⁰⁰ En altres paraules, el català estaria vinculat a un grup lingüístic indiscutiblement europeu, mentre que el castellà seria pràcticament una llengua africana; una llengua ubicada a la frontera entre Europa i Àfrica, a mig camí entre el món llatí i el món semita, i marcada per la presència de l'element àrab, un element que “La Veu” qualifica de “ben estrany” –estrany a Europa, ja s'entén.

Aquesta *arabització* del castellà acabà derivant en una actitud de desdeny envers aquesta llengua. És el cas de dos articles publicats a “La Veu” per E.S., en resposta a un acudit sobre la pastoral de Morgades publicat a la revista satírica “Gedeón”. En aquest acudit es deia que al cel s'hi parlava català i que per entrar-hi calia demanar permís a Sant Pere en aquesta llengua. En el primer dels seus dos articles de rèplica, E.S. assegurava, en to irònic, que el català no només es parlava al cel, sinó que era “la mare de totes les llengües, y fins n'hi ha que diuen qu'es la única que es parlava al mon abans de la confusió de la Torre de Babel.”³⁰¹ A continuació, E.S. presentava una llista d'exemples que “demostraven” les arrels catalanes de les principals llengües del món. Entre aquestes llengües, però, no hi apareixia el castellà. Per què? Perquè les arrels del castellà no eren catalanes, sinó àrabs (o per dir-ho a la manera potser pejorativa d'alguns catalanistes, “mores”). Deia E.S. en el segon dels articles: “D'aquelles eufonias tan elegants, d'aquellas jotas recargoladas de las *jícaras* y de las *jácaras*, y d'aquells *zezeos* tan escayents de la *zizaña* y la *zozobra* no n'hi ha arrelat cap ni una en el catalá. Tot aixó prové del moro, y, per lo tant, els del *Gedeón* no tenen d'estranyar que Sant Pere no hi vulgui coses de moros al cel.”³⁰²

Sovint la ironia desapareixia i donava pas als insults a la llengua castellana i als castellans. El setembre de 1899, “La Veu” es referia en els termes següents a un funcionari que s'havia negat a admetre un telegrama en català: “Quan los avantpassats d'aquest moro-castellà pastaban salvatges baix lo bastó paternal del Cadí, parlant una mena de algarabía entre mora y gallega, el catalá y sa casi igual llengua d'Oc, eran idiomas civilisats en que parlavan las Corts més cultas y'ls magnats y sabis majors del món.”³⁰³

³⁰⁰ *Catalans i castellans*, “La Veu de Catalunya”, 13-V-1899.

³⁰¹ E.S., *Al dia. La llengua catalana al cel*, “La Veu de Catalunya”, 27-I-1900.

³⁰² E.S., *Al dia. La llengua catalana al cel*. II, “La Veu de Catalunya”, 29-I-1900; cursiva a l'original.

³⁰³ *Notas políticas. Telegramas catalans*, “La Veu de Catalunya”, 7-IX-1899.

En una altra ocasió, es deia que “Madrid” era “un poble de museu, un poble del segle XV permanent, com sos avis los arábichs del desert.”³⁰⁴ Puig i Cadafalch també qualificà els castellans de “moros”. Es referí a “els moriscos de *El Imparcial*” i a “els moros de debó que fan *La Época*”, en al·lusió als redactors de dos diaris que s’havien distingit pels seus atacs al català. I afegí encara que:

“Els moriscos de *El Imparcial* troban qu’l no voler intermediari de la llengua castellana en el nostre pensament y en els nostres sentiments es *estrecho, particularista y sobretot medioeval*.”

També ho troban els semitas del desert que no es civilisat qui com ells no parla arábich, y aixó es una modalitat de pensament d’home primitiu que no deixarán may els continuadors de la *España árabe*.”³⁰⁵

De la mateixa manera, doncs, que els castellanistes menystenien el català qualificant-lo de dialecte, els catalanistes pretenien degradar el castellà presentant-lo com una llengua “contaminada” pel contacte amb l’àrab. Fixem-nos, d’altra banda, que la caracterització del castellà com a llengua àrab o arabitzada no és gens innocent. Afirmar que el castellà era una mena de barreja entre l’àrab i el llatí servia per a minimitzar els vincles i les similituds que existien entre les llengües catalana i castellana i, per extensió, entre Castella i Catalunya. I servia sobretot per a vincular el castellà a una civilització, l’àrab, que en aquell moment era tinguda per inferior a la civilització europea, dins la qual s’incloïa la catalana. En aquest sentit, l’*arabització* del castellà era el correlat lingüístic del discurs anticastellanista que professaven certs sectors del catalanisme en el tombant de segle, un discurs que presentava a Castella com un país endarrerit, salvatge i antieuropeu, en contraposició amb una Catalunya avançada, pacífica i europea.³⁰⁶

Aturem en aquest punt el relat de la política lingüística del grup de “La Veu” entre gener de 1899 i maig de 1901. Durant aquest període, com hem vist, el grup es dedicà a reivindicar la presència del català als àmbits oficials, a replicar els partidaris de la *dialectalització* i la minorització d’aquesta llengua, i a difondre una imatge pejorativa de la llengua castellana. Fou, com hem dit més amunt, una política bàsicament declarativa, testimonial, consistent sobretot en la defensa del català des de les pàgines

³⁰⁴ *Notas políticas. No estén per “ceceos”*, “La Veu de Catalunya”, 21-VII-1899.

³⁰⁵ J. PUIG I CADAFALCH, *La Unitat del idioma*, “La Veu de Catalunya”, 20-I-1900.

³⁰⁶ Una aproximació a l’anticastellanisme, a J.L. MARFANY, *op. cit.*, ps. 205-218.

de “La Veu”; una política, en fi, que degué contribuir a crear a Catalunya un estat d’opinió favorable al català, però que no es traduí en cap avenç efectiu en el terreny de l’oficialitat. Caldrà esperar a la creació de la Lliga Regionalista perquè l’activisme lingüístic del grup de “La Veu” comenci a donar resultats pràctics.

3. Dels quatre presidents al triomf de la Solidaritat Catalana (1901-1907)

Trajectòria general de la Lliga Regionalista

La primera junta directiva de la Lliga Regionalista es donà a conèixer el 31 de maig de 1901. Presidida per Bartomeu Robert, la junta estava integrada per deu membres de la Unió Regionalista i deu socis del Centre Nacional Català (CNC). La presència dels vocals de la Unió Regionalista, tanmateix, fou merament testimonial, i la direcció de la Lliga recaigué de bon principi en els homes del CNC, i concretament en Prat de la Riba i el seu cercle de confiança, format per Cambó, Duran i Ventosa, Puig i Cadafalch i Verdaguer i Callís.

El mes de juny, en iniciar-se la nova legislatura, els diputats de la Lliga es presentaren al Congrés dels Diputats. Fou una presentació accidentada. En arribar a Madrid, els regionalistes es trobaren que, com que els partits dinàstics barcelonins havien impugnat les seves actes de diputat, aquestes encara no havien estat aprovades. A més, el nou president del govern, Sagasta, digué en el missatge a la Corona que el regionalisme era “*provinciano*” i “*artificial*” i que havia estat creat per a “*destruir la Patria*”.³⁰⁷ El ministre d’Hisenda, per la seva banda, es negà a concedir el concert econòmic a Catalunya, tal i com li havien demanat els regionalistes. En resposta a l’hostilitat dels cercles dinàstics, els diputats de la Lliga publicaren un manifest de protesta; dies més tard, a la seva tornada a Barcelona, foren objecte d’una rebuda multitudinària.

³⁰⁷ B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme*, Edicions 62, Barcelona, 1977, p. 212.

A mitjan juliol, després que haguessin estat acceptades les seves actes, els diputats regionalistes tornaren al Congrés, on en aquell moment tenia lloc un intens debat sobre el catalanisme. El debat estigué marcat per les intervencions de Sagasta, Moret i Romero Robledo contra els plantejaments catalanistes. La resposta dels regionalistes vingué de la mà de Bartomeu Robert, qui el 19 de juliol pronuncià un llarg discurs en defensa de l'autonomia política de Catalunya.

La presència de les demandes catalanistes al Congrés provocà l'eufòria de “La Veu” i dels simpatitzants de la Lliga, i en arribar a Barcelona els diputats regionalistes foren rebuts amb una nova manifestació. En realitat, però, el primer contacte amb el món polític madrileny havia estat decebedor. Cap de les reivindicacions de la Lliga no havia estat atesa, i a més els diputats dinàstics, i especialment alguns membres del govern liberal, havien llençat violents atacs contra el regionalisme.

Els mesos posteriors els regionalistes prepararen la seva participació a les eleccions municipals a Barcelona, que s'havien de celebrar el 10 de novembre. La Lliga s'hi presentà amb una llista de disset candidats a regidors, dos dels quals, Alexandre M. Pons i Ramon Albó, no eren membres del partit, sinó que representaven els sectors carlins i catòlics de la ciutat. Durant la campanya electoral, la Lliga deixà en segon terme el missatge regionalista i posà l'èmfasi en la lluita contra el predomini dels partits dinàstics al consistori barceloní; es presentà, doncs, més com un partit regeneracionista, defensor de l'eficàcia administrativa i enemic de la corrupció, que no pas com un partit catalanista. El lema de la campanya –“L'enemic és el cacic”- resumeix bé l'orientació presa per la Lliga. Els resultats electorals confirmaren l'encert d'aquest plantejament. La candidatura regionalista fou la més votada, amb prop de 13.000 vots i onze candidats escollits, mentre que els republicans obtingueren el segon lloc, amb 11.000 vots i deu regidors.

Al marge del seu resultat, a la campanya de les municipals es féu palesa la voluntat dels regionalistes d'ocupar l'espai conservador a Catalunya. Cal recordar, com ha fet Joan B. Culla, que en aquest moment, quan el perfil de la Lliga encara estava per definir, aquest partit podia haver optat o bé per cercar la col·laboració amb els republicans sobre la base d'un programa regeneracionista i antidinàstic, o bé per constituir una força de centre i intentar captar el vot liberal i mesocràtic. Davant aquesta disjuntiva, els regionalistes no volgueren desmentir els seus orígens socials i ideològics i prengueren el camí del conservadorisme, “el més fàcil i més rendible a curt termini,

perquè li permetia recollir l'herència dels difunts –o agonitzants- partits dinàstics”.³⁰⁸ D'aquesta manera la Lliga posava les bases per a la seva futura conversió en “el pal de paller d'un ampli front de dretes” que comptaria amb la presència de catòlics, integristes, tradicionalistes i monàrquics.³⁰⁹

Per altra part, en aquest campanya es trencà l'acord tàcit que regionalistes i republicans havien mantingut contra els partits dinàstics barcelonins. A les eleccions generals de maig de 1901, la Lliga i la Unió Republicana de Lerroux, tot i que s'havien enfrontat a les urnes, havien compartit l'afany de derrotar el dinastime a Barcelona. Però a les municipals del mes de novembre, vençut ja el front dinàstic, regionalistes i lerrouxistes deixaren de ser únicament rivals i passaren a ser enemics declarats. Els primers qualificaran els candidats republicans de “púrria” –Lerroux serà presentat com un “agitador d'ofici”- i els acusaran de comptar amb la protecció del ministre de Governació, el liberal Segismundo Moret, i del governador civil de Barcelona; mentre que els republicans presentaran els regionalistes, després que aquests s'hagin aliat amb els catòlics i hagin pres una orientació marcadament dretana, com l'encarnació del clericalisme, la reacció i la plutocràcia.³¹⁰

Entre el 16 i el 29 de novembre, tingué lloc al Congrés un nou debat sobre el catalanisme, arran precisament dels incidents que s'havien produït entre regionalistes i lerrouxistes durant la campanya de les eleccions municipals. Com havia passat en el debat del mes de juny, els diputats dinàstics mostraren el seu rebuig als plantejaments catalanistes i en particular a l'estratègia de la Lliga. El mateix Lerroux intervingué per qualificar els regionalistes d'enemics d'Espanya i de separatistes. Entre els diputats de la Lliga destacà el doctor Robert, qui confirmà les seves dots com a orador i es consolidà com a líder del grup parlamentari regionalista i com a cap visible de la Lliga.

En finalitzar l'any 1901, la trajectòria de la Lliga presenta un balanç ambivalent. Gràcies als seus èxits electorals, els regionalistes havien pogut accedir als àmbits parlamentari i municipal. Però en contrast amb les victòries a les urnes i amb el ressò de la defensa del catalanisme feta per Robert a Madrid, els primers vuit mesos d'existència de la Lliga serviren per a posar de manifest que, davant la intransigència dels partits dinàstics envers les demandes catalanistes, la tàctica reformista i gradualista que preconitzava la Lliga tindria serioses dificultats per a assolir algun resultat positiu.

³⁰⁸ J.B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Curial, Barcelona, 1986, p. 51.

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 52.

³¹⁰ B. DE RIQUER, *op. cit.*, p. 220; J.B. CULLA, *op. cit.*, p. 52.

Per altra part, la progressiva dretanització de la Lliga provocarà les primeres protestes per part del sector liberal del partit, format per gent com Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joaquim Lluhí i Rissech, Joaquím Casas-Carbó, Joaquím Giralt i Verdaguer, etc., que integraven l'anomenat "grup de l'Ateneu". Durant l'any 1901, davant l'ascens electoral de la Lliga, aquestes protestes s'havien mantingut en un segon pla. Al llarg de l'any 1902, però, les tensions entre els sectors conservador i liberal de la Lliga no faran sinó augmentar, i acabaran sortint a la superfície l'any 1903, quan arribin els primers fracassos a les urnes.

Durant l'any 1902 la Lliga hagué de fer front a un seguit de circumstàncies adverses. La primera fou la conflictivitat laboral que esclatà a Barcelona els mesos de gener i febrer en protesta pels efectes de la crisi de sobreproducció que patia la indústria catalana des de 1900. Les protestes dels treballadors industrials s'havien iniciat a mitjan desembre de 1901 amb la vaga general dels obrers metal·lúrgics. Dos mesos després, el 16 de febrer, se sumaven a la vaga vint-i-cinc societats obreres barcelonines. S'iniciava així una vaga general que s'allargaria fins el dia 23 i provocaria l'aturada de vuitanta mil treballadors i el consegüent col·lapse de la ciutat.

Davant la vaga, la Lliga es trobà en una tessitura difícil. Com a representant dels interessos d'una fracció creixent de la burgesia catalana, no podia mostrar una actitud favorable a les demandes obreres; però tampoc no podia oposar-se obertament als treballadors, perquè la intenció de la Lliga era presentar-se com una força interclassista, com el partit de tots els catalans. Com indica Borja de Riquer, "calia cercar l'enemic en un altre lloc".³¹¹ Així, els regionalistes es dedicaren a culpar de la vaga el govern liberal, el qual, amb la seva política centralista, hauria desatés els interessos de l'economia catalana i l'hauria abocada a la crisi.

Les crítiques es dirigiren també als dirigents sindicals i als polítics republicans. Aquests, segons els regionalistes, haurien actuat en connivència amb el govern amb la finalitat d'atiar la lluita de classes a Catalunya i impedir així la unitat d'acció dels catalans davant el centralisme. Lerroux, sobre qui pesaven ja les acusacions d'haver estat enviat a Barcelona pel ministeri de Governació per tal d'aixecar els obrers catalans contra el catalanisme, es convertí, en la propaganda regionalista, en el paradigma del demagog a sou del govern. Naixia d'aquesta manera el que Joan B. Culla ha descrit com

³¹¹ B. DE RIQUER, *op. cit.*, p. 235.

la *teoria exògena del lerrouxisme*, és a dir, la creença que l'arrelament republicà a Catalunya era degut a l'acció d'un nucli reduït format per activistes i obrers immigrants emparats pel govern. En realitat, en presentar l'obrerisme català com un fenomen *importat*, el que pretenien els regionalistes era ocultar les seves pròpies servituds de classe i justificar l'escàs ressò que la seva oferta política havia trobat entre les masses obreres.³¹²

Superada, amb els equilibris dialèctics que hem indicat, la conjuntura conflictiva de gener-febrer de 1902, la Lliga es trobà amb nous contratemps. El 2 d'abril Prat de la Riba ingressava a la presó perquè "La Veu" havia reproduït una carta dels vinaters francesos -publicada a "L'Independant" de Perpinyà- que les autoritats militars espanyoles consideraven que incitava al separatisme. Durant els cinc dies que passà a la presó, Prat contragué la malaltia de Basedow, i a la tardor hagué de retirar-se durant deu mesos al sanatori francès de Durtal. Per altra part, el 10 d'abril Bartomeu Robert moria de sobte en un banquet dels metges municipals. La Lliga es quedava així sense el seu diputat més prestigiós i, temporalment, sense el director de "La Veu".

Tanmateix, al llarg de 1902 els regionalistes continuaren estenent la seva influència arreu de Catalunya. L'estiu d'aquest any la Lliga ja comptava amb delegacions a Sabadell, Lleida, Mataró, Girona, Granollers, Manresa, Olot, Vic, Falset i Vilafranca del Penedès i als barris barcelonins de Gràcia i la Barceloneta.³¹³ Al mateix temps els regionalistes intentaren establir aliances amb altres grups polítics regeneracionistes. L'octubre de 1902, per exemple, representants de la Lliga i de la Unión Nacional de Basilio Paraíso i Joaquín Costa es reuniren a Lleida per a acordar una acció parlamentària conjunta entorn de demandes com el concert econòmic i la descentralització administrativa. Però l'acord, conegut com el "Pacte de Lleida", no va tenir cap aplicació pràctica. Igualment, fracassaren els intents de la Lliga d'arribar a una entesa amb els nacionalistes bascos.

Durant l'any 1903 la Lliga entrà en una etapa de profunda crisi interna que s'allargà fins el 1905. L'origen de la crisi cal cercar-lo en l'absència d'un liderat clar i, sobretot, en les successives derrotes a les urnes. El primer daltabaix electoral es produí als comicis provincials de març de 1903. Els regionalistes hi acudiren coaligats amb el Comitè de Defensa Social, una força catòlica creada el mateix 1903 i situada a la dreta de la Lliga. La candidatura catòlico-regionalista comptà amb el suport de les

³¹² J.B. CULLA, *op. cit.*, ps. 55-56 i 460.

³¹³ B. DE RIQUER, *op. cit.*, ps. 245-246.

corporacions econòmiques i culturals barcelonines, dels carlins, dels catòlics i fins i tot de la Unió Catalanista. El triomf, tanmateix, correspongué a la Unión Republicana, una coalició que aplegava tot el republicanisme barceloní. Els republicans obtingueren 13.000 vots, enfront dels 8.500 de regionalistes i catòlics.

Les eleccions generals del mes d'abril representaren una nova desfeta per a la Lliga. En aquesta ocasió, les classes populars abandonaren el seu tradicional abstencionisme i votaren en massa pels republicans. Amb més de 35.000 vots, la Unión Republicana assolí una victòria abassegadora. Pel que fa a Lliga, s'havia presentat en solitari, perquè els elements liberals del partit s'oposaren a l'entesa amb carlins i catòlics, i obtingué només 11.000 vots. Mig any després, a les municipals de novembre, els republicans s'imposaren novament a la ciutat de Barcelona amb prop de 29.000 vots -enfront dels 12.400 dels regionalistes- i assoliren la majoria absoluta al consistori barceloní.

Al final de 1903, doncs, la iniciativa política a Barcelona estava a mans dels republicans. Gràcies a una tasca laboriosa de captació d'electors i de construcció d'una xarxa assistencial popular, Lerroux s'havia guanyat el favor d'una població obrera barcelonina que, després de la vaga de 1902 i la posterior desarticulació de l'anarquisme, s'havia quedat òrfena de dirigents i de programa.

Davant l'allau republicana, els regionalistes exhibiren una notòria manca de reflexos. Paralitzats per la retirada de Prat i per les disputes internes entre conservadors i centristes, no s'atreviren a obrir-se decididament cap a la dreta i intentar l'absorció completa de carlins, catòlics i monàrquics; en conseqüència, es quedaren sense els vots dels sectors més conservadors de la societat barcelonina. Però tampoc no gosaren presentar-se com una força de centre, i això els priva dels vots menestrals. La Lliga, en fi, es trobava en una cruïlla decisiva: havia de decidir si es definia com un partit de centre-dreta o com un partit de centre-esquerra. La visita d'Alfons XIII a Barcelona, programada per l'abril de 1904, precipitarà els esdeveniments.

La visita del rei havia estat idea del conservador Antoni Maura, president del govern des del desembre de 1903. Amb el viatge reial, Maura pretenia assolir tres objectius: enfortir el prestigi de la institució monàrquica en una ciutat on el republicanisme tenia una gran implantació, aturar la descomposició de les forces monàrquiques i iniciar l'apropament als sectors de la burgesia catalana que fins aleshores havien donat suport a la Lliga.

L'anunci del viatge enfrontà els dos sectors de la Lliga. El sector esquerrà era partidari de fer el buit a la visita reial, mentre que el sector conservador volia aprofitar el viatge per donar a conèixer al rei i al cap del govern les reivindicacions del catalanisme. Inicialment, predominà la posició abstencionista: tres setmanes abans del viatge, la junta directiva de la Lliga acordà -per majoria, no per unanimitat- no assistir a cap dels actes oficials de la visita. Però el 5 d'abril, el dia abans de l'arribada del rei, els regidors regionalistes a l'Ajuntament de Barcelona, entre els quals dominaven elements dretans, decidiren per nou vots a favor i set en contra assistir a la visita que el monarca faria a l'Ajuntament i presentar-li les demandes del catalanisme. Així, el dia 7 el regidor Francesc Cambó pogué exposar davant el rei les aspiracions de la Lliga. El sector dretà de la Lliga es posà decididament al costat dels regidors que s'havien entrevistat amb el rei. "La Veu", dirigida novament per Prat de la Riba, que ja havia tornat de França, donava notícia cada dia de les felicitacions que rebia Cambó pel seu discurs. Els dies posteriors, els catalanistes conservadors adreçaren nous missatges al rei en els actes celebrats a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i a la Cambra de Comerç de Barcelona i en les visites que realitzà a Girona, Lleida, Sabadell i Terrassa.

Finalitzada la visita s'obrí la crisi definitiva de la Lliga. Els membres del sector conservador destacaren que l'atenció prestada pel rei i per Maura als representants de la Lliga era beneficiosa per a la causa catalanista. Per al sector esquerrà, en canvi, l'apropament al monarca i al govern constituïa una traïció a l'esperit accidentalista del catalanisme. La crisi es tancà a favor dels conservadors, que en aquell moment eren majoria dins el partit. A la reunió celebrada el 20 d'abril, aconseguiren que la junta directiva de la Lliga es negués a condemnar l'entrevista de Cambó amb el rei; a continuació forçaren la dimissió de la junta i acordaren la creació d'una Comissió d'Acció Política amb amplis poders executius. El 18 de juny, en una altra reunió extraordinària, acordaren que aquesta Comissió, veritable òrgan de govern de la Lliga, estaria formada per Cambó, Prat de la Riba, Albert Rusiñol, Raimon d'Abadal i Jaume Carner; és a dir, per tres membres del sector dretà, un home de centre (Abadal) i un esquerrà (Carner). Davant un acord que els exclouia de la direcció política, els membres del sector liberal decidiren abandonar en bloc la Lliga. El catalanisme quedava ara dividit en dues tendències principals: el possibilisme regionalista de la Lliga i el catalanisme liberal i republicà dels ex-regionalistes, que el novembre de 1904 s'aplegaren al voltant del setmanari "El Poble Català". Al costat d'aquests dos sectors,

s'hi situà, en una posició marginal, el nou nacionalisme de la Unió Catalanista, dirigida des de 1904 per Domènec Martí i Julià.

Poc després de l'escissió del sector liberal es constituïa la Comissió d'Acció Política de la Lliga. La integraven només tres membres: Prat de la Riba, Duran i Ventosa i Cambó. El fet que els càrrecs de la Comissió fossin considerats vitalicis dóna una idea del poder d'aquest organisme, superior fins i tot al de la junta directiva. S'imposava d'aquesta manera el desig de Prat de dotar la Lliga d'una direcció homogènia. En endavant, els membres de la Comissió es repartirien les funcions polítiques: Prat s'encarregaria de la política catalana, Duran de la barcelonina i Cambó de l'espanyola. Tanmateix, poc després la Comissió s'ampliaria amb noves incorporacions, com les de Raimon d'Abadal i Calderó i Joan Ventosa i Calvell.

Com hem vist anteriorment, la Lliga havia estat des del seu naixement una força heterogènia, amb tres grups principals –conservadors, liberals i republicans- i sense un tàctica política definida. Ara, amb l'escissió dels elements esquerrans, la Lliga perd representativitat dins el moviment catalanista –es configura com una opció de centre oberta a la dreta- però guanya cohesió interna; la prova és que el proper cisma de la formació regionalista no es produirà fins al cap de divuit anys. Per altra part, la sortida dels republicans permet que s'imposin definitivament al si de la Lliga el possibilisme i el monarquisme defensats pel sector conservador.

Convalescent encara de la crisi viscuda l'any anterior, la Lliga es presentà a les eleccions provincials de març de 1905. Ho féu en solitari, desoïnt la proposta de coalició dretana que li adreçà el Comitè de Defensa Social. Segons Cambó, els regionalistes es negaren a formar part d'un bloc de dretes perquè això hauria suposat “donar a la Lliga una qualificació netament dretana que ens hauria afeblit i desnaturalitzat”.³¹⁴ Els resultats d'aquestes eleccions confirmaren el domini dels partits dinàstics a les quatre diputacions catalanes. Pel que fa a la Lliga, mantingué la seva reduïda representació a les diputacions de Barcelona i de Girona. No sembla, doncs, que l'escissió dels elements esquerrans tingués cap efecte significatiu en els resultats electorals dels regionalistes.

Durant els mesos de juny i juliol, “La Veu” realitzà, sota el títol d’“El perill castellà”, una intensa campanya contra l'aplicació per part del govern liberal de Montero Ríos d'un reglament que centralitzava a Madrid les oposicions i els concursos

³¹⁴ F. CAMBÓ, *Memòries (1876-1936)*, Alpha, Barcelona, 1981, p. 105.

a l'administració estatal. En protesta per aquest reglament, la Lliga féu públics dos manifestos, adreçats respectivament als ajuntaments i a l'opinió catalana, de contingut autonomista i regeneracionista, que serviren per a fixar el programa del partit després del cisma de 1904. Una altra contribució al corpus doctrinal regionalista fou, en aquest moment, el llibre de Lluís Duran i Ventosa *Regionalisme i federalisme*. En aquesta obra, Duran fa una crítica global del federalisme, és a dir, del catalanisme d'esquerra, i reforça la identificació entre regionalisme i conservadorisme.

Les eleccions generals del mes de setembre marcaren l'inici de la recuperació del regionalisme. A la ciutat de Barcelona s'imposaren els republicans, tot i que experimentaren un retrocés notable, mentre que la Lliga aconseguí 2.500 vots més que a les generals de 1903 i obtingué dues actes de diputats. Els regionalistes es beneficiaren de l'absència de candidats conservadors, provocada per la dissolució al començament de 1905 del Cercle Conservador de Barcelona. A la resta de Catalunya, les necessitats d'implantació territorial portaran la Lliga a pactar amb tots els grups polítics, amb preferència per les forces antidinàstiques. Aquest oportunisme donarà bons resultats: fora de Barcelona els regionalistes obtindran 6 diputats, 2 més que el 1903.

L'ascens de la Lliga culminà amb l'èxit obtingut a la ciutat de Barcelona als comicis municipals del mes de novembre. La Lliga aconseguí en aquestes eleccions 1.000 vots més que a les darreres generals, i veié com eren escollits els dotze candidats a regidors que havia presentat. Els republicans, de la seva banda, treien catorze regidors i es mantenien com la primera força del consistori barceloní.

Per a celebrar els bons resultats de les municipals, els regionalistes organitzaren el 18 de novembre un àpat popular que s'anomenà "Banquet de la Victòria". Uns dies després el setmanari regionalista "Cu-Cut!" publicà, a propòsit d'aquest banquet, un acudit on es ridiculitzava l'exèrcit espanyol. En resposta a aquest acudit, que formava part d'una campanya contra l'estament militar que aquest setmanari havia iniciat mesos endarrera, la nit del 25 de novembre un grup de militars de la guarnició de Barcelona assaltava i destrossava les redaccions del "Cu-Cut!" i "La Veu de Catalunya", així com la impremta on es tiraven aquestes publicacions.

La seqüència d'esdeveniments posterior és ben coneguda. Tota la premsa barcelonina, excepte la lerroxista, féu sentir la seva indignació pels fets, però el govern de Montero Ríos respongué suspenent les garanties constitucionals. Montero Ríos dimití a la darrerria de novembre, i el seu successor, el també liberal Segismundo Moret, presentà al començament de desembre una llei que situava sota jurisdicció militar els

delictes de paraula o per escrit contra l'exèrcit, la pàtria i els seus símbols. Aleshores el veterà líder republicà Nicolás Salmerón, en un discurs al Congrés, proposà als diputats de la Lliga d'actuar conjuntament contra l'anomenada llei de jurisdiccions. Els regionalistes, conscients de les enormes possibilitats que oferiria una coalició d'aquesta mena, s'hi sumaren immediatament. Posteriorment s'hi afegirien els nacionalistes republicans, la Unió Catalanista, els carlins, els republicans federals i els catalanistes independents; només els dos partits dinàstics i els republicans lerrouxistes se'n mantindran al marge. Naixia d'aquesta manera la Solidaritat Catalana.

La Solidaritat es constituí formalment en un míting celebrat a Girona l'11 de febrer de 1906. La nova coalició saltà al primer pla de l'actualitat el 20 de març, quan els diputats adscrits a la Solidaritat, trenta en total, abandonaven les Corts en protesta per l'aprovació de la llei de jurisdiccions. Dos mesos després, el 22 de maig, aquests diputats eren objecte a Barcelona d'una gran manifestació d'homenatge organitzada pel Comitè de la Solidaritat. Participaren a la manifestació més de 100.000 persones vingudes de tot Catalunya, i es pogué veure per primer cop desfilant junts a tradicionalistes, regionalistes i republicans.

Al llarg de 1906, l'efervescència solidària contribuï a la difusió del catalanisme dins i fora de Catalunya. El mes de juliol els regionalistes visitaren el País Basc, convidats per la Lliga Foral de Guipúscoa, i intervingueren en actes propagandístics de caire nacionalista. Fou ara també quan, en un intent de precisar les bases teòriques del catalanisme, Prat de la Riba publicà la que seria la seva obra més coneguda, *La nacionalitat catalana*. L'obra estava integrada per escrits de caràcter doctrinal que Prat ja havia publicat anteriorment; només hi afegí un capítol nou, referent a l'"imperialisme" catalanista, és a dir, a la necessitat que el missatge regeneracionista de la Lliga tingués adeptes fora de Catalunya i actués per tot Espanya com a ferment de modernització política. Per altra part, l'esquerra del catalanisme, agrupada entorn del setmanari "El Poble Català", s'aprofità també de l'auge de la Solidaritat. El maig de 1906 els republicans catalanistes convertiren aquest setmanari en diari, i el gener de 1907 es constituïren en un nou partit polític: el Centre Nacionalista Republicà.

Però els principals beneficiaris de l'auge de la Solidaritat són els regionalistes. De bon principi, els homes de la Lliga prenen la direcció efectiva del moviment. Per dos motius: per la sòlida implantació dels regionalistes a la ciutat de Barcelona, centre de la mobilització solidària i de la vida política catalana, i per la negativa dels lerrouxistes,

l'altre partit de masses de la ciutat, a incorporar-se al moviment.³¹⁵ Gràcies a la seva hegemonia dins el bloc solidari, els regionalistes aprofiten la intensa campanya de propaganda de la Solidaritat per difondre arreu del país el seu missatge autonomista. Francesc Cambó, representant regionalista al Comitè de la Solidaritat i líder real del moviment, enforteix la seva posició al capdavant de la Lliga i es converteix ara en el dirigent més popular del catalanisme, ocupant així el lloc que havia deixat vacant la mort de Bartomeu Robert. Per altra part, la Solidaritat permet a la Lliga dividir els republicans, marginar els lerrouxistes, disposar d'una plataforma de negociació davant el govern de Madrid i recuperar, en definitiva, la posició preeminent que havia perdut el 1903.

Convertida des de començament de 1907 en coalició electoral, la Solidaritat acudeix per primer cop a les urnes a les eleccions provincials del mes de març d'aquest any. En els cinc districtes on es presenta (tres de Barcelona i dos de Girona), la coalició solidària obté un triomf rotund: 24 de les 36 actes de diputats en joc en aquests districtes seran per als solidaris. En un fet sense precedents a la història de la Restauració, les forces dinàstiques perden el govern de les diputacions provincials de Barcelona i de Girona, que passa a mans dels solidaris.

Pel que fa a la Lliga, el triomf solidari permetrà situar dos regionalistes al capdavant dels governs provincials de Barcelona i Girona. Durant sis anys, des de la seva constitució el 1901, la Lliga havia estat un grup de pressió i de propaganda polítiques amb una presència reduïda però permanent al parlament espanyol i als àmbits municipal i provincial; ara, de la mà de la Solidaritat, esdevenia per primera vegada un partit de govern.

L'èxit obtingut a les provincials animà els solidaris a presentar-se a les eleccions generals del 21 d'abril. Ho feren entorn de l'anomenat Programa del Tívoli, un document redactat per Prat de la Riba on es reivindicava l'autonomia regional i municipal. Aquesta vegada la victòria de la coalició fou encara més abassegadora: les candidatures solidàries obtingueren 40 dels 44 escons que hi havia en joc a Catalunya; els lerrouxistes, que només s'havien presentat en 11 circumscripcions, no aconseguiren cap diputat. Un dies més tard, a les eleccions a senadors eren escollits 16 candidats solidaris.³¹⁶ D'aquesta manera es formava a les dues cambres parlamentàries, i sobretot

³¹⁵ I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, I, Edicions 62, Barcelona, 1973 (2ª ed.), p. 72.

³¹⁶ J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, Destino, Barcelona, 1970, ps. 92-99.

al Congrés dels Diputats, una nodrida minoria catalana que constituïria la novetat més destacada de la nova legislatura.³¹⁷

Primeres accions en defensa del català (1901-1902)

La crònica de l'activisme lingüístic de la Lliga Regionalista a l'etapa 1901-1902 ha de començar forçosament pel debat sobre el catalanisme que, com ja hem dit, tingué lloc al Congrés el mes de juliol de 1901, en motiu de la presentació dels diputats regionalistes. El primer a referir-se a la llengua catalana en aquest debat fou Segismundo Moret, en aquell moment ministre de Governació de l'executiu liberal que presidia Sagasta. Després de qualificar el catalanisme de "*fuegos fatuos que salen de la descomposición de las tumbas*" i d'acusar els catalanistes de pretendre "*salir de la unidad de la Patria para crear un particularismo especial*", Moret afirmà que els catalanistes defensaven "*la idea peregrina de la destrucción de la lengua madre*" i presentà la recuperació literària del català com un moviment contrari a la literatura i la llengua castellanes: "*ese deseo de hablar una lengua particular en cada región, noción que no tuvo nunca en la mente D. Víctor Balaguer, que introdujo los juegos florales en España; idea que ha nacido como un áspid venenoso en el caliz de las flores, y que trayendo el recuerdo de nuestra literatura provenzal y de los antiguos trovadores, ha venido veinticinco años después de su introducción en España a representar la negación precisamente de las galas de nuestra literatura y de la gloria de nuestra lengua.*"³¹⁸

Afegí Moret que el que més el sorprenia era que el "*particularismo de lengua*" que defensaven els catalanistes comptés amb el suport d'una part del clergat català. En aquest sentit, posà l'exemple d'un bisbe català -es tractava probablement de Torras i Bages- que en un llibre havia demanat "*que se abandone ese medio de comunicación, de civilización, de progreso, ese medio en virtud del cual todos los hijos de la misma madre podemos pensar y decirnos lo que sentimos, y se sustituya por un lenguaje en virtud del cual, no ya las ideas, pero aún los sentimientos, no pueden comunicarse.*" La

³¹⁷ Per altra part, l'influx de la Solidaritat arribà ara al País Valencià. Els solidaris donaren suport als valencianistes i als republicans de Rodrigo Soriano, enfrontats al republicans de Blasco Ibáñez. El mes de juny, una representació de la Solidaritat assistí, malgrat les amenaces dels blasquistes, a la Primera Assemblea Regionalista Valenciana, organitzada per l'entitat "València Nova" (A. CUCÓ, *El valencianisme polític (1874-1936)*, Lavínia, València, 1971, ps. 65-67).

³¹⁸ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 24, 9-VII-1901, p. 446.

defensa del l'ús del català a la predicació i al catecisme, concloué Moret, entrava en contradicció amb “*las nociones de la religión católica, de la historia eclesiástica y de las creencias cristianas*”.³¹⁹

La qüestió de la llengua tornà a aparèixer a la sessió del 19 de juliol, durant la intervenció de Bartomeu Robert. En el que era el seu primer discurs al Congrés, Robert es referí a les tres demandes principals del regionalisme, a “*la triple base que nosotros deseamos en estos momentos*”: el concert econòmic, la conservació del dret català i el respecte per la llengua catalana. Sobre aquest darrer punt, afirmà que “*el idioma es, precisamente, la característica de todo pueblo; la característica de su personalidad. El día que matéis el idioma de una región, habéis matado la región. Por eso deseamos nosotros que viva el catalán, que viva el gallego, que viva el andaluz, que viva el euskaro.*” A continuació digué que els regionalistes volien aconseguir que fos permès l'ús del català als àmbits oficials, i esmentà dos d'aquests àmbits: l'administració de justícia i els telegrams.³²⁰

El president del govern, Sagasta, s'encarregà de respondre a Robert. Després d'assegurar -en un frase que fou aplaudida pels diputats i que s'havia de fer cèlebre- que “*Cataluña ha sido el hereu de la pobre España*”, Sagasta explicà que, contra el que havia dit Robert, les tendències dominants arreu d'Europa eren el centralisme i l'unilingüisme oficial, i posà l'exemple de la política de germanització lingüística duta a terme per l'Imperi Alemany des del final del segle XIX.³²¹

Intervingué després el regionalista Albert Rusiñol. Començà el seu discurs advertint els diputats que ell no era orador i que era la primera vegada que s'atrevia a parlar davant el Congrés. I afegí: “*y me cuesta gran dificultad traducir de mi idioma al vuestro.*” Segons que consta en el diari de sessions del Congrés, aquestes darreres paraules provocaren grans protestes per part dels diputats. Des de l'hemicicle arribaren crits d’“*Aquí no hay idiomas*”. El president de la cambra demanà ordre i sortí en defensa

³¹⁹ *Ibid.*, p. 446-447.

³²⁰ Aquestes foren les paraules de Robert: “*Nosotros consideramos capital eso del lenguaje aplicado á actos de vida oficial, y sobre todo en lo referente á los Tribunales de justícia; porque hacer lo contrario, señores, es un verdadero horror [...] Cuando yo veo, v. gr., que á un catalán, si va á enviar un telegrama escrito en su lengua, no se le permite, y en cambio un telegrama escrito en lengua francesa ó alemana pasa sin dificultad, yo no puedo menos que protestar.*” (“Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 33, 19-VII-1901, p. 750).

³²¹ Sobre aquesta qüestió, Sagasta digué: “*¿Sabe S.S. lo que ha hecho el emperador de Alemania, ése emperador á quien S.S. con justicia ha alabado tanto? Pues ese Emperador ha aumentado el servicio militar á todo el que no sepa bien el idioma oficial, el alemán. De manera que ese emperador va por el camino contrario al que S.S. señala. ¿Y sabe S.S. lo que ha hecho con las provincias que fueron francesas? Seguramente lo sabe S.S. ¿Para qué lo he de decir yo ahora? ¿Sabe S.S. lo que se hace en todas partes? Lo contrario de lo que S.S. desea.*” (*Ibid.*, p. 751).

de Rusiñol: “*El Sr. Rusiñol ha dicho una cosa de sentido común, á saber: que su lengua maternal es distinta de la castellana; no ha podido decir, y yo no se lo hubiera consentido, que la lengua española no sea la lengua oficial.*” Finalment Rusiñol pogué prendre de nou la paraula i digué que “*despues de todo, el catalán es mi idioma, é ingenuamente yo he de justificar el que no sepa expresarme con la elocuencia con que otros pueden hacerlo, poseyendo mejor que yo el castellano. Sino que todo lo que viene de Cataluña os alarma de una manera inexplicable. (No, no)*”.³²²

Encara hi hagué en aquesta sessió una altra referència a la llengua. En un moment de la seva intervenció, el conservador Romero Robledo preguntà a Robert si els regionalistes eren partidaris de les Bases de Manresa. Robert respongué que defensaven les Bases de Manresa “*en su esencia*”. Aleshores Romero Robledo li preguntà: “*¿Es de la esencia del programa de Manresa la declaración de oficial para el idioma catalán, en sus relaciones con las demás regiones que han de formar esa patria fantástica que todavía o por ahora SS. SS. aclaman?*”. Robert respongué que sí.³²³

Però aquestes declaracions de principis, com ja hem dit, tardaran encara molts mesos a traduir-se en propostes de promoció real del català. De moment, els regionalistes es limiten a exposar les seves reivindicacions lingüístiques a la premsa i al Congrés dels Diputats. Al mateix temps, s’ocupen també de criticar els qui consideren enemics de la llengua catalana. Al començament del mes de setembre, el ministre d’agricultura Miguel Villanueva visità Vilafranca del Penedès, en motiu de la celebració del tradicional certamen organitzat pel “Centro Agrícola del Panadés”. Des de les pàgines de “La Veu”, els regionalistes realitzaren una intensa campanya contra el ministre. Entre altres coses, “La Veu” retreia a Villanueva les declaracions que havia fet contra el català durant el debat sobre la pastoral de Morgades. Entorn d’aquest fet, “La Veu” es preguntava: “*¿Qué hi ve á fer á n’aquesta festa catalana el senyor Villanueva? ¿qué hi ve á fer l’home que, pera fer desapareixe la llengua y l’ánima catalanas, incitava al Govern conservador en las sessions del Senat de l’any passat á que tractés a Catalunya com Prussia a l’Schlewig Holstein, es á dir, com pais conquistat? ¿es que ve á cohibir las manifestacions de la nostra ánima y la expressió dels nostres sentiments en la llengua nostra y de nostres passats?*”. I en referència als qui havien convidat al ministre, el diari regionalista afirmava: “*Cobarts y catalans degenerats y no cortesés seran els qui amaguin el seu pensament y els sentiments digníssims de patria y els*

³²² Ibid., p. 752.

³²³ Ibid., p. 754.

disfrassin en aquesta ocasió ab expressions y ab llengua fingidas y estrangeras.”³²⁴ “La Veu” destacà també el fet que durant la seva estada a Vilafranca el ministre s’havia abstingut d’anar a cap acte públic on es fes servir la llengua catalana (no havia assistit ni a la inauguració de la galeria de vilafranquins il·lustres, ni als certàmens literaris ni a les funcions teatrals).³²⁵ Així mateix, el diari regionalista criticà durament que el certamen del “Centro Agrícola del Panadés”, que sempre s’havia fet en català, s’hagués celebrat en aquesta ocasió en castellà.³²⁶

Unes setmanes després, “La Veu” responia a un article del periodista madrileny Ernesto Bark, publicat al diari lerrouxista “El Progreso”. En aquest article, Bark es referia a les pretensions lingüístiques dels regionalistes i es preguntava: “¿Creen de buena fe [els catalanistes] que vale la pena de conservar la lengua catalana como muralla de China de Liliput, cuando buscamos reducir en lo posible las vallas lingüísticas que todavía separan entre sí a los 1.500 millones de hermanos que habitan el globo? ¿No es esto un sueño de reaccionarios empedernidos? [...] El progreso, la libertad, son en Francia y España necesariamente jacobinos, porque así lo exigen las circunstancias y el carácter de los países respectivos.”³²⁷ “La Veu” replicà dient que aquestes afirmacions eren una prova de “l’odi á la llengua catalana y á Catalunya” que existia entre els dirigents i intel·lectuals lerrouxistes. Darrera aquest odi, afegia el diari regionalista, hi havia la voluntat de castellanització de Catalunya: “El diari den Lerroux ens condemna en nom del progrès y la llibertat á la República jacobina centralista y... castellana.”³²⁸

A mitjan novembre la qüestió de la llengua catalana tornà a ser motiu de polèmica a les Corts. A la sessió del 20 de novembre, en el curs d’un nou debat sobre el catalanisme,³²⁹ Romero Robledo acusà l’anterior president del govern, Francisco Silvela, d’haver afavorit durant el seu mandat l’expansió de l’ús públic del català. Concretament, li retragué que hagués permès l’ús del català als telègrafs i que no hagués evitat l’aplicació a Catalunya de la pastoral de Morgades. Romero Robledo explicà també que la llengua era el fonament de la nacionalitat: “Ningún vínculo une tan estrechamente á los hombres como el del idioma. La lengua establece el comercio de

³²⁴ Altre ministre en campanya, “La Veu de Catalunya”, 30-VIII-1901; cursiva a l’original.

³²⁵ Desde Vilafranca, “La Veu de Catalunya”, 3-IX-1901; *El Sr. Dato y'l Sr. Villanueva a Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 6-IX-1901.

³²⁶ Desde Vilafranca. *Passem comptes*, “La Veu de Catalunya”, 7-IX-1901.

³²⁷ “El Progreso”, 6-X-1901, citat a J.B. CULLA, *op. cit.*, p. 97.

³²⁸ *En Lerroux contra Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 8-X-1901.

³²⁹ Un resum d’aquest debat, a B. DE RIQUER, *op. cit.*, ps. 222-224.

*las inteligencias, el trato, el cambio de los afectos y la comunidad de los esfuerzos inspirados en el bien y engrandecimiento de un país.” Adreçant-se directament a Silvela, preguntà: “¿Es que el jefe de los conservadores entiende que la obra de los siglos, de la unificación del idioma que viene persiguiéndose en Cataluña y en otras provincias es una obra baladí que puede abandonarse sin consecuencias para la unidad de la Patria? [...] ¿Será mucho que yo pida para la lengua de Cervantes, para la lengua de España y de sus Reyes, será mucho que pida lo que piden los catalanistas para el idioma catalán?”.*³³⁰

Així mateix, Romero Robledo considerà innacceptable que el català es pogués convertir en la llengua oficial en les relacions de Catalunya amb el govern central, tal i com preveien les Bases de Manresa. Digué que això equivaldria a posar damunt l'Estat “*el sello de la humillación*”. Donà a entendre que, en un moment de crisi política i moral com el que s'estava vivint a Espanya, calia fer tot el possible perquè el castellà continués essent un factor de cohesió identitària: “*¿Es que la lengua no es un elemento de nacionalidad que es necesario en épocas tan tristes como las presentes guardar como un tesoro de todo atentado?*”. Finalment, denuncià la “imposició” del català a Catalunya en els àmbits de la predicació i la doctrina: “*el Obispo Morgades, el Obispo de Vich y el clero catalán, enemigo de la unidad española, haciendo más política que religión, obligan a rezar en catalán, ponen en la puerta de las iglesias los anuncios en catalán, excluyen el culto, ¡oh injusticia é iniquidad y vergüenza!, excluyen el culto á los que hablan la lengua de la madre Patria, de aquella Patria generosa que tanto ha hecho y tanto está dispuesta á hacer por el engrandecimiento de aquellas provincias*”.³³¹

Cinc dies després Bartomeu Robert s'encarregà de respondre a Romero Robledo. El diputat regionalista recordà que els bisbes catalans mai no havien pretès excloure el castellà de la predicació a Catalunya, i que, en qualsevol cas, les disposicions a favor de l'ús del català a l'àmbit eclesiàstic estaven inspirades en el dret canònic i en els dictats del Concili de Trento, en el qual, indicà, “*se impuso la obligación de que la doctrina cristiana y las oraciones se enseñasen en cada pueblo según su respectivo idioma (Rumores), según el lenguaje vulgar de cada país*”.³³²

³³⁰ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 65, 20-XI-1901, p. 1679.

³³¹ *Ibid.*, p. 1680

³³² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 69, 25-XI-1901, p. 1827.

A la sessió del dia següent, Robert consignà la importància que tenia la llengua en l'ideari regionalista. Explicà que entre les bases essencials del programa de Manresa “*hay una que nosotros defenderíamos a todo trance, y hasta sería la última á que renunciaríamos, porque se refiere a lo que nos da carácter: el idioma.*” Per a Robert la llengua era “*ese nexo inexplicable, desconocido, entre el pensamiento y la palabra; eso es el idioma, y eso para nosotros, por consiguiente, es esencial.*” Això no volia dir, afegí, que els regionalistes rebutgessin l'ús d'altres idiomes, i sobretot del “*hermoso y sonoro idioma castellano*”. Però l'ús del castellà per part dels catalans, conclogué Robert, no havia de suposar la marginació del català a Catalunya: “*¿por ventura nosotros no hacemos esfuerzos para aprender y usar el idioma castellano? ¿No hablo yo en castellano? ¿No escribo en castellano? Pues así como yo, hay tantos y tantos en Cataluña que se glorian de cultivar el idioma castellano. Pero ¿qué tiene que ver con quitar al pueblo catalán su idioma propio?*”.³³³

En aquest mateix debat hi hagué encara dues intervencions més sobre la llengua. Romero Robledo insinuà que el govern espanyol hauria de seguir la mateixa política lingüística que l'Imperi Alemany havia aplicat a Alsàcia i Lorena. Explicà que el govern alemany havia pres mesures per “*proscribir en todo lo posible el uso del francés, convencidos los dominadores de que sólo la lengua, como caudal por donde corre, circula y llega al entendimiento y al alma la comunidad del sentimiento y del pensamiento, es un elemento poderoso, el mayor y más grande para conseguir la unidad, para fundir la contraposición de intereses y aspiraciones en pugna.*” Després censurà els clergues catalans que “*convierten la cátedra del Espíritu Santo en club político, queriendo restablecer la lengua catalana allí donde había desaparecido*”. A continuació assegurà que el pas del temps jugava a favor del castellà: “*la civilización ha ido difundiendo la cultura y ha ido estrechando el círculo y haciendo desaparecer esos idiomas distintos, que no son más que barreras que se levantan entorpeciendo la comunicación entre los pueblos que forman parte de la misma nacionalidad.*”³³⁴

Finalment, afirmà que les reivindicacions lingüístiques eren poca cosa més que el caprici d'una minoria, perquè a Catalunya, digué, la major part de la població desconeixia el català: “*¿Si yo no sé siquiera si saben el catalán todos los representantes del catalanismo! [...] Pero ahora queréis poner de moda el aprender el catalán, que en Cataluña lo ignora la inmensa mayoría. Se me dirá que son las clases acomodadas. No;*

³³³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 70, 26-XI-1901, p. 1865.

³³⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 72, 28-XI-1901, p. 1929.

ahí tenéis al Sr. Lerroux, que iba á la cabeza de las clases proletarias, de las masas socialistas y libertarias. ¿En que lenguaje se dirige á ellas el señor Lerroux, que no sabe el catalán? Allí las clases altas y las bajas saben el castellano, saben expresar sus sentimientos en castellano, y acuden al requerimiento de que les habla el lenguaje nacional.”³³⁵

L'altra intervenció on es tractà la qüestió del català fou la de Francisco Silvela. Com hem dit, Romero Robledo havia criticat el fet que Silvela hagués autoritzat que s'emprés el català als telegrams. Silvela replicà que cap govern no tenia dret a impedir que “*en las relaciones particulares, fuera de las relaciones oficiales*” els ciutadans empresin la llengua que els semblés més convenient. “*¿Dónde esta el derecho para cohibir á ningún ciudadano de esa manera en ningún país libre?*”, es preguntà. Per a Silvela, en fi, prohibir els telegrams en català suposaria inferir als catalans “*un agravio que los constituiría en inferioridad respecto de los que emplean otros idiomas, de todos los idiomas extranjeros y aun de la correspondencia con cifra, que está autorizada dentro de los telegramas.*”³³⁶

Dos mesos després d'aquest debat, “La Veu” es feia ressò d'una polèmica suscitada a l'Ajuntament de Palma de Mallorca entorn de l'ús del català a les sessions municipals. Vegem breument el desenvolupament d'aquesta polèmica. Al principi del mes de febrer de 1902, el governador civil de Palma de Mallorca envià un ofici a l'alcalde d'aquesta ciutat advertint-lo que l'Ajuntament no podia fer servir en els seus actes oficials cap altra llengua que el castellà. El motiu de l'ofici era que a la darrera sessió municipal el regidor Francesc Villalonga, pertanyent al grup republicà autonomista, s'havia expressat en català. L'afer es discutí en dues sessions municipals. A la primera, celebrada el 5 de febrer, l'alcalde donà lectura a l'ofici del governador i demanà als regidors que en endavant s'expressessin únicament en castellà. A continuació intervingueren Villalonga i un altre regidor autonomista, Lluís Martí; malgrat les admonicions de l'alcalde, ambdós regidors parlaren en català. Martí al·legà que els ajuntaments de Barcelona i de València empraven habitualment la llengua pròpia a les sessions públiques, i que l'ofici governatiu estava mancat de base legal, perquè no existia cap llei que prescrivís l'ús exclusiu del castellà en els actes del consistori. Altres regidors parlaren en castellà però defensaren el dret de fer servir la

³³⁵ *Ibid.*, p. 1930.

³³⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 73, 29-XI-1901, p. 1971.

llengua pròpia.³³⁷ La discussió es reprengué a la sessió del 13 de febrer. L'alcalde tornà a sol·licitar els regidors que empresin el castellà, però la majoria d'ells feren les intervencions en català. La reunió acabà amb l'acord d'encomanar a una comissió dels advocats de l'Ajuntament que emetés un dictamen sobre la qüestió.³³⁸

Com hem dit, aquesta polèmica fou seguida amb interès des de les files regionalistes. Els homes de la Lliga es posicionaren des del primer moment contra l'ofici governatiu i al costat dels regidors autonomistes. A la ressenya que publicà "La Veu" de la sessió del 5 de febrer, es restava importància a l'ofici –es deia que aquest "no té cap fonament legal, ni pertant hi há pera qué atendrel"- i es lloava, en canvi, l'actitud dels regidors i la reacció del públic:

"L'actitut digna dels regidors republicans autonomistas del Ajuntament de Palma ha fet fracassar la disposició governativa. Per aixó cal felicitals.

Mes aquesta actitut no tindria tanta importancia si no vingués acompanyada com vé pels aplausos de la part més sana del poble mallorquí, que's va sentint cada día més fort dintre d'ell mateix y més desitjós de restaurar sa personalitat propia.

La planxa del Governador civil de Palma haurá servit, per lo que serveixen todas las vexacions del centre, això es pera avivar l'amor a la terra y fer creixe y volar l'esperit regionalista."³³⁹

Davant la possibilitat que el governador civil de Palma decretés la suspensió del consistori per haver desatès el seu advertiment, els regionalistes iniciaren una campanya de pressió des de "La Veu". A més, els quatre diputats regionalistes per Barcelona enviaren un telegrama de felicitació al regidor Villalonga i s'oferrin per defensar a les Corts el dret d'emprar el català a l'Ajuntament de Palma.³⁴⁰ Així mateix, Villalonga

³³⁷ *El mallorquí a l'Ajuntament de Palma*, "La Veu de Catalunya", 8-II-1902.

³³⁸ *Mallorca y Catalunya. La darrera sessió de l'Ajuntament de Palma*, "La Veu de Catalunya", 8-II-1902.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ Aquest telegrama havia estat redactat inicialment en català, però el servei de telègrafs de Barcelona no l'admeté en aquesta llengua i s'hagué d'enviar en castellà. L'encarregat del servei al·legà que el català no es podia fer servir als telegrams perquè no estava inclòs en el conveni de Berna, un conveni que regulava les comunicacions internacionals. "La Veu" protestà dient que el conveni de Berna era vàlid únicament per a les relacions entre estats, i que aplicar-lo a l'interior d'Espanya significava establir "un principi separatista o de desintegració." Afegia el diari regionalista:

"Es molt curiós y molt espanyol dels que cobren aixó d'aplicar el conveni dintre d'Espanya, quan las demás nacions del conveni no l'aplican en las relacions internacionals, tota vegada que de Fransa y d'Italia y de Suissa's pot telegrafiar en català a todas parts del món.

El Govern francès va cuidar d'incloure en el conveni quatre dels idiomas que's parlan a Fransa: el Govern espanyol no va recordarse del català per mor d'inconsutilidad y d'altras cosas per l'istil.

Es denigrant que els catalans se vegin obligats a usar un idioma que no es el seu; que'ls diputats per Barcelona no pogan telegrafiar ab la llengua que parlan els milers d'electors que'ls han votat." (*Sempre'ls mateixos*, "La Veu de Catalunya", 9-II-1902).

rebé un telegrama de la direcció de la Lliga Regionalista, al qual respongué amb un altre telegrama on afirmava: “*Agradecemos vuestras felicitaciones y vuestro apoyo. Resistiremos la orden arbitraria. Nada superior a nuestro derecho.*”³⁴¹ També Prat de la Riba, en qualitat de director de “La Veu”, adreçà un telegrama de suport a Lluís Martí, un altre dels regidors que havia destacat en la defensa del català. Aquest respongué amb el telegrama següent:

“Vostre telegrama demostra que’ls que en altre temps formaren la Nació més civilisada d’Europa y l’Estat més gloriós de Espanya, no volen morir.

Agraim a La Veu sa felicitació y l’apoyo que’ns ha ofert y encomaném la defensa del nostre dret als ilustres patriotas que’s troban al devant del nostre renaixement nacional.”³⁴²

Durant més d’una setmana, “La Veu” publicà diàriament els nombrosos telegrames que les publicacions i entitats catalanistes enviaren als regidors Villalonga i Martí.³⁴³ El diari regionalista presentà Francesc Villalonga com un heroi de la lluita pels drets del català. El 17 de febrer publicava un retrat d’aquest regidor amb el peu següent: “D. Francesch Villalonga, defensor dels drets sagrats de la llengua del país en l’Ajuntament de Palma de Mallorca”.³⁴⁴

Uns dies abans, l’11 de febrer, un editorial de “La Veu” explicava que l’acció del governador civil de Mallorca no era un fet aïllat, sinó que obeïa “al fi preconcebut d’ofendre la llengua catalana”. Deia “La Veu” que el govern, en el seu intent d’“atentar al lliure ús de nostre idioma en las corporacions oficials”, havia escollit l’Ajuntament de Palma per fer un “ensaig de prohibició”, perquè creia que comptaria amb el suport del “caciquisme vell” de la ciutat. El diari regionalista celebrava que el consistori de Palma hagués reaccionat en defensa dels “drets de la nostra parla, que en aquesta ocasió representaven els drets de nostra nació, els drets de nostra rassa.” I afegia: “El Govern ha esguerrat el tret ab la seva mida. La nostra llengua seguirá parlantse a l’Ajuntament de Palma y seguirá parlantse en tots els Ajuntaments ahont bons catalans hi siguin. Y

³⁴¹ “La Veu de Catalunya”, 11-II-1902.

³⁴² *Ibid.*

³⁴³ Alguns d’aquests telegrames, com el de la revista “Joventut” o el d’un grup d’estudiants de la facultat de medicina de Barcelona, estaven redactats en francès perquè els telegrafistes no els havien admès en català.

³⁴⁴ “La Veu de Catalunya”, 17-II-1902.

entretant l'esperit de nostra nacionalització a la nova batzegada centralista, revifarà de valent entre'l poble mallorquí.”³⁴⁵

Mesos després eren els propis regionalistes els que impulsaven una iniciativa en favor del reconeixement públic del català a l'Ajuntament de Barcelona. Fins aquell moment, els regidors de la Lliga s'havien limitat a parlar en català a les sessions municipals.³⁴⁶ Ara, el maig de 1902, en motiu de la discussió del nou reglament de personal de l'Ajuntament, donaren un pas més en la catalanització del consistori, amb la presentació d'una proposta perquè s'establís la comprensió oral i escrita del català com a requisit per a ingressar al cos de treballadors municipals. La proposta, impulsada pels regidors Francesc Cambó i Bonaventura Plaja, fou aprovada a la sessió de l'1 de maig per 24 vots a favor i 3 en contra. A la mateixa sessió el també regionalista Puig i Cadafalch presentà una esmena demanant que als treballadors municipals se'ls exigís no només la comprensió del català, sinó també la capacitat de parlar aquesta llengua. Després d'una tensa discussió, la proposta de Puig fou rebutjada per 22 vots contra 10.³⁴⁷

També en aquesta sessió els regidors republicans aconseguiren que s'aprovés una proposició que establia que els treballadors de l'Ajuntament havien de posseir la nacionalitat espanyola. Aquest fet, juntament amb l'actitud dels republicans en la votació de la proposta de Puig, motivà les crítiques de “La Veu”. Per al diari regionalista, el capteniment dels republicans entrava en contradicció amb els principis universalistes, democràtics i federalistes que havia proclamat tradicionalment el republicanisme:

“Els republicans, com a universalistes, tanquen als sabis estrangers las portas del Ajuntament de Barcelona, com a demócratas las barran als humils y als lletrats, y com a federales, a la llengua de la seva regió.

Per ells, universalistes, no hi há món fora de les fronteres nacionals, ni es poble, ni es ciudadá, ni es digne de ser atés qui no entén la llengua oficial.”

³⁴⁵ *La qüestió mallorquina*, “La Veu de Catalunya”, 11-II-1902. Sobre l'afer de l'Ajuntament de Mallorca “La Veu” publicà també l'article de Gabriel Alomar *La llibertat de l'idioma* (“La Veu de Catalunya”, 26-II-1902).

³⁴⁶ Segons el testimoni de Joan Ventosa i Calvell, els regionalistes realitzaren la “gran obra de parlar en català a les sessions” des del mateix moment que accediren al consistori, el novembre de 1901. Ignorem, perquè Ventosa no ho indica, si els regionalistes foren els primers a parlar en català i si sempre s'expressaren en aquesta llengua. (J. VENTOSA I CALVELL, *El moment actual de Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 24-VII-1923).

³⁴⁷ “La Veu de Catalunya”, 2-V-1902.

“La Veu” presentà l’episodi com un cas d’hipocresia política. Acusà els regidors republicans de practicar, amb relació a l’accés a l’administració municipal, un “*chauvinisme estrany*”; al mateix temps, els retragué que “en nom de l’amor a la fraternitat universal” es comportessin com a “*enemichs de sa propia terra y de sa manifestació més genuina: el llenguatge*.”³⁴⁸

Per altra part, la proposta dels regidors regionalistes fou objecte, a les Corts, de les crítiques de Romero Robledo. En el curs de la discussió sobre els incidents ocorreguts a la festa dels Jocs Florals, on havia estat xiulada pel públic la bandera espanyola, Romero Robledo explicà que, segons que havia llegit en un diari republicà, “*los catalanistas han echo una moción para que no haya más empleados que los que sepan el catalán, y si no alcanzan á cubrir las plazas, que éstas se provean en extranjeros, y que sean preferidos los de otras naciones a los españoles*”.³⁴⁹ El diputat conservador assegurà que els regionalistes pretenien “*expulsar y arrebatárles el pan á los empleados municipales que no saben la lengua catalana, y sustituir a los que faltan por extranjeros*”. Afegí que la iniciativa dels regionalistes afectava a “*á la dignidad a la Monarquia y a la integridad de la Patria*” i constituïa un “*atentado a la unidad nacional*”. Per aquest motiu, demanà al govern que, en lloc d’escudar-se en una actitud de respecte “*que sería por todos conceptos censurable*”, prengué les mesures dissuassòries corresponents; no especificà, però, quines havien de ser aquestes mesures.³⁵⁰

Li respongué el ministre de la Guerra, marquès de Tenerife, qui manifestà el descontentament del govern per la proposta de la Lliga –“*yo soy el primero que me lamento*”, digué- i explicà que, tanmateix, el govern havia de cenyir-se al marc legal existent: “*el Gobierno tiene que respetar las leyes, y dentro de esas leyes profesa los principios que el Sr. Romero Robledo profesa, y si encuentra medio para evitar que esto se repita, lo hará. Y si es preciso traer leyes á las Cortes para esto, lo hará también*.”³⁵¹ Romero Robledo replicà dient que la llei municipal vigent, en el seu article 189, establia per als ajuntaments “*la prohibición absoluta de salir de sus facultades y extralimitarse con carácter político*”; el govern, però, s’abstingué de prendre cap iniciativa en aquest assumpte.³⁵²

³⁴⁸ *Republicans reaccionaris*, “La Veu de Catalunya”, 3-V-1902; cursiva a l’original.

³⁴⁹ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 28, 6-V-1902, p. 696.

³⁵⁰ *Ibid.*, p. 698.

³⁵¹ *Ibid.*

³⁵² *Ibid.*

Malgrat les reprovacions que arribaven des del Congrés dels Diputats, els regionalistes continuaren insistint en la catalanització de l'Ajuntament. El 14 d'octubre els regidors Pella, Cambó i Plaja presentaren una proposició perquè les escoles que rebien subvenció municipal fossin obligades a ensenyar la llengua catalana i la història de Catalunya. En la defensa d'aquesta proposició, Pella assegurà que l'Ajuntament tenia el dret i el deure de posar condicions a les escoles que subvencionava. En referir-se a l'ensenyament del català, digué que es tractava d'una "qüestió d'interès gravíssim, de gran transcendència per als alumnes de les escoles que subvencionem" i que el consistori tenia la obligació de "procurar pel prestigi del nostre idioma, del idioma que'ns servim, ab el que pensem y ab el que'ns comuniquem els nostres pensaments; de aquell idioma que tant estimem y que tant despreciat es en altrás parts."

Pella demanà la col·laboració dels regidors de la coalició republicana, perquè, afirmà, l'ensenyament del català seria particularment beneficiós per als treballadors. Dirigint-se als republicans, els digué: "Sou vosaltres els que haurieu d'haver presentat aquesta proposició, perquè precisament ab aixó se'ls fa un gran bé." En aquell moment, explicà, els fills dels obrers catalans rebien l'ensenyament en una llengua que no entenien, i això els impedia de fer-se càrrec del que se'ls ensenyava: "el noy aprén l'idioma castellá com un papagall, moltas vegadas sense saber lo que diu, perquè ningú li ha fet comprendre la adaptació d'una llengua ab l'altra, ab lo que se logra que adulteri el catalá, que parli malament el castellá y que tota sa vida fassi un paper ridícol." El resultat era que sortien de l'escola sense un domini correcte del castellà. Pella acabà el seu parlament insinuant que aquest coneixement insuficient del castellà havia afavorit el decantament dels obrers catalans cap el lerroixisme: "L'obrer, ensenyat en aquest sentit, no sap bé, com dich, el castellá, perquè no li han ensenyat a compararlo ab el catalá, y al trobarse ab castellans, se sent inferior y aixó explica el per qué gent de fora dominin a certes masses catalanes."

Respongueren a Pella els republicans Josep Antoni Mir i Miró, Climent Selvas i Joan Salas i Anton. Tots tres es manifestaren en contra de la proposta regionalista. Mir i Miró digué que Pella representava a "una burgesia desacreditada i anémica" i que, per tant, no podia pretendre erigir-se en defensor de la classe obrera. Pel que fa a la qüestió de la llengua, afirmà que en lloc d'ensenyar el català "més valdría que s'ensenyés el francès, que ve casi a ser la llengua universal." Selvas declarà que estimava a la seva terra, però que no era catalanista i que no volia convertir el seu amor per Catalunya en "una arma contra la integritat de la patria". Afegí que la minoria republicana estava

disposada a afegir-se a qualsevol iniciativa de caràcter social o anticlerical, però que mai no donaria suport a una mesura que anés “contra la unitat de la Patria.” Finalment, Salas i Anton acceptà l’obligació d’ensenyar història de Catalunya, però s’oposà a la obligatorietat de l’ensenyament del català. Barcelona, digué aquest regidor, havia de ser una “ciutat cosmopolita”, i prescriure l’ensenyament del català equivaldria a “tancar las portas a n’els de fora Catalunya quan lo que convé fer es obrirlas a tothom”. Concloué dient: “S’ha de donar exemple de atracció y de tolerancia, en bé de Barcelona, may d’exclusivismes que resultan perjudicials”.

En el torn de rectificació, Pella aclarí que ell també era partidari de l’ensenyament de la llengua francesa, “però basat en el catalá, basat en l’idioma que parlém, únich fonament racional de tota ensenyansa.”. El regidor de la Lliga desmentí les acusacions d’antiespanyolisme –“May he anat contra Espanya ni penso anar-hi”, assegurà- i afirmà que els exclusivistes no eren els regionalistes sinó els que s’oposaven a l’ensenyament del català, perquè pretenien “excloure a la classe obrera de l’instrucció deguda, que no altra cosa es el volerli fer usar un idioma que no es el seu.”

Per tal de desencallar el debat, el regionalista Jaume Carner presentà aleshores una solució de consens. Defensà la necessitat de l’ensenyament del català –“volem que [el català] prosperi, que s’estengui, que brilli, que fassi una literatura gran”- però suggerí que, en lloc d’imposar-lo per llei, l’Ajuntament es limités a recomanar la seva adopció per part de les escoles, en la seguretat que “tots els professors ho compliran”. Cambó, en representació dels signants de la proposició, declarà que acceptaven modificar-la en el sentit que havia indicat Carner. En nom dels republicans, Mir i Miró digué que estava d’acord amb l’esperit de l’esmena de Carner, però que li era impossible transigir perquè la discussió havia arribat a un nivell massa alt de crispació. Finalment, posada a votació, la proposició fou rebutjada per 27 vots contra 13.³⁵³

La derrota de la proposta regionalista no passà desapercibuda a “La Veu”. El diari regionalista qualificà els regidors republicans de “democrates de guardarropia”, “falcas que posa el caciquisme entre l’engranatge de las rodas de la moralitat i de la regeneració”,³⁵⁴ “enemichs de sa casa” i “doctrinaris d’un uniformisme anacrónich”.³⁵⁵ Per a “La Veu”, l’oposició dels republicans a l’ensenyament de la llengua i la història catalanes era atribuïble, més que a raons de tàctica política, a un “menestral despreci a

³⁵³ Un resum del debat, a “La Veu de Catalunya”, 15-X-1902.

³⁵⁴ *A Cà la Ciutat. Procediment suïcida*, “La Veu de Catalunya”, 17-X-1902.

³⁵⁵ *Els republicans contra el catalá*, “La Veu de Catalunya”, 18-X-1902. Més desqualificacions a *A Cà la Ciutat. Els sabís*, “La Veu de Catalunya”, 18-X-1902.

tot lo propi”, a un “estat d’ànim d’*americano*”; a l’autoodi, en fi. Així, els republicans serien “pobres reviscolats” que “renegan de la classe mitja a la que perteneixen”, “infelissos *parvenus*” que “diuen mal del únich llenguatge que parlan, el rudo catalán, com li diu *La Publicidad*, que traspua sempre en el castellá encarcarat de la nostra gent”. A la minoria republicana, concloïa “La Veu”, “li sembla *curssi* ser catalá, y pera vestir aquesta *curssileria* interior de son esperit, fins treuen la caixa dels trons, alló de *la integridad de la Patria* y alló altre de *la cortesia*.”³⁵⁶

Unes setmanes després del fracàs de la proposta dels regidors regionalistes, el govern espanyol aprovà una mesura que podem considerar com un èxit de l’activisme lingüístic de la Lliga. Un èxit modest, certament, però remarcable. Ens referim a la decisió del ministre de Governació, Segismundo Moret, d’admetre al registre del govern civil els reglaments d’associacions escrits en català, sempre que anessin acompanyats de la traducció castellana feta per un intèrpret jurat. Moret prengué aquesta decisió arran d’una petició que havia presentat al Congrés el diputat regionalista Albert Rusiñol.³⁵⁷

El gest de Moret pot fer pensar que existia, per part del govern liberal, una bona disposició respecte de les reivindicacions lingüístiques dels regionalistes. Però la realitat, com veurem, era una altra.

El decret de Romanones

El 21 de novembre de 1902, pocs dies després que entrés en vigor l’admissió del català al govern civil, el ministre d’Instrucció Pública Álvaro de Figueroa y Torres, comte de Romanones, publicava un decret prohibint l’ús de les llengües no castellanés a les escoles primàries.³⁵⁸ Gairebé tres anys després de la polèmica per la pastoral de Morgades, aquesta ordre ministerial tornava a convertir la llengua catalana en motiu d’enfrontament entre el govern i les forces vives de la societat catalana.

En la part expositiva del decret, Romanones explica que s’ha assabentat, pels informes que ha rebut d’alguns inspectors provincials de primer ensenyament, que “*en alguna región de nuestra Patria*” s’ensenya la doctrina cristiana “*en lengua distinta del*

³⁵⁶ *Els republicans contra el catalá*, “La Veu de Catalunya”, 18-X-1902; cursiva a l’original.

³⁵⁷ *El catalá al Govern Civil*, “La Veu de Catalunya”, 19-XI-1902.

³⁵⁸ El text íntegre del decret, a F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1993 (6ª ed.), ps. 94-95.

castellano”.³⁵⁹ Per a Romanones, aquesta pràctica respon a una “*impropia interpretación*” de la llei d’instrucció pública. Aquesta llei disposava, en el seu article 87, que en l’ensenyament de la doctrina cristiana es farien servir els catecismes designats pel prelat de cada diòcesi, però afegia, a l’article 92, que només es podrien emprar catecismes escrits en llengua diferent de la castellana si entre els textos aprovats pel prelat no n’hi havia cap en castellà.

A continuació Romanones adverteix de “*la honda perturbación que puede producir en los espíritus todo aquello que se refiere al desuso del lenguaje, que es como la piel dentro de la cual viven y funcionan músculos y huesos, nervios y venas, corazón y pulmones, voluntad é inteligencia, todo el cuerpo y también toda el alma de un pueblo.*” El ministre afirma que si als infants no se’ls ensenyés el catecisme en castellà, “*no tendríamos mañana ciudadanos unidos por la fraternidad, amantes de la Patria común y capaces de servirla y de engrandecerla.*” Per a Romanones, l’absència del castellà a l’ensenyament de la religió “*habría de redundar forzosamente en lamentable desconocimiento del idioma nacional con grave daño de los altos intereses de la Patria, que en la lengua tienen su más preciado vínculo de unión entre todas las Provincias del reino, vínculo que en ninguna parte importa robustecer tanto como en las Escuelas, fundamento el más firme de la educación nacional.*”

Per altra part, Romanones veu en la presència de les llengües no castellanès a l’escola un greuge als mestres castellans: “*no es posible ni puede considerarse justo exigir á un Maestro o á una Maestra, que en castellano han estudiado y que sólo hablan este idioma, que aprendan otra lengua ó dialecto para explicar dentro del territorio español.*” En conseqüència, conclou, es fa necessari completar la legislació vigent, per tal d’“*evitar en lo sucesivo tales peligros, cuyo remedio ya no admite dilación ni espera*”.

En la seva part dispositiva, el decret contenia dues ordres principals. D’una banda, anunciava que els mestres d’instrucció primària que ensenyessin el catecisme o qualsevol altra matèria “*en un idioma ó dialecto que no sea la lengua castellana*”, serien amonestats en primera instància, i si reincidien en aquesta pràctica serien separats del Magisteri oficial i perdrien tots els drets que els reconeixia la llei. D’altra banda, el

³⁵⁹ Sembla que qui persuadí Romanones de la necessitat del decret fou l’inspector de la província de Tarragona, Eugenio Tejero. L’estiu de 1902, probablement com a reacció a una pastoral en favor de la predicació i de l’ensenyament del catecisme en català publicada pel bisbe de Barcelona Salvador Casañas, Tejero envià al ministeri d’Instrucció Pública una memòria denunciant l’ús generalitzat del català en el catecisme; posteriorment es traslladà ell mateix a Madrid per informar Romanones d’aquesta qüestió. (*El “bota-fuegos” d’en Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902).

decret establia que a les diòcesis on no existís cap catecisme escrit en castellà aprovat pel prelat respectiu, els mestres haurien de fer servir qualsevol dels catecismes escrits en “*el idioma nacional*” que haguessin estat aprovats per l’Arquebisbe Primat de les Espanyes.

El 24 de novembre, l’endemà que el decret hagués estat publicat a la “Gaceta de Madrid”, esclatà la polèmica al Congrés. El diputat conservador Joan Ferrer i Vidal es queixà que el ministre hagués dictat una disposició “*que no es posible cumplir sin generales protestas en Cataluña*”. Ferrer i Vidal aclarí que sempre havia donat suport al govern en la lluita contra l’autonomisme i que era partidari que “*en todas partes se hable castellano*”, però s’oposà a la imposició de l’ús exclusiu del castellà a l’escola, perquè creia que no era la manera correcta d’estendre el coneixement d’aquesta llengua; en lloc de suprimir el català de l’escola, digué, el que calia fer era utilitzar aquesta llengua per ensenyar el castellà als alumnes que no el sabessin.³⁶⁰

Romanones respongué que no es podia consentir que “*en las escuelas de España se enseñe un idioma o dialecto que no sea el español*”. Entre altres motius, assegurà, perquè els mestres que treballaven en aquestes escoles els pagava l’Estat. Afegí que estava segur que el decret “*no ha de producir protesta de ninguna clase*” i defensà una concepció castellanista de les relacions entre el castellà i les altres llengües espanyoles: “*En el seno de las familias, en el hogar doméstico, pueden hablarse todos los idiomas y dialectos que se quiera; en la escuela del Estado, sostenida y vigilada por el Estado, no se puede enseñar más que en el idioma nacional, y como el idioma nacional en España es el castellano, de ahí que no pueda atender los deseos del Sr. Ferrer y Vidal*”.³⁶¹

Ferrer i Vidal digué després que, si no era modificat, el decret serviria únicament per a “*exacerbar pasiones que hoy parecían un poco amortiguadas*”, i es queixà que el govern legislés sovint “*á modo de inyecciones de cafeína para reanimar moribundos*.” Acabà dient que el decret era innacceptable per a tothom, i sobretot per als diputats catalans: “*Esta disposición [...] no la puede aprobar ninguno de los Diputados catalanes aquí presentes; y si no, que lo digan. (El Sr. Matheu pide la palabra) Si hay alguno que lo apruebe, allá se las haya, y sus cuentas tendrá que dar á sus electores; en cambio, creo que ningún catalán verá con malos ojos una modificación como la que yo*

³⁶⁰ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 55, 24-XI-1902, p. 1402.

³⁶¹ *Ibid.*, p. 1403.

he propuesto, que me parece que no afecta al fondo del asunto, y que podrá evitar otras interpretaciones que seguramente no habrán de ser tan blandas como la mía.”³⁶²

Tanmateix, Romanones insistí que el decret no implicava cap perill i que no causaria cap protesta, i afegí que, de totes maneres, no estava disposat a modificar-lo. Si es permetia l’ensenyament en català, digué, sorgirien arreu d’Espanya peticions per fer servir a l’escola les altres llengües no castellanes, “*y entonces resultaría el caso verdaderamente anómalo de que la instrucción primaria en España no se daría en castellano, sinó en los diferentes dialectos que en cada región hay; y no creo necesario insistir en hacer ver á la Cámara lo extraña que resultaría semejante educación.*” Ferrer i Vidal, finalment, qualificà el decret de “*medida de violencia*” i digué que aquesta mena de mesures “*están muy en carácter dictadas por Czares, cuando se refieren á Finlandia, ó a Emperadores de Alemania, cuando se refieren á provincias polacas; pero no por un Gobierno de España, refiriéndose a Cataluña.*”³⁶³

Intervingué a continuació el liberal Joan Cañellas –membre, doncs, del mateix partit que Romanones- qui qualificà el decret de “*verdadero imposible*” y de “*salto en las tinieblas*”. Explicà, com havia fet abans Ferrer i Vidal, que la majoria de la població catalana, sobretot a les zones rurals i de muntanya, desconeixia absolutament el castellà, i que, per tant, era indispensable que a l’escola es fes servir el català per a aprendre el castellà. Dirigint-se a Romanones, Cañellas digué que “*lo que S.S. entendía que era un absurdo, á saber, que los maestros pagados por el estado explicarán en catalán, yo entiendo que es la cosa más natural del mundo.*” Expressà a continuació el seu desig que “*no se pierda nunca la lengua catalana, porque el día en que de Cataluña desaparezca, que no desaparecerá, la lengua catalana, habrían perdido mis paisanos la cualidad primera de todas las que las adornan, que es el amor á la madre Patria.*”³⁶⁴

Cañellas acabà el seu discurs advertint el ministre i la resta de diputats que l’aplicació del decret provocaria un efecte contrari al que cercava el govern: “*si se mantiene el decreto de S.S., yo se lo adelanto y se lo aseguro, se enseñará el catalán en todas las escuelas de Cataluña, porque el movimiento que se ha iniciado allí es un movimiento unánime; hasta ahora los catalanistas iban solos; el problema que S.S. ha planteado, y no lo olvide, nos une a todos; iremos todos unidos, y ese decreto, en vez de producir el resultado que S.S. espera, le producirá completamente contrario; será*

³⁶² *Ibid.* ps. 1403-1404.

³⁶³ *Ibid.*, p. 1404.

³⁶⁴ *Ibid.*

causa de que, no solamente en las escuelas públicas se enseñe el catalán sino que se fundarán escuelas privadas con ese objeto, y no asistirá un solo alumno á aquellas en que se les obligue á aprender el castellano, y en cambio asistirán todos, todos, todos á las escuelas en que se enseñe en catalán.”³⁶⁵

Romanones contestà que la seva intenció no era anar contra el català, sinó aconseguir que “*en Cataluña no se olvide por completo el castellano*”. Digué que el decret seria beneficiós per als catalans -“*redundará en pro de la ilustración de aquel pueblo, que puede saber el catalán y además saber el castellano*”- i insistí que es portaria a la pràctica i que els mestres que l'incomplissin serien separats del cos de professors públics.³⁶⁶

Finalment prengué la paraula el liberal Matheu, diputat pel Vendrell. A diferència dels altres dos diputats catalans, Matheu sortí en defensa del decret. Digué que aquest no només no ofenia als catalans sinó que tindria efectes beneficiosos sobre la població escolar. Gràcies al decret, afirmà, els infants catalans, a més d'aprendre dels seus pares les oracions en català, aprendrien també el catecisme en castellà.³⁶⁷

Tal i com havien predit Ferrer i Vidal i Cañellas, la publicació del decret suscità un rebuig generalitzat a Catalunya. Durant gairebé un mes, es manifestaren en contra del decret no només les entitats i publicacions catalanistes, sinó també la major part de la premsa i les corporacions econòmiques i culturals catalanes; entre els diaris barcelonins, només el lerrouxista “La Publicidad” aplaudí la disposició ministerial. Foren enviats a Romanones centenars de telegrams de protesta, molts dels quals estaven escrits en francès o en anglès perquè no havien estat admesos en català. Els presidents de les principals societats barcelonines presentaren, com veurem, un missatge a Alfons XIII en defensa de la llengua catalana. La premsa autonomista del País Valencià i les Balears es manifestà també en contra del decret. Fora de l'àmbit lingüístic català, s'oposaren al decret els regionalistes del País Basc, Navarra, Galícia, etc. Es tractà, en definitiva, d'un ampli moviment de protesta, superior al que s'havia produït tres anys abans en ocasió de la pastoral de Morgades.

A les pàgines que segueixen veurem com evolucionà la polèmica pel decret i quin paper jugaren els regionalistes en aquesta polèmica. Cal dir d'entrada que “La Veu” se situà des del primer moment al capdavant de la protesta. Dos dies després de la

³⁶⁵ *Ibid.*, p. 1405.

³⁶⁶ *Ibid.*

³⁶⁷ *Ibid.*

publicació del decret, el diari de la Lliga assegurava que Romanones pretenia la unificació lingüística d'Espanya i que, per aquest motiu, acabaria provocant un augment dels sentiments separatistes arreu de l'Estat: “no contribuirá gens ni mica aqueix nou principi de la unitat del idioma a la unitat orgánica de l'Estat, aquella unitat verdadera pera a la que trebalem nosaltres y contra la qual ha fet més el senyor ministre de Instrucció pública ab aqueix Decret que tots els separatistes catalans [...] Els enemichs de la Patria y els enemichs del Rey, li agrairan al ministre d'Instrucció pública la seva nova tontería.” Així mateix, “La Veu” atacava personalment Romanones: l'anomenava “el senyor ministre d'Instrucció pública més ignorant d'Europa” i, en al·lusió a la seva coixesa, el “ministre coix”.³⁶⁸

L'endemà, “La Veu” presentava el decret com un acte de tirania realitzat no només contra Catalunya, sinó també contra Espanya i contra la religió catòlica: “L'atentat del ministre d'Instrucció pública [...] contra las llenguas regionals, contra Espanya y contra'ls interessos de la religió de l'Estat, es dels més grossos que's registren entre las arbitrariedades del despotisme centralista.” El diari regionalista insistia que el decret estimularia el separatisme, perquè exclouia d'Espanya les llengües no castellanès i els ciutadans que les parlaven: “El ministre declara y consagra en el preámbul del seu Decret a la llengua castellana, com a única llengua de la patria, lo que es lo mateix que assegurar que'l catalá y el gallego y el basc son llenguas extranjeras y per lo tant son extranjeros els pobles que las parlan.”³⁶⁹

El mateix dia, Pol escrivia que Romanones havia publicat el decret per a venjar-se dels catalans; no especificava, però, quin era el motiu d'aquesta voluntat de venjança.³⁷⁰ Pol es refereia al ministre i al seu decret en un to altament ofensiu:

“Ab un preámbul cursi y insultant; ab frases retóricas de mal gust y ab mentidas sense solta, en Romanones, un ministre coix del que's podria dir com deya el poeta

“que lo mejor que tiene es la figura”,

s'ha volgut venjar de Catalunya.

¡Pobre home!

³⁶⁸ *Contra la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 25-XI-1902.

³⁶⁹ *El Decret de Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

³⁷⁰ Segons B. Barris Bisbal, Romanones estava ressentit pel tracte que havia rebut durant l'enterrament de Jacint Verdaguer, el juny de 1902. Diu aquest articulista: “El comte de Romanones s'ha volgut venjar de l'indiferència ab que se'l va rebre aquí, quan ab motiu del enterro del immortal Mossen Jacinto Verdaguer el Govern l'enviá pera que'l representés en tan trist com patriótic acte. El que ningú anés a donarli la má al desperdirse el dol en la plassa de la Pau, el va ferir en lo més intim de sa vanitat de ministre de l'estat espanyol.” (B. BARRIS BISBAL, *Reivindicació*, “La Veu de Catalunya”, 27-XI-1902).

A l'ànima y a la dignitat d'un poble no s'hi arriba ab decrets, extrafent disposicions d'emperadors déspotas com el de Russia y de ministres sectaris com el de Fransa. [...]

Sort que'ls decrets contra la naturalesa cauen al topar ab la realitat. [...]

No la veurá satisfeta en Romanones sa venjança.”

El decret ministerial, continuava Pol, constituia un acte innacceptable de separatisme:

“En Romanones intenta sustraure d'Espanya, negántelshi la calitat d'espanyols, las llenguas catalana, vasca, gallega y els seus dialectes.

Acusém a n'en Romanones de separatista.[...]

Nosaltres sostenim que la llengua catalana es espanyola, com espanyols som y volém ser els catalans. Si se'ns vol treure, ens oposarém ab todas las nostras forsas.

No han de lograr el seu anhel.”³⁷¹

Al mateix temps que “La Veu” carrega les tintes contra Romanones, els dirigents regionalistes es mobilitzen per combatre el decret en altres fronts. El 25 de novembre la junta directiva de la Lliga Regionalista es reuneix per tractar la qüestió; a la reunió no hi assisteix Prat de la Riba, que es troba convalescent en un balneari de Caldes d'Estrac. La junta pren els cinc acords següents: enviar telegrams de felicitació als diputats Cañellas i Ferrer i Vidal per la seva actuació al Congrés; enviar un missatge de protesta al rei Alfons XIII; publicar un manifest demanant el concurs de tots els catalans en la lluita per la derogació del decret; organitzar una campanya de mítings i conferències; i establir contactes amb altres territoris no castellans per tal de portar a terme una acció conjunta contra el decret.³⁷²

El dia 26 surten cap a Madrid els diputats regionalistes Lluís Domènech i Montaner i Albert Rusiñol. Són acomiadats per centenars de persones que acudeixen en representació de corporacions i societats barcelonines.³⁷³ “La Veu” explicarà que aquests dos diputats no havien assistit al primer debat sobre el decret perquè es trobaven fora de Barcelona i no havien arribat a temps d'agafar el tren cap a Madrid.³⁷⁴ Aquest aclariment per part del diari regionalista mostra com des del primer moment la Lliga volgué encapçalar la lluita contra el decret: si els diputats regionalistes no han estat presents en el primer assalt d'aquesta lluita, ve a dir “La Veu”, no ha estat pas per

³⁷¹ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

³⁷² *Per la nostra llengua. Campanya contra'l decret*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

³⁷³ “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

³⁷⁴ *Ibid.*

voluntat pròpia. Es tractava, en el fons, d'impedir que el protagonisme de la campanya recaigués en els diputats dinàstics catalans.

En aquest sentit, cal dir que els regionalistes s'adonen ben aviat dels avantatges polítics que ofereix el conflicte creat pel decret. D'una banda, la polèmica dóna a la Lliga l'oportunitat de presentar-se com un front patriòtic situat per sobre dels partits i orientat a la defensa del país davant els atacs exteriors. És per això que “La Veu”, després de felicitar els diputats catalans que “s'han aixecat com un sol home pera fer evident la seva protesta”, s'apressa a afirmar que de la campanya contra el decret “per dret n'havien de ser els capítostos els representants que'l catalanisme militant té a las Corts”, és a dir, els diputats regionalistes, i destaca que dos d'aquests diputats “s'han donat pressa a dirigir-se a Madrid pera fer sentir la seva veu autorisada en un assumpte de tanta importancia pera la nostra terra, reparant ab la seva protesta l'agravi que'l Govern acaba de fer als catalans.”³⁷⁵

D'altra banda, els regionalistes utilitzaran el conflicte per com un argument contra els diputats dinàstics catalans, i sobretot contra els liberals. Certament, la publicació del decret ha deixat en una situació difícil als diputats liberals elegits a Catalunya –tant als catalans com als “cuneros”- perquè els força a triar entre mantenir la disciplina de partit o defensar la voluntat dels seus electors, majoritàriament contraris al decret. Des del primer moment els regionalistes intentaran posar els liberals catalans davant aquesta disjuntiva. El dia que els diputats regionalistes viatjaven cap a Madrid, fixem-nos en el que escriu Pol:

“Fins en Joan Ferrer y en Cañellas s'han indignat -ab més o menos “distingos”:- ara veurém lo que faran els cuners com l'Herrero, l'Armiñán, el duch de la Seu, en Canalejas, etc., y lo que farán els catalans com en Riu, en Valls, en Molins, en Tamarit y altres.

Avuy van nostres diputats a tirar la ratlla.

O ab Catalunya o contra Catalunya.”³⁷⁶

Entretant, continuaven al Congrés les discussions sobre el decret. El dia 25 al migdia els diputats i senadors catalans, a excepció dels regionalistes, es reunien al Congrés per establir una estratègia conjunta. De la reunió en sortí l'acord de preguntar a Romanones si el decret permetria l'ús del català en el cas que els infants no coneguessin la llengua castellana. La mateixa tarda, al Congrés, Romanones responia a Alfons Sala,

³⁷⁵ *El Decret de Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

³⁷⁶ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 26-XI-1902.

diputat liberal per Terrassa i representant de la comissió de parlamentaris catalans, que sí, que quan els alumnes ignoressin el castellà el mestre podria ensenyar en català. Així mateix, Romanones afegí que *“cuando el maestro se dirija á niños que sepan el castellano y, no como medio, sino como fin, emplee el catalán, entonces incurrirá en esa penalidad, y pienso aplicársela sin contemplaciones de ningún género.”*³⁷⁷

Els diputats catalans acolliren amb satisfacció la resposta del ministre. Ferrer i Vidal agrai Romanones que els hagués donat la raó i que els hagués estalviat el tràngol d'haver-se d'arreglar amb els catalanistes: *“Ayer todos los representantes de Cataluña nos veíamos obligados a hacer causa común con los catalanistas, aunque muchos de nosotros no somos catalanistas; ahora estamos al lado de S.S. Los catalanistas no se contentarán con la explicación de S.S.; con ellos tendrá que discutir S.S.; pero á nosotros nos tendrá a su lado, lo cual no podía suceder ayer.”*³⁷⁸

Romanones rebé també la felicitació de Joan Cañellas, l'altre diputat que el dia abans s'havia manifestat en contra del decret. Cañellas aprofità l'ocasió per queixar-se que Romanones hagués anomenat el català “dialecte”, i recordà que Marcelino Menéndez Pelayo sempre havia defensat que el català era una llengua; adreçant-se a Romanones, li demanà que *“en lo sucesivo no nos obligue a pedir la palabra con este motivo.”* Tanmateix, el ministre d'Instrucció Pública no volgué rectificar. Explicà que *“se llame dialecto o se llame idioma, no dejará el catalán de tener en la literatura española la importancia que realmente tiene”*, però afegí: *“Yo no he hecho en este caso más que dar al catalán la significación que le da el Diccionario de la Lengua, y con arreglo a él, yo no puedo llamarle más que dialecto.”*³⁷⁹

En contrast amb els parlamentaris dinàstics catalans, els regionalistes trobaren insuficients els aclariments de Romanones. “La Veu” dirà que l'entesa entre el ministre d'Instrucció Pública i els diputats dinàstics “no ha deixat satisfet a ningú dels qui realment han prés aquesta qüestió ab sinceritat, y no com un senzill reclam electoral.” Aquesta entesa era qualificada pel diari regionalista de “pura comedia” i de “componenda”, perquè no afectava en res a la disposició més important del decret: la que sancionava els mestres que s'adrecessin en català als alumnes que entenguessin el castellà. Per a “La Veu”, no n'hi havia prou que el català fos autoritzat a l'escola com a medi d'aprenentatge del castellà. Calia també que fos permès l'ús del català com a

³⁷⁷ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 56, 25-XI-1902, p. 1434.

³⁷⁸ *Ibid.*, p. 1435.

³⁷⁹ *Ibid.*, p. 1436.

llengua vehicular de l'ensenyament. Per això, conclourà “La Veu”, el conflicte creat pel decret “no té més solució, ni pràctica ni de dignitat, que la derogació del Real Decret. Mentres aquet subsisteixi els clams de Catalunya tenen la mateixa rahó de ser.”³⁸⁰

La Lliga, doncs, es negà a donar per tancada la qüestió i prosseguí la seva campanya contra el decret. Així, a la nova secció creada a “La Veu” amb el títol de “Per la nostra llengua” es publicaren els dies següents tota mena d’informacions i articles contraris al decret: telegrams de protesta adreçats a Romanones,³⁸¹ proclames d’entitats, cartes de particulars, escrits de pedagogs com Salvador Genís, Joan Bardina o Agustí Rius, articles de diaris catalans i de fora de Catalunya, debats parlamentaris, etc.

Mentrestant, els diputats regionalistes Rusiñol i Domènech i Montaner ja havien arribat a Madrid. El dia 26, en una brevíssima intervenció al Congrés, Rusiñol protestà contra el decret i el qualificà de mesura injusta i inoportuna. Romanones contestà que en el debat del proper dia 29 ell mateix demostraria “*que mi medida era de una necesidad urgente*”; Rusiñol replicà des del seu escó: “*No podrá S.S. hacerlo nunca.*”³⁸²

L’endemà d’aquesta intervenció s’afegí a les protestes contra el decret el bisbe de Vic, Josep Torras i Bages. El 27 de novembre Torras i Bages adreçava una llarga carta a Romanones on explicava que la doctrina s’ensenyava a les escoles per delegació de l’Església, i no de l’Estat, i que, per tant, aquest no tenia autoritat per a legislar sobre la forma de propagar la fe cristiana. Torras acusava el govern d’atemptar contra la llibertat religiosa i qualificava el decret de “*retroceso lamentable en el orden público hácia los tiempos del absolutismo*”. Afegia el bisbe de Vic que parlava com a “*doctor y maestro en la Iglesia católica*”, però que com a “*ciudadano español*” tenia dret a queixar-se de “*las tentativas de desnaturalizar a los hijos naturales de este país, pretendiendo que Cataluña deje de ser catalana*”. Finalment, demanava al ministre d’Instrucció Pública que declarés, “*en forma que haga derecho*”, que la prohibició de de l’ús dels catecismes escrits en llengua no castellana no tingués validesa a la diòcesi de Vic, on sempre s’havia ensenyat el catecisme “*en la lengua natural y propia del país, o sea en lengua catalana*”.³⁸³

³⁸⁰ *Pura comedia*, “La Veu de Catalunya”, 27-XI-1902.

³⁸¹ Alguns d’aquests telegrams contenien injúries contra el ministre. Un telegrama enviat per un grup de catalanistes de Sentmenat deia: “Dificil complir vostre decret com vos perdre la coixera”. (“La Veu de Catalunya”, 30-XI-1902).

³⁸² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 57, 26-XI-1902, p. 1473.

³⁸³ La carta de Torras i Bages a Romanones fou publicada al “Butlletí Oficial Eclesiàstich de la Diòcesi de Vich” el 29-XI-1902 (*El Sr. Bisbe de Vich y el decret den Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 2-XII-1902). Un comentari favorable al posicionament de Torras i Bages, a *El prelat de Vich contra'l Decret den Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 3-XII-1902.

Al mateix temps, a la Universitat de Barcelona les protestes dels estudiants contra el decret derivaren en incidents violents: el dia 27 de novembre un nombrós grup d'estudiants i un catedràtics resultaren ferits després que la guàrdia civil entrés a cavall a l'edifici de la Universitat.³⁸⁴ El dia següent, en una entrevista amb el regionalista Rusiñol, Romanones acusà els catalanistes d'instigar, amb la seva actitud davant el decret, les protestes dels estudiants. Rusiñol respongué que l'origen del conflicte de la Universitat no era l'actitud dels regionalistes sinó la publicació del decret, i digué que havia vingut a Madrid a demanar la seva derogació. Aleshores Romanones amenaçà que en cas continués l'agitació dels estudiants, tancaria la Universitat. Rusiñol replicà que si es tancava la Universitat els diputats catalanistes haurien de tornar a Catalunya i adoptar una actitud defensiva.³⁸⁵

El mateix dia 28, per altra part, "La Veu" anunciava que la Lliga Regionalista havia enviat al rei un missatge demanant la derogació del decret; un cop l'hagués rebut el rei, afegia el diari regionalista, el missatge seria publicat i repartit per Catalunya, les Balears i el País Valencià i s'iniciaria una campanya de recollida d'adhesions; ignorem, però, si el missatge s'arribà a publicar.³⁸⁶

Enmig de la tensió generada pels incidents de la Universitat, que havien motivat la suspensió de les garanties constitucionals a la província de Barcelona, se celebrà el dia 29 el debat sobre el decret. Els diputats regionalistes hi acudiren amb les instruccions que acabaven de rebre de Prat de la Riba. Des de Caldes d'Estrac, Prat havia enviat a Domènech i Montaner una carta on li deia:

"¿No li sembla que aniria bé llegir al Congrés el solt del Brusí sobre la prohibició del català? Lo que sí anirà al pel seria recordar que en Romanones va venir a presidir l'enterrament de Mossèn Cinto, i ara fa semblant afront a la llengua catalana. Potser convindria atribuir-lo a acte de venjança, i explicar el desaire que va rebre de tothom no saludant-lo amb ell al despedir el dol.

Que tingui bon viatge. Potser seria possible unir a tots els diputats catalans amb aquest motiu. Mani sempre al s.s. E. Prat de la Riba.

Des del punt de vista canònic me sembla està en fals tot el decret. Hauria de mirar el concordat i les disposicions dels concilis respecte això."³⁸⁷

³⁸⁴ "La Veu de Catalunya", 28-XI-1902.

³⁸⁵ "La Veu de Catalunya", 30-XI-1902.

³⁸⁶ "La Veu de Catalunya", 28-XI-1902.

³⁸⁷ B. DE RIQUER, *op. cit.*, p. 250.

El debat s'inicià amb diverses intervencions centrades en els aldarulls de la Universitat. Prengué després la paraula el regionalista Albert Rusiñol, qui digué que el decret de Romanones afectava no només els catalanistes, sinó que *“afecta á Cataluña entera, afecta á nuestra personalidad, á nuestra antigua nacionalidad, á lo que es para nosotros más querido, á la facultad de aprender la religión y dirigir nuestras preces á Dios en nuestro idioma.”* A continuació es produí un petit incident amb altres diputats, després que Rusiñol afirmés que els catalans mai no deixarien d'emprar el català:

“pese al señor Ministro de Instrucción pública y á quien pese, nosotros así continuaremos dirigiéndonos á Dios y á nuestra Virgen de Montserrat en la lengua en que á ella se dirigieron nuestros antepasados, y nosotros la hemos hablado siempre. (El Sr. Vázquez, D. Venancio: Los gallegos, ¿no la tenemos también?) Si, señor. (El Sr. Vázquez, D. Venancio: Pues en Galicia se habla siempre en castellano; sépalo S.S.)

Pues hacen muy mal (Varios Sres. Diputados: Pues hacen muy bien). Yo no tengo nada que ver con lo que hacen los gallegos, hablo de lo que hacen los catalanes, y me basta. (El Sr. Doménech: Que hable cada uno según su voluntad.- El Sr. Vázquez, D. Venancio: Pues allí se venden las telas de Cataluña como en Madrid).”³⁸⁸

Després, Rusiñol assegurà que, en contra del que afirmava el pròleg del decret, la unitat d'idioma no era condició ni garantia d'unitat política. Posà l'exemple de les antigues colònies espanyoles d'Amèrica, que malgrat que tenien el castellà com a llengua oficial *“se han separado y han renegado de nosotros”*. En canvi, digué Rusiñol, els catalans mai no s'havien plantejat deixar de formar part de l'Estat espanyol, però desitjaven *“hablar siempre en nuestro idioma, en nuestro querido idioma; queremos hablar en catalán, bendiciendo, amando a Cataluña y á España, pero en catalán.”³⁸⁹*

Rusiñol qualificà els ministres que havien aprovat el decret de *“continuadores de la obra de destrucción del Conde Duque de Olivares”* i arribà a criticar el mateix monarca: *“Yo tengo la seguridad [...] de que la alta persona que sancionó este decreto no lo hizo con la buena voluntad que sanciona otros muchos”*, afirmà. Finalment, llegí unes paraules de Felip IV, extretes d'una obra de Cánovas del Castillo, on aquest rei explicava que per tal de poder-se comunicar millor amb els seus súbdits havia après les llengües aragonesa, catalana i portuguesa. Rusiñol demanà als ministres que aconsellessin al rei que fes cas d'aquest i d'altres exemples històrics, *“que pueden*

³⁸⁸ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 60, 29-XI-1902, p. 1565.

³⁸⁹ *Ibid.*, p. 1566.

servirle de más enseñanza que los Reales Decretos que le pueda poner a la firma el Sr. Ministro de Instrucción pública.”³⁹⁰

Intervingué a continuació Domènech i Montaner. Era el primer discurs que pronunciava al Congrés. El diputat regionalista afirmà que el decret era “*una obra de iniquidad*” i que representava un episodi més del procés de castellanització d’Espanya iniciat ja en temps de Felip II. Segons Domènech, el decret revelava en el seu preàmbul que el seu veritable objectiu era la desaparició de la llengua catalana: “*el preámbulo es mucho más grave que el articulado; viene á decir: á la personalidad de Cataluña vamos á quitarla la piel, y luego, como es natural, morirá, y la pondremos al pie de nuestro árbol para que se asimile lo que de ella quede y pueda. (Fuertes rumores).*” Això, digué, era innacceptable per als catalanistes: “*¿Cree S.S. que vamos á renunciar nosotros á nuestra vida para venir á servir como de abono al árbol del centralismo, á un árbol que vosotros mismos reconocéis que está carcomido y con las raíces filoxeradas? ¿A título de qué nos pedís que nos desprendamos de nuestra personalidad? No, no nos despondremos de ella; renunciaremos á todo, á todo, á todo, antes de renunciar á nuestro amor a Cataluña y a la personalidad de Cataluña.*”³⁹¹

Afirmà a continuació que el decret, en la seva part dispositiva, era “*despótico y antirreligioso*”, perquè atemptava contra la llibertat de consciència, de pensament i d’ensenyament i contra l’autoritat de l’Església. Seguint les recomanacions que havia rebut de Prat de la Riba, Domènech recordà que tant el Concili de Trento com el Concordat entre Espanya i el Vaticà reservaven en exclusiva a l’Església les atribucions sobre l’ensenyament de la doctrina, i que el Concili de Trento havia disposat que el catecisme s’ensenyés en la llengua vulgar de cada país. Digué també que l’ensenyament en llengua no vulgar seria sempre ineficaç. Per a demostrar-ho, explicà la seva pròpia experiència: “*A mi me enseñaron doctrina cristiana en castellano, y por un maestro láico; y recuerdo que esa doctrina la sabíamos todos los chicos de memoria, aunque no entendíamos una palabra. Lo único que he aprendido de esa doctrina, me lo ha enseñado mi madre cuando era niño, como mi mujer se la enseñó á mis hijos.*”³⁹²

En la seva rèplica, Romanones digué en primer lloc que, en contra del que havien afirmat els diputats regionalistes, la publicació del decret era el resultat d’un

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ *Ibid.*, ps. 1566-1567.

³⁹² *Ibid.*, p. 1568..

llarg procés previ de reflexió: “yo he meditado mucho este decreto, que me ha quitado el sueño durante muchas noches (El Sr. Rusiñol: *Y todavía se lo quitará*); ha sido para mí objeto de profunda reflexión durante larguísimo tiempo”. Reconegué que per a ell hauria estat més còmode no haver dictat el decret, i que si el va dictar va ser en compliment dels seus deures com a ministre, “esos deberes que ante el rey he jurado cumplir”; per aquest motiu, afegí, estava disposat a defensar el decret fins a les darreres conseqüències: “seguiré ese camino hasta el fin, y no retrocederé; óiganlo bien los Sres. Rusiñol i Doménech: no retrocederé.”³⁹³

Afirmà després que a Catalunya l’escola s’havia convertit en un instrument de difusió del catalanisme: “Hay escuelas especiales que son los más grandes y los más peligrosos focos del catalanismo; hay escuelas en las cuales se está formando una generación enemiga de la Patria”. Digué que la presència de catalanistes no es limitava a l’ensenyament primari i anuncià una castellanització encara més gran de l’ensenyament en el futur: “Todo lo que he hecho ahora respecto de la enseñanza primaria, lo haré, cuando llegue la ocasión, extensivo a la Universidad y demás centros de enseñanza, porque creo que no cumpliría mi deber como Ministro [...] permitiendo que elementos que son del Estado, se pongan al servicio de una causa que yo ahora no quiero calificar.”³⁹⁴

Es referí a continuació als motius que l’havien portat a dictar el decret. Explica que sabia des de feia temps que a les zones rurals i de muntanya de Catalunya l’ensenyament es feia totalment o en part en català, però que això no representava per a ell cap perill: “este hecho en sí, aunque deplorable, no tenía, sin embargo, graves consecuencias”. Però en els darrers temps, continuà, s’havia assabentat que s’ensenyava en català “en las escuelas de los pueblos grandes, en los pueblos más próximos a Barcelona, y, por último, que se estaba enseñando en catalán en las mismas escuelas de instrucción primaria de Barcelona. (El Sr. Domenech: ¡Vaya un crimen!)”. Confessà que si només s’hagués ensenyat en català el catecisme, possiblement no hauria emès el decret, però que es va veure obligat a prendre mesures perquè l’informaren que “con el pretexto de dar la enseñanza cristiana en catalán, se daban también en catalán todas las enseñanzas que comprende el programa de la instrucción primaria.”³⁹⁵

³⁹³ *Ibid.*, p. 1570.

³⁹⁴ *Ibid.*, p. 1571.

³⁹⁵ *Ibid.*

Per altra part, Romanones declarà que l'objectiu del decret no era impedir que els infants aprenguessin les oracions en català, sinó assegurar que a l'ensenyament es fes servir només el castellà, la llengua que Romanones considerava l'oficial d'Espanya. *“En las escuelas de España no se puede admitir que se enseñe en otro idioma que el oficial”*, afirmà. En aquest sentit, criticà el fet que els regionalistes s'oposessin a l'exclusivitat del castellà a l'escola, quan una de les aspiracions del catalanisme, continguda a les Bases de Manresa, era l'oficialitat exclusiva del català a Catalunya: *“aquello á que S.S. aspiran para cuando predominen sus ideas, no quieren que se establezca por el Estado español mientras dure la actual organización. Esta bien, señores catalanistas. (El Sr. Rusiñol: Queremos la lengua de los Reyes Católicos, y á ella vamos.)”* Així mateix, Romanones assegurà que el decret no atemptava contra les atribucions de l'Església en matèria d'ensenyament. La prova, digué, era que ni el bisbe de Barcelona ni cap altre bisbe espanyol no havien fet sentir la seva veu contra el decret; hem de pensar que quan pronunciava aquestes paraules Romanones no devia haver rebut encara la carta de protesta de Torras i Bages.³⁹⁶

Romanones insistí que la finalitat del decret no era fer desaparèixer el català, sinó garantir la presència del castellà arreu d'Espanya: *“Lo que me he propuesto es que la lengua oficial, que es la castellana, no caiga en desuso en las provincias catalanas, como en las demás provincias, lo cual es muy distinto de aquello que SS.SS. han sostenido.”* Acusà els catalanistes d'haver volgut presentar el decret com un intent de persecució general del català, quan en realitat aquest afectava únicament a l'àmbit escolar: *“A SS.SS. les venía bien, les hacía, como vulgarmente se dice, el juego, que el decreto apareciera como neroniano; que arrancara de la intimidad del hogar el dialecto del país, y que persiguiera á los que hablasen en catalán, para personalizar en este decreto, ó en el Ministro que lo ha dictado, todos los odios. Pero no lo consiguen SS.SS., porque el decreto se circunscribe únicamente a la enseñanza que se da en las escuelas, tan sólo en las escuelas.”*³⁹⁷

Prosseguí la seva intervenció dient que, com havien indicat els diputats regionalistes, el decret era efectivament inoportú, però no per innecessari, sinó per tardà, perquè *“la medida que se toma en él ha debido tomarse hace mucho tiempo”*. Assegurà que no l'afectaven ni les amenaces *“más o menos encubiertas”* que li havia dirigit Rusiñol, ni els nombrosos telegrams que havia rebut, dels quals digué que *“apenas si*

³⁹⁶ *Ibid.*, p. 1572.

³⁹⁷ *Ibid.*, p. 1573.

hay alguno que formula la protesta en castellano; la mayoría lo hacen en francés, sin duda porque creen preferible su uso al de la lengua de Cervantes. (Rumores). Tales documentos tengo el derecho de despreciarlos.” Pel que fa a les agitacions a la Universitat de Barcelona, Romanones les vinculà amb la proximitat de les vacances acadèmiques. *“Ya sabemos lo que hacen los estudiantes en estos días: buscar pretextos para adelantar las vacaciones.”* Finalment, repetí que l'ànim del govern havia estat *“restablecer el imperio de la ley e impedir que caiga en desuso el idioma castellano en sus centros de enseñanza”* i insistí que no es pensava desdir del que havia dictat: *“ese decreto se cumplirá; ese decreto no se derogará; al menos por el Ministro que en este momento os dirige la palabra. (Muy bien.- Muestras generales de aprobación.)”*³⁹⁸

Intervingué a continuació Venancio Vázquez, diputat liberal per Madrid. Vázquez, gallec de naixement i antic president del Centre Gallec a Madrid, defensà una postura rotundament castellanista. Adreçant-se als diputats catalans, els digué: *“celebro con toda mi alma que hablen el catalán, pero en familia siempre”*. Ell mateix, afirmà, *“tambien cuando llega la ocasión tengo mucho gusto en hablar en gallego con mi familia y con mis obreros, porque soy fabricante, pero oficialmente, nunca; oficialmente, siempre hablo en castellano.”* Acusà als regionalistes de convertir el català en un argument populista i de posar en perill la unitat política d'Espanya: *“Es muy agradable, Sr. Rusiñol, y puede dar mucha popularidad, el hablar a las masas de independencia y de amor á la lengua catalana; pero eso no conduce a nada bueno ni práctico. Lo que buscan y quieren los pueblos modernos, es unirse y engrandecer la Patria, y SS.SS. lo que quieren es desunirla nuevamente. (Muy bien, muy bien.)”* Respecte del decret, Vázquez assegurà que no s'oposava a que els catalans empresin el català en les relacions privades –*“no me ofende que vosotros practiquéis vuestro catalán en vuestra casa”*–, però insistí que a l'escola s'havia d'aconseguir *“a todo trance”* que es parlés en castellà. La castellanització de l'escola, afegí, seria altament beneficiosa per als espanyols no castellans: *“Con eso no me negaré S.S. que ganaremos los que somos de las provincias, porque hablamos bastante mal el castellano, y gracias que nos pulimenten con el castellano, y permítase la frase. (Muy bien, muy bien.- Risas).”*³⁹⁹

El debat es tancà amb les intervencions del marquès de Camps, diputat independent per Olot, i de Romanones. Camps qualificà el decret de *“tiránico, y hasta*

³⁹⁸ *Ibid.*

³⁹⁹ *Ibid.*, p. 1574.

draconiano” i digué que era inacceptable des del punt de vista religiós, social i polític. En el terreny religiós, explicà, el decret contradeia les disposicions favorables a l’ús de la llengua vulgar dictades pel Concili de Trento, les assemblees provincials tarraconenses i els sínodes de la diòcesi de Barcelona; en el terreny social, vulnerava dues fonts de dret fonamentals: la tradició i el costum; i en el terreny polític, constituïa una intromissió de l’Estat en la formació religiosa dels infants.

Així mateix, Camps manifestà la seva perplexitat davant les raons que havien mogut el Govern a dictar un decret tan impopular. Afirmà, referint-se irònicament a la crisi que estava patint en aquell moment el Govern, que l’única explicació que donava a la publicació del decret era que *“el Gobierno de S.M. está tan pletórico de vida que una dificultad más poco le importa.”* Finalitzà el seu discurs agraint a Romanones, també en to irònic, la seva contribució involuntària a la difusió del regionalisme: *“Yo quisiera concluir diciendo algo agradable al Sr. Ministro de Instrucción pública, porque personalmente me es sumamente simpático (El Sr. Rusiñol: Y á mi también.) [...] como regionalista convencido, he de felicitar, después de mi protesta, calurosamente al Sr, Ministro de Instrucción pública, porque reconozco que no hay ninguna disposición, nada que pueda hacer más regionalistas en menos tiempo y con mayor facilidad que los que con su ya famoso decreto ha hecho S.S.”*⁴⁰⁰

En la seva resposta a Camps, Romanones es limità a contestar que el decret ni contravenia la llei ni envaïa les competències de l’Església. Respecte d’aquest segon punt, explicà que les disposicions eclesiàstiques sobre l’ensenyament de la doctrina es referien únicament a la tasca catequística realitzada fora de l’escola: *“Cuando S.S. habla de la doctrina cristiana, indudablemente se refiere á lo que es misión confiada á la Iglesia y á sus sacerdotes, no a las explicaciones de carácter didáctico que competen á los maestros, porque las pláticas piadosas y la enseñanza de la religión son cosas que tienen carácter completamente distinto [...] claramente se advierte la diferencia que existe entre la ortodoxia de la doctrina religiosa, que es de exclusiva competencia de la Iglesia, y las condiciones de su enseñanza en la escuela, que son propiamente pedagógicas.”*⁴⁰¹

Finalitzada la discussió, els regionalistes en feren una valoració absolutament positiva. L’1 de desembre “La Veu” publicava una ressenya del debat parlamentari en la qual, sota el títol d’*El triomf dels diputats*, es dedicaven elogis hiperbòlics a Rusiñol i

⁴⁰⁰ *Ibid.*, ps. 1575-1576.

⁴⁰¹ *Ibid.*, p. 1576.

Domènech. El diari de la Lliga destacava que els diputats regionalistes havien aconseguit “ferse escoltar per tota la Cambra, causant fonda impressió en tots els grups d’ella, y acorralant de debó als principals causants de l’agitació actual de Catalunya”. Les intervencions de Rusiñol i Domènech, deia “La Veu”, havien servit per a posar en evidència els partidaris del decret i per a decantar el marquès de Camps cap al catalanisme: “La confusió en que deixaren a n’en Moret y a n’en Romanones, lo aclaparat que quedá en Lerroux, constitueixen un verdader triomf. Finalment, ab sa actitud, donaren lloch a que’l distingit diputat independent, marquès de Camps, se decidís a posarse al costat seu, manifestant que cada dia se sent més regionalista”.

Per altra part, en consonància amb l’afany de la Lliga de mostrar-se com un bloc patriòtic suprapolític, “La Veu” presentà els diputats regionalistes com els únics representants legítims de Catalunya. Així, es deia que Rusiñol i Domènech gaudien de “l’autoritat que’ls hi dona el saber ells y estarne convensuts els demás diputats de que tenen darrera seu a tot un poble, que’ls hi ha conferit llegítimament la seva representació”.⁴⁰²

El mateix dia, “La Veu” dedicava encara un altre article a la qüestió del decret. En aquest article, redactat probablement per Pol, s’atacava personalment a Romanones –“No es comprén que un home que no més té una cama bona la exposi tant, “metiéndola” a cada punt”- i, en contra del que havia afirmat el ministre, es deia que el fet que una part de la població catalana desconegués el català no podia ser un motiu de lamentació:

“als catalans que no saben castellà, que son la totalitat dels nostres pagesos, la “lengua de Cervantes” no els hi fa gran falta.

Las solas ocasiones en que senten hablar en castellá, son quan se’ls presenta’l recaudador a cobrar la contribución de las vinyas filoxeradas y el sargento que va a arreballarshi’ls fills, y a n’aquests ja’ls entenem prou... y massa.”⁴⁰³

Però el Congrés dels Diputats i la premsa no foren els únics àmbits d’actuació dels regionalistes en la seva lluita contra el decret. Al final del mes de novembre Lluís Duran i Ventosa havia iniciat contactes amb les societats econòmiques i culturals barcelonines per tal d’elaborar un manifest conjunt a favor de la cooficialitat del català. Així ho explicava Duran a Prat de la Riba en una carta del 29 de novembre: “Estich intentant aquests dies un acort de les set societats, per si poden fer alguna cosa sobre la

⁴⁰² *El triomf dels diputats*, “La Veu de Catalunya”, 1-XII-1902.

⁴⁰³ *Notas políticas*, “La Veu de Catalunya”, 1-XII-1902.

cuestió de la llengua, això si, engrandint molt la cuestió, fins á plantejar la co-oficialitat del català, de forma més o menys dissimulada.” Duran reconeixia que es tractava d’una empresa difícil –deia a la carta que el suport a la cooficialitat del català seria “lo mes difícil d’obtenir de fabricants, comerciants y botiguers”- però al mateix temps veia en la campanya a favor del català una excel·lent oportunitat d’estendre la influència dels regionalistes sobre les corporacions econòmiques: “crech que si’ls solidém per aquest cantó, ja’ls tindréu nostres casi definitivament”, assegurava. A la mateixa carta, Duran informava Prat que el dia 30 hi hauria una reunió “purament privada” amb aquestes entitats. La carta acabava amb una altra nota pessimista: “No tinc confiança, pero ho intentarem. Per suposat que en Maragall y l’Abadal m’ajudaran.”⁴⁰⁴ Més endavant veurem quin fou el resultat d’aquesta reunió.

Prat de la Riba respongué a Duran dos dies després, des de Caldes d’Estrac, en una carta on mostrava el seu optimisme davant la polèmica creada pel decret. Prat assegurava que la publicació del decret havia creat un context favorable per a la propaganda catalanista. “En Romanones ens ha servit admirablement per la campanya de fi d’any”, afirmava. D’altra banda, Prat veia el decret com el símptoma de la recuperació pública del català i del retrocés del castellà a Catalunya, i subministrava a Duran un seguit d’idees per a la redacció d’un article “optimista” sobre la qüestió. Aquestes eren les seves paraules: “Un article hi ha a fer: l’optimista. Jo m’he delit de poder fêl. Va pels temperaments pessimistes que consideran com una derrota la tal prohibició. Els recordaria lo que va succehir ab las ideas dels lliberals: toleradas y mimadas pels poderosos en las corts dels reys absoluts, mentres no passavan de la filosofia, la literatura y els bons mots dels bons parlars; atacadas y aborridas al tirarse al carrer, esporugint á reys y nobles.- Si fossim floraleros com abans, tancats dintre del camp de la literatura y de la política de comedia, si com abans la llengua castellana per la seva forsa propia anes imposantse, no haurian tingut de imposarla. Benehit el decret que es proba de que’l castellá es vençut y gira cua y que’l catala avensa y domina.”⁴⁰⁵

Els primers dies de desembre, mentre “La Veu” continuava amb la seva campanya contra Romanones,⁴⁰⁶ se sentiren noves veus contra el decret. És el cas, per

⁴⁰⁴ Carta de Lluís Duran i Ventosa a Enric Prat de la Riba, 29-XI-1902 (ANC, fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 04.01).

⁴⁰⁵ Carta de Prat de la Riba a Duran i Ventosa, 1-XII-1902 (ANC, fons Manuel Duran i Bas – Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁴⁰⁶ Durant la primera quinzena de desembre, el diari regionalista publicà cada dia nous telegrams de protesta enviats a Romanones i diversos missatges i articles d’opinió en defensa de l’ús del català, així com una àmplia revista de premsa amb articles contra el decret apareguts en diaris de tota Espanya.

exemple, del diputat liberal Pere Grau i Maristany, que havia estat nomenat per Romanones comissari regi d'ensenyament. Grau es manifestà públicament a favor de l'ús del català a l'ensenyament i amenaçà de dimitir si el decret no era derogat.⁴⁰⁷ Un altre cas és el del bisbe de Barcelona, el cardenal Salvador Casañas. Fins aquell moment, Casañas s'havia limitat a queixar-se del decret en una entrevista amb Alfons XIII i la reina Maria Cristina. Però després que Romanones declarés al Congrés que l'Església espanyola aprovava el decret perquè cap prelat no s'hi havia manifestat en contra, el bisbe de Barcelona es decidí a fer pública la seva oposició: l'1 de desembre, en una visita pastoral a Caldes d'Estrac, Casañas declarà, sense esmentar el decret, que en l'ensenyament de la doctrina s'havia de fer servir la "llengua natural",⁴⁰⁸ i dos dies després adreçà una carta a Romanones on qualificava el decret de mesura "perturbadora, antipolítica e irrealizable" i afirmava que aquest havia ferit "en lo más vivo los sentimientos de Cataluña entera".⁴⁰⁹

L'augment de la protesta contra el decret coincidí en el temps amb la crisi definitiva del govern Sagasta. Aquesta crisi s'inicià el 3 de desembre, quan el Congrés votà majoritàriament en contra d'una proposta del ministeri de Marina, relativa a la construcció d'un vaixell escola. Els regionalistes no dubtaren a atribuir-se el protagonisme principal en la derrota del govern. "La Veu" afirmava: "El govern actual pot donarse per mort y l'ha mort el catalanisme, l'ha mort la virilitat esmersada pel poble català en defensa de l'idioma propi". Per a "La Veu", la pèrdua de la votació al Congrés era en realitat el tret de gràcia a un govern que havia quedat ferit de mort per l'acció dels diputats regionalistes: "Aquest [govern] estava ja debilitat per la forta sotregada rebuda en el debat que contra'l decret sobre ensenyansa de la Doctrina, havían sostingut tan enérgicament els nostres representants, y es per aixó que no més li ha calgut pera caure una empenta tan insignificant com la que l'ha atuit. [...] La victoria, donchs, es ben nostra y ben llegalítima."⁴¹⁰

Tambe Pol assegurava, en aquest cas mitjançant una nova referència ofensiva a la coixesa de Romanones, que la crisi del govern era deguda a la polèmica causada pel decret sobre el catecisme:

⁴⁰⁷ "La Veu de Catalunya", 3-XII-1902.

⁴⁰⁸ La notícia del discurs del bisbe Casañas fou reportada a "La Veu de Catalunya" per Prat de la Riba, que es trobava en aquell moment a Caldes d'Estrac (*El Cardenal Casañas y la prohibició del Català*, "La Veu de Catalunya", 3-XII-1902).

⁴⁰⁹ *Una carta del cardenal Casañas*, "La Veu de Catalunya", 7-XII-1902.

⁴¹⁰ *La derrota del govern*, "La Veu de Catalunya", 4-XII-1902.

“El Govern ha caigut pel cantó que més flaquejava: per la cama ranca den Romanones.

En Sagasta s’ho te ben merescut, donchs el dia que’s va ficar un esguerrat al ministeri ja ho podia presumir tot lo que li succeiria.

No en va, diu la dita, ‘que qui ab coixos va...’”⁴¹¹

Desautoritzat pel Parlament, el govern tenia les hores comptades. El dia 4, l’endemà de la derrota al Congrés, Sagasta presentava la dimissió. El seu govern fou substituït el dia 6 per un nou executiu conservador presidit per Silvela. Des de “La Veu”, Pol insistia que l’afer del decret havia tingut un paper determinant en la crisi del govern. “El govern ha caigut per en Romanones y per en Weyler: per la ploma y per l’espasa”, assegurava. Al mateix temps, recomanava a Silvela que es fixés com a primer objectiu solucionar el conflicte creat per Romanones: “Ara la feina serà per ell. Porque si no arregla lo de la Universitat y lo den Romanones no li faltará feina.”⁴¹²

Mentre es produïa la crisi de govern, els regionalistes continuaren treballant contra el decret. Com hem indicat, al començament de desembre se celebrà la reunió entre els homes de la Lliga i els representants de les societats barcelonines. En contra del que preveia Duran i Ventosa, les gestions entre ambdós grups acabaren amb un resultat satisfactori per als interessos de la Lliga: el 9 de desembre els presidents de les principals corporacions econòmiques i culturals de la ciutat aprovaven un missatge en protesta pel decret i a favor de l’ús oficial del català, i acordaven presentar-lo al rei. Redactat per Joan Maragall, el missatge denunciava el domini del castellà -“*una lengua que, aunque se llama la española, no es la de todos los españoles*”- en els àmbits oficials (l’escola, la justícia, l’administració pública, etc.) i sol·licitava que el decret de Romanones fos retirat immediatament i que s’aprovés “*una garantía legal de respeto que enmiende lo presente y no deje lo futuro á merced del capricho del desconocimiento ó de la apasionada ligereza de cualquier agente del poder ejecutivo.*”⁴¹³

⁴¹¹ *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 4-XII-1902.

⁴¹² *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 5-XII-1902. Dos dies més tard, en motiu de l’accés efectiu de Silvela al govern, Pol es lamentava que deixés el seu càrrec un ministre, Romanones, quina actuació havia servit per a augmentar enormement la popularitat de la causa catalanista. Deia Pol: “El desori armat per la incapacitat dels ministres den Sagasta, no ha tingut arreglo possible, y es llástima; perquè ab uns mesos més de Romanones ens haurían estalviat dos anys de feina” (*Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 7-XII-1902).

⁴¹³ El missatge duia les signatures d’Ignasi Girona, president de l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre; Raimon d’Abadal i Calderó, de l’Ateneu Barcelonès; Lluís Ferrer-Vidal, del Foment del Treball Nacional; Josep Monegal, de la Cambra de Comerç de Barcelona; Joan Cantarell, de la Lliga de la Defensa Industrial i Comercial; Jaume Serra i Jané, del Círcol de la Unió Mercantil; i Felip Bertran d’Amat, president de la Societat Econòmica d’Amics del País (*Missatge entregat a Alfons XIII, Rey de*

El 12 de desembre una comissió dels signants arribava a Madrid i el mateix dia el missatge era presentat al rei. L'endemà la comissió s'entrevistà amb Silvela i li demanà que derogés el decret. Silvela, però, afirmà que la derogació del decret era innecessària. En primer lloc, digué, perquè tant el Concordat com la llei d'instrucció pública vigent en aquell moment facultaven els bisbes per a designar els textos per a l'ensenyament del catecisme; en segon lloc, perquè el decret havia quedat virtualment anul·lat per les explicacions que havia donat Romanones al Congrés el dia 25 de novembre. Per altra part, Silvela declarà que si el govern derogava el decret s'originaria un conflicte polític amb l'oposició. El portaveu de la comissió, el regionalista Raimon d'Abadal i Calderó, replicà que si es mantenia el decret podia passar que algun inspector obrís expedient a un mestre per fer servir el català, la qual cosa ocasionaria greus disturbis a Catalunya. Afegí Abadal que la supressió del decret no significaria cap daltabaix polític, perquè en aquell moment només el defensaven dos o tres diaris que s'havien caracteritzat tradicionalment pel seu anticatalanisme. Finalment, Silvela accedí a portar la qüestió al consell de ministres.⁴¹⁴

La comissió s'entrevistà amb altres ministres del nou govern. Eduardo Dato, ministre de Gràcia i Justícia, qualificà el decret de Romanones d'antipolític; el ministre d'Instrucció Pública, Manuel Allendesalazar, considerà que el decret era “*un bofetón para todos*”, però digué que, “*por razones de alta conveniencia*”, no es podia derogar; Antoni Maura, ministre de Governació, declarà que a ell, com a mallorquí, el molestava tot el que molestés als catalans. Cap dels ministres, però, no es comprometé a prendre cap iniciativa respecte del decret.⁴¹⁵

“La Veu”, que havia seguit amb atenció la preparació del missatge i l'estada de la comissió catalana a Madrid,⁴¹⁶ criticà Silvela per la seva indefinició davant les demandes catalanes. Per a “La Veu”, Silvela no havia assumit el seu paper d'home de govern. Els representants catalans, deia el diari regionalista, en lloc de trobar-se amb “el coneixedor que domina un assumpte tan clar com important, ab l'home seriós que sap oposar argument contra argument”, s'havien hagut d'entendre amb “el partiquin que no

Espanya, pels Presidents de las Societats de Barcelona (“La Veu de Catalunya”, 11-XII-1902). Abans que fos redactat i aprovat aquest missatge, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre n'havia aprovat un altre pel seu compte, adreçat també a Alfons XIII i redactat pel soci de l'entitat Francesc de P. Vergés; finalment aquest missatge no s'arribà a enviar (“La Veu de Catalunya”, 14-XII-1902).

⁴¹⁴ “La Veu de Catalunya”, 14-XII-1902.

⁴¹⁵ B. DE RIQUER, *op. cit.*, p. 251.

⁴¹⁶ *Un acte trascendental*, “La Veu de Catalunya”, 7-XII-1902; *Per Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 11-XII-1902.

s'ha sabut estudiar el poch paper que li toca, a pesar d'haver tingut temps de sobras pera prepararse y desempenyarlo més que mitjanament.”⁴¹⁷

D'altra banda, el missatge de les corporacions barcelonines fou molt mal rebut en els cercles castellanistes. De nou s'intensificaren els atacs contra el català i el catalanisme, sobretot des de la premsa liberal. En resposta al missatge, el prestigiós filòleg Ramón Menéndez Pidal publicà un llarg article titulat *Cataluña bilingüe*, on sostenia que el castellà era una llengua pròpia de Catalunya i instava l'Estat a garantir i estendre la presència del castellà a la societat catalana.⁴¹⁸

Però l'exacerbació castellanista no influí en l'actitud del Govern. El dia 17 es reunia el consell de ministres i aprovava una Reial Ordre sobre el decret de Romanones, dirigida als inspectors d'ensenyament primari, que donava satisfacció parcial a les demandes de les corporacions catalanes. La Reial Ordre, signada per Manuel Allendesalazar, ministre d'Instrucció Pública, i publicada el 19 de desembre, establia en la seva part dispositiva que els inspectors havien de vetllar “*sin descanso*” perquè els mestres complissin amb la seva obligació d'ensenyar la llengua castellana. Això no obstant, aclaria que la designació dels textos per a l'ensenyament del catecisme corresponia exclusivament als bisbes de cada diòcesi i, el que és més important, que els mestres no incorrerien en cap falta si amb els alumnes que no entenguessin el castellà empraven “*un idioma que no sea el oficial*”. D'aquesta manera, doncs, quedaven explícitament derogades les sancions que el decret de Romanones preveia per als mestres que ensenyessin en català als infants que no sabessin el castellà. En canvi, la Reial Ordre mantenia les sancions per als casos en què “*el Maestro emplee idioma distinto del oficial, dirigiéndose á alumnos que sepan el castellano*”.⁴¹⁹

La pressió exercida contra el decret havia motivat la supressió dels seus aspectes més ofensius. També hi havia influït, en la modificació del decret, la voluntat del govern Silvela de guanyar-se el suport dels grups dirigents de Catalunya; aquesta voluntat es veié confirmada pocs dies després amb el nomenament com a alcalde de Barcelona de Josep Monegal, president de la Cambra de Comerç i signant del missatge presentat al rei.

⁴¹⁷ ¿*Cóm ne dirém?*..., “La Veu de Catalunya”, 18-XII-1902.

⁴¹⁸ L'article, publicat al diari liberal a “El Imparcial” el 15-XII-1902, fou rebut amb crítiques pels filòlegs i crítics literaris catalans i pels principals diaris de Barcelona. Des de les files regionalistes, l'article fou replicat per Pere Muntanyola i per Jaume Massó i Torrents (P. MUNTANYOLA, *Un filòlech uniformista*, “La Veu de Catalunya”, 24 i 29-XII-1902 i 4 i 6-XII-1903; J. MASSÓ I TORRENTS, *Sobre un article del Sr. Menéndez Pidal*, “La Veu de Catalunya”, 7-I-1903 i *Al Sr. Menéndez Pidal*, “La Veu de Catalunya”, 17-II-1903). També s'hi referí Pol (*Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 18-XII-1902).

⁴¹⁹ El text íntegre de la Reial Ordre, a F. FERRER I GIRONÈS, *op. cit.*, ps. 102-103.

Amb tot, el govern no suprimí el decret, i això provocà noves crítiques per part dels regionalistes. Des de “La Veu”, Pol es queixava que la solució adoptada pel govern era incompleta i podia donar peu a futurs conflictes:

“Y aixís, en comptes de derogar la disposició del ranco de la levita estreta, que es lo procedent, lo llógich, lo legal y lo patriórich, [el govern de Silvela] s’accontenta ab dirigir una circular que deixa subsistent l’esperit del decret, y Deu fassi que molts cops no s’arrossi davant de la lletra.

Si confessan públicament l’erro y a més l’erro no es d’ells, ¿perqué no confessarlo y esmenarlo pública y legalment? [...]

La circular no ha de contentar ningú.

Ha de desaparéixer y ab ella el decret de Romanones.”⁴²⁰

Una setmana després de la publicació de la Reial Ordre de 19 de desembre, la premsa es feia ressò d’una carta que havia enviat Silvela al representants de les corporacions barcelonines, en resposta al missatge que aquestes havien adreçat al rei. A la carta, Silvela assegurava en primer lloc que la Reial Ordre responia a una “*interpretación benigna*” del decret de Romanones i que havia estat aprovada per tal de “*calmar sentimientos justamente alarmados*”. Es referia després a la necessitat que el govern assegurés que tots els espanyols poguessin aprendre “*la lengua oficial, que es la palabra de la ley común y el medio práctico con que se abre á sus esfuerzos un mayor horizonte para sus facultades y un mercado más amplio para sus trabajos y producciones*.” Finalment, opinava que era un error “*estimar como mengua para el sentimiento patrio la diversidad de lenguajes entre los que forman una nacionalidad*”, i declarava que l’estat havia de garantir la conservació dels idiomes no castellans, als quals qualificava de “*monumentos vivos del genio nacional*” i de “*glorias nacionales, literaturas españolas, con desarrollo de la mayor importancia*”.⁴²¹

Aquesta carta fou rebuda amb gran hostilitat pels diaris liberals de Madrid, perquè interpretaren que Silvela donava bel·ligerància al catalanisme. Els regionalistes, en canvi, acolliren les paraules del president del govern amb moderada satisfacció. Per a “La Veu”, la carta de Silvela era la prova que el govern havia reconegut finalment “la forsa y consistencia del catalanisme”. Al mateix temps, el diari regionalista assegurava que el canvi d’actitud del govern no es devia a una conversió sobtada als postulats del catalanisme, sinó al temor d’una reacció violenta a Catalunya: “El Govern se diria que

⁴²⁰ *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 19-XII-1902.

⁴²¹ “La Veu de Catalunya”, 25-XII-1902.

ha comprés- y, repetim, no per amor a Catalunya sinó per egoisme- que accentuant las repressions contra la nostra causa y prosseguint en la prohibició sistemática dels nostres actes de propaganda y en la negació dels nostres drets, s'accentuaria a Catalunya l'excitació que las arbitrariedades del despotisme centralista hi ha produit".⁴²²

Semblava que amb la carta de Silvela quedava definitivament resolt el conflicte creat pel decret de Romanones. Els homes de la Lliga, però, feren encara un darrer intent d'aconseguir la derogació completa del decret. El juliol de 1903, al Congrés de Diputats, el regionalista Francesc Albó sol·licità al ministre Allendesalazar que deixés el decret totalment sense efecte. Explicà Albó que el decret era d'un "*rigorismo*" excessiu, perquè establia com a com a pena màxima la separació dels mestres dels seus càrrecs, mentre que una falta com la mala conducta moral dels mestres era castigada únicament amb un mes de suspensió de sou. Per a Albó, el decret constituïa un "*atentado apenas concebible contra los derechos legítimos del profesorado y contra el reconocimiento científico debido a los varios idiomas españoles que no son el llamado idioma español.*"⁴²³

El dia següent, Allendesalazar respongué que amb la publicació de la Reial Ordre de 19 de desembre quedaven aclarits tots els dubtes que pogués suscitar el decret de Romanones, i que per tant no calia derogar-lo. Així mateix, considerà que no era "*necesario ni conveniente volver sobre este asunto, que ha sido tratado con espíritu amplio y de concordia*". Albó replicà dient que el criteri sostingut pel govern no era ampli sinó "*mezquino*" i explicà que, en contrast amb el cas espanyol, a la Polònia situada dins l'Imperi Rus s'acabava d'autoritzar l'ús del polonès en l'ensenyament de la religió. El diputat regionalista denuncià la legislació escolar espanyola perquè no tractava tots els espanyols de la mateixa manera: "*hay hijos de ciudadanos españoles que reciben hoy toda la enseñanza en el idioma que les es propio, y hay otros, con mengua de la justicia y la igualdad, que no sólo no la reciben, sino que por ministerio de la ley, o mejor dicho, por orden contraria á ella de la autoridad, no pueden recibirla en igual forma y con facilidad igual para los mismos.*"⁴²⁴

Allendesalazar insistí que la primera obligació dels mestres era ensenyar la doctrina en castellà, "*y con más motivo deben enseñarlo en aquellas provincias en que se hable otro idioma o dialecto*". Però recordà que la llei permetia als mestres emprar

⁴²² *La carta den Silvela*, "La Veu de Catalunya", 31-XII-1902.

⁴²³ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 40, 6-VII-1903, ps. 797-798.

⁴²⁴ "Diario de Sesiones del Congreso", núm. 41, 7-VII-1903, p. 838.

una altra llengua si els alumnes no coneixien el castellà, “*porque antes que saber nada, es preciso que sepan en cualquier idioma dirigirse á Dios y á sus semejantes.*” Afegí que si algun mestre vulnerava el decret, és a dir, si ensenyava en llengua no castellana a alumnes que entenguessin el castellà, ell resoldria la qüestió amb “*ese espíritu amplio del Gobierno, sin agraviar á nadie y con respeto para todo el mundo.*”⁴²⁵

Albó respongué que la llei d'Instrucció Pública enlloc no deia que la primera obligació dels mestres fos l'ensenyament del castellà, i afegí que els mestres que exercien als territoris no castellans d'Espanya tenien altres prioritats, com ara l'ensenyament de la doctrina, la comptabilitat, l'escriptura o la lectura. En aquest punt, Albó fou interromput des dels bancs de l'oposició pel comte de Romanones. “*¿Pero esa lectura no ha de ser en castellano?*”, preguntà Romanones. Albó contestà: “*Puede ser en catalán*”. “*No, no y no*”, replicà l'antic ministre d'Instrucció Pública. “*Pues yo digo y repito que sí, Sr. Conde de Romanones*”, conclougué Albó.⁴²⁶

Amb aquesta discussió parlamentària es tancava el llarg conflicte suscitat pel decret que havia dictat Romanones el 21 de novembre de 1902. El decret, com hem vist, continuà vigent, però cal pensar a la pràctica no s'arribà a aplicar, perquè, pel que sembla, cap mestre no fou sancionat per ensenyar en llengua no castellana. En definitiva, entre les pressions dels castellanistes i les protestes del catalanisme i de les corporacions catalanes, el Govern acabà optant per una posició de compromís: mantingué el decret però s'abstingué d'aplicar-lo.

En endavant, i fins el cop de Primo de Rivera de 1923, els successius governs de la Restauració s'abstindran de prendre noves mesures destinades a desallotjar el català dels àmbits que ocupava a Catalunya. Això no vol dir que a partir de 1902 els governants dinàstics s'oblidin del seu castellanisme tradicional i es dediquin a impulsar el reconeixement públic i oficial del català. No, durant el primer quart del segle XX la defensa del català continuarà essent patrimoni exclusiu del catalanisme. El que faran els governs espanyols serà únicament canviar de tàctica: substituiran l'agressivitat mostrada durant els anys del tombant de segle per una prudent resistència passiva. Abandonaran els atacs directes contra els espais ocupats pel català -ja no es tornaran a produir intents castellanitzadors com el de Romanones-, però es negaran a permetre l'accés d'aquesta llengua als àmbits oficials dominats pel castellà -amb algunes excepcions significatives, com veurem.

⁴²⁵ *Ibid.*, p. 839.

⁴²⁶ *Ibid.*

De la pau lingüística al “perill castellà” (1903-1905)

Sufocat el conflicte originat pel decret de Romanones, s'obrí una etapa de relativa “pau lingüística”. En el període que va de desembre de 1902 a juny de 1905, els governs conservadors que se succeïren en el poder cercaren l'entesa amb les forces vives de Catalunya i sobretot amb el regionalisme. Per aquest motiu, manifestaren en diverses ocasions una disposició favorable al reconeixement dels drets de la llengua catalana. Els atacs directes al català, doncs, desaparegueren temporalment, i en conseqüència canvià també l'estratègia dels regionalistes respecte de la llengua. Així, en aquest període els homes de la Lliga abandonaran les campanyes defensives com la de 1900 a favor de Morgades o la de 1902 contra Romanones i portaran a terme una actuació de caràcter “constructiu”. Com veurem tot seguit, aquesta actuació es desenvoluparà sobretot en dues direccions: d'una banda, els regionalistes es dedicaran a difondre noves propostes d'extensió de l'ús social del català; de l'altra, donaran suport, des de les pàgines de “La Veu”, a diverses iniciatives que sorgiran a la societat catalana a favor de l'accés del català als àmbits públics.

Al llarg de 1903 proliferen a les pàgines de “La Veu” les propostes de promoció del català. El mes de gener, quan l'afer Romanones encara cueja, el pedagog Salvador Genís inicia la publicació d'una sèrie de nou articles en defensa de la catalanització de l'escola, titulada *Llengua y ensenyansa*, que s'allargarà fins el mes de maig. Altres propostes d'extensió de l'ús social del català tenen un abast més concret. Són, més que reflexions teòriques sobre els drets del català, crides a la ciutadania perquè substitueixi el castellà pel català en els actes de la vida quotidiana. El maig de 1903, per exemple, Joaquim Renart es lamenta que el castellà sigui la llengua habitual a la correspondència entre catalans. Aquest costum, diu, és fruit d’“una gran y odiosa rutina” i constitueix un acte d'una “ridiculesa espantosa” i una mostra del “grau d'estupidesa” dels catalans. Renart demana als catalans que emprin sempre el català en la correspondència: “Es precís, doncs, escriure en catalá, deixantse de vellas rutinas y tontos prejudicis. Es precís, perquè a la vegada que honreu y enaltiu a la vostra llengua mare, realiseu un acte de bon sentit y de bon criteri.”⁴²⁷

⁴²⁷ J. RENART, *Escriguem en catalá*, “La Veu de Catalunya”, 16-V-1903.

Una altra mostra d'adoctrinament lingüístic són els articles que, sota el títol de *Tasca patriòtica*, publicà Ferran de Segarra a “La Veu” entre juliol i octubre de 1903. Segarra defensa la llengua com a factor de patriotisme –considera que l’ús del català és “un element poderosíssim de propaganda catalanista [...] una propaganda fàcil y senzilla que tots podem exercir, ab la forsa immensa del exemple”⁴²⁸ i denuncia els casos en què els catalans opten pel castellà en detriment del català. En primer lloc, es refereix a la “ridícula fal·lera” que tenen alguns “catalans descastats” d'utilitzar el castellà en l'àmbit de la privacitat. Per a Segarra, aquest costum té l'origen en “la vanitat, el desig d'imitació, el desig de singularisarse, el mal entés de passar per ilustrats y altres motius consemblants”. El que és més greu, explica Segarra, és que siguin sobretot les classes benestants les que adoptin l’ús del castellà, perquè d'aquesta manera el poble rep la impressió que el català és una llengua “d'un ordre inferior y fins despreciable”, mentre que la llengua castellana apareix com a “més culta y més ilustrada”.⁴²⁹ Segarra esmenta també el cas dels pares que, amb la intenció que els seus fills aprenguin el castellà, s'adrecen a ells en aquesta llengua.⁴³⁰ Aquesta pràctica, diu, no només és inadequada des del punt de vista pedagògic, sinó que impedeix també la identificació dels infants amb el seu país. Explica Segarra que els infants a qui s'obliga “ja de petits a rebutjar la llengua catalana, sentiran també indiferencia y, tal volta fins menyspreu per a tot lo del terror català”.⁴³¹

A més de censurar el desús de la llengua catalana, Segarra planteja nous procediments per a l'extensió social del català. Primerament, “la celebració de certàmens literaris y de Jochs Florals” que han de servir per a “fer agradable i enaltir l’ús de la parla catalana” i “estimular al jovent a dedicarse al conreu de la poesia y de la bona literatura”. En segon lloc, “la creació d'orfeons y societats chorals”, destinades a difondre “l'afició a les cançons de la terra” i a “desterrar aquestas altras cançons que ens venen de Castella, tontas y frívolas, quan no son immorals y xorcas, que'l poble apren ab facilitat y sols serveixen pera malejarlo.” Finalment, Segarra defensa la catalanització dels rètols comercials. L'autor destaca que darrerament s'ha estès a Barcelona “la manía de castellanisarho tot”, fruit de la qual la ciutat s'ha convertit en

⁴²⁸ F. DE SEGARRA, *Tasca patriòtica*, “La Veu de Catalunya”, 8-VII-1903.

⁴²⁹ F. DE SEGARRA, *Tasca patriòtica. III. Ridícols y... descastats?*, “La Veu de Catalunya”, 23-VII-1903. També tracta aquesta qüestió a *Tasca patriòtica. II. Els catalans, parlant castellà*, “La Veu de Catalunya”, 19-VII-1903.

⁴³⁰ F. DE SEGARRA, *Tasca patriòtica. IV. Erro funest*, “La Veu de Catalunya”, 31-VII-1903.

⁴³¹ F. DE SEGARRA, *Tasca patriòtica. V. Conseqüencias gravíssimas*, “La Veu de Catalunya”, 7-VIII-1903.

“un verdader mostruari de rètols escrits en llengua forastera, molt sovint, y pera més ridícula, confusos, inflats, bilingües y farsits de barbarismes.” Per tal de combatre aquesta tendència, Sagarra proposa la creació d’una “societat de propaganda”, integrada per comissions de barri o de carrer formades per “catalanistes de cor”, que s’encarregaria d’assessorar comerciants i industrials en la col·locació dels rètols i, en el cas dels botiguers amb menys possibilitats econòmiques, financiar el canvi de rètols; altres funcions de la societat serien la concessió de premis als rètols “de més bon gust y més artístichs” i les gestions davant els periòdics catalanistes perquè establissin rebaixes de preu en els anuncis en català.⁴³²

La participació de tothom en la promoció de la llengua, conclou Segarra, ha de servir per a aturar la castellanització dels àmbits públics i per a avançar vers l’oficialitat exclusiva del català a Catalunya: “Procurem, donchs, el seu espadiment [de la llengua catalana], fins que per tot el terror català s’hi pregui a Deu, s’hi canti a la Patria, y sia, ab amor, per tothom parlat; fins que s’escampi arreu y ofegui a tota llengua forastera que pretengui imposarse y substituir-la; fins a assolir aquella Base de la memorable Assambla de Manresa, “que la llengua catalana sia la única que ab caràcter oficial pugui usarse a Catalunya”. ”⁴³³

En la mateixa línia que Segarra, l’agost de 1903 el regionalista Pere Pagès publicà a “La Veu” un article exhortava els catalans a “catalanisar a Catalunya per tots indrets, moral y materialment, pera fonamentar ben ferm la regeneració de la personalitat del nostre poble.” Cal recordar que en el moment que Pagès redacta aquest article la Lliga es troba enmig de la crisi causada per les derrotes davant els republicans a les eleccions provincials de març i a les generals d’abril. Per això Pagès proposa que, mentre duri la “boirada demagògica”, els catalanistes es concentrin en lluitar contra el “nostre enemich el centralisme” i contra la “invasió descatalanisadora”. Una de les millors formes de lluitar-hi, afirma, és promoure l’ús del català a Catalunya: “Es, donchs, una obra patriòtica pera tots els catalans el parlar, llegir y escriure en català, sempre que no’s topi ab dificultats insuperables. Si dependeix sols de nostra voluntat, hem de servirnos constantment, amb santa intransigencia, de nostre idioma en tots els actes de nostra vida en relació a Catalunya.” Per al foment del català, Pagès proposa una mena d’autarquia lingüística: “en cap familia catalana s’hauria de parlar altra llengua que la propia y hauríam de barrar las portas de nostras casas a tots els llibres y diaris que

⁴³² *Ibid.*

⁴³³ *Ibid.*

no fossin decents y no estessin escrits en la llengua que parlém”; en segon lloc, recomana als catalans que en els actes públics utilitzin exclusivament el català i que s'abstinguin d'assistir als actes acadèmics, polítics o d'altra mena que es fassin en castellà; finalment, exposa la necessitat de fomentar el teatre en català com a instrument de “moralisació y catalanisació del nostre poble.”⁴³⁴

Val la pena d'esmentar encara un altre article de “doctrina lingüística”, signat per F. de V., que “La Veu” publicà l'abril de 1904. En aquest article l'autor censura l'ús del castellà per part d'un sector de l'aristocràcia barcelonina. Considera que aquesta pràctica és una “cursileria” que contrasta amb la recuperació del català “en todas las manifestaciones de la vida social”. L'origen d'aquesta actitud, diu l'autor, és l'aspiració d'alguns aristòcrates de convertir-se “en migrada sucursal de la aristocracia madrilenya”. L'article demana a les classes benestants de Barcelona que s'oposin “a tota invasió convencional d'un llenguatge foraster” i acaba proclamant: “Es precis que desaparegui aquesta excepció vergonyosa del nostre renaixement catalá, no per insignificant menys lamentable. Es precis que'ls que avuy se creuen *fer el fi* parlant una mena de castellá, compreguin que la imitació servil no és signe de distinció, sinó una carrinclonería propia únicament de *parvenus*.”⁴³⁵

A més de formular propostes per a l'expansió de l'ús social del català, els regionalistes s'ocuparan també de defensar i publicitar els avenços del català en els àmbits públics i oficials. És el cas, per exemple, de l'ús del català al Congrés Agrícola que se celebrà el juny de 1903 a Manresa, organitzat per la Federació Agrícola Catalano-Balear. Jaume Maspons i Camarasa, corresponsal de “La Veu” al Congrés, explicava que, a diferència del que havia ocorregut en edicions anteriors, aquell any les sessions del congrés s'havien fet totes en català. Maspons destacava que s'havia parlat en català en presència del governador civil de Barcelona i dels representants d'associacions agrícoles d'altres llocs d'Espanya: “Ja veyeu quin progrés tan gran no representa en aquet punt el Congrés de Manresa. ¡Parlar en catalá en un acte solemne y a presencia *nada menos* del governador! ¡Fer preguntas o contestar a un foraster convidat y no valdres del idioma del foraster!”⁴³⁶

En la mateixa línia, el novembre de 1903 “La Veu” expressava la seva “gran satisfacció” per la iniciativa del bisbe de Mallorca, Pere Joan Campins i Barceló,

⁴³⁴ P. PAGÈS I RUEDA, *¿Qué hem de fer, entretant?*, “La Veu de Catalunya”, 26-VIII-1903.

⁴³⁵ F. DE V., *Excepció vergonyosa*, “La Veu de Catalunya”, 4-IV-1904; cursiva a l'original.

⁴³⁶ J. MASPONS I CAMARASA, *El Congrés Agrícola de Manresa*, “La Veu de Catalunya”, 15-VI-1903.

d'ordenar que les encíclics papals i les pastorals i circulars episcopals es publicuessin al butlletí oficial del bisbat de Mallorca en català i en castellà. “La Veu” assegurava que aquesta ordre contribuiria “a la major gloria de la llengua catalana y dels idiomas regionals, una de les bases fonamentals del nostre programa.” Així mateix, el diari celebrava que al Tribunal de la Curia eclesiàstica de Mallorca totes les declaracions i sentències es fessin i es registressin en català, “al objecte d'honrar com és degut la nostra estimada llengua.”⁴³⁷

Els regionalistes es feren ressò també dels tímids avenços en la catalanització de l'ensenyament primari. El gener de 1904 “La Veu” informava de la pròxima inauguració de l'escola catalana “Mossen Cinto”, creada per l'entitat “Foment Autonomista Català”, i recordava als seus lectors que l'escola admetia socis protectors per al seu sosteniment i millorament.⁴³⁸ L'octubre d'aquest mateix any el diari regionalista donava “la bona notícia” de la preparació d'una col·lecció de llibres de text en català. La col·lecció fou probablement una iniciativa de la Federació Escolar Catalana, la secció universitària de la Lliga Regionalista.⁴³⁹ Havien d'integrar aquesta col·lecció una vintena de llibres, entre els quals hi hauria un manual de “Gramática catalana” i un altre de “Gramática castellana”. “La Veu” no estalviava els elogis cap a la nova col·lecció. Es tractava, deia el diari regionalista, d'una sèrie de llibres “moderníssims, superiors als mateixos de l'estranger, tant en son fons científich com en sa forma pedagógica.”⁴⁴⁰

El març de 1904 “La Veu” informava que diverses universitats alemanyes havien fundat càtedres de llengua i literatura catalanes. El diari regionalista destacava el fet com un exemple de l'interès que la llengua i la literatura catalanes suscitaven entre “els més eminents filòlechs del mon civilisat”. Així mateix, “La Veu” es lamentava que, en contrast amb el que passava a Europa, a Espanya el català fos encara objecte d'atacs i de burles: “Aconhorta veure honradas nostra llengua y literatura al bell mitg de la civilisació europea, y sols inspiran llástima els pobres ignorants que, tenintla al costat, no sols no senten desitg d'estudiarla, sinó que s'entretenen befantla.”⁴⁴¹

Un darrer exemple de l'activisme lingüístic de la Lliga és el suport concedit a la campanya del filòleg mallorquí Antoni M. Alcover per a l'elaboració d'un diccionari de la llengua catalana. Aquesta campanya, que s'inicià el 1901 amb la publicació per part

⁴³⁷ *El Sr. Bisbe de Mallorca y la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 27-XI-1903.

⁴³⁸ *Un'altra escola catalana*, “La Veu de Catalunya”, 27-I-1904.

⁴³⁹ Sobre la Federació Escolar Catalana, vegeu I. MOLAS, *op. cit.*, ps. 52-53.

⁴⁴⁰ *Moviment catalanista*, “La Veu de Catalunya”, 10-X-1904

⁴⁴¹ *Las Universitats alemanyas i la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 11-III-1904.

d'Alcover de la "Lletra de convit", comptà des del primer moment amb la col·laboració de "La Veu". El diari regionalista publicà resums de cadascun dels números del "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" que editava Alcover, i al llarg de 1902 informà puntualment de la gira que féu Alcover per diverses ciutats catalanes.⁴⁴² El 1904, aquesta col·laboració encara es mantenia. El març d'aquest any se celebrà a la seu de la Lliga una sessió en honor d'Alcover. Hi intervingueren els membres de la Lliga Ramon Picó i Campamar, Felix Escalas i Raimon d'Abadal i Calderó, els quals es comprometeren a prestar tot el seu suport a l'obra del diccionari.⁴⁴³

L'abril de 1904, en ocasió de la visita d'Alfons XIII a Barcelona, es tornà a posar de manifest la bona sintonia que existia entorn de la qüestió lingüística entre els regionalistes i el govern conservador, que presidia en aquell moment Antoni Maura. El 17 d'abril, en un dels darrers actes del viatge, Alfons XIII visità, acompanyat de Maura, la seu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI). El president d'aquesta entitat i membre fundador de la Lliga Regionalista, Ignasi Girona, adreçà al rei un llarg missatge de benvinguda en castellà. En acabar, demanà permís al rei per a dirigir-se en català als assistents. El rei accedí a la petició i Girona pronuncià les paraules següents: "Agricultors catalans: al honrar el senyor Rey ab sa presencia nostre Institut, casa pairal de la pagesia catalana, ahont s'aixoplugan las forsas agrícolas de nostra terra, entench que honra ensemps nostras llars: si ho sentíu aixís, com crech, mostrémli l'agraïment de nostres cors alsant la veu dient ¡Visca don Alfons XIII! ¡Visca'l comte de Barcelona! ¡Visca'l senyor Rey d'Espanya!"⁴⁴⁴

En resposta al discurs de Girona, Alfons XIII digué: "*Al visitar por primera vez este Instituto, os saludo á vosotros, y, en vosotros a todos los agricultores catalanes, no como Rey, sino com agricultor. Mucho me ha complacido que vuestro presidente haya hablado en catalán. Pues que: ¿acaso la lengua catalana no es una lengua española? El dialecto catalán ¿no es de una región de España? Será uno de mis primeros cuidados el aprenderlo á fin de que cuando vuelva pueda entenderos tal como hablais.*"

Segons que recull "La Veu", després de pronunciar aquestes paraules Alfons XIII es dirigí a Ignasi Girona per aclarir-li que s'havia equivocat en anomenar el català

⁴⁴² "La Veu de Catalunya", 27-V-1902, 22-VI-1902, 28-VI-1902, 7-VII-1902.

⁴⁴³ A la sessió parlà també el mateix Alcover, qui declarà que "els catalans volém parlar el català en tots els actes de la nostra vida perquè aquet llenguatge és espanyol. Els que no volen que ho sigui son els separatistes, son ells els que'ns separan d'Espanya." (*Mossén Alcover a la Lliga Regionalista*, "La Veu de Catalunya", 23-III-1904). Mesos més tard, Josep Carner exaltava a "La Veu" la tasca d'Alcover (J. CARNER, *Cap a Alcover*, "La Veu de Catalunya", 25-VIII-1904).

⁴⁴⁴ "La Veu de Catalunya", 18-IV-1904 (vespre).

“*dialecto*” i que la seva intenció era referir-se al català com a idioma o com a llengua; Girona s’encarregà, a petició expressa del rei, de comunicar aquesta rectificació als periodistes que assistien a l’acte.⁴⁴⁵

Intervingué a continuació Antoni Maura, qui es referí també a la qüestió de la llengua. Després d’elogiar el catalanisme -“Catalunya está donant un exemple sobirà a tothom. Al reivindicar els seus drets polítics, ens redimirà a tots, absolutament a tots”- i de prometre que el govern vetllaria pel manteniment de les lleis i institucions jurídiques catalanes relatives a l’agricultura, recordà que ell mateix, que era mallorquí de naixement, tenia “una llengua nativa molt semblant a la vostra” i declarà que l’amor a la llengua de la terra era compatible amb l’amor a la unitat nacional. Per demostrar que el govern no conservava cap recel vers el català, Maura anuncià que pensava eliminar totes les traves legals que encara obstaculitzaven l’ús dels idiomes no castellans en els serveis de telègrafs i telèfons, a excepció, digué, de les comunicacions oficials, “doncs just és que en lo oficial hi hagi unitat”.⁴⁴⁶

Els regionalistes feren un balanç positiu de la visita reial. “La Veu” escrivia: “Han rebut una nova sanció las nostras aspiracions. Els més alts poders del Estat han reconegut la sana intenció dels nostres propòsits y els han considerat dignes de respecte.” Pel que fa a la llengua catalana, el diari de la Lliga celebrava que aquesta hagués estat parlada “solemnement” davant el rei i el seu govern; així mateix, destacava les “aclamacions sortides del fons de l’ànima de tots els catalans, quan escoltaren la promesa que’l mateix Rey la parlaria quan se tornessin a trobar.”⁴⁴⁷

Unes setmanes després de la visita reial, els regionalistes intervingueren decisivament en la catalanització de l’Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, la principal corporació jurídica de la ciutat, alguns dels socis de la qual, com Raimon d’Abadal i Calderó, Josep Bertan i Musitu, Francesc Cambó, Lluís Duran i Ventosa i Joaquim Giralt i Verdager, eren membres destacats de la Lliga. Al principi del mes de maig, el vocal de l’Acadèmia Josep Torras i Sampol, catalanista de tendència republicana, presentà una proposició perquè les actes de les sessions de l’entitat es redactessin exclusivament en català. “La Veu” anuncià que, previsiblement, la proposta de Torras i Sampol rebria l’oposició, en el si de l’Acadèmia, dels “enemichs de Catalunya y de las sevas reivindicacions, els súbdits dels partits madrilenys, els

⁴⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁴⁷ *Devant del Rey*, “La Veu de Catalunya”, 20-IV-1904.

castellanistas conscientes i inconscientes”, i sol·licità, en conseqüència, el concurs dels elements catalanistes de l’entitat perquè la proposta fos aprovada.⁴⁴⁸

La proposició de Torras i Sampol fou discutida a la sessió de l’Acadèmia de l’11 de maig, que se celebrà sota la presidència de Raimon d’Abadal. En contra de la proposició intervingué un dels acadèmics, Jesús Pinilla, membre de la Unió Republicana, qui demanà que les proposicions destinades a restringir l’ús del castellà a les actes haguessin de passar pels tràmits previstos en cas de reforma del reglament de l’Acadèmia. L’esmena de Pinilla fou replicada per Francesc Cambó, qui digué que amb aquesta petició el que es pretenia era dificultar mitjançant procediments burocràtics l’accés del català a les actes de l’entitat. Posada a votació, l’esmena fou àmpliament derrotada per 70 vots contra 21. A continuació fou aprovada la proposició de Torras i Sampol.

En la ressenya d’aquesta sessió, “La Veu” afirmava: “L’esplèndit resultat de dita votació [...] constitueix un brillantíssim triomf pera a la causa de l’idioma català, al que la docta corporació [...] ha volgut rendir homenatge, com li rendeixen ja totes las entitats que son y representan alguna cosa a la nostra terra.” El diari regionalista es referia també a la crida que el diari lerrouxista “La Publicidad” havia fet als seus lectors perquè acudissin a la sessió de l’Acadèmia a donar suport als elements castellanistes. Deia “La Veu”: “Las sevas bravatas sols serveixen pera posarlos en ridícol, demostrant que res poden ni valen allí ahont hi ha personas cultas, que pensan y votan per impuls de llurs conviccions y amor a las manifestacions de nostra patria, y no en virtud del “ukase” del primer atrevit que’s converteix en dictador.”⁴⁴⁹

Pocs dies després “La Veu” es feia ressò del paper que ocupà el català en el Congrés Agrícola que havia tingut lloc al Vendrell els darrers dies del mes de maig. Tal i com havia succeït en l’edició de l’any anterior, celebrada a Manresa, el català dominà absolutament en tots els actes del Congrés. En aquesta ocasió, però, l’ús del català adquiria encara més rellevància, perquè el representant del govern al Congrés no era el governador civil sinó el ministre d’Agricultura, Francisco González de Castejón. El corresponsal de “La Veu”, Jaume Maspons i Camarasa, destaca que el president de la Federació Agrícola Catalano-Balear contestà al ministre amb un discurs en català, “sense una sola paraula de *cortesía* pronunciada en la llengua oficial”. Segons que

⁴⁴⁸ *El català a l’Academia de Jurisprudencia*, “La Veu de Catalunya”, 11-V-1904.

⁴⁴⁹ *Triomf de la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 15-V-1904. En una sessió posterior, alguns socis tornaren a sol·licitar que les actes es fessin en castellà, però el president de l’Acadèmia, el regionalista Carles Francisco i Maymó, s’hi oposà (“La Veu de Catalunya”, 19-V-1904).

explica Maspons, el ministre mostrà una actitud obertament favorable al català: llençà visques en aquesta llengua, donà lectura al reglament del Congrés en català, declarà que trobava encertat que cadascú s'expressés en la seva llengua materna i, quan intervingué en els debats, fins i tot pronuncià algunes frases en català. Per a Maspons, el capteniment del ministre amb relació al català era demostratiu “d'un estat d'ánim de la gent de Madrid, ben diferent del que havia dominat fins ara”. Afegia Maspons que només quatre anys endarrere “parlar en catalá davant d'una autoritat y en un acte solemne era una falta de respecte imperdonable y un atach a lo més sagrat del régim imperant”, mentre que ara era possible contestar al discurs d'un ministre sense haver de fer “el més petit vassallatge a la llengua oficial”.⁴⁵⁰

El mes de juny de 1904 el govern Maura donava una nova mostra de filocatalanisme. En compliment de la promesa que havia fet el propi Maura en la seva visita a l'IACSI, el 20 de juny la “Gaceta de Madrid” publicava un Reial Decret, signat pel ministre de Governació José Sánchez Guerra, autoritzant l'ús dels “*idiomas y dialectos hablados en España*” a les comunicacions telegràfiques i telefòniques de caràcter privat, sempre que a les estacions comunicants hi hagués personal capaç d'entendre la llengua utilitzada. El decret anunciava que per a atendre aquestes comunicacions el govern procuraria designar funcionaris coneixedors dels idiomes no castellans d'Espanya; així mateix, establia que en les comunicacions amb les autoritats administratives, governatives o judicials només es podria emprar la llengua castellana.⁴⁵¹

Estranyament, “La Veu” no es féu ressò de la publicació del decret. Amb tot, aquest degué contribuir a estendre entre els regionalistes la convicció que el govern Maura veia amb bons ulls no només l'accés del català als àmbits oficials, sinó la resta de reivindicacions catalanistes. L'estiu de 1904 el regionalista Ferran Sans i Buigas podia escriure que, tot i que encara no havien estat satisfetes cap de les aspiracions del catalanisme, “en cambi dintre de l'esfera de las inteligencias, el Catalanisme ha donat un gran pas [...] porque avuy día las nostras ideas ja comensan a ser entesas, ja son del agrado de molts y fins no falta qui parli d'imitarlas y de practicarlas.” A l'interior de Catalunya, deia Sans i Buigas, el catalanisme ha aconseguit “realsar en gran manera l'esperit catalá, fins al punt de convertirlo en una forsa intensa y gran”, mentre que fora

⁴⁵⁰ J. MASPONS I CAMARASA, *El Congrés Agrícola del Vendrell*, “La Veu de Catalunya”, 30-V-1904; cursiva a l'original.

⁴⁵¹ F. FERRER I GIRONÈS, *op. cit.*, ps. 104-105.

de Catalunya, el catalanisme “ha comensat a imposar la rahó, fent comprendre als seus enemics la bondat y la justícia del mateix”.⁴⁵²

La crònica de l'activisme lingüístic de la Lliga entre 1903 i 1905 inclou encara un altre aspecte. Ens referim al suport concedit pels regionalistes al Congrés de la Llengua Catalana que s'havia de celebrar a Barcelona el 1906. El gener de 1904, “La Veu” informava de la proposta que havia llençat Antoni M. Alcover, en una conferència a l'Ateneu Barcelonès, de reunir en un congrés els estudiosos principals de la llengua catalana.⁴⁵³ No va ser fins un any i mig després que la qüestió del congrés tornà a aparèixer a les pàgines de “La Veu”. El maig de 1905 el diari regionalista explicava que Alcover s'havia entrevistat amb les personalitats més destacades del món cultural català, i que la idea del congrés havia rebut nombroses adhesions d'escriptors i filòlegs dels països de llengua catalana i d'arreu d'Europa.⁴⁵⁴ Pocs dies després “La Veu” informava que eren a punt de constituir-se les comissions tècnica, administrativa i econòmica, formades cadascuna per tres membres i encarregades dels treballs preparatoris del Congrés. Els regionalistes tingueren una presència destacada en aquestes comissions. A la comissió tècnica hi havia, a més dels historiadors de la literatura Antoni Rubió i Lluch i Jaume Massó i Torrents, el soci de la Lliga Joan Pijoan; a la comissió administrativa trobem Joan Rubió i els regionalistes Emili Vallès i Jaume Algarra; la comissió econòmica, finalment, la integraven Benet de Pomés, el membre de Defensa Social Joan Alandí i el dirigent de la Lliga Carles de Fortuny.⁴⁵⁵

No ha de sorprendre l'interès dels regionalistes pel Congrés. Per als homes de la Lliga, com en general per a tots els catalanistes, la celebració d'un congrés internacional dedicat al català tenia un clar sentit polític. Més enllà de la seva significació estrictament filològica, els regionalistes veien en el Congrés un instrument de legitimitat científica de les seves reivindicacions lingüístiques. Per als regionalistes, la presència a Barcelona de filòlegs i erudits d'arreu d'Europa havia de servir per a demostrar a tothom, i sobretot als castellanistes, que el català era una llengua independent –i no pas un dialecte– i que, com a tal, havia de gaudir dels mateixos drets que la resta de llengües europees.

La primavera de 1905, gairebé dos anys i mig després de l'afer Romanones, els regionalistes tenien motius per a mostrar-se optimistes respecte de la situació del català.

⁴⁵² F. SANS I BUIGAS, *Lo que s'ha fet*, “La Veu de Catalunya”, 22-VII-1904.

⁴⁵³ “La Veu de Catalunya”, 27-I-1904.

⁴⁵⁴ “La Veu de Catalunya”, 11-V-1905.

⁴⁵⁵ “La Veu de Catalunya”, 16-V-1905.

El català guanyava posicions en actes públics com els congressos agrícoles i en entitats com l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació; les universitats europees donaven acollida a la llengua i la literatura catalanes; i el futur Congrés de la Llengua es presentava als ulls dels regionalistes com la definitiva consagració internacional del català. A més, ni el govern de Maura ni els altres dos governs conservadors que el succeïren durant el primer semestre de 1905 no mostraren cap hostilitat cap al català; al contrari, aquests governs afalagaren en diverses ocasions la llengua catalana i li concediren noves prerrogatives, com ara l'ús als telèfons i als telègrafs. Però a partir de l'estiu de 1905, després que tornin al poder els liberals, la pau lingüística es veurà un altre cop amenaçada.

Al final de juny de 1905 la Lliga Regionalista iniciava, des de les pàgines de “La Veu”, la campanya contra el “perill castellà”. Com ja s’ha dit, l’origen de la campanya era la decisió del govern liberal de Montero Ríos d’aplicar el reglament de centralització dels concursos i les oposicions per a mestres, metges, comptables i secretaris municipals. Els regionalistes entengueren que amb aquest reglament s’afavoria els candidats residents a Madrid i a tota la regió central de Castella. En protesta pel reglament, adreçaren un manifest als parlamentaris i regidors catalans i a les corporacions públiques i privades del país, en el qual es deia que, després de perdre les colònies, “la política espanyola necessita llocs pera sos protegits, y pobles pera dominar y explotar” i que Catalunya s’havia convertit en un “camp d’operacions pels desenfeinats de Madrid”. El nou reglament, assegurava el manifest, significaria l’arribada d’“un exèrcit invasor de Catalunya, desconexedor de nostras costums, de nostre dret, de nostra llengua, de nostra manera d’ésser, exèrcit foraster que desfigurarà la terra.” Calia, per tant, que tothom contribuís a “aixecar l’opinió pública contra la invasió centralista, que aménassa acabar ab la vida municipal y ab la llibertat dels ciutadans.”⁴⁵⁶

Aviat s’estengué entre els regionalistes la por d’un increment de la castellanització. Per a Joan Bardina, el nou reglament era un exemple del tracte colonial que rebia Catalunya: “Poch a poch y pam per pam van reduintnos a condició de colonia. A la callada y traidorament van castellanisantnos”. Bardina alertava contra l’arribada d’un “virus castellanista” de conseqüències catastròfiques per Catalunya: “El mestre

⁴⁵⁶ *Manifest de la Lliga Regionalista*, “La Veu de Catalunya”, 24-VI-1905.

castellanisará las generaciones que pujan; el notari castellanisará la familia catalana; el metge castellanista, ab els altres dos, la gent crescuda; el secretari castellanisará'ls procediments municipals.” El resultat, assegurava, seria la ruina econòmica de Catalunya: “Al castellanisar Catalunya, hem d’heretar per forsa'l temperament castellá de musulmana deixadesa, de quixotisme funest, de desorientació econòmica. Darrera d’aixó, la pobresa nacional i individual.”⁴⁵⁷

En aquest context, el govern Montero Ríos donà una nova mostra de castellanisme. El juliol de 1903 l’associació “Estudis Universitaris Catalans” s’havia ofert al govern per a instal·lar en el recinte de la Universitat de Barcelona les seves càtedres de Dret Civil català, Història de Catalunya i Literatura Catalana.⁴⁵⁸ Després de dos anys de silenci, la resposta del govern arribà el 3 juliol de 1905. En aquesta data, els Estudis Universitaris Catalans rebien un dictamen del Consell d’Instrucció Pública rebutjant el seu oferiment. El motiu del rebuig era que les esmentades càtedres feien l’ensenyament en català. El dictamen començava dient que si els Estudis Universitaris Catalans pretenguessin establir les càtedres esmentades “*en forma usual y corriente, y en su virtud en la propia lengua nacional*”, el Consell d’Instrucció Pública hauria adreçat la proposta al claustre de la Universitat de Barcelona perquè, tal i com establia la llei, prenguéss una decisió al respecte. Però com que les càtedres havien de ser “*en otra lengua que la nacional*”, continuava el dictamen, el Consell havia decidit resoldre ell mateix l’oferiment dels Estudis Universitaris Catalans, i resoldre'l “*en un sentido absolutamente negativo*”.

En el mateix comunicat, el Consell adduïa els següents arguments contra la presència del català a la universitat:

“1.º que de accederse á lo solicitado se convertiría á la Universidad de Barcelona en Universidad bilingüe, condición que no tiene, que se sepa, ninguna Universidad de Europa, pues en los países en que existen enseñanzas en la lengua oficial, y en la propia de la comarca, no se dan nunca unas y otras en el mismo establecimiento, sino en apartados y distintos; 2.º que lo contrario vendría á renovar las alteraciones y los bandos en la Univesidad de Barcelona, que constantemente han tenido caracter catalanista, 3.º (más bien 1º y único), que si los catalanes, como tales,

⁴⁵⁷ J. BARDINA, *Campanya necessaria*, “La Veu de Catalunya”, 30-VI-1905.

⁴⁵⁸ Sobre els Estudis Universitaris Catalans, vegeu C. DUPLÀA, *Noucentisme i universitat catalana*, “L’Avenç”, 110, 1987, ps. 34-38; A. GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya*, llibre IX, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1982, p. 253 i ss.; i M. PUIG I REIXACH, *Els Congressos Universitaris Catalans. Catalanització i autonomia de la Universitat*, Undàrius, Barcelona, 1977.

tiene el derecho de hablar en su lengua, como españoles, tienen el deber de hablar la lengua nacional, en la cual únicamente debe darse la enseñanza en los establecimientos del Estado y más que en ninguno, si cabe, en los de enseñanza superior.”⁴⁵⁹

Finalment, el dictamen feia constar explícitament que comptava amb la conformitat del rei Alfons XIII.

Dos dies després de rebre el dictamen, els Estudis Universitaris Catalans responien al ministre d’Instrucció Pública amb un comunicat signat per Raimon d’Abadal i Calderó i Carles Francisco Maymó, president i secretari, respectivament, de l’entitat. El comunicat qualificava el dictamen de “resolució tirana” i manifestava una “enérgica reprovació” del fet que s’hagués negat al català el caràcter de llengua nacional. Així mateix, assegurava que els membres del Consell feien gala d’una “absoluta ignorància de la realitat” en afirmar que a Europa no existia cap universitat on es donessin ensenyaments en diferents llengües, quan a la mateixa Universitat de Barcelona s’hi impartien cursos en llengua francesa. Deia també que l’atribució dels aldarulls universitaris als catalanistes era “injusta” i estava “fora de lloch”. Finalment, el comunicat considerava “ridícula” la declaració que els catalans tenien el deure de parlar “altra llengua que la pròpia”, i acabava dient que els Estudis Universitaris comptaven per al seu sosteniment amb el suport de “tot Catalunya” i que gràcies a aquest suport aconseguirien “aixecar el casal de la Universitat Catalana, en el que hi tindran hostatge todas las enseñanzas útiles a la Patria, sia quina vulla la llengua en que’s donguin.”⁴⁶⁰

Des de la seva fundació, els Estudis Universitaris Catalans havien estat controlats per dirigents regionalistes i per intel·lectuals situats a l’òrbita de la Lliga. Raimon d’Abadal i Carles Francisco, els signants del comunicat que acabem de veure, eren membres destacats d’aquest partit. Fins aquell moment, els Estudis havien realitzat les seves activitats en els locals de tres entitats dominades pels regionalistes: l’Ateneu Barcelonès, el Foment del Treball Nacional i la Federació Escolar Catalana. Els Estudis, doncs, tot i que no tenien un lligam orgànic amb la Lliga, eren una entitat sostinguda i tutelada pel regionalisme.

Amb aquests precedents, no ha d’estranyar la reacció de la Lliga davant del dictamen del Consell d’Instrucció. En un editorial publicat el 6 de juliol, “La Veu” criticava sobretot el fet que el dictamen donés a entendre que l’única llengua nacional

⁴⁵⁹ *El Consell de Instrucció Pública contra la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 5-VII-1905.

⁴⁶⁰ El comunicat aclaria també que els Estudis Universitaris no tenien res a dir sobre el rebuig a la seva proposta, perquè aquesta no era una súplica, sinó un oferiment, i “a ningú’s pot obligar a que accepti contra la seva voluntat un oferiment” (“La Veu de Catalunya”, 7-VII-1905).

d'Espanya era el castellà. D'aquesta manera, deia "La Veu", es negava al català no només la condició de llengua nacional, sinó també la condició de llengua espanyola i, en conseqüència es convertia els català i els catalans en "estrangers a Espanya". El diari regionalista considerava especialment greu que la negació de l'espanyolitat del català vingués en una disposició legal signada pel rei Alfons XIII, i recordava que durant la seva visita a Catalunya el 1904 el rei havia afirmat en diverses ocasions que el català era una llengua espanyola.

Per altra part, la decisió del Consell d'Instrucció fou vista per "La Veu" com un canvi en la concepció del català per part dels governants espanyols. Fins aquell moment, afirmava "La Veu", aquests havien considerat el català un dialecte de la "llengua espanyola", però ara donaven un pas més i afirmaven que el català ni tan sols no era espanyol. En paraules de "La Veu": "desde'l Govern se li deya que'l catalá era un dialecto, una sucursal, apéndix de la llengua espanyola, de la gran llengua espanyola, mare del gallego, germá de la llengua de Camoens, mare del catalá ¡la llengua del gran rey Jaume, de Ramón Llull y Muntaner! [...] Ara, de Real Ordre, conformantshi Sa Magestat el Rey, se'ns declara, a tots els que pensém y sentím únicament en catalá, estrangers a Espanya."

L'editorial de "La Veu" acabava advertint que el dictamen podria tenir com a conseqüència la radicalització de les noves generacions de catalanistes: "¡quina imprudència no és predicar ab la firma de las autoritats universitarias, al jovent potser no ho cregui encara, la afirmació clara y seca de que la llengua catalana, que és l'encarnació de l'esperit catalá, no és espanyola!".⁴⁶¹ Tanmateix, cal precisar que les crítiques de "La Veu" eren exagerades i tendencioses, perquè, com hem vist, el dictamen del Consell d'Instrucció Pública enlloc no afirmava que el català no fos una llengua espanyola. El que, sense dir-ho, donava a entendre el dictamen era que el català no era una "llengua nacional".

Els regionalistes preveien una reacció massiva contra el dictamen del Consell d'Instrucció Pública. Cinc dies després d'haver-se conegut el dictamen, "La Veu" anunciava que "molts estudiants de l'Universitat y demás centres d'ensenyansa" farien sentir la seva oposició, i que entre les corporacions catalanes havia sorgit la idea de fer un acte conjunt de protesta.⁴⁶² En realitat, però, i a diferència del que havia succeït en polèmiques anteriors, en aquesta ocasió la resposta ciutadana fou pràcticament nul·la.

⁴⁶¹ *El catalá estranger a Espanya*, "La Veu de Catalunya", 6-VII-1905.

⁴⁶² "La Veu de Catalunya", 8-VII-1905.

Pel que fa als estudiants, l'única acció significativa fou una carta de protesta que la Federació Escolar Catalana adreçà al ministre d'Instrucció Pública l'11 de juliol.⁴⁶³ Les forces vives del país tampoc no s'organitzaren contra el dictamen: l'acte col·lectiu anunciat per "La Veu" no s'arribà a celebrar, i les corporacions catalanes no publicaren cap missatge de protesta ni presentaren les seves queixes davant el rei. Per la seva part, els parlamentaris catalans, inclosos els regionalistes, s'abstingueren de plantejar la qüestió al Congrés o al Senat. Finalment, la premsa catalanista es mostrà inicialment interessada per l'afer, però al final de juliol aquest ja havia desaparegut pràcticament de les pàgines dels diaris, fins i tot de les de "La Veu".

Si no hi hagué per part dels regionalistes i de la societat catalana en general una reacció més vigorosa contra el dictamen fou probablement perquè aquest no incidia sobre cap hàbit lingüístic consolidat. Fixem-nos que els dos fets que sí que havien aixecat una protesta general –els atacs a la pastoral de Morgades i el decret de Romanones– representaven una amenaça per una pràctica àmpliament estesa a Catalunya: l'ús del català a la predicació i a l'ensenyament de la doctrina; fou per això, segurament, que la societat catalana s'hi mobilitzà en contra. En canvi, el dictamen del Consell d'Instrucció Pública no afectava als usos establerts del català, sinó que vetava l'accés d'aquesta llengua a un àmbit d'ús –l'ensenyament universitari– del qual el català estava absent des de feia gairebé dos segles. Cal pensar, doncs, que el dictamen no fou vist pels catalans com un intent de conculcació d'un dret "natural", com una agressió als furs de la llengua catalana, sinó més aviat com la resposta que calia esperar de les autoritats estatals davant la temptativa, que molts catalans deuriem percebre com a utòpica, de fer entrar el català a la Universitat. El cas és, doncs, que la prohibició persistí i els Estudis Universitaris continuaren al marge de la Universitat. Però, com veurem, no fou aquest el darrer greuge inferit per les autoritats estatals a la llengua catalana.

⁴⁶³ En aquesta carta, la Federació Escolar Catalana reconeixia que no la sorprenia en absolut el rebuig del Consell d'Instrucció Pública a l'oferiment dels Estudis Universitaris. Així mateix, mostrava la seva estranyesa pel fet que el Consell d'Instrucció Pública "ab atribuciones que no té, ni ha tingut may, declari que la nostra parla no és llengua nacional y que per altra banda se'ns vulgui posar entrebanchs al indiscutible dret d'usar el nostre idioma, declarant que'ls catalans tenim l'obligació de saber y emplear la llengua castellana, en la que, contra tots els més elementals principis pedagógichs, afirma el "Consejo de Instrucción" que deu donarse l'ensenyana en els centres que depenen del Estat." ("La Veu de Catalunya", 13-VII-1905).

Al començament del mes de gener de 1906, en el moment de gestació de la Solidaritat, la Lliga féu públic el manifest *La cuestión catalana. Los senadores y diputados regionalistas, al país*.⁴⁶⁴ El document, redactat per Prat de la Riba i signat per vuit parlamentaris de la Lliga, tenia la doble finalitat de difondre arreu d'Espanya el programa regionalista i de desmentir les acusacions de separatisme que requeien sobre la Lliga. Després d'exposar l'objectiu final del regionalisme –l'organització regionalista d'Espanya, a partir del model esbossat a les Bases de Manresa-, el manifest presentava un conjunt de reformes parcials que constituïen el “*programa mínimo realizable en la actualidad*.” La primera d'aquestes reformes feia referència a la llengua catalana. Deia el manifest que la llengua era “*la expresión más elevada de la personalidad moral de las regiones, el tesoro de su vida intelectual, el centro de sus amores*”. En conseqüència, afegia, l'entesa entre l'estat i les regions depenia en bona mesura de l'actitud de les autoritats vers les llengües no castellanes: “*Tratar con consideración y respeto las lenguas regionales es el primer paso, y uno de los más eficaces, en la senda de una cordial inteligencia entre el Estado y las regiones*”.

Explicava també el manifest que l'existència a Espanya d'una legislació lingüística castellanista provocava que a les regions no castellanes “*los ciudadanos queden violentados en sus más íntimas afecciones, en sus necesidades, incluso en su derecho a la igualdad ante la ley común*.” Per tal de solucionar aquest problema, calia que “*que las leyes tengan en cuenta la diversidad de lenguas de los ciudadanos españoles y a ella se conformen*.” Els regionalistes demanaven, en fi, l'establiment d'una legislació lingüística igualitarista que donés el mateix tracte a totes les llengües espanyoles. “*Esta es la única solución válida, ya que, en definitiva, existen las leyes para los ciudadanos y no los ciudadanos para las leyes*”, conclouïa el manifest.

El document recollia també algunes reivindicacions lingüístiques concretes, que afectaven únicament a l'àmbit de l'administració de justícia. Eren les següents:

“*Que en la contratación particular, que en los actos de última voluntad, por su naturaleza tan íntimos, tan llenos del calor sagrado de la familia, que en las*

⁴⁶⁴ *La cuestión catalana. Los senadores y diputados regionalistas, al país*, a J. M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *Obra completa. Enric Prat de la Riba*, vol. 3, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001, ps. 20-37.

declaraciones judiciales, que en los juicios por jurados, sea permitido usar la lengua propia.

*Que, en consecuencia, se reformen las incompatibilidades, y se pida a los jueces y magistrados, lo que a los notarios se les pide, esto es, el suficiente conocimiento de la lengua del país para comprenderla.”*⁴⁶⁵

Dues setmanes després de la presentació d'aquest manifest, els regionalistes tornaren a portar al Congrés la qüestió de l'ús públic del català. El 22 de gener el diputat de la Lliga Ignasi Girona preguntà al comte de Romanones, qui ocupava ara el càrrec de ministre de Governació, si era cert que, tal i com havia llegit en un diari de Madrid, el governador civil de Barcelona, duc de Bivona, havia ordenat als teatres de la ciutat que deixessin d'emprar el català en els seus rètols i anuncis. Per a Girona, aquesta restricció de l'ús del català era especialment greu per les circumstàncies en què es trobava Barcelona en aquell moment (recordem que arran dels fets del “Cu-Cut!” havien estat suspeses les garanties constitucionals). *“Entiende esta minoría que toda limitación y restricción de la manifestación del idioma á un individuo o á un pueblo, á una nacionalidad, puede dar lugar á graves quejas, mucho más en las circunstancias especiales por que atraviesa Barcelona”*, afirmà Girona.⁴⁶⁶

Romanones contestà que el governador civil de Barcelona no havia prohibit l'ús del català en els anuncis teatrals, sinó que s'havia limitat a sol·licitar a les empreses de teatre que els anuncis que tenien posats en català els possessin al mateix temps en castellà. Declarà també que creia que l'ús exclusiu del català als anuncis era una temeritat. Explicà, com a exemple, que molts teatres de Barcelona tenien els rètols indicadors de la sortida d'incendis escrits només en català, i que en cas d'incendi els espectadors que no sabessin el català no podrien fugir del perill; això, digué, era *“un castigo demasiado grave aplicado á la ignorancia del dialecto catalán.”* Per tant, afegí, quedava clar que el prec expressat pel governador civil no contenia *“nada que pueda conmovir la más exquisita susceptibilidad de los catalanes”*.⁴⁶⁷

Prengué aleshores la paraula Alejandro Lerroux per aclarir que a Barcelona només hi havia dos teatres que anunciessin en català: el Principal i el Romea, i que el governador civil només havia adreçat la seva sol·licitud al teatre Principal. Digué també que feia aquest aclariment per evitar que l'opinió pública cregués que a Barcelona totes

⁴⁶⁵ *Ibid.*, p. 34.

⁴⁶⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 69, 22-I-1906, p. 2045.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, p. 2046.

les empreses teatrals “han dado en la flor de escribir en catalán anuncios que antes se escribían en castellano.” En contra de les paraules de Lerroix, Romanones replicà que a Barcelona hi havia diversos teatres que anunciaven en català. Destacà també el fet que a molts d’aquests teatres s’hi feien funcions en castellà: “se da el caso, verdaderamente curioso, de teatros donde sólo se representan obras en castellano, y que, sin embargo, las anuncian en catalán, lo cual es un colmo.”⁴⁶⁸

Un altre diputat català, el republicà i membre de la Solidaritat Emili Junoy, es pronuncià en contra de la mesura. Afirmà Junoy que “tocar á la cuestión del idioma, es tocar á la fibra más delicada de la vida de nuestras regiones en un país, sobre todo como España. Lo que ni el Kaiser ni el Zar se atreven á hacer, muy á la ligera, se han atrevido á hacer S.S. y el Duque de Bivona.” I afegí que, en el context de la suspensió de les garanties constitucionals, les indicacions donades pel governador prenen el caràcter d’una imposició i eren, per tant, inoportunes i imprudents. També el regionalista Girona qualificà el gest del governador civil d’imposició. Per a Girona, l’ús d’un o altre idioma per part de les empreses de teatre i, per extensió, de la resta d’empreses comercials, era una qüestió que concernia únicament a aquestes. Si una empresa decidia emprar el català i això li suposava perjudicis comercials, digué Girona, deixaria de fer servir aquesta llengua o empraria, juntament amb el català, el castellà. Per aquest motiu, el diputat regionalista demanà a Romanones que es deixés “en absoluta libertad a las Empresas para que anunciaran los espectaculos del modo que quisieran hacerlo y tuvieran por más conveniente.”⁴⁶⁹

Per tancar el debat, Romanones volgué treure transcendència a l’assumpte. Insistí que l’ordre del governador no impedia anunciar en català i afirmà que tots els diputats estaven d’acord que “no hay inconveniente alguno en que, al mismo tiempo que en catalán, se anuncie también en castellano.” Dirigint-se a Girona, digué: “Yo entiendo que S.S. no podrá creer que es pecaminoso anunciar en lengua castellana (El Sr. Girona: No.). I conclogué: “Pues entonces, todos estamos conformes: no hay cuestión, y hemos perdido el tiempo, buscando con razones enrevesadas y discreteos inútiles la razón de la sinrazón.”⁴⁷⁰

L’abril de 1906, la visita de Romanones a Catalunya, en qualitat de ministre de Governació, donà peu a un nou episodi relacionat amb la llengua catalana. La finalitat

⁴⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁶⁹ *Ibid.*, p. 2047.

⁴⁷⁰ *Ibid.*

de la visita era entrevistar-se amb les corporacions i partits catalans per tal de conèixer de primera mà la situació creada a Catalunya arran de la formació de la Solidaritat Catalana. Concretament, Romanones venia a Catalunya per veure si era possible aixecar la suspensió de les garanties constitucionals decretada després dels fets del “Cu-cut!”. Els regionalistes reberen el ministre amb hostilitat. Des de “La Veu”, Pol retreia a Romanones les seves accions contra l’ús del català a l’ensenyament: “Que jo soch enemich de vosté no pot dubtar-ho: abans de la seva disposició sobre la Doctrina Cristiana en catalá y de negar a les aules de la Universitat als “Estudis Universitaris Catalans” perquè ensenyaven en catalá, ja ho era. Personalment, demanim lo que vulgui; políticament, res: seguim mirant-nos ab mirada fosca com a Madrid; siguem enemichs.”⁴⁷¹

El segon dia de la seva estada a Barcelona, Romanones es reuní amb els presidents la Cambra de Comerç, el Cercle de la Unió Mercantil, la Junta del Port de Barcelona, els senadors i diputats regionalistes i els membres la Comissió d’Acció Política de la Lliga. Els assistents a la reunió exposaren a Romanones un seguit de demandes relatives a l’autonomia de Catalunya i a la reforma urbanística de Barcelona. Segons “La Veu”, aquestes demandes constituïen el “programa mínim” del regionalisme; es tractava, deia el diari regionalista, de “les reivindicacions immediatament aplicables dintre del régim actual”.⁴⁷² Entre les peticions dels regionalistes hi havia la promoció social del català. Concretament, segons el resum que publicà “La Veu”, els regionalistes sol·licitaren a Romanones: “Que la llengua y la cultura catalana puguin entrar dintre les universitats de Barcelona y de Valencia ab els honors y les prerrogatives que’ls pertoquen. Que no’s centralisin a Madrid les oposicions de mestres; que en les escoles catalanes s’ensenyi’l catalá, al mateix temps que la llengua castellana.”⁴⁷³

En contra de les prediccions dels regionalistes, Romanones declarà que era partidari de posar fi a la suspensió de garanties i es mostrà receptiu vers les demandes que se li presentaren. Digué que al govern hi havia una predisposició favorable a la descentralització i fins i tot a l’autonomisme, i assegurà que intentaria convèncer al govern de la bondat de les peticions dels regionalistes. Respecte de la llengua catalana, el ministre féu unes declaracions que contradiuen la seva trajectòria anterior, tant pel

⁴⁷¹ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 20-IV-1906.

⁴⁷² *Resposta*, “La Veu de Catalunya”, 20-IV-1906.

⁴⁷³ *Ibid.*

que fa al reconeixement de la condició de llengua del català com a la defensa de l'ús públic i oficial d'aquesta llengua. Segons la versió de "La Veu", Romanones afirmà "que creya antinatural la violència contra la llengua catalana, y que estimava just que en els Tribunals y darreres voluntats se pugui usar la llengua catalana" i afegí "que avuy s'arrepenteix d'haver firmat el Decret prohibint la ensenyansa de la Doctrina Cristiana en catalá a les escoles... Avuy, ha dit el ministre, no'l firmaria."⁴⁷⁴

El canvi de posicionament de Romanones respecte del català no passà desapercbut als regionalistes. "La Veu" deia que les paraules del ministre sobre l'ús del català als tribunals eren una "gran veritat" i esperava que aviat es traduïssin en fets. "¿Se recordará de sas promesas el comte de Romanones?", es preguntava el diari regionalista.

Però aviat arribà la decepció per als regionalistes. A mitjan del mes de maig, tres setmanes després de la visita de Romanones, el president del govern Segismundo Moret enviava a la Lliga Regionalista un llarg comunicat de resposta a les seves peticions. En general, Moret qualificava les pretensions regionalistes d'imprecises i poc elaborades, però al mateix temps considerava que la majoria d'elles eren factibles i es mostrava disposat a estudiar-les i dur-les a la pràctica. Per exemple, afirmava que era partidari de la concessió a Barcelona d'un règim d'autonomia municipal i de la creació d'un consell regional amb atribucions en obres públiques i ensenyament. Pel que fa a la llengua, tanmateix, Moret era taxatiu: la llengua "*española*" havia de continuar essent l'única llengua permesa en els àmbits oficials. Aquestes eren les seves paraules: "*la [llengua] que se habla en Cataluña, como la que se habla en las Provincias Vascas, como la que hablan los valencianos, no tropieza con ningún obstáculo gubernamental. La lengua española es y seguirá siendo la lengua oficial; en los actos no oficiales la libertad de la lengua es absoluta.*"⁴⁷⁵ En contra del que havia insinuat Romanones, doncs, el govern no permeté l'ús del català als tribunals ni dictà cap altre mesura destinada a augmentar la presència pública del català.

Els regionalistes, com era d'esperar, feren una valoració molt negativa del missatge de Moret. "La Veu" digué que la resposta del president del govern era una "burla cínica que només l'home dels grans cinismes podia permetre's amb la nostra terra a les altures en que estem." Pel que fa a la posició de Moret sobre el català, "La Veu" afirmà: "Dir [...] que la llengua espanyola és y será sempre la única oficial, però

⁴⁷⁴ "La Veu de Catalunya", 21-IV-1906.

⁴⁷⁵ *Resposta del govern*, "La Veu de Catalunya", 14-V-1906.

que podem parlar lliurement en català dintre de casa, és dur la desaprensió a extrems inconcebibles.”⁴⁷⁶

Unes setmanes després Moret protagonitzava un altre incident relacionat amb el català. Al final del mes de juny, l'associació catalanista Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) li havia enviat una carta, redactada en català, protestant pel trasllat dels presidis del nord d'Àfrica al castell de Figueres.⁴⁷⁷ El 5 de juliol Moret escrivia al CADCI demanant que li enviessin una traducció de la carta perquè no entenia el català. Els homes del CADCI respongueren en una altra carta on qualificaven el president del govern i els seus subordinats de “políticament ignorants” pel fet de no entendre el català, i aclarien que havien escrit la carta en català no pas per menystenir el castellà, sinó per poder-se expressar amb més precisió.⁴⁷⁸

Sobre aquest incident, Pol escrivia des de “La Veu” que ni en el moment actual ni en una situació futura en què el català fos llengua oficial o cooficial a Catalunya, no trobava “prou justificat” que es dirigís un escrit en català al president del Consell de Ministres; fixem-nos que això representa una modificació respecte de les Bases de Manresa, a les quals, com ja hem vist, es deia que el català seria l'única llengua que es podria emprar en les relacions amb el poder central. Fet aquest aclariment, Pol assegurava que, tanmateix, el fet d'enviar una carta en català a un representant del govern era una mostra del “gran amor a la nostra llengua” i del “patriotisme” que professaven els membres del CADCI. Finalment, Pol retreia a les autoritats estatals la seva incomprensió selectiva del català: “A Madrid no entenen el català; però'l Tribunal Suprem ha de fallar sobre coses escrites en català. Demanin justícia en català, y els hi dirán que no'ls entenen. Però, ¡ay del que, escrivint en català, falta a les lleys de l'Estat espanyol o els tribunals creuen que hi ha faltat! Allavors sí que l'entenen.”⁴⁷⁹

El mes d'agost “La Veu” es feia ressò de dos nous casos d'hostilitat contra el català. A Alcoi uns individus destruïren un rètol en català de la festa major de Sabadell que, pel que sembla, havia estat enviat per l'Ajuntament de Sabadell a l'Ajuntament d'Alcoi. “La Veu” responia de forma contundent: “¿Que's creuen, aquets alucinats, que'l sol fet d'escriure o parlar en català és un acte contra la patria? ¡Y parlen del egoisme, del particularisme català! ¿No és més digne, més lliberal, més humà, usar lo

⁴⁷⁶ *Cinisme*, “La Veu de Catalunya”, 15-V-1906.

⁴⁷⁷ Sobre la campanya contra el trasllat dels presidis, veure J. LLADONOSA, *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1901 i 1923*, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, Barcelona, 1988, ps. 132-133.

⁴⁷⁸ F. FERRER I GIRONÈS, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁷⁹ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 19-VII-1906.

propi que imposarho?”⁴⁸⁰ Tres setmanes després, l'alcalde de Pamplona retornava a l'Ajuntament de Manresa un cartell de la festa major d'aquesta ciutat. La causa del retorn, declarà aquest alcalde, era que ell era espanyol i el cartell estava escrit en català. “La Veu” denuncià les declaracions de l'alcalde de Pamplona perquè donaven a entendre que el català no era espanyol, i eren per tant constitutives de delictes contra la llei de jurisdiccions: “Lo que diu aqueix alcalde cau de plé dintre de la llei contra els delictes de la patria, perquè ho creyem fundament separatista.”⁴⁸¹

Igual com responia als atacs al català, “La Veu” aplaudia les iniciatives a favor de la presència pública d'aquesta llengua. Així, a mitjan del mes de setembre de 1906 el diari de la Lliga informava de la “memorable sessió” que havia tingut lloc a l'Ajuntament de València, on dos regidors havien emprat el català en una sessió de la Junta de vocals associats. Fou concretament el dia 11 de setembre, durant la discussió dels pressupostos per a l'any vinent. En tractar-se la qüestió de l'augment de sou dels guàrdies municipals, el regidor Guillot, de la Unió Republicana, inicià la seva intervenció en català. L'alcalde Sanchiz l'instà immediatament a parlar en castellà, però Guillot argumentà que cap llei no l'impedia de fer servir la seva llengua materna, tal com feien, digué, els regidors de Barcelona i de la majoria de pobles i ciutats de Catalunya i de València. L'alcalde respongué que precisament perquè es feia a Barcelona, no volia que a l'Ajuntament de València s'emprés la llengua pròpia, perquè això podria ser interpretat com un acte de separatisme. Dos regidors republicans més, un dels quals s'expressà en castellà, es manifestaren a favor de l'ús del català. Finalment la majoria acordà permetre que s'emprés el català a les sessions del consistori.⁴⁸²

En un article titulat *¡Visca Valencia!*, “La Veu” felicità els regidors per haver defensat “pera a la seva llengua estimada, germana bessona de la catalana, el dret indiscutible d'usarla en tots els actes que afecten a la vida del poble valencià y entre valencians”. El diari regionalista encoratjava els valencianistes a impulsar l'ús públic i privat de la seva llengua: “Cal que Valencia visca; cal que hi torni, a n'aquella regió paradisiàca, tota la personalitat característica; cal que hi lluitin coratjosament i estiguin segurs que ho lograrán, els valencians, valencianisant tots els actes de la vida particular y de la vida pública; han de sentir en valencià, han de parlar en valencià, han de produir y han de treballar en valencià. Si així ho fan, la seva feina será forta y ferma, tindrà

⁴⁸⁰ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 2-VIII-1906.

⁴⁸¹ “La Veu de Catalunya”, 23-VIII-1906. Vegeu també sobre aquest incident, J. PARDO WEHRLE, *Els idiomes regionals*, “La Veu de Catalunya”, 6-IX-1906.

⁴⁸² *Per parlar en valencià*, “La Veu de Catalunya”, 14-IX-1906.

caràcter propi. Y portará quelcom de la llur ànima al concert universal de la civilisació y del progrés”.⁴⁸³

El mateix dia de la publicació d'aquest article, la Lliga enviava al regidor Guillot un telegrama de felicitació amb el text següent: “La Lliga Regionalista aimant defensora de les llengües regionals us felicita ab entusiasme a vos y companys per reivindicacions Valencia en les deliberacions del vostre Ajuntament”.⁴⁸⁴ Els dies posteriors, “La Veu” publicà altres telegrams enviats als regidors radicals per entitats catalanistes, així com diversos articles de felicitació apareguts a la premsa catalanista.⁴⁸⁵

El Congrès Internacional de la Llengua Catalana

Al llarg de 1906 continuaren les tasques de preparació del Congrès Internacional de la Llengua Catalana. Inicialment, el Congrès s'havia de celebrar el mes d'abril, però l'agitació parlamentària dels mesos de gener i febrer, motivada pels fets del “Cu-Cut!”, aconsellà posposar-lo fins l'octubre. Al començament de setembre es feia pública la relació de temes i comunicacions presentades al Congrès, així com els ponents que hi prendrien part. La nòmina de ponents incloïa representants de tot el domini lingüístic català. Hi figuraven els estudiosos més destacats de la llengua catalana, com Fabra, Alcover, Massó i Torrents, Rubió i Lluch, Casas-Carbó, Lluís Fullana, etc., i coneguts escriptors com Joan Maragall, Gabriel Alomar i Miquel Costa i Llobera. El Congrès comptà també amb la presència o l'adhesió dels romanistes europeus de més prestigi; fins i tot Ramón Menéndez Pidal, qui el 1902, amb la seva defensa del decret de Romanones, s'havia convertit en l'objecte de les ires dels catalanistes, presentà una ponència al Congrès.⁴⁸⁶

El Congrès s'havia de dividir en quatre seccions: filològico-històrica, literària, pedagògica, i social i jurídica. No es tractava, doncs, d'una reunió estrictament filològica. Certament, com explicava un comunicat de la comissió tècnica, l'objectiu principal del Congrès era de caràcter científic: estudiar el català “en la seva íntima estructura” i fer balanç dels estudis filològics sobre aquesta llengua, a fi d'avançar en la confecció del diccionari i de la gramàtica catalanes. Al mateix temps, però, el Congrès

⁴⁸³ *¡Visca Valencia!*, “La Veu de Catalunya”, 14-IX-1906.

⁴⁸⁴ “La Veu de Catalunya”, 15-IX-1906.

⁴⁸⁵ “La Veu de Catalunya”, 17-IX i 20-IX-1906.

⁴⁸⁶ “La Veu de Catalunya”, 5-IX-1906.

tenia un altre propòsit: “proveir a la defensa y extensió d’aquesta nostra estimada llengua catalana”. És a dir, no només pretenia debatre qüestions de caràcter gramatical i relatives a l’ús literari de la llengua, sinó que es plantejava també, a les seccions pedagògica i social i jurídica, l’estudi dels mitjans per a l’expansió del català en els àmbits públics; significativament, en un principi aquestes dues seccions estaven agrupades en una única secció sota la denominació de “Propaganda”.⁴⁸⁷

El Congrés generà una resposta massiva per part dels sectors cultes del país. Des de que al començament de setembre s’havien fet públics el contingut i les dates de celebració del Congrés, el nombre de congressistes inscrits no havia parat de créixer. Segons “La Veu” -que des de 1905 informava puntualment de la preparació del Congrés- a mitjan setembre es rebien aproximadament cinquanta noves inscripcions cada dia, procedents de tots els països de parla catalana.⁴⁸⁸ Finalment, s’arribà a la xifra desorbitada de tres mil inscrits, bona part dels quals, com és fàcil d’imaginar, eren o bé aficionats a la filologia, o bé persones completament alienes a l’estudi de la llengua que veien el Congrés com un acte d’afirmació dels drets del català.

Hi ha diversos factors que expliquen aquest entusiasme. En primer lloc, l’actitud de resistencialisme lingüístic que havien adoptat molts catalans arran de fets com el decret de Romanones o l’afer dels Estudis Universitaris Catalans. En segon lloc, l’optimisme existent entre els catalanistes per la recuperació que el català havia experimentat en els darrers anys el català com a llengua literària, científica i periodística. També hi influí la tasca propagandística de qui fou l’organitzador principal del Congrés, Antoni M. Alcover. Des de 1901, data d’inici de la seva seva campanya pel diccionari, Alcover havia portat a terme un intens proselitisme filològic i patriòtic per tots els països de llengua catalana i havia establert contactes amb els romanistes estrangers; ambdós elements –la difusió del nacionalisme lingüístic i els contactes internacionals- foren decisius per a l’èxit del Congrés. Finalment, entre els factors que provocaren la inscripció massiva al Congrés hi ha sens dubte l’afany de molts catalanistes de participar en un esdeveniment que percebien com una fita fonamental en la recuperació del català.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ *Ibid.*

⁴⁸⁸ “La Veu de Catalunya”, 18-IX-1906.

⁴⁸⁹ J. FISHMAN, “‘The first congress’ phenomenon: Arriving to some conclusions”, a J. Fishman (ed.), *The earliest stage of language planning: The ‘Fisrt Congress’ phenomenon*, Mouton de Gruyter, Nova York, 1993, ps. 333-348.

El dia 13 d'octubre s'inaugurava el Congrés al Teatre Principal de Barcelona, amb un discurs de benvinguda d'Antoni M. Alcover. Al llarg de quatre dies es desenvoluparen al Palau de Belles Arts les sessions de cadascuna de les seccions en què es dividia el Congrés, que finalment foren reduïdes a tres: filològico-històrica, literària, i social i jurídica. El Congrés tingué un caire eminentment festiu i fou sobretot un acte d'enaltiment del català. Tanmateix, com ha remarcat Antoni M. Badia i Margarit, serví també per a prestigiar els estudis sobre el català, per a augmentar l'interès de la romanística internacional pel català i per a assegurar la presència d'estudiosos del català a les organitzacions internacionals de filologia i lingüística; a més, el romanista alemany Bernard Schädel presentà la proposta d'un organisme permanent d'estudi del català que havia de servir d'orientació a la Diputació de Barcelona per a la creació, l'any següent, de l'Institut d'Estudis Catalans.⁴⁹⁰

Fixem-nos ara en quina fou l'actitud dels regionalistes amb relació al Congrés. A mesura que s'apropava el seu inici, creixia l'entusiasme a les files de la Lliga. Per als regionalistes, el Congrés no era només una trobada científica ni un acte de celebració del català, sinó que tenia també un sentit extralingüístic: era una representació, una metàfora, del renaixement nacional català, del redescobriment per part dels catalans de la seva identitat genuïna. A mitjan setembre "La Veu" escrivia: "Un mes falta tan sols pera que en apoteósich esplendor aparegui el triomf d'una terra que, sentint la seva vida y donantse compte de son jo, exalta la seva llengua coma Deesa miraculosa de son renaixement, coma primer element de sa vitalitat interna, fentne de son culte y de sa gloria la més gran y inqüestionable de ses reivindicacions, aquella en la que may pot cedir en els tractats de treva que pacti ab sos enemichs."⁴⁹¹ El Congrés, doncs, prenia per als regionalistes una significació clarament política. Els milers de congressistes, la multitud d'estudiosos i apassionats del català que es reuniren a Barcelona per exaltar la llengua catalana, representaven el poble de Catalunya, mentre que la llengua era l'encarnació de la pàtria renaixent.

Però per als regionalistes el Congrés no seria només un acte d'afermament nacional, una "magna senyal de liberació", sinó que serviria també per a desmentir i desautoritzar aquells que menystenien el català o que intentaven restringir el seu ús

⁴⁹⁰ En detriment del rigor científic del Congrés, però, cal recordar que en les discussions i votacions en matèria de llengua hi participaren molts congressistes que, en el millor dels casos, eren simples afeccionats a la lingüística. (A.M. BADIA I MARGARIT, *Llengua i cultura als Països Catalans*, Edicions 62, Barcelona, ps. 159-160).

⁴⁹¹ *El Congrés de la Llengua*, "La Veu de Catalunya", 15-IX-1906 (vespre).

públic. Convençuts que el Congrés seria un èxit d'assistència i que tindria un ampli ressò públic, els redactors de “La Veu” escrivien: “¡que ridícols apareixerán aquells busca-rahons despreciables inveterats de mals dies d’odis retinguts, els detractors sistemátichs, tots els escarnidors professionals, tota aquesta gentussa d’una pedanteria atrocinada que han intentat befar la nostra llengua catalana, y riures de la grandiosa literatura que l’ha produida! ¡y que’n quedaran de ínfims, de insignificants, de imperceptibles retuts als peus de la grandesa!

¡Quin renegar de condemnat el de tots aquells que, valentse de l’oficialitat d’un idioma, com tots respectable, han fet y han dit y han contrafet, des de les altures del Govern o desde les baixeses dels rotatius, des de les insustancialitats d’un discurs patriotes o desde un B.L.M. d’Alcaldia pera malavetjar, ferir y aniquilar la llengua de Catalunya, la exaltada y beneida per homes de ciencia extraordinaria vinguts de paisos productors de cultura y civilitat.”⁴⁹²

El Congrés havia de tenir encara una altra funció: “convertir” a la causa de la llengua catalana els catalans que es mostraven reticents a usar el català en els àmbits públics. El Congrés, creien els regionalistes, serviria per a demostrar que el català era ja una llengua moderna i depurada de castellanismes, apta per a tots els usos socials i necessària per a la vida pública. Des de “La Veu” es llençava una crida als “aixalats d’esperit que no gosen escriure en sa llengua materna, creyent que ha d’èsser arreconada a la vida purament familiar”, i se’ls animava a assistir al Congrés “a lliurar-se d’aquesta esclavitut, a contemplar els extensos dominis de la llengua catalana, a admirar cóm, durant el passat sigle, ha millorat fins al punt de ésser a mils les paraules reconstituïdes o guanyades i a mils els barbarismes perduts; a observar la perfecció lograda en la llengua parlada y la immensa producció en la llengua moderna escrita; a veure y tocar, com és llengua culta y ciutadana, necessaria en la ensenyansa, insustituïble en la vida práctica dels afers, y d’una riquesa que supera al idioma oficial.”⁴⁹³

Iniciat el Congrés, tots els diaris barcelonins se n’ocuparen a bastament, però fou “La Veu de Catalunya” qui en realitzà un seguiment més exhaustiu. El diari de la Lliga publicà resums detallats de les sessions, semblances dels congressistes estrangers, articles signats pels participants més destacats i cròniques dels actes que es realitzaven en paral·lel al Congrés, com la “Garden Party” celebrada al Parc Güell, l’exposició de bibliografia catalana, el concert de l’Orfeó Català al Teatre Novetats o les excursions

⁴⁹² *Ibid.*

⁴⁹³ *Ibid.*

dels congressistes a Vic, Ripoll, Poblet, Vilanova i la Geltrú i Sitges. A la memòria que realitzà del Congrés, Antoni M. Alcover escriu que “La Veu” fou “el periodich qu’ha fet més p’el Congrés, fora dubte. Además de tants articles com hi dedicá abans del dia 13, doná un’amplíssima informació de totes les sessions, tasques y festes del Congrés, omplintne cada dia columnes y més columnes.”⁴⁹⁴

A més de reportar puntualment els actes del Congrés, “La Veu” publicà nombrosos articles que presentaven l’esdeveniment com una fita no només científica sinó sobretot patriòtica. Vegem-ne només dos exemples. El dia de la inauguració del Congrés, Pol escrivia:

“Catalunya está de festa: avuy se glorifica la llengua catalana. La “aborrida”, la “despreciada”, la “injuriada”, reb avuy la unció del món civilisat.

Del trono que tots els bons catalans li tenim aixecat en el cor, passa al del respecte de la ciencia que la consagra.

Tots els pobles de llengua catalana hi són a la consagració: Valencia, Mallorca, Rosselló, Alguer, Andorra. Itàlia, França, Alemanya y Espanya porten el tálem. Enfortimnos en la comunió dels esperits. ¡Oh llengua catalana, llengua nostra, beneida sigues!

Tú ets el passat y l’avenir; tí ets la rahó y la forsa; tú ets la rassa.”

Per a Pol la llengua era la garantia de la pervivencia de la identitat catalana. Afirmar el columnista de “La Veu”: “Totes les lleys, totes les reformes, un miracle que vingués de la terra y de la gent que’ns governa, no unificaríen may, no confondrien may pobles de llengua diversa. [...] Políticament pot ferse una unitat forta, ben lligada, indisoluble, però la llengua será sempre fita invencible de la uniformitat.” Per això, afegix, el Congrés té un clar sentit patriòtic: representa el reconeixement científic del català com a llengua de cultura, com a llengua nacional, i desmenteix els qui sostenen que el català és un dialecte o una “llengua regional”. Diu Pol:

“El Congrés de la Llengua Catalana és un acte científich, però per sobre de tot és un aconeixement patriòtich.

De la consagració científica de la llengua catalana ne reb una forsa prodigiosa la reivindicació dels drets de Catalunya, que tenen en la llengua un dels puntals més fermes.”⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 7, octubre-desembre 1906, p. 240.

⁴⁹⁵ POL, *Al día*, “La Veu de Catalunya”, 13-X-1906 (vespre).

El mateix dia “La Veu” publicava un article de Prat de la Riba de contingut similar al de Pol. Després de ressenyar alguns exemples del tracte que rebia el català per part dels governants espanyols,⁴⁹⁶ Prat coincideix amb Pol que la llengua representa el nucli i el puntal de la identitat catalana: el català, diu Prat, “és l’ànima mateixa de la patria”. Afirmava també que el Congrés no és únicament científic, sinó que representa “la festa patriòtica dels devots estudiadors de la llengua catalana.” Afegeix que a Catalunya, d’ençà de la Renaixença, el patriotisme ha tingut sempre una manifestació científica: “La devoció patriòtica ha fecundat la curiositat científica. Tots els creadors de la moderna cultura catalana han estat fervorosos patriotes, catalans amantíssims de la seva terra”. Per aquest motiu, assegura, el Congrés ha suscitat una adhesió multitudinària: “a la crida de mossen Alcover hi ha respost no una aula, no una academia, no un cenacle de gramàtics, sinó tot un poble. [...] Tot un poble hi ha respost, tot un poble conscient que al salvar la seva llengua ha salvat la destinació futura de la rassa.”⁴⁹⁷

La celebració del Congrés donà lloc també a declaracions de pancatalanisme per part dels regionalistes. Un editorial de “La Veu” publicat en ple Congrés afirmava que aquest havia aplegat a representants de “totes les terres catalanes” i era la prova que “tant és que’s digui com que no’s digui: Mallorca y Valencia, el Rosselló y l’Alguer son Catalunya.”⁴⁹⁸ També per a Prat de la Riba el Congrés era “la demostració de la unitat de totes les gents que parlen la llengua catalana”. Assegurava Prat que als segles baixmedievals aquesta unitat –“la unitat de Catalunya”- era “perfecta”, però que posteriorment s’anà afeblint fins a desembocar en la “separació espiritual dels tres grans membres de la nacionalitat catalana.” La Renaixença, explicava Prat, inicià la recuperació del gentilici “català” com a denominador de tots els catalanoparlants. I ara, en ocasió del Congrés de la Llengua, s’hauria establert definitivament la convicció que els catalanoparlants no només compartien una mateixa llengua, sinó també una mateixa nacionalitat: “al trobarnos, al parlarnos, tots ho hem vist que érem un mateix poble. Que tots ens hem entés, tots ens hem sentit d’un esperit; que després de sigles d’allunyament

⁴⁹⁶ Explica Prat que els governants espanyols “a la llengua catalana no més saben insultarla: una hora a las Cortes ahont no podia un catalá parlar de la llengua catalana sense que diputats de tots els àmbits de la Cambra cridessin exasperats: ¡Dialecto! ¡Dialecto!; altra hora en el Consell de Instrucció pública, que nega a la llengua catalana un recó de la Universitat de Barcelona, pagada pels catalans, y al acte de negar-li l’insulta; altra hora desde’l Govern mateix, ahont tot un president del Consell ha fet gala d’ignorar y menyspreuar la llengua catalana, que parlen cinch milions d’espanyols; la llengua catalana en que están escrites lleys vigents de Catalunya que’ls tribunals apliquen, dictades en catalá per reys, com Ferrán el Católich, com l’emperador Carles V, com Felip II, com el mateix fundador de la dinastia borbónica.” (E. PRAT DE LA RIBA, *El Congrés d’avuy*, “La Veu de Catalunya”, 13-X-1906 (vespre)).

⁴⁹⁷ *Ibid.*

⁴⁹⁸ *L’amor a la llengua*, “La Veu de Catalunya”, 16-X-1906.

només hem vist que'ns diferenciava l'obra artificiosa dels homes: rés, una crosta sobreposada, com la calcs ab que'ls barbres del classicisme van repintar les maravelles dels antichs momuments, una crosta que's clivella y salta deixant sortir intacta, immaculada, la pedra indestructible de la rassa.”⁴⁹⁹ Cal recordar, en aquest sentit, que en el discurs d'obertura del Congrés mossèn Alcover havia declarat, enmig dels aplaudiments dels congressistes, que totes les persones que parlaven la llengua catalana eren catalans.

Els regionalistes no és dedicaren únicament a publicitar, des de les pàgines de “La Veu”, l'activitat del Congrés. Alguns dirigents i polítics regionalistes hi tingueren una intervenció destacada com a ponents, sobretot a la secció social i jurídica. En aquesta secció, presidida pel membre de la Comissió d'Acció Política de la Lliga Raimon d'Abadal i Calderó, els regionalistes hi presentaren tres comunicacions de clar sentit polític. Prat de la Riba llegí un treball titulat “Importancia de la llengua dins del concepte de nacionalitat”; el diputat a Corts Francesc Albó en presentà un altre sobre “L'ús de la llengua propia considerada com un dret. Necessitat de respectarlo y garantirlo totalment en la vida jurídica integral dels catalans”; i el també diputat a Corts Josep Bertran i Musitu fou el ponent del tema “La llengua catalana i els poders públics. Protecció que aquests li deuen”.⁵⁰⁰

Als regionalistes, en fi, el Congrés els serví per a exposar les seves propostes d'expansió de l'ús del català. En aquest sentit, el Congrés presagià la política lingüística que portaria a terme la Lliga a partir de 1907, quan accedí a la presidència de la Diputació de Barcelona i esdevingué per primer cop una força de govern.

L'èxit del Congrés, tanmateix, no modificà l'actitud del govern liberal amb relació al català. Persistí, entre els liberals, l'oposició a l'accés del català als àmbits oficials. Aquesta actitud, inspirada en un castellanisme lingüístic que considerava el castellà l'única llengua nacional d'Espanya i que fins i tot negava al català la condició de llengua, es posà de manifest a la darrerria de 1906 a la comissió general de pressupostos. A mitjan del mes de novembre, el diputat conservador Salvador Canals, membre de la Solidaritat, proposà a la comissió general de pressupostos del Congrés de Diputats que s'establís a la Universitat de Barcelona, com a assignatura obligatòria del

⁴⁹⁹ E. PRAT DE LA RIBA, *L'unitat de Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 17-X-1906.

⁵⁰⁰ Les comunicacions presentades a la secció social i jurídica, així com els resums dels debats que suscitarren, es poden consultar a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Joaquim Horta, Barcelona, 1908, ps. 586-670.

Doctorat de Filosofia i Lletres, una càtedra de llengua i literatura catalanes.⁵⁰¹ La resposta de la comissió arribà aproximadament un mes després, i fou negativa. Un dels membres de la comissió, el comte de Villapadierna, diputat liberal per Santa Coloma de Farners, justificà la seva oposició a la proposta amb l'argument que admetre el català a la universitat significaria “*dar naturaleza a un dialecto*”.

“La Veu” protestà per aquestes paraules en un article signat per Joan Ragué, on s'acusava Villapadierna de manca de decència política i se'l qualificava de cínic i de “xay de la majoria”.⁵⁰² Els diputats regionalistes, però, no plantejaren la qüestió al Congrés. Molts catalanistes enviaren cartes i telegrams a aquests diputats preguntant-los perquè s'havien mantingut en silenci. Des de “La Veu”, Pol intentà justificar l'actitud dels diputats de la Lliga dient que s'havien abstingut de protestar públicament perquè les declaracions de Villapadierna no havien tingut lloc al Congrés, sinó a la comissió de pressupostos. “La resposta li han de donar els electors de Santa Coloma...”, escrigué Pol.⁵⁰³

A partir de 1907, però, s'obrí una conjuntura favorable als objectius lingüístics dels regionalistes. Al final del mes de gener, a causa de la fragmentació dels liberals en diverses faccions (moretistes, romanonesistes, monteristes, canalejistes, etc.), queia el govern liberal i Antoni Maura, cap dels conservadors, rebia del rei l'encàrrec de formar govern. Des de l'estiu de 1904 havia dominat en el si del govern –i, en general, en els cercles intel·lectuals liberals– un castellanisme radical que, com hem vist, es traduï en un discurs i una actuació contràries a l'ús públic del català. En canvi, Maura encarnava, si més no teòricament, un tarannà filoregionalista. Era conegut, a més, el desig del maurisme d'obtenir la col·laboració del catalanisme conservador; un desig que s'havia fet més intens des de que, al començament de 1905, s'havia dissolt el Cercle Conservador de Barcelona i la Lliga s'havia convertit en l'únic representant del conservadurisme a la ciutat.⁵⁰⁴ Per tot plegat, calia esperar del nou govern una actitud més receptiva vers les reivindicacions lingüístiques de la Lliga.

⁵⁰¹ “La Veu de Catalunya”, 19-XI-1906.

⁵⁰² J. RAGUÉ, *Insistim*, “La Veu de Catalunya”, 19-XII-1906.

⁵⁰³ “La Veu de Catalunya”, 19-XII-1906.

⁵⁰⁴ I. MOLAS, *op. cit.*, p. 63.

III
L'HEGEMONIA DE LA LLIGA REGIONALISTA

4. De la crisi de la Solidaritat a la campanya de la Mancomunitat (1908-1913)

Trajectòria general de la Lliga Regionalista

Durant el seu primer any i mig d'existència, la Solidaritat havia seguit una trajectòria ascendent que culminà amb els triomfs electorals de la primavera de 1907. A partir del segon semestre de 1907, però, s'obrirà la crisi dins la coalició: es faran explícites les contradiccions entre dretes i esquerres solidàries i s'iniciarà, al mateix temps, la davallada electoral. La primera discrepància sorgí entorn del projecte de reforma de l'administració local que presentà el president del govern Antoni Maura el juliol de 1907. Tots els grups que formaven la Solidaritat coincidiren que el projecte era insuficient, perquè concedia als municipis una autonomia molt limitada i, tot i que permetia les mancomunitats entre províncies, no contemplava la creació de governs autònoms regionals. Tanmateix, els diputats solidaris donaren un vot de confiança al projecte i, al final de desembre, accediren a formar part de la Comissió que s'havia creat per a la seva reelaboració.

Un dels apartats del projecte, però, provocà l'enfrontament entre regionalistes i republicans solidaris. En l'apartat referent a l'elecció dels regidors municipals, el projecte preveia que una part dels regidors s'escollirien per sufragi corporatiu. Els regionalistes, que en aquest moment encara desconfiaven del sufragi inòrganic directe, es mostraren a favor del vot corporatiu, mentre que els republicans, com era previsible, s'hi oposaren.

L'any següent aparegué un nou motiu de discòrdia entre els solidaris. Al començament d'any, l'Ajuntament de Barcelona -que en aquell moment era de majoria

solidària- decidí elaborar un pressupost extraordinari de cultura per tal d'invertir els beneficis generats per una emissió de deute municipal. El projecte de pressupost, redactat pels regidors regionalistes Francesc Puig Alfonso i Pere Rahola, el republicà catalanista Albert Bastardas i el lerrouxista Francesc Magriñà, preveia la creació d'una "Institució de Cultura Popular", dependent de l'Ajuntament, que s'havia d'encarregar de construir i dirigir quatre grups escolars experimentals on s'aplicarien tres novetats pedagògiques significatives: la coeducació, el laïcisme i l'ensenyament en català.

El febrer de 1908 s'inicià la discussió del projecte al consistori. De bon principi, els regidors regionalistes es mostraren dividits al voltant de la base cinquena del projecte, la que feia referència a la implantació de l'ensenyament laic. Un grup de sis regidors regionalistes de tendència liberal, encapçalats per Puig i Alfonso i Rahola, donaren suport a la integritat del projecte, mentre que els cinc regidors restants de la Lliga, que pertanyien a l'ala més conservadora del partit, s'oposaren a l'aprovació de la base cinquena. Així mateix, alguns membres de la Lliga participaren en la campanya contra el pressupost organitzada pel bisbat i els grups catòlics i integristes; "La Veu", per la seva part, es posà al costat del sector conservador de la Lliga: durant els mesos d'abril i maig, mentre durà aquesta campanya, el diari regionalista publicà únicament articles on es demanava la supressió de la base cinquena i ressenyes dels mítings i les conferències contra el pressupost.

Finalment, però, a la votació del ple municipal del dia 24 d'abril, la majoria dels regidors regionalistes votaren a favor de la base cinquena, i el pressupost fou aprovat. Aleshores els grups més radicalment oposats al pressupost (conservadors, carlins, integristes, etc.) iniciaren la pressió directa sobre l'alcalde de Barcelona, el conservador Domènec Sanllehy, conscients de la fidelitat d'aquest a la jerarquia eclesiàstica. La pressió donà aviat resultat. El 5 de maig Sanllehy suspenia la base cinquena del projecte, argumentant que era anticonstitucional i que estava fora de la competència de l'Ajuntament. Els regidors republicans veieren en aquest gest un atemptat a l'autonomia municipal i presentaren un vot de censura a l'alcalde, que fou aprovat amb els únics vots en contra de quatre regidors regionalistes.

La polèmica creada per la suspensió de la base cinquena arribà també a la Diputació de Barcelona, i fou allà on es produí la topada més forta entre republicans i regionalistes. En el ple de la corporació del 13 de maig tres diputats provincials republicans demanaren que es visités l'alcalde accidental, Albert Bastardas, per tal de fer-li avinent la protesta de la Diputació per la suspensió de la base cinquena. En contra

d'aquesta proposta, tres diputats monàrquics, un de carlista i els regionalistes Ramon Albó i Bonaventura Plaja en presentaren una altra dient que no hi havia lloc a deliberar. Posada a votació, aquesta segona proposta fou aprovada amb els vots de monàrquics, carlins i regionalistes, entre els quals hi havia el del propi Prat de la Riba, president de la Diputació. La Lliga, doncs, optà per abandonar la defensa del pressupost de cultura i s'arreglerà amb les forces dretanes de la Diputació, la qual cosa no féu sinó agreujar les dissensions en el si de la Solidaritat Catalana.

Pel que fa al pressupost de cultura, restà encallat després de la suspensió de la base cinquena i fou finalment suspès el febrer de 1909 pel governador civil, Ángel Ossorio y Gallardo, amb l'argument que constituïa una extralimitació de l'Ajuntament.⁵⁰⁵

La Solidaritat rebé un nou contratemps a les eleccions generals complementàries que se celebraren a Barcelona el desembre de 1908. En aquest moment la marea solidària començava a remetre i els lerrouxistes pràcticament ja s'havien refet de la desfeta de 1907. Així, la victòria correspongué a la candidatura lerrouxista, que encapçalava el mateix Lerroux. Mig any després, a les eleccions municipals del 2 de maig de 1909, per primera vegada des de la formació de la Solidaritat republicans i regionalistes es presentaren a la ciutat de Barcelona amb candidatures separades; novament, el triomf fou per als lerrouxistes.

Els fracassos electorals portaren la Solidaritat a una situació agònica. Tres anys després de la seva creació, el balanç de la coalició no podia ser més negatiu: la Solidaritat no havia aconseguit cap dels dos objectius pels quals fou creada -la derogació de la Llei de Jurisdiccions i l'autonomia de Catalunya-, es trobava al caire de la ruptura a causa de les discrepàncies entre els seus dos grups principals i, a més, era incapaç de plantar cara al lerrouxisme. Però mancava encara l'estocada final, que arribà amb la Setmana Tràgica.

La revolta anticlerical que assolà la ciutat de Barcelona entre el 26 de juliol i el 2 d'agost de 1909, quines causes i desenvolupament no pertoca de ressenyar aquí, donà pas a una repressió general contra l'anarquisme per part del govern Maura. Durant els mesos d'agost i setembre, foren tancades publicacions llibertàries, escoles laiques i

⁵⁰⁵ Sobre l'afer del pressupost de cultura, vegeu J. DE CAMPS I ARBOIX, *El Pressupost de Cultura 1908. Problema d'actualitat*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1974; J. MATAS I TORT, *El presupuesto extraordinario de cultura de 1908 del Ayuntamiento de Barcelona en el marco de la renovación escolar de Cataluña*, tesi doctoral, 2 vols., Universitat de Barcelona, 1977, i C. CAÑELLAS i R. TORAN, *Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona, 1916-1936*, Barcanova, Barcelona, 1982, ps. 43-48.

centres obrers. Més de dues-centes persones foren desterrades, i hi hagué cinc afusellaments, entre els quals destaca el del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia, a qui s'acusà de ser l'inductor intel·lectual de la revolta.

Davant aquesta onada repressiva, les forces solidàries adoptaren posicions diametralment oposades. Els republicans censuraren la persecució governamental contra les esquerres i sol·licitaren l'amnistia per als condemnats i detinguts. Per contra, les dretes solidàries –carlins i regionalistes- batejaren els fets com a “Setmana Tràgica” i prestaren tot el seu suport a Maura. Des de “La Veu”, per tal que la ciutadania col·laborés amb la repressió, es llençà la consigna “Delateu!”. A mitjan agost Pol instava els barcelonins a denunciar tothom qui pogués estar implicat en la revolta de juliol: “Qui en conegui els culpables té el deure d'ajudar l'acció de la justícia que'ls persegueix; no hi ha excusa que hi valgui. Mes jo tinc por que la covardia de molta gent, disfressada de bon cor i d'humanitarisme, deixarà sola la justícia.”⁵⁰⁶

Fins a quin punt la Lliga apostà per Maura ho mostra el fet que, a mitjan octubre, Prat de la Riba es negà a publicar a “La Veu” l'article de Joan Maragall *La ciutat del perdó*, en el qual el poeta es dirigia a les forces vives de Barcelona perquè demanessin al rei i al govern que fos commutada la pena de mort a Ferrer i Guàrdia. En una carta a Maragall, Prat de la Riba justificava la seva decisió dient que la publicació de l'article significaria una irresponsabilitat per part de la Lliga, perquè equivaldria a deixar sol al govern de Maura en la tasca de restabliment de l'ordre públic.⁵⁰⁷ Arran de la Setmana Tràgica, en fi, la Lliga cercà la formació d'una nova solidaritat, una solidaritat conservadora, que havia de resultar incompatible amb la Solidaritat Catalana.

Afeblit per l'ofensiva de liberals i republicans, el govern Maura caigué el 20 d'octubre i fou substituït per un executiu liberal presidit per Segismundo Moret. Però el canvi de govern no serví per a millorar les relacions entre regionalistes i republicans. La Setmana Tràgica i les seves conseqüències havien distanciat irremissiblement les dues formacions principals de la Solidaritat. Al final de 1909, doncs, la Solidaritat era definitivament morta, i el regionalisme deixava endarrere l'estratègia unitària i reprenia l'acció política en solitari.

El 24 d'octubre de 1909, dos dies després que Moret substituís Maura al capdavant del govern, se celebraven eleccions a diputats provincials. Els regionalistes,

⁵⁰⁶ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 13-VIII-1909, citat a J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història...*, op. cit., p. 203.

⁵⁰⁷ J. BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Edicions 62, Barcelona, 1964, (6ª ed., 1992), p. 169.

que havien trencat el pacte solidari amb els republicans i no aconseguiren arribar a un acord amb els catòlics de Defensa Social, es presentaren a aquestes eleccions en solitari, amb un programa centrat en dos eixos bàsics: la defensa de l'ideari i de l'estratègia de la Solidaritat Catalana i el suport a la repressió contra els detinguts pels fets de la Setmana Tràgica.

Tot i que a la ciutat de Barcelona la força més votada foren els republicans catalanistes, en el conjunt de la província de Barcelona la victòria correspongué als regionalistes. A l'hora de buscar aliances per mantenir-se al capdavant de la Diputació, els regionalistes optaren obertament pels monàrquics. Així, cediren la vice-presidència de la Diputació al liberal Joaquim Sostres, en detriment del candidat republicà Santiago Gubern. Els regionalistes esperaven que l'atracció de polítics afiliats als partits dinàstics els afavoriria en les gestions prop del govern de Madrid.⁵⁰⁸ A curt termini, però, l'opció de la Lliga per un monàrquic no solidari només serví per a agreujar encara més l'enfrontament entre regionalistes i republicans catalanistes iniciat arran de la Setmana Tràgica.

Si els regionalistes havien sortit ben parats dels comicis provincials, no succeí el mateix a les eleccions municipals de desembre de 1909 a Barcelona. En aquesta ocasió la victòria fou pels republicans catalanistes, seguits del Partit Republicà Radical (PRR). Dels 15 candidats regionalistes, només 5 obtingueren l'acta de regidor –7 menys dels que havien estat escollits a les eleccions de 1905. Es consolidava així a la capital catalana un esquema tripartidista encapçalat pel PRR, seguit de l'esquerra catalanista - convertida en Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) l'abril de 1910- i amb la Lliga com a tercera força.

Les eleccions generals de maig de 1910 reforçaren aquest esquema: a la ciutat de Barcelona, els radicals tornaren a imposar-se amb claredat, seguits la UFNR, mentre que els regionalistes patien una derrota sense precedents. El líder de la minoria regionalista, Francesc Cambó, no fou escollit ni a Barcelona ni a la Bisbal, els dos districtes on es presentà. La desfeta de la Lliga no fou aliena a l'ascens que experimentaren arreu de Catalunya els partits dinàstics, i sobretot el partit liberal, que obtingué 12 diputats, davant els 9 de la Lliga i els 8 de la UFNR.

La recuperació dels regionalistes arribarà l'any 1911. A les eleccions provincials del mes de març d'aquest any la Lliga serà la força més votada a la província de

⁵⁰⁸ J.L. MARTÍN RAMOS, "Dinàstics i regionalistes, 1898-1913", B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987, p. 28.

Barcelona. Gràcies a aquesta victòria, Prat de la Riba serà reelegit com a president de la Diputació.

Fou en el marc de la nova Diputació de Barcelona, constituïda el maig de 1911, on s'inicià la campanya a favor d'un organisme d'autogovern per a Catalunya. El diputat de la Unió Catalanista Manuel Folguera i Duran sol·licità a la Diputació que es pronunciés a favor de "la reconstitució de la personalitat catalana, regida autòmicament per una diputació única" i que comunicés l'acord al govern, als parlamentaris catalans i a les altres diputacions catalanes, a fi d'iniciar les tasques legislatives necessàries per a portar-lo a terme.⁵⁰⁹

La proposta de Folguera anava signada també per Antoni Sansalvador, de la Unió Catalanista, Antoni Sunyol, de la UFNR, i Narcís Verdaguer i Callís, de la Lliga. Segons que explica Folguera, Verdaguer i Callís no havia pogut o no havia volgut avisar d'aquesta iniciativa els membres del seu partit.⁵¹⁰ Així, la presentació de la proposta causà una gran sorpresa entre els regionalistes. La proposta fou presa en consideració i passà a la comissió corresponent per al seu dictamen. Aleshores els regionalistes, segurament per poder-se adjudicar la paternitat de la iniciativa, presentaren el 16 de maig una altra proposició en un sentit similar. Impulsada per Lluís Duran i Ventosa, la nova proposició duia les signatures de Verdaguer i Callís, el conservador Francesc d'A. Bartrina, el liberal Gaietà Marfà i el jaumí Lluís Argemí. Segons Folguera i Duran, aquesta proposició fou presentada "subreptíciament": passà a la comissió dictaminadora sense passar prèviament pel ple de la Diputació.⁵¹¹

Finalment, la comissió presentà un dictamen que sintetitzava les propostes de Folguera i de Duran i Ventosa. Aquest dictamen manifestava el desig de la Diputació de Barcelona de constituir un "organisme representatiu de les quatre províncies catalanes" que portaria el nom de Mancomunitat i s'encarregaria de gestionar de forma mancomunada els serveis d'obres públiques, cultura, beneficència, "i d'altres que es puguin considerar convenients".⁵¹² Els diputats barcelonins, amb l'única oposició dels radicals, aprovaren el dictamen i l'enviaren a les diputacions de Girona, Lleida i Tarragona. La Diputació de Girona, presidida pels republicans autonomistes, fou la primera a sumar-se a la iniciativa. Les dues diputacions restants, dominades pels partits

⁵⁰⁹ M. FOLGUERA I DURAN, *Una flama de la meva vida (memòries)*, Nova Biblioteca Sabadellenca, Sabadell, 1996, p. 194.

⁵¹⁰ *Ibid.*

⁵¹¹ *Ibid.*

⁵¹² *Ibid.*, p. 195.

dinàstics, respongueren també favorablement a la proposta. D'aquesta manera, gràcies en bona mesura a l'habilitat de Prat de la Riba per a captar el suport dels monàrquics, s'assolia la pràctica unanimitat dels partits catalans entorn d'un programa autonomista moderat, de caràcter administratiu i respectuós amb l'existència de les províncies. Començava, en fi, la campanya per la Mancomunitat.

Obtingut el suport de les quatre diputacions catalanes, el següent pas fou el nomenament d'una comissió que, al final de juliol, redactà les bases del projecte mancomunitari. Aquestes bases foren ratificades per les diputacions els mesos d'octubre i novembre. La futura institució s'hauria d'encarregar principalment de les obres públiques i de l'ensenyament industrial, agrícola i comercial, tot i que es deixava la porta oberta a l'assumpció d'altres serveis delegats pel govern central.

Els regionalistes es beneficiaren aviat del seu paper al capdavant de la campanya per la Mancomunitat. El 12 de novembre de 1911, un mes després que els delegats de les quatre diputacions haguessin aprovat les bases de la Mancomunitat, els regionalistes obtenien onze regidors –els mateixos que el PRR- a les eleccions municipals a Barcelona. D'aquesta manera els radicals perdien la majoria absoluta que ostentaven des de 1909 a l'Ajuntament de Barcelona. Al costat de radicals i regionalistes, els nacionalistes republicans restaven com a tercera força, incapaços de trobar un perfil propi i sense possibilitats de substituir el lerrouxisme ni d'arrossegar l'electorat més nacionalista de la Lliga.

El 8 de desembre de 1911 els presidents de les quatre diputacions catalanes presentaren les bases de la Mancomunitat al cap del govern, el liberal José Canalejas. En la presentació de les bases, Prat de la Riba explicà que aquestes eren obra de tots els partits catalans, amb l'excepció dels lerrouxistes, i afegí que, en tractar-se d'un projecte moderat i aplicable a tot Espanya, tot Catalunya esperava la seva immediata realització. Canalejas, respongué que ni ell ni el partit liberal no s'oposarien a la Mancomunitat, tot i que aclarí que les bases havien de ser revisades amb detall a les Corts.

La recuperació electoral i la imminent discussió parlamentària de les bases de la Mancomunitat motivaren el retorn de Cambó a la política activa. L'objectiu de la Lliga era que Cambó pogués tornar a les Corts per encapçalar la lluita parlamentària per la Mancomunitat. El març de 1912 Cambó fou escollit diputat per Castellterçol en eleccions complementàries, després que el regionalista Lluís Ferrer-Vidal hagués renunciat al seu escó.

El mes de maig el ministre de Governació Antonio Barroso presentà el projecte de llei de Mancomunitats al Congrés, on topà amb l'oposició aferrissada no només de conservadors i lerrouxistes, sinó també de les fraccions del partit liberal que lideraven, respectivament, Segismundo Moret i Niceto Alcalá-Zamora. Però Canalejas estava decidit a fer aprovar la llei. Afeblit per les tensions dins el seu partit, necessitava el suport dels regionalistes per a mantenir-se en el poder, i per altra part aspirava a exercir el paper d'“amic de Catalunya” que fins aleshores havia interpretat el líder conservador Antoni Maura. Així, Canalejas aconseguí finalment que la majoria de diputats liberals donessin suport a la llei. Aquesta fou aprovada el 17 d'octubre de 1912 amb el vot en contra dels moretistes i del grup d'Alcalá-Zamora i l'abstenció de conservadors i lerrouxistes. Tanmateix, mancava encara l'aprovació de la llei per part del Senat, on es preveia que, a causa de la composició de la cambra i de la relativa independència d'aquesta respecte del Govern, l'oposició a les mancomunitats seria encara més dura que al Congrés.

Però l'assassinat de Canalejas el 12 de novembre de 1912 ho aturà tot. Romanones, successor de Canalejas al capdavant del govern, era molt escèptic respecte de les mancomunitats. Pocs dies després d'assumir el govern, Romanones anuncià l'ajornament de la presentació de la llei al Senat. La discussió del projecte no es reprendria fins el juny de l'any següent.

A Catalunya, la campanya de la Mancomunitat restà temporalment aturada. Es reinicià el 17 d'abril de 1913 amb una assemblea de parlamentaris i diputats provincials, presidida per Prat de la Riba, on s'acordà promoure actes conjunts per demostrar la unanimitat dels catalans en la lluita per la Mancomunitat; en aquesta assemblea, els parlamentaris catalans prometeren que abandonarien els seus càrrecs si el Senat no aprovava la llei de Mancomunitats.

El 3 de juny s'iniciava la discussió de les mancomunitats al Senat. Des del bàndol liberal, cap senador no es pronuncià a favor de la llei de mancomunitats, i se sentiren, en canvi, diverses intervencions en contra. El mateix Romanones, que abans que res volia evitar la ruptura del partit liberal, es negà a imposar la disciplina de vot als seus senadors, i declarà lliures la discussió i la votació de la llei. Els conservadors, per la seva part, es posicionaren en contra de les mancomunitats, potser perquè confiaven que l'obstrucció del debat precipitaria la crisi del govern liberal. Amb tot, el 10 de juny era aprovat l'article primer de la llei, contra el qual votaren 37 senadors liberals. El dia

següent, Romanones presentà la dimissió, que no li fou acceptada, i tres dies després quedaven suspeses les Corts i el Senat.

Davant la paralització del debat, els regionalistes mobilitzaren els seus seguidors. Durant els mesos de suspensió del Senat se celebraren “diades regionalistes” a Falset (6 de juliol), Cornudella (29 de setembre) i Santa Coloma de Queralt (19 d’octubre). El dia 24 d’octubre la Lliga organitzà, en col·laboració amb els nacionalistes republicans, una “Assemblea Catalana”, a la qual assistiren tots els diputats provincials catalans i els representants parlamentaris de Catalunya; el mateix dia a la tarda se celebrà a Barcelona una manifestació massiva –amb més de 60.000 persones, segons els càlculs dels organitzadors- que comptà amb la participació de representants de tots els partits, fins i tot del radical. Pocs dies abans d’aquest acte, s’havia realitzat entre els 1.073 ajuntaments catalans un plebiscit sobre la llei de mancomunitats. 1.016 ajuntaments -que representaven el 95,7% de la població catalana- donaren suport a la llei de Mancomunitats, 2 s’hi oposaren i 55 s’abstingueren.

El 25 d’octubre, en obrir-se novament les Corts, el govern Romanones perdé una votació de confiança al Senat, amb l’abstenció dels regionalistes. La derrota causà la caiguda de l’executiu liberal. A l’hora de formar govern, el rei vetà el conservador Antonio Maura, per l’extrema hostilitat que aquest havia mostrat vers els liberals des de que havia caigut del govern el 1909. Així, la presidència del govern recaigué en el nou líder del partit conservador, Eduardo Dato.

Immediatament, Prat de la Riba s’adreçà a Dato per a comunicar-li els resultats del plebiscit municipal i manifestar-li la necessitat que, davant la dilació del debat al Senat, les mancomunitats fossin aprovades per decret. A continuació un grup de parlamentaris catalans, entre els quals hi havia els regionalistes Abadal, Cambó i Ventosa, es reuniren amb el ministre Governació, José Sánchez Guerra, i li plantejaren la via del decret com a única solució per evitar agitacions a Catalunya. El ministre acceptà en principi la proposta i sol·licità que li fessin arribar el projecte de decret per a sotmetre’l al consell de ministres. Cambó, Ventosa i Abadal s’encarregaren de redactar el projecte i el presentaren a Sánchez Guerra al començament de novembre.

Finalment, el 18 de desembre de 1913, el govern Dato cedí a les pressions de la Lliga i aprovà el reial decret que facultava les diputacions per a crear mancomunitats provincials. Entre els factors que portaren Dato a signar aquest decret cal esmentar la força que havia assolit la campanya a favor de la Mancomunitat –una campanya que havia aplegat tots els partits catalans- i el desig de Dato d’atreure’s les simpaties de

l'opinió conservadora catalana i, probablement, de supplantar alhora Maura i els liberals com a interlocutor dels regionalistes, donant a aquests allò que cap altre govern no els havia donat.

El decret autoritzava la formació de mancomunitats interprovincials “*para fines exclusivamente administrativos que sean de la competencia de las provincias*”. Amb relació a les demandes d'autogovern del catalanisme, era una concessió insuficient, perquè la futura Mancomunitat seria un organisme merament administratiu, sense capacitat legislativa; a més, la seva creació no implicaria la desaparició de les diputacions provincials. Però malgrat les seves limitacions, el decret tenia una gran importància simbòlica: per primera vegada l'estat liberal espanyol reconeixia la unitat administrativa de Catalunya, per sobre de la divisió provincial establerta el 1833. En paraules de Cambó, el règim de mancomunitats provincials representà, en el terreny polític, “el primer fruit de la Renaixença”.⁵¹³

Per altra part, amb la consecució de la Mancomunitat s'inicia una etapa d'esplendor de la Lliga Regionalista; una etapa que, com veurem en els propers capítols, s'allargarà fins el 1922 i durant la qual els regionalistes ostentaran de manera pràcticament indiscutida la direcció de la política catalana.

L'Institut d'Estudis Catalans

En accedir al govern de la Diputació de Barcelona, el març de 1907, els regionalistes es plantejaren, respecte de la llengua catalana, dos objectius principals. D'una banda, la promoció del català com a llengua científica; de l'altra, la definitiva codificació formal de la llengua.⁵¹⁴ L'organisme encarregat d'aquesta doble tasca fou l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), creat per la Diputació el 18 de juny de 1907. Segons que constava en l'acord de constitució, aquest organisme tenia com a missió “el restabliment i l'organització de tot el que es refereix a la cultura genuïnament catalana” i “la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana”. Sostingut inicialment per la Diputació, a partir de 1913 l'Institut rebé una subvenció

⁵¹³ F. CAMBÓ, *Memòries*, Alpha, Barcelona, 1981, p. 214.

⁵¹⁴ Prat de la Riba, en el discurs que pronuncià el 24 d'abril de 1907 com a nou president de la Diputació, havia afirmat que una de prioritats d'aquest organisme era fomentar “el conreu i el perfeccionament de la llengua” (*Discurs del president de la Diputació Provincial de Barcelona D. Enric Prat de la Riba en l'acte de prendre possessió del seu càrrec*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *Obra completa. Enric Prat de la Riba*, vol. 3, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001, p. 344).

anual de 30.000 ptes de l'Ajuntament de Barcelona; més tard comptaria també amb el suport econòmic de la Mancomunitat. L'IEC fou, doncs, l'instrument principal de la política d'alta cultura del regionalisme.⁵¹⁵

L'IEC havia de tenir quatre seccions, dedicades respectivament a la història, l'arqueologia, la literatura i el dret.⁵¹⁶ En els primers anys de la seva existència, però, únicament funcionà la secció anomenada "històrico-arqueològica". Tanmateix, malgrat que en un principi no realitzà estudis literaris ni filològics, la mateixa existència de l'Institut representava un argument a favor del prestigi i la dignitat de la llengua catalana. Per primera vegada existia a Espanya un organisme oficial que es dedicava a la producció de ciència en català. Amb l'IEC, doncs, el català rebia l'aval de l'oficialitat –de l'administració i la ciència públiques– i iniciava el seu camí com a llengua d'intercanvi científic internacional.

Un cop creat l'entorn acadèmic per a la llengua, calia disposar de personal qualificat capaç de portar a terme la codificació de l'idioma. Amb l'objectiu de crear un primer nucli de filòlegs que s'encarreguessin de redactar una gramàtica i un diccionari catalans, el novembre de 1907 la Diputació concedí tres beques per a estudis de romanística a la Universitat de Halle, a Alemanya, al costat del romanista Bernard Schädel; les beques es concediren l'octubre de 1908 a Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu.⁵¹⁷

Un any després d'haver-se constituït, l'IEC treia a la llum la seva primera publicació: un volum sobre numismàtica catalana obra de Joaquim Botet i Sisó. "La Veu" manifestà la seva "profunda alegria" per l'aparició del "primer llibre acadèmic català". Afirmava el diari regionalista que la publicació d'aquest llibre marcava l'inici de la difusió internacional del català. "Per la primera vegada'l català marxa sol a trobar la "vie savante" de tot el món", declarava exultant "La Veu". I afegia: "Aquet llibre del Institut d'Estudis Catalans arribarà a comarques de llengua ben diversa que voldrien el francès al costat, per traduirlo; el català és ja prou gran y ja va sol, com sols ens arriben aquets idiomes escandinaus y magiars que tenen també les seves academies y instituts científichs."⁵¹⁸

⁵¹⁵ Un resum de l'activitat general de l'IEC fins el 1923, a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 441-444.

⁵¹⁶ J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, *op.cit.*, ps. 356-359.

⁵¹⁷ R. ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones*, Don Bosco, Barcelona, 1980, p. 67, n. 34.

⁵¹⁸ *Un llibre acadèmic. El primer llibre del "Institut d'Estudis Catalans"*, "La Veu de Catalunya", 8-VI-1908.

En els mesos següents l'IEC publicà altres obres i intensificà els contactes amb els centres científics estrangers. Segons que escrigué anys més tard Alexandre Galí: “L'any 1909 el glaç ja era trencat i l'Institut es podia considerar alternant amb els homes i les entitats científiques d'arreu del món”.⁵¹⁹ S'acomplia d'aquesta manera el que per a Galí era un dels objectius principals de l'Institut: establir “el diàleg de la pròpia cultura amb el món científic sense passar per l'estanc de Madrid”.⁵²⁰ Al final de 1910, en el discurs que pronuncià en un acte d'homenatge a Prat de la Riba, Puig i Cadafalch assegurava que l'Institut ja havia aconseguit “el màxim de comunicació internacional que may havien [sic] alcançat cap corporació científica de Catalunya. Per ella la llengua catalana ha estat llegida als grans centres científics del mon y s'ha fet la demostració de com la comprenen els homes erudits de tots els països educats en l'estudi del llatí. La nostra llengua, la pobra, arreconada, ha provat aixís que pot ésser element de comunicació erudita, al menys entre'ls homes dedicats als estudis històrics y literaris d'Europa.”⁵²¹ Per la seva part, el març de 1911 Pol afirmava que “mercès principalment al benemèrit Institut d'Estudis Catalans”, el català havia esdevingut “vehícol de ciencia” i “vehícol d'universalisació”. Pol confiava que la tasca de l'Institut serviria, a més, per a aconseguir “la sanció d'Europa”, és a dir, el reconeixement de la realitat nacional catalana per part dels cercles científics, literaris i polítics europeus.⁵²²

Al mateix temps que es donava a conèixer a l'estranger, l'IEC amplià progressivament l'abast de la seva actuació. A la memòria que llegí a la Diputació de Barcelona el 21 de novembre de 1910, Prat de la Riba anuncià la seva intenció de proveir l'Institut de dues seccions més: la científica i la filològica. Explicà Prat que les publicacions que sorgissin d'aquestes seccions havien de servir per a difondre el català com a llengua científica internacional. En aquest sentit, Prat digué que, així com els Jocs Florals havien estat el punt de partida “d'un període de restauració, de renovació, de redempció interior de la llengua catalana”, l'Institut marcaria l'inici d'un altre període: “el d'internacionalisació de la llengua catalana, el de la consagració de la llengua catalana com a instrument de cambi en la vida científica universal.”⁵²³

⁵¹⁹ A. GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, llibre XVII, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, p. 53.

⁵²⁰ *Ibid.*

⁵²¹ “La Veu de Catalunya”, 25-XII-1910.

⁵²² POL, *La llengua Catalana, vehícol d'universalisació*, “La Veu de Catalunya”, 22-III-1911.

⁵²³ *Discurs del President de la Diputació Enrich Prat de la Riba pronunciat amb motiu de la seva reelecció*, “La Veu de Catalunya”, 22-I-1910.

Mentre es preparava la constitució de les noves seccions, se sentiren algunes veus a favor de la creació d'una acadèmia de la llengua catalana. El gener de 1911, el sacerdot Josep Casadessús, traductor de Milton al català i estudiós de la llengua, assegurava en una conferència a l'Ateneu Barcelonès que havia arribat el moment de fundar un organisme encarregat de la unificació, la depuració i l'expansió del català.⁵²⁴

Tres dies després Eugeni d'Ors es feia ressò de la demanda de Casadessús i exposava la necessitat urgent "d'aplegar en un Institut, dotat ab tota la força y tot el prestigi de les coses oficials, les varies energies, avuy malventurosament disperses, que laboren ab treball èpich en l'estudi, en l'ennobliment y universalisació del català." Segons Ors, el moment era propici per a la creació d'un servei d'aquestes característiques. La tasca d'estudi del català iniciada al final de segle, deia Ors, havia arribat a un estadi suficient de maduració. Es disposava ja d'un bagatge científic considerable, gràcies als treballs de Pompeu Fabra i a les investigacions de mossèn Alcover i dels seus nombrosos col·laboradors. A més, recordava Ors, els tres filòlegs pensionats per la Diputació a Halle estaven a punt de finalitzar els seus estudis, i calia que a la seva tornada trobessin un organisme on poder posar en pràctica els seus coneixements.⁵²⁵

Uns dies més tard Xènius reclamava que entre els membres de la secció filològica hi figurés Pompeu Fabra. En aquell moment Fabra es trobava residint a Bilbao, on des del 1902 exercia com a catedràtic de química a l'Escola d'Enginyers d'aquesta ciutat, i acabava de publicar, amb el títol de *Qüestions de gramàtica catalana*, una selecció dels articles que havia escrit a "El Poble Català". Xènius sol·licitava als dirigents de la Diputació de Barcelona que subministressin a Fabra els mitjans de treball necessaris perquè tornés a Barcelona i es pogués dedicar amb exclusivitat als estudis filològics.⁵²⁶

Entretant, continuava el procés de creació de la secció filològica. El 4 de febrer Prat de la Riba havia adreçat al departament central de la Diputació una extensa comunicació amb les bases per a l'ampliació de l'IEC. D'aquestes bases, val la pena que en ressenyem l'apartat dedicat a la secció filològica. Prat comença explicant que

⁵²⁴ *Per la llengua catalana*, "La Veu de Catalunya", 25-I-1911.

⁵²⁵ Xènius, *Urgències*, "La Veu de Catalunya", 28-I-1911.

⁵²⁶ XÈNIUS, *Les "Qüestions de gramàtica catalana" den Pompeu Fabra*, "La Veu de Catalunya", 14-II-1911. Sis anys abans, des de les pàgines d'"El Poble Català", Xènius ja havia fet aquesta mateixa petició (Reportatge de Xènius, *En el que es diu la necessitat de la presència de Pompeu Fabra a Barcelona*, "El Poble Català", 6-V-1905, citat a J. MURGADES, "El noucentisme", a M. de Riquer, A. Comas, J. Molas, *Història de la literatura catalana*, vol. 9, Ariel, Barcelona, 1987, p. 45, n. 25).

Catalunya, igual com altres pobles que han estat “colgats per un cataclisme històric durant sigles”, no disposa d’un model únic de llengua literària i es troba en un estat de completa anarquia gramatical i dialectal: “Hi hà tantes llengües escrites com escriptors, tantes com comarques o regions, y, naturalment, no hi hà tampoch gramàtica sinó gramàtiques, no hi hà ortografia, sinó ortografies, y les coleccions de paraules que s’estampen no son pàs l’inventari de la llengua, no són pròpiament diccionaris, sinó llistes de mots més o menys útils com treball preparatori.”

Per a Prat la llengua catalana pateix dues mancances principals: la ruptura amb la tradició literària medieval i la inexistència d’institucions científiques dedicades a l’estudi i actualització de la llengua. A causa d’aquestes mancances el català es troba ara “en condicions d’inferioritat en la lluita o concorrencia ab altres idiomes”; és per això que cal dotar la llengua catalana de “tots els instruments de perfecció, de tots els medis d’enfortiment y expansió que cabalment per aquestes rahons de son procés històric ella no poseeix, y tenen en cambi al seu servey les altres llengües llatines.”

La nova secció ha de portar a terme, d’una banda, una tasca estrictament filològica: l’estudi intern del català i la fixació d’un model únic de llengua literària, la qual cosa ha d’implicar “la organissació de la col·laboració en totes les terres de llengua catalana, des de Perpinyà a Elx y des de Fraga de Aragó a Alguer de Sardenya.”

D’altra banda, la secció filològica ha de servir per a l’“expansió y l’enfortiment de la llengua catalana”. En aquest sentit, Prat indica dos problemes que cal afrontar. El primer és la pràctica desaparició de la consciència unitària del català, “fins al punt de fer creure que són llengües diferents les que s’usen a València, al Rosselló y a Mallorca, que’l català es no més el llenguatge del antich Principat de Catalunya.” L’altre problema és que en determinats àmbits d’ús el català ha estat substituït per altres llengües –Prat es refereix, sense esmentar-les, a les llengües castellana i francesa. Afirmar Prat que el català, a causa del seu decaïment i de la seva situació actual d’inferioritat, és una llengua dominada “a dins mateix de la seva ària geogràfica”. A conseqüència d’aquesta dominació, afegeix, s’ha produït “la reducció de la massa d’homes pels quals aquesta llengua és l’idioma de tota la vida”. Aquesta reducció, conclou Prat, ha impedit el desenvolupament del mercat de la llengua catalana. Els catalans s’han acostumat a consumir únicament llibres en castellà, i això és la causa de “l’estat d’empobriment” en què es troben els autors i els editors en català. Cal, doncs, fomentar tant la producció literària en català com la lectura en aquesta llengua, “car no hi hà producció literària allà

hont no hi hà lectors, ni's formen lectors de les llengües en les quals manquen llibres per llegir.”

Per tal de subministrar al mercat llibres en català, la nova secció es proposa també “la incorporació de la cultura universal al català”, és a dir, la traducció a aquesta llengua de “totes les obres clàssiques de les llengües sabies y de les llengües vives, les obres mestres en tots els ordres del coneixement, les obres essencials consagrades pel temps, aixís com els instruments moderns més elementals de la vida de l'esperit.”

La secció filològica, continua Prat, s'ha de constituir com una comissió de treball, com un centre d'investigació científica, és a dir, com un organisme eminentment pràctic. Ha d'adoptar, doncs, la forma d'un institut, i no pas la d'una acadèmia com la francesa o l'espanyola. En el futur, aclareix Prat, quan s'hagi realitzat la tasca més urgent de codificació i expansió del català i es disposi de més mitjans i més prestigi, es podrà ampliar la secció amb la presència de “tots els conreadors eminents de la nostra llengua”, per tal que sigui “a l'hora que instrument de treball augusta seu de glorificació”.

En aquesta mateixa comunicació, Prat es refereix novament a la llengua catalana en explicar el funcionament de la secció de ciències. Una de les funcions d'aquesta secció ha de ser precisament afavorir la producció de ciència en català. La secció ha de proporcionar als científics catalans els recursos materials i editorials perquè puguin realitzar les seves recerques i publicar-les en català. D'aquesta manera, assegura Prat, es completarà la renaixença de la llengua catalana, que fins aleshores havia estat circumscrita gairebé exclusivament al terreny de la literatura i de les humanitats. Per a Prat, “l'afirmació de la llengua catalana no serà definitiva sinó quan en ella hagin parlat a tot el mon culte matemàtics, històlechs, psicòlechs, investigadors de la química, dels astres o de les condicions biològiques del fons del mar”. Prat preveu, a més, que els científics vinculats a l'Institut col·laborin directament en algunes iniciatives relacionades amb la fixació del model de llengua, com ara l'elaboració d'un nou diccionari català.⁵²⁷

L'ampliació de l'IEC fou aprovada per unanimitat en la sessió de la Diputació del 14 de febrer de 1911. En el segon punt de l'acord d'ampliació es deia que la missió de la nova Secció Filològica era “estudiar científicament la nostra llengua, inventariar el seu lèxic, fer-ne el diccionari i fomentar el seu ús i imperi dins i fora de la nostra

⁵²⁷ *Les noves seccions de l'Institut d'E.C.*, “La Veu de Catalunya”, 2-III-1911.

terra.”⁵²⁸ “La Veu” celebrava l’esdeveniment dient: “La Cultura catalana està d’enhonorabona. La ciència té ja aquí l’instrument de treball més anhelat. La llengua catalana, pujant un grau més, en la seva ascensió, després de la decadència secular, entra avuy per fi en la dignitat científica que li pertoca.”⁵²⁹

El nou Institut quedà constituït, doncs, per tres seccions: la històrico-arqueològica, la científica i la filològica. Com a nou secretari de l’Institut es nomenà Eugeni d’Ors, qui d’aquesta manera iniciava la seva acumulació de càrrecs i funcions dins l’aparell cultural de la Diputació de Barcelona. Pel que fa a la Secció Filològica, es constituí el maig de 1911 i la integraren Antoni M. Alcover, que en fou elegit president, Josep Carner, Frederic Clascar, Pompeu Fabra, Àngel Guimerà, Joan Maragall i Lluís Segalà.

Immediatament l’IEC inicià l’elaboració de les normes ortogràfiques. Es creà, per iniciativa de la Secció de Ciències, una Ponència Ortogràfica amb membres de les tres seccions. El mes de juliol, tant bon punt Fabra hagué finalitzat les seves classes a Bilbao i pogué tornar a Barcelona, la ponència inicià els seus treballs. Durant l’estiu es realitzaren diverses sessions de treball i discussió, però no s’arribà a cap acord definitiu. El setembre Fabra se’n tornà a Bilbao. Durant la tardor de 1911 redactà la primera versió de les normes ortogràfiques i el mes de desembre la lliurà a la Ponència. Dins la Ponència hi havia diversitat de criteris sobre quin model de llengua calia adoptar. Per això, la discussió de la proposta de Fabra s’allargà durant més d’un any.

Mentrestant, el prestigi internacional de l’IEC continuava creixent. N’és una prova el testimoni de Josep Pijoan, qui des de començament de 1911 exercia com a professor a l’Escola Espanyola de Roma. Membre fundador de l’IEC, l’agost de 1911 Pijoan escrivia a Prat de la Riba per a informar-lo de l’actualitat de l’Escola de Roma. En referir-se a la fama que tenia l’Institut fora de Catalunya, Pijoan explicava: “Anant pel mon m’ha tocat sovint de parlar del nostre Institut. Totom el coneix, en parla amb elogi, y ja quasi no somriu de la llengua en que arriba presentat. No, el catala, no’ls fa riure, més aviat els amohina, els ha caigut com una bomba, una llengua més! diuen.” Pijoan es referia també a la bona reputació que tenien els intel·lectuals i polítics regionalistes: “En general ens tenen per més savis del que som y es fan carrech del generós patriotisme que’ns mou. L’ultim dia que vaig parlar ab el bibliotecari del Vaticà

⁵²⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada. Anys 1914-1923*, I, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, 1923, p. 40.

⁵²⁹ *Les noves seccions de l’Institut d’E.C.*, “La Veu de Catalunya”, 2-III-1911.

[...] parlarem de l'Institut, dels llibres comprats, dels que falten comprar... -Es aixís que s'ha de fer, me deya, crear petits nuclis a casa, ab la gent que's te.- Jo després, l'hi vaig sortir a parlar de les noves coses de Madrid. -També allí treballen, y tenen molts diners. -*Si, si, ma li mangia la gente!* va dirme. May parlarien aixis de nosaltres.”⁵³⁰

Al començament de novembre apareixia el primer número dels “Arxius del Institut de Ciències”, la revista de la Secció de Ciències de l'IEC. Eugeni d'Ors, secretari de l'Institut, dedicava a l'esdeveniment una glossa entusiasta. La publicació d'aquest volum, deia Ors, era la “pedra commemorativa de l'entrada de l'ànima de Catalunya en el viure científich universal.” A la nova revista, afegia, s'hi podia veure “la nostra llengua transfigurada, balbucejant per la primera volta molts d'aquells mots tècnichs y abstractes, que son, entre'ls pobles, una manera de sant y senya de la civilitat.”⁵³¹

Dies després “La Veu” publicava un editorial sobre aquesta qüestió, redactat probablement pel mateix Ors. Deia el diari regionalista: “Heus aquí que la Ciencia parla altre cop en català (..) Heus aquí filosofia, heus aquí biología, heus aquí matemàtiques en madur y civil català. Fraternalment, en les pàgines dels “Arxius de l'Institut de Ciències”, treballs nostres, ben nostres, s'ajunten ab els dels aciensats del món. Els anàlisis dels llibres nous parlen d'obres alemanyes, angleses, franceses, de obres catalanes també. Rastres d'una intervenció catalana en la vida científica universal, per organ de Congressos, revistes, etc., se mostren a varis indrets, revelant cada un el premi a un esforç personal prometent, pera un futur pròxim, belles victòries colectives.”⁵³²

Pocs dies després “La Veu” celebrava “un aconteixement que omple de satisfacció a tots els aimadors de la llengua catalana”: la publicació del primer volum del diccionari alemany-català del lingüista alemany Eberhart Vogel. L'aparició

⁵³⁰ En aquesta mateixa carta Pijoan explicava les seves gestions per aconseguir que la cultura catalana fos present a l'Escola de Roma. D'una banda, s'havia proposat establir en aquesta escola dues places de pensionats vinculades a la Diputació de Barcelona o a l'Institut d'Estudis Catalans; per altra part, volia aconseguir que a les publicacions de l'escola hi fos admès el català. Pijoan plantejà aquesta segona possibilitat a Menéndez Pidal, explicant-li que la introducció del català a l'Escola de Roma seria una manera de desautoritzar les crítiques dels catalanistes contra el castellanisme de l'Estat espanyol. Concretament, Pijoan digué a Ramón Menéndez Pidal: “jo soch poch catalanista, perxo no voldria que els catalanistes tinguessin rao!”. Així mateix, Pijoan confessa a Prat de la Riba que té poca confiança en el filòleg castellà: “Aquesta cosa s'ha de resoldre a Madrid, en el sanedrin de la Junta, perque en Menéndez Pidal es dels que creuen que el català d'aquí a 20 anys no el parlará dingú. Quina ceguera!”. En canvi, afegia Pijoan, la direcció de l'Escola de Roma es mostraria probablement més receptiva a l'admissió del català: “a Madrid jo puch parlar ab gent mes practica, com l'Azcarate, en M. Pelayo mateix, etc. En fi s'ha de probar.” (Carta de Josep Pijoan a Enric Prat de la Riba, 27-VIII-1911, ANC, fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 04.01.3).

⁵³¹ XÈNIUS, *Un candidat*, “La Veu de Catalunya”, 12-XI-1911.

⁵³² *Els Arxius de l'Institut de Ciències*, “La Veu de Catalunya”, 6-XII-1911.

d'aquesta obra, deia “La Veu”, havia de fer reflexionar a aquells “fills de Catalunya que de la manera més cursi s’obstinen en parlar habitualment una llengua que no es la pròpia, deixant de banda llur idioma, que mereix la culta atenció, estudi, conreu y divulgació dels sabis filòlechs dels grans centres de cultura europeus.”⁵³³ També Eugeni d’Ors es referí a aquest esdeveniment. Per a Ors, la publicació del diccionari era “una data en la renaixença espiritual de Catalunya [...] una festa solemníssima en el culte a la Santa Normalitat.”⁵³⁴

Al llarg de 1912 continuà el procés de codificació del català iniciat l’estiu de 1912. El mes de juny, mentre la Ponència Ortogràfica discutia les normes ortogràfiques, la Diputació de Barcelona creà una Càtedra de Llengua Catalana i n’oferí la titularitat a Pompeu Fabra, qui d’aquesta manera es pogué instal·lar definitivament a Barcelona.⁵³⁵ Per altra part, l’octubre de 1912 es constituí dins la Secció Filològica de l’IEC un nou organisme d’estudi del català: les Oficines Lexicogràfiques, que s’havien d’encarregar principalment de confeccionar el diccionari de la llengua catalana. Aquest servei estava dirigit per Pompeu Fabra i a la seva plantilla hi havia Pere Barnils, Manuel de Montoliu i Antoni Griera, els tres becaris que la Diputació havia enviat a Alemanya el 1908.⁵³⁶

Fou també durant la tardor de 1912 quan, finalment, la Ponència Ortogràfica enllestí el text de les normes ortogràfiques i el traslladà al ple de l’IEC per a la seva discussió definitiva. El 24 de gener de 1913, després d’un intens debat –calgué refer dues vegades el text inicial- les normes eren aprovades per acord de la majoria dels membres de l’Institut.

El 31 de gener “La Veu” publicava el text íntegre de les Normes Ortogràfiques, acompanyat d’un article de Prat de la Riba sobre la qüestió. Explicava Prat en aquest article els inconvenients que causaven al català “les dues grans influències invasores”, és a dir, la influència del castellà i del francès. El català, deia Prat, es trobava “sense escoles, sense universitats, sense dinastia i aristocràcia pròpies, sense Estat, i tenint enfront veïcòls de l’acció destructora d’una altra llengua, l’escola i la Universitat i la premsa de l’Estat amb tota la complexa xarxa de canalització per a influir i penetrar un poble.” Per aquest motiu, afegia, la tasca d’unificació lingüística era per als catalans “de la més estremada urgència.” La unitat del català havia de servir per a superar els tres

⁵³³ *L’expansió de la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 11-XII-1911.

⁵³⁴ XÈNIUS, *El diccionari del prof. Vogel*, “La Veu de Catalunya”, 9-I-1912.

⁵³⁵ A. GALÍ, *Història...*, op. cit., llibre I, p. 128; M. SEGARRA, *Pompeu Fabra*, Empúries, Barcelona, 1991, ps. 88 i 92.

⁵³⁶ M. SEGARRA, op. cit., p. 100.

obstacles principals que s'oposaven a la plenitud del català: “la trituració dialectal accentuada en els segles de la nostra decadència”, “les deficiències d'utilatge, d'ensenyança, de patrimoni intel·lectual de la nostra llengua” i “les forces de dominació acumulades per la fatalitat històrica en la llengua invasora.” Al mateix temps, Prat demanava als catalans que tanquessin files entorn de la nova “ortografia nacional”. Calia, segons Prat, “deposar preferències personals i conviccions i hàbits i repugnàncies i arguments i discussions; i acceptar resoltament, unànimament, devotament aquestes normes.”⁵³⁷

Les Normes suscitarren una adhesió immediata i massiva per part de publicacions, entitats i particulars. Pocs dies després de la seva publicació, s'hi havien adherit una cinquantena de periòdics i revistes i més de trenta editorials, així com la totalitat dels mestres i entitats dedicades a l'ensenyament del català.⁵³⁸ Només un grup d'escriptors i gramàtics de procedència diversa restaren fidels a l'ortografia tradicional. Dues corporacions barcelonines -els Jocs Florals i l'Acadèmia de les Bones Lletres- es resistiren a adoptar les Normes i no cediren fins el 1933. A València i a Mallorca van haver de passar gairebé dues dècades abans que fossin plenament acceptades. El 1931 el mallorquí Francesc de Borja Moll publicava una *Ortografia Mallorquina* basada en les Normes de l'IEC, i l'any següent un gran nombre d'escriptors i entitats valencianes aprovaven les Normes de Castelló, inspirades també en l'ortografia de l'Institut.

Els regionalistes, per la seva part, s'apressaren a aplicar les Normes als seus òrgans de premsa i a la Diputació de Barcelona. El mateix dia que es donaven a conèixer les Normes, “La Veu” anunciava que les adoptava “sense cap mena de reserves” i convidava publicacions, entitats i escriptors a fer el mateix.⁵³⁹ Immediatament el diari organitzà per als seus redactors, col·laboradors i tipògrafs un curs d'iniciació a la nova normativa, que impartiria el mateix Fabra.⁵⁴⁰ Al mateix temps, es repartiren exemplars de les Normes a totes les dependències de la Diputació

⁵³⁷ E. PRAT DE LA RIBA, *Per la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 31-I-1913.

⁵³⁸ L'acceptació gairebé unànime de les Normes fou considerada per Jaume Bofill “la nota de maduresa del nostre Nacionalisme”. Opinava Bofill que la unanimitat entorn de la llengua hauria estat impensable deu anys endarrera, principalment perquè en aquell moment la consciència lingüística de la majoria dels catalans era molt feble. Ara, en canvi, les normes havien pogut comptar amb “l'espontania, la voluntaria disciplina de tot un poble, agermanat en la més feconda i espiritual de les Solidaritats, la Solidaritat de l'idioma.” Per a Bofill, l'acord assolit per l'IEC era la prova que “tot Catalunya té consciència del valor imponderable de la llengua, del valor nacionalista de la Llengua.” (J. Bofill, *Unitat espiritual*, “La Veu de Catalunya”, 6-II-1913).

⁵³⁹ “La Veu de Catalunya”, 31-I-1913.

⁵⁴⁰ “La Veu de Catalunya”, 3-II-1913.

de Barcelona.⁵⁴¹ Uns dies més tard Fabra començava a la Diputació una tanda de lliçons sobre les Normes, a les quals assistiren la majoria dels empleats de les oficines i diversos diputats de la corporació.⁵⁴²

A mitjan febrer, el filòleg Antoni Griera escrivia a Prat de la Riba des de Vic per expressar-li la seva adhesió a les Normes i plantejar-li la necessitat que l'IEC publicqués “desseguida” un diccionari ortogràfic, “com ho feu l'Academia de la llengua castellana al sigle XVIII, els francesos ho feren, i com ho fan avui els alemanys.” Amb la publicació d'un diccionari, deia, s'obtidria “de la manera més senzilla la introducció de tota reforma ortogràfica.” I afegia: “Ab una edició de 100000 exemplars regalant-ne un a totes les escoles, a cada oficina i venuts els altres a un preu ben mòdic el problema d'aquesta reforma i de totes les que se vulguen queda resolt”.⁵⁴³

Tanmateix, les recomanacions de Griera no es pogueren portar a la pràctica de manera immediata, perquè el 1913 l'equip de les Oficines Lexicogràfiques que dirigia Pompeu Fabra tot just acabava de començar la confecció del diccionari ortogràfic. Calgué esperar fins el 1917 perquè es publicqués el *Diccionari Ortogràfic*, una obra que donava l'ortografia d'uns 40.000 mots. El *Diccionari* anava precedit d'un pròleg de Fabra i d'una *Exposició de l'ortografia catalana* que servia com a justificació i ampliació de les Normes de 1913.⁵⁴⁴

Un any després, el 1914, l'IEC adoptà la *Gramàtica de la llengua catalana* que Fabra havia publicat l'any 1912. Amb aquesta obra quedava pràcticament enllestida la codificació de la llengua catalana. Mancava únicament un diccionari normatiu que recollís la totalitat del lèxic català. El 1915 la Mancomunitat ja havia fet sentir la necessitat d'una obra d'aquestes característiques; amb tot, el *Diccionari General de la Llengua Catalana* no apareixeria fins el 1933.

Per altra part, la progressiva acceptació de les propostes fabrianes per part de l'IEC donà lloc a la ruptura entre els regionalistes i Antoni M. Alcover, president de la Secció Filològica. El conflicte sortí a la llum el 1917, però ja venia de lluny. En el moment mateix de la creació de la Secció, el 1911, es feren evidents les divergències entre Alcover i Pompeu Fabra. A més de les diferències ideològiques -Alcover provenia de l'integrisme i Fabra era un nacionalista republicà- i filològiques -Alcover era

⁵⁴¹ *Ibid.*

⁵⁴² “La Veu de Catalunya”, 14-II-1913.

⁵⁴³ Carta d'Antoni Griera a Enric Prat de la Riba, 10-II-1913 (ANC, fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 04.01).

⁵⁴⁴ M. SEGARRA, *op. cit.*, p. 101.

contrari a la normativa de Fabra-, els dos membres més actius de la Secció representaven dues actituds diferents respecte de la recerca filològica. Alcover, que portava ja deu anys dedicat a l'elaboració del diccionari, era sobretot un lexicògraf, i la seva preocupació principal era inventariar la totalitat del lèxic català. Més que la codificació de la llengua, el que li interessava era catalogar de la forma més exhaustiva possible la diversitat dialectal del català, i sobretot la parla popular. Fabra, en canvi, no era un col·leccionista del idioma; no pretenia, com Alcover amb el seu diccionari, confeccionar un inventari del català. La seva prioritat era, com s'ha vist, una altra: establir un únic model de llengua literària, un català *abstracte* que servís com a estàndard escrit.

Tanmateix, sota la presidència de Prat de la Riba l'enfrontament entre Fabra i Alcover es mantingué latent, sense acabar d'esclatar. Hi degué contribuir el tarannà de Prat: la seva habilitat per a atreure intel·lectuals de procedència ideològica diversa i la seva mà esquerra a l'hora de resoldre les rivalitats que poguessin sorgir entre ells. També Fabra es mostrà conciliador amb el filòleg mallorquí. Fou Fabra qui demanà a Alcover que cedís a l'IEC la seva cèlebre calaixera, que contenia les 700.000 fitxes recollides per ell mateix i els seus corresponents per a l'elaboració del seu diccionari; Alcover accedí, i el 1915 féu portar la calaixera des de Mallorca i la diposità a l'Institut.

El 1917, però, es reproduïren les tensions a l'interior de la Secció Filològica. Aquest any la Secció aprovà, en absència d'Alcover, una reforma de les Normes Ortogràfiques. Alcover se sentí menystingut per la Secció i, des del seu "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana", respongué amb un seguit d'atacs contra la normativa fabriana i la política lingüística de l'IEC. Fabra no replicà Alcover, però sí que ho feren els "fabristes" de la Secció Filològica, els quals, amb Josep Carner al capdavant, consideraven Alcover poc més que un afeccionat, un *amateur* amb molt voluntarisme però amb escassa formació científica. Fou precisament Carner qui el juliol de 1917, en un intent de reduir al mínim les atribucions d'Alcover, li envià una carta proposant-li que la seva presidència fos únicament honorífica. Aquest s'hi negà en rodó i proposà, com a opció de consens, la delimitació dels camps dins la Secció Filològica: ell s'ocuparia de l'obra del diccionari i Fabra de la codificació de l'idioma. La proposta fou acceptada per Vallès i Pujals, president de la Diputació de Barcelona, i per Cambó. En canvi, el president de la Mancomunitat Josep Puig i Cadafalch, partidari dels "fabristes", s'hi oposà i frustrà qualsevol entesa entre Alcover i el grup de Fabra.

Finalment, després de deu mesos d'enfrontaments, el maig de 1918 Alcover abandonà l'Institut i se'n tornà a Mallorca amb la seva calaixera.

El juny de 1918 Alcover inicià la publicació, a les pàgines del “Bolletí”, d'una llarga sèrie de manifestos cada cop més agressius contra els responsables de la política lingüística i cultural del regionalisme. Els cercles culturals i intel·lectuals catalans, dividits inicialment a favor i en contra d'Alcover, acabaren gairebé tots girant-li l'esquena, a causa sobretot del to crispat i despietat que havien adquirit els seus atacs contra la Lliga.

El govern espanyol, en canvi, decidí donar-li suport. Malgrat els esforços dels regionalistes per a evitar-ho, l'executiu que presidia el conservador Manuel Allendesalazar concedí el 1920 a Alcover una subvenció de 25.000 ptes anuals per a la realització del seu diccionari. En la valoració que féu d'aquesta subvenció, “La Veu” destacà que després de la ruptura entre Alcover i l'IEC el diccionari es convertí de fet en una “lluïta” contra el regionalisme, i per això “els alts poders de l'Estat” acordaren subvencionar-lo. El diari regionalista recordà també que mai abans la llengua ni la cultura catalanes no havien rebut cap ajuda per part del govern central.⁵⁴⁵ Alcover rebé la subvenció fins el 1926. En aquesta data la subvenció fou suprimida per retallades pressupostàries i perquè la tasca de denigració del catalanisme –que era el que es perseguia subvencionant esplèndidament una figura i una obra repudiades pels catalanistes- ja estava feta amb escreix.⁵⁴⁶

Després de la marxa d'Alcover, l'activitat de la Secció Filològica se centrà sobretot en l'edició del *Diccionari Aguiló*, basat en els materials lexicogràfics recollits per Marià Aguiló, i en l'elaboració de *l'Atlas Lingüístic de Catalunya*, el primer volum del qual va aparèixer el 1923. Per altra part, des del 1919 existia a l'interior de la Secció una Oficina de Correcció d'Originals, dirigida per Emili Guanyavents, encarregada de corregir obres literàries –el 1921 havia corregit unes cent cinquanta obres d'autors catalans- i publicacions d'entitats privades (Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana, Nostra Parla, les editorials “La Revista” i “Editorial Catalana”, etc.) i

⁵⁴⁵ *L'Institut d'Estudis Catalans i l'Estat*, “La Veu de Catalunya”, 8-IV-1920.

⁵⁴⁶ Un resum de tot l'afer Alcover, a F. DE B, MOLL, *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, Moll, Palma de Mallorca, 1981, ps. 161-227. Vegeu també A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 445-447, i E. UCELAY DA CAL, “La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923”, a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987, ps. 142-144.

organismes públics (Mancomunitat, Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, IEC, etc.).⁵⁴⁷

La llengua catalana al Congrés dels Diputats

Analitzats el procés de codificació del català i la trajectòria general de la Secció Filològica de l'IEC, ens hem d'ocupar ara d'altres aspectes de la política lingüística de la Lliga durant el període 1907-1914. Entre el gener de 1907 i l'octubre de 1909 ocupà el poder un govern conservador presidit per Maura. Respecte de la qüestió del català, aquest govern adoptà un "castellanisme passiu": es negà a donar satisfacció a les demandes lingüístiques dels regionalistes, però al mateix temps s'abstingué de dictar cap mesura de restricció de l'ús del català i de realitzar cap manifestació o acció significativa contra els drets de la llengua catalana.⁵⁴⁸

L'única excepció a la prudència mostrada pel govern fou l'actitud del governador civil de Barcelona, Ángel Ossorio y Gallardo, en l'acte d'inauguració de l'Exposició Internacional de Belles Arts que se celebrà a Barcelona al final del mes d'abril de 1907. Ossorio s'assabentà que el portaveu de la comissió organitzadora, el regidor republicà Albert Bastardas, tenia previst pronunciar el discurs de benvinguda en català, i li demanà amb insistència que el fes en castellà. Davant les pressions d'Ossorio, Bastardas decidí finalment substituir el català pel castellà en el seu parlament. L'incident provocà comentaris de desaprovació entre el públic; finalitzat l'acte, el regionalista Puig i Cadafalch protestà davant el governador per la imposició del castellà.⁵⁴⁹

Els regionalistes trobaren el gest del governador civil completament extemporani, i recordaren que el català havia estat emprat sense obstacles en els actes oficials més importants que s'havien celebrat a darrerament Barcelona. Deia un editorial de "La Veu": "Per ventura no's va parlar en catalá devant del Rey durant la seva estada a Barcelona? Per ventura la Reina Regent y totes les autoritats y els prínceps estrangers

⁵⁴⁷ *L'Institut de la llengua catalana*, "La Veu de Catalunya", 29-I-1921.

⁵⁴⁸ En canvi, altres estaments oficials tingueren una actitud ben diferent vers el català. El maig de 1907, durant la interpretació d'un tedèum en una església de Manresa, el rector inicià un sermó en català. Aleshores, les autoritats militars de la ciutat, que eren presents a l'acte, abandonaren els seus seients i, en acte de protesta, es dirigiren a la sagristia i romangueren allà fins que finalitzà el sermó. (F. FERRER I GIRONES, *Catalanofòbia*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 227).

⁵⁴⁹ *Un incident desagradable*, "La Veu de Catalunya", 29-IV-1907.

y el cos diplomátich sencer no van assistir quan l'Exposició Universal a un acte públich en que del comensament fins al acabament va usarse no més la llengua catalana? Es que el governador, el general y els consuls no poden consentir lo que ab la seva presencia han sancionat la familia real, el president del Consell de ministres, el ministre de la Guerra, els embaixadors y ministres plenipotenciaris?". El fet era especialment greu, afegia "La Veu", perquè l'Exposició de Belles Arts havia estat organitzada exclusivament per l'Ajuntament de Barcelona, "sense'l concurs del Govern y sense la més petita cooperació de les autoritats y del Estat".⁵⁵⁰

En un altre editorial, el diari regionalista es lamentava que "aquesta estimadíssima llengua catalana, que és la forsa potent de tota la exteriorisació de la nostra ànima feconda" hagués estat "prohibida, amagada, reclosa en el moment més brillant de celebrar davant del món la realisació d'una obra deguda exclusivament als esforços de Catalunya." Afegia "La Veu" que les autoritats estatals "no volen que cridi l'atenció del estranger el fet sintomátich de que dins Espanya hi há un poble que parla sempre el seu idioma, idioma que reuneix totes les mateixes virtuts que qualsevol altra llengua oficial; no volen que's comenti l'importancia y la trascendencia d'una provincia que té prous elements de vida, de tota mena, pera equipararse per tots els caires a la capital de l'Estat espanyol, fins a l'extrem d'ahverse de senti la seva llengua en festes oficials; no volen fer actes de reconeixement an el vigor polítich y social dels catalans, perquè'ls sembla que aixó [...] posaría massa de manifest el desequilibri de tota a vida pensinsular en la part que ells administren y en la part que'ls catalans vigorisem per demunt y per sota d'aqueixa administració inepta que parla en una llengua oficial."

Quina havia de ser, davant la marginació del català en els actes oficials, l'actitud dels catalans? Per a "La Veu", calia continuar insistint en l'ús del català en aquesta mena d'actes, perquè la recuperació de la llengua possibilitaria la recuperació de la civilització catalana:

"nosaltres no podem mirar com a cosa pueril y tonta l'enaltiment de la nostra llengua en els moments més brillants de la robusta vida catalana. Perquè si és veritat lo que diu el poeta que

poble que sa llengua cobra
se recobra a si mateix

⁵⁵⁰ *Ibid.*

no cab el menor dubte que l'esperit catalanesch no s'ha exteriorisat en forma esplendentament davant de tot el món, si no en virtut d'haver convertit en brillant flama la foguera del nostre idioma guardat pel poble català.”⁵⁵¹

També Pol es referí a aquesta qüestió. Digué que l'acció del governador civil responia a la inercia castellanista que caracteritzava l'obra dels governs espanyols:

“La imposició del senyor Ossorio Gallardo havia de venir un día o altre; per lo que va ésser o per altra rahó.

Son els reviscolaments de la mort; el llevat d'anys y anys d'absorció.”

I, en defensa de l'ús públic del català, afegia: “Però ja s'hi acostumaran: ja arribaran a entendre que la diversitat de llengües és completament compatible ab la existència de la unitat. Y que és un gran bé pera tots que així sigui.”⁵⁵²

Tancada la polèmica de l'Exposició de Belles Arts, a mitjan del mes de juny els regionalistes presentaren les seves reivindicacions lingüístiques al Congrés dels Diputats, en el curs del debat sobre l'esmena presentada per la Solidaritat Catalana al missatge a la Corona. En aquesta esmena, exposada a les Corts per Amadeu Hurtado, es demanava a Maura que incorporés el Programa del Tívoli al seu programa de govern. Després d'Hurtado prengué la paraula Puig i Cadafalch, qui acusà l'Estat espanyol de centralista i uniformista i, en referir-se a la qüestió del català, denuncià l'existència a Espanya d'una legislació lingüística que discriminava els ciutadans catalanoparlants. Digué: “*Yo pregunto a este estado unitarista, á este Estado uniformista: ¿qué igualdad, qué libertad da á los ciudadanos? ¿Creéis que yo, ciudadano de Barcelona, gozo plenamente de mis derechos y de mi libertad? ¿Creéis que yo, ciudadano de lengua catalana, soy igual que vosotros, ciudadanos de lengua castellana, ante el Estado?*”

Puig esmentà dos dels àmbits on, segons ell, era més evident la discriminació lingüística: l'administració de justícia i l'escola. Quant al primer d'aquests àmbits, afirmà que “*cuando llega, por ejemplo, el momento de otorgar mi testamento, el Estado me impide usar la lengua de mis amores, la lengua de toda mi vida. Cuando llega el momento de usar de la palabra para ejercer la función más noble de un Estado libre, el Estado pone fin á los representantes de mi país ante vosotros que habláis vuestro idioma, teniendo que traducir el suyo.*” Pel que respecta a l'ús del català a l'escola, aquestes foren les seves paraules: “*En el país castellano el niño va a la escuela, y el maestro se dirige al niño en una lengua que le entiende [sic]; y mi hijo va á la escuela,*

⁵⁵¹ Vida pertorbada, “La Veu de Catalunya”, 30-IV-1907.

⁵⁵² POL, *Al Dia*, “La Veu de Catalunya”, 30-IV-1907.

y el maestro que le dirige le impone en ciertos momentos, y esto por hombres que se llaman liberales, le impone, digo, la enseñanza de lo más delicado é íntimo, en lengua que no entiende”.⁵⁵³

Intervingué a continuació el republicà solidari Ildefons Sunyol, qui es referí també, de forma breu, a la qüestió de la llengua. Afirmà que, en el seu tracte amb les “*antiguas nacionalidades españolas, hoy llamadas regiones*”, el govern havia d’abandonar l’igualitarisme i adaptar-se a la realitat existent. La política del govern a Catalunya, a Galícia o al País Basc, digué, no podia ser la mateixa que a la resta d’Espanya, perquè aquests territoris no formaven part de l’àmbit cultural i lingüístic castellà. Posà l’exemple de la llengua: “*¿Quién dudará de que el problema del lenguaje no existe en Castilla, ni en Andalucía, y existe en cambio, por lo que yo sé, en Cataluña, y por lo que supongo en las provincias Vascas y en Galícia? ¿Quién duda esto? ¿Cómo han de reclamar los castellanos, por ejemplo, el reconocimiento oficial de su idioma ante los Tribunales, si ya lo tienen? (Muy bien, muy bien, en la minoría solidaria.) ¿Quiénes lo han de reclamar sino las regiones que no lo tenemos? Por eso os decía: apartemos de la mente la superstición de la igualdad; apartemos de la mente la superstición de la omnipotencia y de la omnisciencia del Estado; decendamos todos juntos á la santa realidad, que es, al fin y al cabo, la verdadera madre de la verdad y de la justicia.*”⁵⁵⁴

Uns dies després, encara en el curs del debat sobre el missatge a la Corona, Puig tornà a sortir en defensa de la llengua catalana. En resposta al discurs que acabava de pronunciar Maura, en el qual havia exaltat el passat imperial de Castella, Puig afirmà que el seu patriotisme català i la seva estima per la llengua catalana no depenien de les empreses més o menys glorioses que hagués pogut protagonitzar Catalunya en el passat. Digué Puig: “*Baste para mi cuestión ser inferiormente diferente. No querría yo menos á mi país, aunque no hubiera sido glorioso; no lo hubiera querido menos, aunque fuera modestísima su historia. En eso no hay cuestión. La lengua y la Patria se tienen por ser propias; mi lengua propia, paterna y materna, es la mejor del mundo. ¿Sabéis por qué? No lo diré yo, lo dijo un poeta: porque es la mía. (Rumores.- El Sr. Grandarias pide la palabra.- Rumores.)*”

Després de l’enrenou que provocaren aquestes paraules, Puig continuà el seu parlament. Assegurà que la pretensió dels regionalistes era que la llengua catalana fos

⁵⁵³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 25, 13-VI-1907, ps. 477-478.

⁵⁵⁴ *Ibid.*, p. 481.

considerada una llengua espanyola i, com a tal, pogués ser utilitzada en els àmbits oficials: *“Realmente me apenó mi ánimo al ver cómo vosotros oponíais algo vuestro contra lo que es íntimamente nuestro. Pues qué ¿no podéis concebir una España en que lo nuestro sea absolutamente español siéndolo [sic] nuestro? A eso aspiramos (Varios diputados: Sí lo es.), á una España imperial en que mi lengua catalana pueda ser española. (Varios diputados: Sí lo es.) Absolutamente, digo, no en el rincón de la familia, no en mi conversación particular, que sea nuestra con todos los esplendores de la lengua; á eso aspiramos, eso anhelamos, á eso se encaminan nuestras aspiraciones nacionalistas.”*⁵⁵⁵

El desembre de 1907, en ocasió del debat sobre el pressupost d'instrucció pública de 1908, Puig presentà de nou a les Corts la qüestió del català. Aquesta vegada es referí només a la situació del català a l'ensenyament universitari. En fer referència a la política de l'Estat espanyol amb relació a les iniciatives privades d'ensenyament superior, Puig recordà al Congrés el cas de la negativa del govern de Montero Ríos a la presència dels Estudis Universitaris Catalans a la Universitat de Barcelona. Explicà que els Estudis Universitaris no demanaven a l'Estat *“ni un céntimo, ni una peseta”*, sinó que pretenien únicament poder-se instal·lar al recinte universitari. Volien, en paraules de Puig, *“que se le diera local para enseñar cosas tan pacíficas como el derecho catalán, geología, literatura catalana, historia de la arquitectura catalana, economía política ... (Rumores) catalana, sí, estudios económicos aplicados á las necesidades del país.”* Puig aclarí que els Estudis tenien previst fer les seves classes en català. Alguns parlamentaris, en sentir això, es mostraren sorpresos i contrariats. Puig els contestà: *“¿Os admiráis? Se daban lecciones en francés al mismo tiempo en la Universidad. ¿Creéis que el catalán es menos nacional que el francés?”*⁵⁵⁶

A continuació, Puig llegí el dictamen de 1905 on el ministeri d'Instrucció Pública es pronunciava en contra de la petició dels Estudis Universitaris. En llegir el darrer punt del dictamen, on es deia que els catalans tenien el deure de parlar el castellà i que l'única llengua que es podia emprar en els establiments docents de l'Estat era el castellà, alguns diputats aplaudiren i se sentiren crits de *“Muy bien”*. Puig contestà: *“Yo no aplaudo el decreto; yo quiero más, amo más á la enseñanza en sí misma que á la forma del lenguaje en que se dé, y considero que en un país de presupuesto tan pobre,*

⁵⁵⁵ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 33, 22-VI-1907, p. 685.

⁵⁵⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 125, 21-XII-1907, ps. 3908.

*en catalán, en cualquier idioma, en cualquier lenguaje que las gentes entiendan, debemos recibir, debemos pedir, debemos suplicar enseñanza.”*⁵⁵⁷

Puig es lamentà també que a les escoles primàries no fos permès l'ús del català:

“¿Qué puede enseñar el maestro que explica en lenguaje que los alumnos no entienden? ¿Que puede enseñar [...] á los chicos que no comprenden ni tan sólo sus palabras?

*Yo creo que ni un solo hombre de buen sentido ni de corazón querrá condenar perpetuamente á esos pueblos de España que no hablan el castellano á una inferioridad intelectual, haciendo que se les dé una enseñanza que no llega á las almas.”*⁵⁵⁸

Finalment, denuncià el fet que a la universitat espanyola no hi tinguessin cabuda les “enseñanzas regionales”. Reivindicà l'ensenyament universitari de la història, la literatura i el dret catalans, i demanà el mateix per a d'altres zones no castellanes d'Espanya. “¿Como es posible que en Valencia, en las provincias vascas no sean esas ciencias valencianas y vascas profesadas en la Universidad?”, preguntà. Així mateix, recordà que en un Estat “*eminente centralizador*” com era França existien diverses universitats on s'ensenyaven la història i la llengua regionals. En aquest sentit, recordà que en algunes universitats franceses era permès presentar tesis doctorals en català, mentre que a Espanya això no es podia fer: “*yo, ciudadano español de lengua catalana, puedo doctorarme en la Universidad de Toulouse escribiendo la Memoria en catalán ó en cualquiera de los idiomas que se profesen en la Universidad de Toulouse, y allí se profesa la enseñanza del catalán; pero yo, ciudadano español, no puedo leer mi Memoria en catalán en la Universidad de Madrid.*” Puig es queixà, finalment, que la normativa universitària espanyola l'obligués a “*verter mi pensamiento en un idioma que no domino, y al verter mis pensamientos á ese idioma tengo que quitarles todos los matices, todos los detalles, esa especie de esencia particular que constituye la obra literaria cuando se forma, cuando se escribe directamente desde el alma.*”⁵⁵⁹

El pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona

⁵⁵⁷ *Ibid.*, ps. 3908-3909.

⁵⁵⁸ *Ibid.*, p. 3910.

⁵⁵⁹ *Ibid.*, ps. 3910-3911.

Al començament de 1908 semblà que es donaria satisfacció, finalment, el desig de catalanització de l'ensenyament primari que havia formulat Puig i Cadafalch al Congrés. Com hem explicat, el febrer de 1908 quatre regidors –dos regionalistes, un nacionalista republicà i un radical- presentaren a l'Ajuntament de Barcelona el projecte de reforma de l'ensenyament primari que seria conegut com el Pressupost de Cultura. Una de les novetats que presentava el projecte era la implantació de l'ensenyament en català.

El projecte constava de dues parts: una extensa memòria justificativa de la necessitat de la reforma escolar, i unes bases per al funcionament dels grups escolars experimentals que es pretenia crear. Vegem en primer lloc què es deia a la memòria sobre la qüestió de la llengua escolar. Els ponents del projecte volien desmentir de bon principi qualsevol acusació de politització de la llengua catalana. A diferència d'algunes escoles catalanes que s'havien creat darrerament a Barcelona per iniciativa particular, en les quals, deien els ponents, *“podría apreciarse quizás una remota intención política”*, a les escoles que volia fundar l'Ajuntament l'adopció del català com a llengua vehicular responia únicament a l'afany d'assolir *“una mayor eficacia pedagógica, de modo que una vez obtenida esta finalidad, ninguna prevención se establece contra la lengua que hablan la mayor parte de los habitantes de España.”* La mesura, doncs, no es presentava com un instrument de nacionalització catalana. Es tractava únicament d'assegurar que els alumnes treurien el màxim profit de l'ensenyament: *“Las enseñanzas se darán en catalán para que penetren más íntimamente en la inteligencia de los alumnos. Una gran parte del esfuerzo que hace la sociedad para la propagación de la cultura se pierde en la más vana esterilidad por el empeño que se pone en hablar al niño en un idioma que al principio no entiende en absoluto y que sólo llega a comprender superficialmente. Entre la masa enorme de analfabetos que hay en Barcelona, un tanto por ciento considerable ha asistido a las Escuelas públicas y ha olvidado fácilmente lo que sólo pudo aprender de memoria sin entenderlo.”*

A continuació, els ponents del pressupost aclarien que a les noves escoles s'hi ensenyaria la llengua castellana. Entenien que el coneixement del castellà era indispensable per als alumnes catalans: *“Si los niños que asistiesen a las nuevas Escuelas no se perfeccionasen en el uso de esta lengua, dadas las condiciones de nuestra vida política y social, serían colocados en una situación de inferioridad en comparación con los alumnos de las demás Escuelas públicas. La vocación comercial e industrial de nuestro pueblo, la frecuencia y extensión de relaciones con los habitantes*

de otras regiones españolas, la comunidad de vida política en el seno de un mismo Estado cuya única lengua oficial es la castellana y aún la tradición literaria de cuatro siglos en que tantos catalanes [...] escribieron en esta lengua todas sus obras, exigen el perfecto dominio de la lengua castellana como un elemento fundamental en nuestras Escuelas.”

Les noves escoles, prosseguia la memòria, no acollirien únicament alumnes de llengua catalana, sinó que havien d'estar obertes també als alumnes castellanoparlants, que segons la memòria constituïen en aquell moment una desena part de la població escolar de Barcelona. Per tal de fer possible la integració d'aquests alumnes a les escoles catalanes es preveia l'adopció del sistema emprat a les escoles públiques de Suïssa, on els alumnes de llengua materna diferent de l'emprada a l'escola rebien un curs previ d'aprenentatge de la llengua escolar.

Finalment, la memòria feia referència al professorat de les noves escoles. Deia que, per tal d'esvaïr “*la más leve apariencia de exclusivismo*”, no s'exigiria a cap dels quaranta mestres que havien de cobrir les noves places que fossin nascuts a Catalunya ni “*en cualquier otro país de lengua catalana*”. Sí que se'ls exigiria, en canvi, que fossin residents a Catalunya i que sapiguessin escriure correctament el català. Per altra part, la memòria preveia que vuit d'aquestes places estarien reservades a “*personas de reconocida competencia pedagógica*” que no haguessin residit a Catalunya ni coneguessin l'idioma català.

A la part dispositiva del pressupost de cultura, on hi havia les bases del funcionament dels nous grups escolars, la qüestió de la llengua era tractada, com ja hem indicat, a la base sisena. El text d'aquesta base era el següent: “*En estas escuelas se dará la enseñanza en catalán y se adoptarán aquellos procedimientos pedagógicos que se consideren más eficaces en el estudio de la lengua castellana, para asegurarse de que los niños asistentes a ellas llenguen a dominarla perfectamente. Los niños cuya lengua materna sea distinta de la catalana, recibirán en castellano un curso preparatorio, en que mediante ejercicios prácticos de lengua catalana alternados con otros de aritmética, caligrafía, dibujo y demás de carácter gráfica, se les habilite para seguir con fruto en lo sucesivo la enseñanza general.*”⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ La memòria del projecte de pressupost de 1908 es pot consultar a R. SALADRIGAS, *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1973, ps. 309-343. Una anàlisi de les propostes de catalanització lingüística que contenia el pressupost, a J. MONÉS, *La llengua a l'escola (1714-1939)*, Barcanova, Barcelona, 1984, ps. 111-114.

El pressupost de cultura constituí la primera temptativa del catalanisme per a implantar l'ensenyament en català a les escoles oficials. Com hem vist en el capítol anterior, el 1902 els regidors regionalistes sol·licitaren a l'Ajuntament de Barcelona que establís l'ensenyament obligatori de la llengua catalana a les escoles privades que subvencionava. Però aquesta proposta, que fou rebutjada pel consistori barceloní, no afectava l'ensenyament oficial. És per això que el pressupost de cultura, malgrat que no s'arribà a posar en pràctica, cobra una especial rellevància en la trajectòria del regionalisme i del catalanisme en general: per primera vegada es produeix un intent de catalanització lingüística de l'escola pública; un intent que no es limitarà a exigir que els establiments docents de l'Estat ensenyin el català, sinó que pretindrà que tots els ensenyaments es facin en aquesta llengua.

A diferència del que succeí amb la base cinquena del pressupost, relativa a la neutralitat de les escoles en matèria religiosa, la qüestió de la catalanització de l'ensenyament no suscità pràcticament cap reacció contrària entre les forces polítiques i socials barcelonines.⁵⁶¹ No succeí el mateix al Congrés dels Diputats. Durant el llarg debat parlamentari sobre el pressupost de cultura que tingué lloc entre maig i juliol de 1908, diversos diputats del partit liberal es manifestaren contra l'ensenyament en català i, en general, contra la pretensió dels catalanistes de promoure l'ús públic i oficial del català.

El primer a referir-se a la qüestió de la llengua fou José Canalejas, un dels dirigents principals del partit liberal. Després de fer una anàlisi detallada del contingut del pressupost, Canalejas explicà: *“Nos inquietó a nosotros, nos pareció un error, único entre tantos aciertos, que la Comisión ponente del Municipio de Barcelona, desconociendo el sentido general, amplio de la ciencia, desechando las enseñanzas de otras Naciones, infligiendo un daño, un perjuicio grave á la misma cultura catalana y al desenvolvimiento y desarrollo de la actividad de su juventud intelectual, cohibiese la forma de expresión del magisterio y dejara al castellano relegado y casi á la condición de una lengua extraña, é impusiera, con un imperio, en sentir mío, digno de censura y que constituye un grave error, la enseñanza en catalán.”*

⁵⁶¹ Només alguns dels regidors lerrouxistes expressaren, i encara de forma tímida, el seu rebuig a la catalanització de l'escola. A la sessió municipal del 10 d'abril, dedicada a la discussió del projecte de pressupost, el lerrouxista Artur Jiménez afirmà que el projecte era separatista i poc anticlerical, la qual cosa provocà les rialles del públic assistent. En la votació del pressupost, el 24 d'abril, aquest regidor tornà a qualificar la base sisena de separatista, fet que suscità, segons Camps i Arboix, “noves riallades generals”. A continuació, en procedir-se a la votació d'aquesta base, els set regidors lerrouxistes del consistori barceloní hi votaren en contra. (J. DE CAMPS I ARBOIX, *El Pressupost de Cultura 1908. Problema d'actualitat*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1974, ps. 41-42).

Canalejas retragué a Maura que no hagués pres cap mesura contra l'intent de catalanització de l'ensenyament. El dirigent liberal acusà Maura de supeditar la defensa del castellà a l'interés que tenien els conservadors d'aconterar els regionalistes i d'impedir qualsevol entesa entre aquests i l'esquerra dinàstica: *“Esto [l'ensenyament en català] no conmovió al Gobierno de S.M y á su órgano y representante auténtico el alcalde de Barcelona, porque esto favorecía tendencias simpáticas al Gobierno, esto suscitaba concursos benévulos del lado de la derecha solidaria, y aquí, con apariencia de una campaña descentralizadora, estamos jugando á las habilidades y á los artificios de una atracción política de elementos conservadores, por lo cual pone tanto empeño en atraerlos como en divorciar las corrientes de la opinión catalana de todo lo que representa izquierda en la política. Lo del idioma no fué problema que interesara al Gobierno; el otro problema, sí.”*⁵⁶²

A continuació Canalejas instà el govern a pronunciar-se sobre els punts més polèmics del pressupost. Pel que fa a la qüestió de la llengua, preguntà: *“¿Qué pensáis acerca del límite de la diversidad de idiomas, de la aceptación del catalán ó el vascuence como el único y no en las escuelas de maternidad, que tiene entonces su razón de ser, porque reciben elementos que á veces no han adquirido en aquella tierna edad otras lecciones y otras enseñanzas que las de la lengua especial? El establecimiento de esa exigencia, de esa regla, ¿es conforme ó contrario á la legislación vigente?”*⁵⁶³

Dos dies després, Canalejas es tornava a queixar del silenci de l'alcalde de Barcelona davant l'establiment de l'ensenyament en català. *“El alcalde no tiene reparo alguno que oponer al precepto de que toda la enseñanza se explique en idioma, lengua o dialecto catalán”,* afirmà.⁵⁶⁴ Digué també que per al govern Maura *“eso es perfectamente compatible, no se enfada el Estado si se establece que el idioma catalán sea el que se enseñen los profesores; eso está bien; es lícito.”*⁵⁶⁵

Les paraules de Canalejas contra la catalanització de l'ensenyament provocaren la resposta contundent de “La Veu”. En la seva columna diària, Pol escrivia: “ab el despreci dels que no entenen les coses y dels que's creuen ungits per la sabiduría, [Canalejas] abocava l'eloqüència entremaliada contra la llengua catalana, tractantla de dialecte com un “chico” de “El Imparcial” y tronant contra en Maura que deixava sense

⁵⁶² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 201, 6-V-1908, p. 6247.

⁵⁶³ *Ibid.*, p. 6249.

⁵⁶⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 203, 8-V-1908, p. 6304.

⁵⁶⁵ *Ibid.*, p. 6311.

protesta que s'acordés ensenyar en català a Barcelona.” Pol sostenia que la llengua s'havia convertit en l'objectiu predilecte dels atacs dels liberals perquè constituïa l'element central de la identitat catalana: “No s'ho poden acabar, això de l'admissió del català a les escoles, ni en Canalejas, que sempre ha sigut un enemic íntim de Catalunya, ni en Romanones y'ls seus, que n'han sigut oberts y declarats. [...] Tot l'odi dels nostres enemics es a la nostra llengua: ells ho saben que és l'ànima del moviment de Catalunya, y que li dona una característica, una força que no podrá lograr may el regionalisme en altres pobles que no tenen ab el centre diferenciacions de llenguatge. Y per aixó y per la inferioritat que'ls hi dona, respecte als catalans, el posseir una sola llengua, per amor propi, per interés propi, insulten y desprecien la llengua catalana y volen seguir l'obra xorca de castellanisació”.⁵⁶⁶

Uns dies més tard, en un editorial sobre un acte d'homenatge a Jacint Verdaguer celebrat a Folgueroles, “La Veu” exaltava novament el paper de la llengua com a fonament de la identitat catalana. Afirmava el diari regionalista que la llengua era “la font inestroncable de la nostra substancialitat com a poble, individual y viu”. En la llengua, en la fidelitat dels catalans a la llengua i als autors catalans, hi havia la garantia de la pervivència i el progrés de Catalunya: “Mentres tinguem, com a cosa propia, en ús y fins abús d'ella mateixa, l'idioma de la terra, mentres orgullosos estem de les obres escrites en català y exaltem com se mereixen sos autors; Catalunya serà forta, serà rica, serà plena; tindrà esperit y aspiracions y, en conseqüència, obtindrà, un jorn, progressives victories en el camí de la seva autonomia.” “La Veu” assegurava que era precisament la llengua catalana, la seva potència i la seva puixança, el que havia motivat les paraules de Canalejas al Congrés: “Y per això és que en aquestes hores a Madrid comensen a rompre'ls fochs contra l'ensenyança catalana de la nostra Institució de Cultura Popular. Aquí han vist el seu principal enemic: la llengua catalana, que és l'ànima de la nostra personalitat.” La defensa del català, concloïa “La Veu”, era la principal prioritat de la causa catalanista: “Ab motiu del pressupost de cultura del nostre Ajuntament, va a plantejar-se, probablement, a les Corts, el primer dels nostres problemes, el de l'idioma. Catalunya deu estarhi atenta, que allà, al clos de les passions baixes, dels interessos de partit, de les ambicions egoistes, volarà per unes hores la seva ànima, tot el seu passat, el seu present, el seu pervenir.”⁵⁶⁷

⁵⁶⁶ POL, *Al Día*, “La Veu de Catalunya”, 9-V-1908.

⁵⁶⁷ *Per la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 11-V-1908.

Al Congrés, la qüestió de la llengua catalana tornà a ser motiu de discussió en la sessió del 19 de maig. El diputat republicà solidari Francesc Vallès i Ribot, en el seu parlament en defensa del pressupost de cultura, manifestà que tant ell com la resta de diputats solidaris consideraven essencial i irrenunciable per a l'autonomia de Catalunya el dret de fer servir el català “*en todas las relaciones de la vida*”, i afegí: “*Estimamos como la mayor de las tiranías atentar contra la autonomía de un pueblo, y como la mayor de las tiranías por ende, el que se atente contra el uso de su lengua nativa.*” Per a Vallès i Ribot, Catalunya no podria considerar-se autònoma si, encara que gaudís de llibertat política i econòmica, es possessin restriccions a l'ús del català en àmbits com la justícia, l'escola, l'administració municipal i provincial o els documents notariais. Reconeugué la necessitat que les relacions de Catalunya amb “*todas las regiones hermanas*” es fessin en un idioma comú; aquest idioma, afegí, havia de ser el castellà, però no perquè fos l'idioma considerat oficial, sinò perquè era el que parlaven o entenien “*la mayor parte de todos los demás hermanos nuestros de España*”. I adreçant-se als diputats liberals que s'havien pronunciat contra l'ensenyament en català, els digué: “*no quisiera oír aquí, y menos de parte de liberales y de parte de demócratas, que en nombre de la democracia y de la libertad pudiera negarse al pueblo de Cataluña el uso de su propio idioma para lo dicho.*”⁵⁶⁸

Uns dies després el diputat gallec Eduardo Vincenti, del partit liberal, replicava les paraules de Vallès i Ribot. Aquest diputat es mostrà contrari a que els idiomes no castellans tinguessin a Espanya “*eficacia legislativa*”, és a dir, a que fossin declarats idiomes oficials. Per a Vincenti, voler restablir l'ús oficial d'aquests idiomes era un anacronisme, perquè anava en contra del procés de castellanització que havia experimentat la vida oficial espanyola des de l'edat moderna. En contrast amb el que succeïa a Catalunya, assegurà, a Galícia no existia la voluntat de convertir el gallec en llengua oficial:

“También nosotros [...] tenemos una personalidad y debemos reivindicarla; pero, sin embargo, no queremos que España vuelva a constituirse en los Reinos de la Edad Media.

*No queremos retornar á aquella dirección del pasado, queremos aceptar la unidad política y social que nos rige. (Muy bien)”*⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 210, 19-V-1908, p. 6251.

⁵⁶⁹ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 225, 6-VI-1908, p. 7017.

Digué després que ell respectava la llengua materna -”*primero, por su tradición y su santidad, y segundo, porque es pedagógica*”-, però que no podia acceptar de cap manera l’ensenyament en català. A Catalunya, afirmà, s’havia de seguir l’exemple de Flandes, on, segons que explicà, durant el primer curs de l’ensenyament primari es feia servir el flamenc com a mitjà d’aprenentatge del francès i en els cursos posteriors el francès s’anava imposant gradualment fins a convertir-se en l’única llengua escolar. En canvi, destacà Vincenti, el pressupost de cultura adoptava un procediment contrari: “*si el Ayuntamiento de Barcelona hubiese dicho: en el primer año se enseñará en catalán y en los demás años se enseñará en castellano, conformes; pero es que allí la enseñanza va á ser permanentemente en catalán. Y dicé más la Memoria: dice que el niño castellano utilizará este idioma para ir aprendiendo el catalán.*”

Aclarí a continuació que ell no era enemic del català. “*Yo jamás he combatido el catalán, nunca*”, digué. Per demostrar-ho explicà que, anys endarrera, quan havia ocupat el càrrec de conseller del ministeri d’Instrucció Pública, havia autoritzat l’ús a l’escola de dos llibres per a l’aprenentatge del castellà escrits en català. Digué que havia pres aquesta mesura perquè “*los catalanes no pueden estudiar en castellano desde un principio, deben empezar á aprender en catalán y aprender al mismo tiempo el castellano. Es decir, que el catalán sólo debe ser la lengua transmisora.*”⁵⁷⁰

Vincenti presentà tres arguments en favor de l’ensenyament en castellà. Digué en primer lloc que l’escola en català provocaria l’afebliment de la unitat política d’Espanya. En segon lloc, declarà que no entenia com es podia prescindir del castellà com a llengua vehicular de l’ensenyament, quan es tractava d’una llengua internacional, parlada, estudiada i honorada arreu del món. “*Y cuando recibe todos esos honores fuera de España el idioma castellano, nosotros, dentro de nuestra nación, ¿vamos á darle un carácter secundario?*”, es preguntà. En tercer lloc, assegurà que la catalanització de l’ensenyament donaria lloc a dos sistemes escolars a Barcelona: l’escola catalana, que comptaria amb tots els mitjans materials necessaris, proveïts per l’Ajuntament, i l’escola espanyola, que, oblidada per l’Estat i marginada pel govern municipal, seria una “*escuela triste, sombría, en un edificio ruinoso y con un maestro que casi es un verdadero mendigo*”.⁵⁷¹

En una intervenció posterior, Vincenti insistí que calia evitar la divisió entre escola catalana i escola castellana. Advertí que si es portava a la pràctica el pressupost

⁵⁷⁰ *Ibid.*, p. 7018.

⁵⁷¹ *Ibid.*, p. 7019

de cultura, l'escola projectada per l'Ajuntament seria *“una escuela moderna, con edificios [...] llenos de confort, con aire, con luz, con museo escolar, con biblioteca, con baño, con ducha, etc., en edificios hasta ornamentados, con maestros bien remunerados”*, mentre que l'escola castellana *“va a continuar como está, en locales infectos, sombríos, siendo un vivero de viruelas, de escarlatina ó de sarampión, con maestros realmente mendicantes, efecto de que tienen un cortísimo sueldo.”*

A continuació, dirigint-se al ministre d'Instrucció Pública, i com a prova que *“las cosas marchan con más velocidad que S.S. quiere y que todos queremos”*, presentà al Congrés un qüestionari per a la inspecció escolar sanitària redactat en català, que havia estat aprovat recentment per l'Ajuntament de Barcelona. Preguntà Vincenti al ministre si els mestres públics de Barcelona tenien obligació de contestar aquest qüestionari. Ell mateix contestà: *“Entiendo que no; primero, porque esta hoja no la han recibido por conducto del delegado regio, que es el representante del Gobierno; segundo, porque está escrita en idioma catalán, y esos maestros no tienen obligación de conocer el catalán.”*⁵⁷²

Un altre membre del partit liberal, el mallorquí Alexandre Rosselló, diputat per Palma de Mallorca, exposà una opinió similar a la de Vincenti. Opinà que el manteniment del castellà com a única llengua escolar era la millor manera de perpetuar l'existència d'una personalitat nacional espanyola. En aquest sentit, afirmà que *“para los fines superiores ha habido un idioma, que es el idioma nacional, que ha tenido una difusión extraordinaria, y que responde además á una mentalidad que es la característica de la personalidad superior que engendraron con su unión las regiones españolas.”* Per altra part, es mostrà partidari, com Vincenti, que a les regions no castellanes l'ensenyament fos inicialment bilingüe i que amb el temps es fes servir únicament el castellà. Explicà que tant ell mateix com el president del govern Antoni Maura havien rebut un ensenyament bilingüe a Mallorca: *“Recordará el Sr. Presidente del Consejo de Ministros, como recuerdo yo perfectamente, que nosotros hemos estudiado en las escuelas de Mallorca en los dos idiomas; estudiábamos el catecismo en un libro que tenía una página en mallorquín y otra en castellano, y jamás se le ocurrió á nadie que esto pudiera presentar dificultades; parecía el modo más lógico y racional de llegar á entender en castellano lo que quería enseñarse á los niños, los cuales de otro modo no lo habrían aprendido.”*⁵⁷³ Després d'aquesta intervenció, el

⁵⁷² *Ibid.*, p. 7022.

⁵⁷³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 233, 16-VI-1908, p. 7249.

debat sobre el pressupost de cultura s'allargà encara fins al començament de juliol, però no hi hagué cap més al·lusió a la qüestió del català.

Al marge de la discussió del pressupost de cultura, al llarg de 1908 es produïren diverses accions i declaracions significatives contra l'ús públic del català, que provocaren la reacció dels regionalistes. El mes de maig el president de la Diputació de Tarragona, del partit liberal, impedí a un diputat provincial expressar-se en català en una sessió d'aquesta corporació. Per a "La Veu", aquesta era una actitud ridícula i anacrònica. Deia el diari regionalista:

“¡Pobres caciquistes! Per falta de precedents i per altres ridiculeses no deixen parlar en català a un diputat provincial, mentres a Lleyda el governador, senyor Centaño, representant del poder central, pronunciava en català'l discurs d'obertura de la festa dels Jochs Florals.

¡Pobres caciquistes! ¡Còm estèu en ridícol!”⁵⁷⁴

A mitjan juliol, "La Veu" es feia ressò de les protestes de "La Correspondencia Militar", un dels principals diaris militars de l'època, pel fet que l'Ajuntament de Barcelona hagués publicat en català un volum amb l'estadística sanitària escolar de la ciutat. El diari regionalista responia fent una declaració d'optimisme respecte del futur del català i aconsellant "La Correspondencia Militar" que abandonés l'actitud d'oposició frontal a la recuperació d'aquesta llengua. Deia "La Veu":

“Nosaltres ens atrevim a demanar-li calma, moltíssima calma [...] Perquè tot quan digui y tot quan fassi és inútil, absolutament inútil pera oposarse a l'avens de la nostra estimada llengua, tan estimada com més insultada. No ho diuen vostés també així?

Per Deu! No perdin el temps en aquesta forma. El català existirà sempre, y com més forta devingui Catalunya, més dominadora resultarà la llengua que un jorn fou més senyora que la de Castella. Però que sigui això o sigui allò, no'ns interessa, volem parlar en català, y és natural que cerquem totes aquelles ventatjes possibles.”⁵⁷⁵

Uns dies més tard, "La Veu" publicava els atacs de Miguel de Unamuno a l'ensenyament en català. En un article que dedicà al pressupost de cultura, aquest escriptor havia afirmat "*Todo eso del llamado presupuesto de cultura es una maniobra para arrancar á los niños de las escuelas en que se les enseñe el castellano, es una campaña contra la lengua nacional [...] la única lengua de cultura que en rigor*

⁵⁷⁴ "La Veu de Catalunya", 18-V-1908.

⁵⁷⁵ "La Veu de Catalunya", 15-VII-1908.

tenemos en nuestra patria.” A continuació afegia: “Yo no digo que, hoy por hoy, deba hacer el Estado español lo que el prusiano está haciendo en Polonia para imponer su lengua, pero tampoco debe permitir que municipios españoles creen escuelas públicas en que no se enseñe español y sólo en él.” Per a Unamuno, “La imposición de la lengua española es acaso la mayor obra de cultura en España”. El que calia fer amb el català, i amb els altres idiomes no castellans d’Espanya, conclouïa Unamuno, era “dejarlos que mueran en paz, sin ejercer sobre ellos violencias ni acelerar su natural tisis, pero sin permitir tampoco que se trate de prolongarles la vida de una manera oficial.”

“La Veu” es limitava a censurar de forma lacònica però contundent les afirmacions d’Unamuno. Deia el diari de la Lliga que “una vegada més trobem al senyor Unamuno desbarrant contra el català en publicacions estrangeres. ¡Aquest és el seu patriotisme!”. “La Veu” destacava també el fet que, “ara per ara”, Unamuno no desitjava per a Catalunya “el regisme despòtich” que imperava a Polònia; però afegia que “no trigarà gaire de suggerir-lo... als seus amics liberals”. Finalment, Unamuno era qualificat de “Torquemada dels rojos”.⁵⁷⁶

Al final de setembre, era el diputat liberal Grandmontaigne qui s’endua la reprovació de la “La Veu” pels seus comentaris hostils envers el català. En el discurs que pronuncià als Jocs Florals de Valladolid, a més de dir que els catalans eren separatistes i que la indústria catalana era la ruïna d’Espanya, Grandmontaigne havia manifestat el seu desig que Castella es convertís en la regió dominadora de tota Espanya i que el castellà acabés imposant-se a les llengües no castellanes. Per a “La Veu”, aquestes declaracions confirmaven que Grandmontaigne era “el cas de catalanofòbia més desesperat que es coneix”. Afegia el diari regionalista:

“I això, pera’l senyor Grandmontaigne, no és ésser egoïsta: als castellans y a la llengua castellana, tot: a Catalunya, a la nostra llengua, rès.

¡Quina justica! ¡Quina noblesa! ¡Quin patriotisme, el del senyor Grandmontaigne!

Si nosaltres diguessim la meitat no més del que ell ha dit, tindrien rahó ab futejarnos els altres espanyols.

Ja no fa fástich lo que passa, fa llastima.”⁵⁷⁷

Al principi de novembre, el periodista Antonio Cortón, nascut a Puerto Rico i resident des de que era jove a Madrid, escrivia al diari “El Liberal” que, si bé els

⁵⁷⁶ L’Unamuno contra’l català, “La Veu de Catalunya”, 1-VIII-1908.

⁵⁷⁷ POL, *Al Dia*, “La Veu de Catalunya”, 30-IX-1908.

idiomes català, basc i gallec -als quals anomenava “llengües regionals”- eren mereixedors de protecció i d’estudi com a fenòmens d’interès històric, folklòric i filològic, en els actes oficials i a les manifestacions culturals no es podia fer servir cap altra llengua que no fos el castellà.

En resposta a aquest article, “La Veu” es queixà que Cortón tingués en consideració les llengües no castellanés únicament pel seu “valor arcàic y tradicional”. Afirmava el diari regionalista que Cortón “no s’explica com avuy poden ser [les llengües no castellanés] instruments de vida. Ell voldria que en tots els actes d’intervenció ‘necessariament’ fos el castellà la llengua dominadora.” En canvi, assegurava “La Veu”, el que reivindicaven els catalanistes per al català no era “aquella acurada sollicitud ab que son servats en les vitrines dels museus els objectes antichs”, sinó una completa expansió social:

“Tota la nostra forsa està en la nostra llengua; ella sola explica la nostra nacionalitat. Cal, donchs, no reduir el seu domini ni particularisar el seu ús. El nostre verb és la expressió del nostre sentir y del nostre voler.

Cal fer triomfar la nostra llengua, que és molt més que una senzilla curiositat literaria, com alguns suposen.

Y d’això –ho pot ben creure’l senyor Cortón- per rès ne patiria la integritat espanyola.”⁵⁷⁸

Uns dies després de l’aparició de l’article de Cortón, Unamuno publicava un nou article de to castellanista, en el qual negava que el català fos una llengua nacional i defensava la necessitat que el castellà s’imposés definitivament sobre el català. “La Veu” replicà aquest article dient que el català era “llengua nacional com qualsevol altra” i que, en desconèixer aquest fet, Unamuno demostrava ser “certament ben ignorant de punts essencialíssims de la història.” Els causants de la polèmica entre el català i el castellà, afegia el diari regionalista, no eren els catalanistes, sinó els intel·lectuals i polítics castellanistes: “Entenguin vosté y entenguin tots els que’l coregen [...] que son vostés els que parlen de baralla de llengües y els que per defensar el castellà ataquen el nostre idioma.”⁵⁷⁹

⁵⁷⁸ *Mercés, senyor Cortón, “La Veu de Catalunya”, 3-XI-1908.*

⁵⁷⁹ *La nostra llengua, “La Veu de Catalunya”, 7-XI-1908.* Probablement en resposta encara a l’article d’Unamuno, pocs dies després “La Veu” negava que el suport que prestaven els catalans a la recuperació del català fos degut a “una rapatanería nostra”. I afegia: “per lo que’s refereix a la nostra llengua, no cedim ni cedirem mai en res. Perquè té dret a la seva glorificació volem glorificar-la, perquè té dret a la expansió (en aqueix dret és la força més gran dels idiomes) volem propagarla. [...] Sols els que viuen de petiteses poden suposar, en la nostra acció, desitg de “fer la guitza”. Precisament els fets demostren lo

Certament, com demostren aquests exemples, durant l'any 1908 es consolidà, sobretot entre els dirigents del partit liberal i els intel·lectuals propers a aquest partit, un estat d'opinió contrari a la plena recuperació dels usos públics de la llengua catalana. Tanmateix, sembla que aquest clima d'anticatalanisme lingüístic no modificà l'actitud del govern Maura vers la llengua catalana. Així, el govern continuà mostrant-se tolerant vers l'ús del català en determinats actes oficials. El juny de 1908, per exemple, l'alcalde de Barcelona, el republicà Albert Bastardas, pogué finalitzar amb unes paraules en català el seu discurs davant els infants Ferran i Teresa, germans d'Alfons XIII.⁵⁸⁰

Quatre mesos després es produïa una situació similar durant la visita dels reis Alfons i Victòria Eugènia a Barcelona. El 23 d'octubre de 1908, en la recepció que oferí als reis l'Ajuntament de Barcelona, l'alcalde accidental de la ciutat, el regionalista Francesc Puig i Alfonso, llegí un discurs de benvinguda redactat íntegrament en català. Puig i Alfonso digué que emprava el català perquè "per medi d'ell donem tota la expressió al nostre sentir y d'ell ens servim els fills de la terra catalana pera dirigirnos a Déu y als nostres sers més estimats." Cal dir que assistien a aquest acte, a més dels reis i d'altres autoritats, el president del govern i el capità general de Catalunya. Finalitzat el discurs de l'alcalde, el rei llegí un breu parlament de resposta. Sobre el fet que el discurs de benvinguda hagués estat pronunciat en català, el rei digué que, per tal de poder comunicar-se amb els seus súbdits, "*son igualmente gratas á mi oido todas las lenguas nacionales, pareciéndome cada vez preferible la expresión que mejor conserve la intimidad ingénua de los corazones que deseo sentir cercanos al mío.*"

Després, durant la visita a les dependències municipals, s'inicià una conversa entre el rei i l'alcalde sobre la qüestió del català. Digué el rei: "*Para que vea los progresos que he hecho, he comprendido perfectamente el discurso catalán de usted.*" I contestà Puig i Alfonso: "*Ahora solo deseamos que en la próxima venida, S.M. lo*

contrari. Totes les tossuderíes porten germen d'agotament. Si'l català s'expandeix en la vida y en la literatura, si passa ja les fronteres (recordis la traducció rescent d'obres de l'Iglesias y la publicació d'antologies de poetes catalans traduïts al francès, al italià y al alemany, y la creació d'una secció de literatura catalana al "Mercure" de França), és per la gran virtualitat ab que després de tants sigles d'existència el català és llengua viva y constantment renovada." (*Encara unes paraules a propòsit del català*, "La Veu de Catalunya", 10-XI-1908).

⁵⁸⁰ Aquestes foren les paraules que pronuncià Bastardas en català: "I ara permètinme que en la llengua que usaven els concellers que aquí's reunien, en la llengua que usem en les discussions, en la llengua catalana y per lo tant espanyola, que estimem, perquè és nostra, y ab la qual les paraules surten espontaniament del cor, dongui a les augustes persones y als seus acompanyants la benvinguda y els desitji que la seva estada a Barcelona y a Catalunya els sigui agradable y en conservin un bon recort." ("La Veu de Catalunya", 6-VI-1908).

hable.”⁵⁸¹ A continuació els reis visitaren la seu de la Diputació de Barcelona, on el president de la corporació, Enric Prat de la Riba, els rebé amb un discurs pronunciat íntegrament en castellà.⁵⁸²

Alguns diaris madrilenys atacaren l'alcalde de Barcelona perquè havia parlat en català al rei. A Barcelona, només posà objeccions a l'actitud de Puig i Alfonso el veterà polític i antic militant sagastí Teodor Baró. En un article publicat a el “Diario de Barcelona”, Baró rebutjava els atacs de la premsa madrilenya a Puig i Alfonso, però al mateix temps es lamentava que aquest, per cortesia, no hagués fet el discurs en castellà. En resposta al posicionament de Teodor Baró, “La Veu” argumentà que a Barcelona el rei no era un hoste, no era una autoritat estrangera, sinó que es trobava “a casa seva constitucionalment”; per tant, els catalans tenien dret a dirigir-se a ell en la llengua pròpia del país. No només tenien aquest dret, deia “La Veu”, sinó que tenien també l'obligació d'expressar-se davant el rei en català, perquè “la major gloria per un rey és entendre al seu poble, més si's tracta d'un poble, honor del seu regne per la seva fortitut material y espiritual, basada principalment en el renaixement del seu idioma. De manera que la cortesia consistiria en que's respectés sempre l'ànima del nostre poble rediviu, pera gloria de tota Espanya.” “La Veu”, en fi, manifestava el seu suport complet al gest de Puig i Alfonso: “El nostre estimat amich, senyor Puig, ha complert satisfactoriament la seva delicada missió, ha parlat al Rey com devía fer-ho y ha merescut l'aplauso de tots els catalans que han contribuït al renovament esplendorós de Catalunya.”⁵⁸³

Al marge d'aquesta polèmica, el que ens sembla significatiu és que, com hem dit, al final de 1908 no hi havia símptomes d'animadversió del govern Maura envers l'ús públic del català. Així ho reconeixia J. Aladern en un article a “La Veu” on instava els republicans catalanistes a posposar la disjuntiva entre república i monarquia i a centrar-se en la consecució dels objectius essencials del catalanisme: l'autonomia política, la oficialitat del català i la conservació del dret civil. Segons Aladern, la conjuntura era propícia, perquè per part del govern hi havia una bona predisposició cap al catalanisme; la prova era, deia, que ara es permetia l'ús del català davant les màximes autoritats de l'Estat.⁵⁸⁴

El govern Maura, doncs, si bé procurà que el castellà mantingués les posicions assolides als àmbits oficials –a l'escola i a l'administració de justícia, sobretot-, no

⁵⁸¹ “La Veu de Catalunya”, 24-X-1908.

⁵⁸² “La Veu de Catalunya”, 24-X-1908.

⁵⁸³ *Coses den Baró*, “La Veu de Catalunya”, 3-XI-1908.

⁵⁸⁴ J. ALADERN, *Ahont som?*, “La Veu de Catalunya”, 11-XI-1908.

pretengué el retrocés del català com a llengua d'ús públic ni impedí que aquesta llengua fos emprada en determinats actes oficials. Ara bé, el govern tampoc no prengué cap mesura destinada a promoure l'accés del català als àmbits públics. En el terreny de l'ensenyament, per exemple, el govern mantingué un sistema centralitzat d'oposicions a l'ensenyança pública que afavoria la presència a Catalunya de mestres castellanoparlants i propiciava que a les escoles públiques catalanes s'emprés el castellà com a llengua vehicular.

Cal dir que el manteniment d'aquest sistema d'oposicions motivà les queixes dels regionalistes. El desembre de 1907, al Congrés dels Diputats, Josep Puig i Cadafalch sol·licità al ministre d'Instrucció Pública Rodríguez San Pedro que es tornés al sistema anterior, pel qual les oposicions se celebraven a les capitals dels districtes universitaris. El ministre acollí favorablement la demanda de Puig i Cadafalch, però el govern no prengué cap decisió al respecte.

Un any després Puig tornava a presentar al Congrés la mateixa petició. El diputat regionalista explicà que la centralització de les oposicions era discriminatòria per als mestres que vivien lluny de Madrid, perquè no podien pagar-se el viatge i l'estada a aquesta ciutat. Això feia que la majoria dels candidats provinguessin de Madrid i de les províncies limítrofs, i que, en conseqüència, la majoria de mestres estatals fossin d'aquesta regió. Aquest fet, digué Puig, era altament perjudicial per a l'ensenyament, perquè implicava que fossin destinats a les regions no castellaneres un gran nombre de mestres que desconeixien en absolut la geografia, la història i la llengua d'aquests territoris.

Puig es referí sobretot a la qüestió de la llengua. Digué que *“en los países de España que hablan un idioma distinto del castellano”* era necessari que el mestre conegués la llengua emprada habitualment per la població. Altrament, la docència exercida per aquest mestre seria ineficaç, perquè estaria mancada d'un element essencial: l'ensenyament de la llengua materna; un ensenyament, afirmà Puig, *“que no es posible suplir por otra enseñanza alguna.”* A continuació Puig reconegué que el ministre Rodríguez San Pedro tenia una predisposició favorable a les llengües no castellaneres –digué concretament que el ministre era *“cariñoso con estas cosas”*–, però es queixà que havia passat un any des de la seva primera sol·licitud i el govern encara no havia fet res. Afegí que es tractava d'un problema molt greu, d'un problema *“que aniquila á un parte de la juventud, que atrofia á los habitantes de una parte de España que no hablan el idioma oficial, que aplica á la primera enseñanza aquellos antiguos*

hábitos universitarios del uso del latín como medio de expresión.” Es lamentà també que a Espanya estiguessin en vigor les idees lingüístiques dominants a França al final del segle XVIII, “*aquellas ideas de la Revolución Francesa de querer que todos los habitantes de Francia hablaran el mismo idioma, aquellas ideas de querer expurgar á la lengua francesa de los treinta patois que con detrimento de la libertad pretendía aquel pedagogo Grégoire de la Convención, y que realmente ha atrofiado una parte de la juventud francesa*”.

Finalment, Puig digué que el govern no podia tractar Catalunya com un país conquerit i que l’escola estatal no podia ser un instrument d’assimilació castellanista. Aquestes foren les seves paraules: “*Cuando la escuela se crea para asimilar un país con fines políticos, el conquistador sacrifica grandes cosas al ideal de la dominación por ser superiores, faltando á este principio pedagógico; pero aquí nadie puede tratarnos como pueblo conquistado; nadie puede considerarnos en pie de desigualdad, y la desigualdad que se comete con nuestra escuela es enorme.*”⁵⁸⁵

El ministre d’Instrucció Pública, Rodríguez San Pedro, es limità a contestar a Puig que l’ensenyament del castellà s’havia de fer en castellà, perquè d’aquesta manera, digué, l’aprenentatge era més ràpid i eficaç.

Pocs dies després Puig insistí que els mestres que l’estat enviava a Catalunya “*no eran competentes, no se hallaban bien preparados ni para el conocimiento del lenguaje como medio de comunicación, ni para el conocimiento necesario á fin de dar lecciones de las cosas locales á los niños, ni para el conocimiento del lenguaje materno, cuya enseñanza es un gran elemento educativo.*”⁵⁸⁶ Puig acusà el model espanyol d’ensenyament públic de no tenir en compte la diversitat lingüística d’Espanya. Es mostrà contrari a l’existència d’un “*magisterio nacional*”, és a dir, d’un model únic i uniforme d’escola pública, i defensà un ensenyament adaptat a les característiques de cada regió i respectuós amb les llengües no castellanen. En paraules de Puig: “*la enseñanza ha de revestir forma variada y diferente en cada país, especialmente cuando se trata de una cosa tan principal como el lenguaje, que si es vario en la realidad, no pueda la guerra reducirlo á unidad sin pisotear la enseñanza y el metodo pedagógico y sin negar uno de los medio principales de educación y oprimir*

⁵⁸⁵ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 54, 18-XII-1908, p. 1784.

⁵⁸⁶ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 56, 21-XII-1908, p. 1855.

como vencidos, con la opresión más tiránica de las cosas del espíritu, á una parte del país.”⁵⁸⁷

La negativa del govern a donar satisfacció a les demandes de Puig i Cadafalch, tanmateix, no alterà el clima d’entesa general que hi havia entre el govern Maura i els regionalistes entorn de la qüestió de la llengua. Al llarg de tot l’any 1909 es mantingué la conjuntura de pau lingüística iniciada amb l’arribada al poder de Maura, el gener de 1907, i no hi hagueren incidents lingüístics significatius. De les pàgines de “La Veu” desaparegueren els atacs contra la política castellanitzadora del govern. En absència de polèmiques lingüístiques, el diari regionalista es dedicarà sobretot, pel que fa la llengua catalana, a difondre “bones notícies”. Així, per exemple, “La Veu” es farà ressò de l’aparició d’estudis sobre el català en publicacions filològiques internacionals, dels treballs d’Antoni M. Alcover en pro del diccionari català, de la preparació d’un diccionari català-alemany per part del lingüista alemany Eberhard Vogel o de la traducció dels evangelis al català. També ressenyarà puntualment la publicació de treballs científics en català per part de l’Institut d’Estudis Catalans. Així mateix, “La Veu” farà un ampli tractament, durant els mesos d’abril i maig, de la preparació i la realització de l’homenatge a Àngel Guimerà, i recollirà també les diverses iniciatives que sorgien a la societat catalana a favor de l’expansió del català, com per exemple els concursos lexicogràfics organitzats pel CADCI o la recomanació del bisbe de Tortosa de fer servir el català a l’ensenyament de la doctrina.

En resum, podem dir que al llarg del període 1907-1909 la Lliga Regionalista posa els fonaments de la política lingüística que desenvoluparà els anys posteriors. Després de la seva participació en el Congrés de la Llengua Catalana, els regionalistes inicien, amb la creació de l’Institut d’Estudis Catalans, el procés de creació d’un entorn acadèmic per al català. Així mateix, els homes de la Lliga impulsen, conjuntament amb els republicans, el pressupost de cultura de 1908, el primer projecte veritablement ambiciós de catalanització de l’ensenyament públic. Pel que fa a les relacions amb les autoritats estatals, hem vist com al llarg de 1906, durant els primers moments de la Solidaritat, el govern liberal de Moret es mostra obertament hostil a les reivindicacions lingüístiques del catalanisme. En canvi, a partir de 1907 el nou govern conservador de Maura adopta una actitud menys agressiva cap al català, i desapareixen els incidents lingüístics entre els regionalistes i els representants del govern. En aquest context on

⁵⁸⁷ *Ibid.*, p. 1856.

esclatarà, al començament de 1910, l'enfrontament entre regionalistes i nacionalistes republicans entorn de la presència del català a la Diputació de Barcelona.

La polèmica per l'ús del català a la Diputació de Barcelona

L'11 de gener de 1910, a la sessió constituent de la Diputació de Barcelona, els diputats Manuel Folguera i Duran, de la Unió Catalanista, i Antoni Sunyol, nacionalista republicà, presentaren una proposició instant la Diputació a impulsar l'ús de la llengua catalana a l'administració provincial. A la mateixa sessió aquests diputats presentaren dues proposicions més on sol·licitaven, respectivament, que la Diputació es pronunciés a favor de l'autonomia administrativa i econòmica de Catalunya i que els dies festius es col·loqués la bandera catalana a la façana del Palau de la Diputació.

La proposició referida a la llengua contenia les propostes següents: 1) declarar el català i el castellà llengües cooficials de la Diputació; 2) autoritzar l'ús del català a les sessions provincials, tant als discursos com a les memòries i proposicions escrites, així com a tots els actes oficials en què la llei ho permetés; 3) acordar que la Diputació acceptaria, cursaria i respondria en català a totes les comunicacions que li fossin adreçades en aquesta llengua; 4) realitzar una còpia en català de tota la documentació de la corporació provincial que per llei s'hagués de cursar i arxivar en castellà, "a fi que la Diputació guardi el seu historial en la llengua que parla el nostre poble", i 5) exigir el coneixement oral i escrit de la llengua catalana en la provisió de noves places de funcionaris provincials.⁵⁸⁸

Cal recordar que en aquest moment, malgrat que feia gairebé tres anys que els regionalistes governaven la Diputació, la llengua d'ús majoritari a l'administració provincial continuava essent el castellà.⁵⁸⁹ Segons la versió de Folguera i Duran, el 1910 el castellà era la llengua habitual entre la consergeria i el servei i exercia un domini absolut en la majoria dels usos escrits (actes i acords de les sessions, dictàmens de les comissions, informes i comunicats d'ús intern, correspondència exterior, etc.); fins i tot

⁵⁸⁸ El text íntegre de la proposició, a M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, ps. 182-183.

⁵⁸⁹ Sabem, segons el testimoni de Rafael Olivar, que l'endemà de prendre possessió per primer cop com a president de la Diputació, Prat de la Riba advertí els funcionaris provincials que "ell els parlaria sempre en català, concedint-los la llibertat, naturalment, que ells li adrecessin la paraula en llur llengua nadiua." (R. OLIVAR I BERTRAND, *Prat de la Riba*, Aedos, Barcelona, 1964. p. 227). Al marge d'aquest fet anedòtic, entre 1907 i 1910 els regionalistes no dictaren cap disposició per estendre l'ús oficial del català a l'administració provincial.

les notes que enviava la presidència als diputats i a altres autoritats estaven redactades en castellà.⁵⁹⁰ Pel que fa al català, era emprat ocasionalment a les sessions per part d'alguns diputats provincials.⁵⁹¹

El ple provincial prengué en consideració les tres proposicions i les trameté al Departament Central, format per diputats regionalistes i monàrquics, perquè elaborés els dictàmens corresponents. Els dies posteriors, Folguera rebé centenars de cartes de felicitació de particulars, de centres catalanistes i fins i tot d'alguns ajuntaments.

La iniciativa de Folguera posà la Lliga en una situació difícil. En paraules de Folguera, “totes tres proposicions caigueren com una bomba sobre la coalició regionalista-monàrquica”.⁵⁹² En principi, semblava que per coherència ideològica els regionalistes haurien de donar suport a les demandes de Folguera. Però el cas és que la Lliga devia el govern de la Diputació als vots dels diputats dinàstics, i per tant s'ho havia de pensar dues vegades abans d'adoptar mesures que signifiquessin una reducció de la presència del castellà en els àmbits oficials.

Immediatament, la premsa nacionalista republicana aprofità l'ocasió per atacar els regionalistes en el seu punt més feble –la col·laboració amb els partits dinàstics-, i inicià una campanya en defensa de les propostes de Folguera. Com reconegué el mateix Folguera, “en l'exaltament dels nacionalistes republicans, hi havia tant de patriotisme, com de complaença pel compromís en què s'havia posat a la conxorxa majoritària de la Diputació”.⁵⁹³

La premsa regionalista, en canvi, mantingué un silenci gairebé absolut sobre la qüestió. “La Veu” publicà una ressenya de la sessió on es presentaren les propostes, però silencià el fet que aquestes foren preses en consideració i traslladades a les comissions. Al final de gener, quan les propostes estaven encara en estudi, un editorial de “La Veu” recordava que els que aplaudien la iniciativa de Folguera eren els mateixos que “durant aquests darrers anys s'han deixat dirigir per aquells que avant-posen altres ideals als exclusivament catalanistes.” D'aquesta manera el diari regionalista es referia a

⁵⁹⁰ M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, p. 187.

⁵⁹¹ Segons Ventosa i Calvell, el primer a parlar en català a les sessions de la Diputació fou el regionalista Josep Bertran i Musitu el 1903 (J. VENTOSA I CALVELL, *El moment actual de Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 24-VII-1923). Folguera i Duran, però, afirma que el català es començà a emprar a les sessions durant la legislatura 1907-1909, de la mà dels diputats Jaume Cruells, republicà, i Jaume Brutau, regionalista; posteriorment, diu Folguera, “aquest ús, havia continuat, a voluntat dels oradors, com una simple tolerància.” (M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, p. 183).

⁵⁹² *Ibid.*, p. 184.

⁵⁹³ *Ibid.*, p. 184.

la col·laboració entre nacionalistes republicans i lerrouxistes en episodis com el debat del pressupost municipal de cultura de 1908 o la campanya contra Maura de 1909.

Afegia “La Veu” que els republicans estaven poc acostumats a sentir parlar d'ideals catalanistes, i per aquest motiu havien vist en les propostes de Folguera “el comensament d'una revolució en sentit catalanista: la entrada per primera volta en les corporacions populars de Barcelona d'una alenada d'amor a la terra catalana.” En canvi, per als regionalistes, per als “catalanistes que no s'han deixat pertobar per desviacions del criteri constant del catalanisme”, aquestes propostes no eren cap sorpresa ni representaven cap revolució; eren simplement la sanció del camí que havia seguit la Lliga des del seu començament. Segons “La Veu”, els regionalistes s'havien limitat “a coincidir ab el senyor Folguera, en la necessitat del enaltiment del nostre idioma y del esforç constant per a la reconstitució de la personalitat de Catalunya; més no com a una cosa nova, sinó com a una confirmació del criteri constant sostingut y practicat pels nostres amichs.”

Pel que fa a la qüestió del català, l'editorial de “La Veu” recordava la tasca de promoció de la llengua realitzada pels diputats provincials i regidors regionalistes: “els nostres homes [...] l'han usat y l'han fet usar als altres [el català], fins al punt de que avuy les sessions de la Diputació Provincial, y desde fa molt temps, del Ajuntament, hi transcorren completament en llengua catalana, sense que s'hi senti parlar en castellà més que als que no son fills de Catalunya.” Per a “La Veu”, en matèria d'ús del català a les corporacions del país, la major part de la feina ja estava feta: “No direm que no's pugui fer alguna cosa més, y nosaltres tindrem molt gust en ajudar a la major extensió de l'obra de catalanisació: però en les manifestacions externes, que en qüestions semblants són les més importants, ja està fet quasi tot.” A continuació el diari regionalista posava diversos exemples de la presència oficial del català –“En català se parla a las sessions [municipals]; en català estàn els ròtuls de l'Ensanxe [...]; en català parlen quasi sempre'ls alcaldes de Reyal Ordre; en català parla el president de la Diputació; en català parla al Rey la representació de la ciutat”- i recordava, finalment, que alguns dels que ara s'entusiasmaven amb la proposta de Folguera “no tingueren ni una vibració d'entusiasme, sinó potser alguna burla per l'acte de parlar al Rey en català el senyor Puig y Alfonso, com alcalde de Barcelona, ab tot y representar un acte innegable de respecte al nostre idioma.”⁵⁹⁴

⁵⁹⁴ *Per Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 27-I-1910.

En la sessió provincial del 15 de febrer, el Departament Central presentà al ple de la Diputació els dictàmens sobre les proposicions de Folguera. Respecte de la proposta sobre la bandera catalana, el Departament Central acceptà que aquesta fos col·locada al Palau de la Diputació els dies d'ornamentació de la façana, però deixà a la discreció del president de la Diputació l'elecció del lloc on s'havia d'exhibir. Durant la discussió d'aquest dictamen, el públic interrompé en diverses ocasions els oradors amb crits i aplaudiments favorables als diputats republicans catalanistes i contraris a regionalistes i monàrquics. Com que l'enrenou era cada cop més gran, finalment Prat de la Riba ordenà els empleats i els mossos d'esquadra que desallotgessin la tribuna on es trobava el públic. A continuació el dictamen fou aprovat per majoria.

Es discutí després el dictamen relatiu a la cooficialitat del català. Aquest dictamen, que fou presentat en castellà, acceptava només algunes de les demandes de Folguera. Reconeixia el dret dels diputats a emprar el català a les sessions i altres actes de la corporació i en la presentació de propostes, dictàmens, informes i altres escrits. Deia també que la Diputació acceptaria, cursaria i contestaria les comunicacions rebudes en català, però no aclaria si la resposta a aquestes comunicacions es faria sempre en català, tal i com demanava la proposta de Folguera. Tampoc no es preveia en el dictamen, contràriament al que sol·licitava Folguera, que es fes còpia en català de la documentació generada per la Diputació. En aquest sentit, es deia únicament que es procuraria que alguns empleats agafessin pràctica en l'ús escrit del català, per tal que el més aviat possible es poguessin fer còpies en català dels documents més importants de la corporació. Per altra part, el dictamen assegurava que en la provisió de places de lliure nomenament la Diputació mantindria la pràctica “*ya establecida*” d'exigir el coneixement del català. Finalment, el dictamen no feia cap referència a la declaració de cooficialitat del català ni a la petició de Folguera que els acords presos sobre l'ús del català es traslladessin a les altres diputacions catalanes.⁵⁹⁵

⁵⁹⁵ El dictamen sobre el català deia el següent: “*Lengua catalana. 1ra.- Se reconoce el derecho de usar indistintamente la lengua catalana y la castellana, en todo cuanto a ello no se opongan las leyes, en los actos y documentos de la Diputación y por tanto seguirá la práctica establecida de poder usar la lengua catalana todos los diputados en las sesiones, de presentar en este idioma proposiciones, escritos, memorias, dictámenes, etc., en todos los actos públicos en que la ley no se oponga, y serán aceptadas, cursadas y contestadas las comunicaciones que en catalán se le dirijan. 2da.- Para hacer prontamente posible la igualdad de derechos entre las lenguas castellana y catalan en la tramitación de los asuntos, el Jefe del Personal cuidará que, en cuanto las atenciones del servicio lo permitan, se practiquen algunos empleados en el idioma catalán, a fin que, cuanto antes, los más importantes documentos de su historial puedan ser también archivados en dicho idioma. Y 3ra.- En la provisión de las plazas que sean de libre nombramiento de la Diputación, se seguirá la práctica ya establecida de exigir el conocimiento del*”

El republicà Antoni Sunyol declarà que el dictamen era insuficient i acusà Prat de la Riba d'haver abandonat les idees sobre l'ús oficial del català que havia defensat amb vehemència durant la seva joventut. Finalment el dictamen fou aprovat per la majoria de diputats, amb el vot en contra de Folguera i Duran i els nacionalistes republicans.

A continuació, en resposta a les acusacions de Sunyol, Prat de la Riba assegurà que no es penedia de res del que havia escrit sobre la llengua catalana, i afegí que els que havien renunciat als seus ideals eren els nacionalistes. Si Folguera hagués volgut ser conseqüent amb els seus principis, explicà Prat, hauria d'haver demanat l'oficialitat exclusiva del català. Per a Prat, la proposta de Folguera era “una fórmula oportunista de tranzacció entre l'ideal y un estat de fet completament oposat a n'aqueix ideal”. Per altra part, digué que la discussió sobre l'ús oficial de la llengua no havia de situar en el terreny dels principis, sinó en el de “les relativitats contingents que diuen fins ahont es realisable immediatament”.

Finalment, Prat féu notar que ell mateix havia fet retirar del dictamen la declaració de cooficialitat de català i castellà, perquè aquesta declaració hauria suposat atorgar al castellà una consideració -la de llengua oficial de la Diputació- que en aquell moment no tenia. En aquest sentit, Prat afirmà que el dictamen del Departament Central era més gelós de la llengua catalana que la proposta de Folguera.⁵⁹⁶

A continuació es discutí i s'aprovà el dictamen relatiu a l'autonomia administrativa i econòmica de Catalunya, que coincidia a grans trets amb la proposta de Folguera, però aclaria que l'autonomia de Catalunya en cap cas no havia d'anar en detriment de “*la económica convivencia de todas las regiones y de los justos prestigios que corresponden al Estado.*”⁵⁹⁷

Finalitzada la discussió, els periòdics nacionalistes, i singularment “El Poble Català”, acusaren els regionalistes d'avantposar l'aliança amb els diputats dinàstics a la defensa del català i de l'autonomia de Catalunya. La protesta dels nacionalistes fou extremament violenta. Durant la segona quinzena de febrer els diaris nacionalistes s'ompliren de cartes, articles i comentaris d'un to antiregionalista que no tenia precedents.⁵⁹⁸

idioma catalán, en el medio y la forma que para cada caso se estime conveniente.” (M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, ps. 184-185).

⁵⁹⁶ Un resum de la discussió dels dictàmens a “La Veu de Catalunya”, 17-II-1910.

⁵⁹⁷ El text del dictamen, a M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, p. 184.

⁵⁹⁸ M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, p. 185.

Els regionalistes, per la seva part, reaccionaren presentant les propostes de Folguera, els aldarulls a la sessió de la Diputació i la campanya de la premsa nacionalista com un pla tramat pel mateix Folguera i els nacionalistes republicans contra la Lliga, i concretament contra Prat de la Riba. Dos dies després del debat a la Diputació, “La Veu” publicava un llarg article anònim, obra del mateix Prat, titulat *Maniobres nacionalistes*. En aquest article es deia que l’escàndol dels nacionalistes per les diferències entre els dictàmens del Departament Central i les proposicions de Folguera no tenia cap justificació, perquè aquestes diferències no afectaven a l’essència del que es demanava, sinó només “a n’aquells detalls de realització que las circumstancies no fan viables.” Per a Prat, el que esperaven “en lo íntim” els nacionalistes era que les proposicions fossin desestimades en la seva totalitat, “tansols pel gust insà de fer gran esvalot y poder insultar grollerament, com es consuetut en uns quants, als diputats regionalistes, y pertorbar la colectivitat de la Lliga.” Afegeix Prat que, malgrat que les proposicions foren acceptades, els nacionalistes no volgueren prescindir de la protesta i escenificaren un escàndol contra la Lliga, en el qual participaren els diputats nacionalistes i un grup de simpatitzants “que van a fer xibarrí a la Diputació per molestar als de la Lliga.”

A continuació Prat es refereix a la proposició relativa al català, en un llarg fragment que ens sembla especialment interessant perquè mostra tres aspectes rellevants del pensament lingüístic de l’autor: els objectius lingüístics, el punt de vista sobre les causes de la implantació del castellà a Catalunya i l’estratègia que calia seguir per a estendre l’ús públic del català. Prat afirma en primer lloc que l’aspiració de tot catalanista era “que la llengua catalana, ànima de la nostra personalitat, sense la qual rès seriem [...] ha de presidir tots els actes de la vida catalana, tant que sense ella considerariem vans, inútils, ineficassos els esforços pera la consecució del nostre ideal en tota la seva integració.”

Reprenent un argument que havia exposat a la sessió de la Diputació, Prat es mostra en contra de declarar oficial el català, perquè això implicaria “la declaració d’oficialitat de la llengua castellana, que ara sols té una situació de fet y no de dret”. A continuació, insisteix que la proposició de Folguera és una transacció, “una fòrmula oportunista”, i explica que els diputats nacionalistes “transigeixen ells, quan els sembla, ab la realització del ideal, y no permeten y s’indignen y els titllen de traidoría, quan altres acudeixen a n’aquest medi d’evolucionar pera anar endavant en la seva finalitat catalanista.” Això el porta a acusar Folguera de tenir pretensions d’infal·libilitat: “¿Es

que ell, el senyor Folguera, es com el Papa en les qüestions religioses, que sap positivament fins ahont se pot tranzigir, fins ahont la tranzacció està imposada per les circumstàncies?”.

Afirma també que ell és contrari a les mesures radicals d'imposició lingüística. “En les qüestions de llengua s'ha d'evitar la imposició, el contrariar els hàbits, les costums”, diu. Posa l'exemple de la implantació del castellà a Catalunya. Assegura que aquesta llengua ha arrelat a Catalunya de manera progressiva i suau, gràcies sobretot al seu prestigi: “El castellà no s'ha imposat per Decret a Catalunya, sinó per adopció voluntària, lenta, del nostre poble, efecte dels grans prestigis que anava adquirint la llengua castellana. Erem lliures, teníem completa autonomia política, ab Corts més sobiranes que les proposades per les Bases de Manresa, y ja's parlava y escrivía en castellà, y en castellà hem de llegir un dels discursos més xardorosos que varen ferse en el saló de Sant Jordi en les darreres Corts Catalanes.”

El català, doncs, ha de seguir el mateix camí que el castellà. Si es vol que el català arribi a ser la llengua hegemònica a Catalunya, diu Prat, cal adoptar una estratègia gradualista. Cal, concretament, augmentar el prestigi del català i fomentar la producció bibliogràfica en aquesta llengua. Així ho exposa Prat: “El camí, per nosaltres, no és el d'un acord imperatiu; es el de canviar l'ambient, el d'anar augmentant els prestigis de la llengua catalana; es ferla necessària a tothom, fer que'l literat, el jurista, l'economista, el filòsof, l'home de ciència, l'industrial el comerciant, l'agricultor, l'obrer, tothom hagi d'acudir a llibres escrits en català, pel seu enfortiment, pel seu nodriment espiritual y tècnic; es fer que la producció de llibres catalans crèixi en extensió, en quantitat y en qualitat.” Segons Prat, aquest és el camí que havien seguit els regionalistes des de que ocupaven la presidència de la Diputació.

Finalment, Prat sosté que la catalanització immediata i completa de la Diputació és inviàble, perquè la major part del personal administratiu d'aquesta corporació no sap escriure correctament el català. Explica, per exemple, que per portar a terme la demanda de Folguera de fer còpia en català de tota la documentació provincial caldria augmentar el personal de la Diputació en un cinquanta per cent, la qual cosa tindria un cost de més de 100.000 pessetes anuals. Per altra part, Prat considera que aquesta mesura no tindria cap impacte en l'expansió del català: finançar la traducció al català de la documentació

provincial, diu Prat en to desdenyós, equivaldria a “donar cent mil pessetes anyals de fòrmules burocràtiques en català a les rates de l’arxiu.”⁵⁹⁹

L’endemà de la publicació d’aquest article, “La Veu” sortia en defensa de la tasca de promoció del català que havien realitzat Prat de la Riba i els diputats provincials de la Lliga. El diari regionalista considerava que “negar la fondíssima catalanitat dels nostres amichs de la Diputació es negar la llum del sol.” La prova era la llarga trajectòria de Prat de la Riba en defensa del català: “La brillant labor del president de la Diputació esta encastada, y quedarà per sempre, en tantes y tantes iniciatives realisades en pro de la llengua catalana, de la literatura, de l’art, de la historia, de la cultura de la nostra estimada Patria.” “La Veu” destacava sobretot que Prat havia aconseguit l’ingrés del català a la comunitat científica internacional: “El senyor Prat fa més, molt més per la llengua catalana, aportant els medis materials pera la difusió d’immortals obres de la nostra literatura, fentles arribar a les altes esferes del mon civilisat y conquerint pera elles una difícilíssima intenacionalitat, que no pas cridant pera que quedi escrita en un paper, destinat al arxiu, la paraula co-oficialitat.”

Per a “La Veu”, els nacionalistes cercaven únicament “l’escàndol per l’escàndol”. Eren, deia “La Veu”, “homes d’esperit pervers abans que tot”, que no s’adonaven que “sense la paraula co-oficialitat se pot fer més y se fà, y l’acort de la Diputació es terminant, a favor de la nostra llengua, que no pas cridant y dientse catalanistes, sols pel gust de negar el calificatiu a altres que no sols mostren el seu catalanisme en llibres que ratifiquen a cada moment, sino que’n fan ab tota convicció y decissió en obres indubtables”.⁶⁰⁰

En un sentit similar es pronuncià Puig i Cadafalch, també des de les pàgines de “La Veu”. Per a Puig, l’obra “més grossa” de Prat de la Riba, la demostració més incontrovertible del catalanisme del president de la Diputació, havia estat “l’extendre per Europa la obra científica vestida en llengua catalana.” Puig explicà que “el llibre català, per primera vegada, ha penetrat, per l’obra d’en Prat, els cenacles de la ciencia y ha pujat les grades dels temples y ha entrat en les cledes de les revistes, ahont pré n força’l pensament europeu, y en català ha sigut llegida la historia de la nostra civilisació pels Instituts dels Grans Imperis y Repúbliques, pels museus que fan vives les desferres de les coses mortes; desde l’Institut de França fins al Cenacle dels Bolangistes, des de la

⁵⁹⁹ *Maniobres nacionalistes*, “La Veu de Catalunya”, 17-II-1910. Pocs dies després, Folguera i Duran contestava a aquest article amb una carta oberta a Prat de la Riba que publicà “El Poble Català” (M. FOLGUERA I DURAN, *op. cit.*, ps. 185-190).

⁶⁰⁰ *L’escàndol per l’escàndol*, “La Veu de Catalunya”, 18-II-1910.

clàssica Academia dels Linces fins a les societats d'Historia Patria italianes y les empreses y les colles d'investigació y d'estudi.”⁶⁰¹

En un altre article, “La Veu” recordava que, a la Diputació de Barcelona, Prat de la Riba “havia entronisat l'ús de la llengua catalana desde la presidencia, ahont may s'havia usat, y ab la seva autoritat y el seu prestigi l'havia feta generalisar en les discussions, que abans sostenien en castellà molts dels diputats de l'esquerra.” Així mateix, el diari qualificava els nacionalistes republicans de “faritzeus del catalanisme” i els acusava de practicar “la moda de les traicions” i d'explotar “la bona fe de certs catalanistes, especialment dels neòfits, de zel més exaltat y cego, servintlos sovint el cap del nou traïdor a Catalunya.”⁶⁰²

Abans de tancar aquest apartat, recordem només que al final de febrer, quan la polèmica entre la dreta i l'esquerra del catalanisme estava en el seu punt més alt, els republicans presentaren a la Diputació de Girona la proposició de Folguera en favor de l'ús oficial del català. La Diputació, governada en aquell moment pels republicans, aprovà la proposició gairebé en la seva integritat i sense fer-hi cap modificació; únicament es rebutjà, per manca de consignació pressupostària, la base tercera, que deia que es faria còpia en català de la documentació provincial que s'hagués de cursar i arxivar en castellà.⁶⁰³ Així doncs, la Diputació de Girona declarà la cooficialitat de les llengües catalana i castellana. Però el que volem destacar aquí és que, a diferència del que havia passat a Barcelona, en aquesta ocasió els diputats provincials de la Lliga votaren a favor de la proposició. Significativament, “La Veu” guardà un silenci absolut sobre aquesta divergència: el diari regionalista no informà de l'acord pres per la Diputació de Girona i els dies posteriors s'abstingué de fer cap comentari al respecte.

El mes de març, una vegada s'hagué refredat la polèmica per les proposicions de Folguera, els regionalistes decidiren celebrar un acte d'homenatge a Prat de la Riba, en desgreuge dels atacs que havia rebut per part dels nacionalistes republicans. La iniciativa partí de la redacció de la revista “La Cataluña”, portaveu de la intel·lectualitat regionalista. Al final de març aquesta revista publicava una al·locució, redactada per Joan Maragall i signada per diversos escriptors i intel·lectuals catalanistes, on s'anunciava que, per tal de retre a Prat de la Riba “el més agradós tribut a la seva

⁶⁰¹ J. PUIG I CADAFALCH, *Lo de la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 19-II-1910.

⁶⁰² *Faritzeus*, “La Veu de Catalunya”, 20-II-1910. Una argumentació similar a POL, *Al Dia*, “La Veu de Catalunya”, 23-II-1910 i a J. DRAPER, *Patents de catalanisme*, “La Veu de Catalunya”, 24-II-1910.

⁶⁰³ Una còpia de l'acta d'aquesta sessió, a ANC, fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 05.02.

valiosa lleialtat catalanista”, es faria una reimpressió per subscripció popular de *La Nacionalitat Catalana*, la seva obra més coneguda.⁶⁰⁴ Immediatament s’obrí una llista de subscriptors i es posà a disposició del públic, a les oficines de “La Cataluña”, un llibre de signatures que s’havia de lliurar a Prat de la Riba. Durant els mesos següents “La Veu” informà regularment del creixement del nombre d’adhesions i subscripcions a l’homenatge.

L’acte fou posposat en diverses ocasions i se celebrà finalment el 23 de desembre de 1910. En aquesta data, una representació de la comissió organitzadora, presidida per Maragall, visità Prat de la Riba al seu domicili i li féu entrega d’un exemplar de *La Nacionalitat Catalana* enquadernat en pell. En el seu discurs, Maragall a penes no esmentà el motiu de l’homenatge. Digué que parlava en nom de Catalunya i expressà la seva gratitud a Prat de la Riba per la seva trajectòria al capdavant del catalanisme polític i cultural. Així mateix, li comunicà que la Comissió havia fet una edició popular de *La Nacionalitat Catalana* i l’havia distribuït per tot el país, per tal que “estigui sempre en mans de tots els catalans vivents y dels que son a venir encara.”

En el seu discurs d’agraïment, Prat de la Riba digué que tots els governants havien de passar, tard o d’hora, per la tessitura d’aparèixer davant el seu poble com a triadors a les idees que havien defensat i que havien fet triomfar. A ell, afirmà, li correspongué passar per aquesta “hora de dolor” en ocasió de la proposició de Folguera. Per justificar la seva actuació en aquell assumpte, Prat explicà que “els ideals no poden passar ni convé que passin tot d’un cop, íntegrament, a la realitat; y el seu triomf suposa una tría, pera determinar quina part del ideal pot incorporarse desseguida a la vida colectiva, quina part ha d’esperar encara un demà més o menys pròxim.” Afegí que amb relació a la proposició de Folguera es veié obligat, per tal de servir a la llengua catalana i “a la nostra pàtria”, a fer el “sacrifici de lo que un home públic més estima.”⁶⁰⁵

A continuació fou llegida una carta d’Antoni Rubió i Lluch, que no havia pogut assistir a l’homenatge perquè es trobava en aquell moment a Madrid. En la seva comunicació, Rubió destacava l’impuls que havia donat Prat de la Riba, amb la creació de l’Institut d’Estudis Catalans, a la difusió internacional del català. Gràcies a les publicacions de l’Institut, explicava, “la llengua catalana, convertida en vehícol de

⁶⁰⁴ Els signants de l’al·locució eren Joan Maragall, Ramon Picó i Campamar, Francesc Matheu, Jacinto Laporta, Narcís Oller, Eusebi Güell, Albert Rusiñol, Francisco Romaní i Puigdemogolas, I.L. Ribera i Rovira, Joan Alcover, J. Massó i Torrents, A. Rubió i Lluch, Lluís Millet, R. Miquel i Planas, Caludi Omar i Barrera, Sebastià Farnés, Bartomeu Amengual, Gustau Gili, Cèsar August Torras, Manel Folch i Torras, Carles Jordà, R. E. Quintana i Josep Roig. (“La Veu de Catalunya”, 8-IV-1910).

⁶⁰⁵ “La Veu de Catalunya”, 25-XII-1910.

ciencia y de cultura, truca a les portes de les més sabies corporacions de Europa, y en totes bandes es acullida ab amor y respecte.”⁶⁰⁶ El mateix dia la Joventut Nacionalista organitzà un acte en honor de Prat que comptà amb les intervencions de Josep Maria Tallada, president de la Joventut Nacionalista de la Lliga, Josep Puig i Cadafalch, Jaume Bofill i Mates i Raimon d’Abadal i Calderó.

“La Veu”, per la seva part, féu un ampli tractament de l’homenatge. El diari reproduí tots els discursos pronunciats, tant al domicili de Prat com a la sessió organitzada per la Joventut Nacionalista. Pol publicà un article titulat *Homenatge al Mestre* on qualificava Prat de “gran patriota, gran Mestre, gran director de l’esperit”. Xènius dedicà a Prat una succinta glossa: “Folles, les gents se batien; tú, calmós, en mitg de la lluita, basties un Temple. T’apedregaren. Les pedres mateixes no foren inútils.”⁶⁰⁷

Amb posterioritat a l’homenatge, els regionalistes acusaren en diverses ocasions els nacionalistes republicans de manca de fidelitat a la llengua catalana. Durant la campanya de les eleccions provincials de març de 1911, “La Veu” recordava que, mentre que la UFNR havia emprat en algunes ocasions la llengua castellana en la seva propaganda electoral, tots els actes, escrits i documentació de propaganda de la candidatura de la Lliga es feien en català, “primera ineludible manifestació de catalanisme”.⁶⁰⁸ Mesos més tard, en vigílies de les eleccions municipals de novembre, “La Veu” recordava que tots els membres de la “Candidatura barcelonina”, integrada per regionalistes, jaumins, conservadors i catòlics del Comitè de Defensa Social, utilitzaven en els seus discursos electorals la llengua catalana, “com es natural en una reunió de catalans y en la qual s’hi discutíen assumptes genuïnament propis de la ciutat de Barcelona.” En canvi, afegia el diari regionalista, havien aparegut feia pocs dies al districte cinquè uns cartells electorals d’un míting de la UFNR redactats en castellà. “¿Tant poch sentit català té la U.F.N.R. y S. que hagi de fer en castellà els anuncis oficials dels seus mítings?”, es preguntava “La Veu”.⁶⁰⁹ El maig de 1912, finalment, “La Veu” publicava una ressenya del número especial de la revista mallorquina “Soller” dedicat a l’obertura de la línia ferroviària entre Palma de Mallorca i Sòller. El diari destacava el fet que en aquest número, que contenia diversos articles escrits en català,

⁶⁰⁶ *Ibid.*

⁶⁰⁷ “La Veu de Catalunya”, 25-XII-1910

⁶⁰⁸ *Proves, no paraules*, “La Veu de Catalunya”, 11-III-1911.

⁶⁰⁹ *La catalanitat de la U.F.N.R.*, “La Veu de Catalunya”, 9-XI-1911.

“el ferm y valent catalanista-nacionalista, en Gabriel Alomar, n’hi té un titulat “En la inauguración del ferrocarril de Soller”, escrit en l’armoniosa llengua castellana.”⁶¹⁰

Per altra part, sembla que els seguidors de la Lliga aviat s’oblidaren del comportament que havien tingut els regionalistes en el debat de 1910 a la Diputació. Si més no, això és el que cal deduir de la reacció del públic assistent a un míting regionalista que se celebrà l’abril de 1913. En aquest míting intervingué l’aleshores president de la Diputació de Girona, el regionalista Agustí Riera. En el seu parlament, Riera no tingué cap inconvenient en enorgullir-se que la Diputació de Girona hagués estat la primera de les quatre diputacions catalanes en aprovar la proposició presentada per Folguera i Duran el 1910, “mercès a la qual –afegí Riera- s’acceptà com a cooficial la nostra aimada llengua, i la bandera catalana onejà damunt la fatxada del nostre Palau els dies de festa.”⁶¹¹ Cal destacar que eren presents al míting Puig i Cadafalch, Cambó i Verdaguer i Callís, és a dir, els dirigents principals de la secció barcelonina de la Lliga, que el 1910 havien donat el seu suport complet a la decisió de Prat de la Riba de no acceptar la cooficialitat del català a la Diputació. Però encara més sorprenent que les declaracions de Riera fou la reacció del públic, que, segons la crònica de “La Veu”, respongué amb “grans aplaudiments” als elogis que dedicà el president de la Diputació de Girona a la proposició de Folguera.

El reglament notarial de 1911

Al marge de les seqüeles de la polèmica provocada per les proposicions de Folguera, durant el període 1911-1913 la qüestió de la llengua fou novament notícia a Catalunya a causa de la protesta contra el decret de centralització de les oposicions a notaries promulgat pel govern Canalejas el 29 de juny de 1911. Els regionalistes, com veurem, tingueren un paper destacat en aquesta protesta. El decret havia estat obra del ministre de Gràcia i Justícia, Antonio Barroso, qui pocs dies després de publicar-lo deixà el govern i fou substituït pel propi Canalejas. En virtut d’aquest decret les Audiències territorials perdien el dret de celebrar oposicions a notari; en endavant, les oposicions se celebrarien únicament a l’Audiència de Madrid. El canvi en el sistema d’oposicions, deia el decret, beneficiaria els opositors, perquè establia un únic temari

⁶¹⁰ “La Veu de Catalunya”, 15-V-1912.

⁶¹¹ “La Veu de Catalunya”, 7-IV-1913.

d'oposicions i un únic examen a Madrid, i a més permetia optar a totes les places vacants d'Espanya.

Els regionalistes reberen el decret amb hostilitat, perquè consideraren que afavoriria els aspirants a notari residents a la regió central d'Espanya i que donaria lloc a un augment de la presència de notaris castellanoparlants a Catalunya, la qual cosa suposaria una amenaça per la llengua i el dret catalans. Tres dies després de la publicació del decret, "La Veu" donava el crit d'alerta. En una editorial titulada *Centralisme subrepticí*, el diari de la Lliga deia amb relació al decret que "poques disposicions podien dictarse més pertorbadores del nostre dret, més atentatòries a l'ànima catalana", i anunciava la unió imminent de tots els partits catalans "pera donar batalla al centralisme."⁶¹²

Dies més tard, "La Veu" qualificava el decret d'"iniquitat" i d'"atentat" contra "els interessos nacionals de Catalunya". La centralització de les oposicions a Madrid, assegurava "La Veu", afavoriria els candidats residents en aquesta ciutat, en detriment dels candidats forans: "Dur les oposicions a Madrid es tancarles als catalans. El nostre amor a la terra ens priva d'acudir a un mercat central, hont, en lluita ab els favoritismes y les prevencions, y ab grave pèrdua de temps y d'energies, ens exposem, després d'estudiar coses inútils, a tornar ab les mans buides o a raure en un interminable y nomada exili provincià." El resultat del decret, afegia aquest diari, seria l'arribada a Catalunya de notaris desconexors del dret i de la llengua del país. La institució notarial es convertiria així en "un tentacle més del Ministeri de Gracia i Justícia, en un trambalsador carrera de famèlichs passa-volants, qui vindran aquí, en espera del ascens copdiciat o de la permuta o traslació ventatjoses." Segons "La Veu", això deixaria el dret català a mans "d'una mena de burocràcia notarial que, per desafecte, quan no per odi, se captindrà d'enterbolirlo y estroncarlo, se complaurà en escanyarlo de naixensa com una venal commara infanticida."

Respecte de la llengua catalana, "La Veu" afirmava que el decret significaria la imposició del castellà a tots els actes notariais, fins als més íntims, com ara els testaments. En aquest sentit, assegurava que "podem consentir, de moment, en usar de la llengua oficial a les Corts espanyoles, però no consentirem may que a l'hora suprema de la mort se'ns profani el sagrat de les arcoves pairals, estrafent l'expressió de nostra darrera voluntat ab una mena de ridícol y macabre diàlech de municipals vuitcentistes."

⁶¹² *Centralisme subrepticí*, "La Veu de Catalunya", 2-VII-1911.

Els regionalistes, en fi, anunciaven la seva hostilitat envers el decret –"no estem disposats a contemplar impassibles com ens porten notaris forasters"- i pronosticaven que Catalunya s'aixecaria en contra "d'aquest modern y subrepticí imperialisme central que junyeix la vitalitat d'Espanya a una xarxa de ganglis burocràtics".⁶¹³

Al final de juliol, un editorial de "La Veu" defensava l'ús del català als documents notariais. Deia que aquest era un "dret col·lectiu" que tenia Catalunya com a "Nacionalitat perfecta, amb llengua y ab dret propis", i afegia que s'havia d'assegurar als catalans el dret a poder establir contractes i dictar testament "amb les mateixes facilitats y garantíes de fidelitat en la redacció que'ls altres espanyols, que'ls mateixos estrangers al quals la legislació espanyola concedeix actualment, en aquest punt, més garantíes y ventatges que a nosaltres."⁶¹⁴

En aquest mateix moment, la Diputació de Barcelona sol·licità a Canalejas la derogació del decret o la seva modificació en un sentit respectuós amb el dret i la llengua catalanes. Sobre la qüestió de la llengua, la sol·licitud de la Diputació afirmava que el notari "ha de conèixer perfectament l'idioma dels que a ell acudeixen pera donar caràcter autèntic als actes jurídics de la seva vida privada" i afegia que "no és possible una compenetració perfecta entre l'otorgant d'un acte notarial y el funcionari que l'autorisa, si aquest no coneix perfectament l'idioma d'aquell, y aquesta falta de coneixement pot donar lloch a errors de greus conseqüències."⁶¹⁵

A més de la Lliga Regonalista i de la Diputació, també es manifestaren públicament contra el decret els altres partits i entitats catalanistes i algunes de les corporacions principals de Barcelona, com l'Ateneu Barcelonès, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i el Col·legi d'Advocats.⁶¹⁶ Davant la intensitat de les protestes que arribaven des de Catalunya, al començament d'agost Canalejas decidí suspendre temporalment el decret i estudiar la seva possible derogació o modificació.

Durant els mesos següents, però, Canalejas no prengué cap decisió sobre aquest afer. El gener de 1912, davant la inacció del govern, el diputat regionalista Joan Ventosa i Calvell sol·licità Canalejas, al Congrés, que el decret fos derogat. En aquell moment Canalejas es trobava qüestionat per alguns sectors del seu propi partit i necessitava el

⁶¹³ *Campanya patriòtica. Les oposicions a notaries. Catalunya y el centralisme anti-espanyol*, "La Veu de Catalunya", 16-VII-1911.

⁶¹⁴ *Campanya patriòtica. Pel Dret Català*, "La Veu de Catalunya", 25-VII-1911.

⁶¹⁵ "La Veu de Catalunya", 28-VII-1911.

⁶¹⁶ *Campanya patriòtica. Les oposicions a notaries: protesta unànime*, "La Veu de Catalunya", 20-VII-1911.

suport dels regionalistes. Aquest fet degué influir perquè Canalejas contestés a Ventosa que, davant la protesta generada a Catalunya, es penedia d'haver publicat el decret. *“Estimo que hubiera sido mejor no publicar el decreto. Con toda sinceridad lo declaro”*, confessà. Digué també que en matèria de règims jurídics regionals i, en general, en el que feia referència a l’*“espíritu regional hasta en sus manifestaciones sentimentales”*, el seu pensament coincidia a grans trets amb el que havia exposat Ventosa. Finalment, tot i que no es comprometé a derogar el decret, assegurà que mentre l’afer no s’hagués resolt el govern no convocaria noves oposicions.⁶¹⁷

Al llarg de 1912, doncs, la polèmica pel decret restà aturada. En els mesos següents Canalejas mantingué les bones relacions amb els regionalistes, com es posà de manifest amb el suport concedit pel president del govern a la llei de Mancomunitats durant el debat parlamentari de maig-juny. Com en ocasions anteriors, l’entesa entre el govern i la Lliga repercutí en la política governamental vers el català. Així, el govern Canalejas no realitzà cap acció contra el català i fins i tot aprovà una mesura que significava una petita expansió de l’ús públic d’aquesta llengua: al final del mes de juliol de 1912 el governador civil de Barcelona, Manuel Portela Valladares, probablement obeint ordres de Canalejas, dictà una disposició encomanant als agents dels cossos de Vigilància i Seguretat que s’acostumessin a entendre i a parlar el català.⁶¹⁸ “La Veu” es referí a aquesta disposició dient que era una mostra de “respecte y consideració envers la nostra terra” i que significava al mateix temps “un avenç en l’organització policíaca, en benefici de l’ordre y la tranquil·litat.”⁶¹⁹

El gener de 1913, dos mesos després de l’assassinat de Canalejas i quan el govern estava presidit pel comte de Romanones, aparegué el rumor que s’anaven a convocar a Madrid oposicions a notaries. Immediatament es reinicià la campanya contra el decret de 1911. El 17 de gener els diputats regionalistes Bertran i Musitu i Ventosa i Calvell s’entrevistaven amb Antonio Barroso, que tornava a ocupar el ministeri de Gràcia i Justícia, per manifestar-li la seva oposició a que fossin destinats a Catalunya notaris que amb tota probabilitat desconixerien el dret i la llengua catalanes. Barroso es comprometé a estudiar el problema i a no prendre cap decisió sense consultar els

⁶¹⁷ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 76, 30-I-1912, ps. 2014-2015.

⁶¹⁸ F. CAMBÓ, *op. cit.*, p. 204.

⁶¹⁹ “La Veu de Catalunya”, 3-VIII-1912.

representants de Catalunya. L'endemà, Cambó s'entrevistà amb Romanones per tractar aquesta mateixa qüestió.⁶²⁰

Pocs dies després, una comissió formada per advocats i notaris de Madrid sol·licità al govern que convoqués immediatament oposicions a notaries segons el decret de 1911. Romanones els respongué que el govern obraria dins la llei i que, en qualsevol cas, no es podia consentir que les oposicions estiguessin dos anys sense convocar-se.⁶²¹

Aquestes declaracions dispararen definitivament les alarmes a Catalunya. A Barcelona, les corporacions reprengueren la mobilització. El 10 de febrer, en una reunió al Col·legi Notarial de Barcelona, els representants de deu entitats jurídiques, econòmiques i culturals de la ciutat acordaren adreçar al president del govern un informe jurídic en contra del decret.⁶²² Per les mateixes dates la Diputació de Barcelona enviava a Romanones un telegrama, signat per Prat de la Riba, on es deia que la centralització de les oposicions a notaries “*constituiría un peligro para el derecho civil de Cataluña y podría por lo mismo, en las regiones de derecho especial, perturbar el servicio de la fé pública.*”⁶²³ Els diputats i senadors catalans feren arribar a Romanones un telegrama en el mateix sentit.

Dies després Pol advertia el govern que els regionalistes i la societat catalana en general no acceptarien transaccions en aquest afer. Deia Pol: “Que no's pensin que la solució del problema sigui afegir al programa d'oposicions uns temes de Dret català, de Dret aragonès o de qualsevol altre Dret especial de les regions espanyoles i un petit examen de llengua catalana o vasca. No n'hi ha prou d'això; això no cura res.” El que calia, continuava Pol, era que els notaris fossin “naturals de la regió o tan naturalisats en ella que hagin pogut fondres en ses costums, son llenguatge, sa manera d'ésser”. Afegia que la qüestió de les notaries afectava a dues realitats “en les que mai deu transigir Catalunya: la de la llengua i la del Dret.” Per a Pol, “perdre l'una o l'altre fóra deixar d'ésser catalans; consentir que se'ns regateji fóra emprendre'l camí de la perdició.”⁶²⁴

Per tal d'augmentar la pressió sobre el govern, tots els partits de l'espectre polític català, sense cap excepció, organitzaren un míting al teatre Tívoli contra el decret. El míting se celebrà el 23 de febrer i comptà amb la participació de les corporacions barcelonines. Aquest mateix dia “La Veu” afirmava que s'havia iniciat una

⁶²⁰ “La Veu de Catalunya”, 18-I-1913.

⁶²¹ J. BOFILL, *Política de castes. La qüestió de les Notaríes*, “La Veu de Catalunya”, 1-II-1913.

⁶²² “La Veu de Catalunya”, 12-II-1913. El text íntegre de l'informe, redactat el 15 de febrer, a “La Veu de Catalunya”, 19-II-1913.

⁶²³ “La Veu de Catalunya”, 13-II-1913.

⁶²⁴ POL, *Al Dia. Encara les notaríes*, “La Veu de Catalunya”, 16-II-1913.

“creuada contra el centralisme” i llençava una crida als catalans a participar en el míting. Deia el diari regionalista “Catalans! Refermem les glorioses campanyes que a favor del Dret nostre vàrem fer antany. El centralisme cerca portell per on ficar a casa nostra l’uniformitat xorca que tot ho desfigura. No ho hem de permetre!”. Pel que fa a la llengua, “La Veu” assegurava que “el nostre poble necessita notaris catalans que parlin la seva llengua i la compreguin.”⁶²⁵

En el míting parlaren, entre d’altres, Folguera i Duran, per la Unió Catalanista, Pere Coromines i Francesc Layret per la UFNR i Cambó i Verdaguer i Callís per la Lliga Regionalista. Cambó fou l’únic que es referí a la llengua catalana. Digué que ell no era un revolucionari i que, per norma general, no era partidari de la intransigència en política, però que en l’afer de les notaries “l’intransigència ha de ser la nostra norma de conducta”. Afegí que “en moltes coses se pot i a vegades se deu transigir, però en qüestions que afecten al dret civil i a la nostra llengua, la transigència equival a la traïció.”⁶²⁶ L’endemà, Pol qualificava el míting d’“explosió del sentiment catalanista” i insistia en la consigna llençada per Cambó:

“¡Amb el Dret i la Llengua no hi ha cap transacció!

¡Transigir fóra suicidarse!”⁶²⁷

En resposta a les protestes dels partits catalans, al final del mes de març se celebrà a Madrid un míting en defensa de la centralització de les notaries, organitzat per un grup de notaris madrilenys. Els participants en aquest acte rebutjaren les reivindicacions catalanes en matèria de legislació notarial i llençaren atacs contra Catalunya i el catalanisme. A més, se sentiren comentaris despectius envers la llengua catalana: un dels oradors, el catedràtic de la Universitat de Madrid Quintiliano Saldaña, digué que per a parlar la llengua catalana n’hi havia prou amb parlar malament la castellana. La premsa barcelonina criticà unànimement el contingut del míting. “La Veu” qualificà l’acte de “míting separatista” i demanà que s’apliqués la llei de jurisdiccions contra “els separatistes d’allí amb el mateix rigor que ho han fet en certes ocasions contra imaginaris delictes de lesa patria.”⁶²⁸

Malgrat les pressions dels partidaris de l’aplicació del decret, Romanones es negà a posar-lo en pràctica, entre altres coses perquè no volia enemistar-se amb els

⁶²⁵ *Pel Dret de Catalunya*, “La Veu de Catalunya”, 23-II-1913.

⁶²⁶ “La Veu de Catalunya”, 24-II-1913.

⁶²⁷ POL, *Al Dia. La força i l’explosió*, “La Veu de Catalunya”, 25-II-1913.

⁶²⁸ *Del míting separatista*, “La Veu de Catalunya”, 2-IV-1913. Sobre aquest míting, vegeu també l’editorial *Mentalitat centralista*, “La Veu de Catalunya”, 1-IV-1913, i X.X., *Els homes de lleis subversius*, “La Campana de Gràcia”, 5-IV-1916.

regionalistes. Cal recordar en aquest sentit que, igual com havia succeït amb Canalejas, Romanones estava enfrontat amb els sectors del partit liberal que encapçalaven, respectivament, Segismundo Moret i Manuel García Prieto, i per aquest motiu necessitava comptar amb la col·laboració de la Lliga. De fet, la intenció de Romanones era derogar el decret i accontentar així els regionalistes; si no el derogava era per deferència al seu autor, Antonio Barroso, que en aquest moment formava part del govern.⁶²⁹

Finalment, al començament del mes de juny es resolgué la qüestió. Al final de maig, a causa d'una crisi de govern, Barroso deixà el càrrec de ministre de Justícia. Poc després, el 4 de juny, Romanones publicava un reial decret que anul·lava el decret del 29 de juny de 1911 i restablia les oposicions notariales a les Audiències territorials. D'aquesta manera, es garantia que a Catalunya els notaris continuarien essent catalans o residents a Catalunya i que en els actes notariales es faria servir la llengua catalana.

“La Veu”, estranyament, no es féu ressò del decret del 4 de juny fins gairebé un mes després de la seva publicació. L'1 de juliol el diari regionalista felicitava Romanones per “la seva reparadora i ben orientada disposició” i qualificava aquesta de “gest de virilitat”; al mateix temps, assegurava que el motiu de la derogació del decret de 1911 “no és ni pot ser altre que'l desig de complaure Catalunya”.⁶³⁰ Dos dies després “La Veu” afirmava que el decret de Romanones significava “posar el cos notarial en mans de gent de la terra i sota la fiscalització immediata de l'opinió regional” i afegia: “Aquest article salva el Notariat català de la seva ruina.”⁶³¹

Uns programes de festa major en català

A banda de la campanya de les notaries, durant l'any 1913 “La Veu” es farà ressò d'altres incidents relacionats amb la llengua. A mitjan del mes de juny aquest diari informava que un encarregat de l'administració de Correus de Barcelona s'havia negat a admetre un paquet que duia a l'adreça la paraula “Lleida”, adduint que no sabia que existís cap ciutat amb aquest nom. El portador del paquet, un llibreter barceloní, posà els fets en coneixement de l'administrador general de Correus, i aquest li contestà que

⁶²⁹ *Cronicitat centralista. L'acte d'en Romanones*, “La Veu de Catalunya”, 1-VII-1913.

⁶³⁰ *Ibid.*

⁶³¹ *R.D. de 4 de juny darrer: la seva transcendència*, “La Veu de Catalunya”, 3-VII-1913.

mai no havia sentit a parlar d'una ciutat anomenada Lleida, que no tenia obligació de saber altra llengua que la castellana i que no el tornessin a amoïnar per tan poca cosa. Finalment, el llibreter hagué d'escriure, al costat de "Lleida" i entre parèntesi, la paraula "Lérida". Amb relació a aquest fet, "La Veu" declarà: "Es lamentable que certes persones no hagin entès encara que els catalans, a l'usar l'idioma català, no ho fan en menyspreu de cap altra, sinó perquè és el que'ls és més natural. I al cap d'avall, població catalana és Lleida i lo més lògic és que se l'anomeni aixís."⁶³²

Cinc mesos després es produïa un incident gairebé idèntic. Un funcionari de Correus de Barcelona es negà a acceptar una carta amb destinació a Lleida perquè l'adreça estava escrita en català. El funcionari digué al portador de la carta: "*Escriba usted en español. Ignoro que exista esta provincia.*"

Des de "La Veu", Pol qualificà l'incident de "vexació intolerable" i d'"insult a la llengua, a l'ànima d'un poble" i afirmà que els empleats de Correus havien d'acceptar les adreces escrites en català de la mateix manera com n'acceptaven d'escrites en altres llengües. "Cap empleat de Correus se negarà a certificar una carta dirigida a "London" o a "München". ¿Per què negarse a certificar-la per a Lleida?", es preguntava Pol. Els catalans, afegí, tenien el deure d'emprar el català a les adreces: "un català ha d'escriure "Lleida"; perquè a Catalunya aquesta ciutat, aquesta província, no té cap més nom. "Lérida" és tan foraster a Catalunya, com Londres a Anglaterra i Munic a Alemanya." Per altra part, en referència als drets del català, deia que la llengua catalana "té gerarquia a Espanya; és tan espanyola com la castellana. Si li neguen aquesta qualitat, que no s'espantin mai de la conseqüència lògica. La llengua és el poble; el poble és la llengua." Finalment, Pol s'adreçava en "patriòtica advertència" a l'administrador de Correus de Barcelona perquè fes entendre als seus subordinats "que han de respectar al poble on viuen i honrar-lo si volen ésser respectats i honorats."⁶³³

Al marge d'aquests incidents, que, tot i que resulten significatius del castellanisme que pervivia en els medis funcionaris, tingueren un ressò escàs, al final del mes d'agost 1913 es produí un altre episodi d'oposició a l'ús públic del català que provocà, aquest sí, una àmplia resposta des de les files del regionalisme i del catalanisme en general. Es tracta de la polèmica per la multa imposada per l'alcalde de Vilafranca del Penedès, Silvestre Mata, a un veí d'aquesta població, Joan Olivella, per haver publicat i repartit uns programes de la festa major en català. Amb la publicació

⁶³² *Menyspreu a la nostra llengua*, "La Veu de Catalunya", 15-VI-1913.

⁶³³ POL, *Al Dia. Catalanofobia*, "La Veu de Catalunya", 26-XI-1913.

d'aquests programes Olivella volia fer sentir la seva protesta perquè aquell any, trencant la tradició dels anys anteriors, els programes oficials de la festa major de Vilafranca s'havien fet en castellà.

Mata justificà la multa pel fet que, en contra del que establí la llei d'impreses, Olivella no li havia presentat els exemplars abans de publicar-los. Els regionalistes, però, consideraren l'acció de l'alcalde tenia una intenció política. Tan bon punt es conegué la notícia, "La Veu" mostrà la seva indignació per un fet que qualificà d'"alcaldada" i expressà la seva confiança que el governador civil de Barcelona, José Francos Rodríguez, desautoritzaria l'actuació de Mata.⁶³⁴ Els dies posteriors "La Veu" oferí un seguiment puntual i exhaustiu de la polèmica. El diari regionalista recordà que Mata no tenia potestat per a emprendre cap acció legal contra l'editor dels programes, perquè aquests havien estat publicats fora de Vilafranca –al Vendrell, concretament.⁶³⁵ Així mateix, "La Veu" afirmava que en aquell moment "la cultura catalana i la llengua que n'és l'expressió, marxen a brida abatuda cap a un avenir gloriosíssim, penyora d'inmortalitat", i que contra l'expansió de "la gloriosa llengua catalana" res no hi podria fer l'actuació d'un "trist alcalde".⁶³⁶

Els dies següents aparegueren a les pàgines de "La Veu" nombrosos missatges de protesta d'entitats i publicacions catalanistes, adreçats en la seva majoria al president del govern, al ministre de Governació i al governador civil Francos. Un grup de socis barcelonins de la Lliga Regionalista enviaren una comunicació al governador civil, protestant pel que consideraven un atemptat "*al respeto y dignidad debidas a todas las lenguas españolas*". Semblantment feren els regionalistes d'altres poblacions catalanes com Falset, Gràcia, Manresa, Mataró, Reus, Sabadell, Sarrià, Tarragona, etc.⁶³⁷

Francos, per la seva part, en una conversa amb els periodistes que cobrien la informació al Govern Civil, declarà que l'alcalde de Vilafranca s'havia limitat a fer complir la llei i que l'edició dels programes en català responia a una voluntat subversiva; la prova, digué, era que a l'encapçalament dels programes hi havia la frase de Dant "Vergonya eterna als que, menyspreuant el seu idioma, alaben el dels altres." Així mateix, afegí que la publicació dels programes havia estat precedida d'una campanya de la premsa catalanista de Vilafranca contra Castella i els castellans.

⁶³⁴ "La Veu de Catalunya", 28-VIII-1913.

⁶³⁵ *Després de l'alcaldada contra la llengua catalana*, "La Veu de Catalunya", 29-VIII-1913.

⁶³⁶ *La gloriosa llengua catalana*, "La Veu de Catalunya", 30-VIII-1913.

⁶³⁷ "La Veu de Catalunya" (30-VIII-1913, 31-VIII-1913, 1-IX-1913, 2-IX-1913 i 4-IX-1913).

En la mateixa conversa, Francos assegurà que no valia la pena de parlar de l'incident de Vilafranca, perquè era un fet irrellevant que no preocupava la majoria dels catalans. Segons que reporta "La Veu", un dels presents, probablement un funcionari del Govern Civil, digué que hi havia molts catalans que donaven més importància "a una bona estocada d'un matador que a les qüestions de llengua"; en sentir aquest comentari alguns dels periodistes presents, pertanyents a diaris castellanistes, assentiren amb entusiasme.⁶³⁸

L'endemà "La Veu" carregava contra aquests periodistes, afirmant que no els feia res que s'ataqués la llengua catalana, però que "si se'ls ataqués la llengua castellana –única que són capaços de parlar- ja fora altra cosa." Afegia el diari regionalista: "El castellà és sagrat. I aixís com ahir reconegueren que tenia més importància que lo de Vilafranca una estocada del Gallo, tractant-se de quelcom que podés considerar-se com a menyspreu del castellà, ja'ls entraria el dubte. Encara que entre l'art del Gallo i l'idioma de Cevantes, potser optarien pel primer: l'entenen millor."

Així mateix, "La Veu" retreia al governador civil que intentés "dissimular l'alcaldata" aludint a una suposada campanya anticastellana. Segons "La Veu", aquesta campanya existia únicament en la imaginació del governador civil: "Pot ben creure el senyor Francos Rodríguez que si aquí hi hagués prevenció contra els homes vinguts d'altres indrets d'Espanya no hi tindrien la vida els tres periodistes que ahir posaven el Gallo per damunt de l'idioma català, tan respectuós, tan noble, tan gloriós al menys com el castellà. ¿Què s'han cregut?".⁶³⁹

El dia següent el governador declarà a la premsa que era un admirador fervent de la llengua catalana i que mai no havia parlat amb menyspreu d'aquesta llengua, i insistí que l'acte de l'alcalde Mata no anava contra el català sinó contra la infracció de la llei d'impresca per part dels editors dels programes.⁶⁴⁰

L'endemà el corresponsal de "La Veu" preguntà al governador civil si, havent-se editat els programes al Vendrell, Mata podia imposar una multa a l'editor. "Es clar que sí", respongué el governador. El periodista replicà: "Doncs miri, contra lo que opina vostè eminents juriconsults que han sigut consultats sobre aquest afer diuen que nó." El governador reconegué aleshores que l'alcalde de Vilafranca havia obrat amb una certa

⁶³⁸ "La Veu de Catalunya" 1-IX-1913.

⁶³⁹ *Què s'han cregut?*, "La Veu de Catalunya", 1-IX-1913.

⁶⁴⁰ "La Veu de Catalunya", 2-IX-1913. Aquest mateix dia –afegeix "La Veu"- el cap de la policia governativa, Millán Astray, comentant la polèmica de Vilafranca amb els periodistes que es trobaven al Govern Civil, digué el següent: "*Pero tenemos suerte, señores, de que la meseta castellana aún lo domina todo*".

lleugeresa, però tornà a dir que la multa no estava motivada per l'ús del català en els programes.⁶⁴¹

El dia següent el president accidental de la Lliga Regionalista, Francesc Cambó, enviava al governador civil un missatge de protesta on es deia que la “perturbadora disposició” de Mata era la mostra d’un esperit “mesquí i contrari a la naturalesa” que no podia “trobar ambient en les serenes regions del Govern i direcció de l’Estat, que per ésser les de la llei tenen d’encarnar l’ordre i el modo i manera d’ésser de les coses de la naturalesa.” En el mateix missatge Cambó expressava la seva confiança que el governador civil invalidaria la multa imposada a Olivella.⁶⁴²

Finalment, el dia 3 de setembre Francos es reuní al Govern Civil amb l’alcalde de Vilafranca i el comminà a retirar la multa. Al mateix temps que celebrava aquest fet, “La Veu” afirmava que els catalans reaccionarien amb una protesta massiva davant qualsevol altre atac “contra coses que són per a nosaltres sagrades per constituir part integrant de la personalitat de Catalunya.”⁶⁴³

En el debat que tingué lloc dies després a l’Ajuntament de Vilafranca, l’alcalde Mata explicà que si l’Ajuntament publicà els programes en castellà no fou per animadversió a la llengua catalana, sinó perquè les persones que els havien de redactar no coneixien prou bé aquesta llengua. En contra del que havia declarat en iniciar-se la polèmica, digué que el motiu de la multa era que els programes duïen un encapçalament –es referia a la sentència de Dant- que constituïa una ofensa a les autoritats municipals i governatives.⁶⁴⁴

Els dies posteriors, sembla que el governador Francos intentà reconciliar-se amb l’opinió catalanista. A mitjan setembre, en el curs d’un homenatge al comediògraf Josep Maria Arnau celebrat a Arenys de Mar, Francos pronuncià un discurs ple de referències elogioses a la llengua catalana. Digué que a Espanya ningú no sentia antipatia pel català i afegí que l’existència de la llengua catalana era un motiu d’orgull per a tots els espanyols, perquè els permetia disposar de dues literatures. Així mateix, defensà el valor de la llengua com a vehicle dels sentiments dels homes i dels pobles, i reclamà que Josep Maria Arnau fos considerat no només una glòria de Catalunya sinó també una glòria d’Espanya.⁶⁴⁵

⁶⁴¹ “La Veu de Catalunya”, 3-IX-1913.

⁶⁴² “La Veu de Catalunya”, 4-IX-1913.

⁶⁴³ ¿*Epíleg?*, “La Veu de Catalunya”, 4-IX-1913.

⁶⁴⁴ “La Veu de Catalunya”, 10-IX-1913.

⁶⁴⁵ “La Veu de Catalunya”, 17-IX-1913.

Per tancar la crònica de l'activisme lingüístic de la Lliga Regionalista durant el període 1907-1914, volem reportar les paraules que pronuncià Francesc Cambó el 29 de setembre de 1913 a la diada regionalista de Cornudella, en plena campanya de la Mancomunitat. Cambó explicà que després de la dissolució de la Solidarita Catalana, els regionalistes es plantejaren la necessitat d'unir de nou tots els partits catalans, de crear una nova Solidaritat entorn d'“una afirmació conjunta, un programa amb el qual tots hi tinguéssim d'estar conformes”. A l'hora d'establir aquest nou objectiu comú, digué, es podria haver optat per “la vindicació de la llengua catalana, l'amor a la nostra llengua”, perquè la defensa de la llengua era, segons Cambó, “un dels punts de reivindicació que més agermana i uneix a tots els catalans.”

Tanmateix, continuà el dirigent regionalista, la llengua catalana no necessitava ésser vindicada, perquè no es trobava en perill a Catalunya; per aquest motiu, explicà, es descartà la llengua com a element aglutinador de l'acció unitària del catalanisme. En paraules de Cambó: “deixàrem de fer cap afirmació referent a l'idioma, perquè l'idioma català, la llengua catalana, està definitivament salvat a Catalunya”.⁶⁴⁶ Descartada la llengua, afegí Cambó, la nova Solidaritat s'estructurà al voltant d'una altra causa unitària: l'assoliment de la Mancomunitat.

Creiem que el testimoni de Cambó és representatiu d'un estat d'opinió dominant entre els regionalistes i entre tots els catalanistes sobre la salut i el futur de la llengua catalana. Cambó expressa la seva convicció que la llengua catalana està “salvada”, és a dir, que, malgrat la presència creixent del castellà als àmbits públics i oficials i l'arribada a Catalunya de nous contingents de població castellanoparlant, el català no es troba en perill de desaparèixer. Els regionalistes, com la resta de catalanistes, creien que la llengua catalana tenia el futur assegurat com a llengua familiar, perquè els catalans mai no deixarien de parlar-la i continuarien transmetent-la als seus fills. El que els preocupava, el que desitjaven i el que reivindicaven era que el català es convertís en llengua oficial a Catalunya. Per què? En primer lloc, perquè volien que els catalans que no entenien el castellà o no podien expressar-se correctament en aquesta llengua no es trobessin amb dificultats en àmbits com l'escola o l'administració de justícia. En segon lloc, i aquesta era potser la raó més important, perquè veien l'exclusió del català de certs àmbits públics com un senyal de la dominació política dels partits castellanistes sobre Catalunya.

⁶⁴⁶ “La Veu de Catalunya”, 1-X-1913.

Tanmateix, durant els primers quinze anys del segle XX la Lliga mai no es plantejà de forma seriosa l'obtenció de l'oficialitat del català; es dedicà únicament a defensar les posicions de què gaudia el català als àmbits públics –a la predicació religiosa i als actes notariais, per exemple- i, d'altra banda, a promoure l'accés d'aquesta llengua a nous espais de la vida oficial, com ara les administracions municipal i provincial. Al final de l'any 1915, però, arran d'unes declaracions pronunciades al Senat contra l'ús públic del català, els regionalistes emprengueren per primera vegada una veritable ofensiva parlamentària per tal d'obtenir del govern la declaració d'oficialitat de la llengua catalana.

5. La campanya de l'oficialitat del català (1914-1916)

Trajectòria general de la Lliga Regionalista

Les eleccions legislatives del 8 de març de 1914 representaren una nova victòria per a la Lliga. A la ciutat de Barcelona els regionalistes s'imposaren per més de 4.000 vots de diferència a la coalició formada pel Partit Republicà Radical i la Unió Federal Nacionalista Republicana. En el conjunt de Catalunya, la Lliga obtingué 12 diputats, convertint-se així en la primera força del país; en segon lloc se situaren la coalició republicana i el Partit Liberal, amb 8 diputats cadascun.

Passades les eleccions, els dirigents de la UFNR intentaren convertir l'entesa amb els radicals en una coalició estable. Això provocà l'enfrontament entre la direcció de la UFNR i el sector més nacionalista del partit. El juny de 1914 aquest sector s'organitzava en una nova formació, Esquerra Catalanista, encapçalada per Antoni Rovira i Virgili; mancada d'una estratègia pròpia i d'un suport social significatiu, el gener de 1915 el nou partit acabà ingressant a la Unió Catalanista que dirigia en aquell moment Domènec Martí i Julià. La divisió de l'esquerra nacionalista, en fi, deixà la Lliga sense rivals en el camp catalanista.

En aquest moment, a més, la Lliga comptava amb un nou instrument per a estendre la seva hegemonia: la Mancomunitat de Catalunya. Els preparatius per a la constitució de la Mancomunitat s'havien accelerat des del començament de 1914, després de la concessió del decret de mancomunitats per part del govern. Durant els mesos de gener i febrer de 1914 es discutí i s'aprovà, amb el suport de tots els partits catalans, els radicals inclosos, l'Estatut Interior de la Mancomunitat. Segons aquest Estatut, la Mancomunitat estaria formada per dos òrgans fonamentals: una Assemblea

dels 96 diputats provincials catalans (36 de la província de Barcelona i 20 de les altres tres províncies catalanes) que es renovaria en un cinquanta per cent cada dos anys per sufragi universal, i un Consell Permanent, format pel president i per vuit consellers, dos per cada província.

El 26 de març l'Estatut Interior fou aprovat pel govern d'Eduardo Dato, i el 6 d'abril es constituí formalment la Mancomunitat. Enric Prat de la Riba fou escollit president amb 80 vots a favor i 6 en blanc, 4 dels quals corresponien als diputats radicals. En el seu discurs inaugural Prat explicà que amb la Mancomunitat es tancava, dos-cents anys després, el període de manca d'autogovern iniciat el 1714. En endavant, afirmà Prat, "Catalunya tindrà una institució que la representarà tota sencera, que donarà forma corporal a la seva unitat, que donarà una organització jurídica a la seva personalitat."

Prat assenyalà també el principal problema amb què es trobava la Mancomunitat: la manca de delegacions de serveis estatals. L'Estat, es queixava Prat, no havia dotat la Mancomunitat de "funcions d'autonomia". I afegia: "I sense delegacions, la Mancomunitat, que com a personalitat és tot, com a poder no és res; és el paper i el segell de què parlava un il·lustre amic que m'escolta: és la capsa buida, és el vas que espera el contingut."⁶⁴⁷

Finalment, Prat enumerà quines havien de ser les línies d'actuació generals de la Mancomunitat. Esmentà, en aquest ordre, l'expansió social del català; la difusió internacional de la producció científica catalana; la creació d'un sistema econòmic català autònom, no subordinat a forces econòmiques estrangeres; el foment de l'educació i la instrucció, i el desenvolupament de les obres públiques amb l'objectiu que "no hi hagi ni un sol Ajuntament de Catalunya que deixi de tenir, a part dels serveis de la policia, la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon i la seva carretera."⁶⁴⁸

Al llarg dels seus deu anys d'existència, la Mancomunitat no rebé cap delegació de serveis de l'Estat; únicament aconseguí que li fossin traspassades a partir de 1920 la major part de les competències de les diputacions provincials. Tampoc no comptà amb una hisenda pròpia, doncs l'Estat es negà a concedir-li la gestió dels impostos directes, i s'hagué de finançar a partir l'emissió d'emprèstits, els donatius de les diputacions equivalents al cost dels serveis traspassats, un percentatge sobre les quotes dels

⁶⁴⁷ E. PRAT DE LA RIBA, *Missatge en la presa de possessió de la presidència de la Mancomunitat de Catalunya el 6 d'abril de 1914*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *Obra completa. Enric Prat de la Riba*, vol. 3, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001, p. 762.

⁶⁴⁸ *Ibid.*

impostos directes i una part de l'impost de consums que pagaven els municipis. Amb tot, la Mancomunitat realitzà una obra de govern remarcable, sobretot en el terreny de les obres públiques i comunicacions (carreteres secundàries, camins veïnals i xarxa de telèfons) i en el de l'educació i la cultura.

La Mancomunitat creà un gran nombre d'organismes culturals, com la Comissió d'Educació General, encarregada de l'educació popular, l'Oficina d'Estudis Jurídics, el Servei de Conservació i Catalogació de Monuments o la xarxa de Biblioteques Populars, i fundà també diverses escoles professionals i tècniques, com l'Escola de Bibliotecàries, la d'Infermeres, la d'Alts Estudis Comercials, les Escoles locals d'Indústries o l'Escola Professional per a la Dona. Així mateix, el 1920 heretà la xarxa d'escoles i centres de recerca creats o sostinguts des de 1907 per la Diputació de Barcelona, entre els quals destaquen l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya, el Consell de Pedagogia, l'Escola de Funcionaris d'Administració Local, l'Escola Superior de Bells Oficis, l'Escola d'Agricultura, la Universitat Industrial i l'Escola del Treball.⁶⁴⁹

Quatre mesos després de la constitució de la Mancomunitat esclatava la Primera Guerra Mundial. Com és sabut, la conjuntura bèl·lica fou un període de gran prosperitat per a l'economia catalana, i sobretot per al sector industrial. Gràcies a la reducció sobtada de la competència estrangera i a l'augment de la demanda exterior, les indústries catalanes –especialment les elèctriques, químiques i metal·lúrgiques– pogueren augmentar extraordinàriament la producció i les exportacions.

Per tal d'aprofitar al màxim les oportunitats econòmiques que oferia la guerra, durant el segon semestre de 1914 els partits polítics i les corporacions econòmiques catalanes elaboraren un pla per a afavorir les exportacions. Entre altres mesures, el pla demanava al govern l'exempció d'impostos per a la importació de primeres matèries i la concessió de crèdits a llarg termini per a les empreses exportadores. La petició més destacada, però, era la creació al port de Barcelona d'una zona franca, és a dir, d'un espai per a la introducció de mercaderies lliures d'impostos i per a la seva posterior transformació i reexportació. Amb aquesta mesura es pretenia atreure el tràfic marítim cap a Barcelona i reduir d'aquesta manera el cost dels nolis, que eren molt cars a causa del dèficit exportador del port de Barcelona. El gener de 1915 els diputats regionalistes

⁶⁴⁹ Una relació completa dels centres culturals i docents de la Mancomunitat, a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Proa, Barcelona, 1996, ps. 475-478.

presentaren les reivindicacions al Congrés. A mitjan del mes de febrer, però, Dato decidí tancar les Corts, i el pla de reformes econòmiques quedà pendent d'aprovació.

En aquest context tingueren lloc, el 14 de març de 1915, les eleccions a diputats provincials. Els regionalistes s'imposaren novament a la ciutat de Barcelona, on es beneficiaren d'un descens espectacular de la participació electoral (15.000 votants menys que el 1911). En canvi, l'abstenció provocà l'enfonsament de les esquerres, tant dels radicals com de la UFNR. En el conjunt de Catalunya la Lliga fou el partit amb més candidats elegits -10 regionalistes i 4 tradicionalistes que havien rebut el suport de la Lliga- i pogué mantenir el seu domini a les diputacions de Barcelona i Girona.

Poc després de les eleccions es repregué la campanya de les lleis econòmiques. El 4 de juliol se celebrava l'àpat del Tibidabo, en desgreuge als diputats catalans que a causa del tancament de les Corts no havien pogut obtenir la concessió de les reformes econòmiques. Encapçalat per la Lliga, l'acte significà la ruptura entre els regionalistes i Dato.

Fou en aquest moment quan el maurisme plantejà a la Lliga la possibilitat d'una aliança per a conquerir el govern de l'estat. Des de 1909 el maurisme estava allunyat del poder i s'havia constituït com un grup a part dins el partit conservador. Ara, al començament d'agost de 1915, Gabriel Maura Gamazo, fill d'Antoni Maura, animava els regionalistes a estendre el seu missatge a tota Espanya i a intervenir directament en el govern. Els regionalistes, però, s'oposaren a aquesta aliança, perquè veien en el maurisme un moviment encara fràgil, sense força ni talent suficients per a assumir amb garanties d'èxit la reforma econòmica i administrativa de l'estat. Per això, la Lliga s'estimà més esperar el desvetllament de moviments autonomistes en altres llocs d'Espanya. Com ha assenyalat Isidre Molas: "Encara es creia en la política com a pressió a Espanya i com a gestió a Catalunya; encara no es pensava en la gestió directa a Espanya."⁶⁵⁰

La campanya econòmica arribà al seu punt àlgid al començament del mes d'octubre. El 4 d'octubre tenia lloc al Saló del Consell de Cent una assemblea amb representants de totes les forces polítiques catalanes -a excepció dels conservadors datistes- per a condemnar la passivitat del govern i exigir l'aplicació de reformes econòmiques i l'obertura de les Corts. La reunió obtingué un suport massiu: s'hi adheriren 843 ajuntaments catalans i 543 corporacions de Barcelona i 235 de la resta de

⁶⁵⁰ I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, I, Edicions 62, Barcelona, 1973 (2ª ed.), p. 104.

Catalunya,⁶⁵¹ i comptà amb la presència, entre altres corporacions, de diverses entitats obreres que donaven suport a les demandes de la burgesia catalana.

Tornant a la dinàmica electoral, el 14 de novembre de 1915 la Lliga obtingué una victòria històrica a les eleccions municipals a la ciutat de Barcelona. Per primer cop fou la força més votada i, amb el suport de dinàstics i jaumins, pogué fer-se amb el govern de la ciutat, que des del 1903 estava a mans dels radicals.⁶⁵² D'aquesta manera, els regionalistes passaven a controlar tres plataformes de poder fonamentals: la Diputació de Barcelona, la Mancomunitat i l'Ajuntament de Barcelona.

Pocs dies després d'aquestes eleccions queia el govern Dato i era substituït per un executiu liberal encapçalat per Romanones. El nou ministre de Governació, Santiago Alba, era conegut pel seu antiregionalisme i havia destacat en els darrers mesos per les seves declaracions contra les zones franques. Amb tot, les societats econòmiques barcelonines prosseguiren amb les seves demandes, encara que en un to més possibilista. Així, se substituï la petició d'un port franc per la d'un dipòsit franc, que a diferència del primer no tenia capacitat per a la transformació de mercaderies. El govern troba acceptable aquesta petició i el 18 de març aprovà la creació d'un dipòsit franc.

La Lliga, però, considerà que el dipòsit era una concessió insuficient; es tractava, cal especificar-ho, d'un dipòsit comercial, és a dir, que havia de ser gestionat per empreses privades, i no, com desitjaven els regionalistes, per un consorci amb participació de l'Ajuntament i de les entitats econòmiques. Els homes de la Lliga proposaren aleshores a les corporacions catalanes i a la comissió municipal que s'ocupava de la petició del port que trenquessin les relacions amb el govern. Tant les corporacions com la comissió, però, acceptaren la concessió del dipòsit i continuaren les negociacions amb el govern, amb l'objectiu d'aconseguir que el dipòsit fos regit per un consorci.⁶⁵³

En aquest mateix moment el govern Romanones estava preparant la seva estratègia per a les eleccions generals del 9 d'abril. Santiago Alba, ministre de Governació, dissenyà un pla amb el qual esperava anul·lar la Lliga. Oferí el suport del govern a tots els candidats que s'oposessin als regionalistes, encara que fossin

⁶⁵¹ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 81.

⁶⁵² A. BALCELLS, "Vida i institucions polítiques", a J. Sobrequés (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 7, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1995, p. 278.

⁶⁵³ Finalment, l'octubre de 1916 el govern autoritzaria la constitució d'un consorci per a la gestió del dipòsit franc. Un resum del procés de creació del dipòsit franc, a A. COLOMINES, *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, ps. 270-278. També a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 80-82.

lerrouxistes, nacionalistes de la UFNR o conservadors. Davant l'entesa entre el govern i els rivals del regionalisme, coneguda com el "pacte de la Castellana", la Lliga respongué amb un programa que combinava autonomisme i intervencionisme. D'una banda, els regionalistes decidiren sol·licitar al govern l'autonomia política de Catalunya; de l'altra, intentaren establir contactes amb altres forces regionalistes amb l'objectiu d'intervenir en el govern de l'Estat. El moment semblava propici per a l'exportació del model regionalista: a Catalunya, la Lliga havia consolidat el seu domini, gràcies sobretot a la creació de la Mancomunitat; arreu d'Espanya, els moviments regionalistes cobraven una força creixent; a Europa, finalment, la guerra havia propiciat la crisi dels imperis i l'eclosió dels moviments independentistes i autonomistes.

En vigílies de les eleccions la Lliga presentà la seva nova orientació en el manifest "Per Catalunya i l'Espanya Gran", que s'edità també en castellà per difondre'l per Espanya. El manifest feia una crida a la col·laboració entre tots "els pobles peninsulars governats des de Madrid" i a l'articulació de "les forces nacionals que resten en el clos de l'Estat espanyol", per tal d'assolir la reforma d'Espanya a la llum d'un nou ideal col·lectiu: l'iberisme. Es tractava d'impulsar una nova constitució política d'Espanya, de passar de "la unitat per uniformitat" a "la unitat per federació", de treballar, en fi, per la realització de "l'Espanya gran". El missatge advertia de la inutilitat de la política emprada tradicionalment per l'Estat espanyol amb relació a Catalunya: "No es facin a Madrid il·lusions; la qüestió de Catalunya no es resoldrà amb violències, ni amb Kulturkampf, ni amb traïcions d'antics patriotes, ni amb habilitats polítiques de governants mestres a guanyar eleccions empresonant electors contraris i distribuïnt amb violació de totes les lleis els favors i les amenaces."⁶⁵⁴ La solució que proposaven els regionalistes era una altra: "L'única solució és una franca i completa autonomia. Establir-la, anar a la consagració definitiva de la llibertat de tots els pobles peninsulars, és començar l'Espanya gran. Seguir el camí emprès és treballar per una Espanya més dèbil, més dividida, més disminuïda cada dia."⁶⁵⁵

Les eleccions generals del 9 d'abril suposaren un nou triomf per a la Lliga i el fracàs, doncs, del front antiregionalista organitzat per Santiago Alba. Els regionalistes obtingueren 13 diputats, 5 dels quals a la ciutat de Barcelona. La coalició entre els radicals i la UFNR patí una derrota estrepitosa. Foren escollits només 2 diputats radicals

⁶⁵⁴ *Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *op. cit.*, p. 819.

⁶⁵⁵ *Ibid.*

i 1 de la UFNR. Contribuí al daltabaix de la UFNR la presència en aquests comicis d'una nova formació esquerrana, el Bloc Republicà Autonomista (BRA), creada l'abril de 1915 per un grup de membres de la UFNR descontents amb l'orientació moderada que havia pres aquest partit des de 1914. Per a la UFNR, la derrota representà la ruptura de l'aliança amb els radicals i la pràctica desaparició del partit, després que Pere Coromines i Jaume Carner, els seus dos principals dirigents, decidissin abandonar la política.

Després de les eleccions, la Lliga semblà llençar-se obertament a la reforma de l'Estat. Al començament de juny de 1916, en el curs del debat de contestació al missatge de la Corona, els regionalistes presentaren el seu programa autonomista al Congrés. Tanmateix, el president del govern, Romanones, es mostrà des del primer moment contrari a discutir la qüestió de l'autonomia, i les demandes dels regionalistes foren rebutjades per la majoria liberal.

Al mateix temps els regionalistes intensificaren la propaganda arreu d'Espanya, convençuts que es trobaven davant una ocasió única per a aixecar els moviments regionalistes contra els partits dinàstics. El 10 de juny, en ple debat de l'autonomia, Cambó escrivia des de Madrid a Duran i Ventosa: "Estem en un moment decisiu i hem de dur una campanya vivíssima. Convé, especialment, fer una gran campanya de lletra impresa per tota Espanya [...] ens convé inundar Galicia, Asturies, Navarra, les Vascongades, Valencia y Mallorca."⁶⁵⁶ La campanya que anunciava Cambó es concretà en els diversos viatges que realitzaren els regionalistes, a partir del mes d'octubre, per Galícia i el País Basc, en un intent de posar els fonaments d'una organització regionalista d'abast peninsular. El mes de gener de 1917 Cambó i un grup de diputats regionalistes viatjaren a Bilbao, convidats pels nacionalistes bascos. L'abril Cambó visità Sant Sebastià. El mes de maig un grup de valencianistes i un altre de basquistes participaren en un aplec organitzat per la Lliga a Poblet. També s'establiren relacions amb regionalistes aragonesos i gallecs. La Lliga es consolidava així com la directora del nou moviment regeneracionista que semblava configurar-se arreu de l'Estat.

Per altra part, després de l'obertura de les Corts el setembre de 1916 els parlamentaris regionalistes es dedicaren a combatre el projecte de llei de beneficis extraordinaris presentat pel nou ministre d'Hisenda Santiago Alba. Aquesta llei gravava amb fortes càrregues fiscals els beneficis obtinguts durant la guerra per les societats

⁶⁵⁶ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 10-VI-1916 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas – Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

econòmiques i els particulars; afectava directament, doncs, els industrials catalans. Fins a la caiguda del govern Romanones, l'abril de 1917, els regionalistes obstruïren sistemàticament totes les reformes econòmiques presentades per Alba, i aconseguiren finalment que no fos aprovat el pressupost per a 1917.

Els regionalistes tornaren a imposar-se a les eleccions provincials de març de 1917. Obtingueren 11 diputats a Barcelona i 6 a Girona i aconseguiren entrar per primera vegada, amb 2 diputats, a la Diputació de Tarragona; a la Diputació de Lleida, on comptaven amb els liberals com a aliats objectius, continuaren sense aconseguir representació. Els comicis provincials representaren també la derrota del BRA. Aquesta formació, que després de la desaparició de la UFNR s'havia convertit en l'única força d'esquerra catalanista, aconseguí només un diputat a Barcelona i dos a Tarragona. El fracàs del BRA donà pas, al final del mes d'abril, a la constitució d'una nova formació, el Partit Republicà Català. El nou partit, que naixia amb l'objectiu de reagrupar un republicanisme català afeblit per les desfetes electorals i clivellat per personalismes i localismes, s'estructurà entorn de dos nuclis bàsics: el BRA i la Joventut Republicana de Lleida, i els seus dirigents principals foren Francesc Layret i Marcel·lí Domingo.

La victòria dels regionalistes a les eleccions provincials possibilità la reelecció de Prat de la Riba com a president de la Mancomunitat. Seria la seva darrera presidència, perquè havia recaigut en la malaltia de Basedow que patia des del 1902 i moriria el mes d'agost de 1917. Des de Sitges, on es trobava convalescent, Prat envià el mes de maig un missatge a l'Assemblea de la Mancomunitat on anunciava que la fi de la guerra europea donaria pas una nova Europa, una Europa respectuosa amb la "llibertat" i amb l'"autonomia de les nacionalitats." El nou context europeu, explicava Prat, havia de permetre l'ampliació de les funcions de la Mancomunitat: "Entrem ara en el segon moment de la vida de la Mancomunitat, en el període de la seva consagració definitiva. Som a l'hora de resoldre el problema del seu contingut, de les seves atribucions. No hem fet la Mancomunitat per a tenir una Diputació més gran ni per a donar a l'ànima catalana un petit cos d'administració subordinada, secundària: una província. [...] tots volem per a Catalunya un cos d'Estat, tots sentim que la dignitat de la voluntat popular catalana exigeix imperiosament, més o menys accentuades o atenuades, formes d'Estat."⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ E. PRAT DE LA RIBA, *Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya. Missatge amb motiu de la reelecció com a president de la Mancomunitat*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds), *op. cit.*, p. 856.

El 20 d'abril es produí la caiguda del govern Romanones i l'accés al poder d'un nou executiu liberal presidit per Manuel García Prieto. Fou en aquest moment quan el règim de la Restauració hagué de fer front a la crisi més greu de la seva història, una crisi que comportà un conat de revolució social i que tingué com a resultat la destrucció del bipartidisme dinàstic vigent des de 1875.

La protesta per les declaracions de Royo Villanova

Abans d'analitzar la polèmica que s'inicià el novembre de 1915 entorn de l'ús oficial del català, convé veure quina era la presència d'aquesta llengua a la Diputació de Barcelona i a la Mancomunitat.

Pel que fa a la Diputació de Barcelona, després de gairebé nou anys de govern regionalista el català s'havia convertit en la llengua dominant a les sessions, els acords del ple provincial i els documents interns. Amb tot, el castellà conservava encara una presència notable a l'administració provincial; les actes de les sessions i el butlletí oficial de la Diputació, per exemple, es redactaven únicament en castellà.⁶⁵⁸

El català era també la llengua emprada habitualment a les escoles tècniques de la Diputació. L'Escola Superior d'Agricultura fou la primera en adoptar el català com a llengua oficial, el 1910.⁶⁵⁹ La catalanització general de les escoles provincials, però, no es produí fins el 1913, després que l'Escola del Treball assumís el català com a llengua escolar. Segons que explica Alexandre Galí, l'exemple de l'Escola del Treball es va estendre “de la manera més natural del món, sense el més petit forceig. Des d'aleshores el català va ésser la llengua vehicular a totes les escoles de la Diputació i de la Mancomunitat i, si no de seguida, també ho va ésser ben aviat a totes les escoles que no eren de l'Estat.”⁶⁶⁰

Per la seva part, el Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació, creat el 1913, utilitzà en totes les seves activitats la llengua catalana. Les actes de les sessions, els expedients i les publicacions d'aquest organisme es feren en català. Així mateix, el

⁶⁵⁸ Per al regionalista Lluís Nicolau d'Olwer, la presència del castellà a la Diputació es devia a tres factors principals: el pes de la rutina, la influència dels diputats dinàstics i la forta vinculació de la Diputació amb el Govern Civil (L. NICOLAU D'OLWER, *L'ús del català a les corporacions populars de Barcelona*, “Revista de Nostra Parla”, juliol-agost 1918, 4, ps. 76-78).

⁶⁵⁹ M. FOLGUERA I DURAN, *Una flama de la meua vida (memòries)*, Nova Biblioteca Sabadellenca, Sabadell, 1996, ps. 192-193.

⁶⁶⁰ A. GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, llibre IV (segona part), Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, p. 181.

català fou la llengua habitual a les escoles primàries creades pel Consell⁶⁶¹ i a la resta d'activitats docents d'aquest organisme, com ara l'Escola d'Estiu per a mestres, els cursos Montessori i els Cursos Monogràfics i d'Intercanvi.⁶⁶²

A diferència del que succeí a la Diputació, a la Mancomunitat s'imposà des del primer moment l'ús universal i gairebé exclusiu del català. Seguint la consigna de Prat de la Riba, qui en el seu discurs inaugural com a president de la Mancomunitat havia declarat: “Volem per la nostra llengua plenitud d'imperi sobre tota la vida nostra”⁶⁶³, els regionalistes implantaren el català a les sessions del Consell Permanent i de l'Assemblea, les actes de les sessions, la documentació interna, la correspondència, els anuncis, les publicacions i la retolació dels serveis administratius i dels centres docents.

Cal destacar, pel seu valor simbòlic, l'ús del català a tota la documentació relativa a l'emprèstit emès per la Mancomunitat el maig de 1915 (títols de deute públic, formularis, circulars, anuncis a la premsa, fullets explicatius, etc.). Per a Lluís Nicolau d'Olwer, l'emprèstit en català fou una fita en la transformació del català en llengua de l'oficialitat. En un article de 1917, Nicolau d'Olwer afirmava que “en l'història de la nostra llengua més representarà la data de 1914 [sic] perquè en ella fou emès l'emprèstit de la Mancomunitat, que no per les obres literàries -sigui quin sigui llur mèrit intrínsec- que en aquell mateix any es publiquessin. Un 'títol' de l'emprèstit, redactat en català, té per mi una transcendència històrica tan gran com el pergamí més antic que, deseiixint-se de la llengua llatina, fou redactat en la nostra materna, allà en els segles XIè o XIIè.”⁶⁶⁴

⁶⁶¹ El 1919, per exemple, el Consell de Pedagogia acordava que a les escoles primàries que havia creat a la Casa de Maternitat i a la Casa de Caritat de Barcelona, tota l'ensenyança “serà donada partint de la llengua catalana, i deuran ser catalanes o bé parlar català amb la correcció usual totes les persones que intervinguin en l'ensenyament.” (ACPE, 21-5-1919, p. 80).

⁶⁶² El 1917, en una carta adreçada a l'associació basquista Euzkeltzale Bazkuna, el vicepresident del Consell de Pedagogia Josep Puig i Cadafalch explicava que l'obra d'aquest organisme no podia tenir un sentit explícitament catalanista però que, això no obstant, es feia exclusivament en llengua catalana. Deia Puig: “*Como comprenderán esta actuación saliendo de organismos oficiales no puede llevarse a cabo con bandera catalanista, sino a título de cultura general, pero se hace toda en lengua, en espíritu y en alma catalana y resulta por lo tanto creadora de espiritualidad y de energías enteramente catalanas.*” (Carta de Josep Puig i Cadafalch a Errasti Farr Josebal, president d'Euzkeltzale Bazkuna, 7-V-1917, AHDB, llig. 2889).

⁶⁶³ *Actes de sessions de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya*, 6-IV-1914, p. 9.

⁶⁶⁴ Nicolau d'Olwer recordava també que, gràcies a Prat de la Riba, “el català i no cap altre llengua ha estat la usada sempre en els treballs previs i en el funcionament de la Mancomunitat de Catalunya”. (L. Nicolau d'Olwer, *Del que en Prat de la Riba ha fet per la llengua catalana*, “Ofrena”, núms. 1-2, agost-setembre 1917, ps. 12-13). Anteriorment, el setmanari nacionalista “Renaixement”, tradicionalment molt crític amb els regionalistes, havia felicitat la Mancomunitat per “la manera confortadorament catalanesca [en] que es realitza la propaganda del proper i primer emprèstit de la Mancomunitat de Catalunya”. (“Renaixement”, 231, 6-V-1915, p. 230). No tothom, però, veié amb bons ulls l'ús del català a l'emprèstit. El radical Josep A. Mir i Miró afirmà a l'Assemblea de la Mancomunitat que els anuncis de l'emprèstit s'haurien d'haver fet també en castellà i en altres idiomes perquè, digué, “Barcelona és una ciutat cosmopolita”; ell mateix, explicà, havia hagut de traduir aquests anuncis a persones que s'hi

Durant el període 1914-1915, la generalització de l'ús del català a la institucions controlades pels regionalistes donà lloc a alguns incidents amb l'administració estatal. L'octubre de 1914, per exemple, les Diputacions de Segòvia i de Ciudad Real retornaven un fullet escrit en català que els havia enviat un establiment docent de la Diputació de Barcelona, al·legant que no entenien el català.⁶⁶⁵ Tres mesos més tard, la Diputació de Saragossa tornava a la de Barcelona una comunicació i uns impresos redactats també en català. A la carta que acompanyava els documents retornats, el president de la Diputació de Saragossa, Enrique Naval, explicava que aquest organisme havia rebut uns documents “*redactados en catalán, y desconociendo este idioma o dialecto la Diputación que me honro presidir acordó devolverlos a V.E. para que si lo considera conveniente los envíe de nuevo escritos en castellano a fin de acordar lo que estime procedente*”. Així mateix, el president de la Diputació de Saragossa expressava el seu testimoni “*de aprecio y admiración a las virtudes que enaltecen al pueblo catalán y de consideración a la corporación provincial de su digna presidencia.*”⁶⁶⁶

Però l'incident més significatiu, per la gran transcendència que tingué, foren les declaracions del senador liberal Antonio Royo Villanova contra l'ús del català per part de la Diputació de Barcelona. A la sessió del Senat del 22 de novembre, Royo denuncià davant el govern conservador de Dato “*la práctica abusiva de la Diputación de*

interessaven i no els entenien. En resposta a Mir i Miró, el conseller Francesc d'A. Bartrina, del partit conservador, declarà: “Pretenir com fa el Sr. Mir que per esser redactats en català els títols de l'emprèstit han retret el capital, és en va; puix el capital busca garanties i rendiment i no reparara en païssos ni idiomes quant creu ser-li convenient l'inversió. Además, l'argument del Sr. Mir queda desfet amb l'èxit sorollós de l'emissió.” (*Actes de sessions de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya*, 29-V-1915, ps. 223-225).

⁶⁶⁵ La Diputació de Ciudad Real anomenava al català “idioma”, i la de Segòvia “dialecto”. (*Dialecto, dialecto!*, “La Veu de Catalunya”, 19-X-1914).

⁶⁶⁶ Carta d'Enrique Naval a Enric Prat de la Riba, gener de 1915 (ANC, fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 04.01). Per altra part, en aquest mateix període hi hagué altres incidents relacionats amb l'ús públic del català. El març de 1914 l'encarregat del servei de telègrafs d'Amposta es negava a admetre el telegrama d'un grup de simpatitzants regionalistes perquè estava redactat en català; finalment el telegrama s'hagué d'enviar des de Tortosa. (*Catalanofobia*, “La Veu de Catalunya”, 13-III-1914). L'agost del mateix any “La Veu” denunciava el cas d'un funcionari del servei de Correus de Barcelona que des de feia anys es negava a despatxar cartes que portessin la paraula “Lleida”, perquè, deia, aquesta paraula no apareixia en cap de les guies de correus oficials. (*La llengua catalana a Correus*, “La Veu de Catalunya”, 9-VIII-1914) Un mes més tard, “La Veu” explicava que el cap de matrícula del port de l'Escala s'havia negat a signar un salconduit perquè estava escrit en català; segons “La Veu”, aquest funcionari digué que “anessin a buscar un intèrpret, perquè ell no enten el català i creia estar a Espanya i no en una nació estrangera.” (*Titllant d'estrangera la parla catalana*, “La Veu de Catalunya”, 13-IX-1914). El maig de 1915 un funcionari del govern civil de Barcelona es negà a registrar un full de propaganda escrit en català, amb l'argument que no entenia aquesta llengua; finalment, després de moltes gestions, el full, que havia estat presentat a les deu del matí, fou despatxat a les vuit del vespre. (*Encara no entenen el català*, “La Veu de Catalunya”, 17-V-1915). El juliol d'aquest mateix any la ressenya d'una conferència d'Ivon l'Escop a Terrassa s'hagué d'enviar a la premsa en castellà, perquè l'encarregat de telègrafs d'aquesta població es negà a enviar-la en català, al·legant que “el català no era cap llengua.” (“La Veu de Catalunya”, 12-VII-1915).

Barcelona de redactar en catalán los expedientes administrativos de carácter judicial.” Explicà que la Diputació havia enviat recentment a l’Audiència Territorial de Barcelona un expedient redactat en la seva major part en català. En arribar l’expedient a l’advocat de l’Estat, aquest es negà a instruir el cas al·legant que no tenia obligació de conèixer el català ni de donar caràcter oficial davant els Tribunals de Justícia a cap altre idioma que no fos el castellà. Royo aplaudí l’actitud adoptada per l’advocat de l’Estat –digué que havia defensat “*no solamente el idioma, sino el patrimonio espiritual de la raza*”- i qualificà la iniciativa de la Diputació d’atac gravíssim al “*idioma nacional*”.

En un intent de minimitzar l’abast de l’incident, el ministre de Governació José Sánchez Guerra respongué a Royo que el què havia passat no era cap amenaça a la posició ni als drets del castellà. En canvi, el ministre de Gràcia i Justícia Manuel de Burgos y Mazo s’oposà absolutament a l’ús del català en les relacions amb l’administració de l’estat. Afirmà que quan una corporació adreçava un escrit als tribunals o a una altra instància oficial “*indudablemente el escrito deber ser rechazado de plano cuando no está redactado en castellano*”, i anuncià que l’expedient que era objecte de la polèmica tornaria a la Diputació perquè fos redactat en castellà i enviat de nou a l’Audiència Territorial.

A continuació, Royo tornà a escometre contra les corporacions que empraven el català. L’ús d’aquesta llengua, digué, era admissible en el cas de persones que no dominessin el castellà: “*si se hubiera tratado, por ejemplo de un aldeano, de un montañés de Cataluña como el protagonista de Tierra Baja de Guimerá, que, verdaderamente, no hubiera conocido el castellano y se hubiera dirigido al gobernador [...] se la hubiera concedido porque se veía que se hacía sin intención de molestar ni de agraviar al Estado.*” En canvi, afegí, era inacceptable que persones o institucions que coneixien perfectament el castellà s’adrecessin a les institucions de l’estat en català. Digué que tots els membres de la Diputació de Barcelona, des del president fins a l’últim treballador, dominaven el castellà, i que si empraven el català en els documents externs de la corporació no era perquè volguessin honorar el català, sinó perquè pretenien agreujar el castellà i fer ressaltar la nacionalitat de Catalunya. Afegí que això no podia tolerar-se i que ell, com a espanyol, no ho tolerava.

Parlà després el senador conservador per Barcelona Francesc Benet i Colom, qui afirmà: “*Mientras haya una patria sola, una e indivisible, que es España, no puede haber más que un idioma, que es de esta España* [sic] (Aplausos).” En canvi, l’altre senador català que prengué la paraula, el nacionalista republicà Joan Moles Ornella,

defensà el dret de diputacions i ajuntaments a emprar el català a les sessions, tot i que reconegué que els expedients susceptibles de ser recorreguts havien de redactar-se en castellà. En resposta a Moles, Royo digué: “*A mi eso me parece mal siempre, porque los que saben el castellano y redactan en catalán, no lo hacen por ignorar el castellano, y yo entiendo que eso es un hecho ofensivo para la Nación* (aprobación por varios senadores. Grandes rumores. El Sr. Presidente agita la campanilla). *En esto insisto, y para afirmarlo estoy muy documentado, y tengo muchos amigos catalanes que me dicen que estoy en lo cierto, y que hay un Katipunan contrario al idioma castellano.*”⁶⁶⁷

Les declaracions de Royo provocaren a Catalunya una reacció sense precedents. Tots els grups catalanistes, així com les principals corporacions públiques i privades del país, es mobilitzaren en defensa de l'ús oficial del català. Vegem com es desenvolupà la polèmica i fixem-nos sobretot en quin paper hi jugaren els homes de la Lliga.

L'endemà de la intervenció de Royo al Senat, Josep Puig i Cadafalch publicava a “La Veu” un llarg article on afirmava que feia anys que aquest senador venia prestant “innegables serveis a la qüestió catalana” i el qualificava de “nostre al·liat i amic”. Explica Puig a continuació que la qüestió de la llengua “és la primordial qüestió nacionalista, més que la dels diners, més que la de les ventatges materials”. Dóna a entendre que la llengua és el signe més evident i incontrovertible de l'existència de la nació catalana. Per això, diu, als polítics castellans que visiten Catalunya els sorprèn tant que el català s'utilitzi en els àmbits oficials: “El rètol en català és lo que sobta l'amable explorador polític que vé aquí a descobrir-nos o a “estrechar lazos”, al visitar el nostre Institut, el nostre Museu i la nostra Universitat Industrial, i d'això no se'n lliuren ni els polítics castellans més internacionals que saben parlar francès, que han estat a Anglaterra o que s'han format a Bolonia.”

Puig es pregunta per què als polítics, als intel·lectuals i, en general, als espanyols de mentalitat castellanista els molesta l'existència del català: “¿Què diable li importa a un poble que ha dut sa parla a tota l'Amèrica, que per medi dels jueus l'ha duta a Orient, que aquí en aquest recó de Mediterrani, des de les fronteres de Salses fins a Elx, restin uns mil·lions parlant català?”. Per a Puig, la resposta a aquesta pregunta és d'ordre psicològic. Puig atribueix als castellans una incapacitat congènita per acceptar la convivència en el si de l'Estat espanyol de pobles de llengua diferent de la castellana: “li costa al castellà acceptar la vida en comú amb qui parla diferent; com li costa el

⁶⁶⁷ Un extracte del debat del dia 22 de novembre, a F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1993, (6a ed.), ps. 107-110.

compendre que es parlin diferents llenguatges.” Però els nous temps, diu Puig, són favorables a la llengua catalana. Per un costat, explica, la guerra europea ha posat d’actualitat els drets dels pobles, entre els quals el dret a l’ús públic de la llengua pròpia ocupa un lloc preeminent. Per altra banda, afirma que la població catalana va abandonant l’hàbit de parlar en castellà als no catalans: “Ha passat o va passant ràpidament el temps que el català s’amagava per no ofendre el foraster, com els negres no redimits de llur vil condició abandonen a Amèrica el lloc del teatre o el tramvia per no ofendre els blancs. S’ha acabat o va acabant-se entre nosaltres la cortesia negra.”⁶⁶⁸

El mateix dia que apareixia aquest article es reprenia al Senat el debat sobre el català. El ministre d’Instrucció Pública Rafael Andrade explicà que les corporacions podien deliberar en català o en qualsevol altra llengua, però que en les relacions amb l’Estat havien de fer servir el castellà. Digué que si cada regió emprava la seva llengua a l’administració pública i a la resta de manifestacions de la vida política, Espanya esdevindria una torre de Babel ingovernable.

Royo Villanova, per la seva part, assegurà que ell no era enemic de la llengua catalana i que el que s’estava discutint no era una qüestió d’idiomes, sinó la qüestió de la unitat de la pàtria. Afegí que el catalanisme s’havia apoderat de la política a Catalunya, però que les seves doctrines lingüístiques no tenien arrelament entre el poble. Posà com a exemples l’èxit de la literatura en castellà a Catalunya, el predomini de la premsa en castellà a Barcelona i la crisi de públic que patia el teatre en català. Digué també no podia haver-hi entesa amb els catalanistes mentre aquests no abandonessin la idea que Catalunya era una nació. Aragonès de naixement, Royo recordà que els aragonesos havien renunciat a la seva identitat política en benefici de la unitat espanyola, i instà els catalanistes a fer el mateix.⁶⁶⁹

“La Veu”, mentrestant, continuava ocupant-se de la polèmica. El diari regionalista publicà extractes del debat del Senat, que s’allargà fins el dia 24, i durant dos dies consecutius reproduí en primera plana i en lletres grosses unes paraules favorables al català pronunciades per Alfons XIII en la seva visita a l’IACSI el 17 d’abril de 1904.⁶⁷⁰

⁶⁶⁸ J. PUIG I CADAFALCH, *La qüestió de l’idioma*, “La Veu de Catalunya”, 23-XI-1915.

⁶⁶⁹ “La Veu de Catalunya”, 25-XI-1906.

⁶⁷⁰ El fragment era el següent: “*Me han pedido permiso para decir algunas palabras en catalán. ¡Qué! ¿La lengua catalana no es una lengua española? ¿No es el catalán uno de los idiomas que en España tenemos? Tanto es así, que yo seré el primero en reconocerlo estudiándolo, a fin de que cuando vuelga otra vez aquí pueda entenderme con todos vosotros hablando en catalán.*” (“La Veu de Catalunya”, 25-XI-1915 i 26-XI-1915).

Així mateix, “La Veu” publicà diversos articles contra Royo Villanova. Josep Carner escrigué que el castellanisme radical de Royo Villanova provenia de la seva condició d’aragonès: “El senyor Royo és aragonès. Per tant, un dialectal. Per tant, un “parvenu’ des del punt d’obrir de l’idioma castellà. D’aquí li vé el seu entusiasme inoportú i “impolític””.⁶⁷¹ En un altre article, Josep Morató retreia a Royo que tractés Catalunya com si fos una colònia: “el senyor Royo no admet raons. “Ells” son ells i nosaltres som nosaltres. O en altres termes: “ells” són Espanya i nosaltres una colònia, a la qual es pot permetre a tot estirar que tingui alguns “escritores regionales” i parli la seva llengua entre família, però no dintre les corporacions ni en cap acte públic.”⁶⁷² Per a Pol, finalment, les declaracions de Royo demostraven que la qüestió de la llengua, la disputa sobre quina havia de ser la llengua dominant a Catalunya, era una qüestió irresoluble. Deia Pol: “la resistència de Castella, de l’Espanya castellana –no la considero territorialment, sinó anímicament- s’atrinxerà en la llengua. Ni els castellans trasigirán mai amb el català, ni els catalans ens donarem mai a arreconar nostre idioma. Aquesta lluita serà eterna entre els dos pobles.”⁶⁷³

Al mateix temps que la premsa catalanista carregava contra Royo, s’iniciava a Catalunya la mobilització política. El 24 de novembre un grup de set diputats de la Mancomunitat, entre els quals hi havia el regionalista Joan Vallès i Pujals, presentaven una proposició perquè el Consell Permanent demanés al Govern la creació a Madrid d’una càtedra de català “per á facilitar l’estudi i coneixement d’aquest idioma als empleats, funcionaris i autoritats que vinguin á exercir el seu càrrec á Catalunya.”⁶⁷⁴ La proposta fou aprovada per l’Assemblea i tramesa tres dies més tard al Consell Permanent; en la nota que s’envià al Consell, es facultava aquest organisme “per a que procuri assegurar el major respecte al dret dels ciutadans catalans a l’ús del seu idioma.”⁶⁷⁵ En resposta a l’encàrrec de l’Assemblea, el 14 de gener el Consell Permanent acordà “redactar una exposició al Govern de S.M. motivant la necessitat de concretar els drets i públiques atribucions de la nostra llengua”.⁶⁷⁶ Aquesta exposició, com veurem més endavant, no fou aprovada pel Consell fins el 22 de març i no s’envià al govern fins al final del mes d’abril.

⁶⁷¹ J. CARNER, *El testimoni*, “La Veu de Catalunya”, 25-XI-1915.

⁶⁷² J. MORATÓ I GRAU, *Colònia, no*, “La Veu de Catalunya”, 25-XI-1915.

⁶⁷³ POL, *Al dia. Català i castellà*, “La Veu de Catalunya”, 25-XI-1915.

⁶⁷⁴ AHDB, llig. 3746, exp. 5.

⁶⁷⁵ *Ibid.*

⁶⁷⁶ *Ibid.*

Per altra part, al començament de desembre de 1915 diverses associacions polítiques i culturals catalanistes, convocades pel CADCI, havien acordat celebrar, com a rèplica als atacs contra el català, una “Diada de la Llengua Catalana”.⁶⁷⁷ L’acte, que comptà ben aviat amb l’adhesió dels regionalistes, tindria lloc l’1 de gener de 1916 i se celebraria arreu de Catalunya. El 4 de desembre les entitats organitzadores de l’acte es reuniren en assemblea a la seu del CADCI. L’assemblea rebé una vuitantena d’adhesions, entre entitats, partits, escoles i periòdics catalanistes. Els assistents acordaren crear una comissió per a “la defensa i nacionalització de la llengua catalana” i dirigir-se als parlamentaris catalans perquè demanessin al govern que declarés oficial el català. Així mateix, felicitaren la Diputació de Barcelona per l’ús que feia del català i expressaren el seu desig que l’exemple de la Diputació fos imitat per la resta de corporacions catalanes, i sobretot per l’Ajuntament de Barcelona.⁶⁷⁸

Mentre es preparava la Diada de la Llengua, la qüestió del català continuà ocupant un lloc preferent a “La Veu”. El diari establí una nova secció on durant tot el mes de desembre s’informà de la preparació de la Diada i de les adhesions d’entitats i particulars a aquest acte. Al començament de desembre J. Morató escrivia a “La Veu”: “La qüestió de la llengua es essencial. No podem negligir-la ni podem posposar-la a cap d’altra. Mentre conservem la llengua i la conservem amb la dignitat que li pertoca, no hi ha perill que desaparegui la nostra personalitat.” Morató exposa quina ha de ser, segons ell, l’actitud dels catalans amb relació a la llengua catalana. Els governants i intel·lectuals castellanistes, explica, s’han dedicat a desprestigiar el català, a ridiculitzar-lo, a presentar-lo com una parla inferior, com un dialecte, per tal que la població catalana s’avergonyeixi de la seva pròpia llengua i perdi l’esma de protestar. Cal, doncs, retornar al català la dignitat perduda. No n’hi ha prou, diu, de protestar davant els atacs exteriors; cal sobretot honorar la llengua, és a dir, emprar-la en tot i per a tot, perquè “més eficàcia que totes les momentànies indignacions i totes les fàcils ironies telegràfiques, telefòniques i epistolars, té l’obra de cada dia, de cada hora, de cada moment.”⁶⁷⁹

⁶⁷⁷ Sobre el protagonisme del CADCI en la preparació de la Diada, J. LLADONOSA, *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1901 i 1923*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988, ps. 383-387.

⁶⁷⁸ *Per la llengua catalana. L’assemblea d’anit*, “La Veu de Catalunya”, 5-XII-1915.

⁶⁷⁹ Per a Morató, no tenen dret de protestar per les declaracions de Royo aquells catalans que utilitzen el castellà a casa seva o en els seus establiments comercials, ni aquells que ignoren les obres fonamentals de la literatura catalana, ni els que prescindeixen de la premsa en català. Segons aquest articulista, són els mateixos catalans els que, en negligir el català en la seva vida quotidiana, contribueixen a l’afebliment de la llengua: “Més culpable que el senyor Royo Villanova en els seus atacs, és en la seva omissió el català

Al final de desembre “La Veu” celebrava que s’haguessin adherit a la Diada de la Llengua grups regionalistes de Mallorca i de València. “El català pertany a mallorquins i valencians com a nosaltres mateixos. Quan uns i altres es reintegrin a la nostra campanya lliberadora, i la enriqueixin i la dilatin amb el seu esforç, la patria serà salvada.”, afirmava el diari regionalista.⁶⁸⁰ L’endemà, en un article sobre la recent declaració d’oficialitat del català a l’Associació d’Arquitectes de Catalunya, “La Veu” presentava el moviment creat entorn de la Diada de la Llengua com una reedició de la Solidaritat Catalana: “Nosaltres creiem que si la memorable Solidaritat Catalana estengué arrèu de Catalunya el sentiment autonomista, l’homenatge a la nostra llengua, el séu conreu sistemàtic i amorós, relligarà tots els catalans i totes llurs associacions, en una gran unitat de criteri, en un gran sentit, nacionalistes.”⁶⁸¹

El 30 de desembre el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava adherir-se a la Diada de la Llengua i enviar-hi un representant.⁶⁸² El mateix dia s’hi adheria també l’Ajuntament de Barcelona, per mitjà un acord que comptà amb l’aprovació de tots els grups del consistori, àdhuc dels radicals, i on l’Ajuntament proclamava “la seva més ferma i afectuosa adhesió a aquesta parla [el català], que es el patrimoni més sagrat i la força més potent de l’espiritualitat barcelonina.”⁶⁸³ “La Veu” felicitava l’Ajuntament per aquesta “lloable proposició, que aixeca tot d’una el nivell de l’entitat que l’ha adoptada i que tindrà en aquesta adopció un dels séus millors títols de noblesa.”⁶⁸⁴ Així mateix, les quatre diputacions provincials acordaren també sumar-se a la Diada de la Llengua.⁶⁸⁵

L’1 de gener se celebrava finalment, a la seu del CADCI, la Diada de la Llengua. A la taula presidencial hi havia, entre altres representants de corporacions oficials i d’entitats catalanistes, alguns dirigents de la Lliga, com Josep Puig i Cadafalch, Raimon d’Abadal i Calderó, Lleonci Soler i March i Frederic Rahola. Al

que deixa d’usar voluntariament la propia llengua en qualsevol manifestació de la seva vida. Vos, cap de casa, que mireu indiferent com en prescindeixen els vostres fills en dirigir-se a Déu; vos, ciutadà de qualsevol estament que heu seguit tota mena d’espectacles i heu deixat d’acudir al teatre català; vos, que llegiu llibres en altres llengües i negligiu els catalans; vos, que convertiu el servei en superior vostre, renegant de l’idioma que us és propi per ajamolar-vos al séu; vos, que heu assentit més d’una vegada per mandra o per covardia a l’afirmació d’ésser el nostre idioma menys armoniós que un altre; tots teniu culpa; tots teniu més culpa que el senyor Royo Villanova.” (J. MORATÓ I GRAU, *Qüestió de dignitat i qüestió de cultura*, “La Veu de Catalunya”, 5-XII-1915).

⁶⁸⁰ *De la Diada de la Llengua*, “La Veu de Catalunya”, 29-XII-1915.

⁶⁸¹ *Exemple*, “La Veu de Catalunya”, 30-XII-1915.

⁶⁸² ACP, 3-XII-1915, p. 261.

⁶⁸³ “La Veu de Catalunya”, 31-XII-1915.

⁶⁸⁴ *La veu de la ciutat*, “La Veu de Catalunya”, 1-I-1916.

⁶⁸⁵ “La Veu de Catalunya”, 1-I-1916.

final de l'acte es donà lectura a un acord signat per vint-i-tres entitats, partits i publicacions catalanistes, entre les quals hi havia la Lliga Regionalista i “La Veu de Catalunya”. Els signants d'aquest acord es comprometien a iniciar gestions prop dels poders públics per tal que, el més aviat possible, fossin establerts els preceptes següents:

“1er. Que en les escoles públiques de Catalunya sigui obligatori ensenyar els deixebles en l'idioma català.

2on. Que en les Universitats, Instituts i Escoles normals de terra catalana s'estableixin càtedres, també obligatòries, de Llengua, Història i Literatura catalanes.

3er. Que per a exercir qualsevol càrrec públic a Catalunya, sigui també obligat conèixer perfectament la llengua catalana parlada i escrita; i

4art. Que sigui respectat i reconegut oficialment el dret dels catalans a usar son idioma propi en tots els actes de llur vida pública i privada.”⁶⁸⁶

El mateix dia 1 al vespre, els membres del Comitè de la Diada lliuraren l'acord a l'Ajuntament de Barcelona. Foren rebuts pel tinent d'alcalde, el regionalista Lluís Duran i Ventosa, qui assegurà que faria arribar l'acord de la Diada a l'alcalde per tal que l'Ajuntament s'hi pogués adherir.⁶⁸⁷ També el dia 1, amb motiu de la Diada de la Llengua, “La Veu” publicava un número especial de 8 pàgines, amb diversos articles sobre l'esdeveniment i una antologia de textos literaris, polítics, científics i administratius apareguts recentment en català, agrupats sota l'epígraf de “El català avui: tota una cultura”.⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ *La Diada de la Llengua Catalana*, “La Veu de Catalunya”, 2-I-1916 (vespre).

⁶⁸⁷ “La Veu de Catalunya”, 1-I-1916.

⁶⁸⁸ Entre aquests articles destaca el balanç que feia B.M. Escrivà de la presència del català en els àmbits oficials. Explicava aquest articulista que en els darrers quinze anys -gràcies, deia, a “l'entrada de la Lliga en les activitats polítiques de la nostra terra”- el català s'havia establert a ajuntaments i diputacions i havia obtingut el reconeixement internacional a través de l'Institut d'Estudis Catalans. Així mateix, Escrivà es queixava que l'ús oficial del català topava encara amb la resistència de les autoritats estatals: “encara es troba en la llei escrita prou armes per fer de la nostra llengua la mes mal considerada de totes les que mereixen el nom de tals. Encara hi hà qui, basant-se en els textos, vol aplicar a les nostres corporacions un règim d'inferioritat que les faria dependre en absolut de l'Estat, proclamant la tutela d'aquest damunt d'elles, classificant en documents oficials la nostra llengua entre els “dialectos especiales” no admesos en les relacions oficials encara que es tractin de centres establerts a Catalunya. Encara hi hà qui consigna la inintel·ligència del nostre idioma per part de funcionaris que ho son d'organismes oficials que actüen a la nostra terra. Encara que [sic] hi ha qui creu que l'Estat té obligació d'imposar correctiu a les corporacions que usin la llengua catalana, considerant això com una falta greu. Encara hi hà qui entén que el nostre idioma, dintre de Catalunya, ha d'estar en un peu d'inferioritat respecte al de qualsevol país estranger.” (B.M. ESCRIVÀ, *Costums fan lleis*, “La Veu de Catalunya”, 1-I-1916).

Enmig de la campanya provocada per les declaracions de Royo Villanova es produí una nova escomesa contra la presència del català en els àmbits oficials. El 26 de gener de 1916, quan era encara ben viu el record de la Diada de la Llengua i algunes corporacions, com l'Ajuntament de Torelló, acabaven de prendre mesures a favor de l'ús oficial del català,⁶⁸⁹ la Reial Acadèmia Espanyola (RAE) enviava un missatge al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts protestant perquè en alguns territoris de l'estat el castellà era marginat dels centres oficials i de les escoles públiques.

El missatge, signat per l'aleshores president de la RAE Antoni Maura, denunciava el fet que *“en muchos lugares de esta Monarquia”* es feien servir en els àmbits oficials altres llengües que el castellà. Deia el missatge: *“Hay centros oficiales donde se prescinde en absoluto del castellano, no se exige la traducción de aquellos documentos que se presentan escritos en el dialecto de la región o provincia, los acuerdos de sus corporaciones y los bandos de las autoridades locales se redactan en igual forma, y hasta acontece que en gran número de escuelas está proscrito el idioma nacional o se enseña como si fuese lengua extranjera, que es hacer perdurables y gravar los males públicos, cuyo remedio anhelará V.E. sin duda.”*

Així mateix, el missatge recordava que la RAE tenia l'obligació *“de cuidar que tal despojo no se realice, ni aun en parte, substituyendo o suplantando nuestra hermosa lengua con idiomas o dialectos que se hablan en la intimidad del hogar o en las relaciones individuales y que toman forma artística en literaturas regionales, que son respetables y la Academia los respeta y estima, porque el conjunto de manifestaciones de la vida española forma la grandeza de la patria, pero el verbo de ésta como nación una e intangible es el castellano.”*

En conseqüència, l'Acadèmia sol·licitava al ministre d'Instrucció Pública que ordenés *“a todos los encargados de la dirección y enseñanza del idioma como rectores y decanos de las Universidades, directores de Institutos, directores de Escuelas Superiores, de Escuelas Normales y Colegios, Inspectores de Enseñanza y maestros de Escuelas Públicas, que sin contemplación ni disculpa de ningún género, que no puede*

⁶⁸⁹ En resposta a la invitació que se li féu en sortir de la Diada de la Llengua, el batlle de Torelló disposà que els documents municipals fossin redactats en català en tots els casos que ho permetés la llei. (*Bon exemple*, “La Veu de Catalunya”, 22-I-1916).

haberlas, vigilen y hagan que se cumplan los referidos preceptos legales, único medio de fomentar y unificar el provechoso cultivo de nuestro idioma castellano.”⁶⁹⁰

El missatge de la RAE no es referia en cap moment al català ni a Catalunya, però era clar que estava motivat per la presència creixent de la llengua catalana a la vida oficial. Per aquest motiu, tan bon punt es donà a conèixer, el missatge provocà la protesta no només dels catalanistes, sinó de les principals corporacions catalanes i de la major part de la premsa del país.

També els regionalistes s’hi posicionaren en contra, tant des dels seus òrgans de premsa com des de l’Ajuntament de Barcelona i la Mancomunitat. Per a “La Veu”, el missatge de l’Acadèmia sol·licitava al govern “no menys que una veritable persecució de la llengua catalana”. Era, segons aquest diari, una mostra més de “la campanya contra la llengua catalana” que havia iniciat Royo Villanova. Tanmateix, “La Veu” es resistia a creure que l’autor del missatge fos Maura: “ens costa d’imaginar-nos que el text que ens posa la ploma sigui obra de l’ex-president del Consell de Ministres, català de naixença –car mallorquí vol dir tant com català”. Cal recordar que, malgrat que Maura es trobava apartat de la política activa des de 1909, la Lliga mantenia bones relacions amb el moviment maurista que encapçalava en aquell moment el seu fill, Gabriel Maura. Per aquest motiu “La Veu” centrà els seus atacs en el contingut del missatge i en el tarannà castellanista de la majoria de membres de la RAE, i s’abstingué de carregar les tintes contra Maura. Aquest, que anteriorment havia estat un aliat dels regionalistes, serà presentat ara no com un enemic del català i de Catalunya, sinó com un dirigent polític que mogut potser pel despit –en aquell moment era president del Govern el seu rival el comte de Romanones- hauria decidit sumar-se “als eterns enemics incondicionals de la nostra terra”.⁶⁹¹

En un altre article, Pol denunciava l’existència d’una “conjura” del govern liberal contra Catalunya, una conjura que tindria com a manifestacions concretes, entre d’altres, el rebuig a la petició dels ports francs i els atacs al català. Pol es lamenta que Maura s’hagi afegit a aquesta conjura. Per a Pol, Maura no s’ha adonat “que la conjura va en contra de coses per ell defensada [...] que lo que espanta els polítics del torn d’ara, les oligarquies imperants, és una coincidència en determinats punts, entre una gran

⁶⁹⁰ *La llengua catalana a l’Ajuntament de Barcelona. Debat consistorial de 22 de febrer de 1916. Antecedents i conseqüències*, Guinart i Pujolar impressors, Barcelona, 1916, ps. 86-87.

⁶⁹¹ *La persecució*, “La Veu de Catalunya”, 1-II-1916. Més crítiques al missatge de la RAE a J. MORATÓ I GRAU, *El dret a l’idioma*, “La Veu de Catalunya”, 4-II-1916; J. CARNER, *La diferencia*, “La Veu de Catalunya”, 5-II-1916, i ID. *Defensa*, “La Veu de Catalunya”, 6-II-1916.

massa catalana, del regionalisme, del maurisme”.⁶⁹² Dos dies després Pol argumentava que Maura havia estat víctima d’una “imposició irresistible” per part d’altres membres de la RAE. L’acte de Maura, deia Pol, era en realitat “una maniobra dels seus enemics que forma part de la gran conjura contra de Catalunya.” Però no per això Maura deixava de ser culpable: “el senyor Maura no és més que un instrument d’aquesta conjura, potser una víctima també, encara que el paper de víctima no li llevi gens ni mica la responsabilitat del seu acte, que serà fonament d’una persecució contra la llengua catalana com no l’hem vista els que no assolirem els temps que precediren a la revolució de setembre.”⁶⁹³

El posicionament de “La Veu” respecte de Maura provocà les crítiques dels republicans nacionalistes. Destaquen en aquest sentit els atacs llençats contra “La Veu” per Pere Coromines, líder de l’UFNR. Coromines afirmà que el diari regionalista havia intentat atenuar i minimitzar la transcendència del missatge de la RAE i afegí que en aquest afer els regionalistes eren esclaus de la seva aliança tàcita amb el maurisme.

En resposta a Coromines, “La Veu” replicà que des del primer moment havia expressat obertament el seu desacord amb el missatge de Maura i s’havia fet ressò de les protestes que arribaven de tot Catalunya contra la RAE. Afirmava el diari regionalista: “En tractar-se d’una qüestió com la de la llengua catalana o qualsevol altra que sigui essencial com ella, hem anat, anem i anirem contra tot aquell que l’ataqui, digui’s Maura, digui’s el nom que es vulgui.” En canvi, deia “La Veu”, el diari de la UFNR havia tardat tres dies a formular la seva protesta pel missatge. Segons “La Veu”, aquest retard era degut als “pactes subterranis i compromisos electorals” que existien entre els republicans nacionalistes i el govern liberal. Per a “La Veu”, els nacionalistes republicans, abans d’emetre la seva opinió sobre el missatge de Maura, haurien hagut d’esperar a conèixer la posició del govern.⁶⁹⁴ Recordem que en aquest moment s’estava preparant l’anomenat “Pacte de la Castellana”, un acord de col·laboració entre el govern i els partits catalans contra els regionalistes amb vista a les eleccions legislatives que s’havien de celebrar el 9 d’abril.

L’Assemblea de la Mancomunitat, per la seva part, acordà a la sessió de l’1 de febrer demanar al Consell Permanent que fes sentir la seva veu davant el govern.⁶⁹⁵ L’endemà, el Consell acordava per unanimitat enviar un telegrama de protesta al

⁶⁹² POL, *Al dia. La conjura*, “La Veu de Catalunya”, 2-II-1916.

⁶⁹³ POL, *Al dia. El senyor Maura*, “La Veu de Catalunya”, 4-II-1916.

⁶⁹⁴ *Viurem i veurem*, “La Veu de Catalunya”, 4-II-1916.

⁶⁹⁵ “La Veu de Catalunya”, 2-II-1916.

president del govern, Romanones. El telegrama destacava la “*profunda alarma*” causada a Catalunya per la comunicació de la RAE i demanava a Romanones “*que no se altere el derecho sacratísimo a usar las lenguas de las diferentes regiones, llevando el problema, que no es de gramática ni de academia, sino de Derecho público, al seno de la representación nacional.*”⁶⁹⁶

Romanones responia pocs dies després amb un altre telegrama on deia que “*como Presidente Gobierno no olvido criterio sustentado como Ministro Instrucción en Real orden de 19 de diciembre de 1902, en que afirmando de modo expreso la necesidad de velar por difusión castellano, único idioma oficial, establecíanse prevenciones que bastaran para disipar recelos, dejando a salvo categóricamente cuanto se refiere al uso en las escuelas de idiomas o dialectos regionales, idiomas u dialectos que contribuyen al conjunto de las manifestaciones de la vida española, formando, como declara la Academia, la grandeza de la patria.*”⁶⁹⁷ Romanones, doncs, intentava tranquil·litzar la Mancomunitat, donant a entendre que, si més no a les escoles, l’ús del català seria respectat; amb tot, no desautoritzava explícitament el missatge de la RAE.

El 8 de febrer els regidors de la Lliga a l’Ajuntament de Barcelona presentaren una proposició demanant al consistori que 1) s’adherís als acords de la Diada de la Llengua, 2) expressés el seu desig que la llengua catalana fos oficial a Catalunya, i 3) adrecés, per mitjà de l’alcalde, un telegrama a Romanones sol·licitant-li que l’actuació del govern s’inspirés “en els principis de la més ampla llibertat i profund respecte a l’ús de tots els idiomes espanyols.” La proposició fou recollida pel ple municipal i es discutí, com veurem, a la sessió del 22 de febrer.⁶⁹⁸

Les accions dels regionalistes en protesta pel missatge de Maura no serviren, però, per a mitigar les crítiques de la premsa de la UFNR i de la Unió Catalanista. El setmanari “La Nació”, adherit a la Unió Catalanista, es referia irònicament el contingut del missatge de la RAE i destacava al mateix temps les bones relacions que mantenien els regionalistes amb Maura: “Tot això que trobem molt bé a l’Acadèmia, ho trobem, així mateix molt rebé, en l’Antoni Maura, director d’ella, home d’espiritualitat original que té enlluernats, ells saben perquè i LA NACIÓ també a uns altres esperits originals de Catalunya i altres corporacions d’acció social, que poseeixen la lògica de

⁶⁹⁶ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Report del Consell Permanent a l’Assemblea*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, maig de 1916, ps. 109-110.

⁶⁹⁷ *Ibid.*, ps. 110-111.

⁶⁹⁸ *La llengua catalana...*, *op. cit.*, ps. 88-90.

l'incongruència, i la fortitut de fer prevaler les falsificacions ideològiques i els sofismes.”⁶⁹⁹ “La Nació” anomenava Maura “el gran amic dels nostres regionalistes” i afirmava que les recents accions contra el català eren la prova del fracàs de la política intervencionista de la Lliga. Les protestes dels regionalistes davant el missatge de Maura, conclouïa aquest setmanari, responien en realitat a una estratègia electoralista:

“Als regionalistes, emprò, properes unes eleccions, els ve molt bé el tema. A la Lliga Regionalista saben que les zones neutrals ja les han explotat prou i massa, i els mansuets catalanistes que entusiasmat anaren a la manifestació i Assemblea del 10 d'octubre, ara ja no els creurien.

Ço essencial és que votin en les eleccions properes, després prescindiran de la Llengua Catalana i del que els convingui, com han fet sempre, i serán bons amics d'en Maura, d'en Lerroux, d'en Romanones i de qui els sembli millor.”⁷⁰⁰

Per la seva part, la revista nacionalista “Renaixement” culpava als regionalistes de la situació d'indefensió legal en què es trobava la llengua catalana. L'actitud de Maura, deia aquesta revista, era “filla de l'odi a Catalunya”, però al mateix temps era “conseqüència directa de l'abandó en que els regionalistes han tingut a la vida espiritual de Catalunya.” Afegia aquesta publicació que els regionalistes s'havien ocupat únicament de qüestions econòmiques i havien desatès la defensa del català: “Al Parlament espanyol ha semblat talment com si només fossin representants del Comerç i de la Indústria. Ha sigut atacada la llengua nostra i no l'han defensada; aquí, sobretot en els mítings electorals, parlen de l'idioma català com a oficial i mai s'han atrevit a plantejar aquest problema al cor de l'Estat espanyol.”⁷⁰¹

A més de les protestes de l'Ajuntament de Barcelona i de la Mancomunitat, també enviaren telegrams a Romanones i a Maura diversos ajuntaments catalans, com els de Capellades, Manresa, Reus, Sabadell, Sarrià i Tarragona.⁷⁰² A més, com a reacció al missatge de la RAE, alguns d'aquests ajuntaments acordaren fer un major ús del català en els afers municipals. El primer sembla que fou l'Ajuntament de Manresa, que decidí emprar la llengua catalana “en tots els actes i documents en què l'Ajuntament no estigui expressament obligat a usar la llengua castellana.”⁷⁰³ El seguí l'Ajuntament de Sarrià, que prengué l'acord que “mentre no sigui faltar de una manera clara i terminant a

⁶⁹⁹ *Ho trobem molt bé*, “La Nació”, núm. 32, 5-II-1916, p. 5.

⁷⁰⁰ “La Nació”, núm. 33, 12-II-1916, p. 7.

⁷⁰¹ *La dignitat de l'idioma*, “Renaixement”, núm. 270, 5-II-1916, ps. 81-82.

⁷⁰² “La Veu de Catalunya” (12-II-1916, 15-II-1916 i 18-II-1916).

⁷⁰³ “La Veu de Catalunya”, 12-II-1916.

cap llei escrita, o no hi hagi algun indubtable i gros inconvenient, s'empleï la llengua catalana en la redacció de bàndols, comunicacions, ordres del dia, i convocatories de sessions i reunions municipals.”⁷⁰⁴ A l’Ajuntament de Girona un regidor protestà perquè una proposició havia estat presentada en català. En resposta a aquest regidor, un grup de regidors presentà una proposta perquè a l’Ajuntament es respectés l’ús del català. Finalment, el 3 de març el consistori gironí aprovava per 14 vots a favor i 3 en contra el dictamen següent: “Que l’Ajuntament rendeixi acatament i adhesió a la gloriosa Llengua Catalana; que desitja sigui honorat i respectat el seu ús en la vida municipal i que es comuniquin ambdós acords al Govern, amb prec d’amplia llibertat i respecte a tots els idiomes espanyols en les disposicions legals factibles.”⁷⁰⁵ Mesos més tard, al final de juny, era l’Ajuntament de Cervera el que acordava usar el català en tots els actes i documents en què ho permetés la legislació vigent.⁷⁰⁶

Però l’acord més significatiu i el que tingué un major ressò fou el que prengué l’Ajuntament de Barcelona el 22 de febrer, quan es discutí la proposició que havien presentat els regionalistes el 8 de febrer. Aquesta proposició contenia els quatre acords següents:

“I. Que l’Ajuntament de Barcelona, ratificant en el menester l’acord pres en 30 de propassat desembre, prestant acatament a la gloriosa Llengua Catalana i exercint en nom de la Ciutat l’elevada missió que la seva capitalitat li imposa, proclama de nou la seva més ferma i afectuosa adhesió a l’idioma català que és el patrimoni més sagrat i la força més potent de l’espiritualitat barcelonina, complaent-se en repetir aquesta afirmació en aquests solemnes moments en què sembla en perill els drets dels catalans a fer ús del seu llenguatge en la seva vida col·lectiva pretenint-se rellegar-lo a la humil esfera de simple idioma familiar.

II. Que és desig de l’Ajuntament de Barcelona que, com un dels drets inherents la personalitat de Catalunya, fos en ella idioma oficial la Llengua Catalana.

III. Que es signifiqui a la comissió Executiva del míting celebrat en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç durant la Diada de la Llengua Catalana, que l’Ajuntament es proposa fermament seguir honrant la Llengua Catalana i usant-la en la vida municipal com aquella sol·licita.

⁷⁰⁴ “La Veu de Catalunya”, 1-III-1916.

⁷⁰⁵ “La Veu de Catalunya”, 11-III-1916; F. FERRER I GIRONÈS, *op. cit.*, p. 111. Sobre aquest acord vegeu l’article *Creuada*, “La Veu de Catalunya”, 14-III-1916.

⁷⁰⁶ “La Veu de Catalunya”, 29-VI-1916.

IV. Que pel Sr. Alcalde en nom de tot l'Ajuntament es remeti un telegrama al President del Consell de Ministres pregant al govern que així en les disposicions de caràcter purament administratiu com en els projectes de llei que sometí a la deliberació del Parlament, s'inspiri en els principis de la més ampla llibertat i profund respecte a l'ús de tots els idiomes espanyols.”⁷⁰⁷

La defensa de la proposició anà a càrrec del regionalista Jaume Bofill i Mates. En un llarg discurs, Bofill afirmà que el català era ja una llengua apta per a totes les necessitats de la civilització i que calia que l'Estat posés fi a la persecució de les llengües anomenades “regionals”. Bofill explicà que en un moment en què els estats europeus prenen mesures de descentralització política i de protecció i reconeixement de les llengües nacionals, constituïa un anacronisme inacceptable que l'Estat espanyol continués restringint l'ús del català.

El regidor Hermenegildo Giner de los Ríos, representant del sector més marcadament castellanista del PRR, respongué a Bofill que, en realitat, el que pretenien regionalistes i nacionalistes amb la promoció del català era la reconstitució de la nacionalitat catalana, i advertí que en aquest camí els radicals no els seguirien. Pel que fa a l'ús del català a l'ensenyament, digué que a Espanya hi havia d'haver un únic sistema escolar i que la llengua emprada a l'escola havia de ser el castellà: “*El idioma es el vehículo del espíritu, es la expresión de la personalidad; la lengua es la encargada del progreso, de la cultura y de la civilización; por ello la lengua en una nación ha de ser una sola, porque la enseñanza ha de ser lo más alto que en el país exista, y para la enseñanza es la lengua nacional la que debe emplearse*”.⁷⁰⁸ Afegí que si a l'escola s'hi imposava el català, tal i com pretenien els catalanistes, “*dentro de pocos años la juventud no sabrá el castellano, -y habrá españoles que serán extranjeros en su propia Patria!*”⁷⁰⁹.

Així mateix, recordà que en el curs Montessori que havia organitzat recentment la Diputació de Barcelona es parlà en català, anglès i francès, però no en castellà.⁷¹⁰ Digué també que l'Escola Montessori, creada per la Diputació el 1915, era “*otro jalón que colocáis para hacer la Escuela catalana, atrayendo a la gente con los espejuelos de*

⁷⁰⁷ *La llengua catalana...*, op. cit., ps. 89-90.

⁷⁰⁸ H. GINER DE LOS RÍOS, *El idioma español. Discurso pronunciado por la patria y por la lengua*, Editores A. Virgili, Barcelona, 1916, p. 4.

⁷⁰⁹ *Ibid.*, p. 7.

⁷¹⁰ Aquest curs, que duia per nom Tercer Curs Internacional Montessori, se celebrà a Barcelona el 16 de febrer de 1916 i fou organitzat pel Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona (A. GALÍ, op. cit., llibre II (tercera part), p. 152.

la novedad, para que incautamente vayan a formar la escuela de esos ideales que, en realidad, no es montessorismo; en realidad, eso es catalanismo.”⁷¹¹

Per acabar, afirmà que l'única llengua de l'administració havia de ser el castellà: *“En las Corporaciones populares no debe ningún documento quedar en el archivo escrito en catalán, sino en castellano, como la lengua oficial de la nación [...] No hay más lengua oficial que el castellano; el catalán es para “hablarlo”, no para escribirlo en lo que haya de quedar en el archivo y causar estado legal, oficial, nacional.*”⁷¹²

La proposició fou votada per parts. En votar-se el primer acord –el que feia referència a l'adhesió de l'Ajuntament a l'idioma català- els 20 regidors de la minoria radical abandonaren la sala de sessions per no haver de votar-hi en contra. Aquest acord fou aprovat amb el vot favorable dels 27 regidors restants, pertanyents a les minories regionalista, liberal autonomista, jaumista i nacionalista republicana. Els altres tres acords foren aprovats amb els vots a favor dels 27 regidors esmentats i els vots en contra del radicals.⁷¹³

Uns dies després, en compliment d'un dels acords presos, l'Ajuntament adreçà un telegrama al president del Govern, comte de Romanones, sol·licitant-li que *“así en las disposiciones de carácter puramente administrativo que el Gobierno de S.M. dicte, como en los proyectos de ley que entienda debe someter a la deliberación del Parlamento, se inspire en los principios de la más amplia y profundo respeto al uso de todos los idiomas españoles.”* El telegrama recordava també a Romanones *“cuán profunda y eficazmente contribuiría a la pacificación de los espíritus la atención que al mismo entienda pueda prestar el Gobierno de S.M.”*⁷¹⁴

Romanones contestà amb un altre telegrama on, com ja havia fet en la seva anterior comunicació a la Mancomunitat, assegurava que de moment no prendria cap mesura que pogués significar una restricció de l'ús públic del català. El text del telegrama era el següent: *“Manifiéstole gustosamente por ahora Gobierno no proyecta dictar ni proponer Cortes medida alguna relacionada interesante y delicado asunto a que se refiere su telegrama. Ratifico manifestación hecha presidente Mancomunidad*

⁷¹¹ H. GINER DE LOS RÍOS, *op. cit.*, p. 12.

⁷¹² *Ibid.*, p. 13.

⁷¹³ *La llengua catalana...*, ps. 90-91.

⁷¹⁴ *Ibid.*, ps. 100-101.

*oportunamente, así como especial simpatía yo experimento por todo lo que es medio de expresión del intimidad del alma española e instrumento espiritual de su grandeza.*⁷¹⁵

“La Veu” presentà aquest telegrama com el resultat de la pressió exercida pels regionalistes sobre el govern. Deia el diari regionalista: “El telegrama del senyor president del Consell de ministres, la fermaça que enclou, el triomf que representa, són fruit directe i immediat de la nostra proposició, de la nostra campanya i del nostre criteri intervencionista.”⁷¹⁶

Al mateix temps, les entitats i corporacions privades també es manifestaren contra el missatge de Maura. Durant la primera quinzena de febrer enviaren telegrames de protesta al president del Govern o al propi Maura el Comitè executiu de la Diada de la Llengua, l’Orfeó Català, la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat, el Cercle Artístic de Sant Lluc, l’Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana, l’Associació Catalana d’Estudiants, la Societat Econòmica Barcelonesa d’Amics del País, l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre, el CADCI, l’Ateneu Barcelonès, etc.⁷¹⁷

El 15 de febrer, convocats pel president de la Societat Econòmica d’Amics del País de Barcelona, el regionalista Joan Ventosa i Calvell, els presidents d’onze corporacions econòmiques i culturals catalanes acordaven redactar un missatge contra la comunicació de la RAE, que fou enviat a Romanones probablement al començament del mes de març.⁷¹⁸ Així mateix, en aquestes dates es creava, arran de la Diada de la Llengua, l’entitat “Nostra Parla”, dedicada a la defensa i promoció del català i integrada per catalans, valencians, balears i rossellonesos. Aquesta entitat envià també un telegrama al president del Govern on es qualificava el missatge de la RAE d’“acte d’hegemonia” contrari a “l’esperit liberal dels pobles moderns”.⁷¹⁹ Per la seva part, l’Institut d’Estudis Catalans, que inicialment s’havia mantingut en silenci respecte de la

⁷¹⁵ *Ibid.*, p. 101.

⁷¹⁶ *Triomf*, “La Veu de Catalunya”, 29-II-1916.

⁷¹⁷ “La Veu de Catalunya”, 6-II-1916, 7-II-1916, 9-II-1916, 10-II-1916, 11-II-1916, 14-II-1916 i 15-II-1916.

⁷¹⁸ Signaven el missatge els presidents de la Societat Econòmica d’Amics del País, l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre, el Foment del Treball Nacional, l’Ateneu Barcelonès, la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, la Cambra de Comerç, la Cambra d’Indústria, l’Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, la Federació Agrícola Catalano-Balear, la Unió de Viticultors de Catalunya i la Unió Gremial. En el missatge, les corporacions recordaven que el 1902 ja s’havien oposat al decret de Romanones contra l’ensenyament en català. Ara, les corporacions demanaven no només poder emprar el català a l’escola, sinó també “que siguin reconeguts a l’ús de la llengua catalana els mateixos drets que disfruta la llengua castellana en la vida política de Catalunya.” (“La Veu de Catalunya”, 20-II-1916).

⁷¹⁹ “La Veu de Catalunya”, 12-II-1916. Sobre Nostra Parla, veure I. GRAÑA, *L’acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.

comunicació de la RAE, aprovava el 21 de març un llarg escrit de felicitació als presidents de les corporacions catalanes que havien signat el missatge en defensa del català. Redactat probablement per Eugeni d'Ors, l'escrit de l'IEC era en realitat una rèplica indirecta al missatge la RAE.⁷²⁰

Després de gairebé tres mesos de polèmica, en fi, es feia evident que la comunicació de la RAE havia caigut en el buit: s'havia trobat, d'una banda, amb la prudència del govern i, de l'altra, amb el rebuig de les corporacions públiques i privades catalanes.

Tanmateix, el ressò de la polèmica de la RAE fou present a la campanya de les eleccions generals del 9 d'abril. Pel que fa a la Lliga Regionalista, la qüestió de la llengua ocupà un lloc destacat en el decurs de la campanya. Així, per exemple, el manifest electoral dels regionalistes, titulat "Per Catalunya i l'Espanya Gran" i redactat per Prat de la Riba i Cambó, s'interrogava sobre les causes històriques de la minorització del català: "Per què la llengua catalana, llengua de Cort i de Parlament, llengua de diplomàcia i de les lleis, llengua de la ciència i de la poesia, igual en llinatge i dret a la castellana en fer-se la unió, ha estat, mercès a la unió, desterrada violentament de tota la nostra vida pública, proscriu com una intrusa del seu casal propi i encara a cada moment insultada per ministres i funcionaris qualificant-la de dialecte, de patois groller destinat com una antigalla inservible a anar-se morint vora la llar domèstica?"⁷²¹ L'origen d'aquesta situació, deia el manifest, era la constitució política de l'Estat espanyol. Aquest estat s'havia organitzat de manera que permetia que un dels països d'Espanya –Castella– tingués públicament "reconeguts i enaltits" la seva llengua, el seu dret i les seves institucions polítiques, mentre que els altres països espanyols havien de veure com aquests "elements substancials de llur espiritualitat, de llur personalitat" estaven exclosos de les lleis de l'estat i de la vida pública. En comptes d'existir una relació d'igualtat entre les diferents nacionalitats espanyoles, conclouia el missatge, "una d'aquestes nacionalitats, la més important, ha lluitat des del segle XVI, i oberta continua la lluita encara, per excloure, per assimilar totes les altres."⁷²²

⁷²⁰ *Per la llengua catalana. Comunicació de l'Institut d'Estudis Catalans*, "La Veu de Catalunya", 8-IV-1916. Per tal de donar una difusió massiva al missatge, els regionalistes el reproduïren en el número d'abril de 1916 dels "Quaderns d'Estudi", una revista de la Diputació de Barcelona que s'enviava gratuïtament a tots els mestres públics de Catalunya (*Per la llengua catalana. Comunicació de l'Institut d'Estudis Catalans*, "Quaderns d'Estudi", 3, abril de 1916, ps. 236-238).

⁷²¹ *Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *op. cit.*, p. 183.

⁷²² *Ibid.*, p. 184.

Durant la campanya, els regionalistes es presentaran com els primers defensors de la llengua catalana. Dos dies abans de les eleccions, “La Veu” enviava als seus lectors la consigna següent: “La llengua és la característica més ferma de la nacionalitat. Voteu per la Llengua Catalana”.⁷²³ Un altre dels lemes electorals es referia als lerrouxistes i als seus aliats de la UFNR: “Qui odia la Llengua Catalana odia Catalunya; qui el vota o s'hi al·lia, és un traïdor.”⁷²⁴ La Lliga, en fi, volgué transmetre la impressió que aquests comicis eren transcendents per al futur del català. Adreçant-se als “bons catalans”, “La Veu” advertia: “En les eleccions de diumenge ens hi juguem anys de vida de tot lo que estimem. Llibertat, llengua, Mancomunitat, treball, cultura.”⁷²⁵

Passades les eleccions, probablement al final del mes d'abril, el Consell Permanent de la Mancomunitat envià al president del govern el missatge en defensa del català.⁷²⁶ El missatge, recordem-ho, havia estat redactat i aprovat el 22 de març, però cal pensar que el Consell volgué esperar fins després de les eleccions per enviar-lo al govern. Redactat per Prat de la Riba, duia les signatures del mateix Prat i dels vuit membres del Consell Permanent: el regionalista Agustí Riera, els nacionalistes republicans Alfred Pereña i Josep Mestres, els liberals Anselm Guasch i Josep Maria Espanya, els conservadors Josep Mestres i Francesc Bartrina, el republicà federal Martí Inglés i el jaumí Lluís Argemí. Després de recordar que la llengua catalana s'estenia “des de Salces (França) fins a Alacant i Balears”, el missatge afirmava que en el moment actual, després de “quatre segles de pressió política i cultural”, el català tornava a ser llengua de ciència i de cultura i tenia al seu costat amb més força que mai “la voluntat dels ciutadans, que, en el Dret públic modern, és la llei suprema.”⁷²⁷ En nom d'aquesta voluntat, el missatge sol·licitava al president del govern que la llengua catalana fos proclamada oficial “en tota la vida interior de Catalunya”; només d'aquesta manera, assegurava, quedaria garantit “el ple respecte al dret dels ciutadans catalans en quant a l'ús de llur idioma es refereix.”⁷²⁸

⁷²³ “La Veu de Catalunya”, 7-IV-1916.

⁷²⁴ *Ibid.*

⁷²⁵ *Ibid.*

⁷²⁶ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Missatge del Consell Permanent en defensa dels drets de la llengua catalana*, Barcelona, Impremta de la Casa de la Caritat, 1916. El 25 de maig el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava fer un “abundós tiratge” del missatge enviat al govern; així mateix, s'acordà fer-ne una edició en castellà per difondre'l per tota Espanya (Acord del Consell Permanent de 25-V-1916, AHDB, llig. 3746, exp. 5).

⁷²⁷ *Ibid.*, ps. 5-8.

⁷²⁸ *Ibid.*, p. 9.

El missatge explicava també que en aquell moment el dret a l'oficialitat de la pròpia llengua figurava en la nòmina dels drets democràtics, al costat de la llibertat política i la igualtat civil, i posava els exemples d'estats plurilingües com Bèlgica o Àustria-Hongria. Finalment, recordava que la guerra europea havia fet veure als dirigents polítics que un dels fonaments de la pau era el reconeixement dels drets de les “nacionalitats”, entre els quals hi havia el dret a la pròpia llengua. I si aquest dret, es preguntava el missatge, era concedit a pobles que passaven a formar part d'un estat a conseqüència d'una conquesta militar, “¿com ha d'ésser possible, sense subvertir totes les normes de la justícia, negar-lo als que voluntariament formen part de l'Estat i han donat sang i bens per fundar-lo i defensar-lo?”⁷²⁹

“La Veu” presentà el missatge de la Mancomunitat com una fita en la lluita pels drets de la llengua. “Mai ha estat formulada la reivindicació de la oficialitat del català amb tanta claredat, amb tanta precisió, i, no cal dir-ho, per una representació tan autoritzada i amplíssima del poble de Catalunya”, escrivia aquest diari. Així mateix, “La Veu” condemnava “la intolerable postergació soferta dins l'acoblament de pobles de l'Estat espanyol pels idiomes vivents” i lloava “la raonada i vigorosa petició de la Generalitat” perquè representava un intent de deturar “la mutilació sacrílega que la direcció de l'Estat espanyol somnia fa segles.” Per a “La Veu”, l'oficialitat del català era “el punt central de les nostres reivindicacions, la més desitjada de les llibertats. Sense ella, Catalunya és traïda; amb ella serà glorificada. Sense ella, la revolta serà endèmica, només la justícia pot garantir la pau.”⁷³⁰

La resposta del govern al missatge arribà el 18 de maig. En aquesta data la Mancomunitat rebia una comunicació del sots-secretari del president del govern notificant de la recepció del missatge i prometent que seria estudiat en el proper consell de ministres.⁷³¹ Tanmateix, en els dies posteriors el govern ni declarà l'oficialitat del català ni prengué cap altra mesura favorable a l'ús oficial d'aquesta llengua. Davant la negativa del govern, els regionalistes decidiren incloure la qüestió del català dins la petició d'autonomia política que tenien previst de presentar al Congrés.⁷³²

⁷²⁹ *Ibid.*, ps. 9-10.

⁷³⁰ *La oficialitat del català*, “La Veu de Catalunya”, 3-V-1916.

⁷³¹ AHDB, llig. 3746, exp. 5.

⁷³² Per altra part, en aquestes mateixes dates l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació publicava un missatge, adreçat al ministre de Gràcia i Justícia, en defensa de l'ús oficial del català. Redactat pel membre de l'Acadèmia i soci de la Lliga Regionalista Ramon Coll i Rodés, el missatge criticava la RAE per haver incitat el govern a prendre “*medidas vejatorias y cuando menos depresivas para otras lenguas habladas y escritas en España*”, i sol·licitava que s'autoritzés l'ús de totes les llengües espanyoles a les administracions regional, provincial, municipal i judicial (R. COLL I RODÉS, *Exposición elevada al*

Al començament de juny, un cop s'hagué constituït el nou govern Romanones sorgit de les eleccions del 9 d'abril, s'obriren de nou les Corts. Com era preceptiu, els diputats dedicaren les primeres sessions de la nova legislatura a discutir el text de la contestació del Congrés al discurs de la Corona. Fou en el marc d'aquest debat que Francesc Cambó presentà, en nom dels regionalistes, una esmena demanant la concessió a Catalunya d'un conjunt de mesures autonomistes. Els dos primers punts d'aquesta esmena es referien a la llengua catalana. En el primer punt es demanava que fos concedida l'oficialitat del català per a la vida interior de Catalunya, i en el segon es deia que si el català no era declarat oficial es concedís al menys la cooficialitat de català i castellà.

El debat de la contestació al discurs de la Corona s'inicià el dia 7 de juny amb la discussió de l'esmena dels regionalistes. Malgrat que aquell dia es trobava afectat per una forta grip, Cambó s'encarregà presentar i defensar aquesta esmena. Ho féu amb un discurs de marcat to nacionalista, on defensà l'existència de la nacionalitat catalana i es definí com a “*nacionalista catalán*”.⁷³³ Pel que fa a l'oficialitat del català, assenyalà que la primera reivindicació de la pràctica totalitat dels moviments nacionals havia estat l'oficialitat de l'idioma, i esmentà diverses lleis que s'havien promulgat recentment a Bèlgica i a Àustria-Hongria a favor de les llengües que no disposaven d'un estat exclusiu. Explicà també que els regionalistes no havien plantejat abans al Congrés l'oficialitat del català perquè havien cregut que “*plantear el problema del idioma, era plantear el aspecto quizás más difícil, más vidrioso del problema nacionalista catalán.*”⁷³⁴

Cambó es lamentà que el rei Alfons XIII no hagués fet res per contribuir a disminuir la crispació que des de feia anys existia a Catalunya entorn de la llengua. Només que el rei hagués emprat el català en alguna de les seves visites a Catalunya, digué, “*al problema del idioma se le quitaría casi toda su acritud. ¡Cuanta efusión no se hubiese producido en Cataluña! ¡Que calmante no hubiese sido para Cataluña!*”⁷³⁵

Excmo. Sr. Ministro de Gracia y Justicia con fecha 25 de mayo de 1916, en solicitud de reformas de orden procesal que autoricen el uso de los idiomas regionales ante los Tribunales de Justicia, Imprenta de la Casa de Caridad, Barcelona, 1916). Per encàrrec de l'Acadèmia, a mitjan del mes de juny el diputat regionalista Joan Ventosa i Calvell lliurà aquest missatge al ministre de Gràcia i Justícia Antonio Barroso. (“Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 25, 10-VI-1916, p. 500).

⁷³³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 22, 7-VI-1916, p. 446.

⁷³⁴ *Ibid.*, p. 447.

⁷³⁵ *Ibid.*

Així, continuà Cambó, en lloc d'apaivagar-se, el descontent de molts catalans pel tracte que donava l'Estat al català no féu sinó créixer, i acabà esclatant en la protesta pels atacs de Royo Villanova i de la RAE.⁷³⁶ En aquest punt Cambó se sentí indisposat i hagué d'interrompre la seva intervenció.

El dia següent, Cambó continuà la seva defensa dels drets del català. Especificà quin era el contingut exacte de la demanda d'oficialitat que plantejaven els regionalistes: *“la oficialidad del catalán para nuestra vida interior significa el libre empleo del idioma catalán dentro de Cataluña, en la enseñanza, en la vida administrativa, en los Tribunales de Justicia y en la otorgación de documentos públicos.”*⁷³⁷ Els aclariments de Cambó provocaren reaccions de sorpresa i desaprovació en alguns diputats. Cambó els respongué: *“Y esto, Sres. Diputados, que á muchos veo que os parece enorme, lo tenía Cataluña entrado ya el siglo XIX y hace pocos años estos honores los ha perdido el idioma catalán.”*⁷³⁸

Afegí que el català era l'únic idioma europeu que, havent estat llengua de cultura i de poder, no gaudia de la consideració de llengua oficial: *“no hay en Europa un solo caso, nadie podrá citar lo, en que esa consagración de oficialidad deje de tenerla un idioma que, como el catalán, ha sido idioma oficial en un Estado soberano durante siglos, ha sido idioma diplomático oficial de una confederación de Estados durante siglos, idioma hablado constantemente por millones de ciudadanos que representan una quinta parte de los habitantes de España.”*⁷³⁹ Finalment, suggerí que s'hauria d'implantar en el sistema educatiu espanyol l'ensenyament de les llengües catalana i portuguesa. *“El día en que todos los españoles ilustrados conocieran además del castellano el catalán y el portugués, los españoles podrían abrigar la esperanza de un porvenir más próspero, de mayor grandeza del que podemos abrigar hoy.”*, assegurà.⁷⁴⁰

La premsa regionalista donà una gran publicitat al discurs de Cambó. Per a “La Veu” la intervenció del líder regionalista constituïa una “victòria parlamentaria de Catalunya”. El diari de la Lliga destacà especialment el fet que Cambó hagués llegit en el Congrés un fragment en català, extret d'unes declaracions seves sobre la necessitat que els negociadors de la pau europea tinguessin en compte el plet autonomista català.

⁷³⁶ *Ibid.*, p. 448.

⁷³⁷ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 23, 8-VI-1916, p. 456.

⁷³⁸ *Ibid.*, p. 456.

⁷³⁹ *Ibid.*, ps. 456-457.

⁷⁴⁰ *Ibid.*, p. 457.

Deia “La Veu”: “Aquells paràgrafs en català, llegits a la Cambra, són un cop -discret i decidit- que dona el nostre idioma a les portes, injustament tancades, de l'oficialitat.”⁷⁴¹

Fins i tot la premsa nacionalista celebrà el discurs de Cambó. La revista “Renaixement” felicitava efusivament el cap de la minoria regionalista per haver portat la qüestió nacional catalana al Congrés.⁷⁴² “La Nació”, per la seva part, afirmava que el discurs de Cambó era la prova de la inqüestionable “ascensió nacionalista” de la Lliga.⁷⁴³

Però tornem al debat parlamentari del dia 8. El diputat liberal José Lladó Vallès, fill de catalans i resident a Astúries, s'encarregà de respondre a les peticions autonomistes de Cambó. Lladó, que parlava en nom de la comissió encarregada d'elaborar la contestació al discurs de la Corona, declarà que la comissió no podia acceptar l'esmena dels regionalistes, entre altres motius perquè aquesta anava “*cubierta con el pabellón del nacionalismo*”.⁷⁴⁴ Respecte de la llengua catalana, afirmà que era “*una lengua muerta, pero que tiene medio cuerpo insepulto*.” En aquest sentit, féu al·lusió a un fragment de *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba, on es deia que a la Catalunya del final del segle XIX les famílies humils consideraven un insult que els escrivissin cartes en català i que quan es restauraren els Jocs Florals “*en Cataluña no se sabía escribir en catalán*”. Tenint en compte aquests antecedents, digué, era “*muy de lamentar que unas cuantas cumbres sociales, como ellos se llaman, quieran perturbar esa obra bendita del tiempo y quieran alterar este proceso de unificación que se viene realizando en el lenguaje español*.”⁷⁴⁵

Intervingué a continuació el cap del govern, Romanones, qui comunicà a Cambó la negativa del govern a concedir a Catalunya l'autonomia política. Segons Romanones, l'autonomia causaria a Catalunya “*un daño mortal*”, perquè conduiria inevitablement, en un termini més o menys llarg, a la separació de Catalunya de l'Estat espanyol. En canvi, Romanones oferí als regionalistes la seva col·laboració “*para el camino de la conciliación, para el camino de la autonomía municipal, para daros toda clase de facilidades en la expansión de la vida regional; pero autonomía política, Sr. Cambó, no*.”⁷⁴⁶

⁷⁴¹ “La Veu de Catalunya”, 10-VI-1916.

⁷⁴² *El discurs d'En Cambó*, “Renaixement”, núm. 283, 15-VI-1916, ps. 329-330.

⁷⁴³ *Al vol. Els parlamentaris regionalistes*, “La Nació”, núm. 51, 17-VI-1916, p. 5.

⁷⁴⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 23, 8-VI-1916, p. 467.

⁷⁴⁵ *Ibid.*, p. 466.

⁷⁴⁶ *Ibid.*, p. 468.

Malgrat la negativa explícita de Romanones, Cambó es mantenia esperançat. El 9 de juny escrivia a Lluís Duran i Ventosa: “Lo d'aquí va molt bé y confio obtindrem un resultat decisiu.” I afegia: “Lo que convé es mantener l'entusiasme y la cohesió a Catalunya. Els projectes economics de l'Alba ens hi ajudaran.”⁷⁴⁷

Però no semblava que hi hagués massa motius per a l'optimisme. El mateix dia que Cambó escrivia aquesta carta, el radical Hermenegildo Giner de los Ríos llençava des del Congrés un fort atac contra les peticions autonomistes de la Lliga, en un discurs que fou interromput diverses vegades pels aplaudiments i els comentaris d'aprovació de la majoria de diputats. Pel que fa a la llengua, Giner de los Ríos deixà clar de bon principi que el PRR era contrari fins i tot a la cooficialitat de català i castellà. “*No hay más que una lengua oficial, como no hay más que un escudo, como no hay más que una Nación, como no hay más que una bandera*”, declarà.⁷⁴⁸

Assenyalà també que, en realitat, el que sol·licitava Cambó ja s'havia començat a portar a la pràctica a les institucions docents de la Diputació de Barcelona. Digué Giner: “*se queja el Sr. Cambó de una manera manifiestamente injusta, porque en la Universidad Industrial ya se explica en catalán; porque en la Escuela de Artes y Oficios, agregada a esa Universidad, ya se explica en catalán; porque en todos los Centros de enseñanza que están bajo la férula de la Diputación, en todos ellos, ésta quiere que se hable en catalán. Eso es lo que no podemos querer los que pensamos como piensa mi partido.*”⁷⁴⁹

Així mateix, retragué als regionalistes que “*en estos momentos en que el mundo iba á glorificar a Cervantes y son 85 millones de hombres los que hablan el castellano, en ese momento mismo se os ocurre pedir la oficialidad del lenguaje catalán [...] vosotros, en este instante en que se celebra la Fiesta del Habla castellana en los 20 Estados diferentes que emplean la hermosa lengua de Castilla, os levantáis para decir: “No; esa lengua no debe ser la nuestra” ¡Y cómo lo hacéis!...*”⁷⁵⁰

Després de felicitar Maura per haver advertit, amb el missatge de la RAE, de la necessitat d’“*atajar el paso para que no se pierda esa aureola gloriosísima que es la que nos hace todavía representar algo en la historia*”⁷⁵¹, Giner sol·licità al mateix Maura, a Royo Villanova i a altres parlamentaris que s’havien pronunciat contra l’ús

⁷⁴⁷ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 9-VI-1916 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas – Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁷⁴⁸ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 24, 9-VI-1916, p. 485.

⁷⁴⁹ *Ibid.*, p. 486.

⁷⁵⁰ *Ibid.*, p. 487.

⁷⁵¹ *Ibid.*, p. 488.

públic del català, que fessin sentir la seva veu en defensa de l'oficialitat exclusiva del castellà a Catalunya. Finalment, Giner insistí que la llengua castellana havia de ser la llengua nacional de tots els espanyols: *“Para la Historia no hay más que una lengua, para la Historia no hay más que la lengua castellana, que no es de Castilla, que es de España entera, como decía Menéndez Pidal en un hermoso y reciente trabajo.”*⁷⁵²

L'endemà de la intervenció de Giner, fou el republicà federal Joan Salas i Anton qui es referí a la petició d'oficialitat del català. Començà dient que declarar el català oficial *“vale tanto como arrebatar un capital á los pobres, como arrebatar un instrumento de trabajo á los obreros de nuestro país, y representa una capitis diminutio de su personalidad, de su soberanía y de su ciudadanía.”*⁷⁵³ Recordà als regionalistes que el castellà es parlava en 21 països i era la tercera llengua del món en nombre de parlants, i els digué *“esto prueba que el español es [...] una gran arma de trabajo, un gran medio de que nuestros obreros puedan ir á diferentes partes del mundo á buscar el trabajo que no siempre tienen, que nunca está bien recompensado en nuestro país, y arrebatándoles el conocimiento del castellano sólo para satisfacción, cuando más, á una pueril vanidad, sacrificáis á las masas obreras de nuestro país.”*⁷⁵⁴

Així mateix, explicà que a Catalunya les societats obreres empraven habitualment el castellà en les seves al·locucions i en la correspondència. Per a Salas i Anton, això es devia al fet que, davant el *“menguado regionalismo”* de la Lliga, els obrers catalans *“presentan el internacionalismo, más grande que todo esto, y que, entre otros efectos, produciría el de evitar catástrofes como la que actualmente estamos presenciando.”*⁷⁵⁵ Finalment, afirmà que impedint que el català es convertís en una llengua oficial *“se hace un gran bien á este mismo pueblo catalán que ellos quieren representar”*. I afegí: *“y en nombre de los beneficios que ha de recibir por ello el pueblo catalán, y singularmente las clases obreras [...] yo me opongo a ello, estando seguro de que nada se ha de perjudicar con esto la literatura catalana, de la que yo soy admirador, como soy admirador de la literatura bable, de la literatura gallega y de otras que pueden prosperar, como la experiencia demuestra, sin necesidad de que se eleve á oficial el lenguaje de esas regiones. Al contrario, sin esta oficialidad, de modo espontáneo, se desenvuelve mejor este idioma.”*⁷⁵⁶

⁷⁵² *Ibid.*

⁷⁵³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 25, 10-VI-1916, p. 512.

⁷⁵⁴ *Ibid.*, p. 513.

⁷⁵⁵ *Ibid.*

⁷⁵⁶ *Ibid.*, p. 514

El mateix 10 de juny Cambó informava a Duran i Ventosa de l'estat del debat. Cambó mantenia encara l'optimisme -“No crec que cap quefe de partit vulga posarse, resultament, contra nosaltres. Tots estan molt esverats”- i avisava Duran que de moment no tornaria a intervenir al Congrés i es reservaria “pera apretar més al final del debat y mirar si allavors arrivo a fer adoptar un acord que signifiqui la preparació del Estatut Catalá”.⁷⁵⁷

La discussió al Congrés continuà el dia 12 de juny. El diputat Doval, membre de la comissió que havia de redactar la contestació a la Corona, digué que en els àmbits oficials “*se ha de tender á que un idioma solo, por encima de las diferencias dialectales, cuyo cultivo puede ser lícito entretenimiento y consuelo de la vida regional, sirva de comunicación entre los hombres de la amada España.*”⁷⁵⁸ Doval advertí que si es declarava oficial el català “*aparecería con justicia igual demanda de los vascongados, que pedirían igual dignidad para el éuskaro [...]; igual pretensión saldría del Reino de Valencia, y aún com más soberana razón pretendería la región gallega que se hablara oficialmente su dulce lengua [...]. Alcanzar lo que se pretende sería, pues, levantar de nuevo entre nosotros la torre de Babel, y la confusión de lenguas con las que un día castigó Dios a la humanidad.*”⁷⁵⁹

En la mateixa sessió es referí també a la qüestió de la llengua el liberal Emili Riu, diputat pel districte de Sort-Viella, qui a diferència d'altres representants del partit liberal defensà l'oficialitat del català. Riu recordà que feia aproximadament un mes havia enviat a Romanones, cap del seu partit, una carta demanant-li que atengués la petició d'oficialitat del català que li havia enviat la Mancomunitat.⁷⁶⁰ Després d'advertir els diputats que les seves paraules podrien ferir “*sentimientos que son muy gratos á toda la mayoria*”, afirmà que calia autoritzar l'ús oficial del català. Sobretot, digué, perquè una part de la població catalana no sabia parlar castellà i es trobava amb dificultats a l'hora d'atorgar contractes i de fer testament. Posà l'exemple del seu districte, on, segons que explicà, hi havia molts notaris que no parlaven ni entenien la llengua catalana.⁷⁶¹

⁷⁵⁷ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 10-VI-1916 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas – Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁷⁵⁸ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 26, 12-VI-1916, p. 533.

⁷⁵⁹ *Ibid.*

⁷⁶⁰ La carta de Riu aparegué al diari “El Pallaresa” i fou reproduïda per “La Veu” en primera plana (*Per la Oficialitat de la Llengua Catalana*, “La Veu de Catalunya”, 16-V-1916).

⁷⁶¹ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 26, 12-VI-1916, p. 541.

En resposta a Riu, Romanones declarà que havia llegit la seva carta “*con gran complacencia*” i afegí que “*el problema de la lengua*” era “*el más delicado, el más agudo, el más sensible de todos los que constituyen el problema catalán.*” Explicà, tal i com havia fet en els telegrams que envià a l’Ajuntament de Barcelona i a la Mancomunitat, que el seu criteri respecte de la qüestió de la llengua havia quedat reflectit en la Reial Ordre de 21 de novembre de 1902 sobre l’ús del català a l’escola. “*Todo lo que sostuve entonces, lo sostengo ahora*”, declarà. A continuació afirmà: “*Yo creo que el empleo de la lengua catalana no ha sufrido por parte de ningún Gobierno, y mucho menos por parte del que presido, ninguna clase de persecuciones; antes al contrario, hoy se emplea el idioma catalan con libertad completa.*”

Respecte del coneixement del català per part dels notaris, Romanones digué que “*con exigir a todos los notarios que van a Cataluña que sepan el catalán, el problema está resuelto.*” I afegí: “*Si sobre este punto no ha habido bastante cuidado por parte de los Gobiernos, debe exigírseles toda atención, y es una cosa facilísima de obtener; en este extremo yo daré satisfacción completa y la dará el Sr. Ministro de Justicia al Sr. Riu. Está en la ley. ¿Es que la ley no se cumple? Pues se exigirá su estricto cumplimiento.*” Finalment, manifestà que era partidari que les qüestions relatives a l’idioma es resolguessin al Congrés, i no per mitjà de decrets o ordres del Govern, i que el seu desig era arribar a “*soluciones de armonía*”.⁷⁶²

El dia següent, el diputat liberal Eduardo Ortega y Gasset assegurà al Congrés que, en aquell moment, el veritable problema lingüístic que hi havia a Catalunya era el de la persecució del castellà. Aquestes foren les seves paraules: “*No se trata de perseguir el idioma catalán en Cataluña, de lo que se trata es de que no se persiga el idioma español en Cataluña* (El Sr. Rodés: No se ha perseguido nunca.) *El otro día oímos, de labios del señor Giner de los Ríos, anécdotas y datos que demostraban que realmente había un propósito preconcebido, demostrado en ciertos movimientos de la Mancomunidad en relación con la enseñanza, de perseguir el idioma español.*”

Per a aquest diputat, els exemples de restricció de l’ús del català exposats pels diputats catalans eren “*nimios detalles*” y “*indicaciones artificiosamente formuladas [...] que carecen de toda realidad.*” La qüestió del català a la justícia, per exemple, digué que es podria resoldre simplement amb l’ús d’intèrprets, tal i com preveia la llei. L’important, repetí, era “*impedir que, por quien sea, se persiga el idioma castellano en*

⁷⁶² *Ibid.*, p. 543.

Cataluña”. Altrament, conclogué, podia passar que en el futur “*llegue a aislarse Cataluña de tal modo del comercio moral, de la civilización de Europa que sea un perjuicio para esta región, hoy tan culta y progresiva. El idioma catalán, ¿podría aspirar próximamente y sin ventura extraordinaria á tener la difusión del idioma español? (El Sr. Rodés: Si no se trata de esto).*”⁷⁶³

El dia 14 de juny el liberal Niceto Alcalá-Zamora digué que entre els espanyols la llengua de relació havia de ser el castellà, perquè era la llengua “*preponderante dentro del territorio, y tiene además la promesa del predominio en el mundo.*” Tanmateix, declarà que el català mereixia la consideració i l’afecte de l’Estat. Es mostrà a favor que l’Estat premiés i difongués les obres escrites en las “*lenguas regionales*” i que a les acadèmies culturals i científiques vinculades a l’Estat hi entressin els autors que empraven aquestes llengües. També era partidari que els notaris sabessin escriure el català i que s’exigís als funcionaris la comprensió d’aquesta llengua.⁷⁶⁴

En canvi, considerà que no era necessari l’ús del català a la universitat, perquè l’ensenyament en castellà no plantejava cap dificultat als estudiants catalans. Tampoc no creia que el català hagués de ser la llengua de l’administració. En aquest sentit, digué que “*la lengua excelsa en que escribieran Verdaguier y Maragall, y Alomar y Rusiñol, no va á perder gran cosa, porque la retórica oficial no la adultere con sus vacíos ritualismos, con que no se emplee para ejercer la violencia recaudatoria del apremio ni para redactar la arbitrariedad curialesca del embargo.*”⁷⁶⁵

El debat sobre l’esmena presentada pels regionalistes finalitzà a la sessió del dia 15 de juny, vuit dies després d’haver-se iniciat. En aquesta sessió es tractà àmpliament la qüestió del català. En defensa de l’oficialitat del català el diputat de la coalició republicana-socialista Julià Nogués afirmà: “*Pretender que en las Corporaciones oficiales de Cataluña, que en nuestros Ayuntamientos y en nuestras Diputaciones provinciales no se hable catalán, sería pretender un absurdo: queráis o no queráis en catalán se hablará.*” I afegí: “*no tengáis la menor duda de que [...] los catalanes hablarán en catalán cuando les sea posible, y que sólo dejaremos de hablar cuando nos lo prohibáis, pero con nuestra enérgica protesta en todo aquello que pueda redundar en perjuicio de la administración de justicia.*”⁷⁶⁶

⁷⁶³ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 27, 13-VI-1916, p. 557.

⁷⁶⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 28, 14-VI-1916, p. 590.

⁷⁶⁵ *Ibid.*

⁷⁶⁶ *Ibid.*, p. 602.

A continuació prengué la paraula Romanones amb la intenció de tancar el debat. Digué en primer lloc que creia que el debat havia arribat a la seva fi, perquè Cambó, el cap dels regionalistes, no havia tornat a intervenir, i això li feia pensar que retiraria l'esmena i tornaria a presentar les seves reivindicacions en una altra ocasió.⁷⁶⁷ Afirmà també que el Govern era contrari a concedir les mesures de caire nacionalista que havia demanat Cambó; tanmateix, digué que si els regionalistes es mantenien en el terreny de l'estricta regionalisme i la descentralització administrativa seria possible arribar a solucions concretes.⁷⁶⁸

Respecte de la llengua, Romanones assegurà que el Govern podia arribar a una entesa amb els regionalistes sobre l'ús del català a l'administració, als tribunals de justícia i als documents notariais. En canvi, es mostrà intransigent sobre l'ús del català a l'escola. Digué en aquest sentit que *“el catalán puede ser empleado como medio para enseñar el castellano á aquellos que no lo sepan, pero nada más.”* Afegí que ni el seu govern ni cap altre que el pogués succeir no establiria mai l'oficialitat del català a l'escola, perquè aquesta mesura causaria *“un gravísimo daño a los intereses catalanes, porque sería reducir el número de catalanes que saben castellano, cuando a lo que deben tender los Gobiernos es á aumentarlo.”*

Dirigint-se als regionalistes, els digué: *“Yo creo que no puede darse el caso de que un catalán por el empleo exclusivo del castellano sufra en sus derechos y en sus intereses, pero al mismo tiempo afirmo que se podía dar el caso de un español que viviendo en Cataluña, y por el empleo exclusivo del idioma catalán, pudiera sufrir perjuicio en sus derechos ó intereses. (Muy bien) Esta es la base de la posible conciliación entre lo que vosotros pretendéis y lo que pretendemos nosotros; ese es el terreno de la concordia, al que estamos dispuestos á acudir.”*

A continuació acusà els partidaris de l'oficialitat del català d'haver exagerat les dificultats que suposava per la població catalana l'ús oficial del castellà. Es referí concretament al problema dels notaris que no entenien el català. Digué que entre els 206 notaris del Col·legi Notarial de Barcelona només n'hi havia 33 que no eren catalans. Afegí que a les poblacions on coincidien notaris catalans i no catalans, aquests atorgaven un número més gran de documents que els primers, i recordà que els catalans, com la resta d'espanyols, podien triar lliurement a quin notari volien acudir. Finalment, afirmà que *“esta cuestión está completa y absolutamente resuelta; vosotros la*

⁷⁶⁷ *Ibid.*, p. 603.

⁷⁶⁸ *Ibid.*, p. 604.

presentáis porque queréis presentarla, pero no tenéis fundamento de ninguna clase (Aplausos).”

Romanones tanca la seva intervenció acusant els regionalistes d'utilitzar el català amb finalitats polítiques. Aquestes foren les seves paraules:

“Lo que pasa es que vosotros hacéis un arma política de la cuestión del idioma, porque sabéis que es lo que llega más al sentimiento de los pueblos, y porque conocéis aquel refrán que es la síntesis de vuestras aspiraciones y que, dicho en catalán, dice: (Pausa) ¿Se puede hablar en catalán, Sr. Presidente? (Grandes risas.)

*“Poble que sa llengua cobra
a si mateix se recobra.”*

Vosotros pretendéis el empleo del catalán por eso, porque pueblo que su lengua cobra, recobra su independencia; y por el camino que conduzca á tal designio os tenemos que atajar. (Protestas en la minoría regionalista – Aprobación en diversos lados de la Cámara).”⁷⁶⁹

En resposta a Romanones, Cambó aclarí que els regionalistes ni sol·licitaven l'ús exclusiu del català ni desitjaven que a Catalunya es deixés d'aprendre el castellà. Afegí que cap de les prerrogatives que demanaven els regionalistes per al català havia de perjudicar l'ensenyament del castellà a Catalunya. En aquest sentit, proposà al ministre d'Instrucció Pública que enviés a Barcelona un inspector perquè sotmetés a un examen de lectura, escriptura i redacció del castellà a alumnes de les escoles de l'Estat i a alumnes de les escoles de l'Ajuntament de Barcelona, en les quals l'ensenyament es feia en català. Segons Cambó, si es portés a terme aquesta experiència, es veuria que els alumnes de les escoles catalanes tenien un coneixement del castellà *“inmensamente más perfecto”* que els alumnes de les escoles estatals.⁷⁷⁰

Així mateix, Cambó anuncià que els regionalistes retiraven momentàniament la seva esmena i que la tornarien a presentar dues setmanes després, quan es discutís la totalitat de la resposta al discurs de la Corona. Assegurà que si l'esmena tornava a ser rebutjada els regionalistes iniciarien una nova estratègia: plantejarien les diferents reivindicacions una per una i intentarien que el Govern donés una satisfacció ni que fos parcial a les seves demandes.⁷⁷¹

⁷⁶⁹ *Ibid.*, p. 607.

⁷⁷⁰ *Ibid.*, p. 610.

⁷⁷¹ *Ibid.*, p. 611.

Finalitzat el debat sobre les esmenes, al final de juny s'iniciava la discussió de la totalitat del missatge a la Corona. Tal i com havia anunciat Cambó, els regionalistes tornaren a presentar, juntament amb la resta de demandes autonomistes, la petició d'oficialitat del català. Això motivà que, en el curs del debat, diversos diputats es referissin a la qüestió de la llengua. En aquest sentit, destaquen les intervencions d'Antoni Maura, Melquíades Álvarez, líder del Partit Reformista, i el propi Francesc Cambó.

Maura, que intervingué a la sessió del 30 de juny, començà dient que les reivindicacions lingüístiques dels regionalistes responien a un objectiu polític: l'obtenció de l'autonomia de Catalunya. Per a Maura, no era l'estat de la llengua catalana el que donava origen al catalanisme, sinó al revés: el catalanisme polític, en el seu afany de mobilitzar la població en defensa de l'autonomia, cercava en la situació del català arguments i exemples que mostressin la subordinació a què estava sotmesa Catalunya i justificuessin la necessitat d'assolir l'autogovern. La llengua, deia Maura, era per als regionalistes una coartada política: *“La lengua es un emblema político, en casos como el vuestro, porque para emblema político, para signo de discordia ó de lucha, se necesita muy poco”*. En aquest sentit, Maura recordava: *“Cuando no ha habido divergencias políticas, siglos enteros han pasado y la misma Cataluña ha usado de la lengua sin que nadie le fuera á la mano, sin que nadie le hiciera la menor observación.”*

Dit això, Maura afirmà que ningú no s'oposava a l'ús del català com a llengua familiar i com a llengua literària. Pel que fa a l'ús del català a l'administració, la justícia i els documents notariais, donà a entendre que els problemes que es poguessin produir en aquests àmbits eren en realitat problemes menors, que es podrien solucionar simplement amb bona voluntat, sense necessitat de declarar el català llengua oficial.

A continuació digué que en el seu missatge com a president de la RAE s'havia limitat a demanar al govern que es complís la legislació vigent. Atribuï el rebuig que suscità el missatge entre els catalanistes al fet que aquest hagués aparegut en vigílies d'unes eleccions. Afegí que al cap de pocs dies de publicar-se el missatge començà a rebre telegrams que l'acusaven d'haver renegat del seu origen i de la seva parla mallorquines, i que això únicament l'havia fet somriure.⁷⁷² Concloué dient: *“La cuestión de la lengua, vuelvo a decirlo, intrínsecamente no existe, porque son*

⁷⁷² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 40, 30-VI-1916, p. 996.

*completamente ficticias las especies con que se ha hecho la campaña de que se pedía la persecución del catalán.”*⁷⁷³

Dos dies després, a la sessió de l'1 de juliol, el reformista Melquíades Álvarez digué que en cap cas l'Estat espanyol no havia de portar a terme una política de persecució del català; *“eso no sería una política, eso sería una insensatez, sería un crimen”*, assegurà. Al mateix temps, mostrà la seva satisfacció perquè, tal i com s'havia demostrat al llarg del debat, *“todos los hombres más antípodas en la política española”* coincidien en aquest punt. Per a aquest diputat, *“perseguir el idioma catalán es mutilar, es cercenar el alma de un pueblo, disgregando arbitrariamente uno de sus más espirituales valores. ¡Perseguir el idioma! ¡Hablar de que el Gobierno español puede hacer con el catalán lo que hace el Imperio Alemán con el polaco en el distrito de Posen! Temeridad, absurdo. ¿Lo creen en Cataluña? Falacia.”*⁷⁷⁴

Tanmateix, Álvarez es declara contrari a l'oficialitat del català. Digué que si Catalunya fos una nació tindria dret a l'oficialitat de la llengua, i afegí: *“pero como yo creo [...] que no sois una nación, que sois una personalidad intranacional, regulada por el Poder soberano del Estado nacional, no se puede hablar del idioma oficial catalán como una consecuencia obligada de la nacionalidad.”*⁷⁷⁵ Com a rèplica a les declaracions que havia fet Cambó en la sessió del 8 de juny, Álvarez afirmà que no era cert que el català fos l'única llengua d'Europa que, havent estat llengua oficial i de cultura en el passat, es trobava exclosa en aquell moment dels àmbits oficials. Esmentà el cas de l'occità. Aquest idioma, explicà, havia estat la principal llengua literària d'Europa durant els segles XII i XIII i actualment es parlava en un territori tres vegades més gran que el territori on s'emprava el català. En canvi, digué, als habitants d'aquest territori *“no se les ocurre reclamar su oficialidad; se conserva en el Mediodía de Francia con aquel cariño y con aquella dulzura con que se recuerdan siempre los idiomas que se aprendieron en la niñez, pero dejándose absorber insensiblemente por el lenguaje francés, por un instrumento más eficaz de la cultura, demostrando así que, al través del tiempo, todas estas lenguas regionales irán desapareciendo, quieran o no, en el vorágine de la civilización. Por lo tanto, Sres. Diputados, no hay que hablar de la oficialidad del idioma.”*

⁷⁷³ *Ibid.*, p. 997.

⁷⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁷⁵ *Ibid.*, p. 1016.

Álvarez digué que la concessió de l'oficialitat del català donaria lloc a “*el desahucio del castellano y de todos los españoles en Cataluña*”. Si es declarava oficial el català, digué, els catalans emprarien només aquesta llengua en totes les manifestacions oficials, i convertirien el castellà pràcticament en un idioma estranger, en un “*vínculo de carácter excepcional para ponerse en comunicación con el resto de España*”. Afegí que, en desconèixer el català, la població castellanoparlant de Catalunya quedaria incapacitada per a l'exercici de càrrecs oficials. Així mateix, advertí que “*si queréis que sea oficial el idioma catalán en Cataluña, debe ser oficial el eúskaro en Vasconia y el gallego en Galicia, monopolizando de este modo los cargos de la región para los naturales de la región misma, é incapacitando al resto de los españoles para que puedan comulgar en esos actos de la vida civil y de la vida pública.*”⁷⁷⁶

El discurs d'Álvarez donà pas a l'esperada intervenció de Cambó. Respecte de la qüestió de la llengua, el líder regionalista expressà la seva satisfacció perquè, segons digué, els diputats havien arribat “*a convergencias que yo no esperaba*”. Per a Cambó, el debat s'havia desenvolupat “*en una atmósfera de serenidad que honra al Parlamento español y que me permite abrigar la esperanza de que, examinando el problema con toda serenidad, la convergencia llegará a ser total y completa.*”⁷⁷⁷

En resposta a les declaracions de Maura sobre el català, Cambó digué que efectivament el problema de l'idioma era un problema polític: “*El problema del idioma para una colectividad es un problema político, es el primero de los problemas políticos, es la primera de las aspiraciones políticas.*” Pel que fa al missatge de la RAE, assegurà que estava basat en supòsits falsos, perquè no era cert que a les escoles de Catalunya es prohibís l'ensenyament del castellà. A més, recordà a Maura que el missatge contenia conceptes i judicis que ofenien intensament als catalans: “*Hablar del respeto al idioma catalán como idioma de expansiones íntimas para la familia, para la poesía, para el hogar, es para nosotros, Sr. Maura, una ofensa á nuestra alma colectiva [...] Para una colectividad que tiene un idioma propio, ese idioma es la esencia de su alma y de su vida, y toda limitación al empleo de ese idioma, significa una opresión, una limitación a ese espíritu, que entendemos como opresión, como una tiranía.*”

Així mateix, afirmà que el problema del català no era únicament un problema de comunicació, sinó també un “*problema de libertad y de dignidad colectiva*”. Cambó il·lustrà aquest punt llegint un fragment de la contestació de Valentí Almirall a Núñez

⁷⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷⁷ *Ibid.*, p. 1021.

de Arce, on Almirall explicava que apreciava la llengua castellana però que no podia acceptar que algú l'obligués a parlar-la.

Cambó contestà després al discurs de Melquíades Álvarez. Pel que fa a la llengua, li digué que l'oficialitat del català de cap manera no suposaria l'exclusió del castellà de Catalunya: *“Tenga S.S la seguridad de que más cerca estaba de la verdad D. Valentín Almirall, que lo está S.S. Cuando los catalanes tengan derecho al uso libre de su idioma, veréis cómo renunciarán espontáneamente á él en muchos casos en que hoy hemos de insistir porque existe la prohibición.”* Per altra part, assegurà que si gallecs i bascos reclamaven l'oficialitat de les seves llengües i aquestes reclamacions estaven fonamentades en *“un estado de conciencia colectiva”*, aleshores l'Estat hauria de satisfer-les. I afegí, en alusió a les paraules d'Álvarez, que *“no es argumento que pueda salir de boca de un demócrata y de S.S. el decir que eso limitará la facultad de los españoles para ejercer cargos ó empleos en todas las tierras de la Península, porque yo he entendido siempre que si ha de haber subordinación debe ser del empleado respecto al ciudadano, nunca del ciudadano respecto del empleado.”*⁷⁷⁸

En resposta a Cambó, el ministre d'Instrucció Pública Julio Burell deixà clar que el govern no estava disposat a concedir l'oficialitat del català. Adreçant-se als regionalistes, el ministre digué: *“Se oye hablar constantemente de la lengua, pero, ¿cómo la lengua? ¿Es que estáis en una situación de imperio como un país conquistado? ¿Qué derechos civiles ó qué derechos políticos os faltan que no falten á los demás españoles? ¿Qué derechos, que no tengan los demás españoles, dejáis de poseer vosotros? ¡La lengua! ¿Es que está en la mano de los Gobiernos el hacer que haya un número mayor de periódicos que se escriban en catalán? ¿Es que los rótulos de los comercios de Barcelona, que yo he visto, están escritos en castellano por alguna orden ú ordenanza de aquellas de necesidad de que hablaba mi amigo el Sr. Alba? ¿Es que hay prohibición alguna? Recordad la Real orden del Sr. Conde de Romanones, que es el derecho positivo para que el catalán se hable absolutamente, como pedía San Pablo que se predicara el Cristianismo, desde lo alto de los tejados.”*⁷⁷⁹

Després de Burell cap altre diputat no tornà a referir-se a la qüestió de l'oficialitat del català. Posteriorment l'esmena dels regionalistes fou derrotada amb els vots en contra de liberals i conservadors.

⁷⁷⁸ *Ibid.*, p. 1022.

⁷⁷⁹ *Ibid.*, p. 1030.

Finalitzada la discussió del missatge a la Corona, “La Veu” en feia un balanç optimista. “El resultat no pot ésser més estimulante, més prometedora”, deia aquest diari. Assegurava “La Veu” que, si bé el Congrés dels Diputats s’havia mostrat hostil respecte dels plantejaments nacionalistes, en canvi les tesis merament regionalistes havien estat acceptades per tots els oradors. Deia el diari regionalista que, a diferència del que havia succeït el 1901, quan Sagasta havia afirmat que a Espanya no hi havia regions sinó províncies, ara ja ningú no negava ni l’existència de la personalitat regional catalana ni el dret de Catalunya a disposar de la Mancomunitat. A més, afegia, en diverses ocasions els oradors havien reconegut que els governs espanyols havien de respectar i defensar les atribucions polítiques atorgades a Catalunya.

“La Veu” afirmava també que el debat havia servit perquè diputats de gairebé tots els partits polítics, a excepció dels conservadors i els radicals, es mostressin favorables a l’accés del català als àmbits oficials: “Federalists, jaumins, integristes i part dels liberals i dels reformistes han fet afirmacions terminants a favor d’una extensió diversa del català per l’esfera oficial; i el mateix senyor Giner de los Ríos l’ha defensat per l’ensenyança de pàrvuls.” Al mateix temps “La Veu” anuncià que els regionalistes es disposaven a presentar per separat les peticions que contenia l’esmena rebutjada pel Congrés.⁷⁸⁰

La petició d’oficialitat del català

Tal i com anticipava “La Veu”, tan bon punt hagué finalitzat el debat de la contestació a la Corona els regionalistes prepararen la primera de les interpellacions que volien portar al Congrés. Es tractava de la petició d’oficialitat del català. Cambó confiava, com havia afirmat al Congrés l’1 de juliol, que si aquesta qüestió podia ser discutida amb serenitat i de forma aïllada -i no dins un debat general sobre l’autonomia- els regionalistes arribarien a un acord amb la resta de partits.

En vigílies que fos presentada al Congrés, Pol escrivia a “La Veu” que la interpellació a favor del català constituïa “la primera reivindicació nacionalista que pren forma positiva davant l’Estat espanyol”. Pol considerava que l’oficialitat del català era “el problema fonamental de les nostres reivindicacions, el primer dret natural del

⁷⁸⁰ *Índex de resultats*, “La Veu de Catalunya”, 7-VII-1916.

poble”. La interpel·lació dels regionalistes havia de servir perquè tant el govern com el Congrés es definissin amb claredat sobre la qüestió dels drets del català: “Ha de fugir, per sempre, el malentès, les distincions, el vell sentit d’acaronar amb una mà i empresonar amb l’altra, la ofensa de considerar la nostra llengua com un traje d’estar per casa, com una bata o un “pijama” de confiança, negant-li la qualitat de ropatge de relació, de festa, de magnificència. Això és intolerable per més temps [...] Ara ens hauràn de dir clarament si volen reconèixer un dret, o no; si neguen o afirmen una facultat, si han d’exercir o no, una tiranía.”⁷⁸¹

La discussió sobre l’oficialitat del català s’inicià el dia 8 de juliol. Parlà en primer lloc el regionalista Magí Morera i Galícia. Digué que la interpel·lació que anaven a presentar els regionalistes no significava cap perill per a la presència del castellà a Catalunya ni cap risc per a la unitat política d’Espanya. En aquest sentit, recordà que els territoris que s’havien independitzat d’Espanya tenien precisament com a llengua oficial el castellà, *“lo cual quiere decir que no sería esto aglutinante, ni garfio que detuviera, ni enlace que impidiera aquello que se quiere impedir, en el supuesto que hubiera materia para que se realizara.”*

Morera explicà que l’establiment de l’oficialitat del català comportaria dos grans avantatges. En primer lloc, eliminaria l’ús d’intèrprets i establiria així una comunicació directa entre els ciutadans i l’administració de l’Estat. En segon lloc, desapareixeria la coacció que representava l’oficialitat exclusiva del castellà; d’aquesta manera, explicà Morera, quan els catalans empresin la llengua castellana no haurien de sentir damunt seu *“aquel sello que imprime siempre en toda alma noble el sentirse bajo el peso de una coacción, el sentirse bajo un dominio, el no sentirse con la plena libertad ciudadana”*, la qual cosa redundaria, segons aquest diputat, en benefici de les relacions entre Catalunya i la resta d’Espanya.⁷⁸²

Respongué a Morera el president del govern, comte de Romanones. Recordà que durant el debat de la contestació a la Corona la qüestió de la llengua havia estat àmpliament discutida; concretament, digué que 19 dels oradors que havien intervingut en aquell debat s’havien referit al problema del català. Per aquest motiu es queixà que, una setmana després que s’hagués acabat aquell debat, els regionalistes tornessin a presentar la mateixa qüestió al Congrés: *“¿Es esta la hora de volver á entrar en este debate? ¿Entienden los señores Diputados que la atención del Congreso en estos*

⁷⁸¹ POL, *Al dia. Per la llengua catalana*, “La Veu de Catalunya”, 7-VII-1916.

⁷⁸² “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 47, 8-VII-1916, p. 1208.

momentos puede ser absorbida tan sólo por ese problema, aunque el problema sea tan principal y tan interesante como el tratado por el Sr. Morera?”

Dit això, Romanones repetí els arguments que ja havia exposat en l'anterior debat. Per al Govern, digué, l'ús del català era, més que un problema, “*un emblema político*” utilitzat pels regionalistes com una eina per a assolir l'autonomia de Catalunya. Explicà que el català es podia emprar a les escoles de pàrvuls com a mitjà d'aprenentatge del castellà, però insistí que la resta de l'ensenyament s'havia de fer en castellà. Pel que fa als tribunals de justícia i a l'atorgament de documents notariais, afirmà que es podria arribar a “*soluciones armónicas*” sense necessitat de proclamar l'oficialitat del català.

Digué també que el Govern havia de prendre les mesures necessàries perquè l'ús exclusiu del castellà en els àmbits oficials no perjudicés als catalans que no coneixien aquesta llengua. De la mateixa manera, afegí, no es podia acceptar l'oficialitat exclusiva del català, perquè aquesta podria causar perjudicis als residents a Catalunya que no coneguessin el castellà. Afirmà que un ciutadà castellà “*cuando está en Cataluña debe estar lo mismo que si estuviera en cualquier otra parte de España*”.

Així mateix, expressà la seva convicció que si les parts interessades actuaven amb un esperit “*de concordia y armonía*”, es podria arribar a solucions en el terreny de la llengua. En canvi, aclarí, si els regionalistes insistien a reclamar la plena oficialitat del català a l'administració, la justícia, les notaries i l'ensenyament, “*os diremos que no podemos acceder a vuestras pretensiones.*” Finalment, assegurà que ni el seu Govern ni cap altre Govern no havien exercit cap persecució sobre l'ús del català. “*¿No se está empleando [el català] con la mayor libertad en aquellas esferas y en aquel orden en que puede emplearse?*”, conclogué.⁷⁸³

A continuació el secretari del Congrés procedí a llegir la interpel·lació dels regionalistes, el contingut de la qual era el següent:

“Los Diputados que suscriben tienen la honra de someter al Congreso la siguiente proposición incidental:

El Congreso declara que considera de alto interés patriótico que el Gobierno presente un proyecto de ley estableciendo:

1.º El libre uso de la lengua catalana en el territorio de Cataluña:

A) En las corporaciones públicas.

⁷⁸³ *Ibid.*, ps. 1208-1209.

B) *En los Tribunales de justicia.*

C) *En los actos y documentos notariales y mercantiles, y*

D) *En la enseñanza.*

2.º *La obligación, por parte de autoridades y funcionarios llamados á ejercer en el territorio de Cataluña las funciones relacionadas en el número anterior, de acreditar, antes de tomar posesión de sus cargos, el conocimiento de la lengua catalana para comprendela así hablada como escrita.*

3.º *La autorización al Gobierno para aplicar estas reglas á los demás territorios que se encuentren en situación análoga y lo pidan sus corporaciones.*

Palacio del Congreso 8 de julio de 1916.= Francisco de A. Cambó.= Magín Morera y Galicia.= Juan Ventosa.= José Bertrán y Musitu.= Alberto Rusiñol.= Juan Ferrer y Vidal.=⁷⁸⁴ El Marqués de Camps.”⁷⁸⁵

Un cop llegida la interpel·lació, prengué la paraula Francesc Cambó. En un discurs de to conciliador, Cambó assegurà que la seva petició no responia a cap estratègia electoral, sinó a a una necessitat real de la majoria de la població catalana; en aquest sentit, recordà que alguns diputats catalans del partit liberal havien demanat a Romanones que el més aviat possible concedís l’oficialitat del català.

Cambó explicà que, per tal de donar un marge de maniobra més gran al govern, els regionalistes no havien redactat la seva interpel·lació en un sol bloc, sinó que l’havien dividit en paràgrafs. D’aquesta manera, digué, el govern podia votar favorablement alguns apartats i rebutjar-ne d’altres. Tanmateix, Cambó confessà que el que pretenien en darrer terme els regionalistes era que el govern acabés prenent la iniciativa i presentés un projecte de llei sobre l’oficialitat del català en el qual “*se tomen todas la precauciones, todas las garantías para que jamás el libre uso del idioma catalán que necesitamos nosotros pueda implicar ninguno de los riesgos, ninguno de los quebrantos que en relación al libre uso del idioma catalán aquí se han señalado.*”⁷⁸⁶

Així mateix, en contra del que havia assegurat Romanones, Cambó aclarí que els regionalistes no reclamaven que el català fos l’única llengua oficial de Catalunya.

⁷⁸⁴ A les actes del Congrés de Diputats figura erròniament el nom de Joan Ferrer i Vidal com un dels signants de la proposta. En realitat, la proposta va ser signada per Lluís Ferrer-Vidal, diputat regionalista per Barcelona entre 1914 i 1917.

⁷⁸⁵ *Ibid.*, ps. 1209-1210.

⁷⁸⁶ *Ibid.*, p. 1210.

L'únic que demanaven, explicà, era que fos permès el lliure ús del català, al costat del castellà, en tots els àmbits oficials. Afegí que el problema de la llengua era “*un problema de libertad que se ha reconocido en todos los países y al Estado que no lo ha reconocido unánimemente se le ha considerado como un Estado tiránico*”. Per acabar, Cambó sol·licità de Romanones una actitud constructiva: “*yo invito al Señor Presidente del Consejo de Ministros á que medite sobre aquellos extremos de esta proposición en que podemos llegar á una convergencia, sobre aquellos extremos en que el Gobierno, no por imposición nuestra, sino por responder á su libre y espontánea convicción, esté dispuesto á someter al Parlamento criterios propios, para reconocer hasta donde crea que sea justo este derecho legítimo de los catalanes a usar libremente de su idioma en su territorio.*”⁷⁸⁷

Romanones anuncià que el govern votaria en contra de la interpel·lació, i insistí que els contratemps que pogués causar l'ús oficial del castellà a Catalunya es podrien solucionar sense haver de declarar oficial el català. Així mateix, assegurà que la votació que plantejaven els regionalistes era perjudicial per a les relacions entre els regionalistes i els partits dinàstics: “*yo creo que toda votación en esta hora, puede ser una votación que, en vez de adelantar por el camino que todos deseamos y que vosotros deseáis, nos podría colocar en una situación difícil, porque en vez de que el camino sea fácil, estáis abriendo abismos en él.*”⁷⁸⁸

En la resposta a Romanones, Cambó mantingué la seva actitud contemporitzadora. Aclarí que no pretenia que el Congrés donés una solució completa i definitiva al problema de la llengua. Es conformava, digué, amb que el Parlament votés “*la expresión de un deseo, que deberá cumplirse, no hoy, ni en este período de Cortes, sino como ya lo precisé en la discusión del Mensaje, en el mes de Octubre.*”⁷⁸⁹

Intervingué a continuació Antoni Maura, qui coincidí amb Romanones sobre la inoportunitat de la votació. “*Yo creo que la votación que se va á realizar ahora es una votación nociva, una votación inoportuna, una votación contraproducente*”, assegurà. Digué que l'oficialitat del català era una qüestió complexa que no es podia resoldre amb una votació, sinó que requeria un període previ de discussió i reflexió assossegades. Afegí que ell no podia emetre un vot favorable a la proposició, perquè això significaria contradir les seves pròpies declaracions i posicionaments públics sobre la qüestió, però

⁷⁸⁷ *Ibid.*, p. 1211.

⁷⁸⁸ *Ibid.*, p. 1212.

⁷⁸⁹ *Ibid.*

tampoc no volia votar-hi en contra, perquè considerava que es podia arribar a solucions de compromís.

A més, assenyalà que aquell era un moment de gran tensió entre els regionalistes i el govern –recordem que ens trobem en plena disputa entre Alba i Cambó entorn del projecte de llei de beneficis extraordinaris. “*Creo que es el instante peor para provocar una votación*”, afirmà. A continuació, dirigint-se als regionalistes, digué: “*Ahora, cariñosamente, amablemente, fraternalmente os lo pido, no nos hagáis votar esta proposición.*”⁷⁹⁰ Cambó contestà que no tindria cap inconvenient a retirar la proposició si el president del Govern hagués expressat un criteri coincident amb el de Maura, és a dir, si hagués manifestat que la qüestió del català havia de ser tractada i resolta pel Parlament.

Fins aquest moment havien expressat la seva opinió els líders de les minories liberal, regionalista i maurista. Aleshores prengué la paraula el diputat González Besada, representant de la fracció datista del Partit Conservador. Afirmà que hi havia tres motius pels quals el seu grup no podia donar suport a la proposició dels regionalistes: perquè era inoportuna, pel seu contingut i perquè era innecessària. Digué que en aquell moment l'ús del català a Catalunya no es trobava “*en entredicho*” i que si es produïen conflictes o incidents a causa de l'ús oficial del castellà, el govern els podia solucionar mitjançant decrets o reials ordres. Afegí que tampoc no volien manifestar una posició favorable a l'esperit de la proposició, ni votar a favor d'algun punt en concret de la mateixa, tal i com desitjava Cambó. En aquest sentit, González Besada digué que “*lo pernicioso aquí sería el equívoco, que SS. SS. pudieran ir á Cataluña anunciando que se había contraído compromisos concretos por este Parlamento, merced a un voto de simpatía únicamente á la tendencia, á la conveniencia y aun á la necesidad de abordar un tema cual si estuviéramos conformes con todos los extremos que esa proposición comprende. Eso, no. (Muy bien)*”⁷⁹¹

A continuació assegurà que tots els grups de la cambra sentien respecte per la llengua catalana i per la resta de “*las lenguas regionales de España*”, però insistí que en aquell moment no existia cap restricció en l'ús del català com a llengua literària i familiar: “*¿es que cree S.S. que tienen hoy en entredicho el derecho que les asiste para cantar en catalán las glorias de Cataluña, para expresar en catalán los sentimientos intensos de su espíritu, para enseñarlo los padres á los hijos y conversar y entenderse*

⁷⁹⁰ *Ibid.*, p. 1213.

⁷⁹¹ *Ibid.*, p. 1214.

en todas partes?”. Acabà dient que el seu grup no podia renunciar “*á algo que entendemos está por encima del alma de la región catalana, que es el alma nacional, Sr. Cambó, el idioma castellano, el idioma español.*”⁷⁹²

Intervingué després Romanones, qui declarà que era de la mateixa opinió que Maura: el problema del català havia de ser tractat amb calma i amb temps, i aquell no era el millor moment per a fer-ho. Afegí que era necessari modificar la legislació vigent en aquells punts que poguessin suposar un perjudici per als catalans que no coneixien el castellà. Però per a poder prendre aquestes mesures, digué, es requeria un clima de desapassionament que en aquell moment no existia.⁷⁹³ Maura, per la seva part, explicà que en els casos que els catalans haguessin d’emprar el català en un àmbit oficial, es podria obrir un “*paréntesis*” en l’ús exclusiu del castellà i permetre d’aquesta manera “*la concordancia entre el verbo de expresion y el alma del pueblo catalán.*”⁷⁹⁴

Cambó prengué de nou la paraula per declarar que s’havia plantejat la possibilitat de retirar la proposició, però que després de sentir que el president del govern no estava disposat a prendre cap resolució ni a expressar cap criteri sobre el problema de la llengua, havia decidit mantenir la proposició i sotmetre-la a votació. Per altra part, aclarí que el que demanaven els regionalistes no era la llibertat d’emprar el català a la vida familiar i a la literatura, sinó “*el derecho á usar libremente el catalán en todas las manifestaciones de la vida interior de Cataluña.*”

A continuació Cambó exposà alguns dels greuges que causava als catalans l’ús exclusiu del castellà a l’escola, l’administració de justícia i els actes notariais. Es referí també a l’administració municipal. En aquest sentit, assegurà que en molts ajuntaments catalans els regidors no coneixien cap altre idioma que el català. En sentir aquestes paraules, diversos diputats contestaren: “*Mal hecho*”.

Cambó recordà que situacions semblants a la de Catalunya havien provocat protestes de caràcter nacionalista en diversos llocs d’Europa, i afegí que el que Catalunya tenia permès amb relació a l’ús del català “*es lo que tiene concedido el pueblo más tiranizado de Europa*”, afirmació que provocà fortes protestes entre els diputats de la majoria liberal i de la minoria reformista.⁷⁹⁵

González Besada respongué que a Galícia, on ell havia nascut, també hi havia nombrosos ajuntaments on no es parlava cap més llengua que el gallec. Això, digué, era

⁷⁹² *Ibid.*

⁷⁹³ *Ibid.*

⁷⁹⁴ *Ibid.*, p. 1215.

⁷⁹⁵ *Ibid.*

“*un mal inveterado que se viene corrigiendo*” i que tenia el seu remei no en la proposició que havia presentat Cambó, sinó precisament en les mesures plantejades per Maura en el missatge de la RAE. Afegí que quan el castellà s’ensenyés per tota Espanya en la manera com ho prescrivia la llei i tots els espanyols aprenguessin aquesta llengua “*con aquel cariño, con aquella devoción, con aquel entusiasmo con que se debe hablar siempre y por todos la lengua nacional, no habrá en Cataluña, ni en Galicia, ni en parte alguna, ciudadanos que ignoren el idioma castellano. (El Sr. Rusiñol: Todo será inútil.- Nuevas protestas.)*” Anuncià que el seu grup s’abstindria en la votació de la proposició perquè no volia contribuir a agreujar el problema de la llengua. Assegurà, tanmateix, que els regionalistes tindrien sempre el suport dels conservadors, “*para todo lo que sea razonable*”, en la defensa dels interessos de Catalunya.⁷⁹⁶

Abans que es procedís a la votació, Romanones demanà per última vegada a Cambó que retirés la seva proposició. Li digué que si la mantenia “*la distancia que nos separa en este problema se agranda, y la solución se hace más difícil*”. Reconegué que si el seu grup es pogués abstenir, s’abstindria, però com que no podia fer-ho, havia de votar en contra de la proposició. Romanones aclarí, però, que aquest vot en contra no volia dir que el govern es desentengués del problema de la llengua, i donà a entendre que el govern afrontaria aquesta qüestió tan aviat com pogués.⁷⁹⁷

Finalment, es posà a votació la proposició sobre l’oficialitat del català. Abans que es procedís a la votació, els diputats conservadors i alguns diputats liberals catalans abandonaren la sala del Congrés per no haver de votar-hi en contra. La proposició fou rebutjada amb 121 vots en contra i 13 vots a favor. Votaren en contra la gran majoria dels diputats del Partit Liberal. Votaren a favor, a més dels set diputats de la Lliga, Julià Nougués, membre de la conjunció republicano-socialista, el republicà autonomista Marcel·lí Domingo, el diputat de la dissolta UFNR Felip Rodés, el jaumí Pere Llosas, el valencià Llorente i el basc Acillona.

L’endemà de la votació, Cambó escrivia a Prat de la Riba explicant-li que durant el debat havia procurat no enfrontar-se obertament als mauristes i als datistes, els dos grups principals del partit conservador; com és sabut, des del mes d’abril ambdós grups feien costat a la Lliga en la lluita contra la política econòmica de Santiago Alba. Deia Cambó: “En la discussió sobre l’ús de la llengua catalana, no vaig volguer extremar les coses pera evitar que’ls que m’ajuden en la campanya contra l’Alba ens deixessin sols

⁷⁹⁶ *Ibid.*, p. 1216.

⁷⁹⁷ *Ibid.*

apartantse de nosaltres.” Per al líder regionalista, en aquest moment l’oposició a Alba era la primera prioritat de la Lliga. Així ho exposava a Prat de la Riba: “La batalla que estem donant a l’Alba, serà decisiva pera nosaltres. Si la guanyem, obtindrem delegacions, oficialitat de la llengua y tot lo que volguem. Si la perdem, tindrem un periodo de persecució que s’iniciarà en lo polític y seguirá en lo economic.”

A la mateixa carta, Cambó donava indicacions a Prat sobre la manera com “La Veu” ha de tractar el debat sobre la llengua: “Convé que La Veu publiqui integre tot el debat que comensá amb la interpelació den Morera y acabá amb la votació. Les declaracions den Romanones, en Besada y en Maura, son interessants y donen á comprendre lo que ocorregué.” Així mateix, amb relació a l’enfrontament dels regionalistes amb Alba, Cambó demanava a Prat que “La Veu” fes campanya “en el sentit que la batalla actual decidirá’l prestigi y la forsa de Catalunya davant dels governs d’Espanya”.⁷⁹⁸

“La Veu” presentà el debat i la votació de la proposta regionalista com una autèntica victòria. Per primera vegada, deia el diari regionalista, el Congrés havia discutit i votat “una de les demandes essencials del nacionalisme català”, i això constituïa per si sol “un avenç formidable de les nostres reivindicacions”. A més, el debat sobre la llengua hauria servit perquè els partits dinàstics s’adonessin que “no és possible seguir gaire temps la resistència absoluta a les demandes del nacionalisme català”. En aquest sentit, el debat presagiava futurs triomfs regionalistes: “El nostre poble, haurà comprès, després de la darrera sessió parlamentària, que són segures les victories esdevenidores.”

Per altra part, deia “La Veu”, el debat representava l’inici d’una nova ofensiva dels regionalistes. Explicava aquest diari que “la lluita està plantejada ara en el terreny fecunde de les decisions, dels fets positius. Ha passat del terreny doctrinal, especulatiu i acadèmic, al terreny de les solucions concretes i dels problemes immediats. Podríem dir que en aquesta fase de la gran batalla catalana, la nostra host és llançada a l’assalt.”⁷⁹⁹ Seguint al peu de la lletra les instruccions enviades per Cambó, “La Veu” assegurava que el catalanisme es trobava en un moment decisiu: “Seguirá la lluita, més dura que mai. L’adversari no tindrà un moment de repòs mentre les banderes del nostre ideal no esbateguin victorioses [...] No es tracta, no, d’una campanya passatgera, ni d’una

⁷⁹⁸ Carta de Francesc Cambó a Enric Prat de la Riba, 9-VII-1916 (ANC, Fons Enric Prat de la Riba, inv. 137, sig. 04.01.72).

⁷⁹⁹ *El problema nacional de Catalunya. El primer assalt*, “La Veu de Catalunya”, 11-VII-1916.

ofensiva de caràcter intermitent. Hem entrat en la batalla permanent, toçuda, ininterrompuda, que sols pot acabar amb la victòria nostra.”⁸⁰⁰

Respecte del desenvolupament del debat, “La Veu” destacava sobretot dos fets: que els diputats conservadors, reformistes, mauristes i jaumins no havien gosat votar en contra de l’oficialitat del català, i que el mateix Romanones havia declarat que votava per força i que si hagués pogut s’hauria abstingut. D’alta banda, el diari regionalista continuava mostrant-se benèvol amb Maura: parlava de “la seva intervenció simpatitzant”⁸⁰¹ en el debat i afirmava que el líder conservador s’havia situat “en un punt de mira més aviat favorable a les reivindicacions catalanes.”⁸⁰²

Finalment, “La Veu” anunciava amb vehemència que “aquest problema del lliure ús de la llengua catalana en la vida pública, la primera de les nostres reivindicacions, ja no es mourà del Parlament espanyol. Durant aquestes Corts tornara a ser plantejat TOTES LES VEGADES QUE CALGUI. Serà l’espectre familiar del Congrés, que hi apareixerà de nit i de dia. Serà el destorb, l’inquietament, el trasbals de la vida convencional de la política espanyola, la desesperança de ministres i majories.”⁸⁰³ Cal dir que aquest comentari de “La Veu” era la resposta a un editorial publicat el dia anterior per “El Poble Català”. Aquest editorial advertia del perill que, després d’haver vist derrotada la proposta d’oficialitat del català, els regionalistes ja no tornessin a plantejar la qüestió a les Corts en el futur. En concret, l’editorial afirmava que “seria de lamentar que un geste brillant, una posició falaguera per a la galeria, un *bon truc* partidista hagués fet caducar per molt temps l’opció a un dels millors triomfs catalanistes.”⁸⁰⁴

Els pronòstics de “La Veu”, però, no s’acompliren en absolut. Tal i com es temia “El Poble Català”, fou la darrera vegada que els regionalistes presentaren al Congrés una proposició a favor de l’oficialitat del català. Cal pensar que després de la negativa del Congrés els regionalistes s’adonaren que aquesta era una reivindicació inassolible per la via parlamentària. El cas és que durant el període 1917-1923 ni els diputats i senadors de la Lliga ni els membres d’aquest partit que ocuparen càrrecs ministerials (Cambó, Ventosa i Calvell i Bertran i Musitu), no realitzaren cap acció significativa per

⁸⁰⁰ *Ibid.*

⁸⁰¹ *La lluita per l’idioma. Episodi primer*, “La Veu de Catalunya”, 11-VII-1916.

⁸⁰² *El problema nacional de Catalunya. El primer assalt*, “La Veu de Catalunya”, 11-VII-1916.

⁸⁰³ *La lluita per l’idioma. Episodi primer*, “La Veu de Catalunya”, 11-VII-1916; majúscules a l’original.

⁸⁰⁴ *La cooficialitat de la llengua catalana*, “El Poble Català”, 10-VII-1916; cursiva a l’original. Tanmateix, l’editorial reconeixia que “tots els bons catalans hem d’estar agraïts a la actuació que els regionalistes han sostingut per a determinar aquest moment transcendent i solemnia.”

tal d'aconseguir que el govern declarés oficial el català. Això no obstant, com veurem, en aquests anys la Lliga continuarà impulsant, per altres vies, l'accés del català als àmbits públics i oficials.

6. Plenitud i declivi del regionalisme (1917-1923)

Trajectòria general de la Lliga Regionalista

L'origen de la crisi que sacsejà l'edifici de la Restauració l'estiu de 1917 foren les Juntes de Defensa Militar que existien des del final de 1916 dins l'arma d'infanteria de tot Espanya. Formades sobretot per comandaments intermedis –oficials i caps-, les Juntes de Defensa tingueren en un principi un caràcter corporativista, però aviat es polititzaren i feren públiques les seves reivindicacions regeneracionistes. El cap del govern, Manuel García Prieto, reaccionà empresonant la Junta de Barcelona, nucli de la protesta, però la resta de juntes es negaren a dissoldre's i amenaçaren d'aixecar-se contra el govern. Impotent davant la rebel·lió juntista, García Prieto dimitia l'1 de juny. Alfons XIII donà el poder a Dato, però aquest no gosà reobrir les Corts, on no tenia majoria, i tampoc no s'atreu a convocar eleccions.

Davant la revolta dels oficials i la passivitat del Govern, la Lliga féu públic el 15 de juny un manifest -el darrer que redactaria Prat de la Riba abans de la seva mort- denunciant l'adulteració del sistema democràtic per part del rei i dels polítics dinàstics i qualificant el règim de la Restauració de “veritable autocràcia”. Així mateix, els regionalistes expressaven la seva confiança que el “pronunciament pacífic” de les Juntes de Defensa serviria per a obrir “el camí de les grans reformes constitucionals”. La principal d'aquestes reformes, prèvia a totes les altres, era la reforma de l'Estat. Calia,

deia la Lliga, “donar a l’Estat una constitució federal: aquesta és la gran solució renovadora.” Per als regionalistes, l’organització federativa d’Espanya era la que corresponia a “l’estructura de la societat política espanyola dividida en nacionalitats, en pobles que tenen una personalitat ben definida.” El missatge acabava demanant el suport de totes les forces polítiques amb vocació reformista i exigint al govern que obrís de nou les Corts.⁸⁰⁵

Dato, però, no només mantingué les Corts tancades, sinó que el 25 juny suspengué les garanties constitucionals i imposà una forta censura de premsa. Aleshores la Lliga es decidí a impulsar la mobilització contra el govern. Per iniciativa sobretot de Cambó, es formà una comissió amb representants de tots els partits catalans. El 5 de juliol es reunien a l’Ajuntament de Barcelona la pràctica totalitat dels parlamentaris catalans i aprovaven, amb l’abstenció d’un grup de parlamentaris dinàstics, una proposició demanant al govern la convocatòria d’unes Corts constituents que s’haurien d’ocupar de cinc qüestions fonamentals: la reforma federal de l’Estat, l’autonomia de Catalunya, les reivindicacions dels militars, l’autonomia municipal i els problemes econòmics provocats per la guerra.

Una comissió formada pel regionalista Raimon d’Abadal, el liberal marquès de Marianao i el radical Hermenegildo Giner de los Ríos viatjà a Madrid i presentà la proposició al govern. Allà topà amb l’oposició de Dato, qui replicà que la convocatòria de Corts era absolutament improcedent i anuncià que declararia facciosa l’assemblea de parlamentaris prevista per al 19 de juliol a Barcelona. Al mateix temps fracassaven els intents dels parlamentaris catalans de guanyar-se la confiança de les Juntes de Defensa.

Amb tot, el 19 de juliol se celebrà a Barcelona l’Assemblea de Parlamentaris. Aquell dia, en previsió de possibles incidents, l’exèrcit i la Guàrdia Civil ocuparen el centre de la ciutat, i el Govern envià al port de Barcelona un creuer i un torpediner. El governador civil, per la seva part, ordenà tancar el Palau de la Diputació i l’Ajuntament perquè no s’hi reunissin els parlamentaris. Aquests, però, aconseguiren burlar la vigilància i reunir-se en un edifici municipal del Parc de la Ciutadella. Participaren en aquesta reunió la majoria dels parlamentaris catalans, amb l’excepció d’alguns diputats i senadors dinàstics. També hi foren presents els representants dels reformistes i dels republicans espanyols, així com Pablo Iglesias, l’únic diputat socialista; no hi assistí, però, cap diputat dinàstic de la resta d’Espanya.

⁸⁰⁵ *Els parlamentaris regionalistes al país*, a J.M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS, (eds.), *Obra completa. Enric Prat de la Riba*, vol. 3, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2001, ps. 858-862.

L'endemà l'Ajuntament de Barcelona celebrà una sessió en honor dels parlamentaris, i l'alcalde de reial ordre, el conservador Antoni Martínez i Domingo, presentà la dimissió en solidaritat amb l'Assemblea. El 27 de juliol es reunien a l'Ajuntament les comissions de treball elegides per l'Assemblea. Enmig d'aquest clima tan conflictiu, l'1 d'agost tenia lloc la mort de Prat de la Riba, a la seva població natal de Castellterçol; el seu enterrament a Barcelona tres dies després fou una manifestació massiva de dol. En substitució de Prat de la Riba fou nomenat president de la Diputació de Barcelona el regionalista Joan Vallès i Pujals; a la Mancomunitat, el lloc de Prat l'ocupà Josep Puig i Cadafalch.

Tornant a la situació de l'estiu de 1917, al començament d'agost s'havia de trencar la unitat esbossada entre l'Assemblea de Parlamentaris i els sindicats UGT i CNT. El 10 d'agost s'iniciava una vaga a la companyia de Ferrocarriles del Norte, després que aquesta companyia s'hagués negat a readmetre un grup de treballadors que havien estat acomiadats. L'aturada s'estengué ràpidament a altres sectors, i el 12 d'agost, la UGT i la CNT llençaven la crida a una vaga general a tota Espanya que s'havia d'iniciar l'endemà.

Els parlamentaris assembleistes no s'adheriren a la vaga, però tampoc no la condemnaren, sinó que culpaven al govern de la situació creada. Al mateix temps, en un article a "La Veu de Catalunya", Cambó s'apressava a desmentir l'existència de qualsevol connexió entre l'Assemblea de Parlamentaris i els organitzadors de la vaga.

La clau de la situació la tenien les Juntes de Defensa. Es mantindrien fidels al govern i procedirien a reprimir la vaga o, per contra, es posarien al costat dels vaguistes i dels assembleistes? La incògnita quedà resolta ben aviat. Des del mateix dia d'inici de la vaga els militars juntistes optaren per la defensa del règim i restaren a les ordres del govern. Així, el moviment vaguístic fou desarticulat en una setmana. A Catalunya, els enfrontaments foren especialment violents a Barcelona i Sabadell, on segons les xifres oficials hi hagué 37 morts i 70 ferits. La repressió afectà també alguns dels assembleistes. Les autoritats militars detingueren Marcel·lí Domingo; Lerroux i el líder nacionalista Francesc Macià fugiren cap a França després que el capità general hagués dictat una ordre de detenció contra ells; per la seva part, el govern intentà vincular, infructuosament, Cambó i altres regionalistes en la vaga general.

Finalitzada la vaga, Dato continuà sense donar satisfacció a les peticions de les Juntes de Defensa. Aquestes, descontentes amb el govern, forçaren la seva caiguda el 27 d'octubre. Pocs dies després Alfons XIII encarregava a García Prieto la formació del

que seria el primer govern de concentració de la Restauració. Les Juntes de Defensa imposaren Juan de La Cierva com a ministre de la Guerra. Cambó, que el 30 d'octubre havia estat cridat a consultes pel rei, acceptà, en contra del parer de la resta de forces de l'Assemblea de Parlamentaris, l'entrada dels regionalistes al nou govern. El regionalista Joan Ventosa i Calvell ocuparia la cartera d'Hisenda, i Felip Rodés, membre de la desapareguda Unió Federal Nacionalista Republicana i situat en l'òrbita de la Lliga, la d'Instrucció Pública. Per primera vegada la Lliga participava en un govern de la monarquia.

Amb la presència al govern de concentració, els regionalistes havien assolit el seu primer objectiu: trencar el torn de partits. Però també havien abandonat el moviment reformador, que sense els regionalistes restava escapçat i afeblit i s'acabà extingint. Les esquerres assembleïstes acusaren a Cambó d'haver-se aprofitat de l'Assemblea de Parlamentaris per accedir al Govern. Cambó replicà que ell no havia traït l'Assemblea, sinó que havia entrat al govern per impedir que es manipulessin les eleccions i permetre què els ciutadans poguessin expressar lliurement la seva voluntat de reforma constitucional. Anys després, a les seves memòries, Cambó donarà a entendre que un dels motius que l'impulsà a acceptar la col·laboració amb el règim fou que, en cas que García Prieto no hagués pogut formar govern, el poder hauria quedat a mans d'un executiu de conservador, presidit per Maura i completament oposat al programa de l'Assemblea de Parlamentaris.⁸⁰⁶

La crisi de l'estiu de 1917 s'havia tancat amb uns resultats més aviat pobres. D'una banda, la desaparició del bipartidisme dinàstic no donà lloc a un nou sistema de partits. Malgrat que es trobaven cada cop més fragmentats per les divisions internes, els vells partits dinàstics aconseguiren subsistir al costat de les forces reformistes. Tampoc no s'avançà pràcticament gens en l'autonomia municipal, perquè el nou govern es negà a dotar els ajuntaments de recursos financers propis; com a única mesura democratitzadora es concedí a tots els consells municipals el dret d'escollir els alcaldes, posant fi d'aquesta manera als alcaldes de reial ordre. Finalment, la reforma constitucional de l'Estat semblava altament improbable, perquè els partits reformistes no tenien encara prou força com per derrotar a liberals i conservadors a les urnes; l'autonomia de Catalunya, doncs, hagué d'esperar.

⁸⁰⁶ F. CAMBÓ, *Memòries (1876-1936)*, Alpha, Barcelona, 1981, p.267.

Pel que fa als regionalistes, durant la crisi de 1917 hagueren de decidir entre dues possibilitats: la reforma del règim i la revolució política. A mesura que avançava la crisi, el moviment assembleista s'anà radicalitzant. Alguns membres del moviment mantingueren contactes directes amb els sindicats i donaren suport a la seva estratègia revolucionària. A més, dins el conjunt de les forces que integraven el front assembleista, els regionalistes es trobaven en minoria: eren l'únic partit de centre-dreta enmig d'una coalició de forces reformistes, republicanes i obreristes. Així, la por de ser desbordats per l'esquerra no abandonà mai els homes de la Lliga. Per altra part, les bases del partit temien que l'aprofundiment de l'estratègia frontista hauria acabat desembocant en el predomini de l'esquerra i en la possibilitat d'alteració de l'ordre establert. Tot plegat influí perquè els regionalistes optessin per entrar al govern i intentar, en tot cas, la reforma del règim des de dins.

La nova estratègia intervencionista dels regionalistes rebé l'aval de l'electorat a les eleccions municipals que se celebraren el 17 de novembre, només una setmana després de la formació de govern de concentració de García Prieto. En aquestes eleccions la Lliga s'endugué la victòria a la ciutat de Barcelona, amb gairebé quatre mil vots més que els radicals, i pogué mantenir així el control del consistori barceloní.

Avalats per la victòria a les municipals, al final de novembre els regionalistes reprenen la seva campanya de l'"Espanya Gran". Els dirigents de la Lliga es reparteixen l'acció propagandística per Espanya. Raimon d'Abadal s'encarrega de Galícia i de part d'Andalusia; Pere Rahola s'ocupa de València i Múrcia i de la resta de províncies andaluses, i Francesc Cambó dirigeix l'actuació al centre i al nord d'Espanya. Sembla que l'exemple de la Lliga comença a quallar arreu de l'Estat. A Mallorca i a València es constitueixen, respectivament, el Centre Regionalista i la Unió Valencianista. Al començament de desembre les diputacions basques fan pública una petició d'autonomia per al País Basc. L'efervescència dels moviments regionalistes anima els homes de la Lliga a viatjar per tot Espanya, pronunciant conferències i intentant guanyar-se el suport dels nuclis regionalistes peninsulars. Al final de desembre de 1917 Ferran Agulló assegurava que existien nuclis afins a la Lliga en 39 províncies espanyoles.⁸⁰⁷

En aquest context es convocaren eleccions legislatives pel 24 de febrer de 1918. Malgrat formar part del govern, els regionalistes veieren com la seva campanya propagandística per Espanya topava amb l'oposició oberta de les autoritats estatals. En

⁸⁰⁷ I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, I, Edicions 62, Barcelona, 1973 (2ª ed.), p. 120.

una carta a Duran i Ventosa, Cambó explica que el president del Govern, García Prieto, “a darrera hora, s'ha tret la careta i ens tira a rodillo per tot arreu, donant ordres als governadors de fer tota mena de brutalitats. [...] Fins ha arribat a donar ordres als seus de que ens neguessin els poders. Excepte de les Vascongades, tinc molt males impressions dels nostres candidats. S'ha fet, per tot arreu, la pinya general contra nosaltres i'ls governadors apreten ja i apretaran cada dia més contra'ls nostres candidats.”

El líder regionalista preveu que la campanya peninsular de la Lliga fracassarà a les urnes i culpa d'aquest fracàs els mateixos ministres regionalistes. “La manca d'energia dels nostres ministres haurà fet fracassar aquest intent d'expansió catalana”, assegura. Tanmateix, Cambó reconeix que la Lliga es beneficiarà de la més que probable sortida dels ministres regionalistes del govern. En aquest sentit, afirma: “Potser això siga un bé en definitiva perquè'ns permetrà tenir, desde'l primer moment, una actuació nacionalista més ferma i decidida.” Per aquest motiu, insta la direcció de la Lliga a orientar la campanya electoral en un sentit nacionalista. “Convé a La Veu i en els meetings accentuar la nota catalanista”, conclou Cambó.⁸⁰⁸

Les eleccions legislatives de febrer de 1918 se saldaren amb una victòria espectacular de la Lliga. A la ciutat de Barcelona els regionalistes obtingueren 15.000 vots més que a les legislatives de 1916. Els 20 diputats obtinguts per la Lliga –els millors resultats que mai havia obtingut aquest partit- significaven la ratificació per part de l'electorat de la política intervencionista practicada pels regionalistes des de 1916. Fora de Catalunya, però, els resultats foren molt discrets. La campanya de mobilització dels regionalismes peninsulars només assolí un cert èxit electoral a Navarra i al País Basc; a la resta d'Espanya foren escollits únicament 6 diputats regionalistes.

Per altra part, els resultats electorals precipitaren la crisi del govern de concentració de García Prieto. El vot dinàstic es dispersà entre les diverses fraccions dels partits liberal i conservador –garciaprietistes, datistes, albistes i ciervistes-, mentre que regionalistes i socialistes augmentaren la seva representació al Parlament. Com a resultat, no es pogué formar una nova majoria de govern. García Prieto, a més, s'hagué d'enfrontar a nous conflictes com les reivindicacions de les Junes Militars i la vaga de zel de correus i telègrafs.

⁸⁰⁸ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 14-II-1918 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

Davant la situació de desgovern i crisi social, el 27 de febrer els ministres regionalistes Ventosa i Rodés abandonaven el govern. Quan el 19 de març García Prieto presentà finalment la dimissió, la situació era crítica. Davant la fragmentació dels partits tradicionals, el rei no trobà immediatament un home de consens i amenaçà d'abdicar i marxar d'Espanya. Finalment, aconseguí que Maura encapçalés un "Gobierno Nacional" amb la presència dels caps de fila dels partits dinàstics (Romanones, Dato, Alba, García Prieto, González Besada). Cambó, per la seva part, accedí a ocupar la cartera de Foment, amb Ventosa i Calvell com a comissari de Proveïments; poc després Ventosa esdevindria ministre en convertir-se aquesta comissaria en ministeri.

Aviat esclataren en el si del nou govern les tensions entre Cambó i Alba. El setembre de 1918 Alba vetà el pla d'obres públiques que havia elaborat Cambó i que preveia el traspàs d'algunes delegacions a la Mancomunitat; més tard, Cambó s'oposaria al projecte d'Alba de reforma del ministeri d'Instrucció Pública.

La dimissió d'Alba el 4 d'octubre obrí la crisi definitiva del govern Maura. En aquest moment, Cambó ja veia clar que Maura no trigaria a caure i preveia una imminent crisi de poder a Espanya. Per a Cambó, calia aprofitar l'ocasió per a obtenir l'autonomia i procedir a l'organització federal de l'Estat. En una carta enviada a Duran i Ventosa des de Madrid el 19 d'octubre, Cambó afirma, en referència a l'auge que estava assolint el moviment autonomista: "Les coses se precipiten i crec hem de prepararnos pera dar la estrevada final en forma que siga eficás i que, no obstant, no esveri á les nostres classes conservadores." Cambó proposa un aixecament pacífic i controlat: "Convé preparar, pera una data pròxima, un acte en que tota la representació de Catalunya reclami la autonomia. El que s'iniciés i fins que's celebrés estant encara nosaltres en el govern, no fora cap inconvenient: la nostra adhesió siguent ministres, li donaria més relleu."

Cambó és de l'opinió que la dimissió dels ministres regionalistes provocarà un buit de poder que permetrà l'accés dels nuclis regeneracionistes regionals al govern de l'Estat: "Jo preveig, pera'l moment en que deixem el govern, una fonda crisis de poder i d'autoritat á Espanya, que dongui la sensació de que entrém a l'anarquia. Pera aquest moment tenir preparades Juntas Regionals que assumeixin el poder, pot apareixer com á única salvació i ser el camí més planer per anar a una organització federal." I afegeix: "Jo prepararé que á les Vascongades, a Astúries, a Galicia i fins á Castella la Vella, sigui possible la constitució d'aquests poders regionals si, com crec, ve un comens de desfeta." Això no obstant, assegura que "lo que convé per damunt de tot, es que á

Catalunya se senti bé la transcendència del moment i la gent compregui que devem aprofitar-lo.” Cambó acaba lamentant-se que les seves obligacions ministerials no li permetin ser a Catalunya per a poder dirigir les operacions: “¡Lo empipador que resulta que jo, en aquests moments, tingui de fer de Ministre del Estat Espanyol!”.⁸⁰⁹

Mancat del suport de conservadors i liberals i del mateix rei, Maura presentà la dimissió el 6 de novembre. Tres dies després es formava un govern de concentració liberal presidit per García Prieto i amb Romanones i Alba com a ministres, però sense presència dels regionalistes. Exclosos del nou govern, els homes de la Lliga tornaven a l'oposició. Es tancava així la primera etapa d'intervenció dels regionalistes en el govern d'Espanya.

En el moment que es produí la crisi del govern Maura, Catalunya es trobava en plena campanya autonomista. La campanya s'havia iniciat el mes de juliol de 1918, quan, en el marc de la Quarta Setmana Municipal organitzada per l'Escola de Funcionaris de la Diputació de Barcelona, s'acordà realitzar un plebiscit entre els municipis sobre l'autonomia de Catalunya. Al començament de novembre, la signatura de l'armistici de la Primera Guerra Mundial féu créixer les esperances dels catalanistes. Es creia que amb el triomf dels aliats arribaria també la resolució del plet autonomista català. També els regionalistes eren conscients que havia arribat, en paraules de Cambó, “l'hora de Catalunya”.⁸¹⁰ És per això que, alliberada ja de les obligacions imposades per la seva presència al govern, la Lliga no vol deixar-se arrabassar el liderat del catalanisme i es col·loca ara al capdavant de la campanya, al mateix temps que adopta un llenguatge i una pràctica inequívocament nacionalistes.

Així, per exemple, en els dies posteriors a l'armistici la Mancomunitat abandona el seu neutralisme a ultrança i envia telegrams de felicitació als governs aliats i als nous estats sorgits de la desfeta dels imperis europeus. També felicita el mariscal Joffre, heroi de l'exèrcit francès nascut al Rosselló, i el diputat Emmanuel Brousse, per les declaracions que havia fet al Parlament francès a favor dels voluntaris catalans que lluitaren en l'exèrcit francès. A mitjan desembre el Consell Permanent de la Mancomunitat destina 5.000 ptes al “Nadal del Voluntari Català”, un acte en benefici dels voluntaris catalans, i uns dies més tard acorda convidar a Catalunya al president

⁸⁰⁹ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 19-X-1918 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁸¹⁰ F. CAMBÓ, *op. cit.*, p. 300.

Wilson, qui es trobava en aquell moment a París en motiu de la conferència de pau de la Societat de Nacions.⁸¹¹

En aquestes mateixes dates, un viatge del dirigent regionalista Joan Ventosa i Calvell a París suscita diversos rumors entre la premsa de Madrid. Es diu que el motiu del viatge és realitzar gestions entre els dirigents internacionals perquè s'inclouï la qüestió catalana a l'ordre del dia de la conferència de pau. Es diu també que Ventosa ha aconseguit presentar les reivindicacions catalanes a Clemenceau i que aquest l'ha despatxat amb un expeditiu "*Pas d'histoires, messieurs, pas d'histoires!*". "La Veu de Catalunya" desmenteix ràpidament aquests rumors.⁸¹² El mateix Ventosa afirmarà temps després que mai no s'havia entrevistat amb Clemenceau.⁸¹³

Però el futur del plet autonomista no es jugava als salons de la diplomàcia europea, sinó a Barcelona i a Madrid. El 15 de novembre el rei Alfons XIII s'entrevista amb Cambó i li encarrega que impulsi a Catalunya un moviment autonomista amb l'objectiu de frenar l'ascens del sindicalisme revolucionari. Segons que explica Cambó a les seves memòries, Alfons XIII li digué: "Cal que hom doni l'Autonomia a Catalunya immediatament. Vostè, amb la seva actuació des del Govern, ha desfet totes les prevencions i ha guanyat la confiança i la simpatia de tothom, començant per la meua, tant a la seva persona com a les seves idees. Cal que vostè vagi a Barcelona de seguida per provocar un moviment que distregui les masses de tot propòsit revolucionari." Cambó respongué amb un eloqüent "*¡Entendidos!*"⁸¹⁴.

En realitat, però, abans de rebre l'encàrrec del rei Cambó i la resta de dirigents regionalistes ja estaven determinats a emprendre la campanya autonomista. El 17 d'octubre, per exemple, "La Veu" havia escrit que, una vegada trencat el govern de concentració amb la dimissió d'Alba, els regionalistes ja no tenien necessitat de mantenir el "mutisme patriòtic" que s'havien autoimposat des de 1917 i podien novament "desplegar ben alta la bandera amb el clam de les reivindicacions de Catalunya".⁸¹⁵ Dos dies després, com ja hem vist, Cambó donava instruccions a Duran i

⁸¹¹ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Proa, Barcelona, 1996, ps. 110-111.

⁸¹² *Inversions*, "La Veu de Catalunya", 28-XII-1918.

⁸¹³ "La Veu de Catalunya", 3-VII-1920. Tanmateix, la trobada entre Ventosa i Calvell i Clemenceau seria presentada més tard per alguns historiadors gairebé com un fet històric indubtable. Sobre aquesta qüestió, vegeu A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 132.

⁸¹⁴ F. CAMBÓ, *op. cit.*, p. 299.

⁸¹⁵ *La urgència nacionalista*, "La Veu de Catalunya", 17-X-1918, citat a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 106.

Ventosa per a la preparació d'un gran acte de reclamació de l'autonomia amb la participació de "tota la representació de Catalunya".⁸¹⁶

En aquest moment ha finalitzat ja el plebiscit municipal organitzat per l'Escola de Funcionaris de la Diputació. El suport a l'autonomia és gairebé total: 938 dels 1.072 ajuntaments de Catalunya s'hi pronuncien a favor. El 16 de novembre els resultats del plebiscit són lliurats al president de la Mancomunitat, enmig d'una gran manifestació popular. Tot seguit, una comissió mixta formada per representants de la Mancomunitat i parlamentaris catalans de tots els partits redacta unes bases per a l'autonomia que han de ser presentades al Parlament. El text resultant, d'inspiració federalista, no constitueix en realitat cap projecte operatiu, cap avantprojecte definit d'Estatut, sinó simplement un conjunt de pautes que el Govern ha de tenir en compte a l'hora de redactar l'Estatut definitiu. Així, per exemple, les bases especifiquen les competències exclusives reservades al govern central, però pràcticament no diuen res sobre les atribucions del govern autònom català.⁸¹⁷

Dividit davant la qüestió de l'autonomia, el govern de García Prieto presentà la dimissió i fou substituït el 5 de desembre per un nou gabinet presidit per Romanones. El nou govern semblava disposat a negociar les bases autonòmiques. En canvi, tant la minoria conservadora com les fraccions del partit liberal que havien quedat fora del govern es mostraren absolutament contràries a l'autonomia. Però no eren aquestes les úniques forces oposades a les reivindicacions catalanes. El 9 de desembre, el dia abans que arribessin al Congrés els diputats catalans, més de 120.000 persones participaven a Madrid en una manifestació antiautonomista organitzada pel Círculo de la Unión Mercantil i la Cámara de Comercio d'aquesta ciutat.

L'endemà, enmig d'un clima d'hostilitat i exaltació, Cambó presentava les bases de l'autonomia al Congrés. Durant el debat, liberals i conservadors rivalitzaren en els seus atacs a les pretensions dels regionalistes, i Alcalá-Zamora recordà a Cambó que "*no se puede ser a la vez Bolívar de Cataluña y Bismarck de España*".⁸¹⁸

Aviat Cambó s'adonà que l'entesa al Congrés seria impossible. El dia 12 reuní els parlamentaris catalans i els exposà la necessitat de retirar-se del Parlament i forçar així el govern trobar una solució de consens. Era, per a la Lliga, una opció arriscada: si

⁸¹⁶ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 19-X-1918 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁸¹⁷ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 113-114.

⁸¹⁸ Una ressenya detallada del debat parlamentari, a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 120-123.

el govern es negava a negociar, la Lliga es veuria obligada a arreglar-se amb republicans i radicals, partidaris d'un canvi polític revolucionari. Cambó, doncs, volgué garantir que la qüestió de l'autonomia es discutiria al Parlament, i el mateix dia 12 a la tarda es reuní amb Romanones per plantejar-li, com a única sortida possible a la crisi, la creació d'una comissió extraparlamentària que elaborés un projecte d'estatut i el presentés al Congrés perquè fos aprovat o rebutjat en bloc, evitant així les discussions de detall que mantenien el debat estancat. Romanones acceptà la proposta, i poc després Cambó anunciava a les Corts la retirada dels parlamentaris catalans.

El 16 de desembre, en un míting al Teatre del Bosc de Barcelona, Cambó sintetitzava la voluntat d'equidistància dels regionalistes amb la seva cèlebre sentència "Monarquia? República? Catalunya!". El mateix dia, en compliment del que havia promès a Cambó, Romanones feia públic el decret de creació de la comissió extraparlamentària.

En contra del que preveia Cambó, però, les esquerres catalanes –el Partit Republicà Català, els radicals i els socialistes- es negaren a formar part de la comissió de Romanones i aconseguiren, a més, que l'Assemblea de la Mancomunitat i els parlamentaris catalans aprovessin el 21 de desembre la redacció d'un estatut d'autonomia per separat.

El dia 27 Romanones donava a conèixer la llista de vocals que integrarien al comissió, entre els quals hi havia diversos parlamentaris catalans. Dos dies després es reuniren els partits del bloc autonomista per decidir si entraven a la comissió de Romanones. Com era previsible, les esquerres es mostraren contràries a col·laborar amb el govern. Cambó, per la seva part, era partidari d'entrar a la comissió –de fet, ell mateix n'havia negociat en secret la composició amb Romanones- però al mateix temps volia mantenir la unitat del bloc autonomista català per poder negociar amb Madrid des d'una posició de força.⁸¹⁹ Finalment, com a mal menor, els regionalistes optaren per sumar-se al boicot de les esquerres a Romanones, i s'acordà continuar amb la preparació de l'estatut.

La comissió extraparlamentària, per la seva part, actuà amb celeritat i l'11 de gener aprovà un projecte d'estatut per a Catalunya. Tot i que no atorgava a Catalunya l'autonomia política, el projecte donava satisfacció a algunes de les demandes tradicionals del catalanisme, com la supressió de les diputacions provincials, la creació

⁸¹⁹ *Ibid.*, p. 136.

d'una diputació única catalana, la protecció del dret català i la cooficialitat de les llengües catalana i castellana a l'administració pública i a la justícia.

Els partits catalans, que en aquest moment ja havien començat a redactar el seu propi projecte d'estatut, encarregaren a un equip de tècnics administratius de la Mancomunitat un informe sobre el projecte de Romanones. L'informe desqualificà el projecte perquè no concedia a Catalunya plenes competències legislatives i executives i no preveia el traspàs de les delegacions estatals ni de les contribucions directes. Desestimat definitivament el projecte de Romanones, doncs, els partits catalans enllestiren el seu text estatutari, que seria aprovat el 25 de gener pels diputats de la Mancomunitat i els parlamentaris catalans i ratificat l'endemà en una assemblea de delegats municipals.

A les Corts, la discussió sobre l'autonomia es repengué el 6 de febrer, amb els dos projectes d'estatut damunt la taula. A l'hora de la veritat, però, i malgrat la insistència de Cambó, el Congrés es negà terminantment a discutir el projecte d'estatut de la Mancomunitat. Alcalá Zamora, membre de la comissió extraparlamentària, qualificà aquest projecte “*deliberación ilegal de una asamblea irregularmente constituida [...] ante la cual no tenemos que claudicar*”.⁸²⁰ En la mateixa línia, Romanones advertí que no es discutiria l'estatut de la Mancomunitat i, en un to més conciliador, animà els parlamentaris catalans a presentar esmenes al projecte de la comissió. En realitat, l'objectiu de la majoria monàrquica era obstruir l'aprovació de qualsevol estatut d'autonomia i allargar així el debat, en espera que el bloc autonomista acabés escindint-se entre dretes i esquerres.

En un intent de desencallar la discussió, el 18 de febrer un grup de diputats catalans –tres republicans, tres regionalistes i un jaumí- presentaren una proposició demanant un referèndum individual a Catalunya sobre l'estatut d'autonomia. La proposta rebé l'oposició de la majoria monàrquica; fins i tot els diputats dinàstics catalans, que inicialment havien donat suport a l'estatut de la comissió catalana, s'hi manifestaren en contra, al·legant que estava inspirada en el dret d'autodeterminació i atemptava contra les regles de joc de la Restauració.

Alguns dels parlamentaris catalans es plantejaren aleshores la possibilitat d'organitzar a Catalunya un moviment de resistència civil que hauria de consistir en la dimissió en massa de tots els ajuntaments catalans. Aviat, però, es descartà aquesta

⁸²⁰ *Ibid.*, p. 163.

possibilitat. En primer lloc, perquè requeria una tasca prèvia de propaganda i organització que els parlamentaris catalans no havien realitzat; en segon lloc, perquè un boicot municipal no hauria comptat amb el suport dels parlamentaris dinàstics, amb la qual cosa el front autonomista s'hauria trencat.

En aquest moment, quan la discussió de l'autonomia semblava definitivament encallada al Congrés, quan començaven a aparèixer esquerdes en el bloc autonomista i quan a Catalunya s'havia refredat el clima nacionalista, esclataren a Barcelona de forma abrupta les tensions socials que s'havien anat covant des de l'inici de la Primera Guerra Mundial. Durant el període 1914-1918 les conseqüències econòmiques de la guerra – inflació galopant, descens del poder adquisitiu dels treballadors- i el triomf de la revolució soviètica havien radicalitzat els plantejaments del moviment obrer català. El resultat fou un augment de la conflictivitat social i l'aparició dels primers episodis del que després es coneixeria com a pistolisme. Després del Congrés de Sants de juny-juliol de 1918, en el qual s'havia establert el sindicat únic, la CNT estava a punt per a portar els treballadors a la vaga general.

En aquest context, al començament de febrer s'inicia a Barcelona un moviment vaguístic que paralitza la vida econòmica i política de la ciutat durant dos mesos. El conflicte té el seu origen a la companyia hidroelèctrica Barcelona Traction, coneguda com La Canadenc, que subministra el 70% de l'electricitat que es consumeix a Catalunya. A causa de l'acomiadament de vuit oficinistes es declara una vaga que aviat s'esten a la totalitat de l'empresa. El 21 de febrer la Canadenc deixa de subministrar electricitat a Barcelona. La reacció de Romanones és contundent: el mateix dia 21 el govern confisca l'empresa i col·loca soldats i oficials per cobrir les places dels obrers en vaga. El dia 26 s'afegeixen a l'aturada la resta d'empreses elèctriques i les companyies de l'aigua i del gas. L'endemà Romanones tanca les Corts i una setmana després mobilitza els vaguistes de la primera i segona reserves. Molts vaguistes, però, es neguen a treballar i són empresonats a Montjuïc. El 13 de març, finalment, Romanones decreta l'estat de guerra, cedint així el poder, de fet, al capità general de Catalunya Joaquim Milans del Bosch.

En un primer moment, Cambó confia que l'esclat del conflicte social a Barcelona afavorirà la resolució del plet autonomista. El 27 de febrer Cambó escriu des de Madrid a Duran i Ventosa per informar-lo del tancament de les Corts i manifestar-li la seva confiança que Romanones negociarà directament amb ell la concessió de l'autonomia: “Suposo que, si no torna a plantejar-se la crisi, [Romanones] em cridarà

pera tractar de la solució immediata del plet de la autonomia. Crec que'l Rey em cridarà demà." A la mateixa carta, Cambó es queixa d'un article aparegut a "La Veu" amb el títol de *Tots contra Catalunya*, perquè el troba excessivament pessimista. "Convé vigilar La Veu pera que no surtin aquestes notes pessimistes que'ns fan molt mal", diu Cambó a Duran i Ventosa. Afegeix que el pessimisme que expressa "La Veu" no es correspon amb la realitat: "Crec jo molt més amb l'autonomia ara, que en els dies dels grans engrescaments del mes de Novembre." Finalment, insta la direcció de la Lliga a mantenir la mobilització autonomista. Per a Cambó, aquesta mobilització és el millor mitjà per a distreure les masses de la lluita social: "I aquesta impressió optimista no sols s'ha de donar perquè es veritat, sinó perquè l'engrescament catalanista es el calmant més eficaç de les lluytes socials. Sense l'entusiasme catalanista el perill espartaquista fora molt major á Catalunya. Convé que nostra gent se'n convenci d'això."⁸²¹

Com és sabut, però, l'extensió de la vaga i la subsegüent militarització de l'ordre públic havien de significar la fi del moviment autonomista. Aviat Cambó es desdiria dels consells que havia donat a Duran i Ventosa. Poc després d'escriure aquesta carta, potser l'endemà mateix, el comitè executiu de la campanya autonomista, format per Cambó, Lerroux i el tradicionalista Miquel Junyent, es veia desbordat pels esdeveniments i decidia donar per acabada la campanya.

Al llarg de la campanya de l'autonomia els regionalistes havien aconseguit mantenir l'equilibri entre el respecte per l'ordre social i constitucional i la col·laboració amb les esquerres. Ara, amb l'esclat de la vaga, els homes de la Lliga abandonaran el plet autonomista i l'aliança amb republicans i socialistes i es posaran al costat de l'ordre establert. En paraules de Joan B. Culla, "la Lliga es veu obligada a prendre partit en la guerra social, i ho fa, naturalment, a favor d'una burgesia preocupada, ara, per aixafar l'obrerisme revolucionari amb l'ajut dels capitans generals, els governadors i els policies d'aquell Estat que, mesos enrere, considerava opressor."⁸²²

Els dies posteriors a la declaració de l'estat de guerra el govern i el comitè de vaga inicien negociacions que acaben amb un acord favorable als vaguistes. El dia 17 surten de la presó la majoria dels sindicalistes detinguts. La CNT, però, exigeix que siguin posats en llibertat els 23 treballadors que resten encara a la presó. El 24 de març

⁸²¹ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 27-II-1919 (ANC, Fons Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁸²² J.B. CULLA, "El catalanisme polític durant la Restauració. De la Mancomunitat a la Segona República", a J. Sobrequés (ed.), *Història contemporània de Catalunya*, I, Columna, Barcelona, 1997, p. 416.

aquest sindicat decideix tornar a la vaga, que aquesta vegada serà general i no únicament dels serveis públics. Milans del Bosch decreta de nou l'estat de guerra i l'endemà la burgesia local mobilitza el sometent. 8.000 homes ocupen el centre de la ciutat per tal de dissuadir els vaguistes. En la organització del sometent hi participen, a més de la nova Federació Patronal i de la dreta unitarista, alguns dirigents de la branca més conservadora de la Lliga, com Bertran i Musitu, Josep Bertran i Serra o el marquès de Camps. Per altra part, els regionalistes organitzen des de la Diputació de Barcelona les comissions d'emergència per garantir el funcionament dels serveis de proveïments, pompes fúnebres i correus.

Mentrestant, des de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch intenta jugar un paper de mitjancer i proposa la celebració, al final del mes de març, d'una conferència del treball amb presència de la mateixa Mancomunitat, les autoritats governatives, la patronal i la CNT. Però els intents contemporitzadors de la Mancomunitat i d'alguns líders regionalistes com Cambó topen amb la intransigència de Milans del Bosch, que no està disposat a permetre cap intromissió del poder civil en la gestió del conflicte. Així, Milans impedeix que aparegui a la premsa el comunicat on la Mancomunitat anunciava la seva intenció de convocar la conferència del treball. En realitat, tant Milans com la Federació Patronal volen aprofitar la vaga, allargant-la si és necessari, per reprimir el sindicalisme i deixar ferida de mort la CNT.

En contrast amb l'actitud del capità general, el 3 d'abril el govern Romanones decreta la jornada màxima de vuit hores. D'aquesta manera es dóna satisfacció a una de les demandes principals dels sindicats i al mateix temps s'afebleix la resistència dels vaguistes. El dia 7 d'abril només es mantenen en vaga alguns obrers metal·lúrgics i la totalitat dels de la construcció. A mitjan abril la vaga es pot donar per acabada.

Els gestos conciliadors del govern, però, no modificaren l'estratègia del capità general. El 14 d'abril Milans destituïa el governador civil Carlos Montañés i el cap de la policia governativa Gerardo Doval, als quals considerava massa condescendents amb els cenetistes, i els obligava a tornar, en tren, a Madrid. Davant aquest abús d'autoritat, el dia 15 Romanones presentà la dimissió i fou substituït per Maura; el mes de juliol Maura deixarà el càrrec perquè l'ocupi el també conservador Joaquín Sánchez de Toca, qui es mantindrà en el poder fins el mes de desembre.

Finalitzada la vaga, la repressió contra el sindicalisme persistí encara durant molts mesos. A la província de Barcelona l'estat de guerra es mantingué vigent fins el 2 de setembre de 1919, i les garanties constitucionals no es restabliren fins el 31 de març

de 1922. Per la seva part, la Federació Patronal practicà el locaut de forma sistemàtica per tal d'evitar la convocatòria de vagues parcials per part dels sindicats. Es mantingué, doncs, un clima d'intransigència respecte de les reivindicacions obreres que donà lloc, entre final de 1919 i el cop de Primo de Rivera de setembre de 1923, a una nova onada d'enfrontaments armats entre els pistolers de la CNT i els de la patronal.

En l'ordre estrictament polític, el nou govern Maura convocà eleccions legislatives per a l'1 de juny de 1919. Un cop més, a la ciutat de Barcelona la victòria serà per a la Lliga, seguida a distància per la coalició de radicals i republicans autonomistes. En el conjunt de Catalunya, però, es produirà l'ascens de la Unió Monàrquica Nacional (UMN), una nova formació creada al començament de 1918 que agrupava els sectors més monàrquics i unitaristes de la dreta catalana. El nou partit obtindrà un total de 13 diputats, els mateixos que la Lliga Regionalista. Una altra formació creada el 1918, la Federació Monàrquica Autonomista, de tendència liberal i regionalista, traurà únicament un diputat.

Un mes després d'aquests comicis, la Lliga assolí una nova victòria a les eleccions provincials del 6 de juliol. Els regionalistes s'imposaven a Barcelona i a Girona, i aconseguïen, gràcies als pactes postelectorals, ocupar per primer cop les presidències de la Diputació de Lleida i de la de Tarragona, en les persones, respectivament, de Josep Montserrat i de Romà Sol. Així mateix, el triomf dels regionalistes permetrà la reelecció de Josep Puig i Cadafalch, el setembre de 1919, com a president de la Mancomunitat. Les convulsions socials dels primers mesos de 1919, doncs, no havien alterat la posició dominant que la Lliga mantenia al Principat. Les eleccions de juny i juliol demostraven que els regionalistes havien superat amb èxit tant l'escomesa de la UMN com el desprestigi que es podria haver derivat del fracàs de la campanya autonomista.

Amb tot, després de la vaga general l'escena política catalana havia patit canvis substancials. Durant la campanya autonomista, els dirigents de la Lliga Regionalista se sentien prou forts com per obligar Romanones a acceptar l'Estatut de la Mancomunitat. Comptaven amb el suport dels republicans, els nacionalistes radicals i els dinàstics catalans. Per això es negaren a acceptar l'estatut de la comissió extraparlamentària; un estatut, recordem-ho, que recollia algunes de les reivindicacions històriques del catalanisme.

L'esclat de la vaga, però, representà la ruptura del front autonomista català. Els regionalistes, com ja hem vist, es posaren al costat dels defensors de l'ordre, allunyant-

se així de socialistes i republicans. El nacionalisme radical, element destacat de la campanya de l'Estatut, desaparegué com a força de pressió al carrer. A la dreta dels regionalistes, la nova UMN aconseguí captar una part del vot de la Lliga i en el futur adoptaria un perfil explícitament antiautonomista. Finalment, a l'interior de la Lliga el sector més clarament nacionalista del partit –el grup de la Joventut Nacionalista, liderat per Jaume Bofill i Mates– començà a manifestar el seu desencís per l'arraconament de les demandes autonomistes. En resum, a mitjan 1919 s'havia trencat la unitat entorn de l'autonomia i, per primer cop des de 1904, s'obria una esquerda en el si del regionalisme.

Després del fracàs de la campanya per l'autonomia, la figura de Cambó restà temporalment eclipsada, i el protagonisme en la direcció de la política regionalista recaigué sobretot en Josep Puig i Cadafalch. Des de la presidència de la Mancomunitat, Puig impulsà el que havia de ser el nou objectiu estratègic de la Lliga: l'ampliació de l'obra de govern de la Mancomunitat. El 12 de setembre, en el seu discurs presidencial, Puig presentà un pla de govern molt ambiciós, que anava des de la creació de la “Universitat Catalana” fins a la construcció dels “camps i els ports d'aterrissatge per a l'aviació civil”, passant per la fundació d'un Institut de Ginecologia, la construcció de quaranta biblioteques populars i la constitució d'una Institució de Propaganda de Catalunya que havia de difondre a l'estranger l'obra de cultura de la Mancomunitat.⁸²³

La realització d'aquest vast programa passava per l'augment de les competències de la Mancomunitat. Aprofitant que des de les eleccions provincials del mes de juliol les quatre diputacions catalanes es trobaven per primera vegada a mans dels regionalistes, Puig aconseguí que les diputacions acordessin traspassar a la Mancomunitat els seus serveis d'instrucció pública, beneficència i deute públic, juntament amb el personal corresponent. Els traspassos, que foren aprovats per l'Assemblea de la Mancomunitat el 13 de gener, no es pogueren realitzar de forma immediata. Dos diputats mancomunals de la UMN presentaren un recurs contra els traspassos, per considerar que atemptaven contra l'autonomia dels municipis, als quals s'obligava a contribuir al finançament dels serveis traspassats. S'inicià així un plet entre la Mancomunitat i el Govern que no es resolgué fins el 4 d'agost, quan el govern de Dato donà el vist-i-plau els traspassos. Tancades les vies frontista i parlamentària a

⁸²³ *Missatge de Josep Puig i Cadafalch de 12 de setembre de 1919*, A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 543-547.

l'autonomia, doncs, els regionalistes assolien amb el traspàs dels serveis provincials una mena d'autonomia de fet –una “*home rule* d'estar per casa”, en expressió d'Enric Ucelay-⁸²⁴ gràcies a la qual entre 1920 i 1923 l'obra de govern de la Mancomunitat experimentà un creixement notable.

L'ampliació de la Mancomunitat serví també per a restar força i arguments al catalanisme radical de Macià i, sobretot, per a desactivar, de moment, el focus de dissidència interna que representava la Joventut Nacionalista. Els joves de la Lliga, que destacaven no només pel seu nacionalisme sinó també per la seva decidida vocació funcional, passaren de seguida a ocupar un paper dirigent en la nova administració mancomunal, on imposaren un nou estil de treball basat en l'eficiència, el rigor i l'especialització de funcions.

És en el context de la transformació de la Mancomunitat en un organisme complex, expansiu i controlat per una nova classe tecnocràtica que cal situar l'enfrontament entre la direcció de la Lliga i Eugeni d'Ors, que s'esdevingué durant els mesos de desembre de 1919 i gener de 1920 i culminà amb la cèlebre “defenestració” de Xènius. Des del temps de Prat de la Riba, Ors havia anat acumulant càrrecs directius en el si de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat, fins a convertir-se en el director de la política cultural i educativa regionalista. Entre 1914 i 1917, durant l'etapa de “rodatge” de la Mancomunitat, Ors pogué fer i desfer sense que ningú no gosés criticar la seva obra de govern ni tampoc el seu poc respecte pels procediments administratius. Però després de la mort de Prat, a mesura que s'implantava a la Mancomunitat un tarannà racional i burocràtic, començaren les tensions entre Xènius i la direcció mancomunal.

Sens dubte, no fou aliè a aquestes tensions el caràcter autoritari del nou president, Puig i Cadafalch, qui des de la seva arribada a la Mancomunitat intentà imposar una més gran disciplina intel·lectual i administrativa entre els seus subordinats. Ors, com era de preveure, es negà a sotmetre's a les consignes de la presidència. En els seus escrits a “La Veu de Catalunya”, Ors començà a flirtejar amb el sindicalisme revolucionari, la qual cosa provocà la irritació dels regionalistes; i en la seva tasca com a funcionari de la Mancomunitat, es continuà distingint per les seves extravagàncies i per la informalitat en la gestió dels diners públics.

⁸²⁴ E. UCELAY DA CAL, “La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923”, a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987, p. 139.

Fou precisament aquesta informalitat el que motivà els primers atacs contra Ors. El 3 de desembre de 1919 el Consell de la Mancomunitat decidí cursar un advertiment a Ors per no haver presentat, tal i com se li havia demanat, el pressupost previ de les despeses de la inauguració de la Biblioteca Popular de Canet de Mar; el dia següent, el Consell acordava que es realitzaria una inspecció administrativa dels serveis dirigits per Ors. Al mateix temps, el Consell aprofità l'imminent traspàs a la Mancomunitat dels serveis de cultura de la Diputació de Barcelona per reduir dràsticament l'àmbit d'actuació de Xènius. Amb la incorporació a la Mancomunitat del Consell de Pedagogia de la Diputació, es preveia que desaparegués la Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, l'òrgan de poder d'Ors. D'aquesta manera es volia posar fi a la direcció unipersonal de la política cultural de la Mancomunitat.

Ofès pel advertiment del Consell i per la inspecció a què fou sotmès, i veient-se desposseït del seu monopoli dins la Mancomunitat, el 8 de gener de 1920 Ors presentà la dimissió com a director d'Instrucció Pública; el mateix dia abandonà "La Veu de Catalunya". Al mateix temps, començà a atacar personalment Puig, presentant-lo com l'encarnació d'un catalanisme reaccionari i contrari a la llibertat de pensament. Ors, en definitiva, es negà de bon principi a transigir (podia haver-se conformat, per exemple, amb una parcel·la de poder més petita). Confiava, segurament, que gràcies al seu prestigi i a l'ascendent que encara mantenia sobre bona part de la intel·lectualitat regionalista, la seva dimissió no seria acceptada per Puig. Però s'equivocava. En aquell moment, Puig ja no necessitava Ors. La política cultural del regionalisme ja havia superat la seva etapa fundacional. Ja no eren necessaris l'ímpetu, l'audàcia i la creativitat que havien caracteritzat la gestió orsiana entre 1907 i 1917. Ara no es tractava tant de crear serveis nous com de consolidar els ja existents i d'ampliar l'abast de la seva acció. No eren temps per a la prestidigitació ni per al paroxisme creatiu, sinó per a la tasca administrativa "avorrida" però sistemàtica i eficaç. I per a aquesta comesa Puig ja comptava amb els tecnòcrates de la Joventut Nacionalista, partidaris de substituir la direcció autocràtica que exercia Ors per una nova direcció de caràcter burocràtic. Puig, per tant, podia prescindir d'Ors sense por que s'estronquessin el discurs i la pràctica culturals de la Mancomunitat.

El Consell de la Mancomunitat, doncs, acceptà la dimissió d'Ors. El 15 de gener, a l'Assemblea de la Mancomunitat, quatre diputats de l'esquerra catalanista sortiren en defensa d'Ors amb una proposició que demanava que els funcionaris de la Mancomunitat "no puguin ésser coaccionats o molestats per les idees polítiques i socials

que sustentin”.⁸²⁵ El republicà Albert Quintana parlà en defensa de Xènius, i acusà Puig i Cadafalch, absent en aquell moment de la sala, d’haver actuat de forma arbitrària en el tancament i el registre dels despatxos de la Direcció d’Instrucció Pública i d’haver amenaçat els alumnes de l’Escola del Treball i de l’Escola de Bibliotecàries, que protestaven dels atacs que estava patint Ors. Puig entrà a la sala a continuació i desmentí que la dimissió d’Ors s’hagués degut a discrepàncies ideològiques. En reprendre’s la sessió després de la pausa del migdia, Quintana llegí una carta que li acabava de fer arribar un dels alumnes presumptament amenaçats per Puig. En aquesta carta, l’alumne assegurava que el que havia explicat el diputat republicà no era cert i li demanava que ho desmentís. Aquest fet desacredità la resta d’acusacions llençades per Quintana i posà fi a les escasses possibilitats que Ors fos rehabilitat. Fou en aquest moment quan intervingué en el debat Jaume Bofill, qui acabà d’enfonsar Ors, acusant-lo de favoritisme en l’adjudicació de tasques i de manca de professionalitat i sentit pràctic en la seva gestió.

Els mesos següents Ors fou apartat dels darrers reductes de poder que encara conservava. El 16 de maig la junta de l’Institut d’Estudis Catalans acordava per majoria destituir Ors del càrrec de secretari general d’aquest organisme. L’11 de maig era destituït de la seva càtedra de Teoria i Història de la Cultura i de Classificació de les Ciències a l’Escola de Bibliotecàries. Més tard, el febrer de 1921, fou expulsat del Seminari de Filosofia.

Tancat l’afer Xènius, la Lliga assolí una nova victòria a les eleccions municipals de febrer 1920. A la ciutat de Barcelona, malgrat que perderen set mil vots respecte dels darrers comicis provincials, els regionalistes obtingueren catorze regidors, nou més que el Partit Republicà Radical, que quedà en segon lloc, mentre que la Federació Democràtica Nacionalista, el partit creat per Macià el gener de 1919, recollí només uns centenars de vots.

Com a complement de l’estratègia “pseudoautonomista” marcada pel traspàs de serveis, al llarg de 1920 els regionalistes impulsaren o prengueren part en diverses campanyes d’agitació catalanista. És el cas, per exemple, de la campanya en defensa del dret civil català iniciada al començament de 1920, en protesta per una sentència del Tribunal Suprem de 10 de desembre de 1919 que declarava aplicable a Catalunya el Codi Civil espanyol per a la successió d’impúbbers; la sentència, a més, afirmava que la

⁸²⁵ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 180.

tasca d'unificació dels codis civils espanyols corresponia al poder judicial, i no al poder legislatiu. La campanya, menada per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i el Col·legi d'Advocats de Barcelona, finalitzà el 22 d'abril amb un míting al CADCI presidit per Puig i Cadafalch. El mateix dia el regionalista Josep Maria Trias de Bes protestava davant el Congrés per la intromissió del poder judicial en l'àmbit del poder legislatiu, i sol·licitava que es dictessin mesures protectores de les legislacions civils no castellanes. El govern no prengué cap acord en aquest sentit, però Dato tingué paraules de respecte envers el dret civil català, que presagiaven que el Tribunal Suprem no adoptaria cap mesura restrictiva del dret català.⁸²⁶

El mes de maig els regionalistes tingueren un paper destacat en la visita a Barcelona del rossellonès Josep Joffre, mariscal de l'exèrcit francès, al qual s'homenatjà per la seva actuació en la Primera Guerra Mundial. Joffre vingué a Barcelona per a participar en el jurat dels Jocs Florals. Tota la visita esdevingué una celebració dels vincles entre Catalunya i França i prengué, als ulls del govern, un caràcter separatista. L'1 de maig, en un acte presidit per Puig i Cadafalch al Palau de la Diputació, desfilaren davant Joffre representants d'entitats i corporacions, alguns dels quals proferiren consignes nacionalistes de caràcter subversiu. A la sortida se sentí un crit de "Mori Espanya" i la policia governativa inicià una càrrega contra el públic. Aleshores Puig i Cadafalch i el president de la Diputació, Vallès i Pujals, hagueren d'intervenir per aturar l'escomesa policial.

L'endemà Joffre assistí a la festa dels Jocs Florals, que se celebrà al Palau de Belles Arts. Quan el mariscal ja havia abandonat la festa, se sentiren crits contra Espanya. Els guàrdies de seguretat que es trobaven fora del recinte calaren la baioneta als fusells i intentaren entrar, però un grup de regidors, diputats provincials i guàrdies municipals els barraren el pas. Hi hagué alguns ferits i dos guàrdies municipals foren detinguts.⁸²⁷

L'alcalde de Barcelona i els presidents de la Mancomunitat i de la Diputació enviaren al secretari del governador civil comte de Salvatierra una carta de protesta per l'actuació de la policia. La carta, que no fou acceptada pel governador civil per estar escrita en català, anunciava la ruptura de relacions amb el governador i demanava la seva dimissió; tanmateix, el govern que presidia en aquell moment Allendesalazar no prengué cap mesura al respecte i Salvatierra es mantingué en el seu càrrec. Pocs dies

⁸²⁶ *Ibid.*, ps. 189-190.

⁸²⁷ *Ibid.*, p. 191.

després, però, en caure el govern i pujar al poder Dato, Salvatierra fou substituït per Frederic Carles Bas, de talant conciliador.

Finalment, el 1920 els regionalistes intervingueren també en la campanya en memòria de l'independentista irlandès Terence Mac Swinwy, batlle de Cork, que morí el 25 d'octubre després d'una vaga de fam de 73 dies a la presó on havia estat tancat per les autoritats britàniques. El batlle de Cork s'havia convertit en un mite sobretot per aquells sectors del catalanisme que, com ara el nacionalisme radical de Macià, s'emmirallaven en el separatisme irlandès. Els regionalistes, però, no volgueren restar al marge de l'agonia i la mort de Mac Swinwy. Vallès i Pujals, president de la Diputació, envià a Lloyd George, cap del govern britànic, un telegrama demanant que el batlle de Cork fos alliberat i que es concedís la independència a Irlanda; "La Veu", per la seva part, féu un seguiment detallat de tot l'afer.

Però al marge de la participació en aquestes accions d'exaltació catalanista, la prioritat principal dels regionalistes al llarg de 1920 continuarà essent el manteniment de l'ordre públic a Barcelona i als nuclis industrials del seu entorn. A la tardor de 1920 s'inicià una nova onada de violència social a Barcelona. Davant l'augment de la conflictivitat -el mes d'octubre s'arribà a una xifra rècord de 49 "atemptats socials"- l'estratègia conciliadora que haviat emprat fins aleshores el governador civil Frederic Carles Bas entrà definitivament en crisi. Després de l'assassinat de Jaume Pujol, president de la patronal metal·lúrgica, les forces vives de la ciutat demanaren el relleu del governador. Se celebrà una reunió convocada per l'alcalde de Barcelona, el regionalista Martínez Domingo, on assistiren dirigents de la UMN, representants de les corporacions barcelonines -la majoria dels quals eren membres de Lliga- i els presidents de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat. El consens entre regionalistes i unionistes aconseguí la destitució de Bas i la seva substitució, el 8 de novembre, per Severiano Martínez Anido, qui des del febrer de 1919 era governador militar de Barcelona.

El nou governador, que ocuparà el càrrec fins l'octubre de 1922, gaudirà de total llibertat per a reprimir el moviment obrer. Amb l'aquiescència dels regionalistes i l'adhesió de la patronal catalana, Martínez Anido dissoldrà la CNT, aplicarà la llei de fugues i provocarà, en fi, la radicalització de les posicions del sindicalisme. S'iniciava així una etapa d'extrema violència social que seria especialment intensa durant el període 1921-1922 i no es tancaria fins el cop d'estat de Primo de Rivera.

Necessitat d'una majoria còmoda, el govern Dato convocà eleccions generals pel 19 de desembre de 1920. A Catalunya es tornaren a imposar els regionalistes, encara que perderen vuit mil vots respecte de les generals de 1919, mentre que la UMN patia una forta derrota i fracassava novament en el seu intent d'arrabassar a la Lliga el vot conservador. Mig any més tard, a les eleccions provincials del 12 de juny de 1921, la Lliga obtingué una nova victòria que li garantí el manteniment del seu domini a les quatre diputacions provincials i a la Mancomunitat.

El 20 de juliol de 1921 el desastre d'Annual sacsejà la vida política espanyola i posà en perill la pròpia supervivència de la monarquia. La tràgica derrota de l'exèrcit espanyol provoca la caiguda immediata del govern Allendesalazar, format després de l'assassinat de Dato el març de 1921. Per sortir de la crisi, el rei encarregà a Antoni Maura la formació d'un govern d'emergència. Maura volia comptar amb el suport dels regionalistes i oferí a Cambó la cartera d'Hisenda del nou govern. Com ha assenyalat Albert Balcells, al final de 1918 Cambó havia assegurat al Congrés que no tornaria a formar part de cap govern que no es comprometés a satisfer les demandes autonomistes catalanes.⁸²⁸ En principi, Maura no oferia als regionalistes cap contrapartida autonomista a canvi de la seva col·laboració ministerial; l'objectiu del nou govern, cal recordar-ho, no era reformar l'Estat, sinó apuntalar el règim. Tanmateix, Cambó acceptà l'encàrrec de Maura i es convertí per segona vegada en ministre d'un govern de la monarquia.

Com era previsible, la participació de Cambó en el govern no es traduí en cap concessió de caràcter autonòmic per a Catalunya. Potser l'única excepció en aquest sentit fou l'aprovació, el setembre de 1921, d'un decret d'autonomia universitària que permetia, entre altres coses, que a les universitats espanyoles es presentessin tesis doctorals escrites en totes les llengües d'Espanya; aquest decret, però, seria derogat onze mesos després pel nou govern de Sánchez Guerra, format el març de 1922.⁸²⁹ Cambó tampoc no aconseguí que el govern traspassés noves delegacions ni nous tributs a la Mancomunitat. Finalment, no pogué o no volgué satisfer la demanda que presentà la Mancomunitat al ministeri de Governació l'octubre de 1921 per fer-se càrrec de l'explotació de la central telefònica de Barcelona, un cop hagués caducat la concessió

⁸²⁸ *Ibid.*, p. 167.

⁸²⁹ Sobre aquesta qüestió es pot consultar A. RIBAS I MASSANA, *La Universitat Autònoma de Barcelona, 1933-1939*, Edicions 62, Barcelona, 1977, ps. 43-45. Un resum de la política universitària de la Lliga, a J. GRAU, *La Mancomunitat de Catalunya i la qüestió universitària, 1914-1923*, "El Contemporani", 8, 1996, ps. 19-24.

feta per l'Estat a la Compañia Peninsular de Teléfonos. El govern Maura desatengué completament la petició de la Mancomunitat –ni tan sols no contestà la petició que envià Puig al ministre de Governació-, i el desembre de 1921 prengué possessió de la xarxa telefònica de Barcelona i confià el servei als seus propis funcionaris.⁸³⁰ Com ha escrit Balcells, la segona col·laboració ministerial de Cambó fou, per a la Mancomunitat, “tan inútil com la primera col·laboració”.⁸³¹

A més de resultar pràcticament estèril per a la causa de l'autonomia, la presència de Cambó al govern provocà un augment de les dissensions entre els sectors conservador i nacionalista de la Lliga. Als ulls dels sectors més nacionalistes del partit, l'entrada de Cambó al govern era la confirmació que la Lliga havia assumit plenament la defensa de la monarquia i d'un ordre social conservador, en detriment no només de la tasca de nacionalització de Catalunya, sinó fins i tot dels ideals de difusió del regionalisme per Espanya formulats per Prat de la Riba. Desencantats amb l'intervencionisme radical de la cúpula dirigent de la Lliga, aquests sectors començaran a plantejar-se l'abandonament del partit.

Malgrat les tensions que es començaven a manifestar a l'interior de la Lliga, els regionalistes foren novament la força més votada a Barcelona a les eleccions municipals de febrer de 1922. La UMN, en canvi, patí una greu derrota que fou el preludi de la crisi definitiva del partit. Aquesta crisi s'inicià el 8 de març, quan el nou govern presidit pel conservador Sánchez Guerra incorporà com a ministre de Justícia el regionalista Josep Bertran i Musitu, en detriment dels homes de la UMN. Tot i que Bertran i Musitu dimití tres setmanes després, la UMN ja no es pogué refer del cop rebut i entrà en una fase de decadència que culminaria amb la desaparició del partit al començament de 1923.

Les eleccions de febrer de 1922, per altra part, demostraren que la Lliga continuava dominant l'escena del catalanisme polític. Els republicans catalanistes, debilitats per la repressió contra el sindicalisme, s'havien mostrat incapaços de restar vots ni a la Lliga ni a Lerroux; la Federació Democràtica Nacionalista, per la seva part, continuava relegada a una posició merament testimonial.

Però a partir de 1922 els regionalistes havien de veure discutida la seva posició hegemònica. L'amenaça no sorgí de cap de les altres forces catalanistes, sinó de dins mateix de la Lliga. Com ja hem indicat, un sector de la militància regionalista agrupada

⁸³⁰ J. GRAU, *La Mancomunitat i el plet dels telèfons*, “Avui”, 2-II-1995.

⁸³¹ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 200.

en la branca juvenil de la Lliga, la Joventut Nacionalista, venia manifestant com a mínim des de la darrerria de 1921 un malestar creixent davant l'orientació conservadora i monàrquica del partit. Els joves nacionalistes constataren que la participació dels regionalistes en els governs de la monarquia i la col·laboració més o menys discreta amb les autoritats estatals a Catalunya s'havia fet a canvi de res, perquè no havia reportat cap avenç significatiu en el terreny de l'autonomia. Per als homes de la Joventut Nacionalista, calia substituir el ministerialisme de la Lliga per una política de nacionalització de la societat catalana; calia, com deien els nacionalistes, orientar el catalanisme "Catalunya endins".

El primer pas en aquesta nova estratègia fou la convocatòria l'abril de 1922 d'una Conferència Nacional Catalana. El manifest anunciador de la conferència duia les signatures de la majoria dels membres de la Joventut Nacionalista. La Comissió d'Acció Política de la Lliga reaccionà advertint els seus adherits que serien expulsats del partit si a la conferència es prenién acords de caire polític. Tanmateix, la conferència se celebrà els dies 4 i 5 de juny, amb la participació, ultra els nacionalistes de la Lliga, de la majoria dels elements de la Federació Democràtica Nacionalista i d'un sector procedent de la UFNR.

En el curs de la conferència Francesc Macià plantejà la necessitat de proclamar un Estat Català per la via insurreccional. Les seves propostes foren rebutjades per la majoria, i Macià abandonà la conferència i creà, el mes següent, un nou partit anomenat Estat Català (EC), que naixia amb la voluntat d'aplegar tot el catalanisme radical; amb tot, EC no passarà de ser un grup reduït i amb mitjans escassos, allunyat per voluntat pròpia de la lluita electoral i defensor de la via conspirativa i paramilitar.

Descartada l'opció insurreccional, la conferència acordà la creació d'Acció Catalana, una nova formació que aviat abandonarà la seva pretensió inicial de convertir-se en un moviment nacionalitzador al marge dels partits i es configurarà com un partit nacionalista de centreesquerra. AC estava encapçalada per joves dirigents de la Lliga com Jaume Bofill, Lluís Nicolau d'Olwer, Manuel Carrasco i Formiguera o Ramon Coll i Rodés, als quals s'afegiren destacats intel·lectuals nacionalistes com Carles Soldevila, Antoni Rovira i Virgili, Pompeu Fabra o Ventura Gassol. El nou partit, que hom anomenà significativament "la Lligueta", comptà des del mes d'octubre amb un diari propi: "La Publicitat".

Amb l'aparició d'AC, la Lliga s'enfrontà a la crisi més greu de la seva història. Els regionalistes veieren com la pràctica totalitat de les seves joventuts abandonaven el

partit. L'escissió tingué repercussions importants a les plataformes de poder de la Lliga. A l'Ajuntament de Barcelona, AC formà una minoria de sis regidors, mentre que a la Mancomunitat els diputats de la nova formació representaven la primera minoria de l'Assemblea, per darrera del grup regionalista. Des del punt de vista qualitatiu, el cop fou encara més dur. Els escindits formaven part de l'elit dirigent de la Lliga. Eren homes de prestigi i la majoria tenien una àmplia experiència en la lluita política. Després de l'escissió, la Lliga aparegué com un partit al servei exclusivament de la plutocràcia, dominat pels industrials i sense una presència significativa dels sectors intel·lectuals.

El primer enfrontament electoral entre la Lliga i AC es produí a les eleccions a diputats a Corts del 29 d'abril de 1923. Tot feia pensar que, un cop més, regionalistes i lerrouxistes es repartirien pacíficament les actes en joc. A Barcelona, la Lliga es presentà en coalició amb els jaumins i aspirava als cinc llocs de la majoria, mentre que els radicals es presentaren només a les dues places de la minoria, amb Lerroux i Emiliano Iglesias com a candidats. AC presentà un únic candidat, el periodista i historiador Antoni Rovira i Virgili, qui per la seva doble condició de nacionalista i esquerrà aspirava a captar els vots de catalanistes radicals, republicans catalanistes i regionalistes desenganyats de la Lliga.

Els primers escrutinis, publicats per "La Veu" l'endemà dels comicis, donaven quatre diputats a la Lliga, un als jaumins i un altre al PRR. Tanmateix, el fet més rellevant fou l'èxit inesperat de Rovira i Virgili, qui, segons les dades de "La Veu", havia rebut 15.158 vots i obtenia així l'acta de diputat. Les xifres inicials, però, canviaren quan es començaren a fer els recomptes oficials. Segons el còmput de les actes del districte VII, el radical Emiliano Iglesias superava ara en 250 vots a Rovira i Virgili, que d'aquesta manera es quedava sense acta. Què havia passat? Elements regionalistes i radicals del districte VII s'havien posat d'acord per falsificar les actes de manera que tant Iglesias com els candidats pitjor situats de la Lliga rebessin uns centenars de vots de més. Aviat el mateix Cambó reconegué el frau davant els dirigents d'AC. El presumpte responsable dels fets era Josep Tomàs i Boix, pertanyent a l'Ateneu Democràcia, adherit a la Lliga. El 3 de maig aquesta entitat feia públic l'acord de donar de baixa a Josep Tomàs. El dia abans, quan encara no s'havia donat a conèixer aquest acord, una manifestació de nacionalistes acabava amb l'assalt i la destrossa de la seu de la Lliga a la plaça de la Cucurulla. L'endemà, en l'escrutini oficial, els regionalistes defensaren l'elecció de Rovira, però fou en va: la Junta Provincial del Cens aprovà els resultats falsificats i privà Rovira de la seva acta.

Aquest episodi de frau electoral -conegut com el “pacte de Sants”- colpejà durament el prestigi dels regionalistes. Als ulls de l'electorat catalanista, el comportament de la Lliga era especialment greu perquè havia beneficiat un candidat radical en contra d'un nacionalista català. AC, per la seva part, demanà als votants catalanistes que aprofitessin les properes eleccions provincials del 10 de juny per revenjar-se de la Lliga.

En aquests comicis la Lliga proposà a AC una aliança en tots els districtes, amb l'objectiu de fer front als radicals. Els nacionalistes no acceptaren coalitzar-se amb la Lliga a Barcelona, però sí a la resta de Catalunya. A Barcelona, la Lliga fou derrotada pels nacionalistes al districte II i pels radicals al districte III. Fou una desfeta sense precedents. En ambdós districtes la Lliga obtingué menys de la meitat dels vots que havia obtingut a les provincials de 1919. A la resta de la província de Barcelona, AC treia dos diputats i la Lliga només un. Amb cinc actes, AC es convertia en la primera la primera força en nombre de diputats a la província de Barcelona, per davant de la Lliga, que n'havia obtingut quatre, cinc menys dels que havia tret a les provincials de 1919.

Malgrat que els regionalistes pogueren conservar el control tant de la Diputació de Barcelona -on comptaven amb quinze diputats- com de la Mancomunitat -on eren la força més nombrosa, amb vint-i-set diputats- el daltabaix electoral tingué conseqüències polítiques greus. Creient-se desautoritzat pels resultats electorals i per la crisi que la seva estratègia havia provocat a l'interior de la Lliga, l'endemà de les eleccions Francesc Cambó anuncià que dimitia tots els seus càrrecs i que es retirava de la política activa.

En contrast amb el retraïment dels regionalistes, els nacionalistes d'AC decidien ampliar el seu radi d'acció i -juntament amb Estat Català i el CADCI- al començament de setembre de 1923 formalitzaven amb nacionalistes bascos i gallecs una Triple Aliança que s'anomenà també “Galeusca”. D'aquesta manera, AC prenia el relleu de la Lliga en la direcció de la política peninsular del catalanisme.

En aquest mateix moment, mentre a Catalunya es confirma l'esgotament de la via possibilista de la Lliga, en el conjunt d'Espanya es fa evident el col·lapse general del règim de la Restauració. El torn polític tradicional ja fa temps que ha deixat de funcionar, i els vells partits dinàstics es troben dividits en nombroses faccions, cap de les quals no disposa de prou força com per assumir la regeneració del sistema. El règim es veu també incapaç de frenar la protesta obrera, cada cop més intensa arreu d'Espanya

i sobretot a Catalunya. El propi exèrcit espanyol, en fi, acostumat des dels fets del “Cu-Cut!” a intervenir impunement en la vida política, veu ara amb alarma com arriba a les Corts l’afer de les responsabilitats d’una vuitantena de militars en el desastre d’Annual.

Davant la paràlisi del sistema, les classes dominants peninsulars, l’Exèrcit i el mateix monarca comencen a pensar en el recurs a la dictadura militar. Entretant, a Catalunya, l’augment de conflictivitat social durant el segon i el tercer trimestres de 1923 -represa de la violència terrorista a partir del mes de març, vaga general de transports entre el 14 de maig i el 12 de juliol- acaba de posar la patronal catalana contra el govern del liberal García Prieto. Pel que fa als regionalistes, s’han distanciat del govern de García Prieto a causa de la seva política anticatalanista,⁸³² i han anat enfortint els seus vincles amb Capitanía General; durant la vaga de transports, per exemple, la Mancomunitat ha col·laborat amb l’exèrcit en els serveis de recollida d’escombraries.

És precisament a Catalunya, on l’Exèrcit ha de conviure diàriament amb la insurrecció obrerista i amb l’ascens del nacionalisme radical, on es basteix la trama colpista que culmina la nit del 12 al 13 de setembre amb el pronunciament del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera. El dia 13 es fa públic el manifest *Al país y al Ejército*, en el qual Primo promet posar fi al caos polític i a “*la amenaza del separatismo*”. El cop, que s’imposa arreu d’Espanya sense resistència, representa la fi del parlamentarisme canovista: els partits dinàstics perden el poder en benefici d’un militar que es presenta com a nou “cirurgià de ferro”.

A Catalunya, el mateix dia 13, a la nit, les corporacions econòmiques s’adherien al cop d’estat. Com ha destacat Joan B. Culla, la burgesia catalana, igual com havia fet al començament de segle amb el general Polavieja, “tornava a confiar a un militar la reforma de l’Estat i les concessions autonòmiques que ella no havia pogut aconseguir per la via parlamentària.”⁸³³

La Lliga, per la seva part, tot i que sembla clar que no participa com a partit en la preparació del pronunciament, és innegable que acull el cop de Primo amb satisfacció. La majoria de dirigents regionalistes creuen que la instauració d’un govern autoritari ha de servir, com així serà, per a reprimir el sindicalisme cenetista i posar fi a

⁸³² El 28 d’agost de 1923, en el discurs que pronuncià en assumir la presidència de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch afirmà que Catalunya estava patint una onada d’anticatalanisme per part del govern: “Estem, fa un temps, com voltats d’enemics. Com a tals els governs ens tracten [...] Les coses catalanes porten el segell de la infàmia i de la maledicció.” Al mateix temps, admeté que l’estratègia reformista i intervencionista de la Lliga havia fracassat: “Tot l’esforç de vèncer la política vella d’Espanya, renovant-la, ens ha fallat [...] El Comte Duc d’Olivares sobreviu.” (Citat a BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 214-215).

⁸³³ J.B. CULLA, *op. cit.*, p. 425.

la violència social. Alguns, com Puig i Cadafalch, fins i tot esperen del nou règim la concessió de l'anhelada autonomia. Per al regionalisme, en fi, l'opció per la dictadura representa el reconeixement implícit del fracàs de l'estratègia sostinguda durant el primer quart de segle, basada en el parlamentarisme i en la reforma del sistema des de dins; la via autoritària s'imposa així a la via electoral. Amenaçat pel nacionalisme liberal d'AC i mancat d'una direcció ferma després de l'abandonament de Cambó, la Lliga acaba posant les seves esperances en Primo de Rivera. Tanmateix, com veurem en el proper capítol, el nou dictador no trigarà a proporcionar les primeres decepcions als regionalistes.

El català a l'Ajuntament de Barcelona

Després que el 1916 el Congrés dels Diputats s'hagués negat a concedir l'oficialitat a la llengua catalana, els regionalistes intentaran establir en els àmbits de poder que estaven sota el seu control una mena d'"oficialitat de fet" del català. Així, fins a l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera l'activisme lingüístic de la Lliga s'orientarà sobretot cap a l'extensió del català a l'Ajuntament de Barcelona i a la Mancomunitat. Vegem a continuació quina fou la tasca d'expansió del català a l'administració i a les escoles de l'Ajuntament de Barcelona.

1. L'administració municipal

La primera iniciativa que cal ressenyar fou l'establiment del coneixement del català com a requisit per a accedir a l'administració municipal. A la sessió municipal del 18 d'octubre de 1917 els regionalistes presentaren una proposta perquè els aspirants a quatre places de mecanògrafs haguessin d'acreditar que escrivien correctament el català i el castellà. La proposta fou aprovada per 20 vots a favor i 17 en contra. A la mateixa sessió havia estat rebutjada una proposta presentada pels regidors radicals sol·licitant que es demanés únicament comprendre el català, però no saber-lo escriure.⁸³⁴

Amb relació a aquest acord, "La Veu" afirmava que els regidors regionalistes havien demostrat tenir consciència "de la personalitat de Catalunya i del valor

⁸³⁴ "La Veu de Catalunya", 22-X-1917.

inapreciable que en la resolució d'aquest problema polític té l'ús constant de l'idioma natural de la nostra terra". En canvi, el diari regionalista censurava els regidors radicals perquè amb la seva proposta pretenien deslliurar del coneixement escrit del català "als fills de terra castellana i apassionats per la política anticatalana."⁸³⁵

Dos mesos més tard els regionalistes introduïren l'ús del català a les proposicions que es presentaven a les sessions municipals. La iniciativa correspongué al regidor de la Lliga Jaume Bofill, qui a la sessió el 27 de desembre de 1917 presentà una proposició escrita en català. Aquesta proposició, però, fou transcrita a l'ordre del dia en castellà. Bofill protestà i s'inicià una discussió sobre la llengua en què s'havien de transcriure les proposicions que presentessin els regidors. A la sessió del 29 de desembre, després d'un llarg debat, s'acordà que les proposicions es transcriurien en la llengua en què haguessin estat presentades. L'acord s'aprovà amb el vot en contra dels regidors lerrouxistes Colominas, Vega i Figueroa.⁸³⁶

Al marge d'aquestes dues iniciatives –d'altra banda ben modestes– a la resta d'àrees de l'administració municipal (actes de les sessions, documentació externa i interna, comissions municipals, publicacions, etc.) es continuà emprant el castellà durant tota l'etapa de govern regionalista; l'única excepció en aquest sentit fou la Comissió de Cultura, creada el 1916, que ho feia tot en català, excepte els dictàmens.⁸³⁷

L'escassa presència del català a l'Ajuntament motivarà les crítiques del nacionalisme. Així, per exemple, el maig de 1923 "La Publicitat" escrivia el següent: "Anant pel món veiem cada dia rètols de diversos vehicles municipals que no estan escrits en la nostra llengua; veiem rètols de carrers, posats fa quatre dies, posats ahir, a mig posar, que tampoc estan en la nostra llengua; del paperam de les oficines només una part mínima és escrit en català." I afegia: "De manera que no solament la majoria consistorial no ha aconseguit una catalanització completa, sinó que sota el seu patronatge segueix conreant-se la llengua del marquès d'Alhucemas amb una fervor provinciana."⁸³⁸ Uns mesos després aquest mateix diari publicava la carta d'un lector, Josep Cases i Majó, que es queixava què tots els impresos que rebia de l'Ajuntament (avisos, recàrrecs, impostos, etc.) estaven escrits en castellà.⁸³⁹

⁸³⁵ *Els regidors i l'idioma català*, "La Veu de Catalunya", 23-X-1917.

⁸³⁶ "La Veu de Catalunya", 29-XII-1917.

⁸³⁷ L. NICOLAU D'OLWER, *L'ús del català a les corporacions populars de Barcelona*, "Revista de Nostra Parla", juliol-agost 1918, 4, ps. 76-78.

⁸³⁸ *La catalanització del carrer*, "La Publicitat", 2-V-1923.

⁸³⁹ Aquest lector explicava també que ell s'havia negat a acceptar els impresos en castellà i proposava un boicot a aquests impresos. ("La Publicitat", 4-IX-1923).

2. Les escoles municipals

Al començament del mes d'agost de 1918 l'Ajuntament de València admeté a tràmit una proposició de l'alcalde, el republicà Faustí Valentín, demanant que fos ensenyada la llengua catalana a totes les escoles dependents o subvencionades pel municipi.⁸⁴⁰ La proposició no prosperà –Valentín fou desautoritzat pel seu propi partit pocs dies després i acabà dimitint-⁸⁴¹ però serví d'inspiració als homes de la Lliga. L'11 d'agost els regidors regionalistes a l'Ajuntament de Barcelona Lluís Duran i Ventosa, Lluís Nicolau d'Olwer i Josep Puig i Esteve presentaven una proposició a favor de la presència del català a les escoles municipals. El preàmbul de la proposició feia referència a “l'alt exemple d'amor a la llengua pàtria i al seu esparidament que acaba de donar l'Ajuntament de València” i afirmava també que l'alcalde de València havia obert una nova orientació que l'Ajuntament de Barcelona “si no ha tingut la gloria d'iniciar, ha de seguir amb entusiasme.”

La proposició contenia quatre acords: 1) que a totes les escoles que depenien de l'Ajuntament l'ensenyament es donaria “si més no preferentment” en català; 2) que en aquestes escoles s'hi impartiria l'ensenyament de la llengua, la història i la literatura catalanes “en el mateix grau que les altres matèries”; 3) que les escoles subvencionades per l'Ajuntament haurien d'impartir aquests mateixos ensenyaments, com a requisit indispensable per a rebre la subvenció municipal; i 4) que s'estudiaria la forma d'introduir aquests ensenyaments a les escoles públiques de Barcelona que depenien de l'Estat. La proposició fou acceptada en principi i passà a la Comissió de Cultura perquè elaborés el dictamen corresponent, que havia de ser discutit en el ple municipal el mes d'octubre.⁸⁴²

En comentar aquesta proposició, “La Veu” explicava que si els regionalistes havien trigat gairebé tres anys a presentar-la -recordem que la Lliga governava a

⁸⁴⁰ La proposició, que fou enviada a la comissió dictaminadora corresponent, establia que les escoles que no ensenyessin el català no rebrien la subvenció municipal. La notícia fou rebuda amb entusiasme pels regionalistes. En l'editorial que dedicà a aquest episodi, “La Veu” celebrava l'existència al País Valencià d'un nou “ambient de patriotisme” i assegurava que l'exemple de València seria rebut “amb joia nacional a totes les terres catalanes”. (*L'exemple de València*, “La Veu de Catalunya”, 13-VIII-1918).

⁸⁴¹ Sobre aquesta qüestió, vegeu E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Política de realitats i política de negacions* (“La Veu de Catalunya”, 18-VIII-1918, 25-VIII-1918, 1-IX-1918 i 7-IX-1918).

⁸⁴² *Una proposició interessantíssima. Per la llengua i la cultura catalanes*, “La Veu de Catalunya”, 14-VIII-1918.

l'Ajuntament de Barcelona des del novembre de 1915- era perquè mai no hi havia hagut al consistori barceloní una “majoria fonament catalanista prou forta per a imposar una mida de tanta transcendència [...] Per això els nostres amics no ho havien proposat.” Ara, deia “La Veu”, després de la victòria de la Lliga a les municipals de novembre de 1917, la majoria regionalista de l'Ajuntament es veia amb cor de fer aprovar la catalanització de les escoles municipals. Com destacava “La Veu”, “les circumstàncies han canviat i cal fer-ne la prova.” El diari regionalista explicava també que, de passada, la proposició serviria per a comprovar “si els republicans d'aquí demostraran estimar la nostra llengua menys que els republicans valencians.”⁸⁴³

El debat sobre la catalanització de les escoles municipals tingué lloc el 18 d'octubre. Sobre la taula hi havia el dictamen de la Comissió de Cultura, elaborat pels regidors regionalistes, i una proposició alternativa que havien presentat els regidors radicals a la sessió del 25 de setembre. El debat s'inicià amb la presentació del dictamen elaborat per la Comissió de Cultura. En la seva part expositiva, el dictamen assenyalava que la llengua catalana havia estat “proscrita de totes les escoles i institucions d'ensenyança de la nostra ciutat” i que per aquest motiu era molt gran el nombre d'escolars barcelonins que, no entenen el castellà “amb prou facilitat”, no posseïen el nivell d'instrucció que “els correspon per la seva edat i pel temps que porten d'escola.” L'ensenyament en català i del català, continuava el dictamen, beneficiaria sobretot la població obrera, que constituïa el públic majoritari de les escoles municipals, i proporcionaria a tots els alumnes una “possessió de la llengua castellana més exacta i més completa.”

La part expositiva del dictamen plantejava els acords següents: 1) a les escoles primàries municipals l'ensenyament es donaria “per raons pedagògiques” en llengua catalana; 2) a les escoles tècniques i artístiques de l'Ajuntament es donaria l'ensenyament en català, i en el cas que calgués completar la formació dels alumnes amb coneixements especials, s'implantaria l'ensenyament de la llengua, la literatura i la història catalanes; 3) els representants municipals a la Junta Local d'Ensenyament Primari demanarien a aquest organisme que impulsés l'ús del català i l'ensenyament de les matèries catalanes a les escoles públiques de Barcelona, i 4) l'Ajuntament no concediria subvencions a escoles o centres de cultura particulars o oficials que no

⁸⁴³ *Ibid.*

ensenyessin la llengua, la història i la literatura catalanes.⁸⁴⁴ Es tractava, en fi, d'assolir la catalanització tant de les escoles oficials –municipals o estatals- com de les privades, entre les quals s'hi comptaven el gran nombre d'escoles creades en ateneus, casinos i altres centres vinculats al PRR.

En contrast amb el dictamen dels regionalistes, la proposició dels radicals afirmava que l'ensenyament s'havia de fer únicament en “l'idioma oficial” i que, en tot cas, es podria implantar l'ensenyament del català, la història i la literatura catalanes en aquelles escoles municipals que impartissin matèries de caràcter humanístic. En defensa d'aquesta proposició, el radical Jorge Vinaixa afirmà que el dictamen de la Comissió de Cultura conduiria a la “divisió espiritual dels espanyols, ja que si aquí sols s'estudiés en català, els fills d'aquesta terra en atravesar l'Ebre es trobarien estrangers.” Vinaixa digué també que els regidors radicals estimaven el català “com a idioma de relació local”, però que volien que el castellà, en tant que era un vehicle de comunicació internacional, fos la llengua dominant a l'ensenyament.

En la seva rèplica a Vinaixa, el nacionalista republicà Giralt digué que a les escoles de Catalunya no existia la “indispensable penetració espiritual” entre el mestre i els alumnes, perquè aquests no entenien amb prou facilitat el castellà. Afegí que si es fes l'ensenyament en català els alumnes catalans aprendrien millor la llengua castellana i no hi hauria cap perill que en creuar l'Ebre se sentissin en país estranger. Així mateix, qualificà d’“abominable” la imposició del castellà a les escoles catalanes i declarà que “els catalans no podem admetre un ensenyament imposat en una llengua que no és la nostra.”

A continuació, el radical Antoni Montaner afirmà que, per la manera com havien presentat la seva proposició, els regionalistes estaven enganyant l'opinió pública. Explicà que si es tractava de catalanitzar les escoles on l'Ajuntament podia intervenir directament -l'escola de sords-muts, les escoles Montessori, l'Escola del Bosc i les escoles d'arts i oficis- aleshores la proposició era innecessària, perquè en tots aquests centres l'ensenyament ja es feia en català. I si es tractava, digué, de catalanitzar les escoles primàries estatals, aleshores la proposició era inútil, perquè en l'Ajuntament no tenia potestat per a modificar els plans d'estudis d'aquestes escoles.

A continuació intervingueren dos membres destacats de la Lliga: el regidor Lluís Nicolau d'Olwer i l'alcalde accidental Lluís Duran i Ventosa. El primer afirmà que

⁸⁴⁴ El text íntegre dels acords, a *La llengua catalana i l'ensenyament primari*, “La Veu de Catalunya”, 18-X-1918.

l'escola era "la continuació de la llar" i que no es podia admetre que "un noi surti de la llar coneixent una llengua i vagi a l'escola on se li parli en una llengua que no coneix". Afegí que "nosaltres no ens oposem a que s'ensenyin llengües, com més millor, però volem que s'ensenyi en català", i posà l'exemple de Bèlgica, on els alumnes flamencs i valons aprenien les llengües flamenca i francesa, però rebien l'ensenyament en la seva llengua materna respectiva.

Per la seva part, Duran i Ventosa assegurà que els regionalistes eren "nacionalistes de sempre, nacionalistes abans que tot" –recordem que la Lliga es trobava en ple gir nacionalista- i defensà l'ensenyament en català en nom del dret i contra la força, és a dir, en nom dels idiomes de circulació limitada i contra la imposició dels idiomes anomenats universals, igual com ho feien en aquells moments, digué, altres moviments nacionals com el txec, el serbi o el polonès.

El regidor Montaner replicà dient que a Espanya el català era una llengua respectada, a la qual cosa Duran contestà que en aquell moment "en cap de les oficines que venen del Centre" els catalans no podien fer ús de la seva llengua. Insistí Duran que "nosaltres contra aquesta imposició estem al costat del poble, al costat del dret contra la força."

Finalitzada la discussió, es posa a votació la proposta de la minoria radical. Votaren a favor els 10 regidors radicals i ho feren en contra un total de 21 regidors regionalistes, republicans i d'altres formacions. El radical Mir i Miró digué que estava convençut que per raons pedagògiques i de catalanitat l'ensenyament s'havia de donar en català, però que havia votat a favor de la proposta dels radicals perquè els regionalistes havien plantejat la qüestió en un terreny polític.

A continuació es discutí el dictamen dels regionalistes. El debat se centrà en el punt quart, que proposava que no es concedissin subvencions a les escoles privades que no tinguessin establert l'ensenyament de la llengua, la literatura i la història catalanes. El radical Guerra del Ríó afirmà que a les escoles de recursos més modestos, on tot just s'hi ensenyava a llegir i a escriure, no seria possible implantar l'ensenyament de les matèries catalanes. Duran replicà que calia que a les escoles subvencionades per l'Ajuntament les llengües castellana i catalana estiguessin en una situació d'igualtat. El radical Emiliano Iglesias qualificà aquest punt de la proposició d'"imposició inquisitorial" i declarà que procuraria per tots els mitjans que tingués al seu abast que no s'arribés a aprovar.

Un altre regidor radical, Rafael Guerra del Río, digué que tant si l'ensenyament es feia en castell  com en català l'Ajuntament no podia negar la subvenció a les escoles, i demanà que es retirés l'apartat quart. Se sum  a aquesta petició el regidor del Partit Republicà Català Lluís Companys. Finalment, a proposta de Duran, els signants de la proposició acceptaren ajornar la discussió del punt quart fins que es discutissin les subvencions de l'Ajuntament a les escoles. A continuació es van aprovar, pel que sembla sense votació, els apartats primer, segon i tercer de la proposició dels regionalistes.⁸⁴⁵

L'endemà d'aquesta sessió, Cambó escrivia des de Madrid a Duran i Ventosa mostrant la seva satisfacció per l'acord assolit: "M'entero pels diaris del acort del Ajuntament sobre l' s del català a les escoles.  Molt bé!".⁸⁴⁶ El mateix dia "La Veu" publicava una àmplia ressenya de la sessió municipal, encapçalada per un subtítol significatiu: "En l'ordre pedagògic, el profit de l'alumne; en l'ordre polític, la llibertat de Catalunya".

El dia 20 "La Veu" celebrava l'acord assolit i remarcava que, tal i com havien assenyalat els regidors radicals, la proposta dels regionalistes tenia una finalitat no tant pedag gica com política. Deia "La Veu" que per als regidors de la Lliga, "nacionalistes abans que tota altra cosa; nacionalistes, a més, orientats no en el sentit d'estèrils protestes ni de lluites sagnants, sinó cercant la plena reintegració al viure nacional per les vies de l'esforç constant i de la recapacitaci ", era natural procurar per "la dignitat de la nostra llengua, per al ple reconeixement del nostre verb com a instrument de cultura". Segons "La Veu", la defensa del català responia a l'intent d'acabar amb una imposició que resultava insuportable des d'una  ptica nacionalista, perquè relegava el català a la condició de llengua de segona. Afirmava el diari regionalista: "Per damunt de tota altra consideració, encara que no hi haguessin les raons pedagògiques existents [...] la nostra aspiració seria exactament la mateixa."⁸⁴⁷

El dia següent, "La Veu" reconeixia que, en general, els regidors radicals havien estat moderats en els seus atacs al dictamen i celebrava "l'evolució del partit radical en la qüestió de la llengua". Concretament, el diari regionalista destacava que el regidor Montaner hagués fet "protestes d'admiració a la llengua i a la cultura catalanes" i hagués reduït "al mínim la intolerància centralista". Al mateix temps, però, "La Veu"

⁸⁴⁵ *La sessió extraordinària de Cultura*, "La Veu de Catalunya", 19-X-1918.

⁸⁴⁶ Carta de Francesc Cambó a Lluís Duran i Ventosa, 19-X-1918 (ANC, fons Manuel Duran i Bas - Lluís Duran i Ventosa, inv. 90, sig. 04.01).

⁸⁴⁷ *Nacionalisme i cultura catalana*, "La Veu de Catalunya", 20-X-1918.

retreia a aquests regidors que haguessin intentat regatejar prerrogatives a la llengua catalana, i llençava una encesa proclama en defensa del català:

“La llengua es tan endins del nostre esperit, que constitueix element cabdal de la nacionalitat. Es cosa sagrada, respecte de la qual hom no pot comportar irreverències. Podem tolerar que es bescanti la nostra política, que s’estrafaci la nostra història, que es critiqui el nostre dret, que es caricaturitzi la nostra psicologia, que se’ns combati durament... No podem tolerar la més petita desconsideració a la nostra llengua. [...]

Per això Catalunya, en la qüestió de la llengua, és i ha de ser maximalista. No pot ésser altrament. Per això ens ofèn tot atac i tota limitació, sense que hi valguin gradacions.”⁸⁴⁸

Al marge de l’entusiasme que provocà en els regionalistes, l’acord de catalanització de les escoles municipals no tingué, al menys en un primer moment, cap conseqüència pràctica. Com havia recordat el radical Montaner en el curs del debat, en aquell moment només hi havia quatre escoles on l’Ajuntament podia intervenir de forma directa: les dues escoles Montessori, l’Escola de Cecs, Sord-muts i Deficients i l’Escola del Bosc, i en aquestes quatre escoles, com també destacà Montaner, l’ensenyament ja es feia en català.

En els anys següents, però, en virtut d’aquest acord s’establí l’ensenyament en català a les tres noves escoles creades per la Comissió Tècnica de Cultura de l’Ajuntament: l’Escola del Patronat Domènech (1919), l’Escola del Mar (1922) i l’Escola del Bosc del Guinardó (1923).⁸⁴⁹

A més de l’acord de 1918, l’Ajuntament de Barcelona donà en aquest període un nou pas en la catalanització de l’ensenyament. El 17 de febrer de 1922 el ministre d’Instrucció Pública César Silió autoritzava la constitució del Patronat Escolar de Barcelona, un organisme de caràcter mixt –estava integrat per representants del Ministeri d’Instrucció Pública i de la Comissió de Cultura de l’Ajuntament de Barcelona- que permetria a l’Ajuntament intervenir de forma directa en la gestió de dos nous grups escolars que estaven a punt de ser inaugurats a Barcelona: el grup Baixeras i La Farigola.⁸⁵⁰ En ambdós grups, que foren inaugurats el març de 1922 i acolliren

⁸⁴⁸ *El sarcasme*, “La Veu de Catalunya”, 21-X-1918. Més crítiques als regidors radicals, a *Els radicals inconseqüents*, “La Veu de Catalunya”, 22-X-1918.

⁸⁴⁹ C. CAÑELLAS i TORAN, R., *Política escolar de l’Ajuntament de Barcelona, 1916-1936*, Barcanova, Barcelona, 1982, ps. 73-75.

⁸⁵⁰ La creació del Patronat fou el resultat de les gestions iniciades l’octubre de 1921 pel director tècnic de la Comissió de Cultura, el pedagog Manuel Ainaud. Sembla que Cambó, que en aquell moment ocupava el càrrec de ministre d’Hisenda, intercedí davant Silió perquè fos concedit el Patronat. A les seves

aproximadament uns 600 alumnes en total, fou utilitzada de manera preferent la llengua catalana.

L'actuació catalanitzadora del Patronat provocà la protesta d'una part dels mestres públics que exercien a Barcelona. A mitjan 1922 l'Asociación de Maestros Nacionales de la Província de Barcelona publicà un fullet on acusava el Patronat de ser un instrument al servei del regionalisme. El fullet denunciava el fet que en els grups escolars que depenien del Patronat no hi onegés la bandera espanyola i que s'hi emprés majoritàriament el català no només a l'ensenyament, sinó també a la retolació exterior i a les comunicacions que s'enviaven als pares dels alumnes. Sobre l'ús del català en la documentació dels grups escolars, afirmava: “*El catalán, elemento constitutivo de la nación española, como los demás idiomas de España, tiene perfecto derecho a la libertad y a la vida, pero es condición de la nacionalidad española comunicarse y relacionarse por una misma lengua, la lengua de la ley, sin la cual la unidad de la patria no existiría más que en el papel de una constitución que muy pronto quedaría rota como la patria misma.*” Finalment, el fullet demanava que el Patronat fos suspès o que en fos modificada la composició de manera que no estigués dominat pels representants de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament.⁸⁵¹

També al Congrés dels Diputats se sentiren queixes per la catalanització de les escoles del Patronat Escolar. El 19 de juny de 1922, durant la discussió del pressupost d'Instrucció Pública, el liberal Eduardo Vincenti es referí a aquesta qüestió. Després d'oposar-se l'ensenyament en català -“*comprendo que los catalanes se castellanicen, pero no que nos catalanicen a los castellanos*”, digué- es queixà que als grups escolars Baixeras i La Farigola les lliçons “*se dan en catalán, las invitaciones –aquí las tengo-*

memòries Cambó afirma: “La connivència amb César Silió i l'aprovació de Maura possibilità que es donés entrada a la llengua catalana a bon nombre d'escoles primàries de Catalunya.” Tanmateix, Cambó exagera, perquè la concessió del Patronat afectà únicament els dos grups escolars esmentats; a la resta d'escoles públiques catalanes es mantingué l'obligació de fer l'ensenyament en castellà. (F. CAMBÓ, *op. cit.*, p. 345). Sobre la creació i l'obra del Patronat, veure C. CAÑELLAS i R. TORAN, *op. cit.*, ps. 87-89, M. PÀRRAGA, *Manuel Ainaud (1885-1932)*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1987, ps. 77-78 i 162-179, i S. DOMÈNECH, *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica de l'Ajuntament de Barcelona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, ps. 267-349.

⁸⁵¹ *A los poderes públicos, a los Maestros españoles y a la opinión*, s.ed., s.ll., s.d. Hem localitzat aquest fullet a ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 03.03.58. Anava signat per Leopoldo Casero i José Udina, president i tesorero, respectivament, de l'Asociación de Maestros Nacionales de la Província de Barcelona, el secretari i els vocals d'aquesta entitat i Aureliano Villar, “*decano de los Maestros Nacionales de Barcelona*”. Més crítiques a l'obra del Patronat, a L. CASERO, *La Escuela Nacional en Barcelona. El problema de las construcciones escolares*, Artes Gráficas, Barcelona, 1924.

*hasta de la primera Comuni3n, querían que estuviesen en catalán, pero se opusieron a ello algunos castellanos.”*⁸⁵²

Malgrat les protestes, els grups Baixeres i La Farigola continuaren emprant el català com a llengua escolar fins a la dissolució del Patronat per la Dictadura, el febrer de 1924.

El català a la Mancomunitat de Catalunya

1. L'administració

Com ja hem indicat, el català fou des del primer moment la llengua dominant als diversos àmbits de la Mancomunitat (sessions, actes, publicacions, escoles, anuncis, etc.). Pel que fa a l'administració mancomunat, coneixem quin era el seu grau de catalanització gràcies a una enquesta realitzada al final de 1921. El 27 de desembre de 1921 la secretaria del Consell Permanent adreçà als diversos centres administratius i docents de la Mancomunitat una nota demanant-los que comunicessin quins documents redactaven en castellà. Ignorem de qui partí la iniciativa de l'enquesta: en la comunicació de la secretaria es diu només que l'enquesta es feia “a l'objecte de complimentar una demanda de la superioritat.”⁸⁵³

Cal dir que no tots els serveis de la Mancomunitat respongueren a l'enquesta. Vegem quines foren les respostes rebudes. El servei de Majordomia de la Mancomunitat declarà que, per indicació del Negociat d'Intervenció, portava la seva comptabilitat en castellà. El Patronat de la Universitat Industrial emprava el castellà en la documentació “purament oficial”. El Servei d'Arquitectura feia tota la seva documentació en català, a excepció de dos plecs de condicions per a algunes obres. L'Oficina d'Estudis Jurídics duia tota la documentació en català, i fins el 1920 redactà en castellà la documentació

⁸⁵² Vicenti explicà també que ell mateix havia visitat els grups Baixeres i La Farigola i que s'havia queixat perquè aquestes escoles no tenien un caràcter “nacional” sinó català: “*he estado en ellos, sirviéndome de introductor la comisión de cultura catalana, no los maestros nacionales, y hube de decir: “Perfectamente, este edificio y el material que va adquirirse con el legado del célebre filántropo Baixeras; pero, ¿dónde está la escuela nacional? Porque en los mismos bancos de la escuela está el escudo de Barcelona. Perfectamente, está muy bien; pero, ¿y el escudo de España? Pregunté: “Qué bandera ondea en este grupo escolar?” “La bandera catalana”, me contestaron.” “Muy bien; pero “y la bandera española?”*” (“Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 64, 19-VI-1922, p. 2599).

⁸⁵³ AHDB, llig. 2800, exp. 15.

comptable destinada a Intervenció; a partir de 1920, un cop passà a dependre administrativament de l'IEC, portà la comptabilitat en català. El Servei de Sanitat i l'Arxiu de la Mancomunitat declararen que tota la seva documentació estava redactada en català. El Negociat d'Afers Generals explicà que únicament feia en castellà els justificants de comptes adreçats a Intervenció, per si havien de ser aprovats pel Tribunal de Comptes del Regne, i els documents dirigits a l'administració estatal. La mateixa resposta donaren el Departament d'Hisenda, el Negociat de Carreteres, Camins i Ponts, els Serveis Tècnics d'Agricultura, el Consell de Pedagogia i l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, l'escola per correspondència de la Mancomunitat.⁸⁵⁴

A partir de les dades de l'enquesta s'elaborà, segurament a principi d'any, un informe de conclusions. Segons aquest informe, a la Mancomunitat s'emprava el castellà en els documents següents:

- a) Les comunicacions dirigides al poder central.
- b) La comptabilitat (lliuraments, nòmines, jornals, presses de possessió, etc.).
- c) Els documents relatius a la liquidació amb la Hisenda de l'Estat de quantitats que devia la Mancomunitat en concepte d'impost d'utilitats, impost sobre els pagaments, etc.
- d) Alguns dels documents relacionats amb els emprèstits emesos per la Mancomunitat.
- e) Els documents de constrenyiment pel retard en el pagament del contingent provincial per part dels municipis i les multes per manca de pagament de l'impost d'automòbils.

L'informe analitza a continuació les possibilitats legals de fer servir el català en tots aquests documents. Diu que els documents del grup a) no es poden expedir en català perquè no hi ha cap precepte legal que obligui l'Estat a acceptar-los en aquesta llengua. En canvi, l'ús del català en els documents del grup b), els relatius a la comptabilitat, no vulneraria cap disposició legal; el fet d'estendre la comptabilitat en castellà, afegeix l'informe, pot ser una mostra de "poc convenciment en el criteri, sostingut fins avui amb tota fermesa, de que els comptes de la Mancomunitat no han de passar al Poder Central per al seu exàmen i aprovació." Els documents dels grups c) continua l'informe, no es poden deixar de redactar en castellà., mentre que els del grup d) es poden fer tots en català, excepte els anuncis sobre els emprèstits que apareguin en butlletins oficials. Finalment, pel que fa al grup e), els documents de constrenyiment s'han de continuar fent en castellà i les multes de l'impost d'automòbils es poden fer a dues columnes en català i castellà.⁸⁵⁵

⁸⁵⁴ *Ibid.*

⁸⁵⁵ *Ibid.*

Encara que fou incompleta, l'enquesta ens mostra que la pràctica totalitat de la documentació d'ús intern de la Mancomunitat es redactava en català. El castellà només era emprat amb les autoritats estatals i en els documents que podien ser objecte d'inspecció per aquestes autoritats, com ara la comptabilitat destinada al Negociat d'Intervenció.

Per altra part, la Mancomunitat exigí el coneixement del català a la majoria de les seves convocatòries de personal tècnic i administratiu. Vegem en primer lloc el cas de les anomenades "Oficines centrals" de la Mancomunitat, que incloïen els departaments d'Administració, Hisenda i Intervenció i Caixa. El juny de 1915 es demanava als candidats a una plaça d'auxiliar administratiu de la Secció de Governació, inclosa dins el departament d'Administració, que redactessin en català una proposta de resolució d'un cas pràctic d'aquesta secció.⁸⁵⁶ En el concurs convocat l'abril de 1918 per a proveir una plaça de majordom de la Mancomunitat, els candidats havien d'acreditar davant el jurat que sabien parlar i escriure el català i el castellà, i que comprenien l'anglès, el francès o l'alemany.⁸⁵⁷ També s'exigí saber parlar i escriure el català a la convocatòria de maig de 1919 per les places d'auxiliar comptable i auxiliar tenidor de llibres de la Secció d'Intervenció.⁸⁵⁸ El maig de 1921, a la convocatòria de les places d'oficial del servei d'actes, oficial del servei de premsa i oficial de la secció segona del departament d'Administració, es demanava saber parlar i escriure el català i el castellà.⁸⁵⁹ Als candidats a cinc places d'oficial i dues d'auxiliar, convocades el juny de 1921,⁸⁶⁰ i a les candidates a tres places d'auxiliar mecanògrafa convocades el juliol de 1921 per la secció primera del departament d'Administració,⁸⁶¹ se'ls demanà el coneixement parlat i escrit del català. També s'exigí el català parlat i escrit als concursos per a proveir les places d'arquitecte dels Serveis Generals i de Beneficència⁸⁶² i de caixer de la Mancomunitat,⁸⁶³ convocats respectivament el setembre i el desembre de 1922.

⁸⁵⁶ També se'ls demanava que redactessin en castellà un ofici comunicant un acord del Consell Permanent (ACP, 10-VI-1915, p. 101).

⁸⁵⁷ ACP, 24-IV-1918, p. 132.

⁸⁵⁸ ACP, 21-V-1919, ps. 436-437.

⁸⁵⁹ Aquestes places les obtingueren, respectivament, Josep M. López-Picó, Antoni Rovira i Virgili i Bartomeu Tona i Xiberta (ACP, 19-V-1921, p. 190).

⁸⁶⁰ ACP, 2-VI-1921, p. 240.

⁸⁶¹ ACP, 1-VII-1921, p. 8.

⁸⁶² ACP, 14-IX-1922, p. 92.

⁸⁶³ ACP, 20-XII-1922, p. 256.

En el departament de Foment s'exigí també el coneixement del català. El 31 de novembre de 1914 "La Veu" informava que en la convocatòria de quatre places d'enginyer de camins, sis d'ajudant i sis de sobrestant realitzada per aquest departament es requeria "conèixer suficientment la llengua catalana per a comprendre-la escrita i parlada", però no precisava quina mena de proves s'emprarien per avaluar el coneixement del català dels candidats;⁸⁶⁴ uns dies més tard el mateix diari anunciava que en aquest concurs no hi hauria cap examen de català i que el Consell Permanent es reservava "el dret de sotmetre a les proves oportunes als concursants que cregui del cas."⁸⁶⁵ En convocatòries posteriors, en canvi, sí que s'establiren proves específiques de català. L'abril de 1915 es convocava una plaça de mecanògraf a la Secció Tècnica de Carreteres i Camins. Els candidats havien de superar un exercici de redacció i un altre d'escriptura dictada que es farien en català i en castellà.⁸⁶⁶ Una prova similar s'establí un mes després en la provisió d'una plaça d'oficial lletrat de la secció de Foment. La prova consistia en redactar en català una proposta de resolució d'un cas pràctic d'aquest departament.⁸⁶⁷ Al final de 1916 s'exigia als candidats a una plaça de dactilògraf del Departament de Foment que demostrassin el seu domini escrit del català i que traduïssin un text del català al castellà.⁸⁶⁸ També es demanà el coneixement parlat i escrit del català en el concurs per a proveir una plaça de pagador de la Secció Tècnica de Carreteres i Camins, convocat el febrer de 1917.⁸⁶⁹ L'agost de 1920 es convocaren diverses places d'enginyers subalterns, ajudants, sobrestants, delineants, auxiliars i mecanògrafs del departament de Foment. Per a totes aquestes places calia superar una prova consistent a traduir un text del català al castellà; per a les places d'enginyers subalterns, ajudants i sobrestants calia, a més, demostrar el coneixement oral i escrit del català.⁸⁷⁰ També havien de saber parlar i llegir el català els candidats a tres places de sobrestant de la Secció Tècnica de Carreteres, Camins i Ponts, convocades el desembre de 1922.⁸⁷¹

En el departament de Cultura, el març de 1917 es demanà el coneixement parlat i escrit del català en la convocatòria de dues places per a la nova Secció d'Instrucció

⁸⁶⁴ "La Veu de Catalunya", 31-XI-1914.

⁸⁶⁵ "La Veu de Catalunya", 10-XII-1914.

⁸⁶⁶ ACP, 7-IV-1915, ps. 48-49.

⁸⁶⁷ A més, els candidats haurien de redactar en castellà una exposició dirigida al Govern (ACP, 18-VII-1915, p. 165).

⁸⁶⁸ ACP, 6-XII-1916, p. 289.

⁸⁶⁹ ACP, 14-II-1917, p. 55.

⁸⁷⁰ ACP, 7-VIII-1920, p. 63.

⁸⁷¹ ACP, 13-XII-1922, p. 245.

Pública: la de director, que ocuparia Eugeni d'Ors, i la d'arquitecte.⁸⁷² El mateix any es convocà el concurs per a proveir una plaça d'auxiliar administratiu d'aquesta Secció. Una de les condicions d'accés era "conèixer suficientment la llengua catalana per a parlar-la i escriure-la".⁸⁷³ El maig de 1923 el departament de Cultura convocà un total de trenta-sis places de professors per a l'Escola del Treball, l'Escola Superior de Bells Oficis i l'Escola d'Alts Estudis Comercials. La setena base de la convocatòria deia: "Els Jurats hauran d'estimar com a mèrit preferent -sense que sigui requisit indispensable- la presentació d'uns apunts en català o d'un text en qualsevol altre idioma que els aspirants creguin adequat a l'ensenyança de les càtedres concursades."⁸⁷⁴ L'agost d'aquest mateix any s'inclogué aquest mateix enunciat en la convocatòria d'una plaça de professor de Dibuix a l'Escola del Treball.⁸⁷⁵

Quant al departament de Beneficència, hem trobat també diverses convocatòries on s'exigí el coneixement del català. En el concurs que es convocà el maig de 1921 per a proveir una plaça d'auxiliar administratiu dels establiments de beneficència de la província de Girona, una de les proves que calia superar era escriure al dictat un text en català i un altre en castellà.⁸⁷⁶ El juliol de 1922, en el concurs per a una altra plaça d'auxiliar en la mateixa oficina, s'establí una prova similar, però sense el dictat en castellà.⁸⁷⁷ També s'exigí el català escrit i parlat als candidats a la plaça de mestre de música de la Casa de Misericòrdia de Lleida, convocada el febrer de 1922,⁸⁷⁸ i en el concurs per a la plaça d'administrador dels establiments de beneficència de Tarragona, convocat l'octubre d'aquest mateix any.⁸⁷⁹ El 27 de setembre de 1923, ja sota la Dictadura, el Consell Permanent convocava un concurs per a cobrir una plaça d'auxiliar d'administració dels establiments de beneficència de Girona. A la convocatòria es deia que calia acreditar el coneixement de la llengua catalana per a "parlar-la i escriure-la correctament", i entre les proves del concurs hi havia un dictat en català i un altre en castellà.⁸⁸⁰

Pel que fa al departament de Sanitat, al concurs convocat el 20 de febrer de 1919 per a proveir una plaça d'administrador del Manicomi de Salt es deia que els candidats

⁸⁷² ACP, 29-III-1917, ps. 106-109.

⁸⁷³ AHDB, llig. 2971, exp. 27.

⁸⁷⁴ ACP, 2-V-1923, p. 174.

⁸⁷⁵ ACP, 23-VIII-1923, ps. 341-343.

⁸⁷⁶ ACP, 19-V-1921, p. 187.

⁸⁷⁷ ACP, 1-VII-1922, p. 2.

⁸⁷⁸ ACP, 23-II-1922, p. 79.

⁸⁷⁹ ACP, 12-X-1922, p. 142.

⁸⁸⁰ ACP, 27-XI-1923, p. 119.

havien de “conèixer suficientment la llengua catalana per a parlar-la i escriure-la.”⁸⁸¹ Es demanà també el coneixement del català a la convocatòria d’una plaça d’auxiliar facultatiu de lluita antipalúdica realitzada el maig de 1922.⁸⁸² Al concurs per a les places de secretari del Servei de Sanitat, auxiliar tècnic del Servei de la Lluita Antitífica i auxiliar tècnic del Servei d’Assistència Social dels Tuberculosos, convocat el desembre de 1922, els candidats havien de demostrar que sabien parlar i escriure el català.⁸⁸³ El 1923 s’exigí el coneixement del català a les convocatòries per a cobrir les places d’infermera-mecanògrafa del Servei d’Assistència Social de Tuberculosos,⁸⁸⁴ de director i de practicant de les Brigades Sanitàries de Figueres, Reus, Lleida i Barcelona,⁸⁸⁵ i de sots-director, secretari i auxiliars del Servei de Sanitat.⁸⁸⁶ En canvi, en el concurs que convocà la Mancomunitat primoriverista el juny de 1924 per a proveir la plaça de metge-director del Manicomi de Salt ja no hi figura cap referència al coneixement del català o del castellà.⁸⁸⁷

En el departament d’Agricultura hem trobat també diverses convocatòries laborals on s’exigia el coneixement del català. La convocatòria de desembre de 1917 de les places de cap de Viticultura i Enologia i de cap de Laboratori d’aquest departament deia que “els aspirants hauran de parlar i escriure català”.⁸⁸⁸ A mitjan febrer de 1920 es convocà el concurs per a dues places de tècnic de la Secció de Patologia Animal i una plaça de tècnic bacteriològic del Servei de Ramaderia. Als candidats se’ls demanava el domini del català i del francès.⁸⁸⁹ En el concurs convocat el març de 1920 per a les places de tècnic clínic i tècnic bacteriològic de la Secció de Patologia Animal dels Serveis de Ramaderia, els candidats havien d’acreditar el domini oral i escrit de les llengües catalana i francesa i el coneixement de l’anglès o l’alemany.⁸⁹⁰ En el concurs per a la plaça de cap del Laboratori de Patologia Vegetal, convocat el juliol de 1921, es demanava als candidats el coneixement parlat i escrit del català, el castellà i el francès; els candidats havien de realitzar, a més, una prova de traducció de l’italià, l’anglès o

⁸⁸¹ ACP, 20-II-1919, p. 379.

⁸⁸² ACP, 11-V-1922, p. 224.

⁸⁸³ ACP, 21-XII-1922, p. 260.

⁸⁸⁴ ACP, 11-I-1923, p. 23.

⁸⁸⁵ ACP, 17-V-1923, p. 206.

⁸⁸⁶ ACP, 23-VIII-1923, p. 344.

⁸⁸⁷ *Actas de sesiones del Consejo Permanente de la Mancomunidad de Cataluña y de la Comisión Gestora Interina*, 26-VI-1924, ps. 270-271.

⁸⁸⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Resum dels acords del Consell Permanent dels mesos de novembre i desembre de 1917 i gener de 1918*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, 1918, ps. 99-100.

⁸⁸⁹ “La Veu de Catalunya”, 16-II-1920.

⁸⁹⁰ ACP, 11-III-1920, p. 68.

l'alemany.⁸⁹¹ També es havien de demostrar que parlaven i escrivien el català els candidats a la plaça de cap dels serveis de Terra Campa i de Viticultura i Enologia, convocada l'octubre de 1922.⁸⁹²

A la secció de Telèfons s'exigí la comprensió oral i escrita del català en els concursos per a una plaça d'enginyer major convocada el desembre de 1915,⁸⁹³ una plaça d'oficial tècnic que es convocà el gener de 1919,⁸⁹⁴ i una plaça d'oficial administratiu convocada el juliol de 1922;⁸⁹⁵ al departament de Ferrocarrils, finalment, se sol·licità el coneixement parlat i escrit del català en el concurs per a una plaça d'enginyer subaltern convocat el juliol de 1920.⁸⁹⁶

2. Les publicacions de la Mancomunitat

La pràctica totalitat de les publicacions institucionals de la Mancomunitat es feren en català. Com és sabut, la Mancomunitat generà una veritable allau de publicacions, que constituïren, en paraules d'Enric Ucelay, una “barreja força elegant i intel·ligent d'autobombo [sic], propaganda i transparència cívica”.⁸⁹⁷ Oferim a continuació una relació merament indicativa de les publicacions més importants de la Mancomunitat.⁸⁹⁸ Entre les publicacions periòdiques de caràcter general cal destacar els *Projectes d'acord presentats a l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya* (dinou volums entre 1914 i 1923), el *Report del Consell Permanent a l'Assemblea* (vuit volums entre 1914 i 1918), el *Resum dels acords del Consell Permanent* (onze volums entre 1918 i 1920), i un butlletí mensual sobre l'obra de govern de la Mancomunitat anomenat “Crònica Oficial” (38 números entre 1920 i 1923). Dins el grup d'obres generals cal esmentar també *L'obra a fer. L'emprèstit dels cinquanta milions*, publicada el 1920, *L'obra realitzada. Anys 1914-1919*, que aparegué el 1919, i els tres volums de *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, publicats el 1923.

⁸⁹¹ ACP, 7-VII-1921, p. 16.

⁸⁹² ACP, 12-X-1922, p. 144.

⁸⁹³ “La Veu de Catalunya”, 13-XII-1915.

⁸⁹⁴ ACP, 3-I-1919, p. 292.

⁸⁹⁵ ACP, 24-VIII-1922, p. 72.

⁸⁹⁶ ACP, 7-VII-1920, p. 12.

⁸⁹⁷ E. UCELAY DA CAL, “La Diputació...”, *op. cit.*, ps. 243-244.

⁸⁹⁸ Llista elaborada a partir de la informació recollida a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, Anys 1914-1923*, I, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, 1923, i a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 475-478.

La Mancomunitat edità també diverses publicacions especialitzades. Les més destacades foren les revistes del Consell de Pedagogia “Quaderns d’Estudi” (1915-1923) i “Butlletí dels Mestres” (1922-1923), el “Butlletí de la Biblioteca de Catalunya” (1914-1920), l’“Anuari de les Biblioteques Populars” (1922-1923) -que el 1923 aparegué amb el títol d’“Anuari de les Biblioteques Populars i les Biblioteques Tècniques de La Universitat Industrial”- el “Butlletí del Treball” (1921-1922), publicat per l’Escola del Treball, el “Butlletí del Museu Social” (1910-1919), i la “Revista de la Vida Municipal” (1923), publicació mensual de l’Escola d’Administració Pública. Així mateix, la majoria d’escoles i serveis tècnics de la Mancomunitat editaren fullets informatius sobre les seves activitats. Destaquen en aquest sentit les memòries que publicaren anualment l’Escola Catalana d’Art Dramàtic i l’Escola Superior d’Agricultura.

Pel que fa a les publicacions de caràcter científic, destaca especialment la tasca realitzada per les seccions de l’Institut d’Estudis Catalans. La Secció Històric-Arqueològica edità una desena de monografies científiques i publicà des del 1907 un *Anuari* amb les seves investigacions principals. La Secció Filològica edità, a més del “Butlletí de Dialectologia Catalana”, una trentena de treballs, entre traduccions de clàssics i estudis literaris i lingüístics. Per la seva part, la Secció de Ciències publicà set volums de la seva revista “Arxius de l’Institut de Ciències”, així com una desena de monografies.⁸⁹⁹ Altres serveis científics que destacaren per les seves publicacions foren l’Oficina d’Estudis Jurídics, que edità set obres de caràcter jurídic entre 1918 i 1923, i el Servei Meteorològic de Catalunya, que entre 1920 i 1923 publicà 23 monografies dins la sèrie “Notes d’estudi”.

El Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, per la seva part, publicà a partir de 1916 la “Col·lecció Minerva de coneixements fonamentals”. La col·lecció es venia a les llibreries i estava integrada per una “Sèrie dels coneixements indispensables” i una “Sèrie de literatures modernes”. Segons la llista que dona *L’obra realitzada*, el 1923 s’havien publicat trenta-cinc títols dins la primera sèrie i vuit dins la segona; aquesta llista, però, no inclou els volums que es trobaven exhaurits el 1923.⁹⁰⁰

Quant als textos escolars, el Consell de Pedagogia publicà sis llibres de lectura entre 1917 i 1919, la Secció d’Ensenyament Postal Agrícola de l’Escola d’Agricultura

⁸⁹⁹ *L’Institut d’Estudis Catalans. Els seus primers XXV anys*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1935.

⁹⁰⁰ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada...*, *op. cit.*, p. 55.

publicà dotze manuals d'agricultura i l'Extensió d'Ensenyament Tècnic edità una quarantena de manuals per als seus estudis d'electricitat.

Finalment, la Mancomunitat publicà diverses obres relatives a fets polítics d'actualitat, com per exemple els discursos de presa de possessió de Prat de la Riba i de Puig i Cadafalch, diversos missatges enviats pel Consell Permanent al govern espanyol, el text del projecte d'estatut d'autonomia aprovat per la Mancomunitat el 1919, dos volums sobre la campanya autonomista de 1918-1919, i un volum amb els antecedents i el desenvolupament de l'anomenat "plet dels telèfons" de 1922.

Disposem d'algunes dades generals sobre la difusió de les publicacions mancomunals entre 1920 i 1923. L'any 1920, l'Arxiu de la Mancomunitat serví als seus destinataris un total de 16.441 exemplars;⁹⁰¹ durant el primer semestre de 1921 les publicacions trameses foren 14.300,⁹⁰² i entre els mesos de gener i maig de 1923 se n'enviaren 17.665.⁹⁰³ L'agost de 1923 l'Arxiu de la Mancomunitat declarava haver tramès un total de 62.461 documents, però no especificava durant quin període; cal pensar que fou entre els anys 1920 i 1923. Els destinataris de les publicacions mancomunals foren diversos: les biblioteques i els centres catalans situats a Amèrica del Sud, Amèrica del Nord i Cuba, la Biblioteca de Catalunya, les biblioteques populars de la Mancomunitat, diverses biblioteques i personalitats europees, les autoritats locals i foranes (ambaixadors, cònsuls, governadors civils, capitans generals, etc.), els principals ajuntaments catalans, els diputats provincials i parlamentaris catalans, corporacions i personalitats particulars, entitats i societats, etc.

El repartiment de les obres de la Mancomunitat es realitzà sense un pla definit. No fou fins el 1923 que s'aprovà un pla de distribució. Elaborat pel secretari del Consell Permanent Lluís Sans i Buhigas i aprovat pel Consell Permanent el 8 de març de 1923, el pla dividia les publicacions de la Mancomunitat en tres grups: publicacions "de propaganda", destinades a donar a conèixer l'organització de la Mancomunitat, l'obra feta i l'obra prevista; publicacions "tècniques" sobre cadascun dels serveis i centres docents de la Mancomunitat; i resums de l'activitat del Consell Permanent i de l'Assemblea (acords, projectes d'acords, pressupostos, etc.).⁹⁰⁴

⁹⁰¹ "Crònica Oficial", 1, gener de 1921, p. 2.

⁹⁰² "Crònica Oficial", 7, juliol de 1921, p. 183.

⁹⁰³ "Crònica Oficial", 6, juny de 1923, p. 178.

⁹⁰⁴ El text mecanografiat d'aquest pla es troba a AHDB, lligall 2779, exp. 108. Fou reproduït a "Crònica Oficial", 3, març de 1923, ps. 77-78.

El pla establia també que l'enviament de publicacions aniria a càrrec de l'Arxiu de la Mancomunitat i del Servei Central de Biblioteques Populars. L'Arxiu de la Mancomunitat s'encarregaria dels destinataris següents: Mancomunitat (diputats, caps dels serveis i ex-consellers que ho demanessin); corporacions populars (diputacions catalanes i ajuntaments dels caps de partit i de les poblacions de més de 4.000 habitants); Govern i administració central (ministres, caps dels partits polítics i biblioteques del Congrés i del Senat); premsa catalana; i altres personalitats i publicacions (bisbes de les diòcesis catalanes, diputats provincials balears i valencians i periòdics de Balears i del País Valencià que ho demanessin). Segons que establia el pla, les publicacions anomenades “de propaganda” s'havien d'enviar a tots els grups de destinataris esmentats; les publicacions “tècniques”, a tots els grups menys al darrer; i les publicacions sobre l'activitat del Consell Permanent i l'Assemblea, únicament als grups primer i segon (Mancomunitat i corporacions populars).

Finalment, pel que fa al Servei Central de Biblioteques Populars, s'havia d'encarregar de trametre les publicacions de la Mancomunitat a les entitats següents: Biblioteques Populars i biblioteques de Centres dependents de la Mancomunitat, centres catalans de l'estranger, escoles i organismes culturals subvencionats per la Mancomunitat i l'Ajuntament de Barcelona, biblioteques públiques o privades de Catalunya i biblioteques i organismes culturals estrangers. El Consell Permanent acordà també posar a disposició de la Central de Biblioteques Populars cent exemplars de cadascuna de les publicacions de la Mancomunitat i dels organismes dependents o vinculats a aquesta.

Sembla que el pla de distribució no trigà a posar-se en funcionament. El juny de 1923, tres mesos després de l'aprovació del pla, un informe l'Oficina d'Orientació Municipal de la Mancomunitat afirmava que els caps de partit i els municipis de més de 4.000 habitants rebien gratuïtament les publicacions mancomunals d'interès general (acords del Consell Permanent i de l'Assemblea, “Crònica Oficial”, informes de l'obra realitzada, fullets dels serveis específics, etc.).⁹⁰⁵

Finalment, disposem de xifres concretes sobre la distribució d'algunes de les publicacions de la Mancomunitat. Sabem, per exemple, que de *L'obra a fer*, publicada el febrer de 1920, se'n editaren un miler d'exemplars, que foren repartits entre els diputats provincials i parlamentaris catalans i entre els ajuntaments dels caps de partit;

⁹⁰⁵ OFICINA D'ORIENTACIÓ MUNICIPAL, *Compilació dels serveis mancomunals d'interès directe pels municipis de Catalunya*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, 1923, p. 33.

els exemplars sobrants es posaren a la venda.⁹⁰⁶ Sabem també que la “Revista de la Vida Municipal”, publicació mensual apareguda el gener de 1923, es repartí gratuïtament als secretaris municipals de tots els ajuntaments catalans.⁹⁰⁷

Pel que fa a la “Crònica Oficial”, el butlletí mensual de la Mancomunitat, entre l’octubre de 1920 –data de la seva aparició- i el 30 de juny de 1923 se’n repartiren un total de 27.659 exemplars, és a dir, uns 840 exemplars cada mes;⁹⁰⁸ ignorem, però, si aquesta xifra correspon als exemplars enviats gratuïtament o si inclou els exemplars que s’enviaven per subscripció. Tampoc no coneixem amb precisió quins eren els destinataris de la “Crònica”. Un acord del Consell Permanent d’11 de gener de 1923 establí que la “Crònica” havia d’enviar-se gratuïtament a tots els Ajuntaments de Catalunya.⁹⁰⁹ Tanmateix, l’informe de l’Oficina d’Orientació Municipal esmentat més amunt assegura que els ajuntaments rebien aquesta publicació pagant sis pessetes anuals.⁹¹⁰ En canvi, a *L’obra realitzada*, publicada l’agost de 1923, llegim que la “Crònica” “és servida gratuïtament a tots els Ajuntaments de Catalunya”.⁹¹¹

Vegem ara algunes dades sobre la distribució de les publicacions del Consell de Pedagogia. La revista “Quaderns d’Estudi”, apareguda l’octubre de 1915, sortí inicialment amb una tirada de 4.000 exemplars, tres mil dels quals es repartiren gratuïtament entre els diputats de la Mancomunitat i la resta d’autoritats catalanes, els mestres públics, els professors de la Diputació i la Mancomunitat, la premsa de Catalunya i les publicacions pedagògiques estrangeres; els mil números restants es posaren a la venda. L’import de la subscripció a la revista era de quatre pessetes anuals per als subscriptors dels països de llengua catalana i de cinc pessetes per als de la resta d’Espanya.⁹¹²

Al final d’octubre de 1915 el Consell de Pedagogia acordà que durant tres o quatre mesos més es mantindria l’enviament gratuït dels “Quaderns” a tots els mestres públics de Catalunya; transcorregut aquest període, s’inclouria a la revista una butlleta de subscripció gratuïta perquè la rebessin només aquells mestres que ho desitgessin.⁹¹³

⁹⁰⁶ ACP, 19-II-1920, p. 38.

⁹⁰⁷ OFICINA D’ORIENTACIÓ MUNICIPAL, *op. cit.*, p. 34.

⁹⁰⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada*, *op. cit.*, p. 30.

⁹⁰⁹ “Crònica Oficial”, núm. 1, gener de 1923, p. 5.

⁹¹⁰ OFICINA D’ORIENTACIÓ MUNICIPAL, *op. cit.*, p. 33.

⁹¹¹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada*, *op. cit.*, p. 30.

⁹¹² Segons que consta a l’informe mecanografiat “Nota sobre l’organització de la Revista ‘Quaderns d’Estudi’” (sense data), elaborat probablement per Eugeni d’Ors, director de la revista (AHDB, llig. 2903).

⁹¹³ ACPE, 29-10-1915.

El gener de 1916 el Consell Permanent acordà, a petició del Gremi de Professors Particulars de Catalunya, fer arribar la revista, també gratuïtament, als professors particulars que la sol·licitessin.⁹¹⁴ El gener de 1918, per altra part, Ors anuncià al Consell de Pedagogia que juntament amb els “Quaderns” es distribuïrien uns fullets corresponents a una “Col·lecció de Literatura antiga” i a una “Col·lecció de Cultura catalana”; cap de les dues iniciatives, però, no s’arribà a portar a terme.⁹¹⁵ El desembre d’aquest mateix any el Consell destinà una nova partida, la dedicada a “difusió de la cultura popular”, a la distribució dels “Quaderns d’Estudi”. En aquell moment rebien la revista de forma gratuïta uns 2.500 mestres públics de Catalunya.⁹¹⁶

Cal dir també que sota la direcció d’Eugeni d’Ors els “Quaderns” mantingueren sempre un caràcter elitista i s’ocuparen sovint de qüestions de caire filosòfic i epistemològic, escassament vinculades, per tant, a la realitat de l’ensenyament públic a Catalunya i als interessos dels mestres catalans. L’elitisme de la revista fou objecte de nombroses crítiques, sobretot des de les files del nacionalisme. El novembre de 1915 el setmanari nacionalista “Renaixement” dedicava als dos primers números dels “Quaderns” els comentaris següents: “Els ‘Quaderns d’Estudi’ van cap a la formació d’un petit nucli de mestres, on les grans qüestions de la cultura apassionin i moguin a l’estudi, sense preocupar-se de dotar aquest nucli de les necessàries virtuts socials que facin les seves ansies assequibles a tota la col·lectivitat.”⁹¹⁷

Mig any després era R. Foix qui, des de “La Nació”, criticava la “burocràcia regionalista” per haver prioritzat l’alta cultura i haver abandonat la instrucció popular i la catalanització de l’ensenyament primari. La culpa de l’elitisme mancomunal, deia Foix, la tenia “la mania de la notorietat” tan estesa, segons ell, entre els intel·lectuals regionalistes i noucentistes. Pel que fa als “Quaderns”, Foix afirmava que no es tractaven les qüestions que preocupaven els mestres catalans. “Que n’hem de fer d’uns *Quaderns d’Estudi* fets per als mestres, però que no llegeixen ni els interessen?”, es lamentava.⁹¹⁸ El gener de 1920 el mestre públic i membre de l’Associació Protectora de l’Ensenyansa Catalana Jesús Sanz i Poch aconsellava la Mancomunitat que utilitzés els “Quaderns d’Estudi” per a cercar la col·laboració del magisteri oficial –“hom pot treure

⁹¹⁴ ACP, 12-I-1916, p. 5.

⁹¹⁵ ACPE, 11-1-1918, p. 2.

⁹¹⁶ ACP, 12-XII-1918, p. 463.

⁹¹⁷ *Cròniques pedagògiques. Quaderns d’Estudi*, “Renaixement”, núm. 259, 21-XI-1915, ps. 649-650.

⁹¹⁸ R. FOIX, *La Mancomunitat. Errors regionalistes*, “La Nació”, 46, 13-V-1916, p. 3.

molt partit de la revista”, deia- i afegia: “Els Quaderns d’Estudi han estat, fins aquí, la realització desencertadíssima d’una idea molt escaient.”⁹¹⁹

No només els nacionalistes censuraren l’elitisme dels “Quaderns”. En el discurs que pronuncià contra Eugeni d’Ors a l’Assemblea de la Mancomunitat el 15 de gener de 1920, el regionalista Jaume Bofill afirmà que els “Quaderns” havien pres un caire excessivament teòric i abstracte i estaven allunyats de les necessitats reals dels mestres.⁹²⁰ Per la seva part, els pedagogs Alexandre Galí i Eladi Homs presentaren al final de 1920 un informe al Consell de Pedagogia on retreien als “Quaderns” la seva “manca de contacte amb els problemes purament pedagògics, especialment aquells que interessaven als mestres del nostre país, els quals potser per aquesta raó es mantenen allunyats”.⁹²¹

Després de la destitució de Xènius, l’abril de 1920, semblava els “Quaderns” prendrien una nova orientació, més pràctica. Així, desaparegueren de les seves pàgines els articles filosòfics, l’editorial i les ressenyes dels Cursos Monogràfics i d’Intercanvi que dirigia Ors, i s’hi publicaren sobretot articles pedagògics, les *Converses Filològiques* de Pompeu Fabra i ressenyes de l’actuació de les escoles de la Mancomunitat. El gener de 1921, però, la revista tornà a prendre un caràcter erudit i deixà de distribuir-se gratuïtament entre els mestres.⁹²²

El lloc dels “Quaderns” l’havia d’ocupar una nova publicació, que tanmateix no aparegué fins el gener de 1922. Fou el “Butlletí dels Mestres”, publicat pel Consell de Pedagogia. Sortia cada quinze dies i es repartia de forma gratuïta entre els mestres de Catalunya i les Illes Balears. Com en el cas dels “Quaderns”, el preu de la subscripció al “Butlletí dels Mestres” era més reduït per als habitants dels països de parla catalana.⁹²³

El 28 de juny de 1923 l’entitat Nostra Parla sol·licità a la Mancomunitat que, amb l’objectiu de “col·laborar al desvetllament nacional a València i per obtenir l’aproximació de València a Catalunya”, enviés als mestres valencianistes el “Butlletí dels Mestres” i distribuís fullets de les escoles de la Mancomunitat entre les entitats valencianistes. El Consell de Pedagogia acordà el 18 de juliol procedir a la tramesa de publicacions i del “Butlletí”.⁹²⁴

⁹¹⁹ J. SANZ I POCH, *Envers una veritable política catalana*, “Butlletí de l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana”, 1, gener de 1920, p. 12.

⁹²⁰ *Actes de sessions de l’Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya*, 15-I-1920, ps. 122-124.

⁹²¹ AHDB, llig. 3742.

⁹²² MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada...*, op. cit., I, p. 54.

⁹²³ AHDB, llig. 3742.

⁹²⁴ AHDB, llig. 3714, exp. 16.

Per altra part, el 25 de setembre de 1923, encara no dues setmanes després del cop d'estat de Primo de Rivera, el Consell de Pedagogia acordà la publicació, en forma de fullets o petits volums, de treballs pedagògics que per la seva extensió o pel seu caràcter teòric no es poguessin publicar en el “Butlletí dels Mestres”; aquestes publicacions, deia el Consell, havien de representar l’“inici d’una petita biblioteca pedagògica catalana”.⁹²⁵ Galí arribà a presentar al Consell de Pedagogia una llista dels treballs que es podrien publicar.⁹²⁶ Tanmateix, la iniciativa caigué en l’oblit després de l’expulsió dels regionalistes de la Mancomunitat, el gener de 1924.

Finalment cal ressenyar la difusió que tingueren els volums de la col·lecció Minerva. Tots els testimonis de què disposem indiquen que la col·lecció fou molt ben rebuda pel públic. El mes de juny de 1916 Ors informava el Consell de Pedagogia que els primers tres volums publicats, que es venien a les llibreries a 35 cèntims, havien tingut una “gran acceptació”.⁹²⁷ Un informe presentat pel Consell de Pedagogia a l’Assemblea de la Mancomunitat el febrer de 1917 explicava que malgrat que els primers volums havien estat publicats “amb caràcter d’assaig”, la col·lecció havia obtingut “un èxit merescudíssim”.⁹²⁸ El 1918, segons que podem llegir en un fullet del Consell de Pedagogia, la col·lecció Minerva “s’ha escampat per tot Catalunya i té admiradors i seguidors fidels de la resta d’Espanya”.⁹²⁹ Sembla que la bona acollida per part del públic es mantingué els anys posteriors. *L’obra realitzada*, publicada l’agost de 1923, afirmava que “el públic ha fet a aquesta biblioteca magnífic acolliment, essent ja molts els volums completament agotats i dels quals urgeix fer-ne una nova edició per a satisfer la demanda dels col·leccionadors.”⁹³⁰

3. L’ensenyament en català

Com ja ha estat indicat, el català fou la llengua vehicular de les escoles i els serveis docents de la Mancomunitat. Cal recordar que l’estiu de 1923 la xarxa docent de

⁹²⁵ “Butlletí dels Mestres”, 39, 1-10-1923, p. 306.

⁹²⁶ ACPE, 25-IX-1923, ps. 59-60.

⁹²⁷ ACPE, 26-VI-1916, p. 50.

⁹²⁸ *Actes de sessions de l’Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya*, 27-II-1917, p. 171.

⁹²⁹ CONSELL DE PEDAGOGIA, *El Consell de Pedagogia i la seva obra*, s.ed., s.l., 1918.

⁹³⁰ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada*, op. cit., p. 55.

la Mancomunitat estava formada per una trentena d'escoles que acollien aproximadament 2.600 alumnes.⁹³¹

En algunes d'aquestes escoles, a més de fer-s'hi les classes en català, s'exigí als alumnes, com a requisit d'ingrés, el coneixement de la llengua catalana. Així s'establia, per exemple, al reglament de l'Escola de Bibliotecàries aprovat el 1915.⁹³² A l'Escola d'Agricultura es demanava el coneixement del català als estudiants que no tinguessin el batxillerat o títol de perit industrial. A la mateixa escola, l'examen d'ingrés al Grau d'Enginyer Agrícola constava, entre d'altres, d'una prova de català i una altra de francès,⁹³³ mentre que a l'examen d'ingrés al Grau de Tècnic Agrícola hi havia uns exercicis de lectura i escriptura de català o castellà.⁹³⁴ Entre les proves d'ingrés a l'Escola de Directors d'Indústries Mecàniques hi havia un exercici d'"escriptura al dictat" que cal pensar que era en llengua catalana.⁹³⁵ A l'Escola d'Infermeres les aspirants havien de realitzar un examen de gramàtica catalana.⁹³⁶ Per altra part, l'Institut Escolar d'Estudis Superiors, un servei d'assessorament i suport als joves investigadors creat per la Mancomunitat el 1921, establia com a condició d'ingrés saber "parlar i escriure la llengua catalana".⁹³⁷

A més d'implantar l'ensenyament en català a les seves escoles, la Mancomunitat intentà afrontar el problema de l'escassetat de llibres de text en català.⁹³⁸ El 18 d'octubre de 1915 Eugeni d'Ors presentà al Consell d'Investigació Pedagògica un projecte d'edicions pedagògiques en català. A l'informe que acompanyava el projecte, Ors explicava que "la publicació de textos catalans d'ensenyança ens és reclamada urgentment per les escoles de Catalunya, per pares de família, per mestres i en general per tot llinatge d'educadors."⁹³⁹ Ors indicava també les obres que caldria publicar en

⁹³¹ AHDB, llig. 3722, exp. 8.

⁹³² MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Instrucció Pública, 1914-1918*, s.ll., s.ed., s.a. [1918], p. 126; ACP, 5-VII-1915, p. 154.

⁹³³ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, op. cit.*, p. 420.

⁹³⁴ *Ibid.*, p. 424.

⁹³⁵ *Ibid.*, p. 291.

⁹³⁶ "Quaderns d'Estudi", 44, setembre de 1920, ps. 216-218.

⁹³⁷ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, op. cit.*, p. 201.

⁹³⁸ El problema dels llibres escolars en català havia provocat sovint les queixes dels catalanistes. L'APEC, per exemple, afirmava el 1915: "Hi ha una manca quasi absoluta de llibres de text catalans, amb tot i que el seu nombre és relativament important. Es pot dir que n'hi ha per a totes les ensenyances; però molts no s'admeten o s'admeten poc, per antiquats, ja en raó al seu sistema pedagògic; ja per les matèries que contenen, avui desmentides; ja per la ortografia en ells usada. Cal fer llibres proveïts de totes les garanties." (ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA, *Memòria de l'any 1914*, Catalonia, Barcelona, 1915, p. 6).

⁹³⁹ Afegia Ors: "Quantes vegades no haurem estat consultats cada un de nosaltres amb la petició de trobar un text elemental i autorisat de gramàtica catalana! Quantes altres vegades les escoles catalanes establertes en diversos indrets de Catalunya no han acudit confessant-nos que una de les seves dificultats

primer lloc: “unes Beceroles catalanes, un Tractat de Gramàtica Catalana, un llibre de Lectura, una Història de Catalunya, una Geografia, una Història Universal, una Aritmètica General, una Geometria elemental, una reducció del Gènesi ad usum delphini, i una petita enciclopèdia a l'estil dels llibres de lectura en ús però modernisada.”⁹⁴⁰

Ors preveia que la publicació d'aquestes obres es faria en col·laboració amb alguna editorial i que cada anys s'editarien de 4 a 6 obres. De cada obra se'n faria un tiratge de 4.000 exemplars, que costaria 1.000 ptes. Durant un primer període, els llibres es posarien a la venda a les llibreries al preu d'una pesseta; al cap d'un cert temps, explicava l'informe d'Ors, el Consell d'Investigació Pedagògica hauria de poder recuperar els exemplars existents per “col·locar la seva divulgació sota condicions de gratuïtat o be de gran economia que li donguessin el caràcter d'obra de propaganda nacional.”⁹⁴¹

El projecte d'Ors fou aprovat pel Consell d'Investigació Pedagògica el mateix 18 d'octubre,⁹⁴² però no es pogué posar en pràctica en la seva totalitat. Segons que informà el mateix Ors el març de 1916, el pla de publicacions topà amb “diverses dificultats” -segurament de caràcter econòmic- i quedà reduït a una col·lecció més modesta, que estaria formada exclusivament per “publicacions de caràcter enciclopèdic” destinada únicament a les llibreries.⁹⁴³ Seria la futura col·lecció Minerva, a la qual ja ens hem referit més amunt.

El 1917 el Consell de Pedagogia –continuació de l'antic Consell d'Investigació Pedagògica- intentà reprendre el projecte que havia presentat Ors el 1915. Sota la supervisió d'Eladi Homs foren publicats, entre 1917 i 1919, sis llibres de lectura per a les escoles: *Mànigues marines*, de Joaquim Ruyra, *La rossa*, d'Emili Vilanova, *El gos de casa*, d'Àngel Guimerà, i tres antologies poètiques de Joan Maragall, Josep Pijoan i Maria Antònia Salvà.⁹⁴⁴ El 1922 aquestes obres estaven exhaurides i, pel que sembla, no

capitals estriba en aquella manca de textos! I quàntes altres voltes també hem llegit en la premsa patriòtica planys de que en la major part dels llibres que corren en mans dels nostres infants siguin desconeguts, no solament l'existència, d'una nació i d'una cultura nostra, sino adhuc la d'esdeveniments històrics o donades geogràfiques que poden interessar Catalunya!”. L'informe d'Ors, a AHDB, llig. 2903.

⁹⁴⁰ AHDB, llig. 2903.

⁹⁴¹ *Ibid.*

⁹⁴² *Actes de sessions del Consell d'Investigació Pedagògica de la Mancomunitat de Catalunya*, 30-III-1916.

⁹⁴³ ACPE, 30-III-1916.

⁹⁴⁴ R. MUT i T. MARTÍ, *La resistència escolar en llibres (1716-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1981, p. 36.

es tornaren a editar.⁹⁴⁵ Així mateix, l'Escola del Treball edità el 1922 un *Resum d'ortografia catalana* per a ús escolar.⁹⁴⁶ Per altra part, cal indicar que la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, dirigida també pels regionalistes, publicà dues antologies escolars: *Infants i Flors* (1917) i *Llibre del mar* (1921).⁹⁴⁷

Naturalment, aquests llibres de lectura eren insuficients per a pal·liar el dèficit de textos escolars en català. El 1920 Alexandre Galí es lamentava precisament d'aquesta mancança. Deia Galí: “Totjust ara podem començar a parlar de Gramàtica i d'Història, però de Geografia i de Ciències Naturals, posem per cas, què tenim? On són els nostres catàlegs de flora i fauna? on és el nostre mapa geològic? [...] I de Gramàtica i d'Història tot just s'està a les beceroles: col·leccions de clàssics, selectes, crítiques d'autors, col·leccions gràfiques ordenades dels nostres monuments, repertoris, col·leccions, tot això és indispensable avui per a poder dir que es poseeix una escola i tot això està per fer.”⁹⁴⁸

La mateixa Mancomunitat es feia ressò de la necessitat de disposar de tota mena de material didàctic en català. En el volum *L'obra a fer*, publicat per la Mancomunitat el desembre de 1919, llegim: “Si aspirem a fer del català idioma de cultura del nostre poble, ha d'ésser en tots els graus; només posant en mans de l'infant el llibre de lectura i d'estudi en son idioma nadiu, arribarem a aquest resultat.” A continuació, s'anunciava quina hauria de ser l'actuació de la Mancomunitat en aquest terreny: “cal preveure una sèrie d'edicions de llibres d'estudi en tots els graus de l'escola primària i en els de l'ensenyament secundari, llibres de lectura, així com la del material escolar de mapes i material gràfic i més especialment l'atles escolar geogràfic i històric amb fulles

⁹⁴⁵ Segons A. MARTORELL, *Llibres catalans per a infants* (I), “Butlletí dels Mestres”, 23, 1-I-1923, ps. 4-5.

⁹⁴⁶ R. MUT; T. MARTÍ, *op. cit.*, p. 36.

⁹⁴⁷ *Ibid.*, p. 37.

⁹⁴⁸ A. GALÍ, “Per l'Escola Catalana” (text manuscrit) (ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/II, sig. 02.02.248). El juliol de 1922 Galí tornava a denunciar la migradesa de les edicions escolars catalanes. Afirmava Galí que “cap dels ensenyaments substantius de l'escola no el tenim sistematitzat. Qui ens dona la norma per l'ensenyament de la nostra llengua? On és el material, on és l'estudi dels nostres clàssics, on són les selectes d'autors, on és la crítica literària i gramatical que orientin l'esperit públic i facin noble la tasca del mestre? És que cada mestre en la seva escola s'ho ha d'inventar? I la nostra història i la nostra geografia, on són? Ja hem arribat al moment de convertir-los en pa tendre i mengívol per l'infant? I de les ciències naturals, de les ciències d'observació, d'exploració de l'ambient tan necessaris en l'escola viva i real, no en podríem dir el mateix?”. Afegia que davant aquest estat de coses el mestre català no només es trobava que “ha de fer escola sense escola”, sinó que el seu esforç “per manca d'aquell mateix element anterior on repenjar-se, no trascendeix, no es multiplica [...] i no passa d'una de les tantes formes d'influència personal.” (A. GALÍ, *La pedagogia actual a Catalunya*, “Butlletí dels Mestres”, núm. 33, 1-VII-1922, p. 195).

enquadernables.” Es preveia que el conjunt d’aquestes publicacions tindria un cost aproximat de 176.000 pessetes.⁹⁴⁹

Aquests projectes, però, no es portaren a la pràctica. La Mancomunitat no publicà llibres de text ni cap altra mena de material didàctic per a l’escola primària i secundària. En realitat, les institucions controlades pels regionalistes mai no es plantejaren seriosament l’execució d’una política ambiciosa d’edicions escolars. Més aviat optaren, aquestes institucions, per donar suport econòmic a una entitat – l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana (APEC)- que es dedicava, entre altres coses, a la publicació de llibres de text en català. Cal dir, però, que la tasca editorial de l’APEC fou molt modesta. Entre 1916, data de la creació de la comissió editorial de la Protectora, i 1923, aquesta entitat publicà únicament sis llibres de text i diversos mapes escolars.⁹⁵⁰

En el terreny de l’ensenyament tècnic i professional la situació no era massa diferent de la que hem vist a l’ensenyament primari. Ni la Diputació en el seu moment, ni tampoc la Mancomunitat no publicaren llibres de text per a les seves escoles tècniques. Dins aquest panorama general, però, hi ha dues excepcions que convé ressenyar. Es tracta dels manuals publicats per dues escoles tècniques de la Mancomunitat: l’Extensió d’Ensenyament Tècnic (EET) i l’Escola Superior d’Agricultura. Com ja hem indicat, l’EET fou una escola correspondència que es dedicà als ensenyaments d’electricitat.⁹⁵¹ Fundada el 1916, l’EET optà de bon principi per fer servir textos propis per als seus ensenyaments. Entre 1918 i 1924 aquesta escola publicà una quarantena de títols que, en paraules d’Alexandre Galí, constitueixen “la sèrie més considerable de llibres tècnics en llengua catalana fins l’any 1936.”⁹⁵² Carles Riera, per la seva part, ha dit que l’Extensió d’Ensenyament Tècnic “publicà llibres molt ben fets – en l’aspecte lexicogràfic dels quals col·laborà Pompeu Fabra-, didàctics, amb explicacions i nombrosos gravats.”⁹⁵³ La mateixa Mancomunitat presentà aquesta col·lecció com els “primers llibres d’electricitat publicats en llengua catalana”.⁹⁵⁴

⁹⁴⁹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra a fer. L’emprèstit dels cinquanta milions*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, 1919, p. 72.

⁹⁵⁰ A. GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, llibre I, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, ps. 235-241.

⁹⁵¹ Sobre l’Extensió d’Ensenyament Tècnic es pot consultar L. MARQUET, *Arnau Margarit i l’Extensió d’Ensenyament Tècnic*, “Serra d’Or”, 191, agost de 1975, ps. 21-23, i J. GRAU, *La Extensió d’Ensenyament Tècnic, un antecedent de la Universitat Oberta*, “La Vanguardia”, 23-III-1996.

⁹⁵² A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre IV (primera part), p. 217.

⁹⁵³ C. RIERA, *El llenguatge científic català*, Ed. Barcanova, Barcelona, 1994, p. 72.

⁹⁵⁴ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L’obra realitzada...*, *op. cit.*, p. 409.

Cal destacar que, en el context sociolingüístic de la Catalunya del primer quart del segle XX, l'aparició d'aquesta col·lecció de llibres tècnics en català representava una novetat sense precedents. Els textos de l'EET, que eren corregits per l'Oficina de Correcció d'Originals de l'IEC abans de la seva publicació definitiva, contribuïren a l'actualització del vocabulari científic-tècnic català i a la incorporació de la llengua catalana a la literatura de divulgació científica, i degueren ajudar també a difondre entre els alumnes l'hàbit d'estudiar en català.

De la majoria de títols de l'EET se'n va fer una sola edició. La matrícula anual de l'escola se situà gairebé sempre al voltant dels 150 alumnes, per la qual cosa la demanda de llibres de text no fou excessiva. Amb el temps l'EET es plantejà la venda dels seus quaderns al públic en general. El juliol de 1923 el Consell de Pedagogia envià al Consell Permanent, per la seva aprovació, les bases d'un acord amb l'Editorial Catalana per a la publicació dels llibres de l'EET. Segons aquestes bases, l'EET es comprometia a adquirir, a preu de cost, 500 exemplars de l'edició de cadascun dels quaderns. Com a contrapartida, l'EET conservava la propietat dels originals i obtenia el 20% del preu de coberta sobre el tiratge suplementari.⁹⁵⁵ El Consell Permanent estudià aquestes bases però, pel que sembla, no s'arribà a cap acord concret.⁹⁵⁶

A *L'obra realitzada*, publicada l'agost de 1923, hi ha la llista de llibres de text que publicà l'EET; en total són, com hem dit, quaranta llibres.⁹⁵⁷ Nosaltres hi hem afegit els autors. La llista és la següent:

- 1-6) *Aritmètica* (quaderns I-VI), per J. Palau i Vera
- 7-9) *Àlgebra* (quaderns I-III), per Antoni Robert
- 10) *Logaritmes*, per Cèsar Molinas
- 11) *Taules de logaritmes*, per Cèsar Molinas
- 12-15) *Geometria* (quaderns I-IV), per Cèsar Molinas
- 16) *Geometria descriptiva*, per M. de Miquel
- 17) *Trigonometria*, per Cèsar Molinas
- 18) *Taules trigonomètriques*, per Cèsar Molinas
- 19-22) *Mecànica elemental* (quaderns I-IV), per Alexandre Galí

⁹⁵⁵ ACPE, 18-VII-1923, p. 9.

⁹⁵⁶ ACP, 26-VII-1923, p. 312.

⁹⁵⁷ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, *op. cit.*, ps. 409-410. Alexandre Galí presenta una llista de seixanta títols sense distingir quins pertanyen al període de la Mancomunitat, quins a la Dictadura i quins a la Segona República (A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre IV (primera part), p. 223). Segons Lluís Marquet, els quaderns publicats per l'EET durant la seva primera etapa (1916-1924) foren 43. (L. MARQUET, *op. cit.*, p. 23). Cap d'aquest dos autors no esmenta les fonts d'on ha obtingut la informació.

- 23) *Mecànica dels fluids*, per Eduard Barrau
- 24) *Electrostàtica*, per J. Rafecas
- 25) *Magnetisme i corrent elèctric*, per Eduard Barrau
- 26) *Resistència, treball i potència*, per Eduard Barrau
- 27) *Corrents induïts*, per Eduard Barrau
- 28) *Circuit magnètic*, per Eduard Barrau
- 29) *Electroquímica*, per J. Mañas
- 30) *Piles elèctriques*, per Eduard Barrau
- 31) *Galvanòmetres*, per Eduard Barrau
- 32-33) *Corrents alterns* (quaderns I-II), per Eduard Barrau
- 34-36) *Càlcul i construcció de dinamos* (quaderns I-III), per Eduard Barrau
- 37) *Instruments per a corrent continu* (1a part), per Arnau Margarit
- 38) *Instruments per a corrent altern* (2a part), per Arnau Margarit
- 39) *Mesures del corrent continu*, per Arnau Margarit
- 40) *Bateries d'acumuladors* (1a part), per J. Soler

El juliol de 1923 l'EET tenia en premsa una dotzena de llibres de text. Eren els següents: *Instruments de corrent continu* (2a part), per Arnau Margarit, *Motors de corrent continu* (quaderns I-II), per Arnau Margarit, *Regulació de voltatge*, per S. Serra, *Alternadors*, per Joan de Lasarte, *Motors de corrent altern*, per Antidi Layret, *Càlcul de motors de corrent altern*, per Antidi Layret, *Transformadors, rectificadors i convertidors* (quaderns I-II), per Arnau Margarit, *Subestacions i Xarxes subterrànies*, per Pagès, *Bateries d'acumuladors* (2a part), per J. Soler, *Dibuix geomètric*, per M. de Miquel i *Llums d'incandescència*, per Andreu Montaner.⁹⁵⁸

També segons *L'obra realitzada*, l'estiu de 1923 hi havia en preparació l'edició de manuals sobre els temes següents: transmissió elèctrica, accessoris de les instal·lacions, xarxes aèries, proves comercials de les dinamos, gràfics, arcs voltaics, calefacció elèctrica, instal·lacions privades, centrals tèrmiques, centrals hidràuliques, telegrafia i telefonia, màquines de vapor, i organització de tallers.⁹⁵⁹ Després del cop d'estat de Primo, l'EET publicà un nou volum, el novembre de 1923,⁹⁶⁰ i la segona

⁹⁵⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, op. cit., p. 410.

⁹⁵⁹ *Ibid.*, ps. 410-411.

⁹⁶⁰ ACPE, 19-XI-1923, p. 101.

edició d'un volum antic, el desembre d'aquest mateix any.⁹⁶¹ Ambdós volums aparegueren en castellà. L'EET, igual com la majoria d'escoles de la Mancomunitat, fou dissolta el maig de 1924.

Pel que fa a l'Escola Superior d'Agricultura, l'edició de llibres de text en català anà a càrrec de la Secció d'Ensenyament Postal Agrícola (SEPA). La SEPA fou creada el 1921 per iniciativa de l'Escola Superior d'Agricultura, després que es descartés, per qüestions pressupostàries, la creació d'una xarxa d'escoles agrícoles locals que havia previst la Mancomunitat. La funció del nou servei era fer arribar els coneixements agrícoles als alumnes que no podien assistir a l'Escola Superior d'Agricultura.

La SEPA tingué una activitat modesta. A diferència de l'EET, no establí un programa sistemàtic d'assignatures, sinó que es limità a impartir cursos monogràfics. L'activitat docent no s'inicià fins el gener de 1923, i finalitzà el maig de 1924, quan el servei fou dissolt per la direcció de la Mancomunitat. Desconeixem les xifres de matriculació de la SEPA; sabem només que el març de 1923 tenia 17 alumnes inscrits - que cursaven en total 37 assignatures- i que ens els mesos següents la matriculació degué augmentar considerablement.⁹⁶² S'anuncià també la celebració, a partir del curs 1923-1924, de cursets pràctics complementaris, però pel que sembla no se n'arribà a fer cap.⁹⁶³

L'escassa activitat docent de la SEPA féu que la pràctica totalitat del seu pressupost es destinés a l'edició de llibres de text. Al final de 1921, el director de l'Escola Superior d'Agricultura, Carles Pi i Sunyer, encarregà als professors d'aquesta escola i a altres tècnics vinculats a organismes agrícoles de la Mancomunitat la redacció de diverses monografies sobre temes agraris. La publicació d'aquests quaderns –dotze en total- representa l'obra més destacada de la SEPA. Els títols publicats foren els següents:⁹⁶⁴

-*Fabricació d'olis*, per August Matons (1922)

-*L'art de fer bon vi*, per Jaume Raventós (1922)

-*Indústries derivades de la llet. I. Les llets i llur apreciació*, per Josep M. Soler (1922)

-*La reproducció i l'herència en el bestiar*, per Pere M. Rossell i Vilà, (1922)

⁹⁶¹ ACPE, 10-XII-1923, p. 107.

⁹⁶¹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, op. cit., p. 423.

⁹⁶² J. CASANOVAS, *L'acció tècnica agrària (1912-1939). La política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1996, ps. 201-202.

⁹⁶³ La tesi de J. Casanovas no dona cap notícia en aquest sentit. La convocatòria dels cursets, a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, op. cit., p. 423.

⁹⁶⁴ J. CASANOVAS, op. cit., p. 201, n. 137.

- Anàlisi d'adobs*, per Francesc Novellas (1922)
- Les vaques i la producció de llet*, per Pere M. Rossell i Vilà, (1923)
- L'ametller*, per Joan Salom (1923)
- Fisiologia dels animals domèstics*, per Leandre Cervera (1923)
- Organització i guiatge de sindicats agrícoles*, per Josep M. Rendé (1923)
- L'olivera*, per August Matons (1923)
- El conreu forçat d'hortalisses i flors*, per Vicenç Nubiola (1923)
- Fabricació de conserves vegetals*, per Ramon Sala (1924)

En el moment que el servei fou clausurat, hi havia en preparació els volums *Fertilització de terrenys*, de Joan Àngel i Genís, *Anàlisi de vins*, de Jaume Raventós i *Màquines agrícoles*, de Carles Pi i Sunyer.

A més d'implantar el català com a llengua escolar i d'editar llibres de text, la Mancomunitat portà a terme altres temptatives a favor de l'ensenyament en català. En primer lloc, cal destacar les gestions realitzades per la Mancomunitat per a promoure l'ensenyament en català a Andorra.⁹⁶⁵ L'origen d'aquestes gestions es remunta al mes de novembre de 1917, quan el mestre Josep Areny, de la població andorrana de Les Escaldes, s'adreçà a l'APEC demanant ajuda econòmica per a la instal·lació d'una escola catalana. L'APEC envià aquesta petició al ministre d'Instrucció Pública, el regionalista Felip Rodés,⁹⁶⁶ però aquest dimití el seu càrrec pocs mesos després, el febrer de 1918, i els ministres que el succeïren no atengueren la demanda de l'APEC. Davant el silenci del govern, l'APEC acordà demanar a la Mancomunitat que, “en obsequi a la unitat espiritual de les terres de llengua catalana”, col·laborés a la creació d'escoles catalanes a Andorra.⁹⁶⁷ La petició fou enviada a mitjan octubre de 1918 a l'aleshores director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, Eugeni d'Ors. Aquest

⁹⁶⁵ A més de les escoles municipals, en aquell moment existien a Andorra unes escoles franceses que havia creat el Ministeri d'Educació francès el mateix any 1917, i dues escoles confessionals fundades a la darreria del segle XIX –el col·legi Janer i l'escola Sagrada Família–, que feien l'ensenyament en castellà. El 1930 el Ministeri d'Educació espanyol fundà a Andorra algunes escoles que feren també l'ensenyament en castellà. L'ensenyament en català s'implantà a les escoles maternals el 1982 i a l'ensenyament primari el 1985, L. ARMENGOL VILA, “Política lingüística i ensenyament a Andorra”, a *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. 7, Fundació Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Tarragona, 1989, p. 244.

⁹⁶⁶ “Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, 3, desembre de 1917, p. 41.

⁹⁶⁷ L'acord fou pres per la Junta de l'APEC el 8 d'octubre de 1918 (“Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, 7, octubre de 1918, p. 128).

demanà a l'APEC més informació sobre la qüestió. Al començament de novembre l'APEC envià a Ors un informe detallat sobre l'ensenyament a Andorra.⁹⁶⁸

Al final de desembre de 1918, basant-se possiblement en aquest informe, el diputat de Bloc Republicà Autonomista Domènec Palet i Barba presentà formalment a l'Assemblea de la Mancomunitat la proposta d'establir relacions amb Andorra a fi d'intervenir en la catalanització de l'ensenyament d'aquest país.⁹⁶⁹ L'Assemblea acordà remetre al Consell de la Vall d'Andorra les publicacions pedagògiques i culturals de la Mancomunitat i de la Diputació de Barcelona, i es comprometé a estudiar la possibilitat de subvencionar les escoles andorranes que impartissin l'ensenyament en català. Per tal de portar a terme aquest acord, durant el primer semestre de 1919 la Direcció d'Instrucció Pública es posà en contacte amb Joan Benlloch, bisbe d'Urgell i príncep de la Vall d'Andorra, i amb Josep Vilanova i Cebrià, síndic del Consell de la Vall d'Andorra.⁹⁷⁰ L'agost de 1919 la Direcció informava el Consell Permanent de les gestions realitzades i de les mesures que caldria prendre “per a la major expansió de la cultura en aquella comarca”.⁹⁷¹

La qüestió, però, restà aturada durant més d'un any. Desapareguda la Direcció d'Instrucció Pública al començament de 1920, l'afer passà a mans del Consell de Pedagogia, el qual encarregà a Alexandre Galí, secretari d'ensenyament primari i secundari d'aquest organisme, que confeccionés un pla d'actuació de la Mancomunitat a Andorra. L'octubre de 1920 Galí informà el Consell de Pedagogia que “havent estat recollida una bona part d'informació no s'ha pogut encara definir una actuació a seguir per manca de dades essencials que només el tècnic pot recollir en el lloc mateix”. El Consell encomanà aleshores a Galí que es traslladés a Andorra per conèixer de primera mà la situació de l'ensenyament d'aquest país.⁹⁷²

Galí visità Andorra entre el 4 i el 12 de novembre de 1920. En tornar a Barcelona presentà al Consell de Pedagogia un informe de set pàgines titulat “Nota sobre la Instrucció Pública a Andorra”, en el qual descrivia un panorama desolador.⁹⁷³ Galí denuncia en primer lloc la inexistència a Andorra d'un veritable sistema nacional d'ensenyament. Cada municipi o parròquia s'encarregava d'organitzar i de sostenir la

⁹⁶⁸ “Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, núm. 9, desembre de 1918, p. 172.

⁹⁶⁹ *Actes de sessions de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya*, 20-XII-1918, ps. 453-454.

⁹⁷⁰ *Ibid.*, 6-II-1919, p. 359.

⁹⁷¹ *Ibid.*, 14-VIII-1919, p. 586.

⁹⁷² ACPE, 27-X-1920.

⁹⁷³ “Nota sobre la Instrucció Pública a Andorra” (text mecanografiat) (ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 03.02.04). D'aquest viatge se'n conserva també el dietari redactat per Galí (ANC, Fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 02.02.301).

seva pròpia escola o escoles municipals, algunes de les quals estaven situades en nuclis de població aïllats. En totes aquestes escoles, diu l'informe, la situació dels mestres és penosíssima: "Els mestres solen ser professionals fracassats, generalment del país. En algun poble confien l'ensenyament al Vicari amb una mòdica gratificació. Els sous són molt exíguës (de 70 a 1100 ptes.) sobretot si es té en compte que Andorra és un país on la vida és caríssima, puix tot hi ha d'ésser importat amb les majors dificultats. La exíguïtat del sou obliga als mestres seglars a buscar-se mitjans de guanyar-se la vida i trafiquegen o tenen café, hostel, botiga de venda, etc." Els edificis escolars, explica Galí, "són misèrrims i alguns estan en pèssimes condicions higièniques."

Pel fa a la llengua emprada a l'ensenyament, Galí destaca en primer lloc que a les escoles municipals la presència de la llengua francesa és "molt reduïda i descuidada." Les poques escoles que donen classes de francès, diu Galí, ho fan en condicions precàries, gairebé sense material d'ensenyament. Quant a l'ús del castellà, Galí afirma: "El més absurde no obstant en aquest pseudo ensenyament primari és que sigui donat a base del castellà." Galí considera que el castellà és, per als andorrans, una llengua prescindible - "si alguna llengua de les nacions que volten el país resulta innecessària a l'andorrà és la castellana"- i recorda que Andorra té com a llengua oficial el català, "amb necessitat extricte de conservar-la en senyal d'independència".

Explica que els resultats d'aquest ensenyament són "desastrosos", perquè es fan en una llengua "que no té cap nexa amb les activitats de l'individu." Diu també que la castellanització de l'escola andorrana no és el fruit de cap imposició, sinó "d'una inconsciència i una deixadesa injustificada". I afegeix: "El mestre utilitza el castellà perquè així vagament ell ha après i perquè no sap trobar camí ni sap buscar-lo de textos catalans i el poble deixa ensenyar en castellà perquè en realitat no té ànima pròpia ni sap el que vol ni cap on va."

Galí planteja a la Mancomunitat una sèrie de mesures de caràcter general. Proposa la construcció de nous locals escolars o la millora dels existents, l'augment de la retribució dels mestres, la creació a Andorra la Vella d'una escola graduada que arribi fins els quinze anys, "donant a les classes dirigents un petit batxillerat que les capacités per al govern de la Vall", la renovació del material escolar i, finalment, l'establiment de beques per als andorrans que vulguin cursar estudis en alguna de les escoles normals de França o d'Espanya. De la qüestió dels locals escolars se n'haurien d'ocupar els propis municipis. La resta de mesures les podria portar a terme la Mancomunitat. Galí calcula que l'execució d'aquestes mesures significaria una inversió anual de 61.000 ptes.

Explica també que caldria començar amb la preparació dels mestres andorrans, mitjançant la concessió de beques, i continuar amb la instal·lació a Andorra la Vella d'una "escola model" d'ensenyament primari i secundari.

Finalment, Galí considera que és d'"absoluta urgència" afrontar la qüestió de la llengua escolar. En aquest sentit, afirma que "la solució de l'ensenyament en català [...] al nostre entendre depen tan sols de l'envio de textos i potser de algunes instruccions als mestres referents al seu us." Explica que els textos escolars més importants (gramàtica, aritmètica, geografia, doctrina, llibres de lectura i cartipassos) "son ja editats o s'editen ràpidament". Una altra qüestió urgent eren els materials d'iniciació a la lectura. Per a Galí, en aquest terreny existeix "una llacuna de molt compromís", perquè la iniciació a la lectura "es fa per tot mitjançant els abominables cartells castellans." També aquest problema, explica, té una solució fàcil: "Si la Mancomunitat accelerava la edició d'aquest material l'altra tramesa de textos es podria resoldre per tot Andorra amb una consignació en pressupost que no creiem hagués de passar de tres mil pessetes anuals."

El Consell de Pedagogia acordà traslladar l'informe de Galí al Consell Permanent per tal que prenguéss una resolució definitiva.⁹⁷⁴ El Consell Permanent prengué esment de l'informe i acordà demanar al Consell de Pedagogia un estudi sobre la forma que hauria d'adoptar la col·laboració amb el govern andorrà.⁹⁷⁵ Després d'aquest acord, no hem trobat a la documentació ni a les publicacions de la Mancomunitat cap més referència a la qüestió d'Andorra; tampoc no hem trobat l'estudi que el Consell Permanent encarregà al Consell de Pedagogia. Cal pensar, doncs, que el projecte d'intervenció de la Mancomunitat en el sistema educatiu andorrà quedà aturat en aquest punt. En contra del que afirma Enric Pujol, doncs, no s'arribà a produir -ni de forma "explícita", com diu aquest autor, ni de cap altra forma- "la integració d'Andorra en el programa institucionalitzador" de la Mancomunitat.⁹⁷⁶

A més de la frustrada intervenció a Andorra, la Mancomunitat acollí dues iniciatives més de promoció de l'ensenyament en català. La primera és l'informe sobre la "catalanització i millorament de l'ensenyament primari a Catalunya" que Alexandre Galí presentà al Consell de Pedagogia el 17 de maig de 1922.⁹⁷⁷ En aquest informe Galí plantejava una llarga llista de reformes que calia introduir a l'ensenyament primari i que

⁹⁷⁴ ACPE, sessió 17-XI-1920, p. 6.

⁹⁷⁵ *Ibid.*, sessió 25-XI-1920, p. 231.

⁹⁷⁶ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 438.

⁹⁷⁷ ACPE, 17-V-1922, p. 229.

anaven des de la construcció d'edificis fins a la introducció d'ensenyaments de música, passant per l'establiment de beques i d'inspeccions mèdiques i psicològiques.

Ultra les qüestions de caire material i pedagògic, l'informe feia referència també al “foment de les disciplines amb caràcter català”. Galí no especificava quines eren aquestes disciplines, però afirmava que el seu foment “hauria de tenir preferència” i proposava algunes accions a realitzar en aquest sentit: publicar textos i material escolar, sistematitzar els plans d'estudi, orientar els mestres en l'ensenyament de les matèries catalanes i col·laborar amb l'obra de catalanització de l'escola que realitzava l'APEC.⁹⁷⁸ El Consell de Pedagogia demanà a Galí que fes arribar còpies de l'informe a la resta de consellers perquè el poguessin estudiar amb deteniment. Amb posterioritat, però, el Consell no prengué cap acord al respecte, i el projecte de Galí quedà definitivament arxivat.

L'agost de l'any següent es presentava a la Mancomunitat una altra proposta a favor de l'ensenyament en català. El 28 d'agost de 1923 un grup de diputats d'Acció Catalana plantejava a l'Assemblea de la Mancomunitat una proposició de reforma de la ponència que dirigia els Estudis Normals. L'objectiu de la reforma era augmentar l'eficàcia de l'escola com a instrument de catalanització.⁹⁷⁹ Així, en el text de la proposició es podia llegir el següent: “L'obra més trascendental per l'avenir del nostre poble és la que ha de realitzar l'escola catalana. No es tracta tan sols de combatre l'analfabetisme i la incultura, sinó d'ensenyar en la llengua pròpia i de formar la consciència nacional.” Al mateix temps, el text recordava que en aquell moment la Mancomunitat no tenia prou recursos econòmics per a emprendre i resoldre aquest problema, però afegia que aquesta institució era l'encarnació de “la unitat i del govern propi de la nostra terra” i que per tant li pertocava “de coordinar tots els esforços i de preparar solucions de conjunt pels dies de més riquesa i de més llibertat.”

La proposició establia que la ponència passaria a anomenar-se Patronat de l'Escola Catalana i s'ocuparia dels aspectes següents: “a) Pedagògic. Formar i orientar els mestres catalans. Confeccionar els programes i els llibres escolars. Seleccionar el material, etc. b) De propaganda. Promoure arreu de Catalunya, en la forma en cada cas

⁹⁷⁸ “Nota sobre l'ensenyament primari a Catalunya” (text mecanografiat) (ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 03.02.05).

⁹⁷⁹ Aquesta ponència era l'òrgan rector dels Estudis Normals. Havia estat creada el 1920, en constituir-se l'escola. L'estiu de 1923 estava presidida per Jaume Bofill i en formaven part Alexandre Galí (secretari), Eladi Homs (representant del Consell de Pedagogia), Manuel Ainaud (representant de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona), el cap de l'assessoria tècnica de la Comissió de Cultura, Manuel Folguera i Duran (president de l'APEC) i l'assessor tècnic de l'APEC. (AHDB, llig. 4254, exp. 5).

més adequada, la creació d'escoles catalanes. c) Tutelar. Plaçar als mestres sortits dels estudis normals i els altres que puguin assimilar-se'ls, a les escoles que s'acullin al Patronat, etc.”⁹⁸⁰ La proposta fou aprovada per la Comissió de Cultura de l'Assemblea de la Mancomunitat el 30 d'agost.⁹⁸¹ El 10 de setembre, tres dies abans del cop de Primo, el Consell Permanent acordà trametre la proposició al Consell de Pedagogia perquè iniciés els tràmits per a la creació del nou organisme.⁹⁸² L'adveniment de la Dictadura, però, impedí que el Patronat s'arribés a constituir.

4. El català a les biblioteques populars

La creació d'una xarxa de biblioteques populars “en tots o en el major nombre possible d'Ajuntaments catalans” havia estat acordada per l'Assemblea de la Mancomunitat el 27 de maig de 1915. Les primeres biblioteques foren la de les Borges Blanques i la del Vendrell, inaugurades el 1916; fins el 1923 se'n crearien sis més a les poblacions d'Olot, Valls, Sallent, Canet de Mar, Pineda i Figueres.

Quina fou la presència del català a les biblioteques populars? En l'informe per a l'organització de les biblioteques que aprovà l'Assemblea el 29 de maig de 1915, i que fou redactat probablement per Eugeni d'Ors, es deia que el Consell d'Investigació Pedagògica estava elaborant una llista dels llibres fonamentals que havia de posseir cada biblioteca. Un dels principis que es tenien en compte en l'elaboració d'aquesta llista era que “els llibres triats pera constituir la base d'una biblioteca Popular al nostre país han de ser generalment de llengua catalana o castellana. Supleatoriament, incloem llibres en llengua francesa. Però devem advertir des d'ara que la necessitat d'aquesta suplència és molt frequent.”⁹⁸³ L'informe, però, no especificava quina proporció de llibres havien de ser en català i quina en castellà. A la pràctica, com veurem, la presència de llibres en català fou més aviat reduïda.

⁹⁸⁰ AHDB, llig. 4254, exp. 5.

⁹⁸¹ *Ibid.*

⁹⁸² ACP, 10-IX-1923, p. 355.

⁹⁸³ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Projectes d'acord presentats a la tercera reunió ordinària de l'Assemblea*, Barcelona, maig de 1915, p. 39.

En algunes matèries, la Mancomunitat es trobà que a penes no existien llibres en català. És el cas, per exemple, de la pedagogia. El setembre de 1916 Eugeni d'Ors sol·licità a Alexandre Galí una llista de llibres de pedagogia per a les biblioteques populars. La llista de Galí incloïa vint-i-dues obres, setze de les quals eren en castellà, cinc en francès i una en italià; en català no n'hi havia cap.⁹⁸⁴ El dèficit de llibres científics en català a les biblioteques populars, doncs, és ben comprensible. El que ja no ho és tant és que en aquestes biblioteques també existissin llacunes importants en els terrenys de la literatura catalana i de les obres sobre temes catalans.

L'informe elaborat per Rubió i Balaguer sobre les biblioteques populars el juny de 1920 ofereix algunes dades sobre aquesta qüestió. En aquest informe, Rubió analitza la situació de cadascuna de les cinc biblioteques existents en aquell moment (Sallent, Valls, Les Borges Blanques, Olot i Canet de Mar) i inclou alguns comentaris generals. Rubió no explica, però, quin percentatge de llibres en català hi havia a les biblioteques populars. Diu que el que més demanen els lectors són llibres de literatura catalana, i indica que hi ha dues biblioteques que es troben mancades en aquest sentit: la de Les Borges Blanques, on hi ha una “insuficiència absoluta” d'obres literàries en català, i la de Canet de Mar, on “sols tenen [...] les obres de Verdaguer, de l'Editorial Catalana i alguns volums de la Biblioteca Popular de l'Avenç.”⁹⁸⁵ Destaca també que a la biblioteca d'Olot no hi ha cap obra de Josep Torras i Bages ni de Jaume Balmes, a excepció d'*El Criterio*, ni tampoc *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba, “amb tot i que el seu retrat presideix la sala de conferències”. En aquesta mateixa biblioteca, afegeix, hi ha com a únic diccionari català el “Vocabulari Ortogràfic” (es refereix al *Diccionari Ortogràfic* de Pompeu Fabra), a més dels fascicles publicats per l'IEC del *Diccionari Aguiló*, al qual qualifica d’“incomplet i no apropiat a la consulta popular”. En gairebé totes les biblioteques, diu Rubió, hi falta la *Geografia de Catalunya* de Carreras Candi.⁹⁸⁶

En l'apartat de valoracions generals, l'informe insisteix que totes les biblioteques estan “tarades del mateix mal: l'escassíssima representació que hi té la literatura catalana.” Explica Rubió que a totes les biblioteques “es pot llegir Valle Inclán; en canvi la major part d'elles no tenen les obres d'En Maragall; i a Canet de Mar hi falta l'*Atlàntida*, amb la natural estupefacció dels lectors, que és lo primer que volen

⁹⁸⁴ Carta d'Alexandre Galí a Eugeni d'Ors, 6-X-1917 (ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 03.03.37).

⁹⁸⁵ Informe de Jordi Rubió al Consell Permanent, 20-VI-1920, ps. 5 i 11 (AHDB, llig. 3735, exp. 2).

⁹⁸⁶ *Ibid.*, p. 13.

llegir de Verdaguer. No cal dir que els poetes de les generacions postmaragallianes hi són del tot oblidats.” Es queixa també que faltin a les biblioteques les *Cròniques* de Jaume I i de Ramon Muntaner. Afegeix que per tal que les biblioteques responguin “a la il·lusió amb que són demanades” cal que disposin d’obres “dels nostres autors més selectes i fins [d’] aquells que no corresponen tal vegada del tot a les exigències del nostre gust modern, tenen un nom benemèrit i representatiu en les nostres lletres.”⁹⁸⁷

Així mateix, es lamenta de la deficient distribució de les obres de la Mancomunitat entre les biblioteques populars. Cap de les cinc biblioteques, explica Rubió, “té sencera la col·lecció de la Biblioteca MINERVA, ni els fullets de propaganda i cultura agrícola de l’Escola d’Agricultura ni els programes o reglaments de les Escoles Tècniques de la Mancomunitat.”⁹⁸⁸

Finalment, Rubió es refereix a les seccions infantils que s’han establert a totes les biblioteques. Diu que “s’ha d’anar resoltament a nodrir aquesta secció, tot just iniciada, però malauradament sols amb llibres en castellà.” Explica que els lectors infantils “que freqüenten la Biblioteca no hi troben cap llibre de les nostres rondalles tradicionals i en canvi se saturen de les aventures extravagants i exòtiques d’esperit de Pinocho o de Pintipolín.” Per tal de revertir aquesta situació, proposa que “per de prompte” s’adquireixin per a les biblioteques populars “els llibres per a infants publicats pels editors barcelonins i les col·leccions de rondalles i jocs tradicionals dels nostres folk-loristes, així com els periòdics infantils escrits en català.”⁹⁸⁹

L’octubre de 1920 Rubió envià al Consell de Pedagogia un altre informe on sostenia que en el pressupost per l’any 1921 calia augmentar el fons per a llibres en català i proposava la següent llista d’adquisicions: sis col·leccions de les publicacions de l’editorial La Revista, sis col·leccions de les publicacions de l’APEC, sis col·leccions de l’editorial Catalana d’Edicions i sis diccionaris catalans (esmenta el de Bulbena i el de Rovira i Virgili). La proposta de Rubió fou aprovada pel Consell de Pedagogia el 27 d’octubre de 1920.⁹⁹⁰ Cal pensar, doncs, que a partir de 1920 el nombre de llibres en català a les biblioteques de la Mancomunitat devia augmentar; malauradament, però, no disposem de més dades sobre aquesta qüestió.⁹⁹¹

⁹⁸⁷ *Ibid.*, p. 12; cursiva a l’original.

⁹⁸⁸ *Ibid.*, p. 14.

⁹⁸⁹ *Ibid.*, p. 17.

⁹⁹⁰ AHDB, llig. 3735, exp. 2.

⁹⁹¹ Per altra part, la Comissió de Cultura de l’Ajuntament de Barcelona organitzà l’abril de 1921 un servei de préstec de llibres per a les escoles. En total es formaren 20 lots d’unes 130 obres, aproximadament la meitat de les quals eren en català. Cada escola podia disposar del lot de llibres durant un any. Entre les

Per altra part, gràcies a un informe elaborat per Rubió per encàrrec del Consell Permanent de la Mancomunitat primoriverista, sabem a quines publicacions periòdiques i col·leccions estaven subscrietes les biblioteques populars a mitjan 1924.⁹⁹² En aquesta data les biblioteques rebien per subscripció l'enciclopèdia Espasa, els volums de la Fundació Bernat Metge i les obres completes de Ramon Llull i de Miquel Costa i Llobera, així com els diaris "La Veu de Catalunya", "La Publicitat", el madrileny "El Sol", el francès "Excelsior" i la premsa local i comarcal; a les biblioteques d'Olot, Canet de Mar i Figueres arribava també el "Journal de Genève". Pel que fa les revistes, totes les biblioteques estaven subscrietes a "D'ací i d'allà", "La Revista", "Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya" i "Escena Catalana", "Je sais tout" i "Larousse mensuel"; a Valls, Canet i El Vendrell es rebia també "Lectures pour tous"; a Figueres, "Nouvelle revue française"; i a Olot i a Figueres, "Renaissance de l'art français" i "Revista de Occidente"; aquesta darrera publicació també es rebia a Valls. A més, totes les biblioteques estaven subscrietes a diverses revistes especialitzades (religioses, científiques, financeres, infantils, etc.). Finalment, l'informe diu que també es rebien de forma gratuïta les diverses publicacions de la Mancomunitat i de l'IEC.

Cal dir que després d'analitzar aquest informe el Consell Permanent que presidia Alfons Sala acordà, el 4 de juny de 1924, donar de baixa algunes de les subscripcions. Però en lloc de precisar quines eren les publicacions que s'havien de deixar de rebre, el Consell deixà la mesura a la discreció de Jordi Rubió, que era encara el director del Servei Tècnic de Biblioteques Populars, ara rebatejat com a "Servicio Técnico de Bibliotecas Populares". L'acord del Consell deia simplement que calia donar de baixa "*toda clase de diarios políticos*" i que s'havia de recomanar a la direcció del servei de biblioteques que s'eliminassin de les sales de lectura les publicacions que es rebien gratuïtament.⁹⁹³

Dos mesos després Rubió i Balaguer comunicava al Consell Permanent que havia donat de baixa les subscripcions a "La Veu de Catalunya", "La Publicitat", "El Sol", "Excelsior" i "Journal de Genève", i demanava que li indiquessin quines altres

obres en català hi havia *Per la llengua catalana*, de Prat de la Riba, la *Gramàtica Catalana* i el *Diccionari Ortogràfic* de Pompeu Fabra, el *Compendi d'Educació Civil* de Ramon Rucabado, el *Llibre dels poetes* i *Les floretes de Sant Francesc* de Josep Carner, diverses traduccions de clàssics grecs de Carles Riba, la *Història de Catalunya* de Norbert Font i Sagué i el *Flos Sphorum* d'Eugeni d'Ors. ("La Veu de Catalunya", 16-IV-1921).

⁹⁹² AHDB, llig. 3735, exp. 2.

⁹⁹³ Acord del Consell Permanent de 4-VI-1924 (AHDB, llig. 3735, exp. 2).

publicacions considerava el Consell que eren polítiques.⁹⁹⁴ Però el Consell es resistia a pronunciar-se. Després d'aprovar les baixes decidides per Rubió, acordava “*manifestar a la Dirección que no puede escapar a su discreción y claro criterio cuales son las publicaciones de carácter político que, como tales, no deben figurar en las Bibliotecas, y cuya suscripción, por consiguiente, no debe tener efectividad.*” El Consell decidí també que les biblioteques no admetrien cap publicació “política”, ni tan sols en el cas que els fos tramesa gratuïtament, i manifestà que “*ha de complacer altamente al Consejo que entre las revistas y publicaciones no políticas, figuren las editadas en territorio español, fuera de Cataluña.*”⁹⁹⁵ No hem trobat cap més document referent a aquesta qüestió. Tanmateix, hem de suposar que en els mesos posteriors els diaris i revistes considerats “polítics” desaparegueren de les biblioteques i foren substituïts per altres publicacions afins al règim i escrites en castellà.

L'ensenyament del català a la Diputació de Barcelona i a la Mancomunitat

En els apartats precedents hem analitzat, entre altres aspectes, l'ús del català a l'administració i a les escoles de l'Ajuntament de Barcelona i la Mancomunitat. Vegem ara quina fou la tasca de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat en favor de l'ensenyament de la llengua catalana.

1. La Càtedra de la Llengua Catalana

Com hem explicat, la Càtedra de la Llengua Catalana havia estat creada per la Diputació de Barcelona el juny de 1912. El nou organisme naixia per cobrir la necessitat d'un servei oficial i qualificat d'ensenyament del català. Segons que es deia en l'acord de creació, aquesta era una necessitat “que l'opinió unànim senyala com essencialíssima” i que cada dia era més sentida a causa de “l'ampla volada que ha anat prenent la nostra llengua”.⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ Carta de Jordi Rubió al Consell Permanent, 8-8-1924 (AHDB, llig. 3735, exp. 2).

⁹⁹⁵ Acord del Consell Permanent de 22-VIII-1924 (AHDB, llig. 3735, exp. 2).

⁹⁹⁶ El text de l'acord, a “La Veu de Catalunya”, 13-VI-1912.

La Càtedra tingué des del seu principi una vocació interclassista. En el preàmbul de l'acord de creació es deia que hi havien d'assistir “aixís els industrials y operaris que per l'índole de llurs industries y oficis els hi es necessari el coneixement del català, com aquells que en aspectes de més alta especulació científica'ls es convenient conèixer a fons y perfectament definides y analisades totes aquelles regles que enclouen el modo just d'expressió del nostre llenguatge.” S'establiren dos nivells d'ensenyament: un d'elemental “pera'ls tipògrafs, caixistes, litògrafs y demás industrials als qui pugui interessar un coneixement somer de la Gramàtica catalana” i un de superior adreçat als interessats en adquirir un coneixement “més científich” del català.⁹⁹⁷

En el moment de la seva creació la Càtedra s'hagué d'establir al recinte de la Universitat de Barcelona, perquè el Palau de la Diputació estava en obres. Al final d'octubre de 1912, uns dies abans de la inauguració de la Càtedra, “La Veu” assegurava que aquest nou servei era “un títol de gloria per la Diputació de Barcelona” i pronosticava que “la gent catalana correspondria a la magnitud de la iniciativa, envoltant-la de respectes y aplaudiments, y, sobretot, aprofitant-se'n, això es, matriculantse abans de fi de mes, y concurrent, després, a les lliçons que seran donades –y siga això dit en elogi dels qui actualment la regenten- en una de les aules de la Universitat Literària.”⁹⁹⁸

El curs s'inaugurà el 5 de novembre. El titular de la Càtedra fou Pompeu Fabra, qui hi impartia quatre hores de classes a la setmana.⁹⁹⁹ En contra dels auguris de “La Veu”, l'assistència a la Càtedra fou molt reduïda: entre 1912 i 1919 s'hi matricularen únicament unes 70 persones.¹⁰⁰⁰ Segons la versió d'Alexandre Galí, la Diputació es limità a crear la Càtedra i després se'n desentengué. En primer lloc, no s'ocupà de donar-li una sèu pròpia i adequada. Així, al final de 1913 la Càtedra abandonà la Universitat i passà a l'Escola de Funcionaris que acabava de crear la Diputació. En segon lloc, la corporació provincial no es preocupà d'ampliar la càtedra amb més professors ni de reservar Fabra per als cursos superiors, destinats als filòlegs.¹⁰⁰¹ A més, també segons la versió de Galí, sembla que fins el 1920 l'eficàcia docent de la Càtedra fou molt limitada. Galí afirma en aquest sentit que la càtedra de Fabra, tot i ser “excel·lentíssima en ella mateixa”, estava organitzada, i no pas per culpa de Fabra,

⁹⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁹⁸ *La Càtedra de Llengua Catalana*, “La Veu de Catalunya”, 31-X-1912.

⁹⁹⁹ J. MIRACLE, *Pompeu Fabra*, Aymà, Barcelona, 1968, ps. 466-467.

¹⁰⁰⁰ AHDB, llig. 3402. exp. 8.

¹⁰⁰¹ A. GALÍ, *Història...*, op. cit., llibre I, p. 128.

“d’una manera accessòria i marginal que gairebé no representava ensenyament ordenat si l’estudiant no tenia la sort d’acostar-se personalment al mateix professor i no rebia d’ell una influència contínua i directa.”¹⁰⁰²

Al començament de 1920 la Càtedra fou traspassada a la Mancomunitat. El mes d’octubre passà a formar part dels Estudis Normals de la Mancomunitat i fou ubicada a les dependències d’aquest centre docent, situades a la Universitat Industrial.¹⁰⁰³ Alexandre Galí, un dels responsables de la nova orientació de la Càtedra, explica que amb el canvi aquesta es convertí en un servei eficient d’ensenyament del català. Diu Galí: “La Càtedra del senyor Fabra incorporada a una institució d’ensenyament per a mestres amb relació amb un pla orgànic, ofereix definitivament una base ferma per a aprofundir l’estudi del català.”¹⁰⁰⁴

Amb tot, la Càtedra continuà essent gairebé l’únic servei d’ensenyament de català de la Mancomunitat. Això féu que hi acudissin molts alumnes d’altres escoles, la qual cosa anà en detriment del nivell de l’ensenyament. El mateix Galí es lamentarà, anys després, que la Mancomunitat “no sols no va organitzar la càtedra, sinó que contribuí a desorganitzar-la puix que en va fer gairebé la seva càtedra universal i única de català.”¹⁰⁰⁵ Afegeix Galí que a la Mancomunitat “semblava que li dolgués fer despeses pel català i per això quan era indispensable, com en el pla de l’Escola de Bibliotecàries o dels Estudis Normals, obligava els alumnes a assistir a la càtedra d’en Fabra, la panacea universal de l’aprenentatge del català, com si el català que necessitaven les bibliotecàries fos el mateix que necessitaven els mestres o com si en Fabra no tingués una feina pròpia diferent de la de preparar bibliotecàries o mestres primaris”.¹⁰⁰⁶

2. Les escoles de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat

Al costat de la Càtedra de Gramàtica Catalana, la Diputació de Barcelona establí classes de català en alguns dels seus centres docents. El català fou una assignatura obligatòria en el curs preparatori de l’Escola Professional per a la Dona, creada el

¹⁰⁰² A. GALÍ, *Per l’ensenyament de la llengua catalana (V). La preparació dels mestres*, “Butlletí dels Mestres”, núm. 30, 15-IV-1922, p. 127.

¹⁰⁰³ A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre I, p. 128.

¹⁰⁰⁴ A. GALÍ, *Per l’ensenyament de la llengua...*, *op. cit.*, p. 127.

¹⁰⁰⁵ A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre I, p. 128.

¹⁰⁰⁶ *Ibid.*, p. 129.

1918.¹⁰⁰⁷ Al pla d'estudis de la Secció Preparatòria de l'Escola del Treball hi figura l'assignatura "Llenguatge"; cal pensar que aquesta assignatura incloïa l'estudi del català, el castellà i alguna altra llengua.¹⁰⁰⁸ També dins l'Escola del Treball, la Secció de Mecànica i Metal·lúrgia impartia l'assignatura de "Llenguatge" en el primer curs de dues de les seves especialitats: l'Ensenyament per Manyans de Màquines i l'Ensenyament per Calderers, Planxistes i Fumistes.¹⁰⁰⁹ Una altra secció de l'Escola del Treball, la Secció d'Electrotècnia, establí aquesta mateixa assignatura en l'Ensenyament per Electricistes.¹⁰¹⁰ Segons Alexandre Galí, al curs preparatori de l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art s'hi feren també classes de català;¹⁰¹¹ tanmateix, a *L'obra realitzada* no es diu res en aquest sentit.

A l'edició de 1915 de l'Escola d'Estiu de la Diputació hi hagué un curs d'"Ortografia Catalana", impartit per Fabra.¹⁰¹² L'any següent, però, aquest curs fou suprimit per Alexandre Galí, aleshores secretari del Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació, perquè, segons que escrigué anys després, en aquell moment ell estava "enderiat amb la tècnica estrictament pedagògica". El 1923, després d'haver assistit a un curs del lingüista Paul Hazard sobre l'ensenyament del francès, Galí prengué consciència, explica, de la importància de la pedagogia del llenguatge i decidí reincorporar a l'Escola d'Estiu un "Curs intensiu de català".¹⁰¹³ Durant el curs 1917-1918 l'Escola de Funcionaris establí com a càtedra d'assistència voluntària la Càtedra de Gramàtica Catalana de Fabra, que des del 1913 estava instal·lada en aquesta escola.¹⁰¹⁴ Existiren classes de català a l'Escola Montessori i a les escoles primàries de la Casa de Maternitat i la Casa de Caritat. Finalment, cal esmentar que a l'Escola Catalana d'Art Dramàtic, regida per la Diputació des de 1915, hi havia una càtedra de prosòdia catalana a càrrec del mateix Fabra.¹⁰¹⁵ En resum, entre 1907 i 1920 els regionalistes implantaren l'ensenyament del català en nou dels setze centres docents que arribà a dirigir la Diputació de Barcelona.

¹⁰⁰⁷ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, *op. cit.*, ps. 260-264.

¹⁰⁰⁸ *Ibid.*, p. 323.

¹⁰⁰⁹ *Ibid.*, ps. 301-304.

¹⁰¹⁰ *Ibid.*, p. 308.

¹⁰¹¹ A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre IV, p. 129.

¹⁰¹² MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, *op. cit.*, p. 233.

¹⁰¹³ A. GALÍ, *Història...*, *op. cit.*, llibre I, p. 129. El curs fou impartit per Fabra i es féu en coordinació amb la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i l'APEC (ACPE, 1-V-1923, p. 248).

¹⁰¹⁴ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Memòria...*, *op. cit.*, p. 20.

¹⁰¹⁵ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, *op. cit.*, I, p. 395.

Cal destacar, per altra part, que en algunes escoles tècniques de la Diputació no s'ensenyava el català sí que s'hi ensenyaven, en canvi, altres llengües. És el cas de l'Institut de Química Aplicada, on hi havia classes d'alemany als cursos segon i tercer i d'anglès al quart curs;¹⁰¹⁶ l'Escola de Directors d'Indústries Elèctriques, on s'impartien classes d'anglès als cursos primer i segon i d'alemany al tercer;¹⁰¹⁷ l'Escola de Directors d'Indústries Mecàniques, que establí l'assignatura d'anglès als cursos primer i segon;¹⁰¹⁸ i la Secció d'Idiomes de l'Escola del Treball, on s'ensenyaven les llengües anglesa i francesa.¹⁰¹⁹

Vegem ara quina era la situació de l'ensenyament del català a les escoles creades per la Mancomunitat. Aquestes escoles eren l'Escola Superior de Bibliotecàries, l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, l'Escola d'Infermeres, l'Escola d'Alts Estudis Comercials, els Estudis Normals i l'Escola d'Indústries de Teixits de Punt de Canet de Mar.

A l'Escola de Bibliotecàries no hi hagué mai classes de català. De bon principi es decidí que les alumnes d'aquesta escola seguirien les classes de gramàtica catalana a la Càtedra de Fabra.¹⁰²⁰ Sobre aquesta qüestió, Galí dirà: “Les disciplines que van anar més mal servides foren les de caràcter català (Coneixements de llengua, història, literatura, geografia, etc. especials de Catalunya)”; pel que fa al català, Galí afirma que les alumnes “l'havien d'aprendre com poguessin.”¹⁰²¹

A l'Escola d'Infermeres hi havia dues assignatures de caràcter general i elemental -“Recapitulació i ampliació de coneixements d'Escola primària”, en el primer curs, i “Ampliació de cultura general”, en el segon curs- que incloïen lliçons de català.¹⁰²² L'Extensió d'Ensenyament Tècnic es dedicà exclusivament als ensenyaments d'electricitat i no inclogué en el seu pla d'estudis l'ensenyament del català. Tampoc no hi havia classes de català a l'Escola d'Alts Estudis Comercials.

¹⁰¹⁶ *Ibid.*, p. 285.

¹⁰¹⁷ *Ibid.*, ps. 289-290.

¹⁰¹⁸ *Ibid.*, p. 291.

¹⁰¹⁹ *Ibid.*, ps. 320-322.

¹⁰²⁰ ACP, 14-X-1915, p. 197.

¹⁰²¹ Sobre les altres matèries, Galí diu: “La història de Catalunya l'havien d'anar a escoltar a l'aula dels Estudis Universitaris Catalans, i l'ensenyament de la literatura catalana no sempre va ésser donat amb la dignitat que calia.” (A. GALÍ, *Història...*, op. cit., llibre VIII, p. 231).

¹⁰²² MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, op. cit., p. 252; A. GALÍ, *Història...*, op. cit., llibre VIII, p. 129.

Pel que fa als Estudis Normals, en el moment de la seva creació -el gener de 1919- hi havia una assignatura obligatòria de llengua catalana que els alumnes havien de cursar a la Càtedra de Gramàtica Catalana de la Diputació.¹⁰²³ El setembre de 1920 fou reorganitzat el pla d'estudis i s'establí, dins el "Grup d'Humanitats Catalanes", una assignatura de "Llengua i Literatura Catalanes" que constava de tres cursos i tenia caràcter obligatori.¹⁰²⁴ En el curs preparatori d'aquest centre hi havia també una assignatura de llengua catalana.¹⁰²⁵

Finalment, a l'Escola d'Indústries de Teixits de Punt de Canet de Mar hi havia, dins el curs preparatori pels estudis de director d'indústries, una assignatura de "Llenguatge" que incloïa ensenyaments de català, castellà i alemany.¹⁰²⁶ Aquesta mateixa assignatura s'impartia en el primer curs dels estudis pel grau de director d'indústries de teixits de punt¹⁰²⁷ i en el primer curs dels estudis de perfeccionament per a operaris.¹⁰²⁸

Fins ara hem vist quina era l'estat de l'ensenyament del català a les escoles creades per la Mancomunitat. Però a més d'aquestes escoles, la Mancomunitat intervingué també en el sosteniment d'altres escoles professionals ja existents. El 1917 s'integraren a la xarxa de la Mancomunitat les escoles industrials de Sabadell, Manresa, Terrassa, Vilanova i la Geltrú, Mataró i Badalona i l'Escola de Teixits de Badalona.¹⁰²⁹ Segons que consta a *L'obra realitzada*, publicada el 1923, només en una d'aquestes escoles -l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Badalona- s'hi establí l'ensenyament de la llengua catalana. En el curs preparatori d'aquesta escola hi havia una assignatura de "Gramàtica catalana i castellana" i un "Curs especial de Gramàtica catalana".¹⁰³⁰ Sabem també que a l'Escola Industrial i d'Arts i Oficis de Sabadell s'establí una classe de

¹⁰²³ AHDB, llig. 3744, exp. 25.

¹⁰²⁴ AHDB, llig. 4254, exp. 5; MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, op. cit., p. 230.

¹⁰²⁵ J. CARBONELL, *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1993, p. 133.

¹⁰²⁶ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, op. cit., p. 339.

¹⁰²⁷ *Ibid.*, p. 340.

¹⁰²⁸ *Ibid.*, p. 342.

¹⁰²⁹ El 1917 s'elaborà un pla d'Escoles Locals d'Indústries que preveia la col·laboració de la Mancomunitat en el sosteniment de les escoles esmentades. En endavant, la Mancomunitat pagaria una part de les despeses d'aquestes escoles i els oferiria assessorament pedagògic; les escoles, per la seva part, quedaven obligades a presentar cada any a la Mancomunitat una memòria de la seva activitat econòmica. (R. ALBERDI, op. cit., p. 142).

¹⁰³⁰ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada*, op. cit., p. 356.

català l'estiu de 1923, que deuria començar a funcionar el mes de setembre d'aquest any.¹⁰³¹

Tal i com passava amb les escoles de la Diputació, algunes de les escoles locals d'indústries de la Mancomunitat que no ensenyaven el català sí que ensenyaven, en canvi, altres llengües. A l'Escola Industrial i d'Arts i Oficis de Sabadell i a l'Escola d'Arts i Oficis de Mataró els alumnes rebien una lliçó diària de francès.¹⁰³² En el pla d'estudis de l'especialitat de "Comerç" de l'Escola d'Arts i Oficis de Terrassa, que constava de dos cursos, hi havia una assignatura de "Gramàtica castellana" en el primer curs i una altra de francès en el primer i segon cursos.¹⁰³³ L'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú impartia les assignatures de francès i d'alemany dins l'especialitat de peritatge industrial i l'assignatura "Gramàtica castellana i caligrafia" dins la "Secció lliure d'aprenentatge".¹⁰³⁴ Finalment, en els dos cursos de l'especialitat de dependents mercantils de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Badalona hi havia l'assignatura de francès.¹⁰³⁵

El 1920, arran dels traspassos provincials, un segon grup d'escoles professionals passaren a ser tutelades per la Mancomunitat. Eren les escoles que fins aleshores havia contribuït a finançar la Diputació de Girona: les Escoles Menors de Belles Arts d'Olot, La Bisbal, Llagostera i Puigcerdà i les Escoles Menors d'Arts i Indústries i Belles Arts de Sant Feliu de Guíxols i de Palafrugell.¹⁰³⁶ Doncs bé, en cap d'aquestes escoles no s'hi establí l'ensenyament del català. Cal dir, però, que el pla d'estudis d'aquests centres estava integrat per assignatures estrictament professionals i que en cap d'elles no s'hi ensenyà cap altra llengua ni cap matèria de caràcter humanístic.¹⁰³⁷

Així doncs, si exclouem les escoles de la Diputació de Barcelona que passaren a la Mancomunitat el 1920, el nombre total d'escoles dirigides o intervingudes per la Mancomunitat entre 1914 i 1923 fou de dinou; d'aquestes, sis havien estat creades per la Mancomunitat i les tretze restants eren escoles locals ja existents. Només tres de les escoles creades per la Mancomunitat incloïen en els seus plans d'estudis l'ensenyament del català: l'Escola d'Infermeres, els Estudis Normals i l'Escola d'Indústries de Teixits

¹⁰³¹ "La Publicitat", 6-IX-1923.

¹⁰³² MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, op. cit.*, ps. 345 i 355.

¹⁰³³ *Ibid.*, ps. 348-349.

¹⁰³⁴ *Ibid.*, ps. 351-352.

¹⁰³⁵ *Ibid.*, p. 357.

¹⁰³⁶ A partir de 1920 la Mancomunitat pagaria dues tercers part de les despeses de professorat d'aquestes escoles i els Ajuntaments respectius es farien càrrec de la resta de despeses (MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, op. cit.*, p. 388).

¹⁰³⁷ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada, op. cit.*, ps. 388-389.

de Punt de Canet de Mar. Com hem vist, a l'Escola d'Infermeres les classes de català estaven compreses en dues assignatures de repàs de coneixements elementals, mentre que en els Estudis Normals no es feien classes de català, sinó que els tres cursos en què es dividia l'assignatura de català els estudiants els havien de cursar a la Càtedra de Fabra. A l'escola de Canet de Mar es feren classes de català en el curs preparatori, i se'n degueren fer també en el primer curs del grau de director d'indústries i en el primer curs dels estudis de perfeccionament per a operaris. Pel que fa a les tretze escoles locals que reberen ajuda econòmica de la Mancomunitat, hem vist també que només en una d'elles –l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Badalona- s'hi ensenyà la llengua catalana. En total, doncs, es feren classes de català en quatre de les dinou escoles que depenien en tot o en part de la Mancomunitat.

L'actitud dels dirigents de la Lliga amb relació a l'ensenyament del català ha estat posteriorment criticada per Alexandre Galí, qui fou precisament un dels directors de l'obra pedagògica de la Mancomunitat. Ja hem vist que Galí és molt crític amb la forma com la Mancomunitat gestionà la Càtedra de Gramàtica Catalana de Fabra. En un sentit més general, Galí afirma que “la Mancomunitat, seguint en aquest punt la tradició de la Diputació de Barcelona, tenia el costum o bé de negligir les càtedres de català o bé d'estalviar-les quan eren indispensables.”¹⁰³⁸ Per a aquest pedagog, si els regionalistes no donaren un impuls més gran a les classes de català a les escoles provincials i mancomunals fou perquè consideraven que no era necessari. Diu Galí: “Els homes de la Lliga van procedir en la qüestió de l'ensenyament de la llengua com a perfectes representants del tipus més general dels seus electors. No creien necessari ensenyar el català, perquè ja el sabien. Ignoraven, o ignoràvem, perquè l'autor d'aquest llibre també hi va posar les mans amb la millor intenció, que l'única ciència que té aguant en el món és la muntada damunt d'una afinada base de cultura feta d'humanitats, entre elles les humanitats de la pròpia llengua.”¹⁰³⁹ Certament, l'ensenyament de la llengua no era una prioritat dins la política lingüística dels regionalistes. Aquests creien, com havia declarat Cambó el 1913, que la llengua catalana ja estava “salvada”, que no estava en perill de desaparèixer, i que per tant no requeria de l'ajuda de l'escola per a sobreviure.

Resta, finalment, fer referència a una altra de les realitzacions dels regionalistes en el terreny de l'ensenyament de la llengua. Ens referim a la creació d'un servei

¹⁰³⁸ A. GALÍ, *Història...*, op. cit., llibre I, p. 128.

¹⁰³⁹ *Ibid.*, ps. 128-129.

d'inspecció de les classes de català. Al començament de 1921 l'APEC sol·licità al Consell de Pedagogia de la Mancomunitat la creació d'un organisme encarregat d'inspeccionar les classes de català que s'impartien a les escoles públiques i privades.¹⁰⁴⁰ En base a aquesta petició, el secretari d'Ensenyament Primari i Secundari del Consell, Alexandre Galí, elaborà un projecte de constitució d'una Comissió Inspectora de l'Ensenyament en Català. En el preàmbul de l'informe Galí explicava que les funcions de la futura Comissió havien de ser 1) garantir l'ensenyament del català “de conformitat amb els principis fixats per l'Institut d'Estudis Catalans i acceptats per tot Catalunya”, 2) avaluar la capacitació dels professors de català, 3) fixar mètodes docents, redactar programes i confeccionar materials didàctics, i 4) “resoldre en últim terme el problema difícilíssim de l'ensenyament de la llengua materna en les Escoles de tots els graus.”

Es tractava, afegia Galí, d'una “tasca complexa i vasta” que precisava de la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans, els organismes pedagògics de les institucions catalanes i les entitats promotores de l'ensenyament del català. “Només un organisme en el qual tots els elements esmentats tinguin la seva representació i que pugui confiar a personalitats tècniques les tasques d'investigació i estudi, ofereix suficients garanties pel compliment eficaç d'una missió semblant.”, assegurava Galí.

L'informe incloïa també les bases del funcionament de la Comissió. La primera base deia que la Comissió tindria un doble objectiu: per una part, “vetllar l'ensenyament del català en les Escoles i cursos sostinguts o subvencionats per la Mancomunitat i els de totes aquelles entitats o organismes que previa sol·licitud siguin admesos pel Consell de Pedagogia”; en segon lloc, “practicar totes les gestions i estudis que cregui necessaris per a assegurar el bon ensenyament de la nostra llengua en els llocs esmentats i en tota mena d'institucions docents.” La segona base establí que la Comissió estaria presidida pel president del Consell de Pedagogia i integrada per un conseller d'aquest organisme, un membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, un membre de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, un representant de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i un altre de Nostra Parla.¹⁰⁴¹

L'informe de Galí fou aprovat pel Consell de Pedagogia el 18 de maig de 1921.¹⁰⁴² A mitjan del mes de juny el Consell Permanent procedia a la constitució del

¹⁰⁴⁰ *Ibid.*, ps. 129-130.

¹⁰⁴¹ AHDB, llig. 3739.

¹⁰⁴² ACPE, 18-V-1921, ps. 148-149. El text de l'acord, a AHDB, llig. 3739.

nou servei, i poc després s'adreçava per carta als organismes que l'havien d'integrar, perquè nomenessin els seus representants. Amb tot, la Comissió trigà encara uns mesos a entrar en funcionament. Fins el mes de desembre el Consell de Pedagogia no nomenà la persona que s'havia d'ocupar de la inspecció de les classes de català. El nomenament recaigué en Pompeu Fabra.¹⁰⁴³

Pel que fa a l'actuació de la Comissió, sabem únicament que el juny de 1922 Fabra donà compte al Consell de Pedagogia d'una inspecció efectuada a la Càtedra de català dels Estudis Normals. Segons que consta a les actes del Consell, Fabra qualificà la situació de l'ensenyament del català en aquest centre docent de "satisfactòria".¹⁰⁴⁴

L'afer de les llistes telefòniques

Al marge la catalanització de l'administració, entre 1917 i 1923 l'activisme lingüístic dels regionalistes es desplegà, com veurem a continuació, en diverses accions i campanyes en defensa dels drets del català.

Entre els mesos de desembre de 1917 i juliol de 1918 tingué lloc una polèmica entre la Mancomunitat i el govern central entorn de l'ús del català a les llistes telefòniques que publicava la Mancomunitat. El 13 de desembre de 1917 el director general de Correus i Telègrafs, F. de P. Arróllaga, adreçava al cap de la delegació de Telègrafs de Barcelona una carta amb el text següent: "*Se viene observando que las listas de abonados de la red urbana de Lérida desde que esta fué adquirida por la Mancomunidad de Cataluña, vienen impresas en catalán así como también las correspondientes a los grupos que dicha entidad va formando para su explotación. Ahora bien, como habrá abonados y público en general que desconozca el Catalan, llamará V.S. la atención del Sr. Presidente de la Mancomunida sobre la ncesidad de que las referidas listas de abonados sean impresas ne Castellano que por otra parte es el idioma oficial.*"¹⁰⁴⁵

Tres dies després el cap del Servei de Telègrafs de Barcelona envià aquesta comunicació a l'enginyer major del Servei de Telèfons de la Mancomunitat, "*para su*

¹⁰⁴³ AHDB, llig. 3739.

¹⁰⁴⁴ ACPE, 13-VI-1922, p. 5.

¹⁰⁴⁵ AHDB, llig. 3185, exp. 95.

conocimiento y efectos expresados”.¹⁰⁴⁶ La Mancomunitat es limità a notificar a la Direcció General de Correus i Telègrafs la recepció de l’avis, i continuà publicant les llistes en català.

Mig any més tard, Arróllaga tornà a plantejar la seva petició. Aquesta vegada, però, s’adreçà directament a la Mancomunitat. En una carta escrita el 13 de juny de 1918 i dirigida a Puig i Cadafalch, el director general de Correus i Telègrafs deia el següent: “*En Diciembre del ppdo. año de 1917, se ofició al Jefe del Centro de Telégrafos de esa Capital, como Delegado de esta Dirección General, para que llamara la atención de esa Mancomunidad sobre la necesidad de que las listas de abonados de los diversos Centros y grupos urbanos que tiene en explotación, se imprimieran en Castellano, no solo porqué el Catalán puede ser desconocido por muchos de estos abonados, sinó también porqué el idioma oficial es el Castellano. Habiéndose dado por enterada esa entidad según lo partició [sic] con fecha 5 de febrero último a este Centro Diectivo; pero no habiendo, sin duda ordenado lo dispuesto, pues se observa vienen las referidas listas de abonados impresas en Catalán, se servirá adoptar las medidas convenientes y dar las órdenes oportunas, para que en lo sucesivo sean impresas en Castellano.*”¹⁰⁴⁷

Puig i Cadafalch presentà aquesta carta a la reunió del Consell Permanent del 4 de juliol. El Consell prengué esment del to “injustament dispositiu” de la carta i acordà elevar una protesta al ministre de Governació Manuel García Prieto.¹⁰⁴⁸

El mateix dia, després de la reunió del Consell Permanent, Puig i Cadafalch redactà la carta que s’havia de enviar al ministre de Governació. Puig explica en aquesta carta que la Mancomunitat “*en todas sus deliberaciones y publicaciones ha venido constantemente haciendo uso de la lengua catalana, salvo cuando ha de dirigirse al Gobierno.*”¹⁰⁴⁹ Es tracta, afegeix, d’un fet “*natural y lógico, hijo de la labor de dignificación del idioma nativo emprendida por voluntad unánime de los noventa y seis Diputados que vinieron a formar la Mancomunidad de Cataluña*”. Puig destaca també que l’ús del català a l’administració mancomunada “*no ha sido durante los cuatro años que lleva de existencia la Mancomunidad objeto de la más insignificante queja ni protesta*” i recorda que recentment, a petició de la Mancomunitat, el propi govern ha

¹⁰⁴⁶ *Ibid.*

¹⁰⁴⁷ *Ibid.*

¹⁰⁴⁸ *Ibid.*

¹⁰⁴⁹ En aquesta frase apareix ratllada, després de la paraula “*Gobierno*”, l’expressió “*de la nación española*”. En un fragment anterior, també apareix ratllada l’expressió “*los intereses generales de la nación española.*”

autoritzat que puguin cotitzar oficialment a les borses espanyoles els títols d'emprestit de la Mancomunitat redactats en català.¹⁰⁵⁰ Després de destacar “*la importancia y la trascendencia*” del fet que es posa a consideració del ministre i d’afirmar que constitueix “*una desviación del camino de concordia seguido hasta aquí*”, Puig demana al ministre que es pronunciï sobre la naturalesa dels oficis enviats a la Mancomunitat. Si el ministre considera que aquests “*no tienen otro alcance que el de una invitación*”, el Consell Permanent, diu Puig, “*por tal la tomará [...] y dará por terminado ese incidente, aun sin esperar resolución oficial de V.E.*”. Per contra, afegix, si el ministre considera que es tracta d’una “*orden administrativa, de carácter político*”, aleshores caldria que el ministre cridés l’atenció a l’autor dels oficis “*acerca de la incompetencia con que ha dado la orden referida*” i que dictés una disposició declarant que els acords de la Mancomunitat només poden ser revocats o modificats pel ministre de Governació.¹⁰⁵¹

Pocs dies més tard el conseller de la Mancomunitat Josep Ulled, del PRR, s’entrevistava amb García Prieto i li lliurava la carta de Puig. Segons que declarà Puig posteriorment, Ulled sortí de l’entrevista amb la impressió que el govern acabaria donant la raó a la Mancomunitat.

El 13 de juliol, en motiu d’unes declaracions de Puig sobre la qüestió de les llistes, “La Veu” remarcava la importància de la llengua –“Per l’amor a la nostra llengua renunciariem a tots els altres guanys, amb cap altra cosa humana la barataríem”- i afirmava: “No s’hi valdria empètir l’actual incident al·legant que no val la pena de discutir i d’entaular batalla per si ha de ser en castellà o en català un simple llistí que, al capdavall, per ser-ho de noms propis, seria en tot cas entenedor... Com més ínfim sigui el detall, més vexaria l’obstinació de vedar-nos el dret d’usar la nostra llengua.”¹⁰⁵²

El mateix dia, a “La Campana de Gràcia”, Antoni Rovira i Virgili opinava que les llistes telefòniques en català eren “una fotesa” per a les autoritats estatals, perquè es tractava de llistes de noms i l’únic que hi apareixia en català eren els noms de fonts. El veritable objectiu de l’ordre del director de Comunicacions, deia Rovira i Virgili, no era altre que “desfogar els seus sentiments anticatalans i agreujar sense solta Catalunya.” Afirmava també que “és un acte de despotisme imposar el castellà a Catalunya, com ho

¹⁰⁵⁰ L’acceptació dels títols en català a les borses es produí durant el govern de Manuel García Prieto, entre els mesos de novembre de 1917 i març de 1918, i es degué a la intervenció del ministre d’Hisenda, el regionalista Joan Ventosa i Calvell. (*El gobierno y la lengua catalana. Anacronismos curiosos*, “La Publicidad”, 10-VII-1918).

¹⁰⁵¹ Carta de Josep Puig i Cadafalch a Manuel García Prieto, 4-VII-1918 (AHDB, llig. 3185, exp. 95).

¹⁰⁵² *Qüestió sagrada*, “La Veu de Catalunya”, 13-VII-1918.

fóra l'imposar el català a Castella" i recorda que en aquell moment formaven part del govern els regionalistes Cambó i Ventosa i Calvell: "Suposem que el senyor Cambó, ho farà veure així al senyor Maura, al senyor director de Comunicacions i a tots els senyors que convingui. Perquè ara resulta que mentre els prohoms catalanistes estan enfeinats a salvar l'Espanya, els anticatalans de Madrid redoblen les seves rancunioses agressions contra Catalunya. I no creiem que aquesta hagi de quedar indefensa."¹⁰⁵³

L'endemà, en resposta a l'article de Rovira i Virgili, "La Veu" deia que els responsables de l'incident no eren ni el govern ni el ministre de Governació, sinó un organisme situat per sota dels ministeris. Per al diari regionalista, l'intent de prohibir les llistes en català era el "producte d'un prejudici burocràtic i anticatalanista i ha d'atribuir-se'n la responsabilitat de moment, no més, al Centre administratiu d'on ha sortit". En defensa de l'actitud dels ministres regionalistes, "La Veu" explicava que quan aquests decidiren entrar al govern –després de la crisi de 1917- s'abstingueren de plantejar "la qüestió prèvia de la solució immediata de la qüestió catalana" perquè el més important en aquell moment era "salvar el país d'un imminent perill d'anarquia i de dissolució social". Segons "La Veu", en formar-se el nou govern cadascun dels seus membres "conservà son propi criteri i ses aspiracions per a l'esdevenidor." Per aquest motiu, afegia, ningú no es pot queixar "que no es satisfacin de moment totes les nostres aspiracions, perquè no pogueren ser elles pacte i fonament de l'obra del Govern que es formà el 21 de març." En contra del que havia insinuat Rovira i Virgili, "La Veu" assegurava que la Lliga no deixaria desprotegida Catalunya: "Que pensi tothom que hem admès i respectat una treva per a demanar. Però que no hi ha treva possible per a defensar-nos. I en el cas actual és Catalunya l'agredida; i tots els catalans, es trobin a Catalunya o es trobin a Madrid, estan incondicionalment a la seva defensa."¹⁰⁵⁴

Finalment, a mitjan juliol la Mancomunitat rebia un telegrama de García Prieto amb la resposta a la carta de Puig i Cadafalch. Pressionat probablement pels ministres regionalistes, García Prieto decidí desautoritzar els oficis del director de Correus i Telègrafs i donar la raó a la Mancomunitat. El ministre de Governació desmentia, tal i com li havia sol·licitat Puig en la seva carta, que aquests oficis tinguessin cap intenció prescriptiva ni impositiva. Deia García Prieto: "*se trata, pues, de la expresión de un legítimo deseo para dar mayores facilidades al público llamando la atención de este*

¹⁰⁵³ A. ROVIRA I VIRGILI, *Ofensiva contra Catalunya*, "La Campana de Gràcia", 13-VII-1918. Més crítiques a l'ofici del director de Correus i Telègrafs, a *El gobierno y la lengua catalana. Anacronismos curiosos*, "La Publicidad", 10-VII-1918.

¹⁰⁵⁴ *Catalunya en defensa pròpia*, "La Veu de Catalunya", 14-VII-1918.

Consejo con el fin de evitar dificultades o entorpecimientos en el diario y constante servicio telefónico". I afegia que "en el orden rigurosamente legal no caben hoy determinaciones por mi parte, pues ni existe resolución propiamente dicha de autoridad competente, ni tampoco un recurso entablado en forma que autorizara la intervención de este Ministerio, me complazco pues en la expresión de estos conceptos evitando cualquier interpretación fuera de la realidad, que hubiera podido hacerse".¹⁰⁵⁵

Des de "La Veu", els regionalistes expressaven la seva satisfacció per la resolució de l'afer. Gràcies a la "declaració terminant del ministre de la Governació", deia "La Veu", "l'agressió centralista" havia quedat reduïda "a una senzilla invitació a pensar en donar facilitats als abonats que només sàpiguen el castellà." Així mateix, el diari assegurava que la defensa del català era, per als regionalistes, una qüestió prèvia a totes les altres: "Cal tenir sempre present que ni ara ni mai podrien apaivagar-nos les majors concessions d'ordre econòmic, jurídic o cultural, si totes elles no es basaven en el respecte amorós de la nostra llengua. Catalunya, sense la seva llengua, no seria la nació que és; totes aquelles concessions, a canvi de la nostra llengua, serien vestidures i presents de senyor per vestir un esclau. Ni el triomf dels nostres homes i de les nostres orientacions en la governació de l'Estat ens podria complaure si amb ells no triomfés el nostre esperit." "La Veu" replicava així a aquells que acusaven els regionalistes de donar preferència a la política espanyola i de prioritzar les reivindicacions de caràcter econòmic. En aquest sentit, "La Veu" afegia que "nosaltres creiem que no mereixeríem el respecte de ningú, ni dels nostres adversaris, el dia que allarguéssim la mà i, venent-nos l'ànima, acceptéssim una almoïna material. Per damunt dels nostres interessos hi posem els nostres ideals; abans que el nostre benestar defensem la nostra dignitat. Per això el nostre nacionalisme, contra el que diuen alguns, no és una empresa de marxants egoïstes, sinó una causa de nobilíssima espiritualitat."¹⁰⁵⁶

Després de l'incident de 1918, la Mancomunitat continuà publicant les llistes únicament en català. Sabem, per exemple, que el gener de 1923 el Consell Permanent acordà concedir a Jaume Josep Vilardebó els drets d'edició de la guia de telèfons, amb

¹⁰⁵⁵ Així mateix, García Prieto aclaria que els oficis no demanaven "que se abstuvieran de publicar y circular en idioma Catalán los listines del servicio de teléfonos", sinó que deien només que convindria fer una edició de les llistes en castellà (AHDB, llig. 3185, exp. 95).

¹⁰⁵⁶ *Vetllant per la nostra llengua*, "La Veu de Catalunya", 17-VII-1918. Sobre el desenllaç de la polèmica, vegeu també A. ROVIRA I VIRGILI, *Una ofensiva rebutjada*, "La Campana de Gràcia", 20-VII-1918.

la condició, entre altres, que fos escrita en català, tot i que la publicitat podia anar en “qualsevol idioma”.¹⁰⁵⁷

Al final de 1918 es produí una situació similar a la de les llistes telefòniques. Al començament del mes de desembre la Mancomunitat envià un projecte d'obres al Ministeri d'Obres Públiques. El 14 de desembre l'enginyer en cap del Ministeri d'Obres Públiques, Blas Sorribas Bastarán, envià una carta a Puig i Cadafalch comunicant-li que li tornessin a enviar, per a poder-lo tramitar, un dels documents del projecte que “*sin duda por error está redactado en catalán*”.

Puig no respongué fins al cap de set mesos. En una carta de 14 de juliol de 1919, el president de la Mancomunitat informava Sorribas que accedia a enviar el document en castellà. Al mateix temps, li recordava que el català era la llengua habitual de la Mancomunitat i, en un to cordial, li demanava que en endavant acceptés els documents escrits en català. Deia Puig: “*No obstante he de hacer notar a Ud. que hoy es ya excepcional el tratarnos de esta forma. El Gobierno admite los documentos de crédito de la Mancomunidad en catalán; la Bolsa los cotiza y el Banco de España los descuenta. En catalán estan nuestros documentos públicos. Excepcionalmente la Jefatura de Obras nos obliga a esas fórmulas, si Ud. quiere oficialísimas, pero molestas. Yo desearia que pusiese Ud. un poco de su amor a Cataluña, en suavizar tales asperezas, en la seguridad de ser correspondido.*”¹⁰⁵⁸ No tenim constància que Sorribas tornés contesta a Puig.

Catalanització dels rètols

Al final del mes de juny de 1920, arran de la visita d'Alfons XIII a Barcelona, els regionalistes tingueren ocasió de donar una altra mostra d'activisme lingüístic. La visita, la primera que realitzava el rei a Barcelona des de feia dotze anys, havia estat preparada pel president del govern Eduardo Dato amb l'objectiu principal de desmentir la imatge d'hostilitat al govern que havia donat la ciutat unes setmanes abans, durant

¹⁰⁵⁷ ACP, 10-I-1923, p. 17. Aquesta guia fou publicada el mateix 1923, íntegrament en llengua catalana. Contenia una introducció amb les instruccions d'ús de la xarxa telefònica, una llista d'abonats per pobles on s'especificava la professió de cadascun dels abonats, i una llista d'establiments comercials agrupats per sectors. (*Guia de Telèfons de Catalunya. Declarada Oficial per la [sic] Excm. Mancomunitat de Catalunya en 11 gener 1923 per a tots els abonats a les xarxes de la mateixa, contenint totes les direccions telefòniques*, s.ed., s.ll., s.a. [1923]).

¹⁰⁵⁸ AHDB, llig. 3368, exp. 31.

l'homenatge al mariscal Joffre. En vigílies de la visita, els regionalistes llençaren la consigna de penjar banderes catalanes als balcons en el recorregut que havia de fer el rei per Barcelona. La crida fou un èxit, i el 28 de juny, acompanyat del president del govern, Alfons XIII entrava a una ciutat plena de banderes. En un dels moments de la visita, mentre es trobava a Vallvidrera prenent un aperitiu, el rei digué als qui l'acompanyaven: “*Me he fijado en que había muchas banderas catalanas por todas partes. En cambio he visto muy pocos letreros en catalán.*” El comentari transcendí a tota la premsa de la ciutat i provocà l'inici per part dels regionalistes d'una campanya de catalanització dels rètols comercials.

La campanya arrencà el 4 de juliol amb la publicació a “La Veu” d'un editorial on, sota el títol de *Per l'idioma patri*, es deia que si bé la llengua catalana estava “llançant lluny de si la postergació adquirida en els quatre últims segles de renunciament” i s'havia convertit en llengua de ciència i de cultura, l'expansió del català encara trobava resistències “en els sectors més materialistes”, és a dir, en les activitats econòmiques en general i en el comerç en particular. A continuació “La Veu” feia una crida als “bons catalans” perquè abandonessin el costum “poc patriòtic” de fer servir el castellà en la retolació dels seus establiments comercials –un costum, aclaria “La Veu”, que era fill “de la rutina, no de l'hostilitat”- i animava tots els catalanistes a sumar-se a la nova campanya: “Cal que tots els nacionalistes, en especial el jovent, s'arborin d'un sentit d'apostolat ple de persuasió, que arreu estengui l'ús decoratiu del català. Les Joventuts, els cícrculs de barriada, totes les entitats, tenen en aquesta tasca ample camp d'acció”. El diari es comprometia, per la seva part, a publicar llistes blanques dels comerciants barcelonins “que es mostrin dignes de llur condició de tals” i decidissin emprar el català en els rètols. “La Veu” es mostrava optimista quant als resultats de la campanya –“Si tothom sap complir llur deure, la catalanització externa de Barcelona serà aviat un fet”- i acabava dient: “Seria una xamosa cosa que quan el Rei tornés, per l'octubre, es trobés la metamorfosi consumada.”¹⁰⁵⁹

Immediatament es creà a “La Veu” una secció fixa titulada “Els rètols en català”, on s'informava tant de les botigues que ja empraven el català en la retolació, els anuncis i els impresos com de les que decidien substituir el castellà pel català. També es

¹⁰⁵⁹ *Per l'idioma patri*, “La Veu de Catalunya”, 4-VII-1920. La iniciativa de “La Veu” no era inèdita. El febrer de 1919 s'havia creat en el si de Nostra Parla una “Comissió propulsora de la divulgació de la Llengua Catalana” amb l'objectiu d'impulsar l'ús del català a les relacions econòmiques i sobretot als rètols comercials i industrials (“La Veu de Catalunya”, 3-III-1919).

publicaven informes de l'ús públic del català en diverses poblacions catalanes, així com articles apareguts sobre la qüestió a la premsa local i comarcal.

Entre les entitats que participaren en la campanya, destaca el cas de Nostra Parla. Aquesta entitat s'encarregà de confeccionar rètols per a cada tipus de comerç i de difondre fullets de propaganda;¹⁰⁶⁰ a més, organitzà un servei d'assessorament gramatical per als comerciants que volguessin posar el rètol en català.¹⁰⁶¹ Altres entitats col·laboradors foren el CADCI, l'APEC i l'Associació Catalana d'Estudiants. L'Institut d'Estudis Catalans, per la seva part, posà a disposició dels comerciants la seva Oficina de Correcció d'Originals.¹⁰⁶²

La campanya tingué la seva etapa més intensa entre els mesos de juliol de 1920 i agost de 1921. Al final de juny de 1921, "La Veu" anunciava que s'havien posat uns dos mil rètols en català.¹⁰⁶³ A partir de la tardor de 1921 la campanya s'anà refredant, però en alguns punts sembla que es mantingué be viva fins a mitjan 1923. És el cas, per exemple, de Vic: el maig de 1923 "La Publicitat" informava que en aquesta ciutat "augmenten ràpidament els rètols nous en català" i pràcticament "totes les botigues i establiments que es pinten de nou canvien l'idioma espanyol pel propi."¹⁰⁶⁴ El juliol de 1923 "La Veu" es feia ressò per darrera vegada de la campanya.

Durant el període 1920-1923 els regionalistes impulsaren altres iniciatives de retolació pública en català. Al final de setembre 1920, aprofitant que l'Ajuntament de Barcelona tenia la intenció de completar la retolació dels carrers de la ciutat, el regidor regionalista Manuel Carrasco i Formiguera presentà a la Comissió de Foment de l'Ajuntament una proposta per a retolar les plaques dels carrers en català. A la sessió del 29 de setembre la Comissió de Foment presentà un dictamen elaborat a partir de la proposició de Carrasco on es deia que en endavant totes les plaques dels carrers s'escriuri en català. L'alcalde, el regionalista Antoni Martínez Domingo, preguntà els regidors si s'aprovava aquest dictamen; cap regidor no contestà, i l'alcalde donà el dictamen per aprovat.

Aleshores el regidor radical Rafael Guerra del Ríó reaccionà i demanà que els rètols dels carrers s'escrivissin també en castellà. Carrasco replicà que no trobava que el

¹⁰⁶⁰ "La Veu de Catalunya", 28-VII-1920. Mesos més tard Nostra Parla publicà un seguit de cartells per a les farmàcies, dibuixats per Apa, amb frases com "Falten aprenents", "Tancat de...", "Preus econòmics", "Us intern", "Us extern", "S'ha d'agitar", "Verinós" (R. NEGRE I BALET, *El català escrit*, "La Veu de Catalunya", 3-XI-1920).

¹⁰⁶¹ "La Veu de Catalunya", 10-VII-1920.

¹⁰⁶² *Ibid.*

¹⁰⁶³ "La Veu de Catalunya", 24-VI-1921.

¹⁰⁶⁴ "La Publicitat", 29-V-1923.

fet que els rètols fossin només en català causés cap perjudici als castellanoparlants. Explicà que en aquell moment ja hi havia molts cartells escrits només en català, i afegí que li semblava ridícol que en un mateix cartell hi haguessin de figurar les paraules “carrer” i “calle”.

En sentir aquestes paraules, els regidors radicals iniciaren una sorollosa protesta que obligà l'alcalde a suspendre la sessió.¹⁰⁶⁵ Aleshores els membres de la Comissió de Foment abandonaren la sala per deliberar. Tornaren al cap d'una estona, i el regionalista Enric Maynés, president de la Comissió, digué que rebutjaven l'esmena de Guerra del Ríó i proposà que, en atenció a l'estat d'apassionament d'alguns regidors, la discussió del dictamen s'ajornés fins la propera sessió municipal. En nom de la minoria radical, Emiliano Iglesias acceptà la proposició de Maynés, però afegí que els catalanistes havien donat una mostra d'intolerància, perquè tot i comptar amb una majoria ínfima a l'Ajuntament havien volgut imposar el seu criteri sense negociar amb la resta de grups. Les paraules d'Iglesias foren replicades per Maynés i per Carrasco, i finalment s'acordà ajornar la discussió del dictamen fins la sessió del dia 6 d'octubre.¹⁰⁶⁶

En aquesta sessió, abans que s'iniciés el debat sobre els rètols, dos regidors del Partit Republicà Català –un dels quals era Lluís Companys- sol·licitaren que es modifiqués la redacció del dictamen. Calia, deien aquests regidors, arribar a una redacció consensuada que deixés clar, d'una banda, que els regidors que s'havien oposat al dictamen no sentien cap animadversió contra la llengua catalana, i d'altra banda, que els promotors del dictamen no pretenien ofendre la sensibilitat de ningú. El regidor Maynés acceptà aquesta petició i el debat sobre els rètols s'ajornà vuit dies mes. “La Veu” no posà objeccions a l'aplaçament. Es tractava, digué aquest diari, de trobar “una solució que no impliqui cap claudicació per part nostra i que sigui ben vista per tothom.”¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁵ Aquest és el relat que presentà “La Veu” de l'aldarull provocat pels regidors radicals:

“[Carrasco] Encara no havia acabat de pronunciar aquesta paraula que s'alcen cridant desafortadament els senyors Iglesias, Guerra i Vinaixa, i els choregen els altres regidors de la minoria radical. Un dels que més cridava era el enyora Palau, arotecai del Poble Nou, que estava provocador, i obligà a què el voltessin tots els regidors, fent-lo callar. Fins volia agredir al senyor Matons.

El senyor Iglesias estava imponent, increpant a tothom i donant cops de puny... a damunt de la taula [...]

El senyor Guerra, a dalt del seu escó cridava i bracejava com si fos un molí de vent.

El senyor Vinaixa cridava, com si fos el déu del tro, i la cara i la calva se li injectaven de sang.

Els nostres regidors contemplaven aquella escena grotesca, rient i preguntant-se a què obeïa aquell escàndol, perquè el senyor Carrasco no havia pronunciat cap paraula que hi donés peu.” (“La Veu de Catalunya”, 30-IX-1920).

¹⁰⁶⁶ “La Veu de Catalunya”, 30-IX-1920.

¹⁰⁶⁷ “La Veu de Catalunya”, 7-X-1920.

Tanmateix, el debat sobre la retolació dels carrers no es repregué fins vuit mesos després. A la sessió del dia 8 de juny de 1921 es presentaren dos dictàmens referents a aquesta qüestió. El dictamen de la minoria proposava que quan es modifiqués la retolació d'un carrer es possessin la meitat dels rètols en català i l'altra meitat en castellà, mentre que el dictamen de la majoria, presentat pels regionalistes, establia que en endavant totes les plaques que es col·loquessin havien d'estar escrites exclusivament en català.

En defensa del dictamen de la majoria, Carrasco i Formiguera afirmà que era lògic que a la capital de Catalunya els rètols dels carrers estiguessin en català. El radical Vinaixa replicà que aquest dictamen era intransigent i qualificà Carrasco d'*"espíritu invasor"*. Digué també que els regionalistes pretenien *"exterminar el idioma español"* de Catalunya i que la seva proposició era una temeritat perquè podia causar conflictes amb la resta d'Espanya. Carrasco contestà que la majoria nacionalista es limitava a ser conseqüent amb les seves aspiracions, una de les quals era "la supremacia de la llengua catalana a Catalunya". Afegí que la seva proposició no contenia cap menyspreu per a cap altra llengua, perquè no era menyspreu ni desig de crear conflictes voler que el català ocupés el lloc que li era degut.

Intervingué a continuació el baró de Viver, representant de la UMN. Insistí en les declaracions que havia fet en anteriors sessions contra el dictamen de la majoria i afegí que ell era partidari que el català fos idioma oficial, però que com que no ho era calia fer servir el castellà. Digué també que en realitat l'objectiu de la proposició era posar en un compromís al governador civil Martínez Anido, perquè, digué, "la majoria odia al governador".

Parlà aleshores el regionalista Enric Maynés. Digué que fer els rètols en català no era cap greuge. El que sí que constituïa un greuge, afirmà, era fer-los en català i en castellà, perquè volia dir que l'Ajuntament suposava que els ciutadans castellanoparlants ignoraven que "carrer" volia dir "*calle*". Pel que fa a les al·lusions del Baró de Viver al governador civil, Maynés declarà que de cap manera el governador es podia sentir contrariat per la retolació dels carrers en català. Explicà que el governador li havia manifestat a ell mateix que no només entenia el català, sinó que el parlava, perquè vivia a Catalunya desde feia cinquanta anys i la seva muller era catalana.

El radical Mir i Miró considerà ofensiu el dictamen de la majoria i recomanà als regionalistes que no presentessin "dictamens de guerra", sinó "d'amor i d'afecte". Tancà el debat Maynés, qui recordà a Mir i Miró que aquest havia parlat en català en

mítings radicals sense que cap dels assistents castellanoparlants se sentís ofès ni agreujat. Digué també que els alcaldes de Barcelona havien emprat sovint el català en actes oficials, fins i tot davant el rei, i que això no havia representat cap greuge per a ningú.

En aquest punt, quan eren dos quarts d'onze del vespre, l'alcalde suspengué el debat perquè havia finalitzat el temps destinat als dictàmens procedents d'altres sessions. A continuació es discutiren diverses proposicions de l'ordre del dia. Finalitzades aquestes discussions, Carrasco i Formiguera digué que el debat sobre els rètols en català ja es podia donar per tancat i demanà que es passés a la votació. Miró indicà que alguns regidors radicals, creient que el debat havia finalitzat, havien abandonat la sala. Aleshores l'alcalde declarà la discussió fora de reglament. Carrasco protestà, però la qüestió de la retolació dels carrers en català no es pogué sotmetre a votació.¹⁰⁶⁸ Unes setmanes després d'aquest debat, Carrasco i Formiguera abandonà la Lliga per disconformitat amb l'orientació conservadora i ministerialista de la direcció del partit.¹⁰⁶⁹ Sense la presència de Carrasco al grup regionalista de l'Ajuntament, la qüestió de la catalanització dels carrers restà estancada fins el desembre de 1922; en aquesta data, com veurem, Carrasco tornarà a plantejar aquesta qüestió al ple municipal.

La campanya contra el reglament notarial de 1921

El novembre de 1921 la qüestió de la llengua tornà al primer pla de l'actualitat, gràcies a la campanya que s'inicià a Catalunya contra la reforma de les notaries. L'origen de la campanya fou el nou reglament d'organització i règim del notariat que, amb caràcter provisional, publicà el govern Maura el 7 de novembre de 1921. Fins

¹⁰⁶⁸ "La Veu de Catalunya", 9-VI-1921.

¹⁰⁶⁹ Concretament, Carrasco es donà de baixa de la Lliga el juliol de 1921, després que Cambó acceptés entrar al govern de Maura com a ministre d'Hisenda. Després d'abandonar la Lliga, Carrasco creà l'agost de 1921 el setmanari nacionalista "L'Estevet", des d'on atacà durament els regionalistes. En una de les seves seccions, titulada "Els rètols en... castellà", es denunciava els membres de la Lliga que retolaven en castellà els seus establiments comercials i les seves propietats particulars. Així, es criticà l'ex-regidor de la Lliga Francesc Puig i Alfonso perquè, després d'haver repintat la façana de la llibreria que regentava, hi havia mantingut un rètol escrit en "*el dulce y armonioso idioma*". ("L'Estevet", 11, 4-XI-1921, p. 1). Així mateix, s'informà que Antoni López, llibreter, editor, propietari de dos setmanaris en català i simpatitzant de la Lliga, tenia a la façana de la seva llibreria un rètol amb la llegenda "*Antonio López. Libreria española*". ("L'Estevet", 17, 16-XII-1921, p. 2). En una altra ocasió, "L'Estevet" destacava que Josep Agell, apotecari i membre de la Lliga, havia col·locat a la seva farmàcia un rètol que deia "*Por la otra puerta*". ("L'Estevet", 15, 2-XII-1921, p. 3). El mateix Cambó, finalment, aparegué en aquesta secció perquè a la seva finca de Sant Gervasi hi tenia un cartell on es podia llegir "*Bosque Bertran. Paseo particular*". ("L'Estevet", 17, 16-XII-1921, p. 2).

aquell moment havia estat vigent el reglament notarial de 9 d'abril de 1917. Pel que fa a la llengua, el reglament de 1917 permetia 1) la inclusió en els documents notarians de fragments en les llengües no castellanés d'Espanya, acompanyats de la corresponent traducció; 2) el recurs a intèrprets per part del notari en cas que aquest no entengués la llengua "regional", i 3) l'ús de les llengües no castellanés en la redacció de les còpies de les matrius i en la lectura dels instruments notarians.¹⁰⁷⁰ En aquest mateix reglament, per altra part, no hi constava el precepte vigent des de 1862 que obligava els notaris a acreditar que coneixien la llengua particular del territori on exercien; anteriorment, aquest precepte havia deixat de constar en els reglaments del règim d'oposicions a notaries de 23 de juliol de 1912 i de 30 de març de 1913.¹⁰⁷¹

El reglament publicat pel govern Maura no introduïa cap nova mesura que suposés una restricció de l'ús del català en l'àmbit notarial; simplement es limitava a ratificar la desaparició de qualsevol precepte que imposés als notaris el coneixement de les llengües no castellanés. De fet, respecte d'aquestes llengües el nou reglament era fins i tot més permissiu que el reglament precedent: a l'article 232 es deia que si algun dels otorgants no entenia el castellà es podrien redactar les matrius notarians en català, acompanyades de la traducció castellana.¹⁰⁷²

En canvi, el nou reglament ignorava per complet l'existència del dret civil català. Per un costat, no exigia el coneixement del dret català ni als membres dels tribunals d'oposicions a notaries ni als notaris que fossin destinats a Catalunya per a cobrir places vacants. D'altra banda, preveia que el qüestionari i el programa de les oposicions a notaris serien establerts per notaris residents a Madrid.

El reglament fou vist a Catalunya com una amenaça per al dret civil català i suscità un ampli moviment de rebuig, al capdavant del qual se situaren de bon principi els regionalistes. A mitjan novembre la Mancomunitat encarregà a la seva Oficina d'Estudis Jurídics un informe sobre la compatibilitat entre el nou reglament i les pràctiques jurídiques de Catalunya. En base a aquest informe, el Consell Permanent acordà el 15 de desembre sol·licitar al govern la suspensió del reglament i la seva adaptació a la realitat jurídica i lingüística de Catalunya.¹⁰⁷³

¹⁰⁷⁰ L. JOU, "La llengua catalana a la documentació notarial", a *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. 6, Fundació Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona, 1987, p. 237.

¹⁰⁷¹ *Ibid.*, p. 236. Sobre aquest tema vegeu també S. SOLÉ I COT, *La llengua dels documents notarians catalans en el període de la Decadència*, "Recerques", 12, 1979, p. 46.

¹⁰⁷² L. JOU, *op. cit.*, p. 237.

¹⁰⁷³ AHDB, llig. 2.800, exp. 24.

El 9 de gener de 1922 Josep Puig i Cadafalch envià, com a president de la Mancomunitat, una carta al ministre de Gràcia i Justícia José Francos Rodríguez protestant perquè ni el sistema de provisió de vacants ni el sistema d'oposicions del nou reglament no exigien als notaris destinats a Catalunya el coneixement de la llengua i el dret catalans. Per a Puig el nou reglament notarial semblava haver estat estudiat “*con toda meticulosidad, no para constituir un cuerpo notarial que por sus cualidades sea adecuado instrumento para la función social que ha de ejercer, sino para poner en manos de un centro burocrático central las plazas notariales a cubrir.*”¹⁰⁷⁴

El 19 de gener se celebrava a Barcelona una reunió d'entitats i corporacions contràries al nou reglament. Després que el president de la reunió, Francesc Maspons i Anglasesell, director de l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat, hagués explicat que les gestions realitzades davant el ministre de Gràcia i Justícia no havien tingut èxit, s'arribà a dos acords: demanar a les institucions oficials catalanes que no atorguessin les seves escriptures davant notaris desconexors de la llengua i el dret catalans, i constituir un organisme permanent de defensa del dret català.¹⁰⁷⁵ Els dies següents aquestes entitats enviaren a les diputacions provincials i als ajuntaments dels caps de partit un missatge convidant-los a no fer atorgaments als notaris forasters.¹⁰⁷⁶

Malgrat l'oposició que es congriava a Catalunya, el govern continuà disposat a aplicar el nou reglament, i al final de gener anuncià una convocatòria d'oposicions a notaris en la qual s'havien de cobrir, entre d'altres, diverses places vacants a Reus i a Girona.¹⁰⁷⁷ Uns dies després es confirmà que el tribunal d'aquestes oposicions el formarien sis funcionaris públics residents a Madrid i el degà del Col·legi Notarial de Barcelona, Manuel Borràs i de Palau.

Davant l'anunci de la composició del tribunal, la presidència de la Mancomunitat publicà una nota de premsa queixant-se que el representant català no tindria cap possibilitat de formular als aspirants cap pregunta sobre el dret i la llengua catalanes, perquè els altres sis membres del tribunal tenien potestat per a impedir-li-ho. La Mancomunitat retreia al govern que hagués decidit posar en pràctica el reglament “prescindint d'exigir als notaris coneixements tan essencials com els del Dret i l'idioma del territori on han d'exercir”. Finalment, la nota es lamentava que el govern reclamés la presència d'un català per a donar efectivitat al nou reglament, i acabava dient: “De

¹⁰⁷⁴ AHDB, llig. 2800, exp. 24.

¹⁰⁷⁵ “La Veü de Catalunya”, 19-I-1922.

¹⁰⁷⁶ “La Veü de Catalunya”, 26-I-1922.

¹⁰⁷⁷ *Ibid.*

tots són, però, prou coneguts la delicadesa i l'alt patriotisme del senyor degà del Col·legi Notarial de Barcelona, per a tenir la seguretat que no acceptarà la designació.”¹⁰⁷⁸

La pressió dels regionalistes sobre Borràs, iniciada per la Mancomunitat, continuà els dies posteriors. “La Veu” publicà els telegrams que diverses entitats i ajuntaments catalanes enviaren al degà demanant-li que no assistís al tribunal d’oposicions;¹⁰⁷⁹ l’Ajuntament de Barcelona, per la seva part, decidí també manifestar-se contra el nou reglament i demanar a Borràs que no acceptés la seva designació pel tribunal.¹⁰⁸⁰ També la junta del Col·legi d’Advocats es posicionà en aquests moments a favor dels drets de la llengua catalana: l’1 de febrer acordà per aclamació substituir el castellà pel català en el segell, els distintius i els impresos de l’entitat.¹⁰⁸¹ Finalment, en una decisió que comptà amb el suport de la Junta Directiva del Col·legi Notarial de Barcelona, Borràs decidí renunciar a formar part del tribunal.¹⁰⁸²

El gest del degà dels notaris barcelonins no aturà la campanya. A mitjan febrer, “La Veu” escrivia que “Catalunya es redreça, susceptible i indicativa, en la qüestió del Notariat i considera la màxima agressió centralista, en aquest afer, tot allò que exclou o simplement posterga els drets i els prestigis de la Llengua Catalana”. Pel que fa a la qüestió de la llengua, el diari regionalista afirmava: “Ara, com sempre, la qüestió central, la qüestió essencial del problema català, és la que esguarda a la plena reinstauració, a l’acatament, sense restriccions ni reserves, de la nostra amadíssima llengua. Aquesta és i serà la pedra de toc per a destriar els nostres amics dels nostres adversaris.” I afegia, en referència a la polèmica del reglament notarial: “Fer justícia administrativa o política a Catalunya, desconeixent els furs de la nostra llengua, seria estendre a l’hora, a favor d’ella, la sentència de la seva felicitat i la partida de la seva defunció.”¹⁰⁸³

Pocs dies després “La Veu” explicava que l’article 232 del nou reglament notarial permetia que es redactessin les matrius notariales a dues columnes en català i

¹⁰⁷⁸ “La Veu de Catalunya”, 28-I-1922.

¹⁰⁷⁹ Enviaren telegrams al degà el CADCI, la secció del Foment del Treball Nacional de Vilanova i la Geltrú, la Joventut Nacionalista de Manresa, la Joventut Catòlica de Manresa, Nostra Parla i la Federació Agrícola Catalano-Balear, i els ajuntaments de Canyelles, Vilanova i la Geltrú, El Prat de Llobregat, Sant Climent de Llobregat i Sant Boi de Llobregat. (“La Veu de Catalunya”, 26-I-1922, 31-I-1922, 1-II-1922 i 9-I-1922).

¹⁰⁸⁰ “La Veu de Catalunya”, 2-II-1922.

¹⁰⁸¹ Segons que constava en el text de l’acord, la junta volia evitar donar la impressió que “la llengua catalana té solament dintre de la nostra corporació la qualitat de tolerada, sense ésser la pròpiament primària d’ell.” (“La Veu de Catalunya”, 12-V-1922).

¹⁰⁸² “La Veu de Catalunya”, 9-II-1922.

¹⁰⁸³ “La Veu de Catalunya”, 15-II-1922.

castellà. Deia el diari regionalista, en to irònic, que d'aquesta manera el reglament oferiria als catalans la possibilitat d'una "agradable expansió sentimental". "La Veu" recordava també que, segons l'article esmentat, el català es podria fer servir a les matrius sempre que el notari conegués aquesta llengua. Per a "La Veu", aquesta era una "solució altament depressiva per a la llengua i per al poble de Catalunya". Hauria estat més digna, insinuava "La Veu", una prohibició "categòrica i rasa de l'ús de la llengua catalana, en les escriptures públiques", perquè constituïria "una mena de menyspreu legislatiu de la nostra parla." En canvi, amb el nou reglament "la proscripció de la nostra llengua no depèn de la malvolença del poder legislatiu -al capdavant un dels supremes organismes de l'Estat-, sinó de la circumstància de que un notari rebec -potser un ínfim satèl·lit centralista- amb residència a Catalunya, ignori o faci veure que ignora la llengua catalana."¹⁰⁸⁴

En aquest moment s'inicià un enfrontament entre els notaris madrilenys i catalans entorn del nou reglament. A mitjan del mes de febrer la Junta Directiva del Col·legi Notarial de Madrid envià un comunicat al Director General de Registres i del Notariat explicant que a les universitats espanyoles s'estudiava el dret català i que els notaris castellans, pel coneixement que tenien del llatí i de les llengües neollatines, entenien perfectament el català. En resposta a aquest comunicat, les entitats contràries al reglament notarial publicaren poc després una nota lamentant-se que els notaris madrilenys haguessin signat un document acreditant uns coneixements "que cap d'ells podria demostrar en la pràctica". Deia també aquesta nota que si el desig dels notaris madrilenys era "que segueixi regint-se Espanya com si en ella no hi hagués més que un règim jurídic i una sola llengua, abans han de demanar a l'Estat que separi del territori espanyol tots els que no tinguin els peculiars dels de l'Audiència Territorial de Madrid."¹⁰⁸⁵

Per altra part, al final de febrer se celebrà a Barcelona un homenatge al degà del Col·legi de Notaris per la seva decisió de no formar part del tribunal d'oposicions. L'acte comptà amb la participació, entre altres organismes, de la Mancomunitat, que estigué representada per Ramon Noguer i Comet, diputat del Partit Republicà Català i secretari de l'Assemblea de la Mancomunitat.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁴ *El notariat català*, "La Veu de Catalunya", 19-II-1922

¹⁰⁸⁵ "La Veu de Catalunya", 24-II-1922.

¹⁰⁸⁶ ACP, 22-II-1922, p. 73.

Una setmana després el Col·legi Notarial de Barcelona anuncià que enviaria un representant al tribunal d'oposicions perquè s'encarregués que a l'examen hi haguessin preguntes relatives al dret i a la llengua catalanes. En la nota que féu arribar a la premsa, el degà del Col·legi Notarial assegurava que si el tribunal no acceptava aquestes preguntes demanaria al govern que rellevés del seu càrrec el representant català en el tribunal.¹⁰⁸⁷

En aquest estat de coses, es produí al final de març la caiguda del govern Maura, fet que significà l'abandonament per part de Cambó de la cartera d'Hisenda. Cal recordar que mentre exercí com a ministre, i en contrast amb la bel·ligerància exhibida pels dirigents de la Lliga a Catalunya, Cambó mantingué respecte del conflicte de les notaries una actitud passiva: no es manifestà públicament a favor de les reivindicacions catalanes ni, pel que sembla, pressionà el govern perquè el nou reglament notarial fos retirat o modificat. En substitució del govern Maura es formà un nou executiu presidit pel conservador Sánchez Guerra. El nou president desitjava incorporar els regionalistes al govern, i es reuní amb Cambó per demanar-li un ministre. Aquest li proposà Josep Bertran i Musitu, qui el 8 de març fou nomenat ministre de Gràcia i Justícia.

De seguida les corporacions jurídiques catalanes feren arribar les seves demandes al nou ministre. A mitjan del mes de març el president de Acadèmia de Jurisprudència i Legislació Martí Miralles enviava a Bertran i Musitu un telegrama sol·licitant-li que derogués o reformés el reglament notarial.¹⁰⁸⁸ Una setmana després era la Unió Jurídica de Catalunya, una organització constituïda el 23 de març per les entitats contràries al reglament notarial, la que enviava a Bertran i Musitu un missatge en defensa del dret i l'idioma catalans, on es demanava, entre altres coses, que la Mancomunitat pogués intervenir en la reforma del dret civil català i que fos concedida als catalans la "llibertat d'usar la llengua catalana en tots els actes jurídics i judicials de tota mena i en totes les instàncies."¹⁰⁸⁹

Entretant, continuava la polèmica entre els notaris catalans i madrilenys. Al final del mes de març el portaveu de les entitats contràries al reglament notarial, Francesc Maspons i Anglasesell, envià un telegrama a Mateo Azpeitia, president d'una "assemblea notarial" que havien constituït els notaris madrilenys, convidant una representació d'aquesta assemblea a traslladar-se a Catalunya per demostrar que els notaris

¹⁰⁸⁷ "La Veu de Catalunya", 31-II-1922.

¹⁰⁸⁸ "La Veu de Catalunya", 19-III-1922.

¹⁰⁸⁹ "La Veu de Catalunya", 25-III-1922.

madrilenys posseïen, com havien afirmat, un coneixement adequat del dret i la llengua catalanes.¹⁰⁹⁰ La resposta d'Azpeitia fou un altre telegrama que "La Veu" publicà traduït al català. El seu text era el següent: "Davant del seu telegrama expressiu d'un sentiment separatista, que ens causa indignació, som nosaltres els que tallem tota classe de relacions amb qui, sentint-se estranger, parla com a enemic de la nostra gloriosa Espanya indivisible, a quals lleis augustes està vostè, vulgui o no vulgui, sotmès." Maspons no tornà contesta a aquest telegrama. En canvi, adreçà una carta al president del govern, José Sánchez Guerra, per cridar-li l'atenció sobre la "tendència francament separatista" d'un telegrama que el titllava d'estranger perquè defensava el dret i la llengua catalanes.¹⁰⁹¹

El 30 de març, només 22 dies després d'haver estat nomenat ministre, Bertran i Musitu dimitiria el seu càrrec, en protesta per la decisió de Sánchez Guerra de restablir les garanties constitucionals a Barcelona. Després de la dimissió de Bertran, la polèmica per les notaries restà aturada durant el mes d'abril i es reprengué al començament de maig, quan el nou ministre de Gràcia i Justícia, Mariano Ordóñez, anuncià la convocatòria d'oposicions a notaries. Immediatament, la Unió Jurídica de Catalunya envià un missatge al ministre expressant la seva sorpresa perquè es convoquessin oposicions quan el govern encara no s'havia pronunciat sobre la reforma del nou reglament notarial. El missatge demanava també que no se celebressin aquestes oposicions i que si s'arribaven a celebrar s'exigís als candidats el coneixement del dret i l'idioma catalans.¹⁰⁹² La pressió dels notaris catalans degué ser efectiva, perquè el govern optà per posposar les oposicions.

Al mateix temps, la Unió Jurídica de Catalunya inicià una campanya entre els notaris catalans perquè fessin servir el català a les cobertes de les escriptures. La Unió recordava als notaris que les cobertes no formaven part de les escriptures i que, per tant, es podien redactar en català. Al començament de juny "La Veu" informava que "diversos notaris" de tot Catalunya havien començat a escriure les cobertes de les escriptures en català. El diari regionalista enviava a aquests notaris "una efusiva felicitació, perquè el fet d'una absoluta conformitat a pràctiques no obligatòries imposades per l'afany uniformista dels organismes centrals, és un dels fets que els dona

¹⁰⁹⁰ "La Veu de Catalunya", 22-III-1922.

¹⁰⁹¹ El telegrama d'Azpeitia a Maspons i la carta de Maspons a Sánchez Guerra, a "La Veu de Catalunya", 25-III-1922.

¹⁰⁹² "La Veu de Catalunya", 13-V-1922.

peu a llançar-se a més audàcies legislatives, que tan fortament van pertorbant el notariat.”¹⁰⁹³

Al començament de juny el conflicte de les notaries arribava al Congrés de la mà del diputat tradicionalista Narcís Batlle. Batlle mostrà la seva satisfacció perquè el preàmbul del nou reglament deia que un dels problemes que calia resoldre era el del coneixement de les diferents llengües espanyoles per part dels notaris. Així mateix, destacà el fet que el reglament permetés, en el seu article 232, que en els territoris no castellans els documents poguessin ser redactats en castellà i en la llengua pròpia. En canvi, es lamentà que es posés com a condició per a la redacció bilingüe el fet que el notari conegués la llengua pròpia del lloc on exercia. D'aquesta manera, deia Batlle, “*se subordina la función al funcionario, y el conocimiento que este tenga de la lengua o dialecto regional es la causa determinante y que ha de decidir si el documento habrá de redactarse o no en la lengua regional, aparte de extenderse también en castellano, sin que para nada se tenga en cuenta la voluntad y el interés de los ciudadanos.*” Batlle qualificà aquesta condició de “*completamente inadmisibile*” i sol·licità al ministre de Gràcia i Justícia que fos suprimida quan es realitzés la reforma del reglament.

Demanà també que s'afegís a l'article 232 un paràgraf dient que en cas de dubte o divergència entre els dos textos prevaldria el text redactat en idioma no castellà, perquè, segons que digué, “*es un principio de hermenéutica legal que la primera interpretación de toda ley o documento es la auténtica, es la que da el mismo autor de ellos.*” Finalment, sol·licità que s'inclogués en el reglament l'obligació dels notaris de conèixer la llengua pròpia del territori on haguessin d'exercir la seva professió. Aquesta obligació, explicà, tenia un precedent en la pròpia legislació espanyola: el reglament notarial del 9 de novembre de 1874, que en el seu article quart establí que per accedir a una notaria en un districte de llengua no castellana els notaris haurien d'acreditar que coneixien suficientment aquesta llengua.¹⁰⁹⁴

El ministre Ordóñez respongué a Batlle que en aquell moment el Consell d'Estat havia fet arribar al ministeri de Gràcia i Justícia un informe sobre el reglament provisional del notariat, però s'abstingué de fer cap declaració al respecte, perquè, digué, no havia pogut estudiar l'esmentat informe i a més considerava que seria una imprudència avançar qualsevol judici sobre el tema. Batlle intervingué de nou per dir que el conflicte de les notaries constituïa un problema “*vivo y real*” i insistí que era

¹⁰⁹³ “La Veu de Catalunya”, 1-VI-1922.

¹⁰⁹⁴ “Diario de Sesiones del Congreso”, núm. 53, 6-VI-1922, p. 2176.

necessari conèixer l'opinió del ministre sobre el nou reglament; les paraules del ministre, digué, serviren per a donar “*satisfacción a sectores importantísimos de la opinión española*”. Afegí que els notaris que anessin a Catalunya sense conèixer el català s'exposarien a que “*se les haga el vacío y no puedan esos compañeros, dignísimos todos ellos, obtener en el ejercicio de la profesión los emolumentos a que tienen perfecto derecho.*” El ministre reconegué la importància de l'assumpte, però es tornà a negar a donar la seva opinió. Digué només que intentaria resoldre el conflicte “*con acierto, respetando el derecho de todos y sin lesionar aspiraciones e intereses legítimos de nadie.*”¹⁰⁹⁵ Després del debat al Congrés, el govern decidí deixar en suspens el nou reglament i, momentàniament, la polèmica de les notaries s'apaivagà.

Mentrestant, la Mancomunitat havia rebut de part de la Unió Jurídica de Catalunya una petició perquè exigís al Col·legi Notarial de Barcelona que redactés en català o deixés en blanc les cobertes de les escriptures on constés com a atorgador la Mancomunitat.¹⁰⁹⁶ La petició de la Unió Jurídica es trameté a l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat perquè elaborés l'informe corresponent. Segons aquest informe, es tractava d'una petició totalment procedent i adequada a la causa de la catalanització de les escriptures. Deia l'informe: “Als centres oficials combaten les peticions catalanes relatives al redactat de les escriptures, entre altres arguments, amb el de que hi han moltes coses que poden ésser redactades en català i les seguim fent castellanès; i una d'elles són aquestes cobertes.” I afegia que “una de les millors sensacions que es poden donar al poble de Cat. de la conveniència de demanar que el text de les escriptures sigui totalment en català, es que hi siguin aquestes cobertes, que l'acostumaran a considerar la escriptura com a cosa nostrada, i en obrir-la rebràn l'impressió de l'imposició castellana.”¹⁰⁹⁷

Sobre la base d'aquest informe, el 12 de juliol el Consell Permanent de la Mancomunitat acordà dirigir-se al Col·legi Notarial de Barcelona perquè demanés als notaris que redactessin en català o deixessin en blanc les cobertes de les escriptures on intervingués la Mancomunitat.¹⁰⁹⁸ Tres dies després Puig i Cadafalch enviava una carta

¹⁰⁹⁵ *Ibid.*, p. 2177.

¹⁰⁹⁶ AHDB, llig. 2803, exp. 18.

¹⁰⁹⁷ *Ibid.*

¹⁰⁹⁸ El text de l'acord era el següent: “Atesa la indicació feta per la Unió Jurídica Catalana respecte la conveniència que s'interessi del senyor Degà del Col·legi de Notaris que pregui als senyors Notaris els quals per torn correspongui autoritzar les escriptures de la Mancomunitat, que les cobertes de les còpies que hagin d'extendre siguin exteses en llengua catalana o en son defecte sota coberta blanca, acordà el Consell dirigir a l'esmentat senyor Degà una comunicació en el sentit que s'interessa.” (ACP, 12-VII-1922, p. 15)

al degà del Col·legi Notarial recordant-li que les cobertes no formaven part de les escriptures i que, per tant, no estaven afectades per les disposicions legals que imposaven l'ús del castellà en aquests documents. Deia Puig: “És possible, doncs, adhuc dins l'actual legislació negadora dels drets i prerrogatives de l'idioma català, el redactar en llengua pròpia aquestes cobertes.” El president de la Mancomunitat volia remarcar la importància d'aquesta iniciativa: “No creu el Consell Permanent que sigui aquesta una qüestió nímia. És un aspecte del problema essencial del lliure ús de l'idioma català. Amb les breus paraules catalanes de la coberta, podem expressar la nostra voluntat que la llengua materna sigui usada, com era abans, en els instruments públics otorgats per catalans i dins Catalunya.”¹⁰⁹⁹ El degà acollí favorablement aquesta petició i la féu arribar a tots els notaris adscrits al Col·legi Notarial de Barcelona.¹¹⁰⁰ Ignorem, però, si els notaris atengueren el prec de la Mancomunitat.

La polèmica del reglament notarial es reobrí al començament de desembre de 1922, després de la caiguda del govern Sánchez Guerra i de la seva substitució per un executiu liberal presidit per Manuel García Prieto. Romanones, el nou ministre de Gràcia i Justícia, anuncià en una de les seves primeres declaracions com a ministre que el reglament provisional del notariat seria aprovat definitivament i que no s'hi introduïrien les reformes que reclamaven els catalanistes. La protesta contundent del Col·legi Notarial de Barcelona i la Unió Jurídica de Catalunya, però, obligà Romanones a posposar l'aprovació del reglament i a emetre, a més, el gener de 1923, una Reial Ordre sol·licitant a les Audiències Territorials, Diputacions, Col·legis Notarials i Registradors de la Propietat que enviessin al govern les seves propostes de reforma del reglament.¹¹⁰¹

La Mancomunitat respongué de seguida a la crida de Romanones. El 25 de gener el Consell Permanent encarregà a l'Oficina d'Estudis Jurídics l'elaboració d'un informe sobre el reglament notarial.¹¹⁰² Dues setmanes després l'informe era aprovat pel Consell i enviat a Romanones.¹¹⁰³

L'informe anava acompanyat d'una carta de Puig i Cadafalch dirigida al mateix Romanones, on se sintetitzaven les aspiracions dels regionalistes i de la resta de formacions de la Mancomunitat amb relació al conflicte de les notaries. Pel que fa a la

¹⁰⁹⁹ Carta de Josep Puig i Cadafalch al degà del Col·legi Notarial de Barcelona, 15-VII-1922 (AHDB, llig. 2803, exp. 18).

¹¹⁰⁰ Així ho comunicà el degà a la Mancomunitat dues setmanes després (ACP, 9-VIII-1922, p. 42).

¹¹⁰¹ Sobre aquesta qüestió, A. ROVIRA I VIRGILI, *Catalunya i el notariat*, “La Publicitat”, 10-II-1923.

¹¹⁰² ACP, 25-I-1923, p. 47.

¹¹⁰³ ACP, 8-II-1923, p.71.

qüestió de la llengua, Puig plantejava a Romanones les demandes següents: que s'exigís el coneixement del català als notaris que havien d'exercir a Catalunya; que en els tribunals d'oposició es garantís la presència de notaris coneixedors de la llengua catalana; que s'establís en els exàmens d'oposició una prova de llengua catalana, i que es concedís als atorgants la llibertat de presentar instruments redactats exclusivament en català, “*suprimiendo la costosa y deprimente obligación de traducir, que en definitiva no es sino una consagración del derecho de los funcionarios a ignorar lo que es elemental que conozcan con referencia al hecho vivo de la realidad catalana.*”¹¹⁰⁴

Finalment, Puig afirmava que el reglament “*desconoce y contradice esencialmente*” la naturalesa de la institució notarial a Catalunya i afegia que les reformes del reglament “*aminorarían algunos de sus defectos, pero no alcanzarían a más, ni darían en consecuencia satisfacción, no ya a las aspiraciones de Cataluña, sino a lo que constituye una indeclinable necesidad en orden a su vida jurídica.*”¹¹⁰⁵

Aquesta carta, que pel que sembla no fou contestada pel Govern, marca el punt final de la campanya contra el reglament. L'estudi de la reforma del reglament per part del Govern prosseguí durant els mesos següents, però s'aturà amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera. Finalment, el reglament de 1921 entrà en vigor el 1928, i estigué vigent fins el 1935.

Incidents lingüístics durant l'any 1922

Al llarg de 1922 els regionalistes es veieren involucrats en diversos incidents relacionats amb l'ús públic i amb el prestigi de la llengua catalana. Al començament d'abril tingué lloc a Barcelona, organitzada per la Cambra de la Propietat Urbana d'aquesta ciutat, l'assemblea de les cambres espanyoles de la propietat urbana. Totes les sessions de l'assemblea es feren en llengua castellana. El 4 d'abril de 1922 se celebrà a l'Hotel Ritz el dinar de cloenda. A l'hora dels brindis, es pronunciaren diversos parlaments, tots en castellà.¹¹⁰⁶ Però quan prengué la paraula el representant de la Mancomunitat, el regionalista Manuel Massó i Llorens, pertanyent al sector nacionalista

¹¹⁰⁴ A més, Puig sol·licitava altres reformes de caràcter general, com per exemple que s'autoritzés la dona casada a realitzar contractes sense el permís del marit, que s'obligués els notaris a residir a la localitat on exercien, o que se suprimís la imposició de notaris a les corporacions públiques. (Carta de Josep Puig i Cadafalch al comte de Romanones, 12-II-1923, AHDB, llig. 2800, exp. 24).

¹¹⁰⁵ *Ibid.*

¹¹⁰⁶ Segons el testimoni d'A. ROVIRA I VIRGILI, *Ànimes de criat*, “La Publicidad”, 7-IV-1922.

de la Lliga, s'inicià l'escàndol. Massó començà el seu parlament en català, i immediatament fou interromput pels crits de protesta d'alguns dels assistents. “La Publicidad” donà aquesta versió dels fets: “*Varios de los asistentes al acto pidieron a grandes voces que se expresara en castellano. [...] Algunos representantes castellanos siguieron protestando, promoviéndose con este motivo cierto alboroto, oyéndose alguna frase más o menos mortificante para Cataluña y para los catalanes.*” Després d'uns minuts de tensió, Massó accedí, a petició d'un dels organitzadors de l'acte, a fer el discurs en castellà; segons “La Publicidad”, Massó s'acabà decidint per emprar el castellà “*en obsequio a los representantes no catalanes*”, i no pas perquè considerés que a Espanya calgués usar aquesta llengua en els actes oficials.¹¹⁰⁷

“La Veu”, per altra part, informà que els delegats no catalans que protestaren contra Massó havien actuat atïats per diversos membres de la UMN presents a l'acte, als quals el diari regionalista qualificava de “mals catalans”. Afegia “La Veu” que els dirigents de la UMN estaven dolguts per la darrera derrota electoral, esdevinguda a les eleccions municipals de febrer de 1922, i que cercaven entre el públic castellà la força que no tenien a Catalunya.¹¹⁰⁸

L'endemà de l'incident, el president de la Mancomunitat carregava amb duresa contra els delegats que havien protestat per l'ús del català. Segons que reportà “La Publicidad”, Puig i Cadafalch assegurà a la premsa que la Mancomunitat mai no s'havia trobat “*con una manifestación de grosería como esta que lamentamos*” i insinuà que entre els assistents a l'acte hi havia elements predisposats a la protesta anticatalanista. Digué també que quan la Mancomunitat fos convidada a algun acte “*averiguaremos antes la conexión que tienen las personas que asistirán al mismo.*” Afegí que no podia excusar “*a quienes siendo forasteros agravien los sentimientos del país que visitan, burlándose de la hospitalidad que se les presta. Hechos así no creo que ocurran ni en el Sudán, porque hasta los salvajes tienen nociones de cortesía.*” Finalment, declarà que no entenia perquè “*el uso del catalán ha de causar molestia a nadie; pero si el ejercicio de este derecho ha de molestar, será una razón más para que hablemos nuestra lengua cuanto más moleste. Y toda coacción es un arma separatista.*”¹¹⁰⁹

Dos dies després dels incidents, els representants de les cambres de Burgos, Palència i Valladolid feren públic un comunicat dient que havien demanat a Massó que

¹¹⁰⁷ “La Publicidad”, 5-IV-1922.

¹¹⁰⁸ “La Veu de Catalunya”, 6-IV-1922.

¹¹⁰⁹ “La Publicidad”, 6-IV-1922.

parlés en castellà perquè no entengueren la seva salutació en català.¹¹¹⁰ Tanmateix, els regionalistes continuaren amb la protesta per l'actitud dels delegats castellans. Així, el 6 d'abril participaren, al costat de dirigents del partit tradicionalista i del Partit Republicà Català, en un sopar d'homenatge a Massó. En aquest acte parlaren, entre altres, el jaumí Josep Maria Marquès i el republicà Ramon Noguer i Comet, qui digué que Barcelona, abans de ser "arxiu de cortesia", havia de ser "arxiu de dignitat". Puig i Cadafalch no pogué assistir a l'acte, però envià un missatge de suport a Massó. Entre altres coses, el missatge deia: "Estem al vostre costat i rebem com a nostra la màxima ofensa que se'ns pot fer: la del menyspreu a la nostra llengua. La llengua és la raça. La llengua és la nació. La llengua és l'esperit d'un poble. Podria jo retreure frases d'entusiasme dites en pregonar la unitat dels pobles que parlen castellà [...] Cap raó davant d'aquesta ofensa podia fer-vos canviar de llenguatge: la de no entendre'ns, no; no cal entendre'ns amb qui sent per a nosaltres el major despreci. La de la cortesia no ens cal amb qui a casa mateixa ens ofen."¹¹¹¹

El 8 d'abril el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava enviar una comunicació de protesta a la Cambra de la Propietat de Barcelona.¹¹¹² El mateix dia "La Veu" es referia a les causes de l'oposició a l'ús públic del català. Deia el diari regionalista que per als espanyols "separatistes" Catalunya no era ni un territori espanyol ni un territori estranger, sinó un territori conquerit i dominat. Per aquest motiu, assegurava, la presència pública de la llengua catalana es convertia als ulls de molts espanyols en el símbol de la resistència de Catalunya a la castellanització. En aquest sentit, "La Veu" afirmava que "només pot molestar l'ús d'un idioma quan es pren com a protesta viva contra una dominació pel mateix dominador."¹¹¹³

El segon dels incidents que volem ressenyar es produí al començament de juny de 1922, en el decurs de la visita del rei Alfons XIII a Catalunya. El 6 de juny se celebrà un dinar en honor del rei a la seu del Foment del Treball Nacional. A més del monarca, eren presents al dinar, entre altres, el president del govern José Sánchez Guerra, les autoritats civils i militars de Barcelona, els presidents de les corporacions econòmiques i culturals catalanes, el president de la Diputació de Barcelona, el regionalista Joan Vallès i Pujals, i el de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch.

¹¹¹⁰ "La Veu de Catalunya", 7-IV-1922.

¹¹¹¹ "La Veu de Catalunya", 7-IV-1922.

¹¹¹² "La Veu de Catalunya", 9-IV-1922.

¹¹¹³ "La Veu de Catalunya", 8-IV-1922. Sobre aquest incident vegeu també A. ROVIRA I VIRGILI, *Els francesos a Castella*, "La Publicidad", 8-IV-1922; ID., *Els hostes exigents*, "La Campana de Gràcia", 15-IV-1922, i PARADOX, *El dret a l'idioma*, "La Campana de Gràcia", 8-IV-1922.

Després del discurs del president del Foment Domènec Sert, prengué la paraula Sánchez Guerra, qui expressà la seva satisfacció perquè el rei pogués visitar Barcelona sense que es produís cap “commoció de rezels”.¹¹¹⁴ En un moment del seu discurs, en referir-se a la qüestió de l’idioma, Sánchez Guerra comparà el català amb els dialectes que es parlaven a França. Aquestes foren, segons la crònica de “La Veu”, les seves paraules: “El millor [idioma] és aquell que pot escampar-se per la major part del món; és aquell pel qual es pot arribar a entendre's amb 20 nacions. Això no vol dir que hagueu d'oblidar el vostre idioma peculiar que vareu aprendre dels llavis de les vostres mares; que és just que useu en les vostres relacions íntimes, de la mateixa manera que a França es parlen 72 “patois”.” El president del govern acabà el seu discurs dient: “El que importa és que s'ajuntin els cors per aclamar el rei d'Espanya; el que importa és que seguint l'exemple de Catalunya es pugui fer una gran Espanya. (Alguns aplaudiments).”¹¹¹⁵

De seguida es produïren les primeres reaccions a les paraules de Sánchez Guerra sobre el català. El 8 de juny, després de rebre la informació de primera mà aportada per Vallès i Pujals i Puig i Cadafalch, el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava emetre la nota següent: “Estranyat el Consell Permanent de les declaracions sobre la llengua catalana fetes pel primer ministre de l'Estat espanyol, en el banquet ofert ahir al Rei pel Foment del Treball Nacional, fa constar una vegada més la voluntat dels catalans de que sigui establerta i respectada la oficialitat de la nostra llengua, i creu innecessari advertir que fins que això no arribi, difícilment trobaran afectuosa correspondència en el nostre poble els elogis que del nostre idioma facin els Governants de l'Estat espanyol.”¹¹¹⁶

L’endemà “La Veu” afirmava que “si no constés la bona intenció amb que foren dites”, les declaracions del president del govern haurien constituït “una veritable ofensa, una injustificada descortesia, car ferien íntimament els sentiments més respectables de la majoria del comensals.” “La Veu” retreia al president del govern que hagués qualificat “gratuïtament” el català de “patois” i l’hagués relegat a l’ús familiar, “gairebé a la cuina”. Per a aquest diari, Sánchez Guerra tenia una idea antiquada respecte de l’ús social del català. “La hipòtesi del senyor Sánchez Guerra és una hipòtesi de cinquanta anys enrera”, assegurava “La Veu”. Les expectatives dels regionalistes amb relació amb

¹¹¹⁴ “La Veu de Catalunya”, 8-VI-1922.

¹¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹¹⁶ AHDB, llig. 2803, exp. 19.

el català, afegia “La Veu”, eren unes altres: “Nosaltres, els nacionalistes catalans, i amb nosaltres tot el nostre poble, reivindicuem per a l’idioma català tots els drets i totes les prerrogatives que li pertocuen dintre de Catalunya com a idioma natural dels catalans. No solament per als espais familiars, no solament per a les converses entre amics, sinó per a totes les manifestacions del foment, de la cultura i de la vida col·lectiva dels nostre poble, nosaltres volem el reconeixement oficial de la llengua catalana, com han estat reconegudes al capdavant totes les altres llengües nacionals d’Europa.”

Deia també “La Veu” que la qüestió de la llengua era “una qüestió fonamental” i que un president del govern “conscient dels seus deures i de la seva missió no pot aspirar a deixar-la liquidada a les acaballes d’un àpat, entre frases que volen ésser d’afecte i cortesia, però constituïrien, en realitat, un greuge, si fossin expressió definitiva d’una convicció i d’un pensament de govern.” Per a “La Veu” les decalracions de Sánchez Guerra revelaven una manca d’informació “aclaparadora”: “La realitat actual de l’ús del nostre idioma, sense arribar encara a la plenitud que volem, és ja molt superior a la realitat que ens concedia generosament el Sr. Sánchez Guerra en el seu discurs.”¹¹¹⁷

El dia següent Enric Maynés, cap de la minoria regionalista a l’Ajuntament de Barcelona, escrivia a “La Veu” que les paraules de Sánchez Guerra, palesaven “un desconeixement absolut del fet que la llengua catalana és usada en les Corporacions públiques de la nostra terra, i constitueix avui dia l’únic vehicle de tota l’alta cultura catalana, de la nostra literatura, del nostre teatre i dels nostres poetes nacionals.” Aquestes declaracions es podien deure, afegeix, a la “incomprensió” o bé a un “deliberat propòsit de ferir al poble català en el més íntim de la seva espiritualitat.” Maynés criticà també l’actitud del rei vers el català. Explicà que durant la seva visita al Saló de l’Automòbil de Barcelona el rei havia parlat en francès i en alemany amb diversos expositors; en canvi, digué, a la recepció oficial a l’Hotel Ritz, contestà en castellà el discurs en català que li dedicà l’alcalde Ferran Fabra i Puig, membre de la Federació Monàrquica Autonomista. Finalment, Maynés afirmava: “Mentre a Madrid es cregui que el català s’ha de parlar sols en família, i l’escoltar l’alcalde de Barcelona expressar-se en la nostra llengua es consideri com una mera tolerància, i en la resposta a les seves paraules no se li doni el tracte que es dona a un francès o a un alemany, és

¹¹¹⁷ *L’idioma català*, “La Veu de Catalunya”, 9-VI-1922

inútil que es digui que se'ns estima i que s'admiren les nostres coses, i que es vol resoldre el problema català.”¹¹¹⁸

També la Diputació de Barcelona es manifestà públicament contra les paraules de Sánchez Guerra. Per iniciativa del diputat provincial d'Acció Catalana Pelai Vidal de Llobatera, el 13 de juny la Diputació acordava expressar el seu disgust per unes declaracions que “palesen una volta més com no s'ha avançat un sol pas en la secular incomprensió dels nostres problemes nacionals.” En el mateix acord, la Diputació manifestava la seva voluntat d'obtenir la cooficialitat de la llengua catalana. Ambdós acords foren presos amb un únic vot en contra, corresponent a un diputat de la UMN.¹¹¹⁹

El mateix dia la minoria regionalista de l'Ajuntament de Barcelona presentà al consistori una proposició similar a la que havia aprovat la Diputació. A la proposició es demanava als regidors que, per tal d'honorar “l'idioma nacional”, prenguessin els dos acords següents:

“Que l'Ajuntament de Barcelona declara haver conegut amb pregon disgust les paraules de poca consideració per a l'idioma català pronunciades en presència del Rei pel cap del Govern de l'Estat al següent dia d'haver-lo usat per a dirigir-se a sa Majestat d'Espanya el primer magistrat de la Ciutat;

I que el Consistori renovi en aquesta ocasió la seva voluntat d'obtenir la declaració d'oficialitat per a la llengua catalana.”

Llegida la proposició, s'hi pronuncià en contra el regidor radical Juan José Rocha. Digué que en tot cas l'Ajuntament s'havia de lamentar públicament que els catalans que eren presents a l'acte no haguessin protestat allà mateix. Sense dir-ho, Rocha pretenia posar en evidència l'alcalde de Barcelona i potser també Vallés i Pujals i Puig i Cadafalch, representants respectivament de la Diputació i la Mancomunitat, que assistiren a l'acte i es mantingueren en silenci durant el parlament de Sánchez Guerra.

En resposta a Rocha, el regionalista Maynés elogià l'alcalde Fabra i Puig perquè en la recepció oficial s'havia adreçat al rei en català i d'aquesta manera havia defensat el dret a parlar en català en els actes oficials. Pel que fa a l'actitud de l'alcalde a l'acte del Foment del Treball Nacional, Maynés digué que Fabra i Puig era present a l'acte en qualitat de convidat, i per tant tenia l'obligació de mantenir-se en silenci.

¹¹¹⁸ E. MAYNÉS GASPÀR, *L'eterna incomprensió*, 10-VI-1922. Més crítiques a Sánchez Guerra, a A. ROVIRA I VIRGILI *Dos discursos*, “La Publicidad”, 9-VI-1922, ID., *La relliscada*, “La Campana de Gràcia”, 10-VI-1922, i ID., *Que ens deixin fer*, “La Campana de Gràcia”, 23-VI-1923. Veure també MYSELF, *Hojas de dietario. Sofismas de otros tiempos*, “La Publicidad”, 9-VI-1922.

¹¹¹⁹ AHDB, llig. 1746, exp. 12.

El radical Manuel Santamaría assegurà que la proposició dels regionalistes no era sincera, perquè evitava pronunciar-se en contra de l'actitud passiva mostrada per l'alcalde, i presentà un vot de censura a l'alcalde per no haver protestat davant Sánchez Guerra.

Aleshores prengué la paraula Fabra i Puig. Explicà que en sentir les paraules de Sánchez Guerra se sentí cohibit, no pas per la presència del rei, sinó perquè considerà que aquells no eren el lloc ni el moment per a la controvèrsia. Per aquest motiu, afirmà, optà per mantenir-se en silenci. Afegí que ja havia fet afirmació dels drets del català amb el seu discurs de recepció al rei i que cregué que no havia de tornar-ne a fer davant la desconsideració de Sánchez Guerra.

En aquest punt intervingué Carrasco i Formiguera. Recordem que Carrasco havia abandonat la Lliga l'estiu de 1921 i en aquest moment no formava part de cap partit. Carrasco digué que, al contrari del que afirmaven els regionalistes, les paraules de Sánchez Guerra havien estat una ofensa a la llengua catalana i no una simple desconsideració. En conseqüència, afirmà, l'alcalde i les restants autoritats presents a l'acte del Foment haurien d'haver protestat allà mateix.

El regionalista Maynés prengué de nou la paraula. Criticà Carrasco per haver censurat l'actitud de l'alcalde i digué que, en els seus atacs als regionalistes, aquest regidor coincidia sempre amb els regidors de la UMN i del PRR. Afegí que els regidors radicals s'haurien d'indignar contra Sánchez Guerra, i no contra l'alcalde "que va tenir l'educació de no moure un desordre a casa d'altri". Per a Maynés, no es podia acusar l'alcalde de Barcelona de passivitat en la defensa del català quan precisament havia estat ell qui, amb el seu discurs en català al rei, havia fet "l'acte més pràctic d'afirmació d'amor a la nostra llengua." Finalment el vot de censura a l'alcalde presentat pels radicals es posà a votació i fou rebutjat per 29 vots contra 12.

Aleshores el radical Pere Domènech presentà una esmena proposant que en lloc de l'oficialitat del català es demanés la cooficialitat de català i castellà. El regidor d'AC Martí Esteve respongué que aquesta era una demanda innecessària, perquè el castellà ja era la llengua oficial de l'Estat; amb la declaració d'oficialitat del català, explicà Esteve, quedaria establerta de fet la cooficialitat de les dues llengües a Catalunya. L'esmena de Domènech fou rebutjada per 21 vots en contra i 20 a favor.

Es passà finalment a la votació de la proposició dels regionalistes. El primer punt d'aquesta proposició, que demanava que l'Ajuntament expressés el seu disgust per les declaracions del president del govern, fou aprovat per unanimitat. El segon punt, que

feia referència a la voluntat de l'Ajuntament d'obtenir l'oficialitat de la llengua catalana, fou aprovat per 33 vots contra 2. Amb posterioritat a la votació, el regidor liberal autonomista Joaquim Degollada presentà una proposició demanant que constés en acta la satisfacció del consistori pel fet que l'alcalde hagués emprat el català davant el rei. La proposició fou aprovada en votació ordinària.¹¹²⁰

“La Veu” es féu ressò dels acords presos per la Diputació i l'Ajuntament. El 15 de juny aquest diari assegurava que les paraules de Sánchez Guerra havien provocat arreu de Catalunya una “protesta unànime” que havia trobat “ressò vibrant i serè alhora en les corporacions populars, identificades sempre amb els sentiments i els ideals de la nostra terra.” Els acords de les institucions catalanes, continuava “La Veu”, havien de fer veure al president del govern “tota la imprudència temerària que inclou el fet d'atansar-se als problemes vius sense la deguda informació.” El diari regionalista acabava dient: “Ni l'idioma català és un *patois* ni ha d'ésser relegat a la vida íntima. El català és el nostre idioma natural, és l'idioma nacional dels catalans. I nosaltres volem que li siguin retuts tots els homenatges que li pertocuen i que sigui reconegut com a idioma oficial de Catalunya.”¹¹²¹

També la Unió Jurídica Catalana se sumà a la protesta. A mitjan del mes de juny, el Comitè Directiu d'aquesta entitat envià a Sánchez Guerra un telegrama queixant-se del tracte que havia dispensat a la llengua catalana. El president del govern respongué amb un altre telegrama on explicava que quan havia estat ministre de Governació havia autoritzat l'ús del català als telegrams, i que en diverses conferències a l'Ateneu de Madrid havia elogiat els autors catalans. Respecte de les seves paraules al Foment, assegurà que “*fué exactamente lo contrario de lo que se me atribuye lo que expresé en el discurso del Fomento que lamento no fuera tomado taquigráficamente.*”

El Comitè Directiu de la Unió Jurídica envià a Sánchez Guerra un nou telegrama felicitant-lo per la seva rectificació i expressant la convicció que, ara que el president del govern havia mostrat la seva bona predisposició cap al català, el govern es decidiria a donar “*de una vez forma legal al libre uso del idioma catalán en todas las manifestaciones de la via jurídica catalana, especialmente en la administración de justicia, satisfaciendo así la tradicional reivindicación de nuestro pueblo.*” Afirmava també el telegrama que l'exercici dels “*derechos innatos de una personalidad moral como es Cataluña*” reclamava l'atenció i el respecte del govern, “*no cabiendo en*

¹¹²⁰ Un extracte del debat, a “La Veu de Catalunya”, 15-VI-1922.

¹¹²¹ Per l'idioma de Catalunya, “La Veu de Catalunya”, 15-VI-1922.

derecho moderno cohibirlo por motivos que en su principio se limitaron a invocar el derecho de conquista y luego se ha amparado en razones de discutible conveniencia.”¹¹²²

Encara el 1922 es produiran, durant els mesos d'octubre i novembre, tres incidents més relacionats amb l'ús públic del català. El primer tingué lloc a la seu episcopal de Tortosa. El 16 d'octubre de 1922 el bisbe de Tortosa, Pedro Rocamora y García, natural d'Oriola, envià un ofici al capítol catedralici prohibint que a les reunions capitulars es fes servir el català.¹¹²³ L'ofici era la resposta del bisbe a l'ús del català al capítol per part del canonge arxiprest valencià Manuel Rius i Arrufat. En l'ofici, Rocamora mostrava la seva oposició a “*la innovación que al parecer se intenta introducir por algunos señores capitulares, pocos en verdad*” i afirmava que la “*loable costumbre de hablar el lenguaje castellano es motivo para que no se interrumpa en adelante, sin previa autorización del Prelado*”. A més d'imposar el castellà a les reunions, Rocamora ordenava també que “*las Actas capitulares se extiendan en el idioma acostumbrado, y que no se consigne en ellas lo que se exprese en diferente idioma.*”¹¹²⁴

Els elements favorables a l'ús del català -Rius i Arrufat i els canonges Joan Baptista Manyà i Josep Maria Bertran- redactaren una còpia de les actes de les deliberacions capitulars, on constava el text de l'ofici del bisbe, i la feren arribar a diverses entitats catalanistes. Aviat tota la premsa catalanista reproduí l'ofici de Rocamora, i començaren les protestes. La Unió Jurídica de Catalunya envià a Rocamora

¹¹²² Els telegrams de Sánchez Guerra i de la Unió Jurídica Catalana, a “La Veu de Catalunya”, 17-VI-1922.

¹¹²³ Aquesta acció s'ha d'inserir dins l'enfrontament entre catalanistes i castellanistes que s'havia iniciat a la seu tortosina el gener de 1920. En aquesta data el vicari general del bisbat de Tortosa, Antonio Martínez, havia suspès *a divinis* durant una setmana el canonge de la catedral, Josep Maria Bertran, perquè en el res capitular havia pronunciat la lletra g llatina amb fonètica italiana -tal i com sembla que prescrivien les directrius del Vaticà- en lloc d'emprar la fonètica castellana. Bertran protestà davant el nunci apostòlic Francesco Ragonesi, qui el mes de maig visità Tortosa però no aconseguí conciliar les posicions enfrontades. Ragonesi fou substituït el mes de març de 1921 per Federico Tedeschini, de tarannà castellanista. Els mesos següents es produïren noves accions contra el català. Diversos sacerdots foren castigats, el doctor Joan Baptista Manyà fou apartat de la seva càtedra al seminari, es prohibí als seminaristes escriure cartes als familiars en català, fou perseguida la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta i s'imposà com a condició per a l'atorgament de curats que en cap acte litúrgic fos usat el català. Una crònica de l'onada de castellanisme al bisbat de Tortosa, a A. J. SOBERANAS, “Interdicció de la llengua catalana a la seu de Tortosa. Contribució a la biografia del doctor Manyà”, a A. Manent, J. Massot i Montaner i A. J. Soberanas, *Contribució a la Història de l'Església Catalana. Homenatge a mossèn Joan Bonet i Baltà*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983, ps. 237-283. També es referí a aquesta qüestió “La Publicitat” (*L'alarma dels enemics*, 6-XII-1922). Sobre l'actuació dels bisbes amb relació al català al primer quart del segle XX, es pot consultar S. PETSCHEN, *Bisbes i castellanització a Catalunya als segles XIX i XX*, “Revista de Catalunya”, 10, 1987, ps. 56-79.

¹¹²⁴ A. J. SOBERANAS, *op. cit.*, p. 253.

una carta de reprovació, l'APEC expressà les seves queixes davant el cardenal de Tarragona Francesc Vidal i Barraquer i diverses entitats culturals catalanes signaren una carta de protesta que fou enviada al nunci Tedeschini el mes de novembre.¹¹²⁵

El Consell Permanent de la Mancomunitat, per la seva part, decidí interposar un recurs contra l'acció de Rocamora. El 25 d'octubre el Consell Permanent acordava facultar el president de la Mancomunitat per a entaular el recurs i encarregava a l'Oficina d'Estudis Jurídics l'elaboració d'un informe previ.¹¹²⁶ El 16 de novembre Puig i Cadafalch presentava aquest informe al Consell Permanent.¹¹²⁷ Segons Amadeu Soberanas, uns dies després el Consell Permanent prengué l'acord d'enviar una carta de protesta a Tedeschini;¹¹²⁸ aquest acord i aquesta carta, però, no els hem pogut localitzar entre la documentació de la Mancomunitat. Així mateix, ignorem si la Mancomunitat arribà a interposar el recurs contra el bisbe. Aquest, per altra part, rebé posteriorment el suport de sectors eclesiàstics contraris al catalanisme. El mes de desembre de 1922 aparegué el manifest *Una campaña contra el Obispo de Tortosa*, que fou reproduït per la premsa de Madrid i Barcelona.¹¹²⁹ Amb la Dictadura de Primo de Rivera s'incrementaren a la seu de Tortosa les accions contra el català i les protestes dels catalanistes emmudiren gairebé per complet.

Simultàniament a la polèmica per la prohibició del català al capítol tortosí, les pàgines de "La Veu" s'ocuparen d'un altre incident relacionat amb la llengua. Al final del mes d'octubre, els presidents de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat redactaren dos telegrams de condol per la família de Joan Camprubí, diputat provincial de la Federació Monàrquica Autonomista pel districte d'Arenys-Mataró, que havia mort recentment. Els responsables de l'oficina de telègrafs de Barcelona, però, es negaren a transmetre aquests telegrams perquè estaven escrits en català, i calgué redactar-los de nou en castellà perquè fossin acceptats.¹¹³⁰

"La Veu" destacà que l'actitud dels funcionaris de telègrafs contravenia les disposicions legals vigents i constituïa "una nova manifestació dels sentiments d'hostilitat envers els ideals i els interessos de Catalunya que demostren sovint els funcionaris de l'Estat espanyol." Els greuges que sofrien els catalans en qüestió de llengua, deia "La Veu", eren la prova més incontrovertible que es trobaven en una

¹¹²⁵ *Ibid.*, p. 256.

¹¹²⁶ AHDB, llig. 2803, exp. 23.

¹¹²⁷ ACP, 16-XI-1922, p. 202.

¹¹²⁸ A. J., SOBERANAS, *op. cit.* p. 256.

¹¹²⁹ *Ibid.*, ps. 256-257

¹¹³⁰ "La Veu de Catalunya", 28-X-1922.

“condició d’inferioritat dintre l’Estat espanyol”. I, en referència a les tesis exposades recentment per José Ortega i Gasset a *La España invertebrada*, el diari regionalista afegia: “L’aplicació de lleis iguals a pobles diferents produeix aquestes desigualtats. Diuen a Madrid: els catalans no es poden queixar; les mateixes lleis regeixen a tot el país. I no és veritat això. Car, amb aquesta interpretació centralista de la igualtat, resulta la màxima desigualtat: que el castellans poden rebre l’ensenyament a les escoles públiques en llur pròpia llengua, i els catalans, no; que els castellans poden usar davant els tribunals llur idioma propi, i els catalans, no...”.

Per a “La Veu”, les freqüents restriccions de l’ús públic del català confirmaven l’estat d’opressió que patia Catalunya: “L’opressió de Catalunya ultrapassa l’abast del tòpic literari i esdevé una realitat penosa i tangible quan un hom arriba al punt concret de l’idioma.” Els greuges contra el català, conclouia el diari, arribaven a tots els catalans i no servien sinó per a enfortir els sentiments catalanistes de la població: “El català menys catalanista, quan un funcionari de l’Estat espanyol l’obliga a parlar en castellà o li rebutja un telegrama redactat en català, s’adona que pertany a un poble dominat, a un poble oprimat. En aquell moment, si no tenia ja la consciència de la seva personalitat catalana, l’assoleix tot d’una. El *Cuerpo de Telégrafos* esdevé així un eficaç, baldament involuntari, agent de propaganda nacionalista.”¹¹³¹

Uns dies més tard el cap de telègrafs de Barcelona comparegué al Palau de la Diputació de Barcelona i explicà que els funcionaris de les oficines de telègrafs de Barcelona no rebutjaren els telegrams de la Mancomunitat i de la Diputació. Segons el cap de telègrafs, el que succeí fou que els telegrams no pogueren ser admesos perquè a Caldetes, punt de destinació dels telegrams, no hi havia oficines telegràfiques de

¹¹³¹ *El català a telègrafs*, “La Veu de Catalunya”, 1-XI-1922. Amb anterioritat a aquest incident s’havien produït diversos episodis similars a les oficines de telègrafs i de correus de Barcelona. El gener de 1918 un exemplar de “La Veu” dirigit a Les Borges Blanques fou retornat a la redacció d’aquest diari amb la nota “No existe esta población. Póngase en español” (*Encara allò de “Hable Vd. en cristiano”*, “La Veu de Catalunya”, 24-I-1918). L’abril del mateix any el servei de telègrafs rebutjava un telegrama en català que volia enviar Eugeni d’Ors, en qualitat de Director d’Instrucció Pública de la Mancomunitat, a l’alcalde de Canet de Mar (“La Veu de Catalunya”, 3-V-1918). Al començament de juliol els empleats de l’oficina de Correus de Barcelona es negaren a atendre un ciutadà que se’ls adreçà en català (“La Veu de Catalunya”, 2-VII-1918). El mes de gener de 1919 l’encarregat d’aquesta mateixa oficina rebutjà una carta dirigida a Lleida perquè el nom d’aquesta població estava escrit en català (“La Veu de Catalunya”, 8-I-1919). Al començament de desembre, el servei de Correus retornava a “La Veu” una carta adreçada a Alacant amb l’argument que aquesta ciutat no existia en el mapa, i en aquestes mateixes dates fou retornada a l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana una carta amb destinació a Lleida; en el sobre, al costat de la paraula “Lleida”, algun empleat de correus havia escrit “¿Será Lérida?” (ambdós incidents, a “La Veu de Catalunya”, 8-XII-1919). El juliol de 1920, finalment, un oficial del servei de telègrafs de Barcelona es negava a enviar un telegrama en català a Còrdova perquè, segons que digué, els telegrams que s’enviessin des de Catalunya a la resta d’Espanya havien d’estar escrits en castellà o en llengua estrangera (“La Veu de Catalunya”, 15-VII-1920).

l'Estat; aleshores s'optà per cursar-los per la línia particular de la Companyia de ferrocarrils, i fou aquesta la que exigí que es traduïssin al castellà.¹¹³²

Ens sembla important destacar la diferent reacció que tingueren, davant aquest incident, les dues formacions principals del catalanisme. Mentre els regionalistes es limitaren, com hem vist, a criticar l'actuació de l'administració de telègrafs i a destacar que la restricció de l'ús del català servia per a radicalitzar la consciència nacional dels catalans, els nacionalistes d'AC, des de les pàgines de "La Publicitat", a més de descriure l'incident i els seus efectes, encoratjaren els catalans a mobilitzar-se per aconseguir una major expansió de l'ús social del català.

Així, en el seu editorial del 7 de novembre, després de declarar que no hi feia res si en aquest afer tenia raó el cap de telègrafs o els responsables de la Mancomunitat i la Diputació, "La Publicitat" assegurava que "Catalunya està moralment en situació de guerra amb l'Estat dominador" i animava els catalans a iniciar "una ampla i vigorosa ofensiva" que s'hauria de desplegar principalment en el terreny de la llengua.

L'editorial, redactat per Rovira i Virgili, proposava als catalans l'exercici d'"una certa delinqüència" en matèria lingüística: "Tot exigint el respecte al nostre idioma quan hi ha disposicions legals que l'afavoreixen, cal portar-lo així mateix als llocs d'on es troba foragitat injustament, tant si hi ha com si no hi ha disposicions legals que ho consentin. Un poble sotmès a les lleis d'un altre poble no està moralment obligat a atènyer-se a aqueixes lleis, en allò que siguin atemptatòries als seus drets essencials." En concret, es deia que calia portar la llengua catalana "a les aules escolars, als tribunals, a tots els organismes públics i particulars en els quals no tingui reconeguda la plena sobirania que li pertoca", encara que això pogués provocar una reacció contrària per part de les autoritats estatals. "No hi fa res que vinguin les protestes i fins les disposicions coercitives. El soroll de la nova batalla encara augmentarà el nombre i l'entusiasme dels combatents, i servirà de magnífic mitjà de difusió de la idea nacional", conclouia Rovira.¹¹³³

Al final del mes de novembre els regionalistes i les autoritats estatals tornaven a topar entorn de la qüestió de l'ús públic del català. El 24 d'octubre havia estat nomenat governador civil de Barcelona, en substitució de Martínez Anido, el general Julio de Ardanaz. El 27 d'octubre, en prendre possessió del càrrec, Ardanaz envià al president de la Mancomunitat un telegrama de salutació. Puig i Cadafalch contestà a Ardanaz el 15

¹¹³² A. ROVIRA I VIRGILI, *Per l'ofensiva catalana*, "La Publicitat", 7-XI-1922.

¹¹³³ *Ibid.*

de novembre amb un altre telegrama, redactat en català. Una setmana després, el governador civil retornava aquest telegrama a Puig, acompanyat d'un ofici on li demanava que “*se sirva reproducirlo en lengua castellana, que considero es el que corresponde usar por esa Excma. Mancomunidad en los escritos oficiales dirigidos a mi Autoridad.*”¹¹³⁴

El dia 23, l'endemà d'haver rebut l'ofici del governador, el Consell Permanent de la Mancomunitat es reuní per tractar la qüestió i acordà manifestar el seu disgust pel que considerava una ofensa al president de la Mancomunitat i a la llengua catalana.¹¹³⁵ Mesos més tard, en el seu discurs presidencial a la Mancomunitat, Puig i Cadafalch es referirà a aquest incident en els termes següents: “Una salutació cortesa, en llengua catalana, ens és tirada a la cara com si la nostra baixesa fos tal que el parlar amb la pròpia llengua fos ja blasfèmia o insult”.¹¹³⁶

“La Veu”, per la seva part, reproduïa els telegrams intercanviats entre Ardanaz i Puig i Cadafalch, acusava el governador civil d'haver ultratjat el president de la Mancomunitat i la llengua catalana, “a la qual no vol admetre, dins de la nostra pròpia terra, ni per contestar una salutació”, i donava a entendre que la Mancomunitat s'abstindria d'enviar cap altre comunicat al governador. “No tindrà el senyor Ardanaz ocasió de repetir-ho”, afirmava el diari regionalista.

A més, “La Veu” dedicava a l'afer un editorial on es qualificava de “deplorable” l'actitud del governador i es deia que, en un moment que les institucions catalanes empraven habitualment el català en les salutacions al rei, “esdevé absolutament ridícul pretendre que no poguem usarla per a saludar els funcionaris burocràtics.” Una vegada més, el diari regionalista declarava que la qüestió de l'idioma era “una qüestió fonamental per a nosaltres, els catalans.” En conseqüència, deia “La Veu”, calia que els representants de les autoritats de l'Estat a Catalunya comprenguessin que “per damunt de qualsevol exègesi arcaica de la legalitat vigent i per damunt de qualsevol interpretació arbitrària del ver caràcter de les relacions entre el poble català i la burocràcia centralista, hi ha el fet viu de Catalunya que cal acatar i reconèixer.”

Finalment, en un paràgraf que sintetitza la visió optimista dels regionalistes sobre la pervivència del català, “La Veu” recordava al governador que era inútil oposar-se a la recuperació del català: “L'idioma català ha superat ja les tragèdies de la història.

¹¹³⁴ Una crònica de l'incident, a “La Veu de Catalunya”, 24-XI-1922.

¹¹³⁵ ACP, 23-IX-1922, p. 208.

¹¹³⁶ *Missatge de Josep Puig i Cadafalch de 29 d'agost de 1923*, A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 551-555.

A l'hora que semblava humanament impossible que sobrevisqués, ressuscità gairebé de faisó miraculosa. Ha reeixit magníficament. Ha informat tota la cultura catalana, fins el punt que, quan restà esmortuït, la nostra cultura gairebé va desaparèixer. Ha triomat, doncs, definitivament. Cal que tothom ho reconegui. L'idioma català no ha desaparegut en cap de les tragèdies de la pàtria. Ara és, sortosament, massa tard, perquè desaparegui. Passarà la burocràcia centralista i l'idioma català seguirà essent el verb insubstituïble de la nostra pàtria.”¹¹³⁷

En aquest estat de coses, al final de novembre visità Barcelona el ministre de Treball, Abilio Calderón, per assistir a una Conferència d'Assegurances Socials. En el discurs que pronuncià el 26 de novembre a la sessió de clausura del Congrés, Calderón dedicà algunes frases laudatòries a la llengua catalana, en un gest que seria interpretat pels regionalistes com una desautorització implícita del governador Ardanaz. En el mateix acte Puig i Cadafalch es referí en termes recriminatoris al governador.¹¹³⁸ Ardanaz, per la seva part, respongué a les crítiques de Puig dient que comptava amb tot el suport de Madrid.¹¹³⁹

Dues setmanes després, però, quan encara no feia dos mesos que havia estat nomenat governador, Ardanaz presentava la dimissió a causa de la caiguda del govern Sánchez Guerra. El seu substitut, Salvador Raventós, havia viscut a Catalunya i parlà en català el mateix dia de la seva arribada.¹¹⁴⁰ Tanmateix, com veurem, el nou governador no trigaria a imitar l'exemple del seu predecessor en el tracte donat al català.

L'activisme lingüístic d'Acció Catalana

Des del mateix moment de la seva creació, el juny de 1922, Acció Catalana començà a disputar a la Lliga el monopoli de la defensa de l'ús oficial del català. Al començament de juliol els regidors d'AC a l'Ajuntament de Barcelona havien

¹¹³⁷ *L'ús del català*, “La Veu de Catalunya”, 24-XI-1922. També sobre aquest episodi, A. ROVIRA I VIRGILI, *La bufetada del governador*, “La Publicitat”, 24-XI-1922.

¹¹³⁸ En una carta enviada a Carles Riba, Josep M. López-Picó dona una visió crítica de les declaracions de Calderón i de Puig: “Pallasada ministerial a base de salutació al català, a base d'*expansión sentimental, sagrado hogar, conmemoración, Juegos Florales*, etc., però proclamant la igualtat de la llei i la intangibilitat constitucional. Afirmacions (també vorejant el lirisme) d'en Puig i Cadafalch. Rèpliques i contrarèpliques.” (O. CARDONA (ed.), *Epistolari J.M. López-Picó - Carles Riba*, Barcelona, Barcino, 1976, p. 215; cursiva a l'original).

¹¹³⁹ Vegeu A. ROVIRA I VIRGILI, *Les fiblades rancunioses*, “La Publicitat”, 30-XI-1922.

¹¹⁴⁰ “La Veu de Catalunya”, 23-XII-1922.

aconseguit que s'aprovés una proposició perquè la “Gaceta Municipal”, que fins aleshores s'havia publicat en castellà, es publicqués en endavant en català.¹¹⁴¹ Tres mesos després aquests mateixos regidors presentaven una proposició perquè l'Ajuntament instés el govern espanyol a reconèixer els drets de les “minories lingüístiques” d'Espanya. Concretament, es demanava que fossin concedits a aquestes minories els drets recollits en els tractats internacionals i en el recentment aprovat “informe Murray”; entre aquests drets hi havia el de l'ús oral i escrit de la llengua pròpia als tribunals i el de l'ensenyament en llengua materna a les escoles primàries. La proposició d'AC es discutí a la sessió de 26 d'octubre i fou aprovada per una àmplia majoria.

Els regidors regionalistes, tot i que hi votaren a favor, aconseguiren que s'afegís a la proposició una declaració de lleialtat dels regidors barcelonins a l'ordenament territorial i constitucional espanyol.¹¹⁴² Aquest fet motivà les crítiques dels homes d'AC. Per a la “La Publicitat”, el “jurament de lleialtat espanyola” dels regionalistes era un gest “del tot extemporani”, perquè les proposicions Murray no exigien cap declaració d'aquesta mena; aquestes proposicions, recordava “La Publicitat”, es limitaven a recordar a les minories nacionals la seva obligació de cooperar amb l'Estat al qual pertanyien. Els catalans, afegia el diari, complien amb escriure aquests deures pagant els impostos de l'Estat i fent el servei militar. Per tant, conclouia “La Publicitat”, la declaració de “buit lleialisme” de la Lliga, “no sols és sobrera, sinó que representa una humiliació més, humiliació que tampoc no serà agraïda per la raça hegemònica ni pels homes que ens governen des de Madrid.” I acabava dient: “La nostra primera lleialtat és per a la Pàtria catalana. Davant dels altres també volem ser lleials, però no sotmesos. El lleialisme dels criats no és ni serà mai el nostre.”¹¹⁴³

Pocs dies després es produïa un nou enfrontament entre nacionalistes i regionalistes entorn de la qüestió de la llengua. A la sessió inaugural de l'Assemblea de Procuradors que se celebrà a Barcelona, el regionalista Bertran i Musitu dirigí unes paraules en castellà als assembleïstes forasters. “La Publicitat” criticà el fet en un article titulat *El regionalista autèntic*. Bertran i Musitu respongué en una carta que publicaren tant “La Publicitat” com “La Veu”, on deia que havia parlat en castellà perquè li ho havia demanat el degà del Col·legi de Barcelona; a la carta, Bertran recordava que en el

¹¹⁴¹ “Acció Catalana”, 2, 27-VII-1922, p. 15.

¹¹⁴² *Els drets de Catalunya*, “La Publicitat”, 27-X-1922.

¹¹⁴³ *Ibid.*

mateix acte havia expressat la seva protesta perquè un discurs pronunciat en català per un altre orador havia estat interromput per alguns dels assistents.¹¹⁴⁴

Regionalistes i nacionalistes tornaren a mostrar les seves diferències al començament del mes de desembre, quan, en motiu de la protesta de l'Ajuntament per l'actitud del governador Ardanaz vers el català, el regidor independent Carrasco i Formiguera proposà que el català fos declarat llengua oficial de l'Ajuntament. Carrasco demanà, concretament, que s'acordés emprar el català a tots els actes i documents municipals, a les plaques dels carrers i als rètols de les dependències municipals.

La majoria dels regidors es posicionaren en contra d'aquesta proposta. Enric Maynés, en nom dels regionalistes, digué que la proposta de Carrasco responia a “una aspiració ideal de tots” però que no podia fer-se efectiva per motius pràctics, perquè no es podien redactar en català documents que anessin dirigits a instàncies de l'administració estatal, com els jutjats, la delegació d'Hisenda o els ministeris.¹¹⁴⁵ Finalment, es decidí que la proposta es discutiria en una altra sessió.

El gener de 1923, però, els diputats i regidors d'AC—entre ells el propi Carrasco, que acabava d'ingressar a aquest partit— abandonaren els seus càrrecs a l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat, en protesta per un article contra Jaume Bofill aparegut a “La Veu”. A conseqüència de la retirada dels nacionalistes, es posposà la discussió de la proposta presentada per Carrasco. A la sessió de l'Ajuntament de l'11 d'abril el republicà Bremon preguntà per l'estat d'aquesta proposició. En resposta a Bremon, el regionalista Maynés digué que abans de prendre cap decisió al respecte volien esperar el retorn al consistori dels regidors d'AC.¹¹⁴⁶

Al començament de maig, després dels bons resultats obtinguts a les eleccions generals del 29 d'abril, els homes d'AC decidiren tornar a les corporacions públiques. Així, a l'Ajuntament de Barcelona es reobrí el debat sobre l'oficialitat del català. El 28 de maig els regidors d'AC Massot, Esteve i Guarro presentaven a la Comissió Central una moció amb els punts següents:

“Primer: Que sempre que l'Ajuntament es dirigeixi a autoritats, corporacions i particulars que resideixin a Catalunya ho faci en llengua catalana.

Segon: Que en el règim intern de la Corporació municipal s'usi sempre el català.

¹¹⁴⁴ “La Veu de Catalunya”, 30-X-1922.

¹¹⁴⁵ “La Veu de Catalunya”, 7-XII-1922.

¹¹⁴⁶ “La Publicitat”, 12-IV-1923.

Tercer: Que les indicacions i retolacions dels edificis municipals i dels carrers sempre que siguin atribució de la Comissió siguin en català.

Quart: Que els impresos i timbrats de l'Ajuntament siguin redactats en català.

Cinquena; Que en les concessions municipals s'imposi al concessionari l'ús preferent de l'idioma català.”

La Comissió Central acordà passar la moció a la Secretaria, perquè dictaminés si entrava dins la legalitat vigent i si podia ser resolta per la mateixa Comissió o havia de ser discutida pel Consistori.¹¹⁴⁷ Pel que sembla, però, la qüestió queda aturada en aquest punt i no fou tractada en cap altra sessió municipal.

La davallada de la Lliga Regionalista

Durant el primer semestre de 1923 la intensitat de l'activisme lingüístic dels regionalistes disminuí considerablement. Al començament de febrer d'aquest anys, com hem explicat, la Mancomunitat envià al govern un informe en defensa de l'ús del català a les notaries. Per altra part, fins el mes de juliol continuà activa la campanya de catalanització dels rètols comercials que havien iniciat els regionalistes el 1920. Al marge d'aquestes dues accions, l'actuació de la Lliga en el terreny lingüístic es limità gairebé exclusivament a la defensa dels drets del català davant dels atacs que arribaven des de la premsa i les instàncies oficials; així mateix, en aquest període es posaran de nou de manifest les discrepàncies entre la Lliga i AC al voltant de la qüestió lingüística.

Al començament de gener de 1923 “La Veu” s'encarregava de respondre a un article sobre la llengua catalana publicat per l'escriptor castellà Eduardo Gómez de Baquero al diari madrileny “El Sol”. Basant-se en les impressions d'un viatge que havia realitzat recentment a Catalunya, Gómez de Baquero havia escrit que Catalunya era un país bilingüe perquè, deia, la majoria dels catalans parlaven català i castellà; afirmava també que si a Catalunya es deixés d'ensenyar el castellà, els catalans perdrien un gran instrument lingüístic i veurien minvades les seves possibilitats d'expansió econòmica i cultural; finalment, criticava els intents dels catalanistes de presentar l'ús general del castellà a Catalunya com el resultat d'una imposició política.

¹¹⁴⁷ “La Publicitat”, 28-V-1923.

En l'editorial que publicà sobre aquest article, "La Veu" reconeixia en primer lloc que Gómez de Baquero era "un dels escriptors castellans que demostren una més alta i més noble voluntat de comprensió del problema català"; a continuació, però, rebatia punt per punt les seves afirmacions. Primerament negava que Catalunya fos un país bilingüe. Deia "La Veu" que "el català és la llengua natural dels catalans. Els catalans que parlen el castellà el parlen com un idioma adquirit, no com un idioma propi." Assegurava també el diari regionalista que el castellà no havia servit als catalans per a la seva expansió "espiritual" i econòmica, sinó que aquesta s'havia produït únicament gràcies a la recuperació de la llengua catalana: "Quan Catalunya, als segles de la seva decadència nacional, intentà adoptar el castellà com a idioma propi, fou precisament quan eixalà la seva espiritualitat. Per a donar-li noves ales ha calgut la renaixença miraculosa de l'idioma, que no ha de caminar certament d'incògnit pel món, car pertany a la noble nissaga de les llengües neo-llatines hereves de la civilització greco-romana."

Finalment, "La Veu" demanava a Gómez de Baquero i a tots aquells que negaven que l'ús del castellà a Catalunya fos fruit d'una imposició, que col·laboressin amb els regionalistes a suprimir les disposicions legals que obligaven a usar el castellà en determinats àmbits públics i oficials: "No demanem pas nosaltres altra cosa. No volem que sigui imposat per la força cap idioma. Que Catalunya lliurement pugui escollir els instruments lingüístics que la garanteixin millor l'expandiment natural de la seva cultura i de la seva economia. No diu el Sr. Gómez de Baquero que l'existència del castellà a Catalunya no és efecte d'una imposició? Doncs que no ens sigui imposat."¹¹⁴⁸

Unes dies després de la publicació aquest editorial, el flamant governador civil Salvador Raventós semblava voler donar la raó, amb la seva actitud, als regionalistes. Al començament del mes de gener el Casal Liberal Autonomista del districte segon de Barcelona, una entitat que s'acabava de constituir, presentà els seus estatuts al govern civil.¹¹⁴⁹ Els estatuts foren acceptats, però s'hi afegí una nota, redactada pel governador Raventós, on es deia que "*sin perjuicio de que la Sociedad use en los actos de su vida*

¹¹⁴⁸ *La qüestió de l'idioma*, "La Veu de Catalunya", 4-I-1923. La resposta de Rovira i Virgili a Gómez de Baquero, a *La batalla de les llengües* ("La Publicitat", 4-I-1923).

¹¹⁴⁹ L'article tercer d'aquests estatuts deia: "Essent autonomista el criteri d'aquesta entitat, adopta com a llengua oficial en els seus actes socials la llengua catalana, i aplicarà aquell criteri en tots ells per complir amb el seu objecte." ("La Veu de Catalunya", 23-I-1923).

*interior el catalán u otro cualquiera idioma, ha de emplear en los actos y documentos de relación con las autoridades la lengua oficial del Estado.”*¹¹⁵⁰

“La Veu” publicà la nota i digué que era una mostra d’“una hostilitat injusta contra la llengua catalana.” Afegia el diari regionalista: “Car, al Govern civil, entenen o no entenen el català? Si l’entenen, no necessiten rebre els documents en cap altra idioma. I si no l’entenen, a més a més de palesar una lamentable manca de cultura i del sentit de la realitat, no poden aspirar a governar un poble els que així desconeixen les seves característiques essencials.”¹¹⁵¹

Al final del mes de juny la llengua catalana tornà a ser notícia. El senador del PRR Josep Estadella sol·licità al Senat que el català fos declarat llengua oficial. La demanda d’Estadella rebé la resposta negativa del president del govern, el liberal Manuel García Prieto, qui adoptà una postura intransigent a favor de l’oficialitat exclusiva del idioma castellà. Aquestes foren les seves paraules: “*el idioma oficial para mí tiene que ser el español para todos los ámbitos de la tierra española, sin perjuicio de que se hablen los otros idiomas, sin perjuicio de que, siempre que se respete la oficialidad del idioma español, se usen los demás idiomas; y, por supuesto (no hay que decirlo, para mí es dogma también en la materia) en toda la enseñanza oficial del Estado, en las escuelas, Institutos y Universidades del Estado español, no habrá otro idioma oficial que el español, la lengua de Cervantes.*”¹¹⁵²

Les declaracions del president del govern foren replicades per la premsa catalanista. “La Veu” destacà, en primer lloc, el fet que García Prieto hagués anomenat el castellà “*idioma español*”. El diari regionalista qualificà aquest fet de “còmica confusió” i declarà que constituïa un “acte oficial de separatisme”, perquè equivalia a negar que el català fos una llengua espanyola. “Això de parlar de l’idioma espanyol, referint-se al castellà, és precisament el que fan cada dia tots els separatistes de Catalunya”, afegia “La Veu”.

Però el més greu de les declaracions de García Prieto, deia “La Veu”, era que s’hagués negat als catalans el dret a l’ensenyament en la seva llengua materna; aquest era, segons el diari, el principal dels “dogmes lingüístics del senyor García Prieto”. “La Veu” recordava que un dels dogmes que inspirava els acords de la Societat de Nacions era precisament el respecte i la tolerància envers les minories de raça, religió o llengua.

¹¹⁵⁰ “La Veu de Catalunya”, 23-I-1923.

¹¹⁵¹ *Ibid.*

¹¹⁵² *Els dogmes del senyor García Prieto*, “La Veu de Catalunya”, 28-VI-1923.

Segons aquests acords, afegia, Catalunya constituïa “una minoria lingüística dintre de l’Estat espanyol, una minoria que parla una llengua diferent de la que parla la majoria del país”, i com a tal tenia dret al lliure ús del català en “les relacions privades, el comerç, la predicació religiosa, la premsa, les reunions públiques, els tribunals i les escoles.” L’editorial de “La Veu” acabava dient que els dogmes que el president del govern havia proclamat al Senat “amb una serietat i una ignorància perfectament estepàries” estaven en flagrant contradicció amb els dogmes definits per la Societat de Nacions.¹¹⁵³

A diferència del que havia afirmat “La Veu”, “La Publicitat” opinava que les manifestacions del president del govern sobre la qüestió lingüística no eren “els dogmes del senyor García Prieto”, sinó els dogmes de tot el món polític espanyol, “els dogmes d’Espanya”. Partint d’aquesta premissa, “La Publicitat” es preguntava quin marge de llibertat es concediria al català en la ponència sobre la qüestió catalana que García Prieto havia anunciat que presentaria al Congrés. Per al diari nacionalista, les paraules del president del govern impedièn de conservar cap mena d’esperança sobre el contingut de l’esmentada ponència: “Les concessions administratives que a Catalunya poguessin fer-se no arribarien a compensar el dany que al nostre esperit i al nostre ideal es faria per l’accentuació de l’imperialisme lingüístic espanyol damunt la nostra terra.”

Parafrasejant unes declaracions de Francesc Cambó, que havia dit que s’estimaria més una Catalunya sotmesa però que parlés en català que una Catalunya lliure que parlés en una altra llengua, l’editorial de “La Publicitat” assegurava que “més ens estimem la Mancomunitat d’ara, que, tot essent una part insignificant de les nostres reivindicacions, usa en la gran majoria dels casos l’idioma propi, que no pas un hipotètic règim de Virreinat [sic], amb facultats administratives més o menys amples, però amb la limitació de l’ús oficial exclusiu a favor de la llengua imposada.”¹¹⁵⁴

El 30 de juliol, pocs dies després que García Prieto s’hagués expressat de manera rotunda en contra de l’oficialitat del català, se celebrà a l’Ajuntament de Girona un acte d’homenatge a Baldiri Reixach, un dels pioners en la defensa de l’ús del català a l’ensenyament. La coincidència amb les recents declaracions del president del govern conferí a l’homenatge un caràcter marcadament reivindicatiu. En l’organització de l’acte hi participaren la majoria d’organitzacions catalanes de mestres públics, diverses publicacions pedagògiques, entitats catalanistes com l’APEC i el CADCI i corporacions

¹¹⁵³ *Ibid.*

¹¹⁵⁴ *Els dogmes d’Espanya*, “La Publicitat”, 29-VI-1923.

com la Mancomunitat i l'Ajuntament de Barcelona. Hi intervingueren, entre altres, el president de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya Llorenç Jou i Olió, el regidor d'AC Martí Esteve, representant de l'Ajuntament de Barcelona, i el regionalista Romà Sol com a representant de la Mancomunitat.

Ens interessen particularment, per l'adscripció política de qui les realitzà, les declaracions de Romà Sol, qui aleshores ocupava el càrrec de Conseller d'Instrucció Pública de la Mancomunitat. En el seu parlament, Sol explicà que la Mancomunitat es trobava que els alumnes que assistien a les seves escoles patien un dèficit greu de coneixements. Aquest dèficit es devia, afirmà, al fet que l'ensenyament primari es donava en llengua castellana: “[els alumnes] No saben ni el català perquè no l'ensenyen, ni el castellà que no l'han pogut aprendre. (Aplaudiments.)” Davant aquest problema, digué, calia establir a les escoles primàries l'ensenyament en català: “S'ha de dir a tots els que poden i deuen escoltar-nos, que l'ensenyança de les nostres escoles primàries s'ha de donar en català. (Aplaudiments).”

Sol reconegué que “no ens podem forjar grans il·lusions en la resposta que ens donaran”, però afegí que si els dirigents polítics i els mestres “hi posem tots els esforços, per interès dels infants, per amor a la terra i per dignitat i honor de la llengua mare, quelcom s'assolirà.” Acabà proclamant que “per damunt de tot [hi havia] la llibertat de la terra i la clau per obtenir la llibertat és el coneixement i l'ús de la llengua pròpia. Podem ser súbdits per força, però serem catalans de la nostra nació.”¹¹⁵⁵

Una setmana després de la celebració d'aquest acte “La Veu” donava a conèixer un altre acció de les autoritats estatals contra l'ús del català. El regionalista Carles de Fortuny, president de l'IACSI, explicava en aquest diari que el Consell Provincial de Foment de Barcelona, que presidia ell mateix, havia editat temps enrera un fascicle titulat “Les plagues del camp i els ocells” que s'havia de distribuir entre els pagesos catalans. El fascicle, dedicat als ocells beneficiosos per a l'agricultura, contenia un text en català i un índex amb els noms dels ocells en català, castellà i llatí. Deu exemplars d'aquest fascicle foren tramesos al Consell Superior de Foment. Al Consell Provincial, explica Fortuny, esperaven “una felicitació entusiàstica de la superioritat”. Tanmateix, el Consell Superior de Foment decidí retornar els fascicles acompanyats d'una nota, signada pel seu president, on entre altres coses es deia que “*la Comisión Permanente del Consejo Superior de Fomento, en atención a que los folletos de referencia no estan*

¹¹⁵⁵ “La Veu de Catalunya”, 4-VII-1923.

*redactados en español y que su reparto entre los consejeros no tendría eficacia por desconocer el idioma de los mismos, acordó se devuelvan a V.E. dichos folletos y se le manifieste que los fondos del Estado no pueden invertirse en impresos que no esten redactados en forma que deban entenderse por españoles todos”.*¹¹⁵⁶

En aquest estat de coses, al final del mes agost tingué lloc la reelecció de Puig i Cadafalch com a president de la Mancomunitat. El 28 d'agost, en el seu discurs de presa de possessió, Puig es queixà dels obstacles que els governs espanyols havien posat en els darrers dos o tres anys a l'actuació de la Mancomunitat. “Estem, fa un quant temps, com voltats d'enemics. Com a tals els Governens ens tracten”, afirmà.

Pel que fa a la llengua, Puig esmentà, com ja hem dit, l'incident ocorregut el 1922 entre la Mancomunitat i el governador Ardanaz. Digué també que a causa de la “política nefanda” dels governs, havia augmentat el distanciament entre les cultures catalana i castellana: “Tots els tòpics que unien els nostres passats a Espanya han anat caient. Ha caigut la vella admiració a una llegenda heroica, ha caigut l'esplendor d'una literatura, ha deixat de semblar-nos suficient per a comunicar amb el món la llengua castellana, ha caigut la veneració a un art del que fa anys que vivim separats; s'ha romput tota col·laboració científica.”

Amb tot, Puig volgué acabar el seu discurs amb un missatge optimista. Recordà, en primer lloc, que durant els darrers dos anys l'obra de la Mancomunitat havia continuat endavant “enmig de la ruïna que ens ha voltat i del terratrèmol que ara sembla que s'apaivaga però que no és aturat”. A continuació, presentà el seu programa de govern i convidà tots els partits a participar-hi: “hem de seguir la nostra obra de formació de la pàtria. Hem de seguir l'obra del palau de la nostra cultura, aixecant-lo cap amunt perquè es vegi pel món, eixamplant-lo perquè tothom hi càpiga: hem de colonitzar les muntanyes encara inaccessibles i posar en comunicació material i espiritual a tots els catalans. Aquesta tasca de cultura, d'obres públiques, d'obres socials, és la que pot unir-nos encara a tots.”¹¹⁵⁷

Tanmateix, el pla de govern de Puig no es pogué portar a la pràctica. No hi hagué temps. El 13 de setembre, només dues setmanes després que Puig pronunciés el seu discurs, tenia lloc el pronunciament de Primo de Rivera.

¹¹⁵⁶ C. DE FORTUNY, *Escola de separatisme*, “La Veu de Catalunya”, 6-VII-1923.

¹¹⁵⁷ *Missatge de Josep Puig i Cadafalch de 29 d'agost de 1923*, A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, ps. 551-555.

7. La Lliga sota la Dictadura (setembre 1923-gener 1924)

Trajectòria general de la Lliga Regionalista

El vespre del dia 13, hores després del cop d'estat del general Primo de Rivera, Josep Puig i Cadafalch redactà un document amb les reivindicacions del catalanisme i el lliurà a Primo. El document afirmava que en aquell moment no era possible el desenvolupament normal de la vida parlamentària i que calia enfortir el poder civil, i condicionava el suport de la Lliga a Primo a l'execució per part d'aquest d'una política regionalista. L'endemà, després de rebre per part del rei l'encàrrec formar govern, Primo es reunia amb Puig i acceptava el document gairebé sense posar-hi objeccions. El general sol·licità només que allà on el text parlava de les "nacions" d'Espanya es fes servir la paraula "regions" -*"No por mí, sino por el medio en que deberá actuar"*, digué- i assegurà a Puig que defensaria les demandes regionalistes davant el rei; finalitzada la reunió, Primo prengué el tren cap a Madrid.

Instal·lat ja a Madrid, on rebé l'adhesió de l'exèrcit, el rei i la dreta més conservadora, Primo decretà l'estat de guerra, suspengué els articles de la Constitució de 1876 referents a les llibertats democràtiques, dissolgué el Congrés i la part electiva del Senat i instaurà un Directori militar. Posteriorment foren destituïts els regidors municipals i els diputats provincials de tota Espanya. L'abril de 1924 Primo fundà un nou partit, la Unión Patriótica, que jugaria un paper fonamental en la perpetuació d'un règim que havia nascut amb caràcter interí.

A Catalunya, la burgesia industrial veié aviat satisfets els seus desigs d'ordre social. El nou règim clausurà els centres i els òrgans de premsa de la CNT i incrementà la repressió policial contra l'anarcosindicalisme. El resultat fou la pràctica desaparició

de la violència social. Per la seva part, els partits polítics catalans mantingueren, en els dies immediatament posteriors al cop, la confiança en el nou règim, com ho demostra el fet que el 17 de setembre el Consell Permanent de la Mancomunitat aprovés el document presentat per Puig a Primo; tots els membres del consell, àdhuc els republicans catalanistes i els radicals, s'hi adheriren.¹¹⁵⁸ No només els regionalistes, sinó la gran majoria de la classe política catalana, esperaven que el nou règim ampliaria o com a mínim respectaria les competències de la Mancomunitat i asseguraria els guanys obtinguts pel catalanisme durant el darrer quart de segle, entre els quals hi havia l'ús del català en determinats àmbits públics.

Però les intencions de Primo eren unes altres. Inlluït probablement per l'ambient anticatalanista que trobà a Madrid, el 18 de setembre Primo publicà un "*Real decreto dictando medidas y sanciones contra el separatismo*" prohibint l'ús de la bandera i la llengua catalanes en els àmbits oficials i obligant les corporacions públiques i privades a portar les actes en castellà. D'aquesta manera, en el que era el seu primer gest contra el catalanisme, Primo desmentia les seves anteriors manifestacions favorables al regionalisme i a l'ús públic del català, i iniciava un gir castellanista que s'aniria accentuant els mesos següents.

Els regionalistes reberen el decret com una traïció, i la confiança que havien posat en Primo de Rivera es transformà aviat en protesta. El 25 de setembre el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava adreçar un missatge al rei "exposant el sentiment de pena de tot el poble català i protestant per la minva d'un dret avui consagrat com a dret dels pobles amb tanta força i autoritat com foren proclamats els drets individuals."¹¹⁵⁹ Uns dies abans, el 20 de setembre, Puig i Cadafalch havia enviat a Primo una carta on afirmava que el decret era "*impolítico*" i que només serviria per a posar els catalans en contra del nou règim.¹¹⁶⁰ Primo de Rivera trigà més d'un mes a respondre. El 28 d'octubre escrivia al president de la Mancomunitat demanant-li que tingués confiança en el nou règim i dient-li que encara era aviat per a procedir a la regionalització de l'Estat.¹¹⁶¹

¹¹⁵⁸ ACP, 17-IX-1923.

¹¹⁵⁹ A l'acta d'aquesta sessió el Consell Permanent féu constar la seva queixa per la prohibició "de la gloriosa badera barrada que fou l'ensenya reial que tantes vegades guià cap a la glòria el poble català" i per la restricció de "l'ús de la llengua catalana que no podrà ésser usada per les autoritats en els actes nomenats nacionals, excluint-la de la convivència amb la llengua castellana i negant el dret d'usar-la en els moments solemnes per les autoritats." (ACP, 25-IX-1923, p. 13).

¹¹⁶⁰ J. PUIG I CADAFALCH, *La Mancomunitat de Catalunya i el dictador*, "La Veu de Catalunya", 1-III-1930, citat a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 222.

¹¹⁶¹ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 223.

Puig contestà amb una altra carta de protesta. Aquesta vegada la resposta de Primo fou més ràpida. En una carta datada el 7 de novembre, el general deia a Puig que l'ús oficial del català havia estat prohibit perquè anava en detriment de la presència que havia de tenir el castellà en els àmbits oficials com a símbol de la unitat política d'Espanya. Pel que fa a l'exhibició de la bandera catalana, afirmava que havia calgut prohibir-la perquè s'havia convertit en un acte de rebuig vers la bandera espanyola. Tanmateix, Primo prometia l'establiment d'un règim de descentralització administrativa. En canvi, anunciava que no seria concedida l'autonomia que demanaven els catalanistes, perquè, segons que deia, a Catalunya els sentiments nacionalistes estaven molt radicalitzats. La culpa d'aquesta radicalització, afegia, era en part dels propis regionalistes, per no haver moderat "*la propaganda de los sentimientos regionales*" i no haver sabut frenar el nacionalisme català radical. Com ha escrit Albert Balcells, sembla com si Primo volgués imposar als regionalistes i al catalanisme en general un "període penitencial", una mena de càstig pels "excessos" nacionalistes comesos en els darrers anys.¹¹⁶²

L'1 de desembre, aprofitant la visita d'Alfons XIII i Primo de Rivera a Barcelona, una comissió de representants d'entitats catalanes intentà lliurar al rei un document contra el decret del 18 de setembre. El document, que comptava amb l'adhesió de prop de cent cinquanta entitats de tot el país i anava signat pels presidents de l'Ateneu Barcelonès, l'IACSI, la Cambra de Comerç de Barcelona i la Societat Econòmica d'Amics del País,¹¹⁶³ afirmava que Catalunya havia contemplat el cop del 13 de setembre "*ansiosa y sedienta de normalidad y justicia*", però que el decret del dia 18 l'havia ferida "*en lo más vivo de su entraña, en lo más sensible de su alma*". Així mateix, recordava les declaracions favorables al català que Alfons XIII havia realitzat en les seves visites a Catalunya el 1904 i el 1908, i acabava amb la petició següent: "*Devolved su fuero a las lenguas y banderas españolas que no son castellanas, porque éstas ya lo tienen reconocido. Atended a la historia, a la tradición, a la lengua, a las aptitudes de cada uno, y veréis como se obra el milagro de que estos pueblos trabajen, prosperen, se respeten y convivan fraternalmente en una España redivida.*"¹¹⁶⁴

¹¹⁶² *Ibid.*, p. 224.

¹¹⁶³ Com recorda Albert Balcells, dos mesos abans, en produir-se el cop d'estat, aquestes quatre corporacions havien ofert la seva col·laboració a Primo (A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 226).

¹¹⁶⁴ J.M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, ps. 165-167.

Els comissionats, però, no pogueren reunir-se amb el rei perquè, segons que sembla, Primo s’hi oposà. Ell mateix recollí el missatge de les entitats catalanes i, després de llegir-se’l, digué als comissionats: “*No tenéis razón. Ya os contestaré.*”¹¹⁶⁵ La resposta del general arribà en una carta oberta que aparegué a la premsa el 6 de desembre. Primo desautoritzava el missatge –“*ni una sola de las quejas que en él se exponen tiene fundamento*”–, acusava el catalanisme d’haver difós “*la extravagancia de que los catalanes tienen distinta espiritualidad que el resto de los españoles*”, i assegurava que la llengua perseguida a Catalunya no era el català sinó el castellà: “*no ha sido el Estado español el que ha perseguido ni trata de proscribir el uso de la lengua catalana, sinó un partidismo catalán el que ha venido, con saña consentida hasta ahora, por debilidad o exceso de prudencia, persiguiendo el idioma español y eliminando sus manifestaciones, como cosa nefasta, con evidente daño de la patria toda y de la región catalana, especialmente.*”

El general reconeixia que Catalunya tenia “*su propia idiosincrasia*” i afirmava que cap govern no havia pretès fer-la desaparèixer ni arraconar-la, “*pues en esta variedad está uno de los grande atractivos de la nación española.*” Segons Primo, al govern li era grat veure com Catalunya conservava i s’enorgullia de “*su tipo*”, és a dir, de les seves costums populars, vestits típics, balls, cançons i fins i tot del seu “*verbo popular y familiar*”. Això no obstant, afegia, el govern no podia tolerar que alguns catalans volguessin “*levantar una bandera enfrente de otra y cantar y pugnar a diario la prelación o supremacía entre ellas*” i “*forjar una enseñanza hostil al sentimiento español*”. Primo assegurava finalment que el decret del 18 de setembre no podia ferir cap sentiment regional. En primer lloc, deia, perquè la bandera espanyola era l’expressió de la nacionalitat espanyola, “*y a ningún español puede producir amargura la exhibición de la bandera única*”. En segon lloc, perquè tot i que ell considerava “*gratisimo*” poder sentir “*sin trabas ni persecuciones el verbo espontáneo y popular de las lenguas regionales*”, l’Estat no podia permetre que “*el idioma común, el español, que hay que procurar que conozcan todos, sea perseguido y aun escarnecido a veces por grupos que de eso han hecho una política execrable explotando pasiones o ignorancia.*”¹¹⁶⁶

La carta de Primo marcà l’inici de la repressió contra els polítics catalanistes. A mitjan desembre foren destituïts els alcaldes de Sabadell i de Terrassa sota l’acusació

¹¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 167.

¹¹⁶⁶ *Ibid.*, ps. 167-169.

d'actituds separatistes. Durant tot el mes de desembre es produïren detencions d'ex-alcaldes i ex-regidors, alguns d'ells membres de la Lliga, acusats d'haver col·laborat en activitats separatistes abans o després del cop d'estat. Entre el 16 i el 29 de setembre foren clausurats una vuitantena de centres, ateneus i casals catalanistes, entre ells el CADCI.¹¹⁶⁷

Davant l'hostilitat mostrada pel nou règim vers el catalanisme, el 24 de desembre Puig i Cadafalch optava per abandonar provisionalment la presidència de la Mancomunitat i traslladar-se a França per un temps. En absència de Puig, la presidència accidental de la Mancomunitat recaigué en el regionalista Jaume Estapé.

En aquest context, el Directori realitzà un darrer intent d'obtenir la col·laboració dels regionalistes. Al començament de gener el capità general de Catalunya Emilio Barrera convocà un grup de dirigents de la Lliga Regionalista a una reunió amb Primo de Rivera.¹¹⁶⁸ El dictador tenia previst demanar-los que signessin un "*Manifiesto al país*" i que participessin en la formació d'un nou partit únic oficial. La reunió, a la qual foren convidats també alguns membres de la Unión Monárquica Nacional i la Federació Monàrquica Autonomista, se celebrà el 9 de gener. El dia abans, els representants regionalistes a la reunió reberen de la direcció de la Lliga la consigna d'acceptar la col·laboració amb el Directori, sempre que aquest autoritzés l'ús oficial i l'ensenyament de la llengua catalana i garantís el manteniment de la Mancomunitat.¹¹⁶⁹

A la reunió, els regionalistes toparen amb la intransigència de Primo. El marquès de Camps, en nom dels regionalistes, sol·licità al general que derogués el decret del 18 de setembre i que exceptués els diputats de les diputacions catalanes i de la Mancomunitat de la destitució prevista pel govern. Primo, però, no només es negà a acceptar aquestes demandes, sinó que declarà que calia combatre per tots els mitjans la propaganda catalanista i atacà especialment l'Església i l'escola catalanes perquè, segons que digué, havien actuat com a bressol de sentiments i actituds separatistes. Davant la postura inflexible de Primo, cap dels assistents no signà el manifest que els

¹¹⁶⁷ A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 228.

¹¹⁶⁸ Els regionalistes escollits per Barrera eren Albert Rusiñol, el marquès de Camps, Joan Lligué, el marquès de Montsolís, Joaquim Cabot, Lluís Ferrer-Vidal, Joan Garriga i Massó, Fèlix Escalas i Joan Alandí (A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 229).

¹¹⁶⁹ Segons Joan Garriga i Massó, a la reunió que se celebrà el 8 de gener a casa de Cambó, els dirigents de la Lliga els digueren "que no tinguessin por de ser tractats de traïdors pel catalanisme cridaner, perquè ja tindria cura la Lliga de fer constar el sacrifici de patriotisme que feien per salvar l'essencial de la catalanitat que era la Mancomunitat com a cos de Catalunya i llengua que n'era l'ànima. A base de salvar això, el temps faria la resta i per tant valia la pena transigir." (J. GARRIGA I MASSÓ, *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1987, p. 267).

presentà el general. La reunió, doncs, resultà un fracàs. Els vincles precaris que encara existien entre els homes de la Lliga i el dictador estaven a punt de trencar-se.

El mateix dia 9 Jaume Estapé informava els consellers de la Mancomunitat dels resultats de la reunió amb Primo i els advertia que aquella seria probablement la darrera sessió del Consell Permanent. Després de presentar un informe de la política anticatalanista exercida pel Directori, Estapé explicà que Primo havia decidit substituir la direcció de la Mancomunitat perquè creia que aquesta havia pres una tendència “massa favorable a Catalunya”. I afegí: “No ens treuen, doncs, per mals administradors, ni per ineptes ni per negligents. Ens treuen per l’esperit que hem infundit a l’obra que hem realitzat. Tenim la consciència tranquil·la d’haver complert en tot moment els deures que el nostre patriotisme ens imposava.”¹¹⁷⁰

El dia 11 de gener es reunien en sessió extraordinària 67 dels 93 diputats de la Mancomunitat. Tots els diputats menys un signaren una declaració manifestant que només intervindrien en el govern de les diputacions i de la Mancomunitat mentre aquestes estiguessin constituïdes per sufragi popular.¹¹⁷¹

El 13 de gener es publicava el reial decret que dissolia les diputacions provincials de tota Espanya, excepte les del País Basc i Navarra. En cessar en els seus càrrecs, els consellers de la Mancomunitat feren pública una nota on deien: “Sols cedint a un acte de força abandonem els llocs que ocupavem per mandat exprés del poble de Catalunya. En som trets perquè hem estimat massa la nostra terra”. Els consellers cessants afegien que eren els dipositaris de “l’esperit de Catalunya” i que ara, en ser desallotjats de la Mancomunitat, tornaven aquest esperit al poble. La nota acabava amb un advertiment als nous responsables de la Mancomunitat: “Els dirigents que’ns dongui el mateix acte de força que a nosaltres ens llença, mancats d’aquest esperit, no trovaran més que un cos fret, com troven els cucs el cos humà després que n’ha fugit l’ànima. I a tothora hauran de sentir la veu de nostre poble que’ls crida amb el Poeta, ¡l’ànima és meva!”¹¹⁷²

¹¹⁷⁰ ACP, 9-I-1924, ps. 170-172.

¹¹⁷¹ A. BALCELLS, E. PUJOL, J. SABATER, *op. cit.*, p. 230. En aquesta reunió Estapé llegí una carta que li envià Puig i Cadafalch, en la qual el president de la Mancomunitat assegurava que no havia pogut assistir a la reunió perquè havia rebut el telegrama d’avís amb 12 hores de retard. A continuació Puig deia el següent: “Penso, per lo que llegeixo, que és la darrera vegada de reunir-se els Diputats de la Mancomunitat de Catalunya i sento la pena de no estar present en aquest instant històric amb els que hem portat a terme una tasca, ja avui indestructible, i que restarà en tot cas en la memòria dels catalans. Es per mi un greu dolor escriure aquestes ratlles i no saber-hi posar tot l’afecte del cor que estant aprop potser l’emoció m’hauria inspirat. Estic segur que passi el que passi, hi hem posat tots en la nostra obra massa amor perquè Déu no salvi Catalunya.”

¹¹⁷² ANC, fons Alexandre Galí, inv. 253/I, sig. 03.03.033.

Amb la pèrdua del control de les diputacions i la Mancomunitat culminava el procés de marginació política de la Lliga per part de la Dictadura. Desallotjada de les instàncies sobre les quals havia bastit la seva hegemonia durant el primer quart de segle -singularment, l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat-, neutralitzada políticament per l'anul·lació de les llibertats polítiques i afeblida per la pròpia desorganització interna, la Lliga passà a l'oposició i decidí suspendre tota activitat política oficial.

Durant el sis anys següents, mentre Primo de Rivera es mantingué en el poder, l'activitat dels regionalistes es limità a continuar publicant "La Veu de Catalunya" i a participar, a títol individual, en activitats culturals, com els Jocs Florals de Tolosa de Llenguadoc (1924) o l'Exposició del Llibre Català a Madrid (1927), i en accions de protesta de caràcter minoritari, com la creació de la delegació catalana de la Unió Internacional d'Associacions (1924) o l'enviament d'un missatge al Vaticà en defensa de l'ús del català a l'Església (1928).¹¹⁷³

En canvi, els homes de la Lliga s'abstingueren de col·laborar amb els sectors independentistes que, aplegats entorn de Macià, adoptaren contra el règim una estratègia insurreccional. Els regionalistes seguiren, en aquest punt, les directrius formulades per Cambó: ni separatisme ni assimilisme, ni contactes amb el nacionalisme subversiu ni contactes amb la Dictadura. Cambó creia que l'ús de la força, fos per part dels catalanistes o dels obreristes, serviria únicament per a enfortir la Dictadura; i en el cas improbable que s'aconeguís derrocar Primo per la força, assegurava Cambó, es produiria un xoc entre ideologies irreconciliables que donaria lloc a una nova i més cruenta dictadura. Els regionalistes havien de limitar-se, doncs, a esperar el desgast de la Dictadura i a denunciar de tant en tant els errors d'aquesta, en espera que el règim acabés col·lapsant-se i es restablís un sistema representatiu que permetés a la Lliga recuperar l'hegemonia perduda.

L'oportunitat de tornar al primer pla polític es presentà a partir del gener de 1930, quan Primo de Rivera, privat de la confiança dels qui l'havien situat en el poder – l'exèrcit, la burgesia i el monarca-, presentà la dimissió i obrí d'aquesta manera el període de transició vers la monarquia parlamentària. A causa de l'ascens de les esquerres polítiques i socials a Catalunya, la Lliga rebaixarà ara el seu perfil catalanista i es presentarà com una força netament conservadora i monàrquica, amb l'objectiu

¹¹⁷³ I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, I, Edicions 62, Barcelona, 1973 (2ª ed.), p. 150.

d'atreure l'electorat de l'antiga UMN. Pel que fa a la política espanyola, la desaparició dels partits dinàstics i la indefensió en què es trobava la monarquia obriren noves perspectives per a la Lliga. Semblava que havia arribat l'oportunitat, que els regionalistes havien estat esperant durant més de dues dècades, d'encapçalar un moviment d'àmbit estatal i conquerir el govern de l'Estat. Cambó donà un primer pas en aquesta direcció amb la creació, el març de 1930, del Partit del Centre Constitucional, una formació que agruparà a regionalistes, mauristes i nuclis conservadors i regionalistes de tota Espanya; la Lliga, doncs, es convertia en l'eix vertebrador del bloc continuista.

En aquest moment, però, el clima polític a Catalunya era molt diferent del de 1923. Després de set anys de dictadura, el rebuig al règim militar, a la Corona i al mateix sistema de la Restauració havia crescut fins a fer-se majoritari. Ara, però, el portaveu principal del descontentament de la societat catalana ja no era la burgesia regionalista, sinó la petita burgesia republicana. Aquesta, després de descobrir el valor del nacionalisme com a instrument contra la Dictadura, oposà a la vella recepta camboniana de regionalisme, monarquisme i intervencionisme una nova síntesi ideològica de to populista, que combinava progressisme i catalanisme i que es concretà en una formació política també nova: Esquerra Republicana de Catalunya.¹¹⁷⁴

La superioritat de les esquerres sobre el regionalisme es posà de manifest a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. En aquests comicis, les forces antidinàstiques (republicans, socialistes i comunistes) assoliren el 72% de les regidories de Catalunya, mentre que la Lliga s'hagué de confirmar amb un exigü 20%; a la ciutat de Barcelona, Esquerra Republicana obtingué 25 regidors, i els regionalistes només 12. Era un altre temps, i la Lliga ja no encarnava el futur.

El triomf del castellanisme

Amb anterioritat al cop d'estat de setembre de 1923, mentre ocupà la Capitania General de Catalunya, Primo de Rivera havia donat diverses mostres de simpatia envers la llengua catalana. Al final del mes de juny de 1923, per exemple, Primo assistí a la revista del sometent de Manresa i escoltà els parlaments que feren en català el bisbe de

¹¹⁷⁴ J.B. CULLA, "El catalanisme...", *op. cit.*, ps. 431-432.

Vic, l'alcalde de Manresa i altres personalitats. Posteriorment declarà que havia sentit “una gran joia d'oïr el vostre alcalde i el vostre bisbe expressar-se en el vostre idioma català, aquest idioma que heu oït al bressol i que ha dignificat la tradició de Catalunya” i afegí: “Aquest idioma de les vostres llars, llars fortes pel treball de cada dia, és, com el castellà, una bella flor de la corona d'Espanya i no pot esser mirat amb cap mena de rezel per ningú, per més que l'useu, car usant-lo compliu amb el passat.”¹¹⁷⁵ També l'estiu de 1923, en una visita que realitzà a Camprodon, exigí a l'alcalde que pronunciés en català la salutació que aquest li tenia preparada en castellà.¹¹⁷⁶ Sabem, per altra part, gràcies al testimoni de Cambó, que Primo solia visitar les poblacions de Catalunya “principalment en ocasió de Festes Majors, i parlava amb tothom i procurava fer-ho en català.”¹¹⁷⁷

El mateix dia del cop d'estat, Primo assistí a la inauguració de l'Exposició del Moble de Montjuïc, on fou rebut amb aclamacions per part dels assistents. Els rètols de l'Exposició eren escrits en català, i l'alcalde de Barcelona pronuncià gairebé tot el seu discurs en aquesta llengua, a excepció d'unes paraules finals dirigides a Primo. Segons la crònica de “La Vanguardia”, aquest afirmà que l'havia complagut sentir el discurs en català de l'alcalde i afegí que “*le agrada el habla catalana cuando es expresión de sentimientos y afectos del alma, aunque le desagrada todo cuando se emplea al servicio de perniciosas pasiones.*”¹¹⁷⁸ El mateix dia declarà encara que “*Cataluña no tendrá nada que temer de nuestro advenimiento al poder*” i que no prendria cap mena de represàlia contra les “*lenguas regionales*”.¹¹⁷⁹

L'endemà, dia 14 de setembre, digué en una entrevista a la premsa que no pensava perseguir les llengües no castellanès, “*porque tienen tradición, amor y belleza*”, però afegí que promouria el coneixement i l'ús del castellà “*en bien de los nacidos de todas las regiones, que sin este instrumento verian muy reducidos sus horizontes de actividad y a esto nadie se podrá oponer ni resistir más que a título de malquerencia a España, que no se puede consentir más que con la debilidad y falta de dignidad con que se ha venido ejerciendo el poder público.*”¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁵ “La Veu de Catalunya”, 24-VI-1922. Les declaracions de Primo estaven extretes de la crònica que publicà “El Pla de Bages”.

¹¹⁷⁶ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 161.

¹¹⁷⁷ F. CAMBÓ, *Memòries (1876-1936)*, Alpha, Barcelona, 1981, p. 375.

¹¹⁷⁸ “La Vanguardia”, 14-IX-1923, citat a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 219.

¹¹⁷⁹ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 162.

¹¹⁸⁰ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 162.

Quatre dies després d'aquestes darreres declaracions, el Directori publicava el decret contra el separatisme. Pel que fa a la llengua, com ja hem indicat, el decret prohibia l'ús del català en els actes oficials i obligava les corporacions públiques i privades a portar les actes i els llibres de registres en castellà. El text de l'apartat referent a la llengua, inclòs a l'article segon del decret, era el següent: *“El expresarse o escribir en idiomas o dialectos, la canciones, bailes, costumbres y trajes regionales no son objeto de prohibición alguna; pero en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano, que es el oficial del Estado español, sin que esta prohibición alcance a la vida interna de las corporaciones de carácter local o regional, obligadas, no obstante, a llevar en castellano los libros oficiales de Registros, actas, aún en los casos de que los avisos y comunicaciones no dirigidas a Autoridades se hayan redactado en lengua regional.”*¹¹⁸¹

Com també hem explicat, el 20 de setembre Puig i Cadafalch envià una carta a Primo en protesta pel decret. Pel que fa a la llengua catalana, Puig es queixava que s'hagués prohibit que *“nuestra lengua sea honrada por la autoridad. Lengua de pueblo vencido, podrá ser hablada por el bajo pueblo, jamás ennoblecida por el poder en funciones de tal.”*¹¹⁸² Cinc dies després el Consell Permanent de la Mancomunitat acordava enviar al rei un missatge demanant la derogació del decret. El missatge es lamentava que *“la lengua catalana, la lengua de nuestros grandes autores medioevales y modernos, la de la vieja canillería de nuestros condes y de nuestros reyes, la que hablan en sus diversas modalidades más de cuatro millares de vuestros súbditos, ha visto disminuir el círculo ya limitado de su uso, por la prohibición de emplearla en los actos oficiales de carácter nacional é internacional”* i afegia que *“no hay ni puede haber injuria, afrenta ni menosprecio a la bandera española y al idioma español, en la ostentación de la bandera catalana y en el uso del idioma catalán, egregios legados de los siglos, tesoro espiritual del patrimonio de nuestro pueblo”*.¹¹⁸³

Malgrat les queixes que arribaven des de Catalunya, el nou règim no es féu enrera i inicià la castellanització dels àmbits oficials. De fet, la prescripció del castellà havia començat ja el 19 de setembre, és a dir, l'endemà mateix de la publicació del

¹¹⁸¹ *Ibid.*, ps. 162-163.

¹¹⁸² J. PUIG I CADAFALCH, *La Mancomunitat de Catalunya i el dictador*, “La Veu de Catalunya”, 1-III-1930, citat a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Proa, Barcelona, 1996, p. 222.

¹¹⁸³ Dec el coneixement d'aquest missatge a l'amabilitat del senyor Josep Millàs, qui m'informà de la seva existència i me'n facilità un còpia.

decret. En aquesta data, el governador civil de Barcelona, el general Carlos Losada, ordenava l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat que al costat dels rètols en català de carrers, carreteres i altres llocs públics hi col·loquessin cartells de la mateixa mida escrits en castellà. Fixem-nos que es tracta d'una ordre completament arbitrària, perquè el decret del 18 de setembre obligava únicament a emprar el castellà en els actes oficials i en la documentació interna de les corporacions. En declaracions a la premsa, Losada justificà aquesta mesura dient que “*no hay derecho que estando en España, en una carretera donde haya un aviso en catalán, advirtiendo un peligro, se estrelle uno por ignorar aquel idioma.*”¹¹⁸⁴ Posteriorment Losada envià aquesta ordre a tots els ajuntaments de la província de Barcelona i els donà un termini de quinze dies perquè la portessin a la pràctica.¹¹⁸⁵

Pel que fa a l'Ajuntament de Barcelona, el 20 de setembre aparegué en castellà la “Gaceta Municipal”, que durant el darrer any s'havia publicat en català.¹¹⁸⁶ Sabem que el 2 d'octubre encara s'emprava el català a les sessions municipals i es presentaven proposicions en aquesta llengua. En aquests moments fou nomenat alcalde el tinent coronel de l'Estat major Fernando Álvarez de la Campa, en substitució de Joan Blanqué. El nou alcalde inicià una ràpida castellanització. Ordenà que en la documentació de l'Ajuntament es fes servir únicament el castellà, substituï tots els rètols en català de les dependències municipals per rètols en castellà i obligà tots els funcionaris i càrrecs municipals a expressar-se oralment en castellà.¹¹⁸⁷ El desembre de 1923 es començaren a col·locar els rètols dels carrers en castellà al costat dels existents en català; l'abril de 1924, però, ja s'havia iniciat la retirada dels rètols en català.¹¹⁸⁸

Entre els mesos d'octubre de 1923 i febrer de 1924 l'exemple barceloní s'estengué a moltes altres poblacions catalanes. Arreu de Catalunya foren esborrats o retirats els rètols amb els noms dels carrers en català.¹¹⁸⁹ Al començament d'octubre de 1923 els alcaldes d'Igualada i de Valls ordenaren els serenos que cantessin les hores en castellà.¹¹⁹⁰ Al final de gener de 1924 l'ajuntament de La Bisbal d'Empordà publicà un

¹¹⁸⁴ “La Vanguardia”, 19-IX-1923, citat a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 207.

¹¹⁸⁵ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 213. L'exemple de Losada fou imitat poc després pel governador civil de Girona, Pascual Gracia, qui el 29 de setembre decretà que al damunt o al costat esquerre dels rètols de carrers escrits en català s'hi col·loquessin els rètols equivalents en castellà. (L. COSTA, *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1995, p. 170; J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 236.)

¹¹⁸⁶ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 213.

¹¹⁸⁷ *Ibid.*, ps. 213-214.

¹¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 237.

¹¹⁸⁹ *Ibid.*, ps. 214-215.

¹¹⁹⁰ *Ibid.*, p. 224-225.

ban avisant els veïns que s'abstinguessin de “tota mena de manifestació pública escrita en català.”¹¹⁹¹ El 30 de gener de 1924, l'alcalde de Girona ordenava, per indicació del governador civil Arturo Carsi, que el castellà fos l'únic idioma dins l'Ajuntament.¹¹⁹² El 13 de febrer l'alcalde de Palafrugell prohibia l'ús del català en els anuncis, els prospectes i les circulars comercials.¹¹⁹³

A la Mancomunitat, que restà sota control regionalista fins a mitjan del mes gener de 1924, la imposició del castellà fou més lenta. En compliment del que establia el decret del 18 de setembre, les actes del Consell Permanent es redactaren en castellà, encara que, a diferència del que succeí a l'Ajuntament de Barcelona, se'n féu també una còpia en català; després de la destitució dels regionalistes, però, les actes s'escriguren només en castellà. Les actes del Consell de Pedagogia, en canvi, es redactaren de bon principi únicament en castellà. Durant aquest període es conservaren els rètols en català a les dependències centrals de la Mancomunitat. El Directori no procediria a la duplicació d'aquests rètols o a la seva supressió fins després de la sortida dels regionalistes de la Mancomunitat.

En canvi, en altres àmbits dependents de la Mancomunitat la qüestió de la retolació en català originà diversos incidents. Al final de setembre de 1923 la comissió de l'Exposició del Moble de Montjuïc instà la Mancomunitat a col·locar rètols en castellà al costat dels rètols en català.¹¹⁹⁴ Dos mesos després d'aquest avís, però, els rètols en castellà encara no havien estat col·locats. Aquest fet motivà l'enuig d'Alfons XIII i de Primo de Rivera en la visita que feren a l'Exposició el 2 de desembre. Segons que explicà el diari “El Sol”, el rei advertí Puig i Cadafalch que “*cuidara mucho de que no faltaran al lado de los letreros escritos en catalán otros escritos en castellano*” El monarca afegí que sobre aquesta qüestió “*no podía admitir ninguna discusión*” i que ell respectava la llengua catalana, com ho provava el fet que havia permès la transmissió de telefonemes redactats en català.¹¹⁹⁵

Segons la versió de la revista “Ressorgiment”, editada per la colònia catalana de Buenos Aires, el rei tingué una reacció més vehement. Explica aquesta revista que el rei preguntà a un moblista de l'Exposició i al president del Foment de les Arts Decoratives: “*¿Qué significa esto? ¿Acaso no estamos en España?*”, i que al final del recorregut

¹¹⁹¹ “La Veu de Catalunya”, 27-I-1924.

¹¹⁹² J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 215; L. Costa, *op. cit.*, p. 153; “La Veu de Catalunya”, 29-I-1924.

¹¹⁹³ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 215.

¹¹⁹⁴ ACP, 1-X-1923, p. 26.

¹¹⁹⁵ La ressenya que publicà “El Sol” fou reproduïda per “La Publicitat” (5-XII-1923) (citat a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 178).

digué al ministre de Governació Martínez Anido: “*Te hago responsable de que no vuelva a ocurrir esto; y que se acabe de una vez para siempre la vergüenza de que en España no se escriba ni hable el español.*”¹¹⁹⁶ En el mateix acte, Primo de Rivera protestà per l’ús exclusiu del català a l’Exposició davant Puig i Cadafalch i l’arquebisbe de Tarragona, Vidal i Barraquer, i els amenaçà que demanaria al Vaticà que prohibís la predicació en català.¹¹⁹⁷

La castellanització dels rètols afectà també el servei de telèfons de la Mancomunitat. En un informe datat l’1 d’octubre i adreçat al Director d’Administració de la Mancomunitat, el sots-director del servei de telèfons explicava que a Blanes el sergent de la guàrdia civil havia ordenat a l’encarregat de la central telefònica de la Mancomunitat que col·loqués un cartell amb la paraula “*Teléfonos*” al costat del cartell existent, que deia “*Telèfons*”. Una situació similar, continuava l’informe, s’havia produït a la població de La Riba. En aquest cas, però, era impossible col·locar un nou cartell en castellà al costat del cartell en català, perquè aquest era tan gran que ocupava tot l’espai disponible a la façana de la central telefònica. L’única solució possible, deia l’informe, era “*alçar un altre pis i col·locar-ho a sobre.*” Respecte de la resta de centrals de la Mancomunitat, l’informe proposava una solució provisional: “*Com son molts els rètols en català que aquesta secció té instal·lats en les seves centrals i estacions, el Sr. Director [de la secció de telèfons], a fi d’evitar despeses inútils, proposa substituir la “S” de “Telefons” per una “O” feta en paper i pegada en el lloc corresponent del rètol. D’aquesta manera es compliria lo que està manat i pot ser l’acció del temps coincidiria amb noves disposicions que sobre el particular podrien venir.*”¹¹⁹⁸

Encara amb relació al servei de telèfons, al final del mes de desembre el sots-secretari del ministre de Governació adreçà una comunicació al Consell Permanent “*significant la necessitat i conveniència, per al bon servei públic, que les instruccions per a l’utiltatge del teléfon automatic instal·lades a Balaguer, per la Mancomunitat, siguin fetes demés de en català en l’idioma oficial de l’Estat*”¹¹⁹⁹.

Al mateix temps la pressió castellanitzadora s’estenia a les diputacions provincials. El 9 de gener el governador civil de Girona enviava un ofici al president de

¹¹⁹⁶ “*Ressorgiment*”, núm. 90, gener de 1924, p. 1433, citat a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 178.

¹¹⁹⁷ J. PUIG I CADAVALCH, *La Mancomunitat de Catalunya i el Dictador*, V, “*La Veu de Catalunya*”, 4-III-1930, citat a A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *op. cit.*, p. 226.

¹¹⁹⁸ L’informe explicava també que a la central de telèfons de Ripoll, propietat de la Mancomunitat, dos agents de la guàrdia civil comunicaren a la telefonista que se l’endurien detinguda si no retirava una cortina amb els colors de la bandera catalana que hi havia penjada a l’entrada (AHDB, llig. 3186, exp. 46).

¹¹⁹⁹ ACP, 4-I-1924, p. 161.

la Diputació de Girona demanant-li que a totes les dependències d'aquest organisme “*sea observada en toda su documentación el idioma oficial y que dentro de ellas se hable el español.*”¹²⁰⁰

Finalment, cal esmentar les mesures de castellanització de l'ensenyament primari. El 19 d'octubre la Inspecció de Primera Ensenyança de Girona feia pública una circular ordenant a tots els mestres de la província que ensenyessin “*intensa y pedagógicamente la lengua castellana, desde el primer día que el niño entre en la escuela*” i que impartissin en castellà la totalitat de les matèries, a excepció, si volien, del catecisme.¹²⁰¹ Una setmana més tard, el 27 d'octubre, la Direcció General d'Ensenyament Primari publicava una altra circular on es deia que el coneixement de la llengua castellana “*ha constituido siempre el primordial deber de los maestros de instrucción primaria*” i es recordava als mestres la seva obligació d'ensenyar el castellà i de fer servir aquesta llengua en l'ensenyament de la resta de matèries.

Davant la publicació d'aquesta circular, el Consell Permanent de la Mancomunitat acordà, en la seva sessió del 30 d'octubre, “redactar una exposició als organismes de govern de l'Estat espanyol, detallant els inconvenients d'ordre pedagògic, legal i consuetudinari que el criteri adoptat planteja i la necessitat de resoldre aquest problema sense oblidar la normal solució que, pel que atany al dret o a la cultura li han donat els pobles dins els quals existeix dualitat o pluralitat d'idiomes.”¹²⁰² Al començament de novembre el Consell rebia dos informes elaborats respectivament per l'APEC i per Alexandre Galí, secretari d'ensenyament primari i secundari del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, sobre la incidència de les mesures lingüístiques dictades pel Directori en el terreny de l'ensenyament, i acordava tenir-los en compte a l'hora de redactar l'exposició esmentada;¹²⁰³ ignorem, tanmateix, si aquesta exposició s'arribà a redactar i si fou enviada al govern.

En el període que estem analitzant, cal destacar encara dues disposicions més relatives a la castellanització de l'ensenyament. Al final de desembre de 1923 el governador civil de Lleida Fernández Suñer adreçà una comunicació als mestres públics de la província recordant-los la seva obligació d'emprar exclusivament el castellà a l'ensenyament. La comunicació demanava als mestres que no seguissin aquells que “*se*

¹²⁰⁰ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 207.

¹²⁰¹ *Ibid.*, p. 321.

¹²⁰² ACP, 30-X-1923, p. 80.

¹²⁰³ ACP, 5-XI-1923, p. 83. L'informe presentat per Galí, a A. GALÍ, *Per la llengua i per l'escola*, La Revista, Barcelona, 1931, ps. 101-111.

empeñaron en envenenar el alma de este noble y generoso pueblo catalán predicándole la existencia de nacionalidades distintas dentro de la que es una, sagrada e intangible nación española” i que tinguessin present que “*el vehículo espiritual que pone en relación a todos los españoles es, y no puede ser otro, que el idioma castellano, con el cual el alma de España transfundióse por todos los pueblos americanos*”. Afirmava també el comunicat que el castellà era “*el idioma pedagógico de la nación*” i que els mestres que no complissin el deure d’ensenyar en castellà faltarien “*al más fundamental de todos sus deberes, que es el que con la patria tiene contraído.*”¹²⁰⁴

Així mateix, al final de febrer de 1924 l’alcalde de Barcelona ordenava als centres d’ensenyament municipal que fessin totes les classes en llengua castellana.¹²⁰⁵ Convé recordar també que pocs dies abans havia estat dissolt el Patronat Escolar de l’Ajuntament de Barcelona, que en aquell moment s’ocupava dels grups escolars Baixeras i La Farigola, en els quals l’ensenyament s’impartia majoritàriament en català. El Directori considerà que no existia “*razón alguna legal ni pedagógica que aconseje que estas escuelas estén regidas por preceptos distintos de los generales para las demás nacionales*”; en canvi, el Patronat Escolar que existia a Madrid continuà funcionant durant tot el període dictatorial.¹²⁰⁶

Altres disposicions d’aquest període afectaren les càtedres de llengua catalana de les Escoles Normals de Lleida, Girona i Tarragona. Aquestes càtedres, inaugurades el 1918, havien estat establertes per iniciativa de l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana. Tenien caràcter lliure i gratuït, i estaven subvencionades pels ajuntaments i les diputacions. Totes tres càtedres foren clausurades arran d’una Reial Ordre de 21 de desembre de 1923, que prohibia que en els centres públics s’impartissin disciplines que no estiguessin incloses en el pla d’estudis aprovat prèviament per les autoritats educatives. En la seva part expositiva, la Reial Ordre donava a entendre que no era necessari que els centres públics ensenyessin el català, perquè aquest ensenyament es podia fer en centres privats: “*no existe ninguna disposición que prohíba en el orden privado la enseñanza de dialecto o lenguas regionales, por lo que sin incluirla en los*

¹²⁰⁴ Finalment, el governador civil advertia: “*no vacilaré en hacer que el rigor de la ley caiga sobre aquellos de vosotros que no hiciesen buen uso de la delegación espiritual que la nación os confía.*” (“La Veu de Catalunya”, 28-XII-1923).

¹²⁰⁵ “La Publicitat”, 28-II-1924, citat a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 324.

¹²⁰⁶ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 330.

*establecimientos docentes oficiales pueda [sic] conservarse su enseñanza y práctica particular.”*¹²⁰⁷

Hem vist fins ara que, en un primer moment, la política lingüística de la Dictadura afectà sobretot l'administració municipal i provincial i l'escola primària oficial. A mitjan del mes de gener de 1924, però, la castellanització arribà també a la Mancomunitat. Després de la destitució de la direcció regionalista, esdevinguda el 13 de gener, la Mancomunitat fou regida fins el 30 de gener per una presidència interina que recaigué en el general Carlos Losada, qui al mateix temps ocupava el càrrec de governador civil de Barcelona. En aquesta breu etapa es prengueren les primeres mesures castellanitzadores. El 18 de gener Losada enviava a Alexandre Galí, secretari general d'ensenyament primari i secundari del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, una nota ordenant que *“las enseñanzas en las Escuelas y centros de Cultura que de esa Excm. Corporación dependen, se den en idioma Castellano, y con arreglo a las disposiciones aprobadas por la superioridad.”*¹²⁰⁸ Posteriorment el govern civil envià aquesta nota als directors de la resta d'escoles i centres de cultura de la Mancomunitat.¹²⁰⁹ Pocs dies després una nova disposició imposaria l'ús exclusiu del castellà en tots els actes de la Mancomunitat.¹²¹⁰

El 30 de gener els diputats provincials designats pels governadors civils de les quatre províncies catalanes escollien Alfons Sala com a nou president de la Mancomunitat. El mateix dia se celebrà, presidida per Sala, la primera reunió del nou Consell Permanent. Les actes d'aquesta reunió es redactaren ja exclusivament en llengua castellana. En el seu discurs, Sala explicà que les disposicions del Directori en matèria de llengua escolar s'havien de complir *“no a la fuerza, sino por convencimiento”*, i defensà l'ensenyament en castellà *“para que los alumnos tengan conocimiento de esta lengua en las relaciones que indudablemente habrán de tener con los otros pueblos y a fin de que no sean cerradas las puertas de la cultura a los*

¹²⁰⁷ El text íntegre de la Reial Ordre, a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 294.

¹²⁰⁸ AHDB, llig. 3739.

¹²⁰⁹ La nota fou enviada als centres següents: l'Escola Professional per a la Dona, l'Escola Graduada, la Ponència d'Estudis Normals, la Ponència d'Educació Física, la Secció d'Ensenyament Domèstic, l'Escola Provincial de Tall de Girona, el Servei Central de Biblioteques Populars, la Biblioteca del Consell de Pedagogia, l'Escola d'Infermeres i l'Escola d'Agricultura. També la rebé Rafael Campalans, secretari general d'ensenyament tècnic i secundari del Consell de Pedagogia (AHDB, llig. 3739 i llig. 2807, exp. 2).

¹²¹⁰ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 109.

estudiantes de fuera de Cataluña que vienen aquí en busca de medios para ilustrar su inteligencia y educar sus cualidades morales.”¹²¹¹

El 6 de febrer una representació dels alumnes de l'Escola del Treball i l'Escola d'Arts i Oficis -pertanyents totes dues a la Mancomunitat- lliuraren a Alfons Sala un missatge demanant que es restablís l'ensenyament en català. Aquests alumnes, que s'atribuïen la representació dels 1.100 alumnes d'aquestes escoles, explicaven que a causa de les mancances de l'ensenyament primari oficial, la llengua castellana els havia estat “mal ensenyada i per tant ens és mal coneguda.” Deien també que quan s'implantà el castellà a les escoles de la Mancomunitat abandonaren les classes perquè “les paraules dels nostres professors, que ens eren tan clares i entenedores, ara a penes les compreníem.” Els alumnes defensaven l'ensenyament en català perquè “és tan viva la paraula dita en la nostra llengua, que per la nostra intel·ligència, Excm. Sr., no n'hi pot haver cap d'altra que ens faci entendre millor els coneixements que hem d'aprendre.” A més de demanar que “la llengua de l'ensenyament i de relació sigui la catalana”, suggerien a Sala l'establiment d'una “ensenyança seriosa de l'idioma oficial al costat dels ensenyaments tècnics fets en llengua catalana, que és la que parlem el 98% de nosaltres i que es entesa pels companys no catalans, als quals els nostres professors han tingut sempre la delicadesa de parlar-los en llengua castellana.”

Sala respongué tres dies després en una carta redactada en to cordial i respectuós. Després de deixar clar que “tots els ciutadans, i jo especialment en el lloc que ocupo, havem d'acatar i obeir les ordres que emanen del Poder públic”, el president de la Mancomunitat explicà que havia encomanat als professors que si els alumnes no entenien correctament les explicacions fetes en castellà, els les repetissin en català. Digué que era convenient que a les escoles de la Mancomunitat les classes fossin en castellà perquè en el futur els obrers catalans haurien d'emprar cada cop més aquesta llengua, tant a dins com a fora de Catalunya, i també perquè a Barcelona hi havia molts obrers fills d'altres llocs d'Espanya i no era just “tancar-los el camí de la cultura”. Afegí que no era cert que els obrers catalans no coneguessin prou bé el castellà; la prova, digué, era que la immensa majoria de publicacions de sindicats i partits obreristes estaven escrites en castellà. Finalment, Sala prometia proposar al Consell de Pedagogia l'establiment de classes especials de castellà per als alumnes catalans que tenien dificultats amb aquesta llengua.¹²¹²

¹²¹¹ ACP, 5-II-1924, p. 119.

¹²¹² El text íntegre d'ambdues cartes, a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, ps. 110-114.

A la reunió del Consell de Pedagogia del 12 de febrer, el secretari d'ensenyament tècnic i professional Rafael Campalans informà de “*la satisfacción con que los alumnos de la Escuela del Trabajo recibieron la contestación del Sr. Presidente, atendiendo a la responsabilidad de su cargo*”.¹²¹³

Dues setmanes més tard, Sala explicà al Consell de Pedagogia que el president de la Casa d'Amèrica de Barcelona l'havia felicitat per l'aplicació de les disposicions castellanitzadores a l'ensenyament. A la mateixa sessió, indicà que en endavant els llibres que la Mancomunitat enviés als centres catalans d'Amèrica caldria que fossin escrits en castellà. També en aquesta sessió, Sala preguntà als secretaris tècnics del Consell, Alexandre Galí i Rafael Campalans, en quina llengua estaven escrits els llibres de text emprats a les escoles de la Mancomunitat. Aquests li contestaren que la majoria estaven escrits en castellà i la resta en català, francès, italià i altres llengües.¹²¹⁴

La castellanització de l'administració mancomunada es completà amb la col·locació de rètols en castellà. Al final del mes de febrer el rètol amb la llegenda “Palau de la Generalitat”, situat a l'entrada de la seu de la Mancomunitat, fou substituït per una altre rètol que deia “*Diputación Provincial*”.¹²¹⁵ Pel que fa a la resta de dependències del Palau de la Generalitat i als centres vinculats a la Mancomunitat, hem de pensar que la col·locació de rètols en castellà avança molt lentament. El 7 de maig de 1924, gairebé quatre mesos després de la destitució de la Mancomunitat regionalista, el Consell Permanent acordava que al costat dels rètols en català s'hi col·loquessin “*en el plazo más breve posible*” els equivalents en castellà. El motiu d'aquest acord era que, en la visita que havia efectuat recentment a la Universitat Industrial, el president de la Mancomunitat havia vist que “*a pesar de lo que él tiene dispuesto sobre el particular, muchos rótulos continúan redactados exclusivamente en catalán*”.¹²¹⁶

Finalment, cal recordar que l'arribada dels primoriveristes a la Mancomunitat suposà la gairebé immediata marginació de l'Institut d'Estudis Catalans. L'abril de 1924 el Directori anuncià que una comissió de catedràtics de la Universitat de Barcelona, que presidiria el rector Andrés Martínez Vargas, conegut pel seu anticatalanisme, realitzaria una inspecció de l'IEC per tal d'avaluar el nivell científic

¹²¹³ Actes del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, 2-1924, p. 131.

¹²¹⁴ ACPE, 26-II-1924, p. 142. Una setmana abans, el Consell Permanent havia encarregat a les escoles dependents o subvencionades per la Mancomunitat que li enviessin un exemplar de cadascun dels llibres de text i dels programes que utilitzaven (Acord del Consell Permanent de 20-II-1924, AHDB, llig. 2809, exp. 82).

¹²¹⁵ “La Publicitat”, 27-II-1924, citat a J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 113.

¹²¹⁶ Acord del Consell Permanent de 7-V-1924 (AHDB, llig. 2809, exp. 105).

d'aquest organisme. Els membres de l'IEC s'oposaren a la inspecció, al·legant que l'Institut havia estat sempre una corporació independent i que, d'altra banda, per judicar la seva tasca científica no calia fer cap inspecció: n'hi havia prou amb revisar les publicacions de l'Institut, que eren a l'abast de tothom.

Tanmateix, el veritable objectiu del Directori era situar l'Institut sota la jurisdicció de la Universitat de Barcelona. La incorporació a la Universitat no s'arribà a produir, però en els mesos següents el IEC patí una progressiva marginació per part de les autoritats primoriveristes. Després de la desaparició de la Mancomunitat, esdevinguda el març de 1925, la Diputació suprimí les partides pressupostàries destinades a l'IEC i desposseí aquest organisme dels seus serveis més importants, com el meteorològic, el de catalogació i conservació de monuments, el cartogràfic i l'arqueològic. El 14 de novembre de 1925, el rètol que deia "Institut d'Estudis Catalans" fou tret de damunt de la porta de la seu de l'IEC, al carrer del Bisbe de Barcelona.¹²¹⁷ Tot i que no fou suprimit formalment, l'Institut es veié privat de diners, d'atribucions i de reconeixement oficial, i restà, doncs, pràcticament paralitzat. Un grup de protectors, entre els quals destaca Francesc Cambó, li prestà suport econòmic i assegurà així la seva supervivència durant els anys de la Dictadura.¹²¹⁸

Volem aturar aquí la nostra crònica de la política de castellanització impulsada pel Directori. El que s'esdevingué en els sis anys posteriors –la completa substitució del català pel castellà en els àmbits oficials– no fou sinó la conseqüència de l'aplicació de les directrius establertes durant el període inicial de la Dictadura; per altra part, la tasca castellanitzadora del Directori ja ha estat analitzada amb detall,¹²¹⁹ i resta, a més, fora de l'abast del nostre estudi. El que hem volgut apuntar en aquest apartat és que, a diferència de la majoria de governs dinàstics de l'etapa 1901-1923, el règim de Primo no es limità a fer una defensa verbal de la castellanització dels àmbits oficials a Catalunya, sinó que executà un pla minucios d'establiment del castellà com a llengua oficial, fins a revertir per complet el procés d'implantació del català a l'administració i a l'ensenyament públics que la Lliga Regionalista havia impulsat des de començament de segle.

¹²¹⁷ J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*, p. 156.

¹²¹⁸ A, BALCELLS, E. PUJOL, J. SABATER, *op. cit.*, p. 235.

¹²¹⁹ Vegeu capítols 1, 2 i 3 de J.M. ROIG ROSICH, *op. cit.*

8. Resum

En aquest estudi hem volgut reconstruir la història d'una política: la política lingüística de la Lliga Regionalista durant el primer quart del segle XX. Els precedents d'aquesta política els hem situat a les darreres dècades del segle XIX. És en aquest període quan la majoria de forces polítiques catalanes s'orienten progressivament cap al catalanisme. Fins el 1887, la direcció del catalanisme recau en Valentí Almirall, qui des del Centre Català promou un regionalisme d'inspiració federalista. El 1887 el sector conservador del catalanisme abandona el Centre Català i funda la Lliga de Catalunya, l'entitat que durant la dècada següent ostentarà l'hegemonia del moviment. El 1891 la Lliga de Catalunya impulsa la creació d'una entitat amb vocació unitària: la Unió Catalanista. Controlada pels homes de la Lliga, la Unió tindrà, fins a mitjan anys noranta, una escassa presència pública. A partir aproximadament de 1895 s'inicia l'ascens del sector més polític de la Unió, l'anomenat evolucionista o possibilista, representat pels joves nacionalistes del Centre Escolar Catalanista, entre els quals hi ha algunes de les futures figures del regionalisme polític, com Prat de la Riba, Cambó, Puig i Cadafalch i Verdaguer i Callís. Sota l'impuls d'aquest grup, la Unió surt al carrer i s'estén per tot el país. Al mateix temps, s'origina en el si de l'entitat un enfrontament entre el sector intransigent o integrista, defensor del programa íntegre del catalanisme, i els homes del Centre Escolar Catalanista, partidaris de buscar aliances amb altres forces polítiques i socials no explícitament catalanistes. Durant la tardor de 1898, després del desenllaç de la crisi colonial, l'adhesió dels possibilistes al regeneracionisme de Polavieja posarà la Unió a un pas de la ruptura interna.

Durant el darrer quart del segle XIX, aquest primer catalanisme polític tindrà entre els seus objectius principals la defensa de la llengua catalana. Els diversos sectors

del catalanisme, des d'Almirall fins a Jaume Collell, des de l'esquerra federalista fins al regionalisme catòlic, formularan un projecte lingüístic integral que es plantejarà tres objectius bàsics: 1) dotar el català d'un única normativa ortogràfica i gramatical; 2) aconseguir la declaració d'oficialitat del català, i 3) promoure l'ús públic i oficial d'aquesta llengua. En definitiva, el primer catalanisme pretindrà revertir la diglòssia existent a la societat catalana i convertir el català en el que la sociolingüística ha anomenat una "llengua A": una llengua de prestigi, amb reconeixement oficial i apta per a tots els usos orals i escrits.

En aquest període, tanmateix, si bé la llengua ocupà un lloc preeminent a les publicacions i obres doctrinals dels catalanistes, els avenços reals del català foren molt minsos. Més enllà de les declaracions d'intencions i d'alguna victòria aïllada, com la de l'Ateneu Barcelonès, la majoria d'intents dels catalanistes de portar el català als àmbits oficials acabaren fracassant, a causa sobretot de l'oposició de les autoritats estatals. I és que restablir el català com a llengua de cultura i de poder era una tasca política. Requeria, doncs, participar en la lluita electoral i accedir als organismes de poder polític. I fins aquell moment el catalanisme havia estat majoritàriament contrari a prendre part en la política de la Restauració. Així, el seu projecte lingüístic era en realitat un projecte utòpic: plantejava el "què" –els objectius lingüístics- però no explicava el "com" –els procediments mitjançant els quals s'havien d'assolir aquests objectius.

En els anys del tombant de segle, però, un sector del catalanisme iniciarà el camí cap a la participació en la política. Al llarg de 1899 els homes del Centre Escolar Catalanista es distancien progressivament de la Unió: el mes de gener treuen al carrer el seu propi diari –"La Veu de Catalunya"- i el mes d'agost creen una nova entitat: el Centre Nacional Català. Finalment, al començament de 1900 els catalanistes "polítics" abandonen definitivament la Unió Catalanista. Al mateix temps, un sector de la burgesia barcelonina descontent amb el govern i partidari de l'autonomia de Catalunya trenca els seus vincles amb els partits dinàstics i funda la Unió Regionalista. En motiu de les eleccions generals de maig de 1901, el Centre Nacional Català decideix fusionar-se amb la Unió Regionalista. És el naixement de la Lliga Regionalista, el primer partit polític del catalanisme. El nou partit es presenta a les eleccions i obté un èxit tan inesperat com rotund. La victòria de la Lliga significarà, per a la ciutat de Barcelona, la fi del bipartidisme dinàstic i l'inici d'una nova etapa marcada per la rivalitat entre regionalistes i lerrouxistes.

Així doncs, al començament del segle XX tenim, d'una banda, un sector del catalanisme organitzat en la Lliga Regionalista i disposat a fer política i, de l'altra, un projecte lingüístic que passa per la consecució del poder polític. Des del primer moment, els regionalistes assumiran aquest projecte –la *utopia lingüística* del catalanisme decimonònic-, n'ampliaran el contingut i el convertiran en un dels arguments preferents de la seva agenda política.

Abans, però, de resumir l'actuació de la Lliga amb relació al català, cal veure breument quina és l'evolució del partit des de la seva creació fins al cop d'estat de 1923. Entre 1901 i 1905 la Lliga ocupa progressivament l'espai de centre-dreta a Catalunya i s'estén arreu del país mitjançant el pacte o l'absorció de les forces tradicionalistes, catòliques i dinàstiques. Després de la conjuntura crítica de 1902-1904, provocada sobretot per l'ascens del lerrouxisme, el 1905 els regionalistes inicien la recuperació electoral i l'any següent es converteixen en la força capdavantera de la Solidaritat Catalana.

El 1907 el regionalisme assumeix per primer cop tasques de govern en accedir, de la mà de la Solidaritat, a la presidència de les diputacions de Barcelona i de Girona. Durant els deu anys següents, la Lliga es consolida com la principal formació política catalana. D'una banda, se situa al capdavant de les principals iniciatives unitàries dels partits catalans (Solidaritat Catalana, campanya de la Mancomunitat, campanya a favor de la creació d'una zona franca a Barcelona). De l'altra, aferma el seu predomini a les diputacions de Barcelona i de Girona i es fa amb el control de la Mancomunitat de Catalunya (1914) i de l'Ajuntament de Barcelona (1915).

En el context de la crisi general espanyola de 1917, la Lliga fracassa en el seu intent de dirigir una revolució des de dalt, i acaba integrant-se en el govern de concentració. Al final de 1918 els regionalistes abandonen el govern i impulsen una campanya autonomista que es veurà interrompuda per l'inici de la vaga general de 1919. Posteriorment, davant la radicalització de les tensions socials a Catalunya, la Lliga s'escora cap a posicions cada cop més conservadors, abandona les reivindicacions autonomistes i participa de nou, en dues ocasions, en els governs de la monarquia. A causa de l'orientació explícitament dretana i intervencionista del regionalisme, el 1922 el sector liberal i nacionalista de la Lliga abandona el partit i crea una nova formació política: Acció Catalana. La transcendència de l'escissió es posa de manifest l'any següent quan, a les eleccions provincials del mes de juny, els regionalistes són derrotats per Acció Catalana. Davant el fracàs de l'estratègia possibilista de la Lliga, el principal

líder del partit, Francesc Cambó, decideix abandonar la política. L'estiu de 1923, en fi, la Lliga es trobarà òrfena de liderat, amenaçada per l'ascens d'Acció Catalana i desbordada, d'altra banda, per la nova escomesa del sindicalisme anarquista. En aquestes circumstàncies, no és estrany que la majoria de dirigents regionalistes acullin amb indissimulada satisfacció el cop d'estat de Primo de Rivera de setembre de 1923.

Pel que fa a la trajectòria de l'activisme lingüístic dels regionalistes entre 1901 i 1923, l'hem dividit en dues etapes fonamentals. Durant la primera etapa, que va des del període de formació de la Lliga (1899-1901) fins a l'arribada dels regionalistes al govern de la Diputació de Barcelona (1907), l'actuació dels regionalistes amb relació a la llengua tindrà sobretot un caràcter resistencial i reivindicatiu. Entre 1899 i 1901 – durant la “prehistòria” de la Lliga, doncs- els homes de “La Veu de Catalunya” es dedicaran a defensar, des de les pàgines d'aquest diari, el prestigi i els drets del català. En aquest sentit, els dos camps d'acció principals seran la defensa de la condició de llengua del català i la reivindicació de l'ús del català en els àmbits públics i oficials. Pel que fa a aquest segon aspecte, destaquen la demanda de la presència del català als serveis de correus i telègrafs (1899) i, sobretot, la campanya en defensa de la pastoral del bisbe Morgades (1900).

A partir de 1901, amb la creació de la Lliga Regionalista, el grup de “La Veu” disposarà d'un instrument polític amb el qual portar a la pràctica el seu projecte lingüístic. El mateix 1901 els regionalistes presenten les seves demandes lingüístiques a les Corts, però topen amb l'oposició de la majoria castellanista de la cambra. Un any després la Lliga obté el seu primer èxit lingüístic quan l'Ajuntament de Barcelona aprova, a petició dels regidors regionalistes, que s'exigeixi als funcionaris municipals el coneixement del català; el mateix any, però, els regionalistes veuen com el ple municipal rebutja la seva proposta d'introduir l'ensenyament del català a les escoles privades subvencionades per l'Ajuntament. És també el 1902 quan la Lliga té un paper destacat en la campanya contra el decret de Romanones que prohibia l'ús del català a l'escola. La pressió dels diputats regionalistes, combinada amb la protesta de les principals corporacions catalanes, aconseguirà que el decret sigui modificat en un sentit respectuós per a les llengües no castelles.

Després de la caiguda del govern liberal de Sagasta, el desembre de 1902, s'obrí un cicle de governs conservadors que s'allargà fins el juny de 1905. Els dirigents conservadors, i sobretot Maura, que presidí el govern entre desembre de 1903 i desembre de 1904, cercaren en tot moment l'entesa amb els regionalistes. El

filocatalanisme dels conservadors propicià l'inici d'un període de "pau lingüística", durant el qual el govern no només no prengué cap mesura contra l'ús del català, sinó que mostrà en diverses ocasions la seva bona disposició vers els drets d'aquesta llengua. Així, per exemple, el català fou emprat per alguns membres del govern i pel propi Alfons XIII en les visites que realitzaren a Catalunya.

Però el juny de 1905 els liberals recuperen el poder i s'inicià una onada de castellanisme lingüístic, les fites més destacades de la qual són l'intent de centralització de les oposicions i la negativa a acceptar que els Estudis Universitaris Catalans s'instal·lin a la Universitat de Barcelona. És en aquest context que se celebra, el 1906, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que es convertirà en un acte d'afirmació dels drets del català i comptarà amb la participació destacada dels regionalistes.

A partir de gener de 1907, després que Maura hagi tornat al govern, desapareix l'hostilitat contra el català. Això no obstant, el govern Maura es negarà a concedir noves prerrogatives al català. Així, el 1907 i el 1908 el govern rebutjarà les peticions formulades per Puig i Cadafalch al Congrés en favor de l'ús del català a l'administració de justícia i a l'ensenyament primari i universitari.

Per altra part, la tolerància del govern cap al català permet que els regionalistes impulsin, juntament amb republicans i radicals, la catalanització de les escoles de l'Ajuntament de Barcelona, mitjançant el pressupost de cultura de 1908. La iniciativa, tanmateix, acabarà fracassant, però no pas per la intervenció de les autoritats estatals, sinó per la negativa dels sectors conservadors de la ciutat -entre els quals hi haurà els elements més dretans de la Lliga- a acceptar l'aspecte més polèmic del pressupost: la implantació de l'ensenyament laic. Dos anys després, l'aliança entre els regionalistes i els partits dinàstics tornarà a frustrar un intent de promoció del català. Ens referim, és clar, a la proposta de Folguera i Duran en favor de l'ús oficial del català a la Diputació de Barcelona. En aquesta ocasió, els homes de la Lliga, amb Prat de la Riba al capdavant, optaran per no posar en perill l'entesa amb els diputats conservadors i liberals, i es negaran a aprovar els extrems més substancials de la proposta de Folguera: la catalanització dels documents de la Diputació i la cooficialitat de les llengües catalana i castellana en el si d'aquest organisme.

A partir de mitjan dels anys deu, la presència de la Lliga l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat tindrà importants repercussions en l'àmbit de la llengua. És en aquest moment quan els regionalistes posen els

fonaments d'una incipient política lingüística que tindrà dos vessants principals: d'una banda, la definitiva normativització de la llengua per part de l'Institut d'Estudis Catalans; de l'altra, l'expansió de l'ús públic i oficial del català; en aquest segon àmbit, destaca la consolidació del català com a llengua d'ús majoritari a la Mancomunitat i, en menor mesura, a la Diputació de Barcelona.

En resum, en el període que va de la Solidaritat als primers anys de la Mancomunitat els regionalistes assoleixen tres objectius lingüístics fonamentals: 1) l'establiment d'un únic codi lingüístic, 2) la creació de les institucions encarregades de promoure la difusió d'aquest codi, i 3) la creació d'un nou espai d'ús oficial del català, constituït per les administracions provincial i mancomunat.

La catalanització de les corporacions regionalistes provocarà una reacció contrària per part dels defensors del castellanisme. El novembre de 1915 Royo Villanova denuncia l'ús preferent del català per part de la Diputació de Barcelona; dos mesos després, apareix el missatge de la Reial Acadèmia de la Llengua contra la presència del català a l'ensenyament i a l'administració pública. En resposta a aquests atacs, els homes de la Lliga no es limiten a protestar davant el govern, sinó que decideixen per primera vegada passar a l'ofensiva i demanar a les Corts, el juny de 1916, la declaració d'oficialitat del català. Es tracta d'una temptativa amb molt poques possibilitats d'èxit, perquè en aquest moment el Govern liberal de Romanones i els regionalistes estan enfrontats a causa de l'oposició de la Lliga a les mesures econòmiques del ministre d'Hisenda Santiago Alba. Així, després de gairebé un mes de debats parlamentaris, els diputats liberals votaran en contra de l'oficialitat del català.

Tanmateix, la negativa del Govern no afectarà a l'ús públic i oficial del català. Després de 1916 les corporacions controlades pels regionalistes continuen estenent el català a l'administració, les publicacions oficials i les escoles, sense que les autoritats estatals oposin cap resistència significativa; l'única excepció en aquest sentit és l'afer de les llistes telefòniques, que es resoldrà, com hem vist, a favor de la Mancomunitat.

Fins al 1923, doncs, es manté a les institucions catalanes l'"oficialitat de fet" del català que s'ha anat consolidant a partir de 1907, després que els regionalistes accedeixin al govern de la Diputació de Barcelona. Durant els primers anys vint, per altra part, l'activisme lingüístic dels regionalistes es limità a campanyes puntuals – retolació dels rètols públics, oposició al reglament notarial de 1921, intervenció en diversos incidents lingüístics, etc.

Arribem així al cop d'estat de Primo de Rivera de setembre de 1923, que marca l'inici d'una nova etapa en la història política de Catalunya i també en la història de la llengua catalana. La Dictadura adoptarà gairebé des del primer moment un castellanisme radical que, en el terreny de la llengua, suposarà la prohibició de l'ús oficial del català i la imposició del castellà a l'administració i a l'ensenyament. Els atacs de Primo contra la llengua i contra el catalanisme en general obriran una esquerda entre la Lliga i el nou règim que s'anirà eixamplant en els mesos següents i culminarà, el gener de 1924, amb la caiguda del govern regionalista de la Mancomunitat. Al començament de 1924, doncs, es tanca el període de predomini del regionalisme que s'havia iniciat un quart de segle abans. Amb la marginació política del regionalisme, arriba també a la seva fi el primer assaig integral de política lingüística de la Catalunya contemporània. Set anys més tard, amb la proclamació de la República, l'obra d'expansió pública i oficial del català es tornarà a posar en marxa, però serà ja en un altre context i amb uns altres protagonistes.

Fonts citades

Arxius

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Arxiu Nacional de Catalunya

Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès

Biblioteca de Catalunya

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra)

Institut de Sociolingüística Catalana

Fonts no impreses

Es troben totes a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

Actas de sesiones del Consejo Permanente de la Mancomunidad de Cataluña y de la Comisión Gestora Interina (1924-1925).

Actes de sessions de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925).

Actes de sessions del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya (1916-1925).

Actes de sessions del Consell d'Investigació Pedagògica de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1915).

Actes de sessions del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924).

Prensa

Entre parèntesi s'indiquen els anys consultats.

“Acció Catalana” (1922)

“Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana” (1906)

“Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana” (1917-1923)

“Butlletí dels Mestres” (1922-1923)

“La Campana de Gràcia” (1916-1923)

“Crònica Oficial” (1920-1923)

“Diario de Sesiones del Congreso” (1896-1923)

“L'Estevet” (1921)

“La Nació” (1914-1916)

“El Poble Català” (1914-1916)

“La Publicidad” (1918-1922)

“La Publicitat” (1922-1923)

“Quaderns d'Estudi” (1915-1924)

“Renaixement” (1911-1916)

“Ressorgiment” (1918-1923)

“Revista de Nostra Parla” (1918-1919)

“La Veu de Catalunya” (1899-1923)

Bibliografia citada

- AINAUD DE LASARTE, J.M. i BALCELLS, A., (eds.), *Obra completa. Enric Prat de la Riba*, 3 vols., Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1998.
- AINAUD DE LASARTE, J.M. i JARDÍ, E., *Prat de la Riba, home de govern*, Ariel, Barcelona, 1973.
- ALBERDI, R., *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones*, Don Bosco, Barcelona, 1980.
- ALMENDROS, F., *Francesc Cambó: la forja d'un policy maker*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000.
- ALMIRALL, V., *Contestación al discurso leído por don Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid con motivo de la apertura de sus cátedras en el año corriente*, Librería de Antonio Sanmartín/Librería de I. López, Madrid-Barcelona, 1887.
- *Regionalisme i particularisme*, Club Autonomista Català, Barcelona, 1901.
- *Lo catalanisme*, Edicions 62, Barcelona, 1979.
- *Articles polítics*, Edicions 62, Barcelona, 1984.
- ANGUERA, P., *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Empúries, Barcelona, 1996.
- ARMENGOL VILA, L., “Política lingüística i ensenyament a Andorra”, *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VI. Àrea 6. Ensenyament*, Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Tarragona, 1989.
- Assambleas catalanistas (primera). Manresa. Deliberacions y acorts*, Impremta “La Renaixensa”, Barcelona, 1893.
- Assambleas catalanistas (segona). Reus. Deliberacions y acorts*, Impremta “La Renaixensa”, Barcelona, 1895.
- ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA, *Memòria de l'any 1914*, Catalonia, Barcelona, 1915.

- BADIA I MARGARIT, A.M., *Llengua i cultura als Països Catalans*, Edicions 62, Barcelona, 1983 (10a edició).
- BALCELLS, A., “Vida i institucions polítiques”, a J. Sobrequés (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 7, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1995.
- BALCELLS, A. i PUJOL, E., *Història de l’Institut d’Estudis Catalans, (1907-1942)*, vol. 1, Afers, Catarroja, 2003.
- BALCELLS, A., PUJOL, E. i SABATER, J., *La Mancomunitat de Catalunya i l’autonomia*, Proa, Barcelona, 1996.
- BENET, J., *Maragall i la Setmana Tràgica*, Edicions 62, Barcelona, 1992 (6^a ed.).
- BUQUERAS, I., *Cambó*, Plaza & Janés, Barcelona, 1987.
- CAMBÓ, F., *Memòries (1876-1936)*, Alpha, Barcelona, 1981.
- CAMPS I ARBOIX, J de, *Història de la Solidaritat Catalana*, Destino, Barcelona, 1970.
- *El Pressupost de Cultura 1908. Problema d’actualitat*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1974.
- *Raimon d’Abadal i Calderó*, Patronat d’Estudis Ausonencs, Vic, 1985.
- CAÑELLAS, C. i TORAN, R., *Política escolar de l’Ajuntament de Barcelona, 1916-1936*, Barcanova, Barcelona, 1982.
- CARDONA, O. (ed.), *Epistolari J.M. López-Picó - Carles Riba*, Barcino, Barcelona, 1976.
- CARBONELL, J., *L’Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1993.
- CARRERA I PUJAL, J., *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, VII, Bosch, Barcelona, 1957-1958.
- CASANOVAS, J., *L’acció tècnica agrària (1912-1939). La política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1996.
- CASASSAS, J., *La configuració del sector “intel·lectual-professional” a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)*, “Recerques”, 8, 1978.
- *Jaume Bofill i Mates (1878-1933)*, Curial, Barcelona, 1980.
- *Els quadres del regionalisme. L’evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914*, “Recerques”, 14, 1983.
- “El cas de les Joventuts Regionalistes”, a E. Ucelay Da Cal, *La joventut a Catalunya al segle XX*, I, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.

- *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*, Els Llibres de la Frontera, Barcelona, 1989.
- (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Proa, Barcelona, 1999.
- CASERO, L., *La Escuela Nacional en Barcelona. El problema de las construcciones escolares*, Artes Gráficas, Barcelona, 1924.
- COLL I AMARGÓS, Narcís *Verdaguer i Callís i el catalanisme possibilista (1862-1918)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998.
- COLL I RODÉS, R., *Exposición elevada al Excmo. Sr. Ministro de Gracia y Justicia con fecha 25 de mayo de 1916, en solicitud de reformas de orden procesal que autoricen el uso de los idiomas regionales ante los Tribunales de Justicia*, Imprenta de la Casa de Caridad, Barcelona, 1916.
- COLOMINES, A., *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.
- CONSELL DE PEDAGOGIA, *El Consell de Pedagogia i la seva obra*, s.ed., s.l., 1918.
- COSTA, L., *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1995.
- CUCÓ, A., *El valencianisme polític (1874-1936)*, Lavínia, València, 1971.
- CULLA I CLARÀ, J.B., *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Curial, Barcelona, 1986.
- “El catalanisme polític durant la Restauració. De la Mancomunitat a la Segona República”, a J. Sobrequés, *Història contemporània de Catalunya*, vol. 1, Columna, Barcelona, 1997.
- DOMÈNECH, S., *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica de l'Ajuntament de Barcelona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- DUARTE, C., *El català, llengua d'administració*, Indesinenter, Barcelona, 1980.
- DUARTE, A. i MASSIP, M.A., *Síntesi d'història de la llengua catalana*, La Magrana, Barcelona, 1981.
- DUPLÁA, C., *Noucentisme i universitat catalana*, “L'Avencç”, 110, 1987.
- DURAN, L., *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Afers, Catarroja, 1997.
- EHRlich, C.E., *La Lliga Regionalista, 1901-1923: el fracàs per l'èxit*, “Revista de Catalunya”, 116, 1997.

- ESTECHE, J.M. i GALARZA, A., *Los notarios y los idiomas y dialectos regionales*, “Revista Jurídica de Cataluña”, XXIV, 1918.
- FERRANDO, A. i NICOLÁS, M., *Panorama d’història de la llengua* (Tàndem, València, 1993).
- FERRER I GIRONÈS, F., *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1993 (6a ed.).
- *Catalanofòbia*, Edicions 62, Barcelona, 2000.
- FIGUERES, J.M., *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1990.
- FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l’Església catalana contemporània*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- *Regeneració religiosa i catalanisme: el cas del bisbe Morgades*, “L’Avenç”, 177, 1994.
- FISHMAN, J., “‘The first congress’ phenomenon: Arriving to some conclusions”, a J. Fishman (ed.), *The earliest stage of language planning: The ‘Fisrt Congress’ phenomenon*, Mouton de Gruyter, Nova York, 1993.
- FLOS I CALCAT, F., *Las escuelas catalanas consideradas com a base principal pera la propagació de la causa regional*, Impremta “La Renaixensa”, Barcelona, 1886.
- FOLGUERA I DURAN, M., *Una flama de la meva vida (memòries)*, Nova Biblioteca Sabadellenca, Sabadell, 1996.
- FONTANA, J., “L’altra Renaixença: 1860 i la represa d’una cultura nacional catalana”, a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 5, Edicions 62, Barcelona, 1994.
- FORT, X., *Prat de la Riba*, Bruguera, Barcelona, 1967.
- FUSTER, J., *Literatura catalana contemporània*, Curial, Barcelona, 1988 (8a ed.).
- GALÍ, A., *Per la llengua i per l’escola*, La Revista, Barcelona, 1931.
- *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*, 19 vols., Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1980-1986.
- GABRIEL, P., “Catalanisme i republicanisme federal del vuitcents”, DD.AA., *El catalanisme d’esquerres*, Cercle d’Estudis Històrics i Socials, Girona, 1997.
- GARRIGA I MASSÓ, J., *Memòries d’un liberal catalanista (1871-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1987.
- GINER DE LOS RÍOS, H., *El idioma español. Discurso pronunciado por la patria y por la lengua*, Editores A. Virgili, Barcelona, 1916.

- GRAÑA, I., *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- GRAU, J., *La Mancomunitat i el plet dels telèfons*, "Avui", 2-II-1995.
- *La Mancomunitat de Catalunya i la qüestió universitària, 1914-1923*, "El Contemporani", 8, 1996.
- *La Extensió d'Ensenyament Tècnic, un antecedent de la Universitat Oberta*, "La Vanguardia", 23-III-1996.
- Guia de telèfons de Catalunya, declarada Oficial per la [sic] Excma. Mancomunitat de Catalunya en 11 gener 1923 per a tots els abonats a les xarxes de la mateixa, contenint totes les direccions telefòniques*, s.ed., s.ll., s.a. [1923].
- HARRISON, J., *El món de la indústria i el nacionalisme català de dreta (1901-1923)*, "Recerques", 7, 1977.
- HINA, H., *Castilla y Cataluña en el debate cultural (1714-1939). Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*, Península, Barcelona, 1986.
- L'Institut d'Estudis Catalans. Els seus primers XXV anys*, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, 1935.
- IZQUIERDO, S., *La primera victòria del catalanisme polític: el triomf electoral de la candidatura dels "quatre presidents" (1901)*, Pòrtic, Barcelona, 2002.
- *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís cívic*, Proa, Barcelona, 2002.
- JARDÍ, E., *Puig i Cadafalch, Arquitecte, polític i historiador de l'art*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1975.
- *El pensament de Prat de la Riba*, Alpha, Barcelona, 1983.
- *Cambó. Perfil biogràfic*, Pòrtic, Barcelona, 1995.
- JOU, L., "La llengua catalana a la documentació notarial", *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. 6, Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona, 1987.
- La llengua catalana a l'Ajuntament de Barcelona. Debat consistorial de 22 de febrer de 1916. Antecedents i conseqüències*, Guinart i Pujolar impressors, Barcelona, 1916.
- LAMUELA, X. i MURGADES, J., *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Quaderns Crema, Barcelona, 1984.
- LLADONOSA, J., *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1901 i 1923*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.
- LLORENS, J., *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

- *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1996.
- MADUELL, A., *Les Bases de Manresa i la pastoral de Morgades (1900)*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1992.
- MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Projectes d'acord presentats a la tercera reunió ordinària de l'Assemblea*, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, maig de 1915.
- *Missatge del Consell Permanent en defensa dels drets de la llengua catalana*, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, 1916.
- *Report del Consell Permanent a l'Assemblea*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, maig de 1916.
- *Resum dels acords del Consell Permanent dels mesos de novembre i desembre de 1917 i gener de 1918*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, 1918.
- *Instrucció Pública, 1914-1918*, s.ed., s.ll., s.a. [1918].
- *L'obra a fer. L'emprèstit dels cinquanta milions*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, 1919.
- *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, I, Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona, 1923.
- MANENT, A., *Jaume Bofill i Mates. Guerau de Liost. L'home, el poeta, el polític*, Edicions 62, Barcelona, 1979.
- MARCET, P., *Història de la llengua catalana, II. Els segles XIX i XX*, Teide, Barcelona, 1987.
- MARCET, P. i SOLÀ, J., *Història de les idees lingüístiques als Països Catalans durant el segle XIX*, s.ed., Sabadell, 1982.
- *Història de la lingüística catalana, 1775-1900*, Universitat de Girona / Eumo, Girona-Vic, 1998.
- MARFANY, J.L., *La cultura del catalanisme*, Empúries, Barcelona, 1996.
- *La llengua maltractada. El català i el castellà a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Empúries, Barcelona, 2001.
- MARQUET, L., *Arnau Margarit i l'Extensió d'Ensenyament Tècnic*, "Serra d'Or", 191, agost de 1975.
- MARTÍN RAMOS, J.L., "Dinàstics i regionalistes, 1898-1913", a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.

- MARTÍNEZ-CARNÉ ASCASO, P., *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.
- MASFERRER, F., *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria. Treball que guanyà'l premi ofert per la Ecma. Diputació Provincial de Barcelona en los Jochs Florals de 1888*, La Renaixensa, Barcelona, 1888.
- MATAS I TORT, J., *El presupuesto extraordinario de cultura de 1908 del Ayuntamiento de Barcelona en el marco de la renovación escolar de Cataluña*, tesi doctoral, 2 vols., Universitat de Barcelona, 1977.
- MIRACLE, J., *Pompeu Fabra*, Aymà, Barcelona, 1968.
- Missatge a S.M. Dª Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, reina regent d'Espanya, comtessa de Barcelona*, La Renaixensa, Barcelona, 1888.
- MOLAS, I., *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, I, Edicions 62, Barcelona, 1973 (2^a ed.).
- MOLL, F. de B., *Un home de combat (Mossén Alcover)*, Moll, Palma de Mallorca, 1981.
- MONÉS, J., *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)* La Magrana, Barcelona, 1977.
- *La llengua a l'escola (1714-1939)*, Barcanova, Barcelona, 1984.
- MURGADES, J., “El noucentisme”, a M. de Riquer, A. Comas, J. Molas, *Història de la literatura catalana*, vol. 9, Ariel, Barcelona, 1987.
- MUT, R. i MARTÍ, T., *La resistència escolar en llibres (1716-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1981.
- NEU-ALTENHEMER, I., “La creació de la primera Acadèmia de la Llengua Catalana (1880)”, *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit, II*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- OFICINA D'ORIENTACIÓ MUNICIPAL, *Compilació dels serveis mancomunals d'interès directe pels municipis de Catalunya*, Impremta de la Casa de Caritat, Barcelona, 1923.
- OLIVAR I BERTRAND, R., *Prat de la Riba*, Aedos, Barcelona, 1964.
- PABÓN, J., *Cambó*, 3 vols, Alpha, Barcelona, 1957.
- PÀRRAGA, M., *Manuel Ainaud (1885-1932)*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1987.
- PETSCHEN, S., *Bisbes i castellanització a Catalunya als segles XIX i XX*”, “Revista de Catalunya”, núm. 10, juliol-agost 1987.

- PICH I MITJANA, J., *El Centre Català. La primera associació política catalanista (1882-1894)*, Afers, Catarroja, 2002.
- PLA, J., *Francesc Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys*, Destino, Barcelona, 1981.
- POBLET, J.M., *El moviment autonomista dels anys 1918-1919*, Pòrtic, Barcelona, 1970.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Joaquim Horta, Barcelona, 1908.
- PUEYO, M., *Tres escoles per als catalans. Minorització lingüística i implantació escolar a Itàlia, França i Espanya*, Pagès Editors, Lleida, 1996.
- PUIG I REIXACH, M., *Els Congressos Universitaris Catalans. Catalanització i autonomia de la Universitat*, Undàrius, Barcelona, 1977.
- RAFANELL, A., *La llengua silenciada. Una història del català, del Cincents al Vuitcents*, Empúries, Barcelona, 1999.
- RAMISA, M., *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*, Eumo, Vic, 1985.
- REQUESENS, J. (ed.), *Jaume Collell i la llengua catalana. Selecció de textos*, Eumo, Vic, 1994.
- (ed.), *Escrits polítics. Jaume Collell*, Eumo, Vic, 1995.
- RIBAS I MASSANA, A., *La Universitat Autònoma de Barcelona, 1933-1939*, Edicions 62, Barcelona, 1977.
- RIERA, C., *El llenguatge científic català*, Barcanova, Barcelona, 1994.
- RIQUER, B. DE, *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme*, Edicions 62, Barcelona, 1977.
- *El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració*, "Recerques", 11, 1981.
- "Cánovas y los conservadores catalanes", J. Tusell i F. Portero (eds.), *Antonio Cánovas y el sistema político de la Restauración*, Biblioteca Nueva, Madrid, 1998.
- RISQUES, M., *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- ROIG ROSICH, J.M., *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- "Normalització lingüística, premsa i activitats editorials", a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 8, Edicions 62, Barcelona, 1997.

- ROVIRA I VIRGILI, A., *Resum d'història del catalanisme*, La Magrana, Barcelona, 1983 (2a ed.).
- SABATÉ, F., *Política sanitària i social de la Mancomunitat de Catalunya*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1992.
- SALADRIGAS, R., *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1973.
- SEGARRA, M., *Història de l'ortografia catalana*, Empúries, Barcelona, 1985.
- *Pompeu Fabra*, Empúries, Barcelona, 1991.
- SOBERANAS, A.-J., “Interdicció de la llengua catalana a la seu de Tortosa. Contribució a la biografia del doctor Manyé”, a A. Manent, J. Massot i Montaner i A.-J. Soberanas, *Contribució a la Història de l'Església Catalana. Homenatge a mossèn Joan Bonet i Baltà*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983.
- SOLÀ, F., *Biografia de Josep Torras i Bages*, I, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.
- SOLÀ, J., *L'obra de Pompeu Fabra*, Teide, Barcelona, 1987.
- “Essència de la ideologia lingüística noucentista”, a DD. AA., *El noucentisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.
- SOLÉ I COT, S., *La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència*, “Recerques”, 12, 1979.
- SOLÉ-TURA, J., *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*, Edicions 62, Barcelona, 1967.
- STRUBELL I TRUETA, T., *Josep Roca i Ferreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres*, El Set-ciències, Arenys de Mar, 2000.
- TERMES, J., *Història del catalanisme fins al 1923*, Pòrtic, Barcelona, 2000.
- TOMÀS, M., *La Jove Catalunya. Antologia*, La Magrana, Barcelona, 1992.
- TUBINO, F.M., *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Tello, Madrid, 1880.
- UCELAY DA CAL, E., “La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923”, a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.
- “La Diputació i la Dictadura, 1923-1930”, a B. de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, II, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.
- “La crisi de la postguerra”, a P. Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 8, Edicions 62, Barcelona, 1997.

- VALLVERDÚ, F., *Dues llengües, dues funcions?*, Edicions 62, Barcelona, 1970.
- ___ *La normalització lingüística a Catalunya*, Laia, Barcelona, 1979.
- ___ *El català al segle XIX*, "L'Avenç", 27, 1980.
- ___ *Ensayos sobre el bilingüismo*, Ariel, Esplugues de Llobregat, 1972.
- VERRIÉ, J., *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX*, Grup Promotor d'Ensenyament i Difusió en Català, Barcelona, 1981.
- VILA, P., "El pensament lingüístic a les revistes modernistes i noucentistes gironines (1898-1914)", a *Actes de les primeres Jornades d'Estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís "Victor Català"*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

Índex

<i>Introducció</i>	5
<i>Abreviatures utilitzades</i>	12
I. ELS PRECEDENTS	13
1. <i>La llengua catalana en el primer catalanisme polític (1875-1898)</i>	15
Llengua i societat a Catalunya a mitjan segle XIX	15
Trajectòria general del catalanisme polític.....	18
Llengua i política (1875-1898).....	33
1. <i>Els anys d'assentament de la Restauració (1875-1880)</i>	33
2. <i>El període de liderat d'Almirall (1880-1887)</i>	35
3. <i>Els anys d'hegemonia de la Lliga de Catalunya (1888-1894)</i>	46
4. <i>L'etapa d'ascens de la Unió Catalanista (1895-1898)</i>	56
II. ELS PRIMERS ANYS	63
2. <i>El grup de “La Veu de Catalunya” i la llengua catalana (1899-1901)</i>	65
Trajectòria general del grup de “La Veu de Catalunya”	65
L'activisme lingüístic del grup de “La Veu” durant l'any 1899	75
Una pastoral polèmica.....	87
Altres mostres d'activisme lingüístic (1900-1901)	103
“La Veu de Catalunya” i la llengua castellana	107
3. <i>Dels quatre presidents al triomf de la Solidaritat Catalana (1901-1907)</i>	112
Trajectòria general de la Lliga Regionalista	112
Primeres accions en defensa del català (1901-1902).....	123
El decret de Romanones.....	136
De la pau lingüística al “perill castellà” (1903-1905)	162
1906: una conjuntura d'anticatalanisme lingüístic.....	177
El Congrés Internacional de la Llengua Catalana	184

III. L'HEGEMONIA DE LA LLIGA REGIONALISTA.....	193
4. <i>De la crisi de la Solidaritat a la campanya de la Mancomunitat (1908-1913)</i>	195
Trajectòria general de la Lliga Regionalista	195
L'Institut d'Estudis Catalans.....	204
La llengua catalana al Congrés dels Diputats.....	217
El pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona.....	222
La polèmica per l'ús del català a la Diputació de Barcelona	239
El reglament notarial de 1911	250
Uns programes de festa major en català.....	256
5. <i>La campanya de l'oficialitat del català (1914-1916)</i>	263
Trajectòria general de la Lliga Regionalista	263
La protesta per les declaracions de Royo Villanova	271
El missatge de Maura.....	281
Debat al Congrés	293
La petició d'oficialitat del català.....	307
6. <i>Plenitud i declivi del regionalisme (1917-1923)</i>	317
Trajectòria general de la Lliga Regionalista	317
El català a l'Ajuntament de Barcelona.....	345
1. <i>L'administració municipal</i>	345
2. <i>Les escoles municipals</i>	347
El català a la Mancomunitat de Catalunya	354
1. <i>L'administració</i>	354
2. <i>Les publicacions de la Mancomunitat</i>	360
3. <i>L'ensenyament en català</i>	367
4. <i>El català a les biblioteques populars</i>	380
L'ensenyament del català a la Diputació de Barcelona i a la Mancomunitat.....	384
1. <i>La Càtedra de la Llengua Catalana</i>	384
2. <i>Les escoles de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat</i>	386
L'afer de les llistes telefòniques.....	393
Catalanització dels rètols.....	398
La campanya contra el reglament notarial de 1921.....	403
Incidents lingüístics durant l'any 1922	413
L'activisme lingüístic d'Acció Catalana	426
La davallada de la Lliga Regionalista	429
7. <i>La Lliga sota la Dictadura (setembre 1923-gener 1924)</i>	435
Trajectòria general de la Lliga Regionalista	435
El triomf del castellanisme	442
8. <i>Resum</i>	454
<i>Fonts citades</i>	461
<i>Bibliografia citada</i>	463